

R dp
ČZN
1992

39

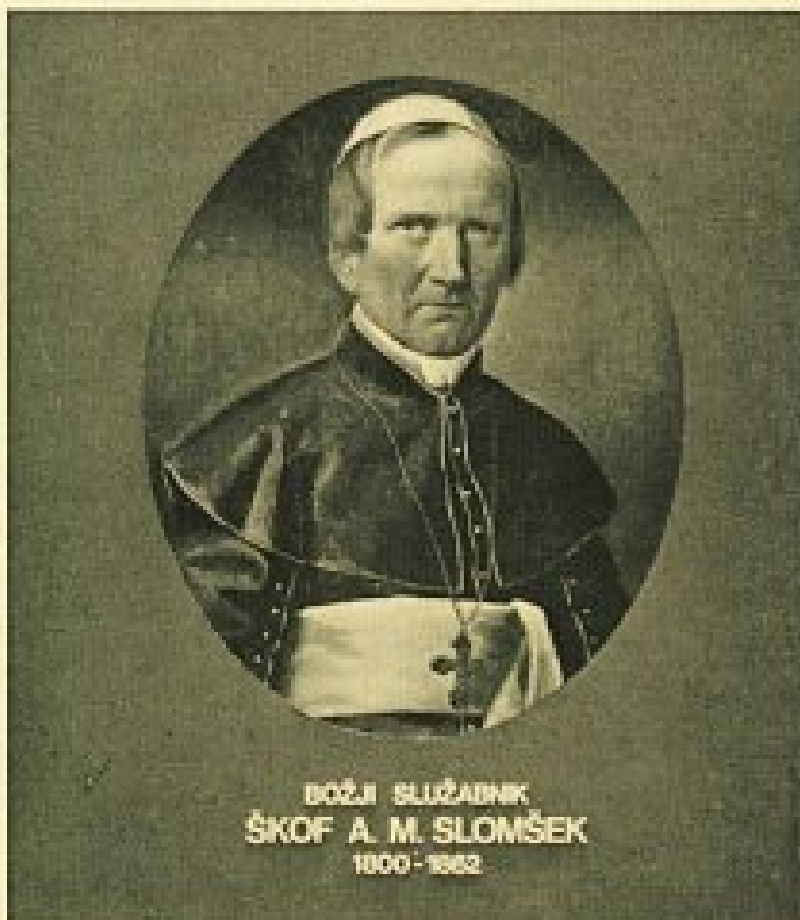
119920102,1

COBISS •

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPIJSJE

Review for History and Ethnography

DOČ. SLIČAINIK
ŠKOF A. M. SLOMŠEK
1800 - 1862

1	ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPIJSJE	LETNIK 63 NOVA VRSTA 28	STR. 1-244	MARIBOR	1992

Razprave — Papers

Franc Kramberger: ANTON MARTIN SLOMŠEK — ŽIVLJENJE IN DELO	3
Anton Martin Slomšek — Life and Work	
Franc Kuzmič: ZGODOVINSKI ORIS RAZVOJA SREDNJE EKONOMSKE IN DRUŽBOSLOVNE ŠOLE V MURSKI SOBOTI	25
The Historical Description of the Development of the Economical and Sociological Secondary School in Murska Sobota	
Ljubica Šuligoj: GOSPODARSKE IN DRUŽBENE RAZMERE V PTUJSKEM OKRAJU MED SVETOVNIMA VOJNAMA	46
Economic and Social Circumstances in the Region of Ptuj between the World Wars	
Marko Jesenšek: RABA DELEŽIJSKIH IN DELEŽNIŠKIH OBLIK NA ·OČ/·EČ V VZHODNOŠTAJERSKEM KNJIŽNEM JEZIKU	60
The use Participles and Participial adjectives in -oč/-eč in eastern Styrian literary Language	
Jože Koropec: ZEMLJIŠKO GOSPOSTVO POLSKAVSKI BUKOVEC	73
The Manor Bukovec of Polskava	
Sašo Radovanović: PROFESORJI IZ SLOVENSКИH DEŽEL NA GRAŠKI UNIVERZI MED LETI 1586—1710	144
Professors from Slovenia Countries at the University of Graz, 1586—1710	
Jože Curk: O PRAŽUPNIJAH IN PRAŽUPNIJSKIH CERKVAH NA SLOVENSКОM ŠTAJERSKEM	153
The Ancient Parishes and the Ancient Parish-churches in the Slovene Styria	
Jože Curk: GRAD GORNJI MARIBOR IN NJEGOVO GRADBENOGODOVINSKO SPOROČILO	182
The Upper Castle of Maribor and its Historical Building Message	
Bruno Hartman: KNJIGE IN KNJIŽNICE V MARIBORU DO MARČNE REVOLUCIJE 1848. LETA	188
Books and Libraries in Maribor until the Revolution in March 1848	
Mira Strmčnik-Gulič: GORNJI MARIBOR V LUČI ARHEOLOŠKIH RAZISKOVANJ	200
The Upper Castle of Maribor with Reyard to the Archeological Investigations	

Izvilleke prispevkov v tem časopisu objavljata »Historical — Abstract« in »Amerika: History and Life«.

Abstracts of this review are included in »Historical — Abstract« and »Amerika: History and Life«.

YU ISSN 0590-5966

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

Review for History and Ethnography

Letnik 63 — Nova vrsta 28

1. zvezek

1992

IZDAJATA
UNIVERZA V MARIBORU IN ZGODOVINSKO DRUŠTVO MARIBOR

ZALOŽNIK
ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

Maribor 1992

Časopisni svet — Publishing Counsel

Branko Avsenak, dr. Borut Belec, dr. Vladimir Bračić,
Franc Filipič, dr. Bruno Hartman, dr. Matjaž Klemenčič,
dr. Jože Koropec, dr. Slavko Kremenšek, Matija Malešič,
Ivan Sernek, dr. Milan Ževart

Uredniški odbor — Editorial Board

Dr. Vladimir Bračić, Marjeta Ciglenički, dr. Bruno Hartman,
dr. Jože Koropec, Marjan Matjašič, dr. Jože Rajhman,
Irena Šavel, dr. Vanek Šiftar, dr. Sergej Vrišer, Vili Vuk,
dr. Milan Ževart, mag. Marjan Žnidarič

Glavni in odgovorni urednik — Chief and Responsible Editor

Dr. Vladimir Bračić
62000 Maribor, Gosposvetska 24, Slovenija
telefon 062/212-895

Uprava in založba — Administration and Publisher

Založba Obzorja
62000 Maribor, Partizanska 5, Slovenija
telefon 062/25-681

Za znanstveno vsebino in jezik prispevkov odgovarjajo avtorji.

IZDANO Z DENARNO POMOČJO

Republiškega komiteja za raziskovalno dejavnost in tehnologijo,
Republiškega komiteja za kulturo,
Skupščine občine Maribor

RAZPRAVE

ANTON MARTIN SLOMŠEK — ŽIVLJENJE IN DELO

Franc Kramberger *

UDK 262.122:929 Slomšek A. M.

KRAMBERGER Franc: Anton Martin Slomšek — Življenje in delo. (Anton Martin Slomšek — Lebenslauf und Arbeit.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, str. 3—24.

tzvirnik v slov., povzetek v nem., izvleček v slov. in angl.

A. M. Slomšek (1800—1862), od 1824 duhovnik, od 1846 lavantinski škof, od 1859 prvi škof v Mariboru; vzgojitelj slovenskega ljudstva in učitelj materinega jezika, pisec in pesnik; zaradi številnih šolskih učbenikov ima naslov »ustanovitelj slovenske ljudske šole«, zaradi prvih in številnih mladinskih spisov velja za »utemeljitelja slovenske mladinske literature«. Leta 1851/52 je ustanovil družbo sv. Cirila in Metoda, s katero je bil pobudnik ekumenskega gibanja v Srednji Evropi. Leta 1851 je ustanovil Mohorjevo družbo, po kateri je s knjigami duhovno, kulturno in narodnostno prenavljal slovensko ljudstvo. Njegovo zgodovinsko delo je bil prenos škofjskega sedeža iz Št. Andraža na Koroškem v Maribor.

UDC 262.122:929 Slomšek A. M.

KRAMBERGER Franc: Anton Martin Slomšek — Life and Work. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, p. 3—24.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and Engl.

A. M. Slomšek (1800—1862), ordained priest in the year 1824, since 1846 bishop of Lavant and since 1859 the first bishop in Maribor, was an educator of the Slovene people and a teacher of their mother tongue; he was a writer and a poet. Because of his numerous school books the title "founder of the Slovene primary school" was given to him; because of the first and numerous writings for the youth he stood at the "beginning of the Slovene youth literature". In the year 1851/52 he founded the Society of Saints Cyril and Methodius; he accelerated the movement for the unity of the Christians in this way in Middle Europe. In the year 1851 he founded Hermagoras' Society to restore the Slovene people by books in spiritual, cultural and national sense. This historical deed was transferring the See of Lavant from St. Andrew in Carinthia to Maribor.

I.

SLOM IN SLOMŠKOV ROD NA PONIKVI

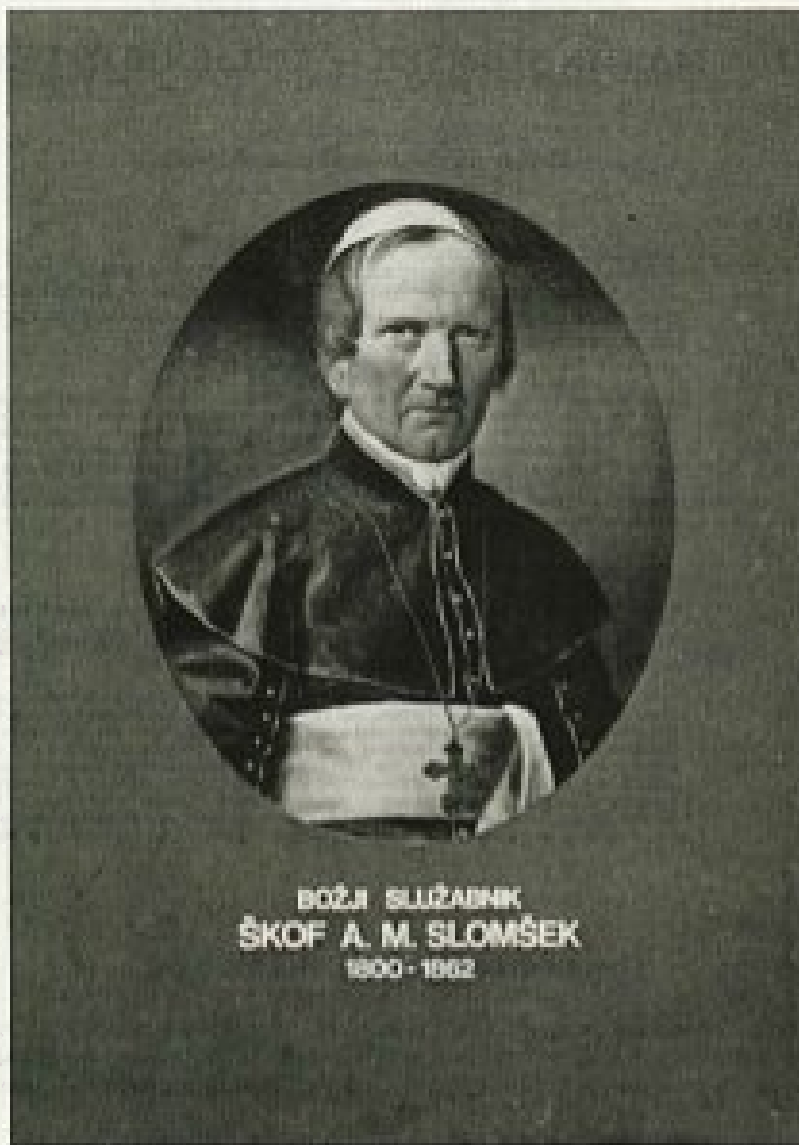
Dobrih 15 km severovzhodno od Celja, blizu železniške postaje Ponikva, nad potokom Slomščico, na kateri sta bila svoj čas mlin in žaga, stoji mogočna kmečka hiša iz 18. stoletja s spominsko ploščo na pročelju in napisom: »V tem domu

* Dr. Franc Kramberger, mariborski škof

so se rodili Anton Martin Slomšek, knez in škof lavantinski, 26. novembra 1800, umrli v Mariboru 24. septembra 1862«.

Okoli leta 1680 je bilo na Slomu še pet posestev; 20 let pozneje je vsa ta posestva pokupil Štefan Novak, praded škofa Slomška. Od takrat je staro rodbinsko ime Novak stopilo v ozadje in se kmalu popolnoma opustilo. Domače ime Slomšek, izpeljano iz krajevnega imena Slom, je kmalu postalo uradni priimek.

Štefan Novak (po domače že Slomšek) je bil premožen in podjeten mož. Pozidal je cerkev sv. Ožbalta, sedanjo ponkovsko podružnico. Dva sinova sta študirala in postala duhovnika. Tretji sin Gašper (ded škofa Slomška) se je poročil na posestvo v Družmirje blizu Šoštanja in tam kmetoval.

Za Štefanom Novakom-Slomškom je na Slomu zagospodaril sin Štefan Slomšek mlajši († oktobra 1785), njemu je sledil brat Matej Slomšek († 4. februarja 1794) in temu še mlajši brat Valentin Slomšek († 1798). Ker sta bila oba slednja brata brez otrok, je posestva na Slomu prevzel njun nečak, Gašperjev sin, Marko Slomšek (oče škofa Slomška).

Marko Slomšek (rojen 27. marca 1761) se je izučil usnjarske obrti v stari Vošnjakovi usnjarni v Šoštanju. Pozneje je bil oskrbnik Juvančičevega posestva v Jamnah pri Konjicah. Že v Šoštanju je mogel spoznati Marijo Zorko (rojena 27. julija 1773, verjetno v Kamni Gorici pri Konjicah, današnje Črešnice), saj je bivala pri sorodnikih v Skornem blizu Šoštanja.

Dne 17. februarja 1800 se je Marko Slomšek poročil s 27-letno Marijo Zorko. V zakonu je bilo osem otrok, njun prvorojenec je bil Anton, poznejši škof, rojen 26. novembra 1800. Izmed ostalih otrok sta dva umrla v detinstvu.

Pri porodu zadnjega otroka (Neža), 2. januarja 1816 je mati umrla. Pet nedoraslih in nepreskrbljenih otrok je potrebovalo mater, zato se je Marko Slomšek dve leti po ženini smrti poročil z Marijo Hudej. Druga mati je bila otrokom iz prvega zakona zares mačeha, saj so bili otroci popolnoma prepuščeni sebi, posebej po očetovi smrti, 16. marea 1821. Ker zanje ni nihče skrbel, so zgodaj odšli od doma. Tudi mačeha je zapustila Slom in se po izročilu Slomškovih sorodnikov preselila v Šentjur pri Celju.

Posestvo na Slomu je prevzel škofov brat Jožef Slomšek (1807—1833) in se komaj 18-leten poročil s 16-letno Nežo Šibal leta 1825. Nevzgojen in nepripravljen za življenje si je z lahkomišelnostjo nakopal zgodnjo smrt. Za njim je gospodarila na Slomu vdova Neža, ki se je leta 1835 drugič poročila, z Blažem Močnikom. Za njima je dobil Slom Jožefov sin Anton Slomšek (rojen 19. decembra 1826), ki se je leta 1854 poročil z Marijo Goleš.

Leta 1900 je posestvo na Slomu podedoval njun sin Anton Slomšek mlajši (1877—1935), zadnji Slomšek na stari domačiji in v škofovi rojstni hiši. Po smrti žene Neže Delakorde, ki je umrla pri porodu drugega otroka (24. oktobra 1904) je kljub prošnjam in opominom sorodnikov prodal očetov dom na Slomu in se preselil v Razkrižje. Bila je nevarnost, da bo Slomškova domačija, zavedna slovenska hiša prešla v roke zloglasnega ponemčevalnega društva »Südmark«. Zadevo je rešil celjski odvetnik dr. Josip Karlovšek, ki je leta 1905 Slom odkupil; od nje ga pa ga je prejela celjska posojilnica.

Po drugi svetovni vojni je bilo posestvo s hišo nacionalizirano in dano Družbeno-kmetijskemu podjetju »Meja« Šentjur. Ob 130. obletnici Slomškove smrti je njegovo rojstno hišo s funkcionalnim zemljiščem odkupila mariborska škofija, da jo ohrani kot zgodovinski spomin na prvega škofa v Mariboru, o katerem je zapisal dr. Franc Kidrič v Stanojevičevi Narodni enciklopediji (IV, 245): »Slomšek kot duhovnik in škof zavzema prvo mesto v slovenski zgodovini po Cirilu in Metodu«.

II.

DOMA NA PONIKVI, V CELJU IN V SENJU

Otroška leta je Slomšek preživel v domači, globoko verni, narodno zavedni in urejeni družini. V desetem letu starosti mu je škof Leopold II. Maksimilijan grof Firmian na Ponikvi podelil sv. birmo. Nanjo ga je pripravljala mati ob podpori kaplana in sorodnika Mihaela Goleša. Dve leti pozneje je začel obiskovati nedeljsko šolo, ki jo je na Ponikvi ustanovil 12. januarja 1812 Jakob Prašnikar kmalu po svojem prihodu za kaplana. V jeseni istega leta je prestopil v takrat os-

novano trivialko, v kateri je učil trd Nemeč, organist in cerkovnik Janez Nepomuk Cvek.

Čeprav je oče že dokončno odločil, da bo prvorojenec Anton njegov naslednik na Slomu, je vendar zmagala mati, ki je želela imeti sina duhovnika. Pri tem je imel odločilno vlogo kaplan Prašnikar, ki je v otroku odkril izjemno nadarjenost. Uspel je pregovoriti očeta, da je umaknil svojo odločitev, mladega Antona pa je s svojo šolo tako pripravil, da je bil o veliki noči, se pravi malo pred koncem šolskega leta 1813/14 sprejet v 3. razred normalke ali glavne šole v Celju in ga končal z odličnim uspehom. S tem si je odprl vrata celjske gimnazije, kamor se je vpisal jeseni 1814. Ohranjena spričevala kažejo, da je bil vsa leta odličnjak.

V 2. razredu gimnazije ga je močno prizadela materina smrt. Ostal je tako rekoč sam, zlasti dve leti pozneje, ko se je oče drugič poročil. S tem je Slomšek izgubil starše, dom in vsako podporo. V tem usodnem trenutku mu je bil edina opora kaplan Prašnikar, ki je častno in uspešno izpolnil obljubo, dano materi na smrtni postelji, da bo skrbel za Antona in njegov duhovniški poklic. Mlademu dijaku je bil dobrotnik, prijatelj, oče in mati obenem, predvsem pa življenjski vzornik. Kaj mu je pomenil Prašnikar, kakšni so bili njuni odnosi, je mogoče najbolje spoznati iz Slomškovega nagrobnega nagovora »Beseda na grobu mojega očetovskega prijatelja in odgojitelja Jakoba Prašnikar«.¹

Vendar Slomšek ni hotel biti svojemu dobrotniku in vzgojitelju v breme, zato je že 8. avgusta 1817 odlično opravil tečaj in izpit za posebnega inštruktorja osnovnošolcev, 15. septembra 1819 pa še izpit za inštruktorja nižjih gimnazijskih razredov. S tem je dobil spričevalo za gimnazijskega prefekta in pravico poučevanja učencev prvih treh gramatikalnih razredov.

Poleg materinega in Prašnikarjevega odločilnega vpliva na Slomškov idejni in duhovni razvoj ima svoj delež pri usmerjanju njegove osebnosti v mladosti gimnazijski profesor za zgodovino in botaniko, od 1815 tudi profesor za poetiko in retoriko, Ljubljančan, Janez Anton Zupančič, najprej učenec nato pa osebni prijatelj Valentina Vodnika. Če sta mlademu Slomšku dala mati in Prašnikar ljubezen in veselje do duhovništva, mu je Zupančič vcepil ljubezen in veselje do slovenskega jezika, pesništva in književnosti sploh. Pri pouku je učencem bral in razlagal Vodnikove in Jarnikove pesmi, ki so imele tudi v Slomšku močan odmev. V petem in šestem gimnazijskem razredu (1817—1819) je s svojo bogato knjižnico nudil Slomšku pogostokrat zatočišče med knjigami in mu tako širil obzorje znanosti in književnosti.²

V čas poznanstva s prof. Zupančičem spada prvi Slomškov literarni poskus, pesem »Govorjenje na godovanje našiga dobriga učenika Janeza Küttelna«.³ Za tremi sošolci, ki so profesorju čestitali v latinščini, grščini in nemščini je nenapovedano nastopil Slomšek s svojo pesmijo v slovenščini, kar je zahtevalo od njega precej poguma in tveganja, saj je bila slovenščina v nemški gimnaziji prepovedana. Toda Slomšek je bil deležen navdušene pohvale profesorja in sošolcev.

Da je ob obveznih šolskih predmetih Slomška vedno mikala slovenščina, dokazuje njegovo prevajanje zdravniških receptov iz knjige Filipa Hecqueta, ki jo je dobil pri celjskem lekarnarju Baumbachu; v tej družini je Slomšek našel gmotno podporo, posebej v času splošne gospodarske krize, hudega pomanjkanja in lakote leta 1817.

Po končani 6-razredni gimnaziji se je Slomšek podal na filozofski študij v Ljubljano, ker celjska gimnazija še ni imela liceja. Študij in bivanje v kranjski metropoli je dalo Slomšku nova poznanstva. Njegov ravnatelj je bil Matija Ravnikar; profesorji: Elija Robič, Jože Dagarin, Franc Ksaver Richter, Janko Kersnik; med sošolci so bili: France Prešeren, Jurij Grabrijan, Lovro Stupica in drugi.

Kmalu po prihodu v Ljubljano je zvedel, da bi mogel v Senju na Hrvaškem opraviti v enem letu dva letnika liceja, in sicer na škofijskem liceju. Zato je

Slomšek zapustil Ljubljano, odšel v Senj in tam v enem letu z odliko končal oba letnika filozofskega študija.

Na podlagi odličnih spričeval in priporočila iz Senja⁴ je lavantinski škof Firmian jeseni 1820 sprejel Slomška v celovško bogoslovje. Ker pa Ilirski gubernij v Ljubljani, kamor je takrat spadal Celovec, ni priznal veljavnosti senjskih spričeval, je moral Slomšek v šolskem letu 1820/21 ponoviti vse izpite za drugo polovico prvega letnika in za ves drugi letnik liceja. Šele jeseni 1821 je smel začeti redni teološki študij. Ob vseh izpiti je v istem šolskem letu uspešno končal še tečaj za kateheta na normalki in poučeval verouk na nadaljevalni šoli za vajece.

III.

BOGOSLOVEC V CELOVCU

Lavantinska škofija ni imela svojega bogoslovja ne svoje teološke šole. Šele 27. februarja 1786 je vlada dovolila za ves celjski okraj povečani škofiji samostojno bogoslovje v nekdanjem samostanu razpuščenega reda dominikank v Loretu pri Št. Andražu, a do ustanovitve ni prišlo. Lavantinski bogoslovci so se šolali v Gradcu, pozneje pa v Celovcu, kjer je bilo leta 1811 ustanovljeno skupno bogoslovje za krško in lavantinsko škofijo. Prva je dajala ravnatelja, druga pa spiritala. Bogoslovno šolo so vodili šentpavelski benediktinci, trdi Nemci, brez čuta in posluha za slovenske potrebe.

Študij je trajal 4 leta. V prvem letniku je Slomšek absolviral cerkveno zgodovino in biblične vede stare zaveze; v drugem letniku cerkveno pravo in biblične vede nove zaveze; v tretjem letniku se je posvetil dogmatiki in moralki, zadnje leto pa pastoralni teologiji. Odlična spričevala kažejo Slomškovo izredno marljivost, natančnost in sposobnost popolnega obvladanja vseh teoloških predmetov.⁵ Zato mu je ravnatelj Niklas Pacher tik pred duhovniškim posvečenjem svetoval, naj nadaljuje študij na Dunaju. Toda Slomšek je po posvetovanju s spiritualom Albrechtom, ki je pritrnil njegovi osebni želji po pastoralnem delu, ponudbo odklonil.

Kako resno je Slomšek vzel teološki študij, kako se je čutil odgovornega za teološko izobrazbo, dokazujejo skrbno sestavljeni in ohranjeni rokopisni zapiski, ki nudijo verno podobo takratnega teološkega pouka skoraj vseh predmetov v celovski bogoslovni šoli.

Sporedno s teološkim študijem je Slomšek kot knjižničar bogoslovne knjižnice preučeval vsa leta svojega bivanja v Celovcu spise cerkvenih očetov. Vestno si je izpisoval citate, primere, rimane nauke in jih pozneje s pridom uporabljal v pridigah. Zapisi imajo skupen naslov *«Selecta Patrum loca — izbrani govori ss. očakov»*. Drugi in tretji zvezek sta pisana v treh kolonah: v prvi je izvorno besedilo v latinščini ali grščini, v drugi je dobeseden prevod, v tretji je dal citatu obliko verza ali pregovora.⁶

Kaj je Slomšek naredil iz sebe v času bogoslovnega študija, najlepše razodevajo karakteristike, ki jih je ravnateljstvo vsako leto poslalo lavantinskemu škofu v Št. Andraž. Slomšek jih ni nikoli videl, tudi pozneje kot škof ne; ostale so nedotaknjene pomotoma med gospodarskimi akti vse do pred kratkim.⁷ Upravičeno je Franc Kosar zapisal o Slomšku za leta teološkega študija: *«Iz tega se vidi, da so bili pokojni škof že kot bogoslovec bolj podoben dozorelemu možu kakor pa mladeniču; živeli so, kakor trdijo njegovi vrstniki, edinole za bogoslovno učenost in slovensko slovstvo...»*⁸

Vsa štiri leta bogoslovnega študija se je Slomšek potegoval, da bi prenesel slovenski jezik v celovško bogoslovje. Ker nemško usmerjeni benediktinci niso

kazali razumevanja za slovenske pastoralne potrebe, so začeli nekateri bolj slovensko usmerjeni duhovniki mimo državne oblasti širiti tudi v lavantinski škofiji slovenske nedeljske šole kot protiutež nepriljubljenim nemškim trivialkam. V teh šolah so slovensko mladino in odrasle učili pisanja, branja in računanja.

Zgled ljubljanskih bogoslovcev, ki so ustanovili Slovensko društvo in izdajali svoje glasilo, stolica za slovenski jezik na ljubljanskem liceju, zaskrbljenost, da bodoči slovenski duhovniki ne bodo znali jezika svojega ljudstva, zlasti pa osebna ljubezen do materinščine, — vse to je nagnilo bogoslovca Slomška, da je vložil leta 1822 na Ilirski guberniji uradno prošnjo za ustanovitev stolice slovenskega jezika na bogoslovni šoli v Celovcu. Ker je bila prošnja zavrnjena, se je obrnil na učitelja in poznejšega prijatelja Matija Ahacla. Ta mu je svetoval, naj z vednostjo in odobrenjem ravnateljstva začne prostovoljni tečaj slovenskega jezika za sošolce. Ravnatelj Niklas Pacher, sicer nemško usmerjen, a pravičen do Slovencev, je zamisel sprejel in odobril. Slomšek je začel z delom in imel nepričakovan vsuspeh. Zbral je okrog 48 učencev, kar se Fr. Metelku v Ljubljani ni posrečilo, čeprav je bil tam slovenski tečaj za bogoslovce drugega letnika obvezen.

V duhu slovanskih apostolov Cirila in Metoda je gledal duhovnikovo poslanstvo med slovanskim ljudstvom. Držal se je načela: K slovenskemu človeku mora priti duhovnik z oznanjevanjem v lepem domačem jeziku, sicer bo krščanstvo nekaj tujega in vsiljenega. Razen tega je Slomšek hotel s temi tečaji vzgojiti sebe in sošolce za sposobne učitelje ljudstva in jih pripraviti k spisovanju slovenskih knjig. Iz vsakoletnih otvoritvenih nagovorov je razvidno, kaj je Slomška nagibalo, da je vztrajal kljub mnogim težavam v zavodu in zunaj njega. Splošna zaostalost otrok v slovenskem izražanju, mačehovski odnos učiteljev do izobraževanja v materinščini; prepričanje, da je učenje slovenskega jezika nepotrebno in da slovenščina nima prihodnosti; pogostno narodno odpadništvo; dejstvo, da slovenski izobraženci med 15-letnim šolanjem skoraj ni slišal v šoli domače besede; ... te in podobne misli so bile vsebina Slomškovih vsakoletnih nastopnih govorov, med katerimi je pomemben »Napeljavni govor k Slovenskemu zboru 1821«.9

Za vajo je Slomšek dajal tečajnikom prevajati spise cerkvenih očetov, hkrati pa jih navduševal za pesništvo, v čemer jim je dajal najlepši zgled sam s svojimi poskusi. Za jezikovni učbenik je uporabljal Kopitarjevo slovnico, Primčeva Nemško-slovenska branja ter Jarnikovo »Jedro kershanskih resniz« in »Kershanski nauk«.

Ob študiju slavista Dobrovskega se je Slomšek sam lotil pisanja slovenske slovnice: »Inbegriff der slowenischen Sprache«, a je ostala v rokopisu, ker se je v tistem času že tiskala Metelkova slovnica, ki je prav tako šla skozi Slomškove roke, saj mu jo je avtor pošiljal sproti v odtisnjenih polah. Tako je Slomšek kot bogoslovec iz lastne pobude in brezplačno opravljval za slovenski jezik podobno poslanstvo, kakor profesorji na graški in ljubljanski stolici.

Ob koncu bogoslovnega študija je Slomšek prejel vsestransko pohvalo in priznanje bogoslovnega vodstva. Ravnatelj bogoslovja se mu je v posebnem pismu zahvalil: »Veliko ste se trudili štiri leta s poučevanjem svojih tovarišev v slovenščini. Dosegli ste velike uspehe, kakršnih nihče ni mogel pričakovati. S svojo gorečnostjo in ljubeznivostjo ste vcepili v mlada srca potrebno ljubezen do onega jezika, v katerem bodo gospodje morali kmalu učiti in z ljudstvom občevati. Sedaj se znajo vsi dobro izražati, več jih je tudi v pisavi popolnoma zmognih materinega jezika. V imenu prevzvišenega in v imenu vsega ravnateljstva Vam torej prisrčno čestitam ter se Vam obenem zahvaljujem za preveliki trud, ki ste ga imeli pri poučevanju. — Bog Vam stotero povrni, kar ste dobrega storili iz čistega navdušenja za izoliko svojih tovarišev in v uspeh dušnega pastirstva. Iskrena hvaležnost moja in Vaših tovarišev vas bo spremljala po poti Vašega življenja, katero naj Bog blagoslovi«.10

V čas Slomškove priprave na duhovništvo v Celovcu in poučevanja slovenščine spada vrsta njegovih pesniških poskusov: **Slovenstvo**, ki spominja na Vodnikovo Ilirijo oživljeno (prvotni naslov: *Eine Ode auf Veranlassung gesungen, als sich im Jahre 1822 die Alumnen im Priesterhause zu Klagenfurt, ihr eigenes Bedürfniss fühlend, gegenseitig in der Muttersprache zu bilden anfangen*), Ulimja, Zgodnja danica, Zvezdje (Prašnikarju za god), **Slovenski raj** (Ahaclu), **Drava**, slovenska reka in **Spomladni god sv. Urbana** (obe sta posvečeni Urbanu Jarniku), **Sklen prijatelov ljubeznivi** (Juriju Jeseničniku), **Tersa dva** (Jeseničniku in sebi), **Sv. Jožefa beli limbar** (Jožetu Poklukarju), **Zvezda sv. treh kraljev** (spiritualu Gašperju Albrechtu), **Naržlahnejši stan: kmetovski ino duhovski . . .** To so Slomškove prve resne pesniške stvaritve, o katerih velja, da so »tematsko malo izvirne, so pa izrazno jasne in preproste, oblikovno spretne in blagoglasne, motivno pa didaktično spodbudne.«¹¹

Za celotno obdobje prvega Slomškovega bivanja v Celovcu sta podala Bogo Grafenauer in Alfonz Gspan dokaj objektivno oceno. »Tako se je (Slomšek) oblikoval v osebnost, ki je kasneje še pridobivala na izrazitosti. Po materi je podedoval živahno domišljijo ter dar za petje in pripovedovanje. Imel je živo zavest narodne pripadnosti, čut dolžnosti, da skladno z njo uravnava svoje načrte in dejanja, bil je iskreno pobožen, družaben, veder, odkritosrčen, dosleden, resnoben, blag, nesebičen, redoljuben, govorniški in organizacijski talent, socialno prilagodljiv.«¹²

Prek spirituala Gašperja Albrechta je bil deležen duhovnosti in idej, ki jih je uresničeval dunajski ljudski apostol Clemens Maria Hofbauer. »Bil je za veselo pobožnost, za blago, ljubezni polno vedrino, dobroto in sočutje, zoper mrko meniško samotarstvo, zoper hladni jožefinski in janzenistični racionalizem . . .«¹³

Slomškovo usposobljenost za pastoralno delo in osebnostno dozorelost razodeva dejstvo, da je bil že ob koncu tretjega letnika posvečen v duhovnika. Leta 1822 je lavantinski škof Firmian postal dunajski nadškof, novi lavantinski škof Franc Ignacij Zimmermann je sicer bil že imenovan (19. maja 1824), a posvečen je bil šele 12. septembra 1824. Zato je to leto posvetil krške in lavantinske novomašnike krški škof Jakob Pavlič. Med njimi je bil tudi Slomšek. Posvečenje je bilo 8. septembra 1824 v celovski stolnici. Sledila je nova maša, 26. septembra 1824 v Olimju, kjer je bil od leta 1819 župnik njegov dobrotnik in prijatelj Prašnikar. Ta ga je z novomašno pridigo izročil duhovniški službi in s tem tudi službi slovenskemu ljudstvu. Fridiga je bogat in dragocen vir za objektivno poznavanje Slomška in Prašnikarja.¹⁴

Z novo mašo je Slomšek začel pisati v latinščini, nemščini in slovenščini dnevnik, ki sega do 1. januarja 1831, in je najbolj autentičen vir za to obdobje njegovega življenja. Po novi maši se je vrnil v Celovec, vsak dan maševal pri elizabetinkah v bolnišnici, pomagal pri pastoralnem delu v okolici Celovca in končal zadnji letnik teološke šole. Hkrati je vse leto poslušal še predavanja iz kmetijstva pri Matiji Ahaclu in se z njim še bolj povezal. Pred odhodom iz Celovca je stolni prošt Ivan Pavel Ješenak v imenu že novega škofa Franca Ignacija Zimmermanna predlagal Slomšku, naj študij nadaljuje na Dunaju. Za ponudbo se je obzirno zahvalil ter odšel raje na pastoralno delo med slovensko ljudstvo.

IV.

KAPLAN NA BIZELJSKEM

Dne 27. avgusta 1825 je Slomšek prejel dekret za prvo službeno mesto — Bizeljsko. Službo je nastopil na obletnico svoje duhovniške posvetitve, 8. septembra 1825. Bizeljska župnija je bila na slabem glasu in je veljala za eno od težav-

nejših mest v škofiji. Od 24. aprila 1821 (do svoje smrti 1. novembra 1841) je tam župnikoval Ludvik Batistič, nekdanji kaplan na Ponikvi in Slomšku znan, po značaju robot in jožefinsko usmerjen duhovnik, ki ni prenesel gorečnosti in aktivnosti novega kaplana. Toda Slomšek je znal iti mimo še tako namerno izzvanega nesoglasja in napetosti. S pridigovanjem je versko in duhovno prenavljal župnijo; uvedel je nedeljsko šolo in sodeloval pri reorganizaciji trivialke.

Ob rednem pastoralnem delu je poleg cerkvenega petja pospeševal tudi družabno petje. Sam je pesmi zbiral, zlagal, prirejal, prevajal, izrazno čistil, vsebinsko predeloval in jim dajal celo domače napeve. Mnoge izmed njih so ponarodele: **Zdravica za Slovence** — Slovenec Slovenca vabi, **Vinska trta** — Na svetu lepše rožce ni, **Veseli hribček** — En hribček bom kupil, **Šent Urbanova** — Preljubi svet Urban, ti dober naš mejaš, **Gorica** — Nikdar na svetu boljšga ni, **Napitnica** — Letos je prav dobro leto, **Šentjanževa** — Zdaj pijmo še šentjanževca, **Vino in voda**, **Posledna veselica** . . . Izmed katehetičnih in šolarskih pesmi je znana **Tri narlepše rožice**. Večina teh pesmi je iz samih štirivrstičnih kitic v jamski in trohejski meri ter v poskočnem ritmu. Večjo literarno vrednost ima prevod Schillerjeve *Lied von der Glocke*, ki ga je končal v Novi Cerkvi in ji dal naslov **Zgon**, pozneje pa **Zvonov peseni**.

Iz dobe kaplanovanja na Bizeljskem je vreden omembe Slomškov obisk pri častitljivem starčku in znancu Mihaelu Zagajšku, župniku v Št. Vidu pri Grobelnem (nekdaj župnik na Kalobju), od katerega je dobil znameniti **Kalobski rokoplis** in ga rešil propada.

Dne 16. junija 1826 je bil na Bizeljskem lavantinski škof Ignacij Zimmermann na rednem birmovanju. Ob tej priložnosti je osebno ponudil Slomšku možnost, da bi nadaljeval teološke študije na Dunaju. Tudi tokrat se je Slomšek zahvalil za ponudbo in raje ostal na župniji med ljudstvom.

V.

KAPLAN V NOVI CERKVI (Strmec pri Vojniku)

Po svojem nekdanjem spiritualu, takrat že kanoniku Gašperju Albrechtu je Slomšek sam zaprosil za premestitev. Razmere na Bizeljskem so bile nevzdržne. 3. aprila 1827 je prejel dekret za drugega kaplana v Novi Cerkvi. Tam je našel izobraženega in sebi naklonjenega predstojnika, župnika in dekana Jožefa A. Jakominija. Po Slomškovi izjavi je bil Jakomini začetnik nedeljskega šolstva na slovenskem Štajerskem. Pet mesecev po nastopu službe (11. septembra 1827) je postal prvi kaplan v isti župniji in zaradi bolehnosti dekana je opravljal skoraj vse njegove službene dolžnosti.

Na tem službenem mestu se je učinkovito posvečal pesništvu, saj je znanih iz te dobe prek 40 pesmi: lirično meditativne (**Življenje človeka**, **Smrt**, **Pravičnost najdelj trpi**, **Modrost** . . .), postne in katehetične, hvalnice in prevodi psalmov (ps. 2, ps. 3, ps. 4, ps. 22 in ps. 23) ter druge priložnostne pesmi. Med slednjimi je nekatere ljudstvo sprejelo za svoje: **Dobri dušni pastir** (Jakominiju ob zlati maši, 19. marca 1829), **Železo in kladvo** (svarilo oblastnikom, naj ne stiskajo kmetov), **Pastir in ovčice**, **Sedanji svet**, **Dobro jutro**, **Večernica** — Glejte že sonce zahaja, **Juternica**, **Lahko noč**, **Hudo vreme** (bolnemu prijatelju Jakobu Strašku, objavljena v Drobti. 1846, str. 76—82), **Boštjan goljfan** (poučna pesem za mlade, ki ne hodijo radi v šolo). Slednjo pesem in še nekatere druge je namenil za objavo v knjigi Simona Rudmaša: *Navod za nedeljske šole*, Gradec 1830. Tudi nekatere teh pesmi so samo prevodi ali predelave ljudskih in umetnih pesmi (Schubert, Kajetan Schwarzl, Kummerl, Egidij Jais . . .).

V Novi Cerkvi je Slomšek začel misliti na izdajo svojih pridig. K temu so ga spodbujali in nagovarjali okoliški duhovniki, katere je rad obiskoval in jim pastoralno pomagal. Zaradi lepo oblikovanih, vsebinsko globokih in retorično dovršeno podanih pridig, so ga imenovali »slovenski Cicero«. — V tem času je napisal molitvenik *Križev pot*, ki so ga duhovniki prepisovali. Pozneje ga je izdal Josip Zabukovšek pod svojim imenom, zaradi česar ga je Slomšek javno imenoval »tata«.

VI.

SPIRITUAL V CELOVCU

Ob vizitaciji župnije in novocerkovške dekanije so škofijski predstojniki postali pozorni na Slomška in njegove sposobnosti. Izbrali so ga za spirituala v celovškem bogoslovju. Dekret je prejel 12. oktobra 1829, novo službo pa nastopil 26. oktobra 1829.

Slomškovo delo v bogoslovju je bilo posvečeno duhovniški vzgoji bogoslovcev krške in lavantinske škofije. Zanje je imel vsak dan meditacijo; učil jih je katehetiko in pedagogiko, jih uvajal v svete obrede, v duhovnikovo službeno molitev (brevir), sveto bogoslužje, liturgično petje (leta 1830 si je kupil klavir in zase najel posebnega učitelja) ter jih usposabljal za delo v šoli in med ljudstvom. Z vsem tem, predvsem pa s svojo zrelo osebnostjo in zglednim življenjem je oblikoval bodoče dušne pastirje, učitelje ljudstva, nosilce kulture in sploh verskega, duhovnega in narodnostnega preroda po janzenizmu in jožefinizmu. V tem je gledal samouresničenje, zato je brez pomisleka dvakrat odklonil mikavno ponudbo po spremembi delovnega mesta (strassburški kanonikat in mesto župnika v Novi Cerkvi po Jakominijevi smrti, 28. marca 1830).

Prepričan, da duhovnik uspe kot dušni pastir le, če uči v domačem, ljudskem jeziku, je Slomšek v Celovcu nadaljeval delo, ki ga je opravljal že kot bogoslovec. Ob nedeljah in četrtnih je bogoslovce vadil v slovenščini. 4. oktobra 1830 je s posebno vlogo predlagal, naj bi bil pouk slovenščine obvezen za vse bogoslovce. Krški ordinariat je odgovoril pritrdilno, lavantinski pa negativno. Obveljalo je načelo: za lavantinske bogoslovce so slovenske vaje obvezne, za krške pa fakultativne.

Učbeniki in priročniki, ki jih je Slomšek uporabljal pri pouku so bili: slovnica Frana Metelka (*Lehrgebäude der Slowenischen Sprache*, Laibach 1825), slovnica Antona Murka (*Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre*, Grätz 1832), Murkov Slovensko-nemški in nemško-slovenski slovar (v Gradci 1833), ljudskošolska berila Matije Ravnikarja (*Male povesti za šole na kmetih*, Ljubljana 1816) in Jurija Aliča (*Kratke perpovedanje za slovenske šole*, 1831). Ob njih je Slomšek usmerjal tečajnike k praktičnemu prevajanju krajših nemških spisov in sestavkov (*Christof Schmid, 200 lehrreiche Erzählungen; svetniške legende*) in jih usposabljal za slovensko pridiganje. Nadarjene tečajnike je spodbujal k zlaganju mladinskih, šolskih in družabnih pesmi za nedeljske šole. Poseben pečat je dalo slovenskim tečajem vsakoletno javno izpraševanje ali izpiti ob prisotnosti znanih literarnih osebnosti (M. Čop, M. Ahacel, U. Jarnik, M. Majar, . . .). — Na prošnjo nemških pravnikov in uradnikov je Slomšek imel zanje ob četrtnih poseben pouk slovenskega jezika v semenišču. Za ta tečaj mu je vlada dala pravico izdajati pravno veljavna spričevala o njihovem znanju slovenščine, a policija ga je imela za panslavista in državi nevarnega človeka.

Po Slomškovem odhodu iz Celovca je delo nadaljeval tečajnik Valentin Wierzy, poznejši krški škof, vendar kljub dobri volji in lepemu znanju slovenščine te-

čaja ni zmožel voditi. V letih 1844—1848 je oživil tečaj Slomškov učenec Mihael Pikel, a z njegovim odhodom je pouk slovenščine v celovškem bogoslovju popolnoma zamrl.

Slomškov pouk materinščine in literarno delo z duhovniškimi kandidati je rodilo **Pesme za pokušino**, zložili mladi duhovni v celovski duhovščini 1832—1833—1834. Med avtorji zbranih pesmi so bili: Jože Hašnik, Valentin Orožen, Luka Sevšek, Jože Rozman Konjški, Janez Arlič, Jakob Stepišnik-Matoh (poznejši lavantinski škof, Slomškov naslednik) in Valentin Wiery.

Pesniške sadove svojih učencev je Slomšek uporabil v pesmarici, ki jo je namenil svojim tečajnikom in nedeljskim šolam. Ker Slomšek ni imel dovolj poguma, da bi nastopil v javnosti s svojim imenom, in ker pri tiskarju Janezu Leonu ni imel dovolj zaupanja, je zadevo rešil Matija Ahacel, ki je dal svoje ime in tiskarju zagotovil poravnavo vseh stroškov za tiskanje. Tako je konec junija 1833 izšla prva slovenska posvetna pesmarica z napevi **Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane, enokoljko popravljene ino na novo zložene**. Na svitlo dal Matija Ahacel, Celovec 1833. V zbirki sta se predstavili dve koroški in štajerski generaciji Slomškovih učencev in sodelavcev: starejša koroška (Miha Andreas in Urban Jarnik), starejša štajerska (Andrej Urek, Jakob Strašek, Jurij Vodovnik, Leopold Volkmer in Jože Lipold) in mlajša štajerska (Slomšek, Matija Vodušek, Janez Krumpak, Valentin Orožen, Felicijan Globočnik, Jože Hašnik in Luka Sevšek). Z zbirko, v kateri je od 33 pesmi kar 15 Slomškovih, sta Slomšek in Ahacel dosegla njen namen: poživiti slovenski pouk v bogoslovju in šoli ter nadomestiti »kosmate«
ljudske in ljubezenske pesmi v Kranjski Čbelici. Sam Slomšek je zbirko poslal Čopu, Prešernu in Kastelicu. V nekaj mesecih je bila razprodana, zato je izšla pomnožena izdaja leta 1838 in 1852 v gajici. V drugi izdaji je Slomšek objavil pesem **Veselja dom — Preljubo veselje**; gre za poslovenjeno pesem Die Freude nemškega pesnika Simona Mayerja.

V čas kaplanovanja v Novi Cerkvi in spiritualne službe spada tudi Slomškovo vsaj posredno sodelovanje v abecednem boju ali »črkarski pravdi«. Slomšek je ostal na strani metelčice, ki je bila v splošni rabi; njegovo odločitev je sprejel tudi lavantinski ordinariat za šole na svojem teritoriju.

Začetek Slomškovega proznega dela je prevod zdravniške knjižice: **Moravaj Janoš, Prepis eniga pisma, . . . kako so srečno zdravili tiste, ktere je bolezen kolera prijela, Bablona per Tisi, 3. vel. serpana 1831**. Je najstarejši Slomškov spis v tisku, in sicer v obliki letaka. — Sodeloval je pri šolski knjigi ravnatelja celjske normalke, Simona Rudmaša, **Navod za nedelske šole**, v Gradci 1830, brez podpisa. V istem šolskem priročniku je objavil svojo pesem **Boštjan goljfan**. Z nekoliko spremenjenim naslovom je knjiga izšla še 1832, 1846 in 1849. — Pod oznako »spisali mladi duhovni v celovski duhovščini«, ali »dušni pastirji na spodnjem Štajerskem«
je Slomšek spisal in izdal: **Molitvice ino potrebni nauki za pridne mladenčce**, Celovec 1829 in 1838 (izgubljeno), **Posebni nauki ino molitve za žensko mladost**, Celovec 1829 (izgubljeno), **Sv. križev pot ino litanije od terplenja ino smerti Jezusa Kristusa**, Celovec 1832 ali 1833 (izgubljeno), **Keršansko devištvo**, Celovec 1834 (osma izdaja 1868), **Hrana evangeljskih naukov bogoljubnim dušam dana na vse nedelje ino zapovedane praznike v letu**. V Gradci 1835 (zbirka vzornih pridig v treh delih; gradivo prispevali Matija Vodušek, Janez Krumpak, Mihael Stojan; druga izdaja v Celovcu 1845, češki prevod 1880), **Keršanska beseda katoljškim misijonom pomagat**, Celovec 1836, pri Ferdinandu Kleinmayru (je Slomškov misijonski nagovor misijonski bratovščini sv. Leopolda), **Življenja srečen pot**, Celovec 1837 (življenjski priročnik za fante in mlade može; 4. izdaja 1859 v gajici, 5. izdaja 1871; v knjižici je zemljevid Evrope; pri sestavi je sodeloval Jernej Levičnik), **Angelska služba za mladenčce k sveti maši streči**, Celovec 1838 (ministrantski priročnik).

Slomšek je dela svojih nadarjenih učencev, ki so prevajali Krištofa Schmida, temeljito popravljil in pilil. Tako je postal začetnik slovenskega mladinskega slovstva. Med tovrstna dela spadajo: **Perjetne perpovedi za otroke**, Celovec 1832, pri Ferd. Kleinmayru (prevod po Krištofu Schmidu, *Lehrreiche Erzählungen I*; sodeloval Jernej Levičnik; delo je izgubljeno; druga izdaja pri Janezu Leonu v Celovcu 1836), **Kratkočasne pravlice otrokam v podvučenju**, v Celovcu pri Janezu Leonu, 1835 (sodeloval Jernej Levičnik), **Sedem novih Perpovedi za otroke**, v Celovcu pri Janezu Leonu 1836 (sodeloval Jožef Rozman Konjiški), **Martin Mladl pušavnik**. **Zala perpoved za otroke iz pisem Krištofa Šmida**, Celovec 1846, poslovenil Felicijan Globočnik (Slomškov predgovor), **Dober dan za mlade ljudi**, Celovec 1837, **Troje ljubeznivih otrok**. **Tri vesele perpovedi za otroke**, Celovec 1838 (sodelovali Matija Majar, Janez Sredenšek, M. Stojan; delo ni ohranjeno), **Dve lepi reči za pridne otroke**, Celovec 1838 (sodelovala Matija Vodušek in Janez Sredenšek).

Iz Slomškovih celovških let je ohranjenih več pridig, ki jih je imel v mestu in na deželi. Najbolj znana pridiga je **Dolžnost svoj jezik spoštovati**, na binkoštni ponedeljek (28. maja) 1838 v Blatogradu (Moosburg) pri prijatelju Urbanu Jarniku.¹⁵ Razen te pridige so pomembni Slomškovi postni govori z vzgojno tematiko pod skupnim naslovom **Sedem žalost Marije**, pri Sv. Križu zunaj Celovca 1837.¹⁶

V 9-letnem Slomškovem službovanju v Celovcu so vredne omembe njegova počitniška potovanja, ki so ga obogatila z novimi spoznanji in poznanstvi iz drugih bogoslovnih zavodov. Že takrat se je srečal s pomembnimi osebnostmi takratnega cerkvenega življenja (salzburški nadškof in nekdanji ljubljanski škof — Avguštin Gruber, Roman Sebastjan Zängerle — graški škof, Anton Alojzij Wolf — ljubljanski škof, Haulik — zagrebški škof), predvsem pa s tedanjimi slavisti in slovstvenimi delavci (France Prešeren, Matija Čop, Josip Muršec, Anton Murko, Ljudevit Gaj, Stanko Vraz, Peter Dajnko . . .). Ko je leta 1832 Prešeren opravljal v Celovcu odvetniški izpit, je obiskal Slomška in pri njem našel ravno tedaj dotiskano Murkovo slovnico s svojimi pesmimi. Skupaj sta obiskala tedaj znanega slovarnika in slavista, župnika Jarnika v Blatogradu. — Pozneje sta se Slomšek in Prešeren srečala še v Ljubljani, in sicer v gledališču (5. septembra 1837). Prešeren je opazil Slomška, ga poiskal in po predstavi pospremlil v ugledno gostilno pri Maliču. Tam mu je napisal znano zbadljivko na tedaj izdano **Kerščansko devištvo**: »Ker stara para zlomek Devištva preveč vzel, je mlajši njega zlomek prodajat ga začel«. Slomšek je epigram sprejel dobrodušno in z razumevanjem, saj je imel Prešerna za »genialnega in nadarjenega pesnika«.

Franc Kosar je pravilno ocenil Slomškova potovanja. »V tuje kraje jih ni vodila prazna radovednost, marveč visoki in imenitni nameni, da bi namreč obiskali razna bogoslovja, samostane in cerkve, da bi se pogovorili z raznimi predstojniki cerkvenih zavodov in zase posneli lepih naukov, da bi bolj spoznali razna slovenska ljudstva, njih jezik in običaje, njih dobre in slabe lastnosti in da bi, kar so se na potovanjih naučili, ohranili v svojih knjigah Slovincem v prid«. ¹⁷

VII.

NADŽUPNIK IN DEKAN V VUZENICI

Dne 27. oktobra 1838 je Slomšek na lastno prošnjo prišel za šest let v Vuzenico (do 30. septembra 1844) za nadžupnika in dekana. Z osebnim trdim delom in ob pomoči dveh stalnih kaplanov je povsem zanemarjeno župnijo uredil v pastoralnem in materialnem pogledu. S pridigami, krščanskim naukom za odrasle, rednim spovedovanjem in lepo urejenim bogoslužjem je župnijo duhovno, versko

in moralno prenavljal. Razen tega je obnovil starodavno župnijsko cerkev, župnišče in duhovnijo sv. Primoža na Pohorju, za župnijsko cerkev je nabavil nove zvonove, tudi za druge cerkve v dekaniji; s posebno vnemo je skrbel za šole, zlasti za slovenske nedeljske šole, izboljšal je cerkveno petje, med ljudmi je odpravil kvartanje za večje vsote denarja, kar je prinašalo revščino za nekatere, med vse pa sovraštvo, odpravil je tudi javna pohujšanja in končal dolgoletni spor s puhenštajnsko graščino, ki si je protipravno prisvojila upravo »cerkvene gospoščine«, ki je bila glavni vir dohodkov za župnijsko cerkev.

V Vuzenici je svojim učencem in prijateljem iz spiritualne službe v Celovcu sestavil in izdal liturgični priročnik *Mnemosynon slavicum* (slovenski spomini) *suis quondam auditoribus ac amicis carissimis dicat Antonius Slomšek*, Glanforti 1840 (pri Janezu Leonu); sodelovali so: M. Stojan, Mat. Vodušek, Mih. Zagajšek in Jak. Prašnikar. Spisan je bil že jeseni 1838, potrjen in dotiskan pa 1839. — Napisal je uvod in pregledal je prevod nabožne knjige sv. Frančiška Ksaverija *Filoteja*; prevedel je Luka Gerlič, nekoliko predelala pa sta jo M. Stojan in Peter Cizej (prva izdaja 1841, druga 1851). — Napisal in izdal je zbirko pridig za vse nedelje in praznike cerkvenega leta: *Apostolska Hrana bogoljubnim dušam dana po branji svetiga pisma za nedele ino svetke cerkvenega leta*; delo je izdal kot »bivši nadžupnik vuzeniški« leta 1849 (I. del) in 1850 (II. in III. del). — Popravlil in napisal je predgovor za drugo izdajo *Hrana evangelskih nauk*, ki je izšla v Celovcu 1845. — Napisal je predgovor k mladinski zgodbi *Dvoje fantov*, *Blagi Fridolin ino hudobni Bric*. Nekaj za stariše ino otroke iz pisem *Krištofa Šmida*. Poslovenil Felicijan Globočnik, Celovec 1841.

V Vuzenici je napisal svoje pedagoško najbolj dovršeno delo *Blashe ino Neshiza v nedelski sholi*. *Uzhitelam ino uzhenzam sa pokushno spisal Anton Slomšek*, vosenishki fajmoshter; Prva izdaja pri Andreju Leykamu v Gradcu 1842, druga pri Jožefu Blasniku v Ljubljani 1848 v gajici, tretja pa pri Janezu Leonu v Celovcu 1857. Po nemških vzorih (Mih. Joh. Sailer, Jais Chr. Schmid — Tübinger katolische Schule) je z izostrenim pedagoškim čutom in dovršeno metodo podal učno snov in vse, kar je potrebno za praktično življenje. Knjiga ni le dober metodičen učbenik, marveč »enciklopedija za slovenskega kmeta in šolsko mladino«. Med ljudstvom je veljala za »zlato knjižico«. Češki in ruski prevod kot pomožna knjiga na petrograjski univerzi danes nista več dokazljiva.

Po letu 1843 je Slomšek v svojih tiskanih delih dokončno sprejel gajico in se trudil za ustanovitev javnopravnega društva za izdajanje dobrih in cenjenih knjig za ljudstvo, toda ovire so bile premočne.

Razen pastoralnega in literarnega dela je Slomšek posvečal v Vuzenici veliko svojih moči za splošen napredek kraja: gradnja mostu čez Dravo, o čemer je ohranjen Slomškov nagovor ob blagoslovitvi julija 1839; priporočal je staršem cepljenje otrok proti kozam, za kar je 1. julija 1840 prejel zahvalo celjskega okrožnega urada (»za versko in nravno izobrazbo mladine na deželi«) in 10. novembra 1841 od vlade.

Za vso dobo Slomškovega delovanja v Vuzenici je škof Franc Ksaver poslal nadškofu in kardinalu Frideriku Schwarzenbergu v Salzburg naslednjo oceno: »Prav izvrstno in lepo urejeno sem našel vse v vuzeniški dekaniji, kjer je bil župnik in dekan pridni, pobožni in spretni duhovnik Anton Slomšek, ki je bil meseca avgusta tega leta imenovan za kanonika in škofijskega višjega nadzornika. Ta v vsakem pogledu izvrstni dušni pastir je s svojim pobožnim in pristno duhovskim delovanjem, s svojo vzorno in neumorno dejavnostjo, s svojim modrim vplivanjem na duhovščino in na ljudstvo v tej dekaniji veliko dobrega storil za Cerkev božjo, kateri je popolnoma vdan; imel sem tolažbo, da sem se pri kanonični vizitaciji s pravim veseljem o tem prepričal, in globoka vernost ljudstva mi je bila v spodbudo. Slomšek je našel vuzeniško župnijo v vsakem pogledu zanemarjeno,

on pa jo je s svojo gorečnostjo spravil do sedanje višine. — Duhovščina je v tej dekaniji povsem v redu in dobra; proti nobenemu duhovniku ni bilo niti najmanjše pritožbe. Dekanijska duhovščina živi vseskozi duhovnika dostojno življenje in izpolnjuje svoje dolžnosti . . .¹⁸

VIII.

KANONIK IN VIŠJI ŠOLSKI NADZORNIK V ŠT. ANDRAŽU

Na predlog škofa Franca Ksaverja Kutnarja je cesar 17. avgusta 1844 imenoval Slomška za kanonika; umeščen je bil 1. oktobra 1844. V tej službi je kot škofov najožji sodelavec odpravljaj negativne posledice togega jožefinizma in mrkega janzenizma. To je dosegal z boljšo in načrtno izobrazbo duhovnikov. Po duhovniškem posvečenju so morali 10 let zapored pisno obravnavati pomembna teološka vprašanja. Njihove elaborate je sam pregledoval, ocenjeval in predložil škofu. Razen tega je z vso resnostjo predlagal in začel uvajati obvezne vsakoletne duhovne vaje za duhovnike.

S kanoniškim imenovanjem je ipso facto postal višji šolski nadzornik za lavantinsko škofijo. Poživljaj je vzgojo, odpravljaj mehanično učenje, poudarjaj vlogo razuma in srca, se veselil uspešnega nadaljevanja pouka slovenskega jezika v bogoslovju (Mihael Piki); ohranjaj je stare in ustanovljaj nove šole; z uvajanjem petja je napravil šolo privlačnejšo; učitelje je navduševal, naj zbirajo pesmi. Pozneje je zbrane pesmi sam priredil in kot škof tudi izdal: *Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino*, Celovec 1853. Do leta 1846 je bilo v veliki meri prav po Slomšku na področju lavantinske škofije 155 rednih in 109 nedeljskih nadaljevalnih šol.¹⁹ Poznavalci slovenskega šolstva priznajo, da je Slomšek »pravzaprav ustanovitelj slovenske ljudske šole. Njegova zasluga je, da je ljudstvo začelo ceniti šolo in knjigo«.²⁰

Njegov slovstveni opus iz kanoniškega obdobja obsega: drugo izdajo *Hrana evangelskih nauk*, I—III, 1845; molitvenik s pesmimi Angel molitve za pobožne šolarje, Celje 1846 in Gradec 1852. — Razen tega je dal pobudo za nov prevod *Svetega pisma*, a je misel opustil, »da se ne bi cepile slovenske moči«, ker so v Ljubljani začeli s podobnim načrtom pod idejnim vodstvom škofa Alojza Wolfa, ki je delo poveril bogoslovnemu spiritalu Juriju Volcu. V letih 1856—1859 je bilo prevedeno celotno Sveto pismo.

Januarja 1845 je Slomšek vložil pri lavantinskem škofijskem ordinariatu prošnjo za ilirski gubernij v Ljubljani, da bi smel ustanoviti družbo za vsakoletno izdajanje dobrih in cenjenih knjig za ljudstvo. Priložil je tudi pravila ali statut po zgledu nemške družbe dunajskih mehitaristov. Čeprav je Slomškovo prošnjo podprl in priporočil škof Kutnar, je študijska dvorna komisija prošnjo zavrnila, kar je pomenilo za Slomška hud udarec in nezaupnico. Toda Slomšek je v svoji prizadetosti ubral drugo pot. Začel je izdajati vsakoletni zbornik ali letopis *Drobtinice za novo leto* s podnaslovom »Učitelam ino učencam, starišam ino otrokam v podvučenje ino za kratek čas« Gradec 1846. Drobtinice so izhajale s presledki, pod različnimi uredniki in v različnih krajih do leta 1890. »Drobtinice, ki so imele izrazito vzgojno vsebino, so popolnoma dosegle svoj namen. Kmalu so postale nepogrešljivo branje preprostih pa tudi omikanih ljudi ne le na Koroškem in Štajerskem. Znane so postale po vseh slovenskih deželah. Nekoliko so zapolnile vrzel, ki je nastala po Kranjski Čbelici, čeravno je bila njih uredniška zasnova preprostejša, ožja in konservativna, manj kritična in polemična«.²¹

Že v 1. letniku Drobtinic je objavil socialno pesem, nastalo že leta 1845 *Vbogi otrok v faberkah*.²² Pesem je Slomškov protest proti izkoriščanju mladoletnikov

v tovarnah in se nanaša na nezdrave razmere in nemoralno ozračje v predilnici v Preboldu. Naslednje leto je objavil že na Bizeljskem in v Novi Cerkvi prevedeno Schillerjevo *Zvonov pesem*.²³

IX.

OPAT V CELJU

Celje je bilo kot drugo mesto v škofiji, zelo pomembno pastoralno središče za celotno celjsko in savinjsko okrožje, se pravi za južno polovico škofije, zato je zahtevalo izredno sposobnega mestnega župnika in opata, škofovega namestnika, skoraj generalnega vikarja. 10. avgusta 1845 je umrl opat Franc Ksaver Schneider (spiritual v Celovcu neposredno pred Slomškom). 3. marca 1846 je škof Kutnar imenoval na njegovo mesto kanonika Slomška. 25. aprila je službo nastopil, a že 28. aprila je s cesarjevim privoljenjem salzburški nadškof in kardinal Friderik Schwarzenberg poklical Slomška na izpraznjeni škofijski sedež. Škof Kutnar je namreč 8. marca 1846 umrl. — Šele po tretjem pismu ali povabilu (25. maja) je Slomšek dokončno pristal in odgovoril pritrdilno. 30. maja je že bil imenovan, zato je 15. junija zapustil Celje in se vrnil v Št. Andraž na Koroškem.

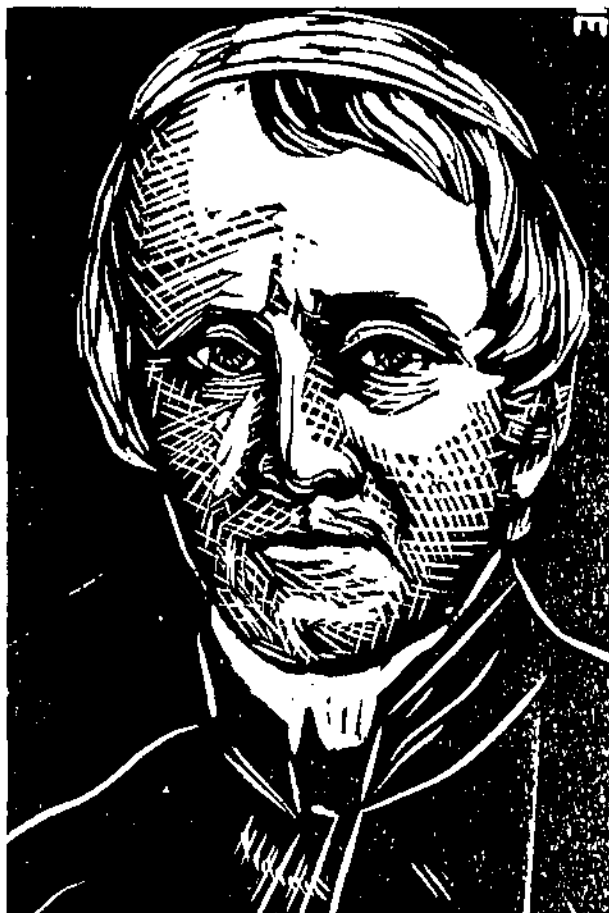
X.

LAVANTINSKI ŠKOF V ŠT. ANDRAŽU

Imenovanje Slomška za lavantinskega škofa z dne 30. maja 1846 je bilo potrjeno 2. julija; na nedeljo slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda je prejel škofovsko posvečenje v Salzburgu. Posvetil ga je nadškof in kardinal Friderik Schwarzenberg, sopusvečevalca sta bila linški škof Thomas Ziegler in salzburški pomožni škof Alois Hoffman; 19. julija je bil Slomšek umeščen za rezidencialnega škofa v Št. Andražu. Takrat je dodal svojemu krstnemu imenu še ime zavetnika rojstne župnije in svojega birmanskega botra — Martin (Martin Reiter, preprost kmetič, ki se je na predvečer Slomškove birme med skušnjo odraslih najbolj izkazal v znanju verskega nauka).

Z ignacijanskim vodilom »Vse v večjo čast božjo in zveličanje duš« in z nastopnim pastirskim pismom za duhovnike v latinščini, za vernike pa v nemščini in slovenščini, se je Slomšek podal na duhovno, versko, moralno, kulturno in narodnostno prenovno škofije. Hotel je ozdraviti rane, ki sta jih tudi njegovi škofiji prizadela rigoristični janzenizem in spolitizirani jožefinizem.

Pomembne pastoralne poteze so bile: 16. aprila 1850 je po zgledu tržaškega škofa Jerneja Legata (1849 je iz centralnega goriškega semenišča premestil zadnji letnik bogoslovja v Trst) z vladnim dovoljenjem prenesel 4. letnik bogoslovja iz Celovca v Št. Andraž, da bi osebno usmerjal vzgojo in neposredno sodeloval pri teološki izobrazbi mladih duhovnikov. — Uvedel je letne duhovne vaje za duhovnike (od 1847 v Št. Andražu, od 1851 še v Brežicah in od 1853 v Rogaški Slatini) in **pastoralne konference**, s katerimi je želel doseči permanentno izobraževanje in spopolnjevanje duhovnikov v teološko-pastoralnih vedah. Konference so bile v takratnih večjih središčih škofije: Št. Andraž, Celje, Braslovče, Videm—Krško, Rogatec, Slovenska Bistrica, Šmartno pri Slovenj Gradcu. — Prava novost so bili **ljudski misijoni**, pri katerih je osebno sodeloval vsaj z uvodnim in sklepnim govorom, nekatere pa je tudi sam vodil (1850 v Št. Andražu, 1851 na Ponikvi, 1853 pri Sv. Lenartu na Koroškem in v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, 1854 v Vitanju

in na Sladki Gori, 1855 v Brežicah, 1857 v Slovenski Bistrici s posebnimi govori za berače in viničarje, 1858 v Vuzenici, isto leto slovenski in nemški misijon v Velikovcu, isto leto tudi nemški in slovenski misijon v Celju in celjskih zaporih, 1860 slovenski in nemški misijon v Mariboru). Da bi načrtno z misijoni prenovil škofijo, je poklical misijonski red — lazariste in jim z znamenito pridigo 26. septembra 1852 izročil samostan in cerkev Sv. Jožefa v Celju.²⁴ Od tam so ti redovniki opravljali svoje poslanstvo do 2. svetovne vojne. — 2. novembra. 1851 je formalno ustanovil, papež Pij IX. pa 12. maja 1852 potrdil **bratovščino sv. Cirila in Metoda** za edinost kristjanov. S papeževim odobrenjem je Slomšek svoji bratovščini odprl vrata v Evropo, saj so jo sprejeli na Vzhodu v Moskvi, na Zahodu v Parizu, na Severu v Nemčiji, na Jugu pa v Aleksandriji. S to ekumensko potezo je Slomšek prestopil meje svoje škofije in posegel v zadeve vesoljne Cerkve. — S **pastirskimi pismi**, skoraj vedno v nemškem in slovenskem jeziku, v katerih je obravnaval najrazličnejše zadeve javnega in zasebnega življenja, je bil Slomšek stalno navzoč med ljudstvom, posebej med duhovniki. — Leta 1850 je osnoval v Celju **podporno društvo za revne in nadarjene dijake** in postavil hišo kot začetek deškega semenišča, ki se je od leta 1855 imenovalo »Maximilianum«. Leta 1859 je v Mariboru ustanovil podoben zavod »Victorinum«. Slomškov naslednik, škof Stepišnik je 1877 oba zavoda združil v centralno dijaško semenišče »Maximilianum-

Victorinum«. — V letih 1856—1857 je Slomšek opravil v imenu nadškofa in kardinala Friderika Schwarzenberga apostolske vizitacije vseh benediktinskih samostanov v tedanjih avstrijskih deželah. Papež Pij IX. je to delo leta 1852 naložil kardinalu Schwarzenbergu, kardinal pa ga je zaupal Slomšku. S tem je Slomšek drugič prestopil meje svoje škofije in odločilno ter učinkovito posegel v zadeve Cerkve v srednji Evropi.

Njegovo največje pastoralno in hkrati narodnostno-zgodovinsko dejanje je bil prenos škofijskega sedeža iz Št. Andraža v Maribor. Želja je bila navzoča med slovenskim ljudstvom in duhovniki že 70 let pred Slomškom, a vsa prizadevanja so bila brez uspeha. Leta 1832 je cesar odločil, da se vsaka misel na spremembo škofijskega sedeža »enkrat za vselej« opusti. Ko je leta 1846 prevzel vodstvo lavantinske škofije Slomšek, je zaživelo novo upanje. V njem so gledali osebnosti, ki bo zmožna tega zgodovinskega in revolucionarnega dejanja. — Kot moš s pre-roškim uvidom v zgodovino svojega naroda in prežet z duhom slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda je pogumno in odločno ter v vsakem pogledu utemeljeno stopil s svojim predlogom pred najvišjo državno in cerkveno oblast. Ob moralni podpori in osebni posredovanju novega salzburškega nadškofa Maksimilijana Jožefa grofa Tarnoczija je od vseh strani dobil soglasje: od vlade 1854, od cesarja 1856, od papeža 1857. Njegovo stališče je bilo: pri razmejitvi škofij je treba upoštevati narodnostne meje, ne pa političnih meja. Toda salzburški dogovor (22. oktobra 1858) je zahteval razmejitev po političnih okrožjih. Da ne bi vsa zadeva propadla, je Slomšek »s krvavečim srcem za sedaj«²⁵ to sprejel z izrečnim zagotovilom, da se bo pozneje meja popravila, ko bo le mogoče.

Po salzburškem dogovoru so iz sekovske škofije prešle v lavantinsko samo župnije mariborskega političnega okrožja, iz graškega okrožja pa nobena od 12 zahtevanih župnij. Slomšek poznejših popravkov ni dočakal. Edino župnija Marija Snežna je dosegla popravek (1. julija 1871); nekoliko večjo korekturo je izvedla šele mirovna pogodba po prvi svetovni vojni. — Po istem dogovoru je lavantinska škofija odstopila krški škofiji župnije na koroškem območju, od nje pa prejela župnije mariborskega političnega okrožja. — Sedež škofije je Slomšek prenesel v Maribor, čeprav so se zanj potegovala druga mesta (Celje, Ptuj, Slov. Bistrica). Iz narodnostnih ozirov se je Slomšek odločil za Maribor. Prenos je izvršil 4. septembra 1859.

S tem dejanjem je Slomšek zbral skoraj vse Slovence na spodnjem Štajerskem v novi, slovenski škofiji ter jim ohranil vero, jezik, kulturo, narodnost, skratka dom in rod. S tem dejanjem je že takrat na zemljevidu Evrope zarisal našo severno mejo in postavil njene mejnike tako globoko in močno, da jih nista mogli izruvat ali prestaviti proti jugu niti dve svetovni vojni. Ustavil je neusmiljeni val ponemčevanja in rešil nad 200.000 Slovencev, da so ohranili svojo identiteto. S tem dejanjem je Slomšek posredno vplival tudi na odločitev leta 1919 in 1923, ko je bilo pridruženo njegovi škofiji in s tem Sloveniji vse slovensko Prekmurje, 13 župnij v Mežiški dolini in še nekaj delov slovenskih župnij iz sekovske škofije.

Slomškovo osebnost in njegovo pastoralno delo je na poseben način zaznavala »pomlad narodov,« leto 1848. Njegove pomembne poteze tega leta so: odločno je nastopil zoper vključitev bogoslovcev v »narodno gardo«. — Od duhovnikov je zahteval, naj se spričo vseh dogodkov revolucionarnega leta ravnaajo po vesti, naj se ne upirajo upravičenim reformam, naj se skupaj z ljudmi zavedajo, da večja svoboda prinaša večjo odgovornost in večje pravice tudi večje dolžnosti, naj ne posegajo v politiko ali agitatorstvo. — Vsem je močno odsvetoval podpisati »veliko peticijo na državni zbor za ohranitev starega reda.«²⁶ — Takoj po izbruhu marčne revolucije je izdal pastirsko pismo Svetla resnica v zmešanl svet (2. aprila 1848), v katerem je svaril kmete, ki so se upirali plačevanju davkov in drugim

dolžnostim do države, hkrati jim je dajal upanje, da se bodo tudi zanje dajatve pravično uredile. Nejevoljni kmetje so ob branju tega pisma zapuščali cerkve, toda naslednjo nedeljo, ko se je branje pisma nadaljevalo, so spoznali škofovo stališče, da je na njihovi strani z zahtevo, da se vse zadeve rešijo po mirni poti, v blagor slovenskega naroda. — Osebnost je preiskal spomenico 69 bogoslovcev v Celovcu, ki so v 15 točkah zahtevali: odstranitev prestrogega spirituala Mihaela Pikla, neobvezne ure v govorništvo, nabava političnih časopisov, prost izhod iz zavoda, obvezno stolico za slovenski jezik . . . Kolikor so bile zahteve upravičene in v skladu z redom v zavodu, jih je sprejel in tudi ugodil. Ker pa je odkril, da je bil v ozadju idejni vodja dogodka drugoletnik Anton Oliban, je izključil 18 bogoslovcev, a na spiritualovo posredovanje jih je sprejel zopet nazaj; na Bleiweisovo prošnjo je leta 1850 sprejel tudi upornega Olibana in ga leta 1852 posvetil v duhovnika. — 24. avgusta 1848 se je po zgledu graške duhovščine tudi Slomšek odločil za spomenico na državni zbor zoper ločitev šole od Cerkve, zoper odpravo verskih redov in zoper zaplembo ter prodajo cerkvenega premoženja. — V tem času je Slomšek napisal vrsto načelnih člankov in razprav (*Theologische Zeitschrift*, *Lb. Kirchenblatt*, *Zgodnja Danica*) o božjem izvoru oblasti in ljudski suverenosti, o svobodi tiska in enakosti, o volitvah poslancev in nezaupanju do duhovnikov, predvsem pa o ljubezni do materinega jezika in narodnosti, pa tudi o škodljivem in strupenem nacionalizmu, ki vnaša povsod razdor in sovraštvo. Zaradi slovenstva so ga nekateri graški časopisi etiketirali za »ligvorijskega škofa« (*Volkszeitung für demokratische Interessen*) in »slovenskega vojvodo« (*Styria*).

V preteklih 50 letih se je na Slomška gledalo kot na konservativca, zagovornika starega reda, nasprotnika vsakega upora in revolucije. Res, ni bil novotar, a bil je bistrega duha, odprt novim tokovom v Cerkvi in zunaj nje v družbenem življenju. Novih idej ni vnaprej obsojal in na slepo zavračal, marveč jih je presojal, nepristransko in odločno korigiral, kar je bilo v njih napačnega in škodljivega. Jasno je videl človekov bližnji in končni cilj. Intuitivno je gledal položaj človekovega duha in njegovo borbo za resnico sredi novih idejnih tokov. In ker je že naprej gledal posledice, je mogel sebe in ljudstvo pripraviti na srečanje z njimi. Nikakor ni bil nazadnjaški, saj je bil pripravljen sprejeti vse, kar je bilo za ljudi dobrega in resničnega.

Po naravi je bil miroljuben, poslušen, vzgojen v predanosti. Ni kazal prevratniškega duha. Bil je za spremembe v socialnem, političnem in gospodarskem pogledu, toda za spremembe brez prelivanja krvi, človeških žrtev, zastraševanja in groženj. Bil je mož treznega dialoga, prepričan, da more zmagati zdrava pamet ne pa neprištevne prevratniške strasti, ki so jih vzbujali hujskači.

Njegov pedagoški in literarni opus v času škofovanja v Št. Andražu je zelo obsežen. Spisal in izdal je: *Apostolska hrana* (I. 1849, II.—III. 1850); *Katoliška družba sv. Križa za keršansko resnico in pravico*, Celje 1850; *Povaba na botrino katoliškim misijonom pomagati*, Celovec 1850; *Ritus excipiendo et praestandi iuramenta preepositorum communitalis*, Celovec 1850; *Duhovsko-pastirski glas velike nesreče varvati ljube Slovence*, izšel pri Jeretinu v Celju 1851; *Oznanilo in opravilo slovesnih molitev zadobiti popolnoma odpustik svetiga leta po naročilu sv. očeta papeža Pija IX. za Lavantinsko školijo*, Celovec 1852; *Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov I—II*, Gradec 1853—1854 (sodelavci: Oroslav Caf, Felicijan Globočnik, Štefan Konciančič, Franc Kosar, Mihael Pikel, Matija Ravnikar-Poženčan, Mihael Stojan); *Popoldanja služba za katoliške kristjane*, Celovec 1855; *Der heilige Aloysius, das Vorbild der studierenden Jugend*, Gradec 1859 (Slomškov govor ob začetku šolskega leta 1859 na mariborski gimnaziji).

V tem obdobju Slomškovega škofovanja je pomembno njegovo poseganje v šolske in pedagoške zadeve. Prosvetni minister Leon grof Thun mu je 1848 nalo-

žil najpomembnejšo nalogo — reformo avstrijskega šolstva. Po slovenskih državnih zakonih je bilo treba uveljaviti v slovenskih šolah enotni učni jezik z enotnim pravopisom. Slomšek se je dela lotil 30. novembra 1848 in ga v naslednjih letih tudi opravil. — Na Slomškovo pobudo sta ravnatelj celjske normalke Franc Sorčič in celjski učitelj Janez Krajnc priredila Slomškov učbenik Blaže in Nežica v **Mali Blaže v prvi šoli. Kako se hitro brati uči**; učbenik je izšel verjetno 1849 z letnico 1850. Isti, skrajšan in predelan z »novimi oblikami« je izšel pod naslovom **Abecednik za slovenske šole**. Na Dunaju 1850, 1854, 1858, 1862.

Sam Slomšek ali s sodelavci je izdal: **Malo berilo za prvošolce**. Na Dunaju 1852, 1854, 1857 (od Muršca pregledan, od Thuna potrjen, z novimi oblikami natisnjen samo za lavantinsko škofijo, ker so ga na Kranjskem in Primorskem odklonili); — **Abecednik za slovensko-nemške šole**. Na Dunaju 1852, 1854, 1862, 1866; — **Malo berilo za slovensko-nemške šole**, izšlo na Dunaju 1853, 1857, 1860 in še večkrat; v bistvu je skrajšana izdaja slovenskega berila, ki ga je spisal in v nemščino prevedel sam Slomšek; — **Veliko berilo za slovensko-nemške šole**, izšlo na Dunaju 1852, 1856 in 1858; — **Mali katekizem za prvošolce**. Sostavil Anton Martin Slomšek. V Beču 1852, 1854 in še večkrat; — **Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino**. Celovec 1853 pri Mohorjevi družbi; od 50 pesmi ima v zbirki 20 pesmi Slomškov podpis, razen tega je njegovih še 15 nepodpisanih pesmi; avtorji drugih pesmi so Hašnik, Virk, Krumpak, Andrej Praprotnik, Cegner, Stanig Valentin, 4 stare popravljene pesmi in cesarska himna; — **Veliko berilo in Pogovorilo za vajo učencev drugega odreda**. U Beču 1853 in 1855. Delo je skoraj povsem Slomškovo, vmes je »Popotnikova pesem« Janeza Strela; — **Ponovilo potrebnih nauk za nedeljske šole na kmctih**. U Beču 1854; obsega 742 strani in je neke vrste slovenska življenjska enciklopedija tistega časa (sodelavci: Franc Kosar, Felicijan Globočnik, Matija Majer, Peter Musi, Anton Koderman, Jožef Drobnič); — Splošni ljudski vzgoji je Slomšek namenil svoj predgovor h Globočnikovem prevodu: **Čujte, čujte, kaj žganje dela!** Celovec 1847.

Da bi Slomšek skladno s svojim načrtom iz leta 1845 zajel čim več ljudi, se je odzval Janežičevemu predlogu, naj se ustanovi društvo za izdajanje dobrih in cenjenih knjig za ljudi. Po osebнем pogovoru s celovškim mestnim kaplanom Andrejem Einspielerjem in Antonom Janežičem v Celovcu leta 1850 in še po pogovoru Einspielerjem ter spiritualom Francem Sorčičem na velikonočno nedeljo v Št. Andražu je Slomšek finančno (500 gld) in moralno podprl leta 1851 ustanovljeno (1. septembra 1851 razglas v Janežičevi Slovenski Bčeli) Mohorjevo družbo, jo bogatil s svojimi prispevki za tisk, doživljal njeno rast, padanje in dvig. Andrej Einspieler, Anton Janežič in škof Slomšek so ustanovitelji Društva sv. Mohorja, kakor se je v začetku imenovalo.

XI.

LAVANTINSKI ŠKOF V MARIBORU

Dne 15. avgusta 1859 se je Slomšek poslovil od Št. Andraža. 19. avgusta je po vmesnem postanku v Vuzenici neopazno prišel v Maribor. Slovesni sprejem je bil 3. septembra, naslednji dan — 4. septembra 1859 pa umestitev v mariborski stolnici. V Mariboru je preživel svoja zadnja tri leta, ki so bila najtežja zaradi neprestanih napadov Nemcev in nemškutarjev. Le-ti so ga črtili, sumničili, obrekovali, preganjali, zasledovali, tožarili, nagovarjali poulično drhal, ki mu je od časa do časa priredila »mačjo godbo« ali mu s kamenjem razbila okna škofijskega doma, toda ostal je zvest svojemu načelu: »Prava vera bodi vam luč, materin jezik bodi

vam ključ do zveličanske narodne omike«²⁷ in nadaljeval svoje delo, čeprav se je vedno bolj in bolj oglašala bolezen.

Takoj po prihodu v Maribor, 10. oktobra 1859 je odprl **novo bogoslovje in teološko šolo**; to je bila prva visoka šola v Mariboru in predhodnica sedanje mariborske univerze.²⁸ — Uvedel je prve šmarnične pobožnosti. — 7. aprila 1860 je ustanovil **Katoliško društvo gospa za revno in zapuščeno žensko mladino**, ki je uresničilo njegovo željo o posebnem vzgojnem zavodu. Iz društva se je kmalu oblikoval nov red — mariborske šolske sestre, ki so se posvetile vzgoji mladine.

V mariborskih letih je spisal in izdal: **Spomin svetiga misijona, Maribor 1860** (slov. in nemški misijon v svoji novi prestolnici je vodil sam) — **Sveto opravilo očitne službe božje za Lavantinsko škofijo. V Mariboru 1860** — **Slava rajnim rodoljubom in utemeljiteljem našega slovstva** (zbirka življenjepisov odličnih in za-

služnih mož).²⁹ — Njegovo zadnje slovstveno delo so pridige: **Nebeško veselje, v osmih pridgah popisano.**³⁰

Poleg nemškega liberalizma, v katerem je gledal »najnevarnejšega nasprotnika« v tistem času, je ostro obsodil nemškutarstvo in nemškutarje, ki so zaničevali vse, kar je bilo slovenskega. Glede tega je znan njegov **Ogovor Slovincov in Graja nemškutarjev.**³¹ — Leta 1861 je pristopil v novoustanovljeno mariborsko čitalnico, kjer je imel svoje programske nagovore, ki so polni spodbud za mlade poslušalce, ljubitelje svoje besede in slovenskega naroda.

Dasi je bil resno bolan, se je meseca maja zadnje leto podal v Rim na dolžnostni obisk (ad limina) k papežu Piju IX. Po vrnitvi je 30. julija 1862 posvetil kapele v gradu grofa Brandisa v Slivnici pri Mariboru; 3. avgusta se je udeležil prve obletnice mariborske čitalnice; 8. avgusta je posvetil romarsko cerkev Sv. Križa v Belih vodah; po duhovnih vajah v Rogaški Slatini je 21. septembra posvetil podružnično cerkev sv. Rozalije v Kostivnici, nato se je prek Ptujске gore vrnil v Maribor in 26. septembra zvečer ob pol devetih umrl v škofijskem domu. Tako je ugasnila slovenska »svetla zvezda, ki nam je svetila in kazala pot, po kateri naj hodimo, da rešimo narod iz tujih spon in mu pripravimo srečnejšo bodočnost.«³²

Njegovo delo, naj je bilo zasebno ali poklicno, pastoralno ali literarno, je bilo namenjeno vsemu slovenskemu ljudstvu, podeželskemu in mestnemu, preprostemu in izobraženemu, mladini in njenim vzgojiteljem. Vse je vodil k duhovno-moralnim vzorom, k poglobljenemu verskemu in narodnostno zavednemu življenju.

OPOMBE

¹ Droblinec (Drobt) 1869, str. 116–120

² Kaj je prosl. Zupančič pomenil Slomsku, je sam povedal v nagrobnem govoru. Frane Čepe, dekan Jareninski, Sevkovski, časni korar, v Drobt 1862, str. 95–125, zlasti str. 98–100

³ Rokopis (rkp) je v Škofijskem arhivu Maribor pod oznako Slomsšek, ŠAMbr — S/XVII.

⁴ Ohranjena sprčevala in priporočila so v ŠAMbr — S/1-I, št. 15, 16, in 32

⁵ Slomsškova sprčevala so v ŠAMbr — S/1-I, št. 18–54

⁶ Rkpi so v ŠAMbr — S/1-2, št. 8.

⁷ Catalogus 1822, 1823, 1824, 1824/25, v ŠAMbr — S/1-1, št. 36., 43., 45 in 51 Besedilo karakteristik je tudi v Fr. Kramberger, Osrednje leol. resnice v Sloim. oznanjevanju, Ljubljana 1971, str. 199, op. 98

⁸ Drobt 1863, str. 144

⁹ Natisnjen v ČZN XVII (1922), str. 2–9, rkp za leta 1821/22, 1822/23 in 1824/25 v ŠAMbr — S/II, št. 1–3.

¹⁰ Dr. Fran Kovačič, Služabnik božji Anton Martin Slomsšek, knezoškof lavantinski I, Celje 1934 (Fr. Kovačič, Služabnik božji), str. 47, isto v Poljanec Janez in Ilrastej Franc, Knjiga o Slomsku ob stoletnici smrti, Celje 1982, str. 12.

¹¹ B. Gralenauer in A. Gspan in Slov. biografskem leksikonu (SBL) X, str. 370

¹² Prav tam.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Prašnikar Pridiga per novi masli g. Antona Slomsheka v Ullimju, 26. sept. 1824 rkp v ŠAMbr — S, brez označbe (Irenulno v zapuščini kanonika in stolnega dekana Franca Ilrastejja)

¹⁵ Drobt. 1849, str. 3–11

¹⁶ Drobt 1857, str. 3–68

¹⁷ Drobt. 1863, str. 159

¹⁸ Fr. Kovačič, Služabnik božji I., str. 147

¹⁹ Za primerjavo: leta 1808 je bilo 45 rednih in 23 nedeljskih šol; nadvodnoje o tem glej Slavica Pavlič, Slomsšek in slovensko šolstvo, Zbornik simpozija, 130 let visokega šolstva v Mariboru, MD, Maribor—Celje 1991, str. 278.

²⁰ Fr. Kovačič, Služabnik božji I., str. 158

²¹ Braeco Zavrnik, Znameniti Slovinci, Anton Martin Slomsšek, Ljubljana 1990, str. 108.

²² Drobt. 1846, str. 217.

²³ Drobt 1847, str. 168–170.

²⁴ Keršanska beseda o pozdravljenju častih bratov misijonarjev pri sv. Jožefu v Celju, v Drobt 1864, str. 46–50.

²⁵ Fr. Kovačič, Služabnik božji II., str. 93

²⁶ Dr. Kovačič, Služabnik božji II., str. 28

²⁷ Drobt 1862, str. 79

²⁸ Zbornik simpozija, 130 let visokega šolstva v Mariboru, MD, Maribor—Celje 1991

²⁹ Drobt 1862, str. 71–79.

³⁰ Drobt 1863, str. 3–130.

³¹ Drobt 1862, str. 56–58 in 59–65

³² SBL X, str. 379, cil. Vošnjak I, str. 131

BISCHOF ANTON MARTIN SLOMŠEKS LEBEN UND WERK

Zusammenfassung

A. M. Slomšek wurde am 26. November 1800 in Slom bei Ponikva (Celje) geboren. Sein Vater Marko war Bauer, Müller und erlernter Lederer; seine Mutter Marija, geborene Zorko, stammte aus der Pfarre Črešnice. In seinem Elternhaus verbrachte er seine Kinderjahre. In der Sonntagsschule und aufgrund einer besonderen Vorbereitung ermöglichte ihm Kaplan Jakob Prašnikar, daß er danach das Gymnasium in Celje besuchte konnte. Auf die Entwicklung seines persönlichen Charakters übte Prof. Janez Anton Zupančič einen starken Einfluß aus. Nach dem beendeten 6-jährigen Gymnasium (1814—1819) studierte er hervorragend auf den Lyzeen in Ljubljana, Senj (Kroatien) und Klagenfurt.

Im Herbst 1821 fing er mit dem ordentlichen Studium der Theologie an. Neben den Pflichtfächern studierte er als Bibliothekar vertieft die Heilige Schrift und die Kirchenväter. Die Schriften »Selecta Patrum loca — ausgewählte Reden der heiligen Väter« legen Zeugnis davon ab. Bereits nach dem dritten Jahr des Theologiestudiums wurde er am 8. September 1824 in Klagenfurt zum Priester geweiht.

Als Student der Theologie leitete er alle drei Jahre — mit Zustimmung der Leitung im Priesterseminar — den Unterricht der slowenischen Sprache für die Studienkollegen; er befähigte sie für die seelsorgliche Tätigkeit unter dem slowenischen Volk und begeisterte sie zugleich für das literarische Schaffen und für die Poesie. Im Unterricht benutzte er die Grammatik von Kopitar als Lehrbuch, während die Werke von Jarnik seine Lesebücher waren. Er fing sogar selber an, die slowenische Grammatik (Inbegriff der slowenischen Sprache) zu verfassen, welche er jedoch nie drucken ließ, weil die Grammatik von Metelko zur selben Zeit bereits gedruckt wurde. Aus der Zeit des Theologiestudiums in Klagenfurt erhielten sich ungefähr 20 Lieder von Slomšek. Nach dem beendeten Studium lehnte er sogar zweimal das Angebot ab, das Studium der Theologie in Wien fortzusetzen, und bevorzugte das seelsorgliche Wirken unter dem slowenischen Volk.

Als Kaplan in Bizeljsko (1825—1827) erneuerte er mit seinen Predigten das religiöse Leben in der Pfarre; er gründete die Sonntagsschule; er sammelte und schrieb selber Lieder, von denen viele zu richtigen Volksliedern geworden sind. Einen größeren literarischen Wert hat die Uebersetzung F. Schillers Liedes von der Glocke (Zvonov pesem), die er in Nova Cerkev beendete. In jener Zeit bekam er vom albtägigen Pfarrer Mihael Zagrajšek die berühmte Handschrift von Kalobje und rettete sie vor dem Verfall.

Als Kaplan in Nova Cerkev (1827—1829) verfaßte er ungefähr 40 Lieder; besonders bekannt sind: Večernica — Glejte že sonce zahaja, Boštjan goljfan, Dobro jutro, Lahko noč, Hudo vreme und andere.

Es folgten neun Jahre des Spiritualamtes im Priesterseminar von Klagenfurt (1829—1838), wo er die Priesteramtskandidaten der Diözesen Gurk und Lavant erzog und auf das Priestertum vorbereitete. Slomšek erneuerte und Fachmäßig vertiefte in jener Zeit den Unterricht der slowenischen Sprache, der für die Theologen der Diözese Lavant sogar pflichtig, für diejenigen von Gurk aber fakultativ war. — Aus der Zeit stammt die Liedersammlung »Pesme za pokušino« (1832), eine Frucht des literarischen Schaffens mit den Theologiestudenten, weiter das erste Liederbuch der slowenischen weltlichen Lieder mit Melodien, betitelt als »Pesme po Koroškim ino Štajarskim znane« (1833) und eine Reihe seiner Schriften für Jugendliche, derentwegen er als »Begründer der slowenischen Jugendliteratur« gilt. — Seine Bedeutenden Werke aus dieser Zeit sind noch: Keršansko devištvo (1834), Hrana evangelijskih nauk (1835) und Življenja srečen pot (1837).

Als Hauptpfarrer und Dechant in Vuzenica (1838—1844) erneuerte er mit einer harten seelsorglichen Arbeit diese in jeder Hinsicht vernachlässigte Pfarre. Aus der Zeit sind bedeutend folgende Werke: Mnemosynon slavicum (1840), Apostolska Hrana (herausgegeben erst 1849) und vor allem Blaže in Nežica v nedeljski šoli (1842). Das letztgenannte Buch gilt als Slomšek bedeutendstes und pädagogisch bestes Werk; es ist nicht nur ein Lehrbuch fürs Schreiben, Lesen und Rechnen, sondern geht es dabei um eine »kleine Enzyklopädie für den slowenischen Menschen und für die Schuljugend« der damaligen Zeit.

Als Kanoniker und Oberschulinspektor (1844—1846) widmete er alle seine Kräfte und Fähigkeiten der Erhaltung der bereits bestehenden und der Gründung der neuen Schulen, weiter dem Verfassen der Lehrbücher und der Ausbildung und Weiterbildung der Lehrkräfte. Die slowenischen Historiker, welche die Geschichte des Schulwesens zu ihrem be-

sonderen Fach haben, zählen Slomšek zum »Gründer der slowenischen Volksschule«. In der Zeit fing er an, eine Art Jahrbuch mit dem Titel *Drobtinice za novo leto* (1846) herauszugeben.

Nachdem er drei Monate Abt von Celje (April bis Juni 1846) gewesen war, wurde er zum Bischof von Lavant ernannt (1846—1862). Er wurde von Friedrich Schwarzenberg, dem Erzbischof von Salzburg und Kardinal, am 5. Juli 1846 in Salzburg zum Bischof geweiht.

Von seinen bedeutenden Taten in jener Zeit, da er Bischof war, sind einige besonders zu erwähnen. Er führte jährliche Exerzitien für Priester und pastorale Konferenzen als eine Form der ständigen Vervollkommnung und Weiterbildung der Priester in theologischen Wissenschaften ein (1847). Mit den Volksmissionen erneuerte er die Diözese in religiöser und moralischer Hinsicht (nach dem Jahre 1850); zu diesem Zweck ließ er einen Missionsorden, nämlich die Lazaristen in die Diözese kommen (1852). Er gründete die Bruderschaft der heiligen Cyrill und Methodius (1851/52) und wurde einer der größten Animatoren der ökumenischen Bewegung in Mitteleuropa. Im Jahre 1851 wirkte er an der Gründung der Hermagoras-Gesellschaft mit, mit welcher er das slowenische Volk in kultureller Hinsicht bereicherte und in ihm das nationale Bewußtsein weckte. In seinen Hirtenbriefen setzte er sich mit allen Fragen der damaligen Zeit auseinander, die vor allem moralischen, religiösen, sozialen, kulturellen, pädagogischen oder politischen Charakters waren. Im Auftrag von Leon Graf von Thun, dem Minister für das Schulwesen, wirkte er seit dem Jahre 1848 in der Reform des Schulwesens in Oesterreich mit, welche er sogar eine Zeitlang leitete. Er verfaßte zugleich eine Reihe von Lehrbüchern, die in den slowenischen Schulen durchaus pflichtig waren. Im Auftrag von Kardinal Schwarzenberg vollzog er die apostolische Visitation in allen Benediktinerklöstern der damaligen österreichischen Länder (1850—1857); auf diese Weise griff er entschlossen in die Erneuerung dieses Ordens und der Tätigkeit der Benediktiner in Mitteleuropa ein. Sein Prophetischer Entschluß in Hinblick auf die Geschichte des slowenischen Volkes und zugleich die Krone seines Wirkens war die Übertragung des Bischofssitzes von St. Andrä in Kärnten nach Maribor (1859). Damit hörte die Verdeutschungswelle auf, mehr als 200.000 Slowenen rettete er vor dem nationalen Verfall und bereits damals bestimmte er irgendwie unsere Grenze im Norden. Nach der Ankunft in Maribor gründete er das Priesterseminar und die slowenische theologische Schule, welche die erste Hochschule in Maribor war und als Grundstein der heutigen Universität gilt.

In Maribor verbrachte er die letzten drei Jahre seines Lebens (1859—1862), die wegen der Angriffe der deutsch orientierte und deutsch gesinnten Bewohner der Stadt seine schwersten Jahre waren. Er mußte viel Haß und nicht wenige Verleumdungen, Angriffe, Verdächtigungen und Anklagen in Kauf nehmen. Außerdem wurden die Fenster seines bischöflichen Palais kaputt gemacht. Slomšek blieb jedoch ruhig und treu seinem Wahlspruch: »Heiliger Glaube sei euch Licht; die Muttersprache sei euch Schlüssel zur Erlösen der Volkskultur!«

Obwohl er schon sehr krank war, begab er sich im letzten Jahre seines Lebens (1862) nach Rom, wo er beim Papst Pius IX. den Pflichtbesuch *ad limina* abstattete. Nachdem er von Rom zurückgekommen war, machte er Exerzitien mit den Priestern in Rogaska Slatina; weiter weihte er die Filialkirche der heiligen Rosa (Sveta Rozalija) in Kostrivnica ein und kehrte über Ptujška gora nach Maribor zurück, wo er am 26. September 1862 um 20.30 Uhr im bischöflichen Palais starb.

Dr. Franc Kidrič behauptete über Slomšek folgendes: »Slomšek als Priester und Bischof nimmt in der slowenischen Geschichte die erste Stelle nach Cyrill und Methodius ein.«

ZGODOVINSKI ORIS RAZVOJA SREDNJE EKONOMSKE IN DRUŽBOSLOVNE ŠOLE V MURSKI SOBOTI

Franc Kuzmič*

UDK 373.544(497.12 Murska Sobota)•1900/1989•

KUZMIČ Franc: Zgodovinski oris razvoja srednje ekonomske in družboslovne šole v Murski Soboti. (Geschichtliche Entwicklung der ökonomischen und soziologischen Mittelschule in Murska Sobota.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, str. 25–45.

Izvirnik v slov., povzetek v nem., izvleček v slov. in angl.

V pričujoči razpravi gre za zgodovinski oris razvoja strokovnega izobraževanja mladine in tudi odraslih v Murski Soboti, konkretnije na sedanji Srednji družboslovni in ekonomski šoli, in sicer v obdobju 1900–1989. Šola je imela vseskozi pomembno vlogo za usposabljanje strokovnih kadrov najrazličnejših profilov za potrebe tega področja, obenem pa je bila tudi srednja šola, ki je potem omogočala študij na višjih in visokih šolah, tudi v smereh, ki niso bile ekonomsko-trgovinskega značaja.

UDC 373.544(497.12 Murska Sobota)•1900/1989•

KUZMIČ Franc: The Historical Description of the Development of the Economic and Sociological Secondary School in Murska Sobota. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, p. 25–45.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and Engl.

In the present treatise the historical description of the technical education of the youth and adults in Murska Sobota is given, in the concrete on the present Sociological and Economical Secondary School in the period between 1900–1989.

The school acted all over an important part in qualification of technical workers of very different profiles for the needs of that field of work. At the same time it was also a secondary school which enabled the studies on all superior schools and universities not only on those of economic and commercial character.

Stanje po prelomu stoletja

Prekmurje je bilo več kot tisočletje dolgo pod Madžarsko »svetoštetfansko krono«. Ta država je bila narodnostno zelo mešana. Po uradnem štetju leta 1910 je živelo na takratnem ozemlju Ogrske le 48,1 % Madžarov in 51,9 % prebivalcev drugih narodov. Tako razmerje je grozilo obstoju države. Zato so Madžari vložili vsa prizadevanja v še bolj načrtno pomadžarjevanje. Prekmurci so bili v tem sestavu sicer res neznatna narodnostna manjšina, a madžarski raznarodovalni aparat vseeno ni prizanesel niti njim. V dobi imperializma so bili Prekmurci podvrženi tudi močnemu ekonomskemu, socialnemu in kulturnemu pritisku vladajo-

* Franc Kuzmič, Murska Sobota

čega naroda. Celo političnoupravna razdelitev je omogočala madžarizacijo, saj je bilo Prekmurje razdeljeno med dve madžarski županiji: Železno (ali Vasvarmegye) s sedežem v Sombotelju in Zalsko (ali Zalamegye) s sedežem v Zalaegerszegu. Dva okraja (soboški in monoštrski) sta pripadala Železni županiji, lendavski kot edini pa Zalski županiji. Potemtakem so prišli do veljave le v soboškem okraju Slovenci, saj sta druga dva spet avtomatično tvorila manjšino v večinskem okraju.

Madžarizacijo naj bi v prvi vrsti omogočale šole. Ker so bile verske šole redke (le po županijah), je madžarska vlada začela ustanovljati državne šole po vaseh. Kjer so imeli pouk v slovenščini, so ga odpravili in začeli poučevati vse predmete razen verouka v madžarščini. Nove osnovne šole so bile eno in dvorazrednice, saj je bil osnovni namen naučiti kmečke otroke madžarščino. V Prekmurju (ali bolje rečeno v Slovenski krajini) ni srednje šole vse do leta 1906, ko je v Monoštru ustanovljena prva gimnazija humanistične smeri. Nekateri so se še naprej odločali za srednjo šolo v Sombotelju ali nižjo gimnazijo v Köszezu, višjo pa potem v Sombotelju. Madžarizirati naj bi pomagala še leta 1872 ustanovljena madžarska meščanska šola v Lendavi in leta 1913 ustanovljena deška meščanska šola v Murski Soboti.¹ V tem obdobju v Prekmurju ni bilo niti nižjih niti srednjih strokovnih šol razen Občinske obrtne nadaljevalne šole v Murski Soboti.²

Kulturno in prosvetno življenje je bilo v Prekmurju do priključitve k takratni Jugoslaviji zelo zaostalo. To je tudi razumljivo, saj je bilo za fevdalno Madžarsko to področje le dežela malega kmeta in grofov veleposestnikov. Meščanstva in industrialcev ni bilo, zato so prebivalce te pokrajine izkoriščali kot dobre sezonske delavce po grofovskih marofih. To naj bi tudi ostali.

S priključitvijo Prekmurja Jugoslaviji leta 1919 so se te razmere precej spremenile. Prekmurje je tedaj dobilo namesto verskih (evangeličanskih, katoliških in židovskih) in madžarskih šol slovenske šole in slovenske učitelje.

Že leta 1919 je dobila Murska Sobota in s tem Prekmurje prvi razred nove gimnazije.³ V osmih letih naj bi postala popolna. Toda to ni šlo tako gladko in boj za popolno gimnazijo je trajal kar enaindvajset let. To so nekatere stranke celo izkoriščale za agitacijo svojih ciljev. S šolskim letom 1937/38 so poleg nižjih razredov državne gimnazije začeli postopoma odpirati tudi posamezne višje razrede takoimenovane samoupravne gimnazije. Prvi maturanti so opravljali »veliko matura« v juniju 1939. Šele v šolskem letu 1949/41 je dobila Murska Sobota popolno državno gimnazijo.

Po letu 1919 je dobila Murska Sobota še dvorazredno obrtno šolo, v sklopu te pa je bila tudi trgovska nadaljevalna šola za trgovske vajence. Obrtne šole so bile odprte še v Lendavi in Beltincih.

Leta 1938 se je začel še pouk na kmetijski šoli v Rakičanu.⁴

Šolanje prvih poslovnih kadrov doma

Čim bolj smo se Slovenci uveljavljali v gospodarskem življenju, posebej še v trgovini, tem bolj je rasla potreba po gospodarskih in trgovskih strokovnjakih. Slovenci so se v trgovski dejavnosti včasih šolali v privatni Mahrovi dvoletni trgovski šoli v Ljubljani, ki je vzgajala trgovski naraščaj v čisto nemškem duhu.

¹ Prim. Kokolj—Ilorvat, Prekmursko šolstvo, Murska Sobota, PZ 1977, str. 520—528.

² Franc Ouček, Kronika Centra poklicnih šol do šol. leta 1973/74, v: 75 let dela — 30 let svobode, Murska Sobota, CPS 1975, str. 9.

³ Poverjeništvu za uk in bogočastje deželne vlade v Ljubljani je 30. septembra 1919 na predlog civilnega komisarja za Prekmurje dovolilo odprtje prvega razreda slovenske gimnazije. Pouk se je začel 15. oktobra 1919.

⁴ Že leta 1920 je Poverjeništvu za kmetijstvo deželne vlade za Slovenijo v sporazumu z ministrstvom za kmetijstvo odredilo, da se na veleposestvu Rakičan, razlaščenem po agrarni reformi, ustanovi kmetijska šola. Razlastitveni postopek je trajal od leta 1922 do 1927, nujar je sledila gospodarska kriza in tako se je zadeva zavlekla do leta 1938.

Nadalje so obiskovali nemško trgovsko akademijo v Gradcu in na Dunaju, manj pa trgovsko alademijo v italijanskem Trstu, ali madžarskih mestih, kot sta Sombotelj in Budimpešta. Nekateri zavedni Slovenci so se podali celo na trgovsko akademijo v Prago.

Na pobudo prof. Alberta Siča je ljubljanska mestna občina leta 1900 ustanovila slovenski Mestni trgovski tečaj, ki je deloval do leta 1935. Leta 1903 je bil v Ljubljani ustanovljen privatni Christofov učni zavod, ki je bil po vojni podržavljen. Za njim je bil ustanovljen zasebni Gorazdov trgovski učni zavod, leta 1908 pa na pobudo Trgovske in obrtne zbornice za Kranjsko v Ljubljani slovenska dvorazredna trgovska šola. V Trstu je bila leta 1910 ustanovljena zasebna slovenska dvorazredna trgovska šola. Leta 1919 so bile v Sloveniji odprte tri nove dvo-razredne trgovske šole, in sicer v Mariboru, Celju in Novem mestu. Leta 1920 je bila po skoraj dve desetletji dolgem prizadevanju odprta prva slovenska štirirazredna trgovska akademija v Ljubljani. Tudi mariborska je leta 1926 postala štirirazredna. Verjetno se je kdo od Pomurcev šolal tudi v teh šolah.

Razmere v Prekmurju po prvi vojni

Po letu 1919 se je začela močno spreminjati tudi gospodarska podoba Prekmurja. V Prekmurje je začel prodirati kapitalizem. Že obstoječim redkim podjetjem⁵ so se sedaj pridruževala nova podjetja z novimi panogami. Tako je leta 1922 Josip Benko v Murski Soboti ustanovil moderno tovarno mesnih izdelkov, ki je delovala na električno. Istega leta je prevzel soboško tiskarno Izidor Hahn. Janez Cvetič je leta 1925 ustanovil tovarno perila, ki je bila med največjimi tovrstnimi podjetji v Sloveniji. Blau in Bratos sta leta 1927 ustanovila v Lendavi trikotajno podjetje, leta 1932 je Ludvik Siftar v Murski Soboti ustanovil drugo tovarno perila. Leta 1936 je bilo v Prekmurju že 14 parnih žag. Obratovati je začelo tudi več večjih mlinov, ustanovljeni sta bili opekarni v Nemčavcih in Lendavi.

Tudi samo mesto Murska Sobotica je v stari Jugoslaviji zelo napredovalo. Mesto je izgubljalo videz vasi in se spreminjalo v pomembno trgovsko-prometno središče pokrajine z najrazličnejšimi institucijami. Nastale so nove mestne četrti. Mesto je leta 1926 dobilo železniško zvezo z Ljutomerom in Ormožem in s tem svetom na drugi strani Mure. V Murski Soboti je bilo okrog 350 obrtnikov in trgovcev. Tudi prebivalstvo se je povečalo: leta 1931 je imela 3571 prebivalcev,⁶ z okoliškimi vasi⁷ pa kar 6676 prebivalcev.

Potreba po ustreznih šolah

Zaradi gospodarskih razmer in razvojnih usmeritev se je pokazala potreba po srednji trgovski šoli tudi v Prekmurju: gospodarstvo je potrebovalo vedno več kvalificiranega kadra. Toda zahteve gospodarskih krogov, da bi dobilo Prekmurje srednjo trgovsko šolo, so bile neuspešne. Da bi pa vseeno zamašili vrzel, je danja Združba trgovcev za okraj Murska Sobotica na seji dne 23. aprila 1938 sklenila, naj v novem Trgovskem domu, ki ga je gradila, dobi prostore štiriletne trgovske šole. Moderna dvonadstropna zgradba, ki je bila svečano odprta 18. junija 1939, ni služila v celoti željam in potrebam. Zato si je soboška Združba trgovcev prizadevala, največ zaslug med njimi ima prav trgovec Franjo Čeh, tedanji pred-

⁵ Vrelec Petanjske slatine je postal last Voglerja, leta 1883 je bilo ustanovljeno podjetje za črpanje in razpošiljanje mineralne vode Petanjska slatina v M. Soboti je bila leta 1889 ustanovljena tiskarna, v Lendavi pa 1896 leta, leta 1906 v Lendavi tovarna dežnikov, leta 1911 Pučonska opekarna

⁶ Leta 1890 je štela Sobotica 1234 prebivalcev

⁷ To so vasi Bakovci, Krog, Veščica, Černelavec, Rakičan

Poslopje bivše trgovske šole

sednik Zdržbe, da bi dobili vsaj zasebno dvorazredno trgovsko šolo. Soboško Zdržbo trgovec je podpirala tudi ljubljanska Zbornica za trgovino, obrt in industrijo. Naposled so le dovolili ustanoviti zasebno dvorazredno trgovsko šolo⁸ s priznano pravico javnosti.⁹ Zdržba trgovec je nato ustanovila poseben šolski odbor.¹⁰

⁸ Odredba ministrstva za trgovino in industrijo št. VI-28.231 z dne 14. avgusta 1938.

⁹ Absolventi te šole so imeli iste pravice kot absolventi državnih dvorazrednih trgovskih šol.

¹⁰ Odbor so sestavljali: trgovec Franjo Čoh kot predsednik, in člani: industrialec Josip Benko, trgovec Josip Brunen, industrialec, trgovec in soboški župan Nandor Hartner, veletrgovec Samuel Kohn, tajnik Zdržbe trgovec Aleksander Veble.

Tajnik Aleksander Veble je opremil učne prostore za prvi letnik, poiskal potrebno učno osebje in pripravil še drugo za začetek pouka. Pouk se je začel s svečanostjo 2. oktobra 1939.¹⁴ V razredu je bilo 20 učencev.¹²

Ker je bila šola zasebna in ne državna, je bila šolnina za takratne razmere visoka, kar je seveda vplivalo na socialno sestavo dijakov.¹³

Redno delo je v šoli nato organiziral njen prvi ravnatelj dr. Maks Kovačič, predčasno upokojen gimnazijski ravnatelj. Tedanji vladajoči klerikalni krogi na banski upravi v Ljubljani se z omenjenim ravnateljem niso strinjali, tako da je prišlo do težav, s katerimi sta se morala soočiti ravnatelj in šolski odbor. Dr. Kovačič je bil namreč znan kot aktiven sokolski delavec, zato so ga tudi predčasno upokojili.

Predmetnik je obsegal 14 predmetov, in sicer: nauk o trgovini (samo 1. letnik), knjigovodstvo, trgovska korespondenca, trgovsko računstvo, trgovsko in menično pravo (samo 2. letnik), gospodarski zemljepis, občja, trgovska in nacionalna zgodovina, blagoznanstvo s tehnologijo, slovenski jezik, srbohrvatski jezik, nemški jezik, lepomis (samo 1. letnik), stenografija, strojepisje (samo 2. letnik). Tedensko je bilo v prvem letniku 32 ur pouka. Med učnim osebjem sta bila dva redno zaposlena: dr. Kovačič, ravnatelj in obenem profesor ter ing. Milan Hreščak. Honorarno so splošne predmete poučevali trije profesorji iz gimnazije (Marj Hvala, Zvonko Hočevar, Marjan Dorrer). Razreda ob koncu prvega šolskega leta ni končala ena učenka.

Ob koncu šolskega leta je šola izdala poročilo o delu v obliki izvestij.¹⁵

Naslednje šolsko leto je bilo v obeh razredih 40 učencev in učenk, od tega v prvem razredu 18, v drugem pa 22. Ravnatelj dr. Kovačič je bil na šoli samo do 31. decembra 1940, ker je moral vseeno oditi,¹⁶ naloge novega ravnatelja pa je prevzel ing. Milan Hreščak.¹⁷ Na šoli so bili skupaj z ravnateljem redno zaposleni trije profesorji, honorarno pa pet gimnazijskih profesorjev, ki so poučevali splošne predmete.

Absolventi so po uspešno opravljenem zaključnem izpitu imeli pravico do vpisa v 3. letnik državne trgovske akademije in pri vojakih pravico do dijaškega roka. Ban Dravske banovine¹⁸ je odredil, da se dijakom izdajo letna spričevala. Po isti odredbi je spričevalo o končanem 2. letniku v šolskem letu 1940/41 veljalo hkrati kot spričevalo o opravljenem zrelostnem izpitu.

¹⁴ O gradnji Trgovskega doma in pripravah na šolo je poročal lokalni tisk. Npr.:

Slovesna otvoritev Trgovskega doma v M. Soboti, Murska Krajina, 25. 6. 1939, str. 3.

Prijave za vpis v dvorazredno trgovsko šolo v M. Soboti, Murska Krajina, (1939) 20, 1.

Vpisovanje v zasebno dvorazredno trgovsko šolo, Murska Krajina, 3. 9. 1939, str. 1.

Trgovska šola v M. Soboti začne z rednim poukom, Murska Krajina, 1. 10. 1939, str. 3.

Otvoritev Trgovske šole v M. Soboti, Murska Krajina, 8. 10. 1939, str. 3.

¹⁵ Po spolu je bilo 9 moških in 11 žensk, po socialni strukturi pa delavci 1, kmetje 7, obrtniki in Irgoveci 8, služben-
ci in nameščenci 4.

¹⁶ Poleg vpisnine 100 din, članarine za RK 5 din, prispevka za zdravstveni sklad 20 din, so morali dijaki plačati za šolnino za cel prvi letnik še 2250 din, za drugi letnik 2500 din, medtem ko je mesečna vzdrževalnina v dijaškem domu znu-
šala takrat 350 din.

¹⁷ Kovačičevo postavljen za ravnatelja šole je pntrdilo ministrstvo za trgovino in industrijo z aktom, ki je bil poslan iz Beograda 22. februarja 1940 preko banske uprave v Ljubljani. Zdržbi Irgovcev v M. Soboti. Banska uprava tega akta ni do 26. oktobra 1940 ni dntstavila. Zdržbi trgovcev, da bi takko spletkarila. Dosegla je, da je ministrstvo za trgovino in industrijo pozvalo Zdržbo, naj za ravnatelja predloži drugo osebo. Ko je Zdržba Irgovcev za šolsko leto 1940/41 ponovno predlagala dr. Kovačiča za ravnatelja, je akt ostal v banovem kabinetu v Ljubljani in ni bil dostavljen ministrstvu za trgovino v Beogradu. Čeprav ban ni imel pravice vmešavati se v personalne zadeve na privatnih širokovnih šolah, je od Zdržbe Irgovcev ponovno zahteval, naj za ravnatelja predloži drugo osebo. Zdržba Irgovcev se je končno uklonila banovemu pritisku in predlagala drugoga vršilca dolžnosti ravnatelja.

¹⁸ 1. letno izvestje zasebne dvorazredne trgovske šole Zdržbe trgovcev za srez Murska Sobota v Murski Soboti za šolsko leto 1939/40, Murska Sobotna 1940.

¹⁹ Bil je reaktiviran in je slnžboval na 1. državni moški gimnaziji v Sarajevu do junija 1943, ko je bil kol rezervni oficer bivše jugoslovanske vojske mobiliziran in je slnžil v hrvaški domobranski vojski. Po naseljen partizanov, s katerimi je ilegalno sodeloval, se je odzval pozivu in slnžil med ostalim v Sarajevu 23. marca 1945 ga je areturala ustaška vojna policija in je bil obnjen na 5 let joče v Lepoglavi. V noči od 28. na 29. april 1945 je bil bap odposlan s transportom iz Sarajeva, a so ga na poti nastali ustrelili.

²⁰ Na podlagi soglasja ministrstva za trgovino in industrijo z dne 22. novembra 1940.

Tudi Hreščak se je po izgonu iz Prekmurja pridružil partizanskim odredom, a se iz vojne ni vrnil.

²¹ Odredba VIII, št. 4587/3/1, z dne 9. aprila 1941.

Zaradi okupacije je bil zadnji dan pouka v tem šolskem letu 5. aprila 1941 in s tem dnem se je šolsko leto tudi zaključilo.

V prvem šolskem letu 1939/40 na šoli ni bilo društev in organizacij. Dijaki so bili vključeni v razne organizacije in društva zunaj šole. Jeseni leta 1940 je bilo ustanovljeno Združenje dijakov privatne dvorazredne trgovske šole v Murski Soboti.¹⁹

Namen društva je bil vzgajati dijake v nacionalnem in kulturnem duhu ter medsebojno ekonomsko podpiranje dijakov. Združenje je imelo dramatski, ek-skurzijski in strokovno-vzgojni odsek. V šolskem letu 1940/41 so začeli delovati li-terarni krožek, potem kreditna zadruga dijakov in podmladek Rdečega križa.

Tedanje vodstvo šole se je glede dela mladinske organizacije strogo držalo navodil nadrejenih organov²⁰ in si tako prizadevalo ohraniti apolitičen značaj.

Med vojno

Z okupacijo leta 1941 je madžarska vojaška uprava od 16. aprila do 15. avgu-sta 1941 prevzela tudi šolstvo. V ta namen so Madžari ustanovili Učno-upravno ekspozituro, ki je bila v sklopu vojaške uprave, pozneje pa v sklopu civilne upra-ve. Ekspozitura, ki je zajela celotno Prekmurje in Medžimurje, je delovala do 15. oktobra 1943. Tedaj se je ta izjemna organizacija šolske uprave izenačila s tisto v Madžarski, kjer so obstajali prosvetni odseki le na sedežih županij, v okrajih pa so bili le šolski pregledniki. Vodstva šol so dopisovala neposredno županijski upravi.

Madžari so ob vrnitvi leta 1941 našli šolstvo v Prekmurju na višji stopnji, kot so ga po prvi svetovni vojni pustili. Staro politiko madžarizacije so nadaljevali z novo taktiko, saj mlade generacije zdaj niso obvladale madžarščine. Madžari ob-stoječih šol niso okrnili. Industrialca Benko in Hartner sta si z drugimi pridobi-tnimi krogi prizadevala, da bi se pouk nadaljeval. Sprva so mislili ustanoviti dvo-letni trgovski strokovni tečaj. Združba trgovcev je 9. oktobra 1941 soglasno spre-jela sklep, da preda šolsko poslopje in opremo za šolsko leto 1941/42 v brezplačno uporabo madžarskemu državnemu erarju, pozneje pa, da prepusti šolsko poslop-je in opremo brezplačno v trajno last madžarskemu državnemu erarju pod pogo-jem, da ta prevzame preostali dolg v znesku 70.000 pengöf, ki je nastal pri grad-nji in opremlitvi poslopja, in v istem ustanovi državno srednjo trgovsko šolo. Mad-žarsko ministrstvo za uk in bogočastje je na ta predlog pristalo in spremenilo pri-vatno dvorazredno trgovsko šolo s pravico javnosti v državno trgovsko štiriletno srednjo šolo. Nova srednja šola je imela naziv A Muraszombati Magyar Királyi Állami Koed. Kereskedelmi Középiscola. Pouk se je začel 10. novembra 1941. Za ravnatelja je bil nastavljen Janos Lakos Udvari.²¹ V tem šolskem letu je bil pouk samo v treh letnikih, v šolskem letu 1942/43 pa je šola še imela vse štiri razrede. Število učencev je poraslo na 150, zato je postala zgradba pretesna. En razred se je preselil v soboški grad, kjer sta že domovali obrtna nadaljevalna šola in dekli-ška meščanska šola. Tako je bilo potrebno šolo razširiti. Končno je še zgradbo Trgovski dom na ponudbo Združbe trgovcev prevzela madžarska šolska oblast.²²

Mestna občina je odstopila parcelo poleg šole za razširitev šolskega poslopja. Za prizidavo nove stavbe je ministrstvo za uk in bogočastje v proračunu za leto 1942 zagotovilo 200.000 pengöf. Narejeni so bili tudi načrti. Kljub vsem pripra-

¹⁹ Prim. Na zasebni dvorazredni trg šoli v M. Soboti ustanovih Društvo dijakov privatistov. Murska Krajina, 16. fe-bruarja 1941, str. 3.

²⁰ Razpis ministrstva za trgovino in industrijo kraljevine Jugoslavije, Pov. VI, št. 66 z dne 27. marca 1940, o komuni-stični propagandi, ki se vrši med mladino in poskuša tudi pritegniti dijaštvo trgovsko-strokovnih šol.

²¹ Janos Lakos Udvari, prof. višjih trgovskih šol, je bil premeščen sem iz Soprona.

²² Odločba madžarskega ministra za uk in bogočastje št. 130.554/1942 VI. februarja z dne 17. septembra 1942

Szombathelyi tankerület

**A MURASZOMBATI MAGYAR KIRÁLYI
ÁLLAMI KERESKEDELMI KÖZÉPISKOLA**

(IV. ÉVFOLYAMA FELSŐ KERESK. ISKOLA)

ÉVKÖNYVE

AZ 1942/43. ÉVRŐL,
AZ ISKOLA FENNÁLLÁSÁNAK 4. ÉVÉBEN

Készítette:

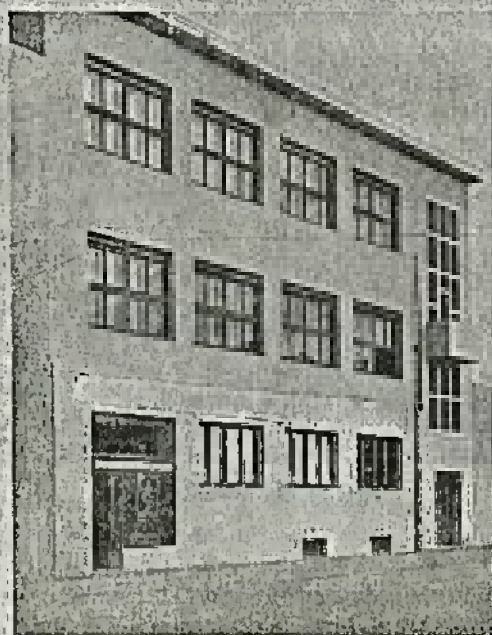
UDVARDI LAKOS JÁNOS

sz. kerületi köznevelési igazgató

Függelék:

A MURASZOMBATI KÖZSÉGI IPAROS ÉS KERESKEDELTAKKISKOLA

1942/43. tanévi összefoglaló jelentése.

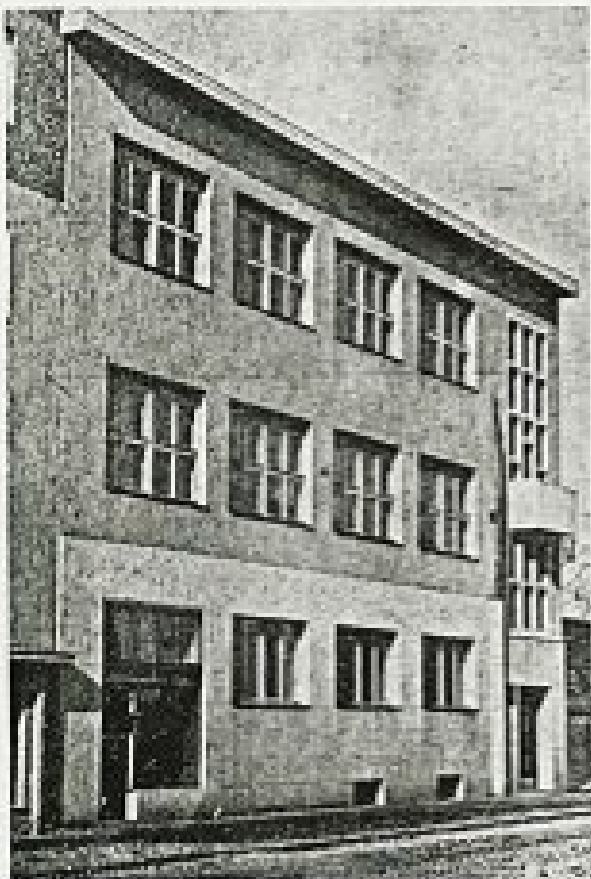

MURASZOMBAT, 1943.

Kiadta az iskola igazgatósága, Muraszombat, Hortlhy Miklósné. 4. Távbeszélő: 66 és 89.

Šolsko izvestje v času okupacije

vam do gradnje ni prišlo, ker se je položaj na frontah spremenil. Minister za uk in bogočastje je na zahtevo vojaške oblasti sporočil, da »se razširitev šole preloži na povojne čase«. Ker se je vpis iz leta v leto povečeval, je ravnateljstvo začelo vpis zaradi prostorske stiske omejevati.

Stavba ekonomske šole

Šola med okupacijo ni bila namenjena le Prekmurcem, saj je že od same ustanovitve obstajala bojazen, da ne bodo imeli dovolj dijakov. Zato so vpisovali v šolo tudi dijake vse tja do Körmenda in iz županije Zala. Propaganda je tako uspela, da je šola imela dijake celo iz Šoprona in Szekesfehervára. Raznarodovalna politika je hotela z dotokom čim večjega števila madžarskih dijakov omogočiti lažjo madžarizacijo. Že prvo šolsko leto madžarske okupacije je bilo na šoli med 98 dijakov 1 Srb, 31 Slovencev in 66 Madžarov.²³

V naslednjem šolskem letu (1942/43) je bilo od 136 dijakov že 91 Madžarov in 43 Slovencev. V šol. letu 1943/44 pa je bilo od 151 dijakov 93 Madžarov in 54 Slovencev.

²³ Poročilo za razdobje 1939—1952, str. 99.

Tudi med okupacijo je šola izdajala izvestja.²⁴ Za šolsko leto 1944/45 zaradi prekinitve pouka niso izšla.

S šolskim letom 1943/44 je prevzel ravnateljstvo dr. Jozsef Rhosoczy, prej profesor na trgovski akademiji v Budimpešti, v šolskem letu 1944/45 pa je v. d. ravnateljja Janos Kázár.

Med vojno so poučevali v madžarščini, le predavatelji vendsčine (prekmurščine) Gustav Čížek, Károly Csepregy in Karel Jakob so učili v prekmurščini.²⁵

Iz šolskega letopisa je razvidno, da so bila posamezna šolska leta zaradi vojne izredno skrčena, posebno v šolskem letu 1943/44 je bil pouk zelo nereden in končan celo predčasno.²⁶ Temu primerno je bilo tudi znanje dijakov.

V juniju 1943 so prvi absolventi štiriletne trgovske akademije opravljali zaključne izpite.

V šolskem letu 1943/44 so bili razdelili dijakom spričevala že 5. aprila 1944. Dijaki četrtega letnika so opravljali od 17. do 26. aprila 1944 zaključni izpit.

Šolsko leto 1944/45 se je sicer začelo že 9. septembra 1944, a zaradi vojne na Madžarskem je ministrstvo določilo, da se pouk konča 26. oktobra 1944. Učenci za to šolsko leto niso dobili spričeval, ampak so lahko po končani vojni opravljali razredne izpite.

Mladina je morala med okupacijo vedno pozdravljati pred državno zastavo na Glavnem trgu (Szabadság tér.). Proslavljali so različne dneve iz madžarske zgodovine.

Med okupacijo je bila jedro udejstvovanja predvojaška mladinska organizacija Levente, ki je zbirala mladino od 12. do 24. leta starosti. Po odločbi honvedskega ministrstva je bila obvezna za vse dijake šole.²⁷ Četa se je vsak teden enkrat sestala k predvojaškim vajam. Največji praznik te organizacije je bil leventski dan (levente-nap). Poleg tega so bila med vojno na šoli še društva in skupine: Marijina kongregacija (skrbela je za versko vzgojo zunaj šole), evangeličansko dijaško društvo, deški in dekliški športni klub, skavtska četa, pevski zbor, izobraževalni krožek, stenografski krožek idr.

Vseeno pa so se med dijaki našli tudi taki, ki so kljub močni madžarizaciji ohranili slovensko nacionalno zavest. Zato nekaterim od njih okupator ni prizanesel in znašli so se v taboriščih, kjer so nekateri tudi umrli.

Prva leta po osvoboditvi

V oktobru 1945 je prof. France Bezjak dobil nalogo, da organizira v Murski Soboti Državno srednjo gospodarsko šolo. Obenem je bil imenovan za prvega ravnatelja te šole po osvoboditvi. Vodil jo je vse do leta 1950.

Nova ljudska oblast je omogočila šoli poln razvoj. Ozek okvir trgovske šole ni več ustrezal dejanskemu stanju, zato se je šola spremenila v srednjo. Vzgajala in izobraževala je kader za vse panoge gospodarstva, celo za vodilna mesta.

²⁴ A. Muraszombati magyar királyi állami kereskedelmi Középiskola ÉVKÖNYVE az 1941/42 évről ... Muraszombat 1942.

²⁵ A Muraszombati Magyar Királyi Állami Kereskedelmi Középiskola ÉVKÖNYVE az 1942/43 évről ... Muraszombat 1943.

²⁶ A Muraszombati Magyar Királyi Állami Kereskedelmi Középiskola ÉVKÖNYVE az 1943/44 évről ... Muraszombat 1944.

²⁷ Namesto drugega tujega jezika so kot predmet uvedli na šoli vendsčino (prekmurščino), te so se učili vsi dijaki. Za pouk tega predmeta so uporabljali učbenike »Vend olvasó és gyakorló könyv« za 1. in 2. razred, »Vend olvasó gyakorló és nyelvkönyv, vend nyelvű levelező« za 3. razred in še Mikolov izbor Ezopovih basni (Valogatott Ezopusi mesék. Bp. 1942). Iz madžarskega šolskega arhiva je razvidno, da je šola imela nalogo očistiti vendski jezik slovenizmov in ustvariti vendski trgovski jezik.

²⁸ V šolskem letu 1943/44 se je pouk pričel 3. novembra 1943 in končal že 1. aprila 1944.
²⁹ »Čio to organizacije je, ka se naj mladezen duševno i telesno osnavla v duhi soldáckí jakostaj naši stari očakov i se tak pripravijo na kesnejšo honvedsko službo ... Moška mladina se, gda šoulo skonča, tedensko štiri vöre vči v ednom skupnom mestu, v nedelo pa vkúper ide v cerkev ... To včenje, štero je zgrúntano na domolubnom i verskom fundamentu, trpi do 24-ga leta, je pravo orsačko gibanje po principí lúbezni: do bližnjega, do skupnosti i do naše vognrske domovine.« (Muraszombat es Vidéke, 26. 12. 1941)

Prvi dijaki (I. in II. letnik v šolskem letu 1940/41)

Kot srednja šola ni bila več samo strogo strokovna, ampak je dajala še splošno izobrazbo. Odklonjeni so bili celo poskusi, da bi uvedli ozko specializacijo; to naj uvedejo v prakso.

Jeseni 1945 so bili v novem družbenem sistemu vključeni v šolo učenci, ki so obiskovali med vojno madžarsko štiriletno trgovsko srednjo šolo v Murski Soboti. Po vpisu se je izvršila takoimenovana defašizacija, t. j. preverili so vedenje dijakov med vojno. Le dvema dijakinjama²⁸ je bil za eno šolsko leto vpis prepovedan, ker sta bili naklonjeni okupatorju.

Nato so v kratkih trimesečnih tečajih znanja dijakom in absolventom te šole politično in strokovno dopolnili tako, da je ustrezalo socialistični ureditvi in novi izgradnji domovine. Ti tečaji so obenem služili dijakom za pripravo na nostrifikacijske izpite. Dopolnilni nostrifikacijski izpiti so bili od 10. do 14. novembra 1945.

Ker zaradi vojne šolsko leto 1944/45 ni bilo končano, je bil za 1., 2. in 3. razred organiziran od 16. novembra 1945 do 19. januarja 1946 tečaj, na katerem so predavali po skrajšanem programu vse predmete razen živih jezikov in telesne vzgoje. Po opravljenem tečaju so dijaki opravljali razredne izpite.

Za prvi razred so bili sprejemni izpiti. Redni pouk v vseh razredih razen v prvem se je pričel po končanih razrednih tečajih 21. januarja 1946. Prvo polletje je bilo končano 28. februarja 1946²⁹, redni pouk pa 28. junija 1946. Zaključni izpiti so bili v juliju.

Odpravljene so bile šolnina in druge takse. Uveden je bil širok sistem štipendiranja, ki je omogočil šolanje tudi gmotno šibkejšim.

Ministrstvo za trgovino in preskrbo LRS je nameravalo po osvoboditvi povečati šolsko poslopje z dozidavo³⁰, česar pa zaradi premajhnih kreditov ni uspelo. Razvoj šole je prva tri leta po vojni zaviralo tudi pomanjkanje strokovno usposobljenih učiteljev, saj je bil na šoli samo en ekonomist.

Šola je dejansko začela iz nič. Pisalni stroji so bili nerabni in že zastareli. Predvojno profesorsko in dijaško knjižnico, ki je štela sicer malo knjig, je okupator odstranil in namestil na police druge knjige, in sicer v madžarščini.³¹

²⁸ Po sporazumu z ministrstvom za trgovino in preskrbo LRS ter miadinsko organizacijo.

²⁹ Ministrstvo za trgovino in preskrbo LRS, str. šol. VI. št. 173/2 – 25. II. 1946.

³⁰ Dopis str. šol. VI. št. 168/1 z dne 26. 2. 1946 in II. št. 3/144/1 z dne 12. 8. 1946.

³¹ Frano Kuzmlé, Pregled knjižnice in knjižničarstva v Prekmurju od začetka do osvoboditve, Maribor, ČZN 1986, št. 1, str. 130. Poročila o knjižnici so tudi v izveščjih šole.

Madžari so pri pouku v veliki meri uporabljali vse prednosti nazornega pouka, kar je moč razbrati iz podatkov v šolskem arhivu. Za šolo so bile nabavljene kar 103 zgodovinske in zemljepisne karte. Večino teh so pozneje uničili sovjetski vojaki pri zatamnjevanju oken.

Šola je imela pred vojno 12 pisalnih strojev in še od teh je bil eden v pisarni. Med vojno je bila zbirka dopolnjena in je štela 27 strojev in 1 razmnoževalni stroj. Ker se pouk po vojni ni takoj nadaljeval, so si večino strojev vzele enote JLA in razni novoustanovljeni uradi. S pričetkom pouka (novembra 1945) je šola dobila nazaj le 7 strojev. S takim številom pouk ni bil možen, zato je morala leta 1947 po nalogu ministra mariborska šola odstopiti soboški šoli 5 pisalnih strojev. Problem je bil še v tipkovnicah, ki so bile brez šumnikov, nekatere celo z nemško oz. madžarsko abecedo.

Pred vojno v šoli štipendistov ni bilo. Tudi Madžari med vojno niso poznali rednih oblik štipendiranja, značilne pa so bile podpore, ki so jih dijaki prejeli. Sredstva je šola prejela od ministrstva za prosveto v Budimpešti, od raznih fondov in iz zbirk soboških pridobitnikov. Podpora je bila namenjena za vzdrževanje v internatu, za nabavo učbenikov in popust pri šolnini. Ob koncu šolskega leta so dobri učenci prejeli še nagrado v denarju.

Po vojni je bila omogočena revnim in pridnim dijakom vseh slojev štipendija v stalnem mesečnem znesku. Do leta 1950 so štipendije izplačevala različna ministrstva, po tem letu pa le Ministrstvo za prosveto LRS, pozneje Svet za prosveto in kulturo LRS.

V šolskem letu 1945/46 je od 60 učencev prejelo štipendijo 6 učencev, v šolskem letu 1950/51 pa od 85 učencev kar 42. Nato se je število štipendistov začelo nekoliko krčiti, predvsem zaradi visokih doklad in drugačnih kriterijev.

Preimenovanje v Ekonomski tehnikum

Državna srednja gospodarska šola se je s šolskim letom 1947/48 preimenovala v Ekonomski tehnikum³² in je ta naziv imela vse do šolskega leta 1950/51.

Zaradi velikih potreb po kadrih z ekonomsko izobrazbo je bilo štiriletno šolanje v šolskem letu 1947/48 spremenjeno v triletno. Dijaki četrtega razreda so tako v šolskem letu 1947/48 dokončali pouk pod okriljem triletnega Ekonomskega tehnikuma.

Takoj po vojni so skušali namesto predvojne dvorazredne trgovske šole v Murski Soboti ustanoviti še enoletno nižjo gospodarsko šolo. Ta šola naj bi vzgajala pisarniško in praktično poslovno osebje za državne, združne in zasebne gospodarske organizacije in za vse vrste uradov. Šola naj bi sprejemala dijake, ki so končali popolno ali nepopolno srednjo šolo ali triletno ekonomsko šolo za vaje.

Vpis je bil razpisan 9. novembra 1945³³, toda do ustanovitve te šole v Murski Soboti zaradi premajhnega števila prijavitelcev takrat ni prišlo.

Leta 1947 so se nižje gospodarske šole preimenovala v enoletne gospodarske šole. Zaradi velikih potreb po kadrih z gospodarsko izobrazbo je bilo za šolsko leto 1947/48 ponovno razpisano vpisovanje v to šolo. Pogoj je bil končana nižja osnovna šola s dobrim uspehom ter opravljen sprejemni izpit iz slovenščine in matematike.

Šola je delovala samo eno leto, in sicer v poslopju Ekonomskega tehnikuma v Murski Soboti. Pouk se je pričel 22. septembra 1947 in končal 25. maja 1948. V

³² Odločba ministra za trgovino in preskrbo LRS (Ur list LRS, št. 47-286/47, z dne 15. XI. 1947).

³³ Vpis je bil razpisan na podlagi odločbe Ministrstva za trgovino in preskrbo, odsek za šolstvo V1 št. 170/2 z dne 8.

prvem polletju sta bila dva oddelka (vpisanih je bilo 63 dijakov, do konca šolskega leta je obiskovalo šolo 58 dijakov), a sta se morala v drugem polletju združiti v enega zaradi premajhnega števila profesorjev in njihove preobremenjenosti. Ob koncu šolskega leta so dijaki opravljali zaključni izpit.

V šolskem letu 1948/49 šola ni več delovala zaradi premajhnega števila prijavljenih, že v naslednjem šolskem letu pa je njeno funkcijo prevzela dveletna administrativna šola, ki je bila ustanovljena v Ljubljani in Mariboru.

V istem posloppju je delovala tudi Šola za trgovske vajence.³⁴

Reorganizacije šole

Do reorganizacije šole je spet prišlo v šolskem letu 1950/51. Ekonomski tehnikum s triletnim šolanjem se je preimenoval v Ekonomsko srednjo šolo s štiriletnim šolanjem.³⁵ Pouk je trajal štiri leta tudi za dijake, ki so v šolskem letu 1949/50 obiskovali 1. in 2. razred ekonomskega tehnikuma.

Po osvoboditvi je šola vzgajala tudi mladega človeka v okviru enotne mladinske organizacije. Prvih pet let po osvoboditvi so bili za mladinsko organizacijo značilni predpisan program in oblike ter navodila, kar je mladina disciplinirano sprejela. V obdobju informbiroja je postajalo delo organizacije širše, pestrejše in bolj prožno, pač glede na sprotne razmere. Vedno več mladih se je udejevalo v mladinskih delovnih akcijah in raznih krožkih.

Že v šolskem letu 1945/46 je bil ustanovljen športni aktiv (športno društvo), ki je vsa desetletja dosegal zelo solidne in zavidljive uspehe. Od leta 1946 je deloval na šoli podmladek jugoslovanskega Rdečega križa. V šolskem letu 1950/51 je bilo ustanovljeno na šoli kulturno-umetniško društvo Dane Šumenjak, ki je pripravilo veliko dramskih besedil na odru in z letom 1955 začelo še izdajati šolsko glasilo Utrinki. Leta 1952 so začeli delovati tamburaši, ki so nastopali tudi drugod, celo na RTV Ljubljana.

Mladi so delovali prav tako v društvih zunaj šole. Nekateri so dosegli lepe uspehe in dobili visoka priznanja.

Šola ni imela svoje telovadnice vse do združitve s Šolskim centrom za blagovni promet. Pred okupacijo telovadbe v predmetniku ni bilo, med okupacijo in po njej pa so uporabljali telovadnico gimnazije in društva Partizan. Leta 1960 je bila dokončana na dvorišču šole nova telovadnica, ki sta ju uporabljali trgovska in ekonomska šola, delno tudi Center poklicnih šol. Na sorazmerno majhnem šolskem dvorišču je bilo prav tako urejeno zasilno igrišče za roketmet in odbojko.

S šolskim letom 1950/51 je prevzel ravnateljstvo prof. Bojan Černjavič. Šola se je srečala z novim težkim problemom. Reorganizacija, decentralizacija in demokracija gospodarstva, s tem v zvezi zmanjševanje upravnega in gospodarskega aparata in perspektiva nadaljnjega gospodarskega razvoja, vse to je vodilo do tega, da je Svet za prosveto in kulturo pri Vladi LRS v juniju 1951 postavil vprašanje glede nadaljnjega vpisovanja v prvi letnik v šolskem letu 1951/52. V aprilu leta 1952 je isti Svet predlagal tudi ukinitve ekonomske srednje šole v Murski Soboti. Zaradi predvidene ukinitve šole so 25. aprila 1952 sklicali izredni roditeljski sestanek. Poleg staršev so se za obstoj šole zavzemali takratni ljudski poslanci, vidni republiški družbenopolitični delavci (Franc Kimovec-Žiga, Ferdo Kozak, Miško Kranjec), predvsem pa ravnatelj šole prof. Bojan Černjavič in prof. Franc Hegediš. Rezultat teh prizadevanj je bil, da je ekonomska šola zaradi posebnih okoliščin razvoja gospodarstva in šolstva v Prekmurju kakor tudi potrebe po strokovni izobrazbi prekmurških ljudi potrebna in zato ostane.

³⁴ Poročilo za razdobje 1939—1952, str. 24

³⁵ Odločba Min. za prosveto LRS št. I-2509/2 z dne 28. 6. 1950 (Ur. list, št. 25-147/1950)

Ravnateljstvo je leta 1953 izdalo izvestje šole, ki obsega v pregledu obdobje 1939—1952.³⁶

V tem obdobju je značilna posebna štipendijska politika, saj so se dijakom z nezadostnimi ocenami štipendije sproti ustrezno zniževale in pri večjem številu nezadostnih ocen v celoti odvzemale za čas, dokler dijaki teh ocen niso popravili.

V šolskem letu 1952/53 je bil pri šoli odprt delavski oddelek.³⁷ Tega so obiskovali uslužbenci različnih gospodarskih organizacij in ustanov. Pouk je bil organiziran od ponedeljka do petka od 14.40 dalje. V oddelek se je vpisalo 40 slušateljev (31 moških in 9 žensk), vendar jih je na koncu ostalo in izdelalo le 12 (10 + 2). Zaradi premajhnega števila prijavljenih v šolskem letu 1953/54 razred tega oddelka ni bil odprt. Posamezni kandidati so se individualno pripravljali in opravljali privatne izpite.

Vršilca dolžnosti ravnatelja je s šolskim letom 1954/55 prevzel prof. Boris Goljevšček, ki je vodil šolo vse do 31. avgusta 1960.

Izobraževanje odraslih

Z odločbo Okrajnega ljudskega odbora v Murski Soboti je bil s šolskim letom 1959/60 odprt oddelek za odrasle, s tem, da se po potrebi odprejo še oddelki v Ljutomeru, Lendavi in Gornji Radgoni.

Oddelek je začel pouk v Murski Soboti 22. oktobra 1959. Predavalo je 5 profesorjev. Vpisanih je bilo 33 slušateljev, od teh jih je med šolskim letom 10 izstopilo oz. prenehalo šolanje.³⁸

V Ljutomeru je oddelek začel pouk 16. novembra 1959. Vpisanih je bilo prav tako 33 slušateljev, od katerih je 10 med šolskim letom izstopilo oz. prenehalo šolanje.³⁹

Po odhodu ravnatelja Goljevščka na drugo delovno mesto je bil s 1. septembra 1960 imenovan za v. d. ravnatelja prof. Franc Hegeduš, dipl. ekonomist, ravnatelj Šole za blagovni promet v Murski Soboti. Prej je že več let poučeval na ekonomski šoli.

V šolskem letu 1960/61 so obstajali pri šoli oddelki za odrasle v Murski Soboti (2. letnik), v Lendavi (1. letnik) in v Ljutomeru (1. in 2. letnik). Vseh slušateljev je bilo 98. Od teh je med šolskim letom 12 šolanje prenehalo.

Izobraževanje odraslih ob delu in iz dela v obliki raznih tečajev pa sega že v prva leta po vojni. Zaradi občutne potrebe po kadrih, predvsem prva leta po osvoboditvi, je šola pripravljala še razne dnevne in večerne tečaje.

Tečaj za poenoteno računovodstvo je bil od 4. januarja do 19. marca 1947. Namen tečaja je bil, da se knjigovodje dobro seznanijo z novimi predpisi o poenostavljenem računovodstvu in da se v svoji stroki izpopolnjujejo. Po končanem tečaju je bil zaključni izpit, ki ga je opravljalo 42 tečajnikov. Od teh izpita nista opravila dva.

Drugi tak tečaj je bil od 10. januarja do 2. aprila 1947. Zaključni izpit je opravljalo 11 tečajnikov in vsi so ga tudi uspešno opravili.

Tečaj za poenoteno računovodstvo je bil od 19. aprila do 30. junija 1947 tudi v Gornji Radgoni. Zaključni izpit je opravljalo 34 tečajnikov, od katerih 6 izpita ni opravilo.

Po nalogu Ministrstva za trgovino in preskrbo LRS⁴⁰ je bil od 29. decembra 1947 do 6. aprila 1948 na šoli organiziran trimesečni tečaj za knjigovodje. Prijavi-

³⁶ Poročilo za razdobje 1939—1952

³⁷ Dopis Sveta za prosveto in kulturo pri vladi LRS, odbora za strokovno šolstvo, IV-T/R, št. 3472/1 z dne 5. 9. 1952

³⁸ Poročilo za šol. leto 1959/60 (Kronika, tipkopis)

³⁹ Poročilo za šol. leto 1959/60 (Kronika, tipkopis)

⁴⁰ Op. VI št. 990/1 z dne 9. 12. 1947

lo se je 39 kandidatov. Vsi so prejeli od ministrstva tudi denarno podporo za kritje stroškov nočnine. Pouk je bil celodnevni in se je delil na teoretični (3 ure dnevno v šoli) in praktični del. Po končanem tečaju so opravljali zaključni izpit, ki je bil pisni in ustni. Od 39 tečajnikov je tečaj opravilo 35.

Profesorji na šoli so sodelovali pri pripravi in izvajanju raznih drugih tečajev, predvsem s področja ekonomskih in komercialnih predmetov, tudi v raznih drugih šolah, tečajih in seminarjih.

Po dvoletnem opravljanju dela v. d. ravnatelja je za prof. Hegedušem prevzel ravnateljstvo Marijan Lebar, profesor ekonomskih predmetov, ki je bil na tej šoli že od leta 1952, še prej pa štiri leta na ekonomski šoli v Novem mestu. Ravnatelj je bil dve desetletji, vse do nepričakovane in nagle smrti leta 1982.⁴¹

Po petindvajsetih letih

Leta 1964 je šola praznovala petindvajset let delovanja.⁴² V tem obdobju je dala strokovno izobrazbo 493 absolventom rednega šolanja, medtem ko je 60 slušateljev končalo šolanje v oddelkih za odrasle in 14 v dopisni šoli. Šola se je še vedno borila s prostorsko stisko. V ilustracijo morda podatek, da je bilo prostora za okrog 80 dijakov, obiskovalo pa jo je v povprečju nad 300 dijakov. Nadalje šola ni imela kabinetov, dvorane za knjigovodstvo in blagoznanstvo, ustrezne stroje-pisnice itd. Pouk je zato potekal ves dan in vpis je bil omejen.

V letu 1967 je v takratnih hudih gospodarskih časih in celo v času gospodarske reforme šoli uspelo, da je lahko začela graditi prizidek. S prizidkom, ki je bil dokončan do šolskega leta 1968/69, je šola poleg učilnic in kabinetov dobila vsa leta nujno potrebno knjigovodsko dvorano in takoimenovano blagoznanstvo učilnico, sicer uporabno v več namenov.

Šola je sedaj morala odstopiti nekaj prostorov Centru poklicnih šol; kletne prostore so si preuredili v šiviljske delavnice, pritličje v učilnice. Kletne prostore je dobila nazaj s šolskim letom 1976/77, ko so preselili delavnice, učilnice pa s šolskim letom 1980/81, ko se je CPŠ dokončno preselil v nove prostore.

Dijaška knjižnica do leta 1968 ni imela svojih prostorov. Knjige so bile shranjene v zidnih omarah v dveh učilnicah, kar je delo in izposoja zelo otežkočalo. Knjige so izposojali le v odmorih. Profesorska knjižnica je bila v že tako utesnjeni zbornici. Z novim prizidkom leta 1968 sta dijaška in profesorska knjižnica dobili svoje prostore. Naslednje leto je bil celoten fond pregledan in urejen po univerzalni decimalni klasifikaciji.

Težnje po združitvi šol in ustanovitev centra

Naslednje pomembno obdobje za šolo se je začelo jeseni leta 1973, saj je po večletnih prizadevanjih najrazličnejših družbenopolitičnih in gospodarskih organov prišlo do združitve srednje ekonomske šole in šolskega centra za blagovni promet.⁴³ V okviru novega centra naj bi bile naslednje šole: ekonomska z enotami za odrasle, upravnoadministrativna (štiriletna), komercialna, poklicna administrativna (dvoletna), poklicna šola za prodajalce in poslovodska šola. Center je

⁴¹ Prim. Slovo brez slovesa. Vestnik, 18. 3. 1982.

Franc Kuzmič Marijan Lebar — Prosvetni delavec 33(1982)7,12. Ob smrti so dijakinje in dijaki četrtega letnika zapisali: »Z nami ste začeli ta delovni dan in bili za dnjokrat med nami. Nismo slutili, da je bila ta prva ura tudi slovo od vas. Ohranili vas bomo v lepem spominu. Djaki 4. a razreda • Umril je 11. marca

Pogreb je bil 13. marca 1982 ob 15. uri na pokopališču v Murski Soboti.

⁴² Ob 25-letnici Ekonomske šole v M. Soboti Šola približati praksi. (Intervju ravnatelja M. Lebarja z novinarjem) Vestnik, 21. 5. 1984.

⁴³ Odločbo o združitvi je izdala SO Murska Sobota.

bil vpisan v register z nazivom Ekonomski šolski center. Za v. d. ravnatelja je bil imenovan dotedanji ravnatelj ekonomske šole prof. Marijan Lebar.

Na sestanku 1. septembra 1973 je ravnatelj dotedanje ekonomske šole predlagal delavcem za v. d. pomočnika ravnatelja prof. Franca Hegeduša, dotedanjega ravnatelja ŠCBP. Na istem sestanku je bilo sklenjeno, naj ŠCBP čimprej uredi arhiv in ga preda v skupni arhiv.⁴⁴

Šolski center za blagovni promet se z združitvijo ni strinjal iz več razlogov, zato je vložil pri vrhovnem sodišču SRS pritožbo. Sodišče je ŠCBP ugodilo, tako da je do leta 1980 ostal še najprej samostojna šolska ustanova.

Ekonomska šola pa je s 1. januarjem 1974 postala Ekonomski šolski center s tremi šolami, in sicer: ekonomsko, upravno administrativno in poklicno administrativno.

S šolskim letom 1973/74 je bil vpisan prvi razred upravne administrativne šole. Vanj se je vpisalo 32 učenk. Decembra 1973 je bilo kupljenih 18 novih pisarniških pisalnih strojev znamke Olympia, predvsem za pouk strojepisja v novi upravni administrativni šoli.

S šolskim letom 1975/76 je bil vpisan tudi prvi razred 32 učenk poklicne administrativne šole. Na vseh treh šolah so poučevali profesorji na centru in nekaj honorarnih.

Prelomnica za srednje šolstvo je šolsko leto 1980/81, ko se je pripravljalo usmerjeno izobraževanje. Nova organizacija šol, pouka in šolske mreže je zahtevala združitev Ekonomskega šolskega centra in Šolskega centra za blagovni promet. Obe šoli sta se tudi združili v center z naslovom Blagovno-ekonomski šolski center (BEŠC).⁴⁵

Začetki šolanja trgovcev

Če se sedaj še ozremo na razvoj trgovske šole, potem moramo začeti z letom 1900. V Murski Soboti je že takrat delovala občinska obrtna nadaljevalna šola, katere prvi upravitelj je bil Ignác Slebich, ki je 11. novembra 1901 predložil šolskemu nadzorniku v Sombotelju obračun za šolsko leto 1900/1 in predračun za šolsko leto 1901/2, kar dokazuje, da je omenjena šola delovala leta 1900. Šola je bila sicer priključena osnovni šoli in njen ravnatelj je bil istočasno ravnatelj obrtne nadaljevalne šole. Na obrtni šoli so poučevali tudi učitelji osnovne šole. Iz vajenskega registra Skupnega obrtnega združenja v Murski Soboti za to obdobje vidimo, da so mojstri morali dajati vajencem stanovanje in hrano. Starši so bili dolžni plačevati zdravstveno zavarovanje. Trgovski vajenci so morali mojstru plačati 200 kron. Iz seznama šolnine za 2. polletje 1916/17 vidimo, da so morali vajenci plačevati še šolnino 4 kron polletno in 60 filerov vpisnine.

Upravitelj je v obračunu za šolsko leto 1906/7 prvič omenil, da je pouk trajal tri leta. V tem šolskem letu je bilo na šoli 75 vajencev.

Upraviteljstvo je v šolskem letu 1909/10 prevzel Istvan Takats. Poleg njega so učili še štirje učitelji. Minister za trgovino je tega leta nakazal šoli tudi 1000 kron podpore.

Po priključitvi Prekmurja Jugoslaviji je bila na pobudo Okrajnega glavarstva v Murski Soboti ustanovljena leta 1921 Obrtna nadaljevalna šola, ki se je kasneje preimenovala v Vajensko šolo za razne stroke. Sicer pa je že 3. junija 1919 Poverjeništvu za uk in bogočastje v Ljubljani z okrožnico opozorilo vsa okrajna glavarstva o ustanavljanju obrtnih nadaljevalnih šol. Vsaka priznana šo-

⁴⁴ Zapisnik otvoritvene konference 1. septembra 1973

⁴⁵ Dne 26. februarja 1981 je bilo v sodni register vpisano prenehanje EŠC in ŠCBP, vpisan pa novi center, združen iz omenjenih dveh šol pod nazivom Blagovno-ekonomski šolski center (BEŠC)

la je dobila od države dve tretjini sredstev, tretjino pa so morali priskrbeti lokalni dejavniki (odbori, občina, zbornice, hranilnice itd.)

Iz kataloga Obrtne nadaljevalne šole je razvidno, da sta bila v šolskem letu 1921/22 na šoli dva pripravljajna oddelka s 84 učenci. Te oddelke so obiskovali učenci, ki niso obvladali slovenskega jezika ali pa so končali le nekaj razredov osnovne šole. Kdor je uspešno končal pripravljajni razred, se je lahko naslednje leto vpisal v 1. razred. Obrtna nadaljevalna šola je od ustanovitve do šolskega leta 1926/27 po vsej verjetnosti trajala 2 leti. Predmetnik za pripravljajne razrede so sestavljali štirje predmeti (slovenščina, pisanje, računstvo, risanje). Obisk je bil obvezen. Nekateri vajenci po vaseh niso hodili v šolo, zato so po triletni učni dobi pri mojstru imeli pravico prijaviti se k pomočniškemu izpitu, ki se je opravljal pri Skupni obrtni zadrugi v Murski Soboti (pozneje združenju obrtnikov).

Trgovski nadaljevalni razredi so bili v sestavu te šole vse od ustanovitve do šolskega leta 1933/34,⁴⁶ ko so se ti razredi zaradi vedno večjega števila vajencev v trgovini odcepili in je nastala samostojna gremijalna šola (trgovska nadaljevalna).⁴⁷

Po uspešno opravljenem šolanju je dobil učenec odhodno spričevalo.⁴⁸ Učno spričevalo sta podpisala mojster (delodajalec) in predsednik Skupne obrtne zadruge za okraj Murska Sobota.

Na osnovi učnega spričevala je lahko učenec opravljal pomočniški izpit pred pomagalno (pomočniško) preizkusno komisijo. Leta 1939 je dobila šola prostore v zgradbi novega trgovskega doma, kjer je delovala tudi med okupacijo.

Madžari so med okupacijo trgovsko in obrtno šolo združili v enotno Vajensko šolo in jo upravno podredili ekonomski srednji šoli. Pouk je bil skupen za vse vajece ne glede na poklic trikrat tedensko v popoldanskem času od 14. do 19. ure. Učence so ločili le po razredih. Pouk je bil tudi v prostorih takratne gimnazije in soboškem gradu. Vsa leta okupacije je šolo financirala občina Murska Sobota.⁴⁹

Po osvoboditvi je dobila šola nov naziv: Šola za učence v gospodarstvu trgovske stroke v Murski Soboti in je obstajala vse do 31. avgusta 1952.⁵⁰

Skrb za vzgojo trgovskega kadra je z ustanovitvijo trgovinskih zbornic prevzela republiška trgovinska zbornica, ki je v ta namen ustanavljala tudi šole. OLO Murska Sobota je svojo šolo za trgovske vajece ukinil in skrb za vzgojo tega kadra prepustil trgovinski zbornici. Ta pa je za severno Slovenijo ustanovila šolo v Mariboru in tja so pošiljali tudi učence iz Prekmurja. Šolanje v Mariboru je bilo drago in mladina se v trgovski poklic ni vključevala. To je ugotovila tudi Trgovinska zbornica za okraj Murska Sobota in 1. septembra 1953 ponovno ustanovila lastno šolo. V šolanje so se vključili tudi s področja Ljutomera.⁵¹

Uradni naziv šole je bil Šola za učence v trgovini Murska Sobota. Sedež je imela v prostorih ekonomske šole, kjer je dobila dve učilnici in to le v popoldanskih urah. Drugih prostorov razen učilnic ni imela. Finančna sredstva so prispe-

⁴⁶ Po drugih virih se navaja, da je bil že 1. septembra 1928 v okviru obrtne nadaljevalne šole odprt poseben oddelek gremijalne šole in da je v tej obliki obstajala tudi leta 1929/30. Dalje omenjeni viri navajajo, da je 1. septembra 1930 trgovski gremij v Murski Soboti ustanovil lastno šolo z nazivom Trgovsko-nadaljevalna šola Murska Sobota. Šolo je vzdrževal gremij v Murski Soboti. Za vpis so zahtevali končana 2 razreda takratno gimnazije ali meščanske šole. V prvem letniku je imela šola 1 oddelek z 29 učenci. Šola je v začetku gostovala v prostorih osnovne šole. (Prim. Šolski center za blagovni promet Murska Sobota, v Dvajset let izobraževanja kadra za blagovni promet 1945–1965 Skupnost ŠCBP SR Slovenije 1966, str. 57.)

⁴⁷ Gremij (stanovsko) društvo, združenje, npr. trgovcev ali industrialcev v kapitalističnih deželah. (Verbine, Slovar tujk.)

⁴⁸ Odhodno spričevalo se je glasilo: »Potrjujemo, da se je imenovan učil določene obrti od ... do ... ter je med tem časom pridobil dovolj sposobnosti in znanja za pomočnika, bil je priden, zvest in se pošteno obnašal ter bil danes od podpisanega oproščen in imenovan za pomočnika.«

⁴⁹ Podatki o obrtni šoli so povzeti po prispevku Franca Oučeka, Kronika Centra poklicnih šol do šolskega leta 1973/74, v. 75 let dela – 30 let svobode 1900–1975 Murska Sobota, ČPS 1975, str. 9–15.

⁵⁰ Prim. Dvajset let izobraževanja kadra za blagovni promet 1945–1965. Skupnost ŠCBP SR Slovenije 1966, str. 57.

⁵¹ Odločba o ustanovitvi šole je bila izdana na podlagi 8. člena točke o uredbah strokovnih šol (Ur. list FLRJ, št. 39/52) in soglasnega sklepa 1. redne skupščine trgovske zbornice za okraj M. Sobota, ki je bila dne 28. februarja 1953.

vale tiste zbornice, s katerih področij so bili učenci.⁵² Ravnatelj šole in ostalo učno osebje ter pomožno osebje je nameščal sporazumno s Svetom za prosveto in kulturo Okrajnega ljudskega odbora upravni odbor zbornice. Ustanovljen je bil še šolski odbor, ki je štel 7 članov. Pouk se je začel že v šolskem letu 1953/54. Šola je obiskovalo 86 učencev.

Zaradi vedno večjega števila učencev je morala šola iskati nove prostore. Te je dobila v starih barakah ob stari osnovni šoli. Tako je imela šola dva oddelka na ekonomski šoli in dva v omenjenih barakah, kjer je delo še bolj otežkočalo. Vse bolj je še kazalo, da brez ustreznih prostorov in stalnih predavateljev delo ne bo mogoče. Trgovinska zbornica za okraj Murska Sobota kot ustanovitelj šole se je odločila za gradnjo nove stavbe. Načrte je izdelal soboški arhitekt Feri Novak in junija 1958 so začeli graditi novo poslopje ob ekonomski šoli skupaj s telovadnico. Sredstva so bila dana iz sklada za vzgojo kadrov pri republiški trgovinski zbornici, nekaj pa tudi iz sklada za kadre v gospodarstvu pri OLO.⁵³ Novo šolsko poslopje je bilo svečano predano namenu ob dnevu republike 1959. leta. Šola je dobila 5 učilnic, telovadnico z garderobami in kopalnico, knjižnico, aranžersko dvorano, zbornico, ravnateljevo pisarno in potrebne kabinete.⁵⁴

V šolskem letu 1959/60 je šola obiskovalo 126 učencev. Redni predavatelji so bili štirje, čeprav bi jih potrebovali kar osem, predvsem ekonomiste.

Novo šolsko poslopje je bilo dovolj veliko za takratne potrebe Pomurja. Obenem so že razmišljali, da bi odprli še poslovodsko in gostinsko šolo. Poseben oddelek za gostinske vajence je bil odprt s šolskim letom 1959/60 in je trajal vse do zaključka šolskega leta 1962/63, ko se je vključil v gostinski šolski center v Radencih.

Potrebe so sčasoma narekovala, da se dejavnost šole razširi. Zato je trgovinska zbornica za okraj Murska Sobota 4. septembra 1961 preimenovala šolo v Šolski center za blagovni promet v Murski Soboti.

Glede predavateljskega kadra so bile razmere v začetku zelo slabe. Vsi predavatelji so bili sprva honorarni, pretežno profesorji ekonomske šole. Tudi ravnatelj je opravljal svoje delo honorarno. Prva stalna učna moč je bila Pavla Hegeduš.⁵⁵ Na razpisana mesta ni bilo ekonomistov, zato so ta mesta začasno zasedli absolventi ekonomske šole. Z leti se je položaj popravil. Z novim šolskim letom 1957/58 se je za stalno zaposlil na šoli prof. Franc Hegeduš, ki je bil obenem tudi ravnatelj. S 15. oktobrom 1965 je dobil center tudi stalnega nadzornika za praktični pouk.

Iz dvehletnega šolanja je v šolskem letu 1963/64 prešla na triletno šolanje, zato v tem šolskem letu ni bilo absolventov. V šolskem letu 1965/66 se je začelo poklicno šolanje. Po razpisu so bili sprejeti 104 učenci. Za prakso učencev je šola sklenila pogodbe z trgovskimi podjetji. Nekateri učenci so že sklenili celo študentske pogodbe. Učencem so bili zagotovljeni delovna obleka, nezgodno zavarovanje in nagrada za delovno prakso.

Statistični podatki kažejo, da je bilo od šolskega leta 1953/54 do 1964/65 med prodajalci 583 absolventov (280 moških in 303 žensk), med gostinci 50 (13 moških in 37 žensk), med poslovodji 60 (41 moških in 19 žensk) in med odkupovalci 29 absolventov (vsi moški) teh smeri.

Iz dopisa ŠCBP republiškem sekretariatu za šolstvo je razvidno, da je imela šola v svoji sestavi poleg poslovodske še srednjo komercialno šolo.

⁵² Šola je zajela takorekoč celotno Pomurje (sedanje občine Murska Sobota, Gornja Radgona, Ljutomer in Lendava)

⁵³ Prim. Pom. vestnik 11(1959)49, 3

⁵⁴ Nova stavba za trg. vajence. Pomurski vestnik 11(1959)49, 3

⁵⁵ Službo je nastopila 1. 2. 1954.

⁵⁶ Dopis z dne 9. 10. 1964

Leta 1973/74 ni prišlo do združitve z ekonomsko šolo, zato je posle v. d. ravnatelja ŠCBP prevzel prof. Milorad Vidović, ravnatelj CPŠ. V prvi razred je bilo vpisanih 6 oddelkov ali 187 učencev (61 moških in 126 žensk), v drugega 3 oddelki ali 96 učencev (28 moških in 68 žensk), v tretjega pa 194 učencev (64 moških in 130 žensk). Vsega je bilo 568 učencev, a na koncu leta (28. avgusta 1974) je izdelalo 554 učencev. V tem šolskem letu (1973/74) je dobila šola tudi dovoljenje, da sme odpreti komercialno šolo. V to šolo je bilo sprejetih 33, v poslovodsko pa 88 slušateljev (oboje so se šolali ob delu). Šola je za pouk strojepisja v komercialni šoli kupila 15 pisalnih strojev znamke Olympia. Prva generacija komercialnih tehnikov je delala zaključne izpite v šolskem letu 1974/75.

S 15. oktobrom 1976 je prevzela posle v. d. ravnatelja Marija Glavač in to nalogo opravljala vse do združitve centra v BEŠC.⁵⁷

Blagovno-ekonomski šolski center

Prostorske razmere na novem centru so bile v šolskem letu 1981/82 relativno ugodne, saj je center dobil bivše prostore Centra poklicnih šol na Titovi cesti (nasproti šole). Center je prostore pravočasno adaptiral, tako da se je 1. septembra lahko pričel v njih redni pouk. V teh prostorih je dobila prostore tudi razširjena knjižnica s čitalnico. Center je dobil prvič v zgodovini šole rednega knjižničarja.

V šolskem letu 1981/82 je bilo uvedeno srednje usmerjeno izobraževanje in BEŠC je vpisal naslednje dejavnosti: poslovno-finančno (vsak razred po 3 oddelke, 112 moških in 285 žensk, skupaj 397), trgovsko (3 oddelki prvega razreda, 4 drugega ali 61 moških in 169 žensk, skupaj 230) ter administrativno (2 prvega, 3 po starem programu in 1 administrativna po starem programu, skupaj 186 dijakinj). Skupaj je bilo na centru 813 učencev (173 moških in 640 žensk). Učnovzgojno delo je opravljal 34 učiteljev centra in 11 honorarnih učiteljev.

Blagovno-ekonomski šolski center se je 28. aprila 1982 preimenoval v Srednjo družboslovno in ekonomsko šolo (SDEŠ). Po smrti ravnatelja prof. Marijana Lebarja je ravnatelj postal prof. Štefan Harkai, prej član kolektivnega poslovodnega organa.

Center je z dopisom 14. julija 1983 zaprosil Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo zahtevek za verifikacijo naslednjih vzgojnoizobraževalnih programov iz smeri izobraževanja:

1. vzgojnoizobraževalni program za poslovno-finančno dejavnost:
 - poslovni manipulant
 - ekonomski tehnik
2. vzgojnoizobraževalni program za trgovinsko dejavnost:
 - blagovni manipulant
 - prodajalec
 - komercialni tehnik
3. vzgojnoizobraževalni program za trgovinskega poslovodjo
4. vzgojnoizobraževalni program za administrativno dejavnost:
 - administrativni manipulant
 - administrator
 - upravni tehnik

Posebna komisija pri Zavodu SR Slovenije za šolstvo v Ljubljani je vsa dokazila pregledala in predlagala Republiškem komiteju, da šolo vpiše v razvid izobraževalnih organizacij za izvajanje zahtevanih programov srednjega izobraževanja.

⁵⁷ Prof. Franc Hegeduš je nepričakovano umrl 10. aprila 1977. Ravnatelj ŠCBP je bil vse do leta 1973

Šola je kot soinvestitor uporabljala za pouk naravoslovnih predmetov (kemi- je, fizike, biologije) specializirane učilnice na Srednješolskem centru, hkrati pa nadaljevala opremljanje svojih učilnic za te predmete.

Leta 1985 je dobila na dvorišču še zunanje igrišče, in sicer košarkarsko, od- bojkarsko in teniško. Za pouk je bila usposobljena učilnica za računalništvo.

Usmerjeno izobraževanje je kmalu zahtevalo spremembe in popravke. S šol- skim letom 1987/88 se je začel prenovljeni program, po katerem je začel delati pr- vi letnik, in sicer:

- vzgojnoizobraževalni program za poslovno-finančno in trgovinsko dejav- nost, smeri prodajalec in ekonomsko-komercialni tehnik;
- vzgojnoizobraževalni program za administrativno dejavnost, smer upra- vni tehnik.

Podoba šole danes (1989/90)

Sedaj ima ustanovitvene pravice Skupščina občine Murska Sobota. Šola je verifcirana za izvajanje vzgojnoizobraževalnih procesov in smeri v ekonomski in družboslovni usmeritvi. Prenovljeni program sestavljajo poslovno-finančna in trgovinska dejavnost (prodajalec, ekonomski tehnik, komercialni tehnik) trgov- sko poslovodna (trgovski poslovodja) ter administrativna dejavnost (administra- tor, upravni tehnik).

V neprenovljenih vzgojnoizobraževalnih programih, ki so v šolskem letu 1989/90 samo v 4. letniku, pa so dejavnosti: poslovno-finančna (ekonomski teh- nik), trgovinska (prodajalec, komercialni tehnik), trgovinska poslovodna (trgov- ski poslovodja) in administrativna (administrator, upravni tehnik).

Danes je SDEŠ druga največja vzgojnoizobraževalna organizacija srednjega usmerjenega izobraževanja v regiji.⁵⁶

Šola ves čas obstoja skuša zagotavljati prostorske možnosti za nemoteno de- lo vseh prostovoljnih dejavnosti učencev. Že sam urnik vrsto let vključuje po eno uro prostovoljnih dejavnosti na teden.

Vrsto let je bila aktivna in zunaj šole znana dijaška zadruga na ekonomski šoli, ki je bila ustanovljena decembra 1958 in je za gospodarske in družbene orga- nizacije ter ustanove opravljala razne strojepisne in stenografske storitve. Ker z leti teh storitev ni bilo več, se je s šolskim letom 1968/69 preusmerila v trgovin- sko dejavnost, da so lahko dijaki kupovali po dokaj nižjih cenah kot drugod šol- ske potrebščine. Z leti je tudi ta dejavnost zamrla.

V jubilejnem letu so na šoli naslednje prostovoljne dejavnosti učencev: osno- vna organizacija ZSMS, šolska skupnost, marksistični krožek, naravovarstveni krožek, prometni krožek, hortikulturni krožek, klub OZN, ritmična skupina, pod- mladek turističnega društva, mladinsko kulturno-umetniško društvo, šolsko športno društvo (odbojka moški, ženske; rokomet moški, ženske; atletika moški, ženske; nogomet; košarka moški, ženske), knjižnična sekcija, dramsko-recitacij- ska sekcija, likovni krožek, planinska skupina, šahovski krožek, podmladek RK, ročnodelski krožek, zgodovinski krožek, obrambni krožek, strojepisni krožek, fo- to krožek, tehnično-naravoslovni krožek, šolska hranilnica, AV tehnika, krožek praktičnih znanj in računalniški krožek.

Strokovni organi šole v zadnjem obdobju so: učiteljski zbor šole, katerega se- je sklicuje in vodi ravnatelj šole; učiteljski zbori oddelkov, ki jih sklicujejo in vo- dijo razredniki; strokovni aktivni (aktiv za matematiko, fiziko, gospodarsko račun- stvo in računalništvo; aktiv za strokovne teoretične predmete; aktiv za biologijo,

⁵⁶ Največja vzgojnoizobraževalna organizacija v regiji je danes Srednješolski center tehnično predagoške usmeri- tve, hkrati je druga največja srednja šola v SR Sloveniji.

kemijo in blagoznanstvo; aktiv za slovenski jezik; aktiv za nemški in angleški jezik).

Samoupravni organi na šoli so: svet šole kot organ upravljanja in samoupravljanja šole, ki šteje 22 članov (5 delegatov delavcev šole, 5 delegatov staršev, 7 delegatov družbenih skupnosti in 5 delegatov učencev). Svet šole ima še svoje komisije, in sicer: komisijo za delovna razmerja, disciplinsko komisijo, komisijo za usmerjanje, samoupravno delavsko kontrolo in komite za LO in DS.

V šolskem letu 1989/90 je razpolagala šola s 2788 m² bruto šolske površine oz. 2008 m² šolske površine.

Vzgojnoizobraževalno delo je opravljalo 35 pedagoških delavcev, od tega 2 honorarno. Celotni kolektiv je štel 45 članov.

V šolskem letu 1989/90 je bilo vključenih v izobraževanje 686 učencev (136 moških in 550 žensk).⁵⁹ V prve letnike je bilo vpisanih 213 učencev (59 moških, 154 žensk). Ob delu se je izobraževalo 127 slušateljev.⁶⁰ Vsega skupaj z odraslimi, je na šoli 813 učencev oz. slušateljev, ki so bili razporejeni v 25 oddelkov. Na oddelek je prišlo v povprečju 34 učencev. Po številu učencev v oddelku je šola med prvimi v SR Sloveniji. Vzroke za takšno stanje lahko iščemo v motiviranosti učencev za vpis v smeri, ki jih izvaja šola in, ki je zelo velika, celo večja kot so potrebe združenega dela. Pretiran vpis šola preprečuje z omejevanjem vpisa (sprejemni izpiti) in tako ohranja standardno število oddelkov. Nadalje je izredno velik pritisk učencev za preusmeritev v šolo iz drugih vzgojnoizobraževalnih programov, posebno v druge letnike ekonomske usmeritve.

Poudariti moramo, da ima pomurska regija še vedno zelo skromen izbor vzgojnoizobraževalnih programov za vključitev mladih v izobraževanje, kar še posebej velja za ženske, zato v tem orisu tudi prikaz za posamezne šole — po spolu.

Nezanemarljiv je tudi podatek, da je pomurska regija po deležu mladine, ki po končani osnovni šoli ostane doma ali pa se vključi v delo, na prvem mestu v Sloveniji.⁶¹

Sklep

Teh nekaj desetletij je za zgodovino sicer zelo majhno obdobje, a za ljudi ob Muri nadvse pomembno. Tisoče diplomantov vseh omenjenih smeri oz. šol opravlja delo v domači pokrajini, nekateri tudi drugod. Nekateri od njih so poleg svoje strokovne poklicne usposobljenosti še pomembni družbenopolitični delavci, nekateri umetniki, drugi znanstveniki itd. Sklep iz vsega povedanega je pa venarle dovolj jasen: šola je svoj obstoj opravičila in dolg do družbe dobro poravnala in to ji je lahko tudi v ponos in obenem v zadoščenje.

⁵⁹ Po posameznih občinah je podoba naslednja: Murska Sobota 474, Ljutomer 69, Lendava 78 in Gornja Radgona 65 učencev.

⁶⁰ Izobraževanje ob delu zajema naslednje profile: prodajalec (24), upravni tehnik (35), trg poslovodja (2 letnik v Ljutomeru, 25), komercialni tehnik (23), ekonomski tehnik (20). V ustanavljanju je oddelek v Gornji Radgoni (trgovsko-poslovodni).

⁶¹ V naši regiji je ta delež 30,6%, medtem ko je v obalno-kraški regiji le 8,1%.

GESCHICHTLICHE ENTWICKLUNG DER EKONOMISCHEN UND SOZIOLOGISCHEN
MITTELSCHULE IN MURSKA SOBOTA

Zusammenfassung

Für die Entwicklung von Prekmurje war die Ausbildung im ökonomischen und Handelsfach sehr wichtig und unerlässlich, weil sich auf diese Weise Prekmurje indirekt selbstständigte von fremden Lehr- und Erziehungsanstalten, welche das Nationalbewusstsein schmälerten. Auf diese Weise blieb die Jugend in der heimatlichen Umgebung in der entscheidenden Entwicklungsphase des Volkszugehörigkeitsbewusstseins bezüglich der Erhaltung eigener Sprache und Kultur.

Das Fachschulwesen in Murska Sobota und wahrscheinlich auch in Prekmurje ist seit dem Jahre 1900 bekannt, als bei der damaligen Volksschule in Murska Sobota die Gemeindegewerbefortbildungsschule zu wirken began.

Mit den Jahren wurden immer mehr fähige Unterrichtskräfte gebraucht und so kam es auf diesem Gebiet zur ersten Mittelschule dieser Art, und zwar in der Okkupationszeit, aber sie behielt ihren Status bis heute.

Viele tausende Diplomanten der erwähnten Richtungen bzw. Schulen arbeiten in der heimatlichen Region, einige auch anderswo. Manche sind neben ihrer fachlichen Ausbildung auch auf anderen Gebieten der Wissenschaft und Kunst erfolgreich tätig.

Die vorliegende historische Schilderung möchte ausführlich bezeugen, dass die Schule ihren Bestand gerechtfertigt hatte und ihre Schuld gegen die Gesellschaft getilgt hatte. Das kann sie mit Stolz und Genugung erfüllen.

GOSPODARSKE IN DRUŽBENE RAZMERE V PTUJSKEM OKRAJU MED SVETOVNIMA VOJNAMA

Ljubica Šuligoj *

UDK 338(497.12-21 Ptuj)»1918/1940«

ŠULIGOJ Ljubica: Gospodarske in družbene razmere v ptujskem okraju med svetovnimi vojnami. (Wirtschaftliche und gesellschaftliche Verhältnisse im Ptujer Bezirk zwischen den Weltkriegen.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, str. 46—59.

Izvirnik v slov., povzetek v nem., izveleček v slov. in angl.

Avtorica predstavlja gospodarski položaj na ptujskem območju, opozarja na gospodarsko-družbeno zaostalost in moč nemškega kapitala.

UDC 338(497.12-21 Ptuj)»1918/1940«

ŠULIGOJ Ljubica: Economic and Social Circumstances in the Region of Ptuj between the World Wars. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, p. 46—59.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and Engl.

The authoress deals with economic situation in the region of Ptuj, she points out to the economic — social backwardness and to the power of German capital.

Ob skromno razviti industriji ter bolj razvejani obrtniški dejavnosti so se posebnosti gospodarskodružbenih razmer v ptujskem okraju kazale še v razdrobljenosti zemljiške posesti, nizki produktivnosti, agrarni prenaseljenosti, vinarstvu, ceneni delovni sili in njeni odvisnosti predvsem od nemških delodajalcev. Ptujski okraj, močno agrarno in neurbanizirano območje, je po gostoti naseljenosti tudi odstopal od slovenskega povprečja: Leta 1931 je živelo izven ptujске mestne občine 94,4 % prebivalcev oz. 86,9 ljudi na km² (slovensko povprečje 72,6/km²).

1. Kmetijstvo — najpomembnejša gospodarska panoga

Kmetijske površine so zajemale 71,9 % celotnega območja okraja. Le-ta je zavzemal v banovini vodilno mesto po pridelavi posameznih poljščin, predvsem krompirja, koruze, ovsa, rži, pšenice, »luka«; 40 % vse čebule v banovini se je leta 1934 pridelalo na tem območju.² Preko ptujskih grosistov so poljščine prihajale na mnoga jugoslovanska tržišča pa tudi na avstrijski in nemški trg. Okraj je sicer po nekaterih pridelkih presegal banovinsko povprečje donosa, toda ta le ni zadostoval za številno prebivalstvo tega območja.

* Dr. Ljubica Šuligoj, Pedagoška fakulteta Maribor

Ptujski okraj je tudi izstopal v banovini po posameznih vejah živinoreje, tako po perutninarstvu, svinjereji, konjereji in po znani cikasti (pincgavski) pasmi goveda. O pomembnosti živinoreje v okraju govore podatki o izvozu, ki je skozi Ptuj tekel v dežele habsburške monarhije že pred prvo svetovno vojno (letno izvozili nad 200 vagonov plemenskih svinj).³ Ob političnih spremembah po letu 1918 so se sicer mnoga tržišča zaprla, toda ptujška klavnica je do svetovne gospodarske krize še pošiljala na domači in tuji trg večje količine mesa in mesnih izdelkov; preko ptujškega trga so v letu 1929 izvozili samo zaklane perutnine čez 54 ton in več kot 3 tone divjačine, največ v Avstrijo in Italijo.⁴ Kriza je sicer znatno omejila izvoz omenjenega blaga v tujino, toda živalske surovine, kot so sveže in suhe kože, dlaka in perje, so se še nadalje prodajale v Avstriji, Nemčiji in Češko-slovaški. Zunanji trg so vabili tudi kvalitetni produkti sadjarstva in vinogradništva. Ugoden donos sadovnjakov v primerjavi z banovinskim povprečjem bi bil lahko za okraj pomemben gospodarski doprinos, toda tuja konkurenca in neorganizirano tržišče, nato še posledice hude zime 1928/29 in gospodarska kriza, vse to je hudo prizadelo domače proizvajalce.⁵

Ptujski okraj se je po površini rodnih vinogradov uvrščal v banovini na prvo, po kvaliteti vin pa na četrto mesto. Vinogradniških površin je bilo v Haložah 10,9 %, kar je nekaj več kot v Slovenskih goricah. Medtem ko je znašal povprečni pridelek v banovini 28,5 hl na ha, je bil ta v vseh vinorodnih okoliših v okraju 22,5 hl na ha dobro oskrbovanega vinograda. Vzroke tega nesorazmerja iščemo v stanju vinogradništva na ptujškem območju, o čemer govore mnogi strokovni zapisi, še posebej izčrpne študije o haloški problematiki izpod peresa dr. Vladimira Bračiča. Zato naj se ob tem vprašanju zaradi celovitega prikaza oprem le na poglavitna dejstva.

Začetki vinogradniške krize v okraju segajo v zadnje desetletje prejšnjega stoletja, ko je filoksera občutno skrčila vinorodne površine in posredno odprla pota pogubni šmarnici. Sredstev za obnovo vinogradov in ostarelih nasadov socialno šibkejši sloj ni premogel. Novi imetniki najkvalitetnejših vinogradov so postajali premožni meščani sosednjih mest, samostani, denarni zavodi, tujci. — Spreminjati so se začeli lastninski odnosi.

Vinogradniško krizo so poglobile tudi spremenjene tržne razmere po prvi svetovni vojni, ko je bilo tukajšnje vinorodno območje odrezano od avstrijskih tržišč, na slovenskem trgu pa je konkurenca cenejših južnih vin omejila promet domačega vinskega pridelka. Konkurent vinskim trgovcem so postali zlasti nemški vinogradniki — dvolastniki, ki so izvažali vino brez carine v Avstrijo in Nemčijo, tam pa dosegali tudi do 200 % višje cene, kot so za vino plačali na Slovenskem. Tudi ustanovitev delniške družbe »Vinarie« leta 1922 z začetno glavnico 4 milijone kron, ki naj bi »jugoslovanskim državljanom slovenske narodnosti« omogočila predvsem prodajo pridelka »po najugodnejših cenah« ter pomagala pridobiti izvozno tržišče, zaradi uvoznih carin v Avstrijo, Nemčijo in ČSR, ptujškim vinogradnikom ni prinesla rešitve.⁶ Domači izvozniki so morali še vedno svoj pridelek prodajati pod ceno nemškim trgovcem, tako v Ptujju Paulu Ornigu in v Ormožu Aribertu Brodarju. Svojih vinogradov tudi niso mogli obnavljati — njih lastniki so postali nemški veleposestniki, med njimi Paul Ornig in Wolde-mar Hintze.⁷

Ob dokladah na alkoholne pijače, ki so pomenile za ptujško mestno občino procentualno največji dohodek, je konkurenca veleposestniških vinotočev ugonabljala domače vinogradnike. V času najhujše krize leta 1930 je bilo v Ptujju 40 gostiln, vinskih trgovin in vinotočev, od teh je bil močan konkurent vinotoč grofa Josipa Herbersteina v neposredni bližini mesta.⁸ Svojega pridelka zato v Ptujju niso mogli iztržiti majhni proizvajalci. Uvedba trošarine na vkleteno vino leta 1928 je haloškega človeka dodatno obremenila. V stiski so Haložani zamenjevali

s Polanci vino za živež ali pa pridelek prodajali pod ceno na vinotočih; pri Sv. Barbari v Halozah (Cirkulane) je veljal liter vina 2,50 din, cena sladkorja pa tedaj 14,50 do 16,50 din za kg.⁹

Prva trideseta leta so bila za kmetijske proizvajalce najhujša preizkušnja. Ker se je dotlej za razvoj kmetijstva kaj malo storilo, so bile posledice svetovne gospodarske krize toliko težje. Odstotek barjanskega zemljišča (2,8 %) je bil na ptujskem območju višji od banovinskega povprečja. Še vedno so obstajali večji kompleksi nekultiviranih območij. Leta 1932 je suša občutno prizadela kmetijstvo, slabo organizirano tržišče je bilo predelom Haloz in Slovenskih goric nedosegljivo. Na sejah banskega sveta se je le govorilo o »osiromašenih« haloških vinogradnikih in o nujnosti prometne povezave obmejnega slovenskogoriškega območja »iz gospodarskih in narodnih interesov«. ¹⁰ Ptujsko območje se je še nadalje otepaloz za zaostalo kmetijske proizvodnje in nizko produktivnostjo. Kmetijski proizvodi so ostajali ali doma ali pa bili oddani pod vrednostjo. Kmetovalce so hkrati pestili visoki davki. Tako je pred okupacijo samo občinska doklada na zemljarino in rentnino znašala 55 %, ¹¹ Objektivne okoliščine so poglobljale družbeno razslojevanje na podeželju, kar se je zrealilo v nerešeni agrarni reformi, v osebnem družbenogospodarskem odnosu — viničarstvu, zastopanem predvsem v srednjih in spodnjih Halozah. *Zemljiško posestniška struktura* v okraju razkriva, da je bilo leta 1937 na podeželju 11,5 % posestnikov, 6,6 % kočarjev (v spodnjehaloških predelih ponekod čez 25 %, v slovenskogoriških krajih tudi nad 13 %), ter 3,1 % najemnikov ali skupno 21,2 % ljudi je bilo navezanih na kmetijstvo. Ob upoštevanju njih družinskih članov sklepamo, da je živelo na ptujskem območju nad 83 % prebivalstva od kmetijske proizvodnje, kar presega slovensko povprečje (60,3 %) v letu 1938. ¹²

V okraju je bilo 53,5 % takih, ki so imeli 2 do 5 ha zemlje, kar je nekaj manj od slovenskega povprečja (57 %). Srednji kmetje, ki so posedovali 5 do 8 ha zemlje, še posebej tisti s pasivnih območij, so nenehno živeli v strahu pred propadom. Bremenili so jih dolgovi in skrb za številno družino; 1931 je štela podeželska družina v okraju v povprečju 4,5 članov. ¹³ Hudo je bilo za kočarje in viničarje. Čez 480 družin ali nekaj manj od deset tisoč ljudi z manj kot 2 ha zemlje je bilo odvisno od posestnikov. Kot težaki so morali delati tudi na zemlji svojih »gospodov«. Za najemnike velja, da so se pod določenimi pogoji vezali na posestnike in se preživljali na kosu zemlje. V okraju je bilo tudi 1,8 % poljedelskih delavcev, ki so za kakršnokoli ceno služili pri premožnejšem kmetu, veleposestniku idr.

Prevladujoča majhna, največkrat pasivna posestva in maloštevilni veleposestniki (Josip Herberstein, Rudolf Warren — Lippitt, Irma Wurmbrandt Stupach, Gvido Pongratz, Paul Ornič, Konrad Fürst, Banovinska hranilnica dravske banovine, minoritska župnija v Ptuju, križiški red iz Velike Nedelje), ki so imeli 100 in več ha zemlje, označujejo takratno podobo ptujskega podeželja.

Najizraziteje so se socialna nasprotja kazala v vinogradništvu. Navedimo, da so na območju Jeruzalemskih goric 69,5 % vinogradniških površin posedovali tujci, največ Avstrijci, in da je v vzhodnih Slovenskih gorica (Pesniška dolina, zaledje Ormoža in Ptuja), kjer je bilo manj vinogradov, 78,7 % le-teh bilo v posesti domačinov. ¹⁴ Za slovenskogoriške predele pa je bilo tudi značilno, da so imeli domačini in bližnji kmetje — »Polanci« zelo majhno vinogradniško posest ter da je bila meščanska, zlasti inozemska znatnejša. Meščanski kapital je zato mogel spreminjati posestniško in družbeno strukturo — želarjev in viničarjev je bilo vse več. V srednjih in spodnjih Halozah so imeli najboljše vinograde večinoma tujci (vinski trgovci, ptujski meščani, avstrijski posestniki, samostani), tako npr. 87 % vinogradniške površine v k.o. Veliki vrh pri Sv. Barbari, 85 % v Gorci in na Majskem vrhu pri Podlehniku 94 %. ¹⁵ *Viničarstvo* je postalo na tem območju »najbolj pereče socialno in kulturno vprašanje na Slovenskem«. ¹⁶ V boju za preži-

vetje je haloški viničar zaposlen pri kmetu, mogel letno porabiti 57,1 din za obleko (pri meščanskem posestniku 131,2 din), za obutev 71,5 din (pri meščanu 100,1 din), za zdravljenje 1,5 din (20,8 din pri meščanu), za sladkor enako pri obeh lastnikih (3,2 din), za milo 4 din ali 2,4 din pri meščanskem lastniku.¹⁷

Socialno-ekonomsko nasprotje je dobivalo v okraju tudi svoje nacionalno obeležje. Nemškimi lastniki — ne le »domačim« Nemcem, ki so imeli več kot polovico najkvalitetnejše vinogradniške zemlje vzhodnih Haloz in ormoške okolice, se je moral podrežati slovenski človek. O moči njihovega kapitala, h kateri je veliko prispeval nemški denarni zavod Vorschuss Verein Pettau, govori tudi podatek, da so bili med petimi individualnimi veleposestniki, ki jih je prizadel zakon o agrarni reformi, le nemški lastniki. Zato so razumljive posledice nacistične propagande med malimi podeželskimi ljudmi.

Kmečko vprašanje je predstavljalo temeljni družbenogospodarski problem. *Agrarna reforma* je bila sicer uvedena že leta 1919, toda spreminjanje in dopolnjevanje zakona ter pravljanje veleposestnikov zaradi odtujitve še tako majhnih parcel, vse to je imelo za posledico, da so se razlastitveni postopki vlekli še v leto 1940. Zakon o agrarni reformi je zajel sedem veleposestnikov v okraju, ki so imeli 6,2 % vseh kmetijskih površin, od teh je bilo 2 % cerkvene zemlje.

Zaradi znane posestniške strukture je bilo veliko agrarnih interesentov (poljedelski delavci, želarji, vaški obrtniki), med njimi precej zadolženih, tako da sta ob vračanju dolgov odplačevanje zakupnine in redna obdelava zemlje bila že vprašljiva. Posledica je bila, da se po odredbi iz leta 1925 tudi kupoprodajne pogodbe med veleposestniki in agrarnimi interesenti niso dovoljevale.¹⁸ Zemljišča, med njimi tudi neplodna, ki so jih po zakonu o agrarni reformi izločali od veleposesti, so parciarno porazdeljevali med agrarne interesente, velikokrat pa je o izločenih kompleksih odločala veleposestnikova volja.

Iz razlastitvenih postopkov ugotavljamo, da so dobili agrarni interesenti v povprečju manj kot pol ha zemlje (slovensko povprečje 0,66 ha).¹⁹ Zakon o agrarni reformi pa ni zajel večjih posestnikov, ki so zemljo »sami« obdelovali, zato se predpisani maksimum vselej ni upošteval. Tako je bil Minoritskemu konventu v Ptujju leta 1930 po banovi presoji prepuščen supermaksimum zaradi dobrega gospodarjenja in ker je ta ustanova služila »obči prosveti kmetijskega ljudstva«. ²⁰ Sicer pa glede na popis posestva o izvajanju agrarne reforme leta 1945 sklepamo, da je bila največja cerkvena veleposest v okraju last velikonedeljskih križnikov. Le ti so imeli posesti na območju Ljutomersko-ormoških gor; njih skupna površina je po drugi svetovni vojni znašala še vedno nad 785 ha, čeprav so precej zemlje izgubili z agrarno reformo pred okupacijo.²¹

Na ptujskem območju je agrarna reforma zajela predvsem nekdanjo posestniško plast — zdaj veleposestnike. Značilne primere dolgoletnega izločanja majhnih površin za namene agrarne reforme beležimo na graščinski zemlji, tako na veleposestvu grofa Rudolfa Warren — Lippitta s Turnišča pri Ptujju kar do okupacije.²² Tudi večletno pravljanje ormoške graščakinje Irme Marije Wurmbrandt Stuppach, por. Georgevits o zemljiškem maksimumu nam pove, da je od zemljiške površine 579 ha lastnica »neobhodno« obdržala nad 535 ha za »racionalno« gospodarstvo.²³ Do leta 1939 se je zapletalo pri izvajanju agrarne reforme tudi z največjim veleposestnikom v okraju, grofom Josipom Herbersteinom, ki je imel posesti na območju okrajev Ptuj, Maribor — levi breg in Varaždin. Skupna površina njegovih zemljišč s poslopji je obsegala leta 1926 1961 ha; od tega je bilo nad 775 ha obdelovalne zemlje. Za agrarno reformo je bilo določenih 623 ha zemljiških površin, toda agrarni interesenti so bili deležni nekaj arov slabo donosnih zemljišč.²⁴

Agrarna reforma ni rešila socialno — posestniških protislovij; ostala sta revščina in pomanjkanje. K temu so prispevali še drugi razlogi, kot neugodna me-

njava kron za dinarje po prvi svetovni vojni, problem odplačevanja dolgov in *sve-tovna gospodarska kriza*. Drobni kmetijski proizvajalci tržni konkurenci niso bili kos, denarja za nakup industrijskega blaga ni bilo. Najbolj je bil prizadet haloški kmetovalec. »Jutro« je leta 1932 moglo poročati o »pomoči gladujočim v ptujskem srezu«. Akcijski odbor okrajnega načelstva je pozival tiste, ki imajo od Haložanov »svoje koristi«, naj pomagajo.²⁵ Zadolževanja je bilo največ v letih 1928—1931, *odplačevanje dolgov* pa ni bilo možno. Mnogi dolgovi so izvirali še iz let po prvi svetovni vojni. Uvedba moratorija leta 1932 je bila za zadolžene le trenutna rešitev; ljudje so se reševali bremen s prodajo lastnega imetja. Zakon o zaščiti kmeta istega leta se je največkrat zlorabljal. Denarni zavodi — zadruga, ki so v času krize zašli v težave, so od zadružnikov brezobzirno izterjevali glavnico in zapadle obresti. Okrajno sodišče v Ptujju je leta 1932 ugotovilo, da posojilnice »neusmiljeno« spravljajo posamezna posestva na dražbo ter da bi morali doseči za zadolženo haloško prebivalstvo znižanje obrestne mere; trgovci — upniki so izterjevali tudi 12% zamudne obresti.²⁶

Mnoga potrdila o statusu kmeta, ki so jih dolžniki iskali po uredbi o likvidaciji dolgov l. 1936, da bi dosegli znižanje svojih obveznosti, pričajo, da so bili občutno obremenjeni prav kočarji z manj od ha zemlje in da so celo presegali dolžniške obveznosti malih kmetov. Iz primerjave dolžniških razmerij v ormoških denarnih zavodih ugotavljamo, da je znašal dolg kmeta, ki je imel 2 do 5 ha zemlje, v povprečju okoli 7.500 din, medtem ko je dolžnika z manj od 1 ha zmelje, bremenil približno 11.500 din.²⁷ Številni podatki tudi govore o boju za preživetje. Vrednotenje fizičnega dela na ptujskem podeželju je namreč kazalo na skrajno izkoriščanje. Tako je npr. sredi tridesetih let na slovenskogoriškem območju poljedelski delavec zaslužil »na deri« za 10 ali večurni delavnik največ 10 din, na »polu« je znesla dnina tudi 14,5 din (na Ornigovem posestvu 8 din), haloški viničar pa je za navadno osemurno dnino pozimi oz. enajsturno poleti prejel 6 din ter pol litra jabolčnika. Hkrati dodajmo, da je leta 1935 veljala cena črnega kruha 3,25 din za kg, da je bilo potrebno za 100 kg krompirja odšteti 75 din, za liter mleka 1 do 2 din, za kg zaseke 14 din in slakdorja 14—16 din za kg.²⁸

Ugotavljamo torej, da so gospodarske težave pestile podeželje že pred svetovno gospodarsko krizo, ki je nato razmere le še otežila. Agrarna reforma ni prinesla sadov, večletno izvajanje zakonskih določil o zaščiti kmetov pa je zadolžen potiskalo še v večjo stisko.

2. Industrija, obrt in trgovina

Pogoji gospodarskega razvoja ptujskega območja so se začeli naglo spremenjati od šestdesetih let preteklega stoletja, potem ko je izgradnji železniške prometnice sledil vdor tujega, konkurenčno močnejšega kapitala, predvsem iz Avstrije in Češke. Proizvodno dejavnost, ki je na prelomu stoletja slonela na nekaj obrtniških delavnicah in manjših industrijskih obratih, je največkrat vodil nemški lastnik — delodajalec.

Po prvi svetovni vojni se ni kaj dosti spremenilo. Velike *industrije* v okraju ni bilo. Majhni obrati, ki so zastopali posamezne industrijske panoge, so imeli večinoma obrtniško tradicijo (usnjarstvo, petlarstvo, žagarstvo, mlinarstvo). Med industrijskimi panogami omenimo usnjarsko dejavnost (galanterijsko usnje, čevlji), tekstilstvo (perilo, volneno blago), živilsko industrijo (perutninarstvo, alkoholne in brezalkoholne pijače) in opekarništvo.

Med svetovnjima vojnama je bila v okraju značilna premoč nemškega kapitala nad slovenskim. Odvečna podeželska delovna sila v majhni industriji ali ni našla zaposlitve ali pa je bila pri delodajalcih — Josef in Paul Pirich, Franz Hutter,

Josipina Reinhard, Mici Kubricht, Franz Celotti, Albert Scharner — nizko ovrednotena. Medtem ko sta v Središču ob Dravi obratovala le manjša parna žaga in mlin, v Ormožu pa so bile majhna usnjarna, opekarna in manjši žagi, je nudil še največje možnosti zaposlitve Ptuj. V mestu in njegovi okolici navedimo Pirichovo usnjarno, Reinhardovo perutninarsko tvrdko, Hutterjev obrat alkoholnih pijač, Železniške delavnice, tovarno čevljev »Petovio« na Bregu, opekarne na Rogoznici, v Žabjaku in Janežovcih ter Tovarno strojil in Vunateks v Majšperku.²⁹

V Ptujju se za industrializacijo ni kaj ukrenilo, tako da sta gospodarska kriza in nelikvidnost denarnih zavodov samo pospešili nazadovanje mesta. K temu je prispevalo več dejavnikov. Omenimo zoporo tržišč po prvi svetovni vojni in konkurenco industrijskih izdelkov (Bata, Tivar), kar je prizadelo zlasti močan rokodelski stan. Edino večje industrijsko podjetje »Petovia« je leta 1937 moralo ustaviti delo. Poleg tega so bile pri investicijskih naložbah gmotne težave Mestne občine Ptuj odločujoča zavora, saj je občino pestilo breme praktično izgubljenega vojnega posojila. Iz ptujškega okraja je namreč med prvo svetovno vojno odteklo čez 27 milijonov kron; od tega sta Mestna hranilnica in ptujška mestna občina vpisali več kot 19 milijonov kron posojila.³⁰ Ob vprašanju industrializacije v okraju tudi ni mogoče mimo oportunističnega odnosa do domačega nemškega kapitala, nadalje konservativne rokodelske miselnosti ter politične nenaklonjenosti posameznih občinskih struktur do novih objektov. Tako je npr. Mestna občina Ptuj leta 1920 iz prometnih razlogov zavrnila industrializacijo nekdanjega taborišča v Strnišču, kjer so po vojni našle prostor mizarška in kovinarska zadruga ter pletarska šola. Čeravno je nato ptujski veleposestnik in vinski trgovec Franc Čuček hotel na tem območju ustvariti velik gospodarski obrat, se je poslovanje v manjših delavnicah, kjer je našlo delo okoli 150 sezonskih delavcev, končalo s stečajem leta 1928. Tega leta se je ponujala priložnost, da bi v Ormožu s pomočjo češkega kapitala prišli do tekstilnega obrata, pa zanj občinski forumi niso bili zainteresirani. Tudi pogajanja v letih 1927—1935 o individualnih naložbah v tekstilno industrijo v Ptujju so ostala brezuspešna; v tem primeru kapital ni imel zadostnega jamstva za pridobivanje večjih profitov.³¹

Ker pogojev za industrijski razvoj ni bilo, mestna podjetja (žaga, mizarna, klavnica, ekonomija) z nizko akumulativnostjo niso mogla pokrivati gmotnega primanjkljaja občine. Za gospodarski napredek ptujškega območja je predstavljal nekaj industrijskih obratov prešibko osnovo. Navedimo le-te in se ustavimo pri pomembnejših.

Na obrobju Slovenskih goric in Haloz nekaj majhnih premogovnikov za gospodarstvo ptujškega okraja ni imelo bistvenega pomena. Leta 1939 je znašala skupna letna proizvodnja premogovnikov v Ključarovcih, Podgorcih in na območju ljutomerskega okraja v Presiki in v Rinčetovi grabi nad Strožju vasjo komaj 726 ton.³² Tedaj tudi ni obratoval več premogovnik v Jurovcih, haloška delovna sila je ostala brez skromnega zaslužka. Nizka produktivnost, tehnološka zaostalost, ročno delo, izkoriščanje viničarstva so značilnost premogovništva na tem območju.

Lesno industrijo je v okraju predstavljalo žagarstvo z nekaj manjšimi industrijskimi obrati, v katerih je oplajala kapital nekvalificirana delovna sila. Navedimo slovenske obrate — »Parno žago« ormoškega veletrgovca Ludvika Kuhariča, »Elektro žago« z lesno trgovino Franja Kočevarja v Središču ob Dravi, nato bolj lokalnega pomena Parno žago in trgovino z lesom v lasti Mestne občine Ptuj. O poslovanju Vindiševе žage v Ptujju povejmo, da je delodajalec leta 1935 plačeval 14 zaposlenih nekvalificiranih delavcev 2 din na uro; Vindiši so bili nemškotarska družina z Brega pri Ptujju.³³

Možnost izrabe domače vrbovine je pogojevala razvoj pletarstva, ki ga je začel razvijati pred prvo svetovno vojno Anton Ogorelec, učitelj pri Sv. Barbari

v Halozah. Njegov sin Mirko je med vojno začel s pletarsko dejavnostjo v Strnišču. Tamkajšnja pletarska zadruga je bila osnova slovenskemu industrijskemu podjetju — Pletarni v Ptujju. Ta je med svetovnjima vojnama proizvajala za izvoz in je ob več kot petdesetimi zaposlenimi mogla proizvesti 200 tisoč pletarskih izdelkov. Leta 1939, ko je podjetje zaradi krize in bližajoče se vojne stagniralo, je znašal podjetniški kapital več kot 209 tisoč din, vrednost kapacitete tega leta pa je veljala 190 tisoč din.³⁴

Kemično industrijo v okraju je po prvi svetovni vojni zastopala le Tovarna strojil družba z o.z. v Majšperku, ki jo je 1916 ustanovil avstrijski kapital. Novi lastniki — Franjo in Marija Novak iz Zemuna ter hči Marija, poročena s poslovodjem, sudetskim Nemcem Karlom Kubrichtom — so obrat po vojni prenovili, se z lastno žičnico navezali na industrijsko progo pri Sestrzah in tako dosegli izvozno postajo na Pragerskem. Osnovna dejavnost je slonela na proizvodnji kostanjevega in smrekovega ekstrakta v tekočini in prahu, od leta 1938 pa se je preosnovana delniška družba lotevala izdelovanja strojil vsake vrste. Za njihovo izdelovanje je družba kupovala surovine na drugih območjih, dovoljna količina pravega kostanja pa ji je bila na voljo v neposredni okolici. Od letne kapacitete 2,5 milijona kg čistih strojilnih snovi je bilo kar 80 % namenjenih izvozu, predvsem na Madžarsko, Poljsko, Nizozemsko, Nemčijo, Skandinavijo idr. Ob tem povejmo, da je znašala leta 1934 vrednost nepremičnin — tovarne in industrijske železnice čez milijon osemsto tisoč din. Kapital je rasel z delom cenene delovne sile, za katero je bila tovarna odrešitev. V tem obratu in v Vunateksu je bilo zaposlenih leta 1938 okoli 120 delavcev in nameščencev.³⁵ Po dvajsetletnem izkoriščanju kostanjevega lesa je namreč začelo zmanjkovati surovin, zato so lastniki Tovarne strojil leta 1936 ustanovili ob njej z osnovno glavnico 600 tisoč din obrat »Vunateks«, ki je imel v tekstilni industriji okraja pomemben delež. Obrat se je kmalu uveljavil na domačem trgu z izdelavo modernega volnenega blaga najboljše kakovosti; čisto volno so uvažali iz prekomorskih dežel.

V Ptujju najdemo nekaj manjših tekstilnih obratov, tako »Delto« — obrtno zadrugo za izdelovanje perila, ki je konec dvajsetih let prerasla v industrijsko proizvodnjo, nato pa zaradi gospodarske krize stagnirala. Kriza je manjše obrate (Ptujjska mehanična tkalnica Ferdinanda Pihlerja, Tekstilna barvarna Ferdinanda in Franza Strossa, Mehanična tkalnica Angela Žigona) občutno bremenila. Samo nekaj deset podeželskih delavcev je tod našlo zaposlitev; leta 1937 je njihovo delo veljalo 2 din na uro.³⁶ Zapore uvoznih tržišč konec tridesetih let so dodatno prizadele Veletrgovino z manufakturo in tovarno perila Franja Lenarta. S povsem slovenskim podjetniškim kapitalom v vrednosti 200 tisoč din so v obratu razvili trgovsko poslovanje doma in na tujem, tako da je vrednost tega leta 1939 znašala 4,5 milijonov din. Leto poprej, ko je bilo zaposlenih nekaj čez 50 delavcev (tudi doma), se je gibal mesečni zaslužek kvalificirane delovne sile od 900 (za ženske) do 1.500 din za moške, nekvalificiranih delavcev pa od 600 do tisoč din.³⁷ Zaradi vojne in padanja kupne moči prebivalstva je več delavcev ostajalo brez dela.

Usnjarstvo, kot ena najpomembnejših industrijskih dejavnosti, je bilo zastopano v Ptujju, z manjšim obratom pa tudi v Ormožu. Tu je ponemčeni Slovenec Otto Krall izrabljal domače delavce.³⁸ Usnjarška proizvodnja, ki jo je pred prvo svetovno vojno razvijal na Bregu Josef Pirich, ima svoje začetke v letu 1868. Tovarno, ki je od leta 1920 obratovala kot delniška družba pod imenom »Petovia«, so pestile mnoge težave, tako inozemska konkurenca, visoke uvozne carine in železniške tarife, posledice svetovne gospodarske krize. Zaradi zalog je tovarna z 1,5 milijona din neodplačanega posojila leta 1936 ustavila delo. Tovarniške nepremičnine v vrednosti manj kot 800 tisoč din so leta 1937 prešle v last ptujjskega Nem-

ca Paula Piricha.³⁹ Breški obrat je še delal med okupacijo za potrebe vojske, leta 1948 pa so dokončno ustavili proizvodnjo.

V zvezi s »Petovio« navedimo še, da je mešana delniška družba pridobivala profite s slovensko delovno silo in da je vodstveni kader prihajal iz Avstrije in Češke. V obratu so poleg usnja in usnjene galanterije izdelovali predvsem čevlje »Humanic — Pia« (letno po 200 tisoč parov), za kar so uporabljali največ domače surovine. Svoje proizvode je razpošiljala tovarna po državi preko 25 svojih poslovalnic.

Leta 1933 je ob glavnici milijon in pol din znašala skupna vrednost proizvodov nad 8,5 milijonov din.⁴⁰ Ta največji tovarniški obrat v okraju je dajal zaposlitev tudi do 200 delavcem. Čeravno izpostavljeni grobostim tujih obratovodij, jim je pomenil zaslužek v tovarni preživetje (leta 1934 se je ob gospodarski krizi mezdni zaslužek zmanjšal za 20 %). Ukinitev »Petovie« je bil za delavstvo hud udarec.

Usnjarska industrija se je zdaj osredotočila le na obrat »Paul Pirich Tovarna usnja — Lederfabrik«, ki je ponujal delo okoli 70 delavcem.⁴¹ Usnjarna, v kateri je nemški kapital oplajalo delo slovenskih rok, je do leta 1939 ustvarjalo pomembne dobičke, nato pa je v novih političnih razmerah zašla v stagnacijo.

Med industrijskimi obrati so imele opekarne pomemben delež. Dovoljna količina surovin je nudila osnovno za proizvodnjo opeke. V Rogoznici je obratovala opekarna Jakoba Matzuna, ki jo je zastopal vodja ptujskega Kulturbunda Albert Scharner, nato obrat ptujskega Nemca Franza Celottija v Žabjaku in še Ormoška opekarna, katere temelje je položila pred prvo svetovno vojno družina Sivilotti.⁴²

Ugodne možnosti za razvoj živilske industrije se v okraju niso izrabile. Prevelike naložbe v zaostalo kmetijstvo se lastnikom kapitala ne bi obrestovale. Zato so razvijali le tiste panoge, ki so ob ceneni delovni sili zagotavljale takojšen donos. Med živilskimi obrati lahko navedemo oljarno v Središču ob Dravi, obrat brezalkoholnih pijač Paula Orniga, šampanjske kleti Woldemarja Hintzeja, Hutterjev obrat alkoholnih pijač in Reinhardovo perutninarsko tvrdko.

Najdaljšo tradicijo med temi je imela ptujska tovarna žganih pijač, ustanovljena 1873, od leta 1921 imenovana »Prva jugoslovanska alkoholna industrijska družba«. Ta nemški obrat sta z 800 tisoč din vložnega kapitala in celotno vrednostjo podjetja zastopala trgovca Franz Hutter iz Ptuja in Wilhelm Elsbacher iz Laškega. V obratu je obstajalo značilno protislovje — zapostavljanje slovenske delovne sile in ustvarjanje tujih profitov; letna kapaciteta je znašala 7.500 hl žganih pijač.⁴³ Vpliv gospodarske krize je dosegel tudi to tvrdko, čeprav sta se podjetnika novim trošarinam spretno izogibala.

Poslovanje podjetja »Reinhard Josipina, trgovina in izvoz perutnine, divjačine in poljskih pridelkov« sega v leto 1905, ko se je z avstrijskim kapitalom odprla odkupna perutninarska postaja v Ptujju in se nato iz dobičkonosnih namenov spremenila v klavnico za zakol perutnine. Med svetovnim vojnama je bila ptujska podružnica sicer navezana na centralo v avstrijskem Puntigamu, toda v tridesetih letih je pričela neodvisno poslovati za jugoslovansko območje. Podjetje je predvsem vplivalo na rast perutninarstva na območju severovzhodne Slovenije in Medjimurja. Konec dvajsetih let je izvoz perutninarskega mesa narasel do tisoč ton letno. Razmah perutninarske proizvodnje na začetku tridesetih let je imel za posledico, da se je v sezoni število zaposlenih povečalo tudi na 160; od teh je bilo okoli 80 % ženske delovne sile. Le-ta je prihajala s podeželja in si je garaško služila kruh. V nemogočih delovnih pogojih je delavec za 12 in večurni delavnik prejemal 1935. leta 18 do 20 din. Sodeč le po časopisnih poročilih (arhiv podjetja uničen), je izvoz tedaj dosegel vrednost 14 milijonov din oz. 80 tisoč din čistega dobička.⁴⁴

Obrtniška dejavnost je bila v primerjavi z industrijo bolj razvita. Proces industrializacije, ki se je začel v okraju pozno, je šele med svetovnjima vojnima s konkurenco ogrozil obrtniški stan, še zlasti čevljarje. Ob tem velja zapisati, da je bilo v Ptujju konec 19. stoletja kar 70 različnih obrti in da se je pred prvo svetovno vojno, upoštevaše število aktivnega prebivalstva, ukvarjalo z obrtjo okoli 80 % ljudi. Gre predvsem za šivilje, čevljarje, krojače, mesarje, mizarje idr. Posamezne obrti so prerasle v industrijske obrate, tako iz strojarske obrti Pirichova usnjarska industrija, iz pletarske obrti in košarstva pa pletarstvo.⁴⁵

Primerjava obrtniške dejavnosti v mestni občini s podeželsko obrtjo kaže, da je ta dejavnost predvsem služila potrebam kmetijstva (kolarji, kovači, mizarji, sodarji ali »pintarji«, mlinarji, lončarji) in sploh vaščanov (čevljarji, šivilje, krojači). Na območju sedanje ptujske občine ugotavljamo, da je delovalo v času od 1890 do 1945. leta v 39 različnih obrteh 608 prijavljenih obrtnikov, ki jih srečujemo v 154 krajih.⁴⁶ Pri tem upoštevajmo, da obrt kot dopolnilo h kmetijskemu zasluzku iz davčnih razlogov večkrat ni bila uradno registrirana. Marsikdo je na »tavrhu« pri premožnejših kmetih ponujal svoje obrtniške usluge.

Obrtniška dejavnost pred letom 1918 se je skoraj v celoti ohranila do druge svetovne vojne. Tako močno razvejanih obrtniških zvrsti med svetovnjima vojnima v Ptujju sicer ni bilo, toda prebivalstvo se je v glavnem ukvarjalo z obrtjo in trgovino; leta 1924 je bilo v mestu ob gostilniških obratih 25 obrti.⁴⁷

Obrtništvo, ki se je razvijalo po prvi svetovni vojni še v znosnih razmerah, je gospodarska kriza občutno prizadela. Marsikak vaški obrtnik se je znašel v brezupnem položaju: promet se je zmanjšal, skromen zaslužek ni mogel pokriti poslovnega davka, kar kaže primer majhne tkalnice platna Franca Lampreta v Stopercah. Kakšen je bil napr. krojačev zaslužek, pove podatek, da je bilo potrebno leta 1931 odšteti za kravo 1.100 din in da je rabljen šivalni stroj stal 1.500 din; izdelava obleke je veljala pred drugo svetovno vojno 30 do 45 din, hlač 5 do 8 din. Drobna obrt se v kriznem obdobju ni mogla postavljati ob rob konkurenčno močnejšega proizvajalca. Za usnjarje — obrtnike, tako za domačo posamezno tvrdko »Peter Primožič in Sin« v Sv. Barbari v Halozah, je bilo še zlasti hudo. Primer sodarjev tudi kaže, da so ti na podeželju delali ponavadi sami, da pa je sodarski mojster v Ptujju Johann Steudte, pred letom 1918 ptujski podžupan in po vojni vodja nemškutarskega prostovoljnega gasilskega društva, mogel poslovati s petimi pomočniki in dvema vajencema.⁴⁸ Močnejši tuji kapital je bil prisoten tudi v obrtništvu.

O *trgovini* v okraju ne vemo natanko, kako so prehajali slovenski obrati v nemške roke ali morda obratno; različne vpise narodnosti posameznikov lahko razumemo kot njihovo izogibanje. Ob Mariboru in Celju je veljal Ptuj med svetovnjima vojnima za središče nemškega trgovskega kapitala na slovenskem Štajerskem. Okoli 75 % nemških trgovskih obratov je izviralo iz obdobja pred letom 1918 in le nekaj jih je še nastalo po tem letu. O razmerju trgovskega kapitala govori primerjava: Leta 1921 je bilo v Ptujju 62 trgovin (45,2 % nemških, 4,8 % židovskih in 50 % slovenskih) ter 9 branjarij, od teh 7 slovenskih in 2 nemški. Konec tridesetih let je bilo v mestu, izvzemši zadrugo Vinario in podružnico Konsumnega društva za Slovenijo, 60,8 % trgovin v nemški lasti, 33,3 % je bilo slovenskih in 5,9 % židovskih.⁴⁹ Nemški trgovski kapital je v letih 1938/39 prevladal nad slovenskim. Med slovenskimi trgovinami sta izstopala predvsem trgovski obrat »Čuček Franjo d. z o.z.«, od leta 1928 trgovina z vinom, ter trgovina manufakturne konfekcije in perila Franja Lenarta.

Tudi največ prodajaln z mešanim blagom so imeli Nemci. Sorazmerno s slovenskimi obrati je značilno, da je bilo med nemškimi več trgovin na debelo, npr. Josipina Reinhard, Sadnik & Kraker, Josef Murschetz, Wilhelm Dengg in Treza Celotti. Nemški trgovci so izstopali v izvozu vina. Naštejmo jih nekaj: Na ožjem

ptujskem območju veleposestniki Konrad Fürst, Woldemar Hintze, Franz Hutter in Paul Ornig, potem trgovec in posestnik Karl Kasper ter v Ormožu veleposestnik in veletrgovec z vinom Štefan Brodar, pozneje dr. Aribert Brodar, po rodu domačin in poznejši vodja ormoškega Kulturbunda. V Ptujju in primestnih občinah se je ukvarjalo z izvozom vina 14 zasebnih vinskih trgovcev, od teh 10 nemških; na ormoškem območju le posamezni slovenski vinogradniki, med njimi Gustav in Vilko Ozmec ter Maks Petovar. V Ormožu je bilo pred drugo svetovno vojno med prebivalstvom 5 % Nemcev, to je trgovcev in obrtnikov.⁵⁰

Za nemške trgovske obrate v Ptujju je značilno, da so bili njihovi lastniki večinoma domači Nemci, in to največ ponemčeni Slovenci, kot so bili Artenjaki z Brega, Matzuni z Rogoznice, Sadniki iz Savinjske doline, Slawitschi s Kamenščaka pri Ljutomeru, Sellinscheggi z Dravskega polja, Schosteritschi in Reichi iz Haloz. V mestu je bilo le nekaj nemških priseljencev — trgovcev, tako Blankeji, Hutterji, Fürsti, Schwabi ter Krakerji s Kočevskega. Na prelomu stoletja se je v Ptujju dejansko oblikovala trgovsko — posestniška nemškutarska plast, tesno povezana z ostalim nemštvom.

Ob zaključku tega zapisa navedimo nekaj sklepnih ugotovitev. Neugodne gospodarske razmere v okraju je ob političnih okoliščinah potrebno povezovati z objektivnimi okoliščinami. O pomembnejši industriji ne moremo govoriti. Tudi obrt in trgovina nista imeli znatnega izvoznega deleža: obrt se je omejevala le na potrebe mesta in kmečke okolice, trgovina pa največkrat ni segla mnogo čez krajevne potrebe. Posledica neugodne sestave gospodarstva je bila njegova nizka akumulativnost, še posebej izrazita v letih svetovne gospodarske krize in po njej.

Prevladovala so nedonosna, majhna posestva, ki vsem niso omogočala preživetja. Na voljo je bilo *veliko delovne sile*, ki je delala za skromen zaslužek, največ v Ptujju. Tu je bilo 68,2 % industrijskih podjetij, od teh 46,6 % v nemški lasti, s pretežno tujimi obrati skupaj 53,3 %. Ostali del industrije je bil lociran po manjših krajih okraja: v Ormožu 13,6 % (od tega 9,1 % nemškega in pretežno tujega kapitala), v Središču ob Dravi z 9,1 % slovenskim kapitalom ter z enakim deležem zastopan pretežno nemški kapital v Majšperku.

V okraju je prevladovalo *nekvalificirano in polkvalificirano delavstvo*. Konec tridesetih let je bilo razmerje med kvalificirano in nekvalificirano delovno silo 1 : 2,6 v korist slednje; več kot 72 % nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev je v bistvu oplajalo kapital delodajalcev.⁵¹ Toda zaposlitev je na ptujskem območju moglo dobiti največ 1.500 ljudi, oz. le 2,1 % vaškega prebivalstva je našlo delo v industriji, tako okoli 70 ljudi v Železniških delavnicah, okoli 50 v opekarinah, v Lenartovem obratu in Pletarni. Le malokatera podjetja so ob konjunkturi zaposlila nad 150 delavcev. Zato je bila *brezposelnost* v okraju neprestan družbeni problem, zaradi svetovne gospodarske krize še toliko bolj pereč. Ptujška mestna občina je pomagala prizadetim le z občasnimi javnimi deli. Leta 1937 je okoli 200 ljudi ostalo v mestu brez dela.⁵² Mezdna razmerja na Slovenskem tudi kažejo, da je bila delovna sila v podeželskih občinah najnižje ovrednotena. Zato povprečnega zaslužka slovenskega delavca delavec v ptujskem okraju ni dosegel, in to ob draginji, ki je Mestno občino Ptuj nenehno spremljala. Leta 1938 je veljal kg črnega kruha 3,75 din, sladkor 16 din, govedina 12 din in maslo 25 din.⁵³

Značilen je *odnos med slovenskim in nemškim kapitalom*. Moč kapitala ponazarja vložena osnovna glavnic, ki je znašala v tujih firmah do 1,5 milijonov din, v pretežno tujih podjetjih okoli milijon din in v jugoslovanskih obatih do 500 tisoč din. Tuje firme so zaposlovale čez 48 % delovne sile, pretežno tuja podjetja čez 23 %, jugoslovanska pa le dobrih 28 %. Pomeni, da je nemški kapital prekašal slovenskega in da je slovenska delovna sila v glavnem služila nemškim delodajalcem. Povejmo tudi, da je bilo vsaj 40 % industrijskih obratov v Ptujju last domačega nemštva, pretežno ponemčenih Slovencev, ki so pred prvo svetovno voj-

no s pomočjo Súdmarke okrepili svoj gospodarski položaj (Ornigi iz Slovenskih goric, Sprushina iz Haloz).

Dalje lahko ugotavljamo, da je prevladoval na podeželju slovenski obrtniški stan in da so bili Nemci bolj zastopani v Ptujju in Ormožu. V ptujski mestni občini je bilo brez gostilniških obratov okoli 50 % nemških obrtniških delavnic. Njihovi lastniki so bili večinoma domačini — ponemčenci, ki so se na prelomu stoletja uklonili nemškemu kapitalu. V primerjavi s slovensko obrtjo, ki je bila bolj uslužnostne narave, so nemški obrtniki zaposlovali več pomožne delovne sile in jo tudi bolj izkoriščali.⁵⁴

Z močjo svojega kapitala je nemška trgovska plast kljub spremenjenim tržnim razmeram po letu 1918 uspela ohraniti svoj predvojni monopol. V tridesetih letih je nemški kapital na ptujškem območju začel utirati pota nacistični demagogiji.

OPOMBE

¹ Leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 12.

² Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), Mestna občina (MO) Ptuj 1925, šk. št. 262, dok. št. 700.

Glej op. 1, str. 500

³ ZAP, MO Ptuj, šk. št. 241, dok. št. 22/47 — 19.

⁴ Glej op. 2, ZAP

⁵ Prim. Spominski zbornik Slovenije ob 20-letnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, str. 339

⁶ Glej op. 1, str. 22

ZAP, MO PTUJ, šk. št. 284, dok. št. 1792;

Arhiv Slovenije (AS), »Vinaria« d.d. vinogradnikov Ptuj, št. 594, vpisana v sodni register Okrožnega sodišča v Mariboru 3 5 1922.

⁷ Borut Belec, Družbenogeografski razvoj Ljutomersko-ormoških goric in njihovi agrarni tipi, Svet med Muro in Dravo, str. 52;

Ivan Cvetko, Vinogradništvo ormoško-ljutomerskega področja, Ormož skozi stoletja I, Maribor 1973, str. 247—248

⁸ ZAP, MO Ptuj, Varia, šk. št. 2, ovoj 13;

ZAP, MO Ptuj, 1924 — šk. št. 261, dok. št. 429; 1928 — šk. št. 267, dok. št. 698; 1928 — šk. št. 268 Razno; 1930 — šk. št. 271, dok. št. 2183 Zakon o vinu; 1937 — šk. št. 288, dok. št. 1135/37

⁹ Glej op. 1, str. 500.

ZAP, MO Ptuj 1932 — šk. št. 275, Spisi;

Vladimir Bračič, Vinorodne Haloze, Maribor 1987, str. 162

¹⁰ AS, fond Banski svet Dravske banovine, las. 3,2 seja 3 zasedanja,

ZAP, MO Ptuj, šk. št. 251, dok. št. 213/22 — 1921; šk. št. 271, dok. št. 2135; šk. št. 274, Varia.

¹¹ ZAP, MO Ptuj, Varia, šk. št. 2, ovoj 13, proračun MO Ptuj za leto 1941

¹² Glej op. 1, str. 501—524. Podatke izračunala L. Š. po stanju prebivalstva leta 1931;

Glej op. 5, str. 327;

Anton Melik, Slovenija II., Ljubljana 1957, str. 373.

Jože Kerenčič, Zemljiški odnosi in Jeruzalemskih goricah, Obzorja, Maribor 1939/11., str. 30, 119—120, 455—458;

Sedanjí razvoj Haloz in nekdanje »haloške vprašanje«, Tednik 1962/XV (29. 11.), št. 46.

¹³ ZAP, MO Ptuj 1921, šk. št. 250, dok. št. 1859/17 — 1921; MO Ptuj 1922, šk. št. 254, dok. št. 68/8, Izkaz o gibanju prebivalstva,

Glej op. 12, Anton Melik, str. 325—326;

Glej op. 1, str. 12.

¹⁴ Glej op. 12, Anton Melik, str. 260—261, 362,

Glej op. 12, Jože Kerenčič

¹⁵ Glej op. 12, Anton Melik, str. 373, Jože Kerenčič, Sedanjí razvoj Haloz;

Franč Žgeč, Haloze, Sodobnost 1935/11., str. 22—24.

¹⁶ AS, fond Banski svet Dravske banovine, priloga 3 k zapisniku 5 seje, Resolucija k Uredbi o vinčarskem redu;

ZAP, MO Ptuj, šk. št. 244, dok. št. 1034/2 — 1919;

ZAP, MO Ormož, šk. št. 1, Zapisniki za leto 1919 in 1920;

Bons Fakin, Haloški otroci, Sodobnost 1938/1V., št. 9, str. 434—435; dr. Franjo Žgeč, Beda haloške dece in nje socialni vzroki, Obzorja 1939/11., št. 3,

Glej op. 9, Vladimir Bračič;

Hrvoj Maister in Filip Uraťnik, Poljedelski delavci v Sloveniji, Socialni problemi slovenskih vasi II., Ljubljana 1938, str. 82—84.

¹⁷ Glej op. 16, Franjo Žgeč, Hrvoj Maister;

Glej op. 9, Vladimir Bračič.

¹⁸ ZAP, MO Ptuj 1924, šk. št. 261, dok. št. 402/1924.

¹⁹ Glej op. 5, str. 339.

²⁰ AS, Minoritski konvent, Izločitev izpod agrarne reforme.

²¹ ZAP, Narodna imovina, las. 9, Pregledni list posestva Križniški red Velika Nedelja, Razlastitveni postopki niso na voljo

Glej op. 1, str. 520.

- " ZAP, MO Ptuj, šk. št. 299, št. dok. 1105/40 Veleposestvo Warren—Lappitt Rudolf Turnišče.
- " AS, Wurmbrandt — Stuppach Georgevits Irma, razlastitveni odloki;
- ZAP, MO Ormož, šk. št. 122, Veleposestvo Ormož, Irma Marija Wurmbrandt — Stuppach, dok. št. 1413/28, Mapa Ormoška graščina, zaščita, št. 3.
- " AS, Herberstein Josip, Veleposestvo, razlastitveni odloki,
- ZAP, MO Ptuj 1924, šk. št. 261, dok. št. 402, 1929, šk. št. 269, dok. št. 22; 1939, šk. št. 206, dok. št. 2108/19 in šk. št. 297.
- " Jutro 1932/XIII (5. 2.), št. 30.
- " ZAP, MO Ptuj, šk. št. 277, dok. št. 1855—1933; šk. št. 275, št. dok. 926; šk. št. 295, Spisi št. 494/30 — 497/30, šk. št. 299, dok. št. 3807/37; šk. št. 286, dok. št. 2/37.
- " ZAP, MO Ormož, šk. št. 122, Zaščita kmetov, mape t. 4, 5 in Spisi 1919—1941
- " Ljudska pravica 1936/III. (7. 2.), št. 3.
- Ljubica Pušigoj, Društva kmetijskih fantov in deklet v ptujskem okraju;
- CZN št. 2/1981, str. 322;
- Glej op. 18, Hrvoj Maister,
- Ljudska pravica 1935/II. (8. 3.), št. 5.
- ZAP, MO Ptuj 1935, šk. št. 282, dok. št. 1826/35 in 46/36; MO Ormož, šk. št. 122
- " Prav tam.
- " ZAP, MO Ptuj, Zapisniki občinskih sej 1937/38 (seje 2. 7. 1937, 17. 2. 1938, 18. 7. 1938);
- ZAP, MO Ptuj, šk. št. 238, dok. št. 11 299 Vojna posojila; šk. št. 251, dok. št. 855/22 — 1921; šk. št. 261, dok. št. 58 in št. 250; šk. št. 277, terjalve Mestne hranilnice do MO Ptuj.
- " Glej op. 28, MO Ormož;
- ZAP, MO Ptuj, šk. št. 247, dok. št. 700/2; šk. št. 254, dok. št. 937/14 — 22; šk. št. 259, dok. št. 750/1923. »Panonija«;
- ZAP, MO Ptuj, šk. št. 250, dok. št. 3441*/14 — 1921, Taborišče Strnišče — ukvudacija,
- AS, Predsedstvo deželne vlade za Slovenijo, Okrajno glavarstvo Ptuj, dok. št. 2232;
- Vida Rojce, Iz zgodovine Strnišča in Kidričevega, Ptujski zbornik IV., Maribor 1975, str. 272—273, 277—276
- " Glej op. 12, Anton Melik, str. 252,
- Industrija in obrt v Dravski banovini, Ljubljana 1936;
- ZAP, MO Ptuj, šk. št. 229, dok. št. 1809—1917;
- AS, P 8, fas. 309 TOI Zbornica;
- Glej op. 31, AS, Situacijska poročila za leto 1920, Okrajno glavarstvo št. 1888/pred in št. 8725
- " Prav tam, AS,
- ZAP, MO Ormož, šk. št. 1, priloga k občinski seji z dne 2. 8. 1919,
- ZAP, MO Ptuj, šk. št. 272, dok. št. 113;
- Ljudska pravica 1935/II. (17. 8.), št. 15; (29. 11.), št. 21
- " Glej op. 32, AS, Pletarna v Ptuj,
- AS, fas. 437, Srezi — Industrija, otroke A—Ž t
- " Glej op. 5, str. 660;
- ZAP, Okrajna obrtna zbornica, obrtni registri 47/3;
- AS, Tovarna stroji d d Majšperk, št. 647; M II. Družabne tvrdke, št. 255, str. 297;
- AS, Jas 348, Stroke — Industrija po strokah, Vunateks,
- Glej op. 34, AS,
- ZAP, šk. št. 255, Okrajno sodišče Ptuj, U VI. 477/25;
- Glej op. 5, str. 680.
- " Glej op. 32, AS,
- Arhiv oddelka za novejšo zgodovino Pokrajinskega muzeja Ptuj (PMP), Jas. Topografija — gospodarska podjetja
- " Glej op. 32, AS.
- " Glej op. 32, AS; Industrija.
- " ZAP, Zbirka listin Okrajnega sodišča Ptuj, DN št. 1717/1923;
- ZAP, MO Ptuj 1911, šk. št. 174, dok. št. 3318 — 8/1911,
- Glej op. 33, Industrija;
- Ptujski list 1921/III. (8. 1.), št. 2;
- Glej op. 33, AS;
- Glej op. 38, PMP (Matevž Schmidt),
- Marija Hernja Masten, Večstoletna tradicija usnjarstva v Ptuj, 5 Ptujski zbornik, Ptuj 1985, str. 328—329;
- ZAP, MO Ptuj 1937, šk. št. 289, dok. št. 2483/37 (Cenitev tovarne Petovija); 1838, šk. št. 293, dok. št. 1516/38; 1939, šk. št. 297, dok. št. 3384/39, »Petovia« usnjarska industrija d d v ukvudaciji
- " Glej op. 1, str. 649 (Paul Pinch);
- Glej op. 33, AS (»Petovia«),
- Glej op. 38 (PMP) in 39.
- " Glej op. 33, AS (Paul Pirich Tovarna usnja)
- " Glej op. 1, str. 619;
- Glej op. 33, AS (Pletarna v Ptuj), 34 (AS) in 35 (AS),
- ZAP, Okrajna obrtna zbornica, obrtni registri 47/3,
- ZAP, šk. št. 255, Okrajno sodišče Ptuj, spis U VI. 477/25,
- Glej op. 5, str. 680;
- Delavska potitika 1938/XIV (29. 11.), št. 123.
- " Glej op. 32, Industrija.
- Glej op. 33, AS;
- Tone Zorn, Nemški industrijski obrati v Sloveniji I 1939/39, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana 1972, št. 1/XX, str. 35/36;
- Ljubica Šuligoj, Ormoški Nemci med obema vojnama, Ormož skozi stotetja lit., Ormož 1988, str. 203.
- " Glej op. 36 (PMI);
- ZAP, MO Ptuj 1931, šk. št. 273, dok. št. 1222; šk. št. 283, dok. št. 1400/38;
- Perutnina Ptuj — 60 let tradicije in kvatttete, 5. Ptujski zbornik, str. 53;
- Prin Ljudska pravica 1935/II (1. 6.), št. 11 in Delavska potitika 1935/XI (4. 11.), št. 89 (Podjetje Reinhard).

¹³ Glej op. 42, obrtni registri;

ZAP, MO Ptuj, šk. št. 258, dok. št. 225/1923; šk. št. 263, dok. št. 393.

¹⁴ Ralf Čeplak, Kje so tradicionalne obrti, katalog PMP 1984, str. 16, 28 in 64;

Glej op. 42, obrtni registri;

¹⁵ ZAP, MO Ptuj, šk. št. 247, dok. št. 449/1 — 1920, Seznam obrtnih zadrug.

¹⁶ Glej op. 32 (AS).

Glej op. 46, Ralf Čeplak, str. 35, 44;

ZAP, MO Ormož, ovoj 123/111 — 2, cene kmetijskih pridelkov;

ZAP, MO Ptuj 1923, šk. št. 259, dok. št. 750/1923, Stanje obrti v MO Ptuj.

¹⁷ ZAP, MO Ptuj, šk. št. 251, dok. št. 085/22 — 1921 (Seznam goslin, trgovin);

Vara, šk. št. 9, ovoj 116 (Ptujski lrgovci — obrtniki 1916/1941)

¹⁸ Tone Zorn, Nemški trgovski obrali v Sloveniji v letih 1938/39, Kronika 1970/XVII, št. 2, str. 13, 15—16;

Arhiv Muzeja za novejšo zgodovino Maribor, fond 139, prof. Franjo Baš, Doneski k problematiki slovenještajerskega nemštva pred in med okupacijo 1941/45.

¹⁹ Prim. dr. Franc Kresal, Socialno-politični in materialni položaji delavstva v Sloveniji 1921—1925. Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji 1921—1924, Ljubljana 1975, str. 58.

²⁰ ZAP, MO Ptuj, Zapisniki občinskih sej 1932—1934, 1937/38.

Delavska politika 1936/XI (0. 2), št. 12, 1939/XIV (5. 9.), št. 102; 1940/XV (0. 6.), št. 65.

²¹ ZAP, MO Ptuj, šk. št. 290, dok. št. 3593/37; šk. št. 293, dok. št. 1433/38;

Franc Kresal, Delavstvo med gospodarsko krizo na Slovenskem, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1970/X, 1—2, str. 8.

²² Glej op. 46, str. 30, 35 in 44.

WIRTSCHAFTLICHE UND GESELLSCHAFTLICHE VERHÄLTNISSE IM PTUJER BEZIRK ZWISCHEN DEN WELTKRIEGEN

Zusammenfassung

Im Zeitabschnitt zwischen den beiden Weltkriegen galt das Gebiet von Ptuj für wirtschaftlich unentwickelt. Neben der bescheidenen Industrie und mehr verzweigten Gewerbetätigkeit stellte die Landwirtschaft den bedeutendsten wirtschaftlichen Zweig dar. Gerade hier — im verkleinerten Besitz, niedriger Produktivität, agrarischer Übervölkerung, billiger Arbeitskraft und in Abhängigkeit dieser vor allem von deutschen Arbeitsgebern — zeigen sich die Charakteristika der gesellschaftlich-wirtschaftlichen Verhältnisse im Bezirk.

Eine besondere Stempel gab diesem Gebiet die Winzerschaft, die neben der Krise im Weinbau Ende des vorigen Jahrhunderts begann und in dreißig Jahren in ein Lohnverhältnis entwickelt wurde, das eine äußerste Ausnützung der winzerischen Arbeitskraft bezeichnete. Die ländliche Bevölkerung begleiteten vom Anfang des Jahrhunderts unaufhörliche Nöte: neben der Krise im Weinbau führte der Wiederaufbau der Weingärten zur Wucherrei — zur Verarmung der sozial schwächeren Schichten und deswegen mit dem Einbruch des fremden (deutschen) Kapitals zur Veränderung der Eigentumsverhältnisse. Die Krise auf dem Land wurde nach dem Weltkrieg noch tiefer. Die Kriegsanleihen und Requisitionen verarmten die ländliche Bevölkerung, die zusätzlich mit dem ungünstigen Wechsel der Kronen betroffen wurde. Die veränderten Marktbedingungen im neuen jugoslawischen Staat, überhaupt unorganisierter Abkauf der Landwirtschaftsprodukte, das Land abgeschnitten von größeren Marktplätzen und die Konkurrenz der billigeren Produkte (Wein), brachte den Dörfern keinen Fortschritt. Ein augenblicklicher Ausweg war eine neue Verschuldung, besonders im den Jahren 1928/32, als der Verkauf der landwirtschaftlichen Produkte zurückging. Die Weltwirtschaftskrise brachte die ländliche Bevölkerung in noch größere Not. Unabgezahlte Schulden, gesellschaftliche Beschichtung, nicht durchgeführte agrarische Reform wurden zum Wesen der ungelösten Bauernfrage, die mehr als 80 % der Bevölkerung des Ptujer Bezirks betraf.

Die Verhältnisse auf dem Land wurden desto schwerer, weil es neben der agrarischen Übervölkerung im Bezirk geringe Möglichkeiten für Beschäftigung gab. Einige kleinere industrielle Betriebe, die zumeist eine gewerbsmäßige Tradition hatten, boten keine Arbeitsplatzplätze den überzähligen Arbeitern. Kaum 2 % der Dorfbewohner auf dem Ptujer Gebiet fanden Beschäftigung in der Industrie, unter denen war mehr als 72 % unqualifizierter oder halbqualifizierter Arbeiter. Die Arbeitslosigkeit war ein brennendes Problem, denn nur in der Saison oder Kohjunktur beschäftigten die einzelnen Betriebe über 150 Arbeiter, so in Reinhardts Geflügelfirma, in der Lederindustrie »Petovia«. Die Arbeiter waren bereit für jeden Lohn zu arbeiten.

In Vergleich mit anderen Gebieten war die hiesige Arbeiterschaft stark ausgenützt. Am meisten bewertete der deutsche Arbeitsgeber, Unternehmer und zugleich Grundbesitzer die Arbeit des slowenischen Winzer, Tagarbeiter, Halbproletarier. Zwischen den Weltkriegen überbot das deutsche Kapital das slowenische. Mindestens 40 % der Industriebetriebe war im deutschen Besitz und sogar 48 % der fremden Firmen beschäftigte die slowenische Arbeitskraft, die größtenteils vom Lande kam. Sozialer Klassengegensatz bekam hier eine nationale Bedeutung.

RABA DELEŽIJSKIH IN DELEŽNIŠKIH OBLIK NA -OČ/-EČ V VZHODNOŠTAJERSKEM KNJIŽNEM JEZIKU

Marko Jesenšek*

UDK 808.63-254.3-023:808.63-561.52-023(497.12-11)•17/18•

JESENŠEK Marko: Raba deležijskih in deležniških oblik na -oč/-eč v vzhodnoštajerskem knjižnem jeziku. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, str. 60–72.

Izvirnik v slov., povzetek v nem., izvleček v slov. in angl.

Vzhodnoštajerski knjižni jezik je v začetku 19. stoletja ohranjal zanimive jezikovne kategorije, ki so ga še ločile od osrednjeslovenskega knjižnega jezika. Različnost jezikovnih sistemov, ki izhajata iz dveh narečnih baz (alpsko-karantanske in panonske), se kaže tudi v rabi in razširjenosti oblik na -oč/-eč, v vzhodnoštajerskem knjižnem jeziku se deležje na -oč/-eč morfološko pravilno rabi za izražanje istodobnosti, pogostri pa so tudi deležniške oblike v samostalniški, privedniški in prrdikativni funkciji; ker je takšna raba značilna tudi za prekmurski knjižni jezik, so deležja in deležniki na -oč/-eč značilne vzhodnoslovenske jezikovne oblike (skladonjski zgoščevalci).

UDC 808.63-254.3-023:808.63-561.52-023(497.12-11)•17/18•

JESENŠEK Marko: The use Participles and Participial adjectives in -oč/-eč in eastern Styrian literary language. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, p. 60–72.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and Engl.

The Eastern Styrian literary language in the beginning of the 19th century characterized by a number of interesting linguistic categories that distinguish it from the Central Slovene literary language.

The differences are due to the fact that the two languages are based on two different dialectal bases, i.e. the Alpine-Carinthian and the Panonian and are shown, among other things, in the spread and the use of the participial forms in -oč/-eč in the Eastern Styrian literary language the participles in -oč/-eč are used as a regular morphological means of expressing the concept simultaneity. Also frequent are participial forms used in nominal, adjectival and predicative functions. As such a use of participial forms is also characteristic of the Prekmurje literary language it can be concluded that participles and participial adjectives in -oč/-eč are typical linguistic features of the Eastern Slovene language in the function of syntactic economy.

0 UVOD

0.1 V 18. in na začetku 19. stoletja sta na današnjem slovenskem ozemlju obstajala dva knjižna sistema (osrednjeslovenski in vzhodnoslovenski knjižni jezik), pokrajinske različice¹ pa so narečno neenoten prostor še dodatno razločevale in omejevale v okvire deželnih jezikov², ki so na prelomu stoletja poskušali prerasti v knjižne sisteme. Takšne tendence so se pojavile tudi v severovzhodni

* Mag. Marko Jesenšek, Pedagoška fakulteta Maribor

Sloveniji, najprej leta 1803, ko se je v Desterniku sestala svetourbanska akademija, nato je prišla pobuda iz Gradca (J. N. Primic in skupina štajerskih prepovedovcev), vrh pa so takšna prizadevanja dosegla s »separatističnim« nastopom P. Dajnka³, ki se je pri normiranju knjižnega jezika odločil za vzhodni knjižni sistem. Štajerska je ves čas pripadala matičnemu slovenskemu ozemlju, vendar je Dajnko čutil, da obstajajo razlike med kranjskim in štajerskim »deželnim« jezikom, zato se je raje vezal na prekmurščino in porabsščino.⁴ Postal je najaktivnejši zagovornik in razširjevalec vzhodnoštajerskega knjižnega jezika, ki ga je opisal v slovnici⁵, praktično pa ga je uporabljal v številnih nabožnih in posvetnih besedilih, natisnjenih v dajnci⁶ (Listi ino Vangeliji, Opravilo Svete maše, Čelarstvo . . .). Po abecedni vojni (trideseta leta 19. stoletja), ki se je iz Ljubljane (Kopitar, Metelko, Ravnikar; Čop, Prešeren) razširjala tudi na severovzhod, je dajncica začela izginjati tudi iz štajerskih tiskov in le njen avtor jo je še trdovratno uporabljal, ostal pa je zvest tudi vzhodnoštajerskemu knjižnemu jeziku. Somišljeniki, ki so ga podpirali in mu sledili, so vztrajali v vzhodnoštajerski knjižni varianti slovenskega jezika in se zavestno oddaljevali od osrednje knjižne slovenščine⁷, čeprav so sociolingvistični vzroki zahtevali poenotenje.

Druga skupina vzhodnoštajerskih avtorjev se je zato odločila za združitev z jezikom, v katerem so pisali Prešeren, Kopitar, Ravnikar in somišljeniki. Začeli so iskati prehod iz vzhodnoštajerskega v centralni knjižni sistem. Združitev obeh norm pa ni bila možna takoj,⁸ to je bil daljši potek oplajanja obeh variant in vračanje k pojavom iz 13. stoletja. Za močen skupen knjižni jezik si je teoretično prizadeval Murko v slovnici, praktično pa predvsem A. Krempl, ki se je pri prevajanju cerkvenih besedil zavestno odločil za prevzemanje jezikovnih zakonitosti osrednjeslovenskega knjižnega jezika.⁹ Kljub temu pa tudi v Kremplovem pisanju najdemo dokaz,¹⁰ da so vzhodnoštajerski jezik na vzhodu Slovenije uporabljali vsi izobraženci. Dvignili so ga iz narečnih okvirov in ga kultivirali tako, da so lahko v njem nastajali cerkveni in posvetni tiski.¹¹

1 SKLADENJSKI SISTEM OBLIK NA -OČ/-EČ V DAJNKOVIH IN KREMPLOVIH EVANGELIJAH

Med vzhodnoštajerskimi pisci prve polovice 19. stoletja so bile deležniške in deležijske tvorbe zelo pogoste, kar dokazuje, da sta vzhodnoštajerski in prekmurski knjižni jezik pripadala panonski narečni bazi,¹² ki se je književno potrdila v vzhodnoslovenskem knjižnem jeziku (konec 18. in na začetku 19. stoletja sta se znotraj panonskega sistema uveljavila dva samostojna knjižna jezika — vzhodnoštajerski in prekmurski knjižni jezik. Razlogi so predvsem zgodovinski, saj so Slovenci na levi in desni strani Mure dolga stoletja živeli v dveh državah). Glasoslovno-oblikoslovno-skladenjski sistem, ki so ga izoblikovali vzhodnoštajerski in prekmurski pisci, je močno odstopal od sistema osrednjeslovenskega knjižnega jezika.

Dajnko in Krempl sta uporabljala obliko na -oč/-eč v njeni prvobitni funkciji, pogosto pa sta jo (tako kot Š. Küzmič) zapisovala tudi v prilastkovni, samostalniški in pridevniški funkciji. Morfološko sta jo pravilno izpeljevala.

1.1 PRIMERJAVA SKLADENJSKEGA SISTEMA DELEŽIJSKIH DELEŽNIŠKIH OBLIK NA -OČ/-EČ V DAJNKOVEM, KREMPLOVEM IN Š. KÜZMIČEVEM BESEDILU

1.1.1 Klišejska raba deležja *rekoč*

1.1.1.1 Vsi trije pisci so pogosto uporabljali deležje *rekoč* klišejsko; pri Dajniku se izmenjuje s sinonimom *govoreč*, pri Kremplu pa z *govoreč* in *povedajoč*.

Dajniko: str. 192	V tistam časi je prišel jezub v kraje Cezaree Filipa, ino svoje vucenike pital, rekoč :
Krempł: str. 187	V tistem časi je prišel v strani Cezareje Filipa, ino je pital (barral) svoje Vučence, rekoč :
Št. Küzmič: (Mat. 16,13)	Pridoucsi pa Jezus vu krajino Cezaree Filipa, pitao je vucsenike [zvoje erkoucsi].
Dajniko: str. 157	Hlapec pa je na kolene spadnul ino ga je prosil, govoreč :
Krempł: str. 145	Služebnik pa je na kolena dolpadnil ino ga je prosil, rekoč :
Št. Küzmič: (Mat. 18,26)	Doli [zpadnov]i zato te [z]luga, molo [ze nyemi je govorecsi].
Dajniko: str. 151	Kak ga zato David v' dyhi imenuye Gospoda, rekoč :
Krempł: str. 139	Kak njega tedaj David v' duhi imenuje za gospoda, govoreč :
Št. Küzmič: (Mat. 22,43)	Ercse nyim: kakda ga pa David vu Duhi za Go [z]poudazove, govorecsi :
Dajniko: str. 155	Keda pa je on na poti bil, so jemi sluxebniki proti prišli, ino povedali rekoč , da negov sin xivi.
Krempł: str. 143	Kader pa je doli šel, so njemu že njegovi hlapci proti prišli, ino njemi oznanili, povedajoči : Tvoj sin živi.
Št. Küzmič: (Jan. 4,51)	Gda bi pa 'e doli [ou: [z]lugi nyegovi [zo pred nyega pribej'zali i nazvej[z]tili [zo nyemi govorecsi : [zin tvoj 'zive.

1.1.1.2 Manj je primerov, v katerih je Dajniko ohranil klišejsko deležje na -oč/-eč, Krempl ga je razvezal (**ker pravi**), Š. Küzmič pa je uporabil sklanjani deležnik.

Dajniko: str. 39	Te se je spunilo, kaj je skoz preroka Jeremia bilo povedano, rekoč :
Krempł: str. 16	Tedaj se je dopunilo, kaj je skus Preroka Jeremiasa bilo rečeno, ker pravi :
Št. Küzmič: (Mat. 2,17)	Teda [ze je [z]pünilo, ka je povedano od Jeremiasa proroka erko-ucsega :
Dajniko: str. 56	Naj bi se spunilo, kaj je skoz preroka povedano bilo, rekoč :
Krempł: str. 32	Da bi se spunilo, kaj je skuz Preroka govorjeno, ker pravi :
Št. Küzmič: (Mat. 13,35)	Da bi [ze [z]pünilo; kaj je povedano po Proroki govorecsem :

1.1.1.3 V gradivu se Kremplovo besedilo razlikuje tudi tako, da ima namesto klišejske oblike rekoč deležje razvezano v priredje (inu je rekel).

Dajanko: str. 51	Ino Jezus je iztegnul roko ino se ga doteknul, rekoč:
Krempł: str. 28	Ino Jezus je svojo roko stegnil, se je doteknil, ino je rekel:
Št. Küzmič: (Mat. 8,3)	I vö vtegnovji rokou, dotekno [že ga je Jezus, erkoucsi:
Dajanko: str. 129	Kdo pa je šymen Peter to vidil, je na kolena spadnul k 'Jezuši rekoč:
Krempł: str. 119	Kader je Simon Peter to vidil, je pred Jezusom na kolena do pa-del ino je rekel:
Št. Küzmič: (Luk. 5,8)	Vidoucji pa Simon Peter, [zpadno je k Kolenam Jezu]ovim go-vo-recji:

1.1.2 Prilastkovna funkcija

1.1.2.1 V gradivu se vsi trije vzhodnoslovenski pisci skoraj dosledno ujemajo v pridevniški rabi deležnikov.

Dajanko: str. 113	Oni pa so šli ino povsodik z 'Gospodovo pripomočjo oznanyvali, ino on je njihovo vyučene skoz dojdouče vydexe poterdil.
Krempł: str. 107	Oni pa so vun šli, so povsod predgali, ino Gospod je z' njimi delal ino poterdjaval besedo z' nasledujočmi čudeži.
Št. Küzmič: (Mar. 16,20)	Oni pa vöidoucsi predgali [zo pov]zud Go]zpoud 'znyimi delav]i i to rejcs potrdjavav]i zna]zledüvajuocsimi csudami.
Dajanko: str. 42	Vašo ladovje bodi opasano, ino vu vaših rokah imejte goreče svetila.
Krempł: str. 19	Imejte vaše ledje prepasane, ino goreče svetila vu vaših rokah.
Št. Küzmič: (Luk. 12,35)	Naj bodo va]e ledovje opa]zane i [zve]cse gorecse.

1.1.2.2 Nekateri osamljeni primeri kažejo na tesnejšo povezavo med Dajnk-om in Š. Küzmičem (Krempł ima namesto deležnika odvisnik, ali pa — izjemo-ma — deležnik tam, kjer imata Dajanko in Š. Küzmič osebno glagolsko obliko).

Dajanko: Krempł: Št. Küzmič: (Jan. 1,23)	Ja sem glas zovejocnega v' pušavi: Jaz sem glas, ker v' pušavi kriči: Ercse: ja]z [zam gla]z kricsecsega vu puscavi;
Dajanko: Krempł: Št. Küzmič: (Jan. 1,9)	Bila resnična svetloba, katera razsveti vsakega na toti svet pri-docnega človeka. Oni je bil prava luč, kera razsvetli vsakega človeka, ker na svet pride. Eta je ta i]ztin]zka [zvetlo]zt; [tera pre]zve]jti v]zakoga cslove-ka pridoucsega na ete [zve]jt.
Dajanko: str. 62 Krempł: str. 36	Še drugo je padnulo med ternje, ino ternje je raslo z' nim ino ga zadyšilo. Pale drugo je palo med ternje, ino z' njim vred gorrastečo ternje ga je zadyšilo.

Št. Küzmič: I drugo je [zpadnolo na [zrejdo med trnye; i, gda bi [ztrnyom (Luk. 8,7) vret gori ra[zlo, zadi[ilo je je trnye.

1.1.2.3 Pridevniški sklanjani deležnik pri vzhodnoštajerskih piscih ni bil tako priljubljen kot v prekmurskem knjižnem jeziku. V gradivu so ohranjeni le posamezni primeri, ki dokazujejo, da je oblika bila znana, vendar pa se v knjižnem jeziku ni uveljavila.

Dajnko: Itak je ob tretji vyri izišel ino vidil druyge na terziši brez dela str. 58 stojete, ino jim reue:

Krempf: Ino je vun šel ob tretji vuri, ino je vidil druge prez dela stati na str. 34 teržiši, ino je rekel k' njim.

Št. Küzmič: I vö idoucsi okoli tretye vöre vido je druge [ztojecse na placzi manyükivajoucse.

Dajnko: Ino glej, prinesli so jemi vudoslabilnega na posteli lexecyega. str. 152

Krempf: Tam so enega od božjega žlaka vdarjenega (mertvoudnega), na str. 140 posteli ležečega k' njemi pernesli.

Št. Küzmič: I ovo princ[zil [zo nyemi ednoga žlakom vdarjenoga na po[zteli le'zcsega. (Mat. 9,2)

Dajnko: Ino nagodilo se je, da so ga po treh dnevih v' cerkvi najšli, kde je str. 47 na sredi vyčitelov sedel, ňe poslyšal ino izpitival.

Krempf: Ino pergodilo se je, da sta na tretji den njega v' templi najšla na str. 24 sredi med vučenicmi sedečega, kak je nje poslušal ino spitoval (zbaruval).

Št. Küzmič: I prigoudilo [ze je po trej dnevi najšli [zo ga vu czerkvi [zedec-sega na [zrejdi med vuc[iteli, i po[zlüjajoucsega nye i [zpitava-joucsega nye.

1.1.3 Samostalniška funkcija

1.1.3.1 V gradivu je stopnja ujemanja aktivnih deležnikov v samostalniški funkciji zelo visoka. Deležniki opravljajo funkcijo osebk ali predmeta.

Dajnko: Ino kratko nato pa so tydi okolostojeci pristopili ino Petri rekli: str. 88

Krempf: Krez malo pa so tudi okoli stoječi pristopili, ino so rekli Petru. str. 58

Št. Küzmič: Po malom vrejmeni pa, pri[ztoupili [zo niki, [ztojecsi erkli [zo (Mat. 26,73) Petri:

Dajnko: Jezus pa je vzel kryhe ino zahvalil, ino ňe lexecim razdoval. str. 75

Krempf: Tedaj je Jezus vzel kruhe, je zahvalil, ino je nje razdelil sedečim. str. 46

Št. Küzmič: Jezus je pa vzeo ti pet lebov kruha i blago[zloviv[i dao je je vuc-senikom; vucseniczke pa tim [zedecsim.

Dajnko: Gorje pa nasečim ino doječim vu tistih dnevih. str. 163

Krempf: Gorje pa nosečim ino nadajajočim v' tistih dneih. str. 150

Št. Küzmič: Jaj pa tim no[zečsam i na dajajoucšam vu oni dnevi. (Mat. 14,19)

1.1.3.2 Izjemoma se v gradivu pisci tudi razhajajo. Zanimivo je, da v takšnih primerih Kremlj ohranja deležnik, Dajnko ima pogosto odvisnik, Š. Küzmič pa deležnik ali odvisnik. Osamljeni primeri kažejo tudi na nepravilno rabo sklonov pri Dajnku in Kremlju.

Dajnko: Neki pa, **keri so tam stali** ino to sly ali, so rekli:
str. 93

Kremlj: **Nekeri tam stoječi** pa, kader so to čuli, so rekli:
str. 62

Št. Küzmič: Niki pa [zti tam [zto]jeksi, [zli]av]i, [zo erkli:
(Mat. 27, 47)

Dajnko: **Keri so pred ino zadi nęga 8li**, so jemi ostro zapovedali, naj bi potihnuł.str. 65

Kremlj: **Naprejidoči** so ga pa svarili, naj bi mučal.
str. 38

Št. Küzmič: I, ki [zo naprej sli, [tra]fali [zo ga; ka bi mucsao.
(Luk. 18,39)

Dajnko: Prišel pa je kral **sedečih** gledat, ino vidil tam človeka, ker je ne bil z gostyvańskim oblaviłom oblečen
str. 154

Kremlj: Kral je pa noter šel gledat **gostih**, ino je tam zagledal enęga človeka, ker je ne bil po gostuvansko oblečen.
str. 142

Št. Küzmič: Notri iducusi pa Krao gledat te [zedecse, vido je tam ednoga csloveka:
(Mat. 22,11)

V Mat. 22,11 je Š. Küzmič prevedel s posamostaljenim deležnikom, Kremlj je zapisal pravi samostalnik v mestniku, Dajnko pa ima deležnik v mestniku in ni pomensko jasan. Deležnik je lahko levi prilastek ali pa posamostaljeni deležnik v nepravem sklonu (prišel je kral sedečih gledat: prišel je kral sedeče gledat).

1.1.4 Predikativna funkcija

1.1.4.1 Vzhodnoštajerska prevajalca rabe deležnika ob pomožniku biti v primerjavi s Š. Küzmičem nista zmanjšala, kar kaže, da se je grški kalk ustalil v vzhodnoslovenskem knjižnem jeziku in ga pisci niso več čutili kot tujek. Dajnko, Kremlj in Š. Küzmič se pogosto ujemajo pri rabi takšnih oblik ali pa Dajnko in Kremlj ohranjata kalk, ki ga je Š. Küzmič prevedel z osebno glagolsko obliko ali pa z zvezo deležnik na -n + budoucsi.

Dajnko: Naj bi se z' Mario svojo zaročeno xeno, kera je noseča **bila**, dal zapisati.

Kremlj: Da bi se dal zapisati z' Marijo, sebi zaročenoj ženoj, kera je noseča **bila**.

Št. Küzmič: Ka bi [ze zapi]zao z-Mariov [zebi zarocsenov 'zenouv; {tera je no]zecsca **bila**.
(Luk. 2,5)

Dajnko: Kaj ste boječi, maloverni!
str. 53

Kremlj: Kaj ste tak boječi, vi maloverni?
str. 50

Št. Küzmič: I veli nyim: ka [ze bojite? maloverczil!
(Mat. 8,26)

Dajnko: Ino toti človek je bil praviven ino **bogaboječi**.
str. 176

Kremp! Tisti človek je bil pravičen ino **bogaboječ**.
str. 167
Št. Küzmič: I te cslovik, pravicsen in pobo'zni bodouc[i, je csakao obe]zel je
(Luk. 2,25) Izraela;

1.1.4.2 Š. Küzmič je namesto grškega kalka zapisal tudi posamostaljeni deležnik; takšne rešitve vzhodnoštajerska pisca nista poznala, zato pa je Dajnko (tako kot Š. Küzmič) nekajkrat razvezal predikatni deležnik v odvisnik, Kremp! pa je ostajal v takšnih primerih zvest deležniškemu izražanju.

Dajnko: Temoč kaj bode čyl bode govoril, ino kaj je **pridočo**, bode vam
str. 108 oznanyval.
Kremp! Zakaj on nebo iz samega sebe govoril, temuč kaj bo čul', to bo
str. 103 govoril, ino kaj je **pridočo**, to bo vam oznanjuval.
Št. Küzmič: Nego, [terakoli bodo csulo, gucso bode, i ta **pridoucsa** vam naz-
(Jan, 16,13) vej]zti.
Dajnko: Ino ona, kera je nerodna zvana bila, se **znajde** xe v' bestemi me-
str. 181 seci **noseča**.
Kremp! Ino ono, ki je nerodovita imenuvana, je že v' šestem meseci **no-**
str. 173 **seča**.
Št. Küzmič: I ete je **mej]zecz se]zti one**, [tera]ze je zvala nerodna.
(Luk. 1,36)

Dajnko: Bila pa je tam Maria Magdalena ino tydi ova Maria, **kere sta**
str. 94 **proti grobi sedele**.
Kremp! Bila je pa ondi Maria Magdalena, ino druga Maria, **sedeče** proti
str. 63 **grobi**.
Št. Küzmič: Bila je pa tam Maria Magdalejna, i ta druga Maria [zedecse ra-
(Mat. 27,61) **ven groba**.

1.1.4.3 Kremp! je ob deležniku v predikativni funkciji pogosto izpuščal pomožnik. Gradivo kaže, da je to počel na mestih kot Š. Küzmič in tudi v primerih, ko ima prekmurski prevajalec odvisnik.

Dajnko: Gelj, tvoj kral pride ponixen k' tebi, **ino sedi** na oslici ino xrebeti
str. 79 **podjarmove oslice**.
Kremp! Glej, tvoj kral pride k' teb i krotek, **sedeči** na oslici ino, žrebeti
str. 51 **vozne oslice**.
Št. Küzmič: Ovo Krao tvoj tebi pokoren i [zedecsi na o]zelniczi i 'zrebeti pod
(Mat. 21,5) **jarem navajene o]zelnicze**.
Dajnko: Mitnik pa je **od daleč** stal, ino ne vujpal svojih ovi na nebo po-
str. 138 **vzdignuti temoč** je bil na svoje persa, govore.:
Kremp! Očitnik pa **oddaleč stoječi** ne je htel namer oči proti nebi perz-
str. 128 **dignoti**, temuč je na svoje persi terkal ino je rekel:
Št. Küzmič: I publikanus **ouzdalecs [zto]jecsi**, nej je [teo ni ocsi vu nebe]za
(Luk. 18,13) **prizdignoti**: nego]ze je bio vu pr]zi]zvoje govorecsi:
Dajnko: Ali kera xena, **či ima deset denarov**, ino ednega zgybi, ne vujxge
str. 127 **lyci**.
Kremp! Ali kera žena, **imajoča** deset denarov, ako tistih enega zgubi, ne
str. 118 **nažge luči**.
Št. Küzmič: Ali [tera je ta 'zena, [tera **ma de]zet gro]ouv**, csi zgibi eden
(Luk. 15,8) **gros**, jeli ne vu'zge]zvejcese i pomejcese hi 'zo.

1.1.4.4 Prislovni deležnik je v gradivu zelo pogost, vendar je zanimivo, da se raba pri Dajniku in Kremp! ne pokriva. Primerjava s Š. Küzmičevim prevodom

je pokazala zanimive rezultate. Kadar je Dajnko uporabljal prislovni deležnik, se takšna oblika pojavlja tudi v Š. Küzmičevem Novem zakonu; (izjemoma je lahko namesto prislovnega deležnika pri Š. Küzmiču pravi prislov). Krempl ima praviloma deležnik razvezan s priredjem (izjemoma tudi pri njem najdemo prislov).

Dajnko: Tydi ob ednajsti vyri je izišel ino najšel ne dryge stojeye ino jim
str. 58 reče:

Krempl: Še ob ednajsti vuri je vun šel, ino je najšel druge tam stati, ino
str. 34 je rekel k' njim.

Št. Küzmič: Okouli edenajzete vöre pa vo idoucsi najšao je druge manyüki-
vajoucs [ztojecse in ercse:

Dajnko: Kda je napüñeno, vyn potegnejo, ino kre morja sedey dobre v'
str. 201 posodo izberejo, malovredne pa vkraj verxejo.

Krempl: Kero, kak je puna, vunpotegnejo ino si pri kraji sedejo, ter zbira-
str. 194 jo dobre v posodo, malovredne pa vunta zmečejo.

Št. Küzmič: Stera, gda jze je napünila, vö je potegnovi ribicske na bregj, i
(Mat. 13,48) [zedecsi, ta dobra [zovö [zpoubrali vu po[zo udo, ta büda [zo pa
vö zmetali.

Dajnko: Kero pa je med ternje padnulo, so tisti, kerj (. . .) se v' skerbi, bo-
str. 62 gastvi ino naslednosti xivleña hodey, zadyšijo ino sada ne poro-
dijo.

Krempl: Kero je pa med ternje palo, so tisti, kerj (. . .) grejo ino od skerbi,
str. 36 bogastva ino naslednosti življenja zadušeni ne pernesejo sada.

Št. Küzmič: Stero je pa vtrnjy [zpadnolo: tej [zo; ki po[zlü[šajo i od [zkrbli-
(Luk. 8,14) vo[žti ino boga[žtva i na[žlobo[žti 'zitka idoucsi zadavljajo [ze i
zreli [zad ne prinasajo.

Dajnko: Ino prišli so pohitoy ino najšli Mario ino Joxefa ino dete v ja-
slah poloxeno.

Krempl: Ino prišli so hitro, ino najšli so Mario ino Jožefa, ter dete v' jasle
položeno.

Št. Küzmič: I sli [zo gyedrho i najšli [zo Mario Jo'zefa i to dejte polo'zeno vu
(Luk. 2,16) ja[žlaj.

1.1.4.5 Kadar je v gradivu prislovni deležnik zapisan pri Kremplu, se prevod ne ujema vedno s Š. Küzmičevim; prekmurski pisec ima lahko prislovni deležnik ali pa kakšno drugo rešitev.

Dajnko: Ino glej, zvezda, kero so v' iztoki vidili, je šla pred njimi, dokeliy
str. 46 ne pride ino se vstavi od zgorah, gde je tede bilo.

Krempl: Ino glej, zvezda, kero so v' jutrešni deželi vidili, je pred njimi
str. 23 šla, doklam je prideča se ustavila odggora, gde je dete bilo.

Št. Küzmič: Oni pa po[žlühnovji Krala, sli [zo ta. I ovo, zvezda, [tero [zo vi-
(Mat. 2,9) dili na zhodi, pred nyimi je šla; dokecs pridoucs je [ztanola, gde
je bilou to dejte.

Dajnko: Toti pa so zapisani, naj verjete, da je Jezus Kristus, Sin Boxji,
str. 103 ino naj skoz vero v 'negovemi imeni imate xivleña.

Krempl: Toti pa so zapisani, da bote verjeli, da Jezus je Kristus, Sin bož-
str. 99 ji, ino da bote vevajoči življenje imeli v 'negovem imeni.

Št. Küzmič: Eta [zo pa pi[žana: naj vörjete; kaj je Jezus, te Krijztus, Szin
(Jan. 20,31) Bo'zi; i naj vörvajoucsi mate 'zitek vu imeni nyegovom.

Dajnko: Ino kda je nekaj malo naprej šel, je na svojo obliče spadnul, ino
str. 39 molil govorey:

Krempl: Tedaj je eno malo dale odideči dolpadnil na svoj obraz, ino je
str. 55 **moliš, rekoč:**
Št. Küzmič: I naprej idoucsi edno malo, }zpadno je na obraz }zvoj **molecsi i**
(Mat. 26,39) **govorecsi:**

1.1.4.6 Dajnko je namesto prislovnega deležnika v vlogi skladdenjskega kondenzatorja uporabljal tudi nedoločnik, ali pa je prevajal opisno s sinonimnim izrazom.

Dajnko: Vse dobro naredil, glyhe je čyti, ino mutaste **govoriti napravil.**
str. 140

Krempl: Vse je dobro ztoril: gluhe je storil **čujoče** ino mutaste govoreče.
str. 130

Št. Küzmič: I jako trdno }zo }ze csüdivali govorecsi: v}ze je dobro vcsino; glü-
(Mar. 7,37) **he je vcsino csuti, nejme gucsati.**

Dajnko: Ino prišel je k' svojim vybenikom ino **ne najšcl spati**, ino Petri
str. 84 **reče:**

Krempl: Potem je nazaj prišel k' svojim Vučencom, ino je **nje spajoče naj-**
str. 55 **šel**, ino je rekel k' Petri.

Št. Küzmič: I pri}ao je kvücsenikom i naj}ao je je, kaj }zo }zpali; i veli Petri.
(Mat. 26,40)

Dajnko: Kda je Jezušova mati Maria Joxefi bila zaročena, se je prej, kak
str. 179 **sta vkyp prišla, znajšlo, da je od Svetiga Dyha popriela.**

Krempl: Potem pak je Maria, mati Jezusova Jožefi zaročena bila, se je
str. 171 **prejd kak sta vkup prišla noseča znajšla od svetoga Duha**

Št. Küzmič: Zarocsena mati nyegova Maria Jo'zefi, prvle, liki }zta vküp pri-
(Mat. 1,18) **šla, najdena je no}zecsca z Düha }zvetoga.**

1.1.4.7 Zanimivo rešitev pa je Dajnko ohranil v primerih, ko sta Š. Küzmič in Krempl opisovala v povedi prislovni pomen **očitno, pred vsemi.**

Dajnko: On pa je **nazochi** vsih tajil rekov.
str. 88

Krempl: On pa je tajil **pred vsemi**, ino je rekel.
str. 57

Št. Küzmič: On je pa tajio **pred v}zejmi** govorecsi: neznam, ka pravis.
(Mat. 26,70)

Dajnko: Pride pa vyra, kde ne bom več v' prislovah z' vami govoril, te-
str. 109 **mov nazochi** od Očeta vam oznanyval.

Krempl: Pride pa vura, gda ne bom več v' perspodobah k' vam govoril, te-
str. 104 **muč bom vam očitno oznanjuval od mojiga Očeta.**

Št. Küzmič: Ali pride vöra, kaj, vam vecs ne bodem gučo vu pri}zpodob-
(Jan 16,25) **no}ztaj; nego vam ocsive}zno bodem od Ocse nazviscsavao.**

Dajnko: Tak bode tebi poštenj **nazochi** vsih, kerl bodo si z' tobo poseli.
str. 150

Krempl: Tedaj bo tebi čast **pred temi**, ki so zred tobom per mizi.
str. 137

Št. Küzmič: Teda ti bode dika **pred onimi**, ki }zo }ztebom vret pozvani.
(Luk. 14,10)

1.1.5 Izražanje istodobnosti

1.1.5.1 Prvotna skladdenjska funkcija deležnikov na -oč/-eč je ohranjena tudi v vzhodnoštajerskem knjižnem jeziku. Dajnko in Krempl sta deležnike uporabljala za krajsanje zapleteno zloženih povedi, vendar pa sta istodobnost pogosto izražala tudi s prirednji in odvisniki. V gradivu so zastopane različne možnosti za izražanje časovnega razmerja v povedi.

- Dajnko: Blaxeni so tisti hlapci, kere **pridouci** gospod najde straxati.
str. 37
- Krempl: Srečni so tisti hlapci, kere gospod, kader **pride**, bedeče najde.
str. 19
- Št. Kuzmič: Bla'zeni jzo [zluği oni;]tere, **pridoucsi** go[zpodar, najde ve-
(Luk, 12,37) rü]ztivajoucse.
- Dajnko: Ino glej, en pismovyuen je **vstanul** ino ga **skyšaval** rekoč:
str. 141
- Krempl: Tedaj **vstane** en Postave vučenic, ino **skušavajoč** reče:
str. 130
- Št. Kuzmič: I ovo pravdenik niki je **gori**]ztano [zküsavajouc]i nyega i govo-
(Luk, 10,25) rec.i:
- Dajnko: **Mimo idouci** pa so ga prekliqali, ino **soje** glave trosill, govoreč:
str. 92
- Krempl: **Mimo idoči** pa so blaznili suprot njemi, skimavajoči z' svojimi
str. 61 glavami, ino so rekli:
- Št. Kuzmič: **Ki jzo pa mimo sll:** preklinjali]zo ga **kivajoucsi**]zvojimi glava-
(Mat. 27, 39) mi.
- Dajnko: Ino prišel je itak, ino **najšel** ne spati.
str. 85
- Krempl: Zatem je zupet prišel, ino je **nje najšel** spajoče.
str. 55
- Št. Kuzmič: I pridoucsi najde je **pali**]zpojoucse: ar]zo nyihove ocsi zmetne
(Mat. 26,43) bile.

2 POVZETEK

Vzhodnoštajerski pisci so pogosto uporabljali aktivne deležnike v prilastkovni, samostalniški, predikativni funkciji ter za izražanje istodobnosti in preddobnosti. Takšna raba ne preseneča, saj jezikovno pripadajo panonski narečni bazi, ki je v 18. in 19. stoletju doživela tudi knjižno potrditev. Vzhodnoštajerski in prekmurski knjižni jezik sta se uveljavila kot knjižni različici vzhodnoslovenskega knjižnega sistema zato, ker je bil panonski prostor na začetku drugega tisočletja razdeljen med Nemce in Madžare, stiki med Slovenci na levi in desni strani Mure pa so skoraj zamrli. Kljub temu pa so se v vzhodnoštajerskem knjižnem jeziku ohranile značilnosti, ki dokazujejo, da je šlo v slovenskem razvoju jezika za vzporeden razvoj dveh jezikovnih sistemov, alpskega in panonskega, ki sta se v 19. stoletju združila v enoten knjižni jezik.

Prizadevanja za vzhodnoštajerski knjižni jezik so dosegla višek z Dajnkovim nastopom; njegov »separatizem« ni imel negativnih posledic in samo dokazuje, da so na majhnem slovenskem prostoru obstajale razlike v razvoju kranjščine, koroščine, štajersčine in prekmurščine. Dajnko je ostal ves čas zvest jeziku in pisavi, ki ju je uzakonil v slovnici, Krempl pa si je zelo prizadeval, da bi se osrednjeslovenski in vzhodnoslovenski knjižni jezik združila v enoten slovenski

jezik. Čeprav ni znal vedno najbolje reševati nasprotij med obema jezikovnima sistemoma, pa je nakazal možnosti, ki so v razvoju jezika pustile pozitivne posledice in se je lahko v petdesetih letih 19. stoletja iz njih razvil enoten slovenski knjižni jezik.

Dajnko (Listi ino Vangeliji, 1826) in Krempl (Sveti nedelni ino svetešni evangeliji, 1845) sta uporabljala deležja in deležnike na -oč/-eč v njihovi prvobitni funkciji, pogosto pa sta jih zapisovala tudi v prilastkovni, samostalniški in predikativni funkciji; morfološko sta jih pravilno izpeljevala.

Istodobnost je izražena z deležji na -oč/-eč, ki so izpeljani praviloma iz nedovršnih glagolov.

Zelo pogosto se v gradivu pojavlja klišejsko rabljen deležnik rekoč (in sinonima govoreč, povedajoč). Krempl in Dajnko sta ga večinoma zapisovala na mestih, kjer ga ima tudi Š. Kuzmič. Analiza je pokazala, da je Dajnko kliše dosledno uporabljal, Krempl pa ga je po vzoru osrednjeslovenskega knjižnega jezika razvezoval tudi z odvisnikom ali priredjem (ker pravi, inu je rekel).

Deležnik v prilastkovni funkciji se pri Dajniku in Kremplu rabi v enakem obsegu kot pri Š. Kuzmiču. Nekateri osamljeni primeri kažejo na razlike med vzhodnoštajerskima piscema — Krempl je po vzoru osrednjeslovenskega knjižnega jezika tudi levi ali desni prilastek razvezal v odvisnik. Zanimivo je, da v gradivu ni zaslediti pogostejše rabe pridevniškega sklanjanega deležnika, ki je značilen za Š. Kuzmičev prevod Novega zakona.

V samostalniški funkciji je stopnja ujemanja med obema vzhodnoštajerskima in prekmurskim piscem zelo visoka in se v gradivu le izjemoma pojavljajo razlike. Zanimivo je, da odstopa Dajnko, ki je nekajkrat namesto posamostaljenega deležnika v funkciji predmeta zapisal odvisnik.

Predikativne rabe deležnika vzhodnoštajerska pisca v primerjavi s Š. Kuzmičem nista zmanjšala, kar dokazuje, da so v govornem jeziku te konstrukcije bile žive in se niso več čutile kot grški kalk. Analiza primerov je pokazala, da sta vzhodnoštajerska pisca uporabljala deležnik ob pomožniku biti tudi tam, kjer je Š. Kuzmič namesto kalka zapisal osebno glagolsko obliko, ali pa ga je nadomestil z zvezo deležnik na -n/-t + bodoucsi. Dajnko in Krempl sta kalk sprejela v jezikovni sistem in sta ga kot »domače« sredstvo pogosto zapisovala tudi namesto posamostaljenega deležnika. Dajnko je, redko, zvezo biti + deležnik na -oč/-eč razvezal z odvisnikom, Krempl pa je ves čas ostal zvest takšnemu deležniškemu izražanju, ki ga je poznal tudi iz osrednjeslovenskega knjižnega jezika; tam je tudi našel primere z izpuščenim pomožnikom, ki jih je prevzel in zato je v gradivu takšna raba celo pogostejša kot pri Š. Kuzmiču.

Analiza primerov je pokazala, da je v Dajnkovem in Kremplovem jeziku raba prislovnega deležnika pogostejša kot pri Š. Kuzmiču, vendar pa se ravno v razširjenosti te oblike vzhodnoštajerska pisca najslabše ujemata. Praviloma ima Krempl opisno glagolsko obliko povsod tam, kjer sta Š. Kuzmič in Dajnko prevajala s prislovnim deležnikom, medtem ko se Kremplovi prislovni deležniki ne pokrivajo tako dosledno s Š. Kuzmičevo rabo. Rezultati kažejo na tesnejšo povezavo med Dajnikom in Š. Kuzmičem (med pravim vzhodnoslovenskim knjižnim sistemom), Krempl pa se zavestno oddaljuje od tega sistema in uvaja v svoj jezik skladijsko strukturo osrednjeslovenskega knjižnega jezika. Nehote je tudi Dajnko sledil takšnim jezikovnim tendencam, saj je pri njem zaslediti ob deležniku na -oč/-eč še en skladijski kondenzator — nedoločnik, ki je v osrednjeslovenskem knjižnem jeziku v tej funkciji nadomeščal aktivne deležnike.

Primerjava aktivnih deležniških oblik sedanjega časa v vzhodnoštajerskem in prekmurskem knjižnem jeziku, njihova razširjenost in pomenske funkcije so pokazali, da gre za enak skladijski sistem, ki se bistveno razlikuje od osrednjeslovenskega. Čeprav se je vzhodnoštajerski knjižni jezik dolga stoletja razvijal

vzporedno z osrednjeslovenskim knjižnim jezikom in ga je z njim povezovala tudi pripadnost enakemu kulturnemu in zgodovinskemu prostoru, pa so se vse do 19. stoletja ohranile med njima razlike, ki izhajajo iz dejstva, da sta se razvila iz različnih narečni baz, alpskokarantanske in panonske. Različnost obeh sistemov se potrjuje tudi v drugačni rabi in razširjenosti aktivnih deležniških oblik. Analiza primerov je pokazala, da se vzhodnoštajerski knjižni jezik v rabi teh oblik skoraj v popolnosti ujema s prekmurskim knjižnim jezikom in dokazuje, da gre pri obeh jezikovnih sistemih za značilno vzhodnoslovensko knjižno strukturo. Vzroke za nastanek dveh različnih knjižnega jezika na vzhodu Slovenije pa je treba iskati predvsem v zgodovinskih okoliščinah (razdelitev panonskih Slovencev med Avstrije in Madžare, onemogočeno kulturno ter jezikovno sodelovanje), delno tudi v jezikovnih (vpliv kajkavščine na prekmurski knjižni jezik in osrednjeslovenskega knjižnega jezika na vzhodnoštajerski knjižni jezik).

OPOMBE

¹ M. Orožen, Slovenski knjižni jezik in zaton pokrajinskih različij v prvi polovici 19. stoletja. V: *Obdobja* (2), 1981, str. 421–439.

² M. Orožen, Leksikalni doprinos Koroške k slovenskemu knjižnemu jeziku v 18. in 19. stoletju. V: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 9, 1973, str. 190–201.

³ M. Orožen, Dajanko — slovnica in dialektolog. V: *Študije o jeziku in slovnstvu*, Murska Sobota 1973, str. 129–148.

⁴ B. Rajh, Severovzhodna Slovenija pri oblikovanju slovenskega knjižnega jezika do konca prve polovice 19. stoletja. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1, 1984, str. 38–49.

⁵ »Puznavanje jezikovnih dejstev v pismenih virih, še bolj v govornem jeziku, je Dajnka potrdilo v spoznanju, da jezik štajerskih Slovencev ni enoten, da teži k dvema različnima žariščema. Od Maribora na zahod se vključuje v srednjo pismeno kranjščino, od Maribora na vzhod pa se oara predvsem na prekmursko in kajkavsko knjižno tradicijo. In — če so Kranjci kakor tudi Korošci v svojih slovnica in slovarjih, v svoji knjižni tradiciji uveljavljali vsaj nekatere svoje jezikovne značilnosti, če so ogrski Slovenci lahko živeli v svojem knjižnem izročilu, zakaj naj v tem času upuščajo svojo pisarno tradicijo ravno vzhodnoštajerski Slovenci? (Prim. M. Orožen, Dajnka — slovnica in dialektolog, str. 131.)

⁶ P. Dajnka, *Lehrbuch der Windischen Sprachen*, Grätz 1824. Izhajal je seveda iz Koptarjevega sistema, ki ga je prilagajal razmeram v severovzhodni Sloveniji.

⁷ »Eno leto pred Metelkovo slovnico je izdal za vzhodnoštajersko področje svojo slovnico s posebno pisavo Dajnko. Tudi njegova pisava (dajnkova) se je precej rabila, bila je razen tega boljša od Metelkove. (Prim. J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik 2, str. 61.)

⁸ Tako Dajnko nikakor ni začetnik takega pokrajinskega jezikovnega izročila, ampak je samo njegov pričevalec, njegov končni skrajni višek, kot je bil na Kranjskem v skrajnosti njegov predhodnik Pohlin in celo sodobnik Metelko — in prav njegovi »separatistični« trmi gre danes iz znanstvenih razlogov priznanje, saj je tako ohranil zgodovinsko važno jezikovno gradivo, ki med drugim lepo kaže, kakšen je postopek knjižnega normiranja na ožji jezikovni podlagi ob vplivu sodobnih knjižnih izročil enega in istega jezika. (M. Orožen, Dajnka — slovnica in dialektolog, str. 131.)

⁹ J. Rujter, Začetki slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1968.

¹⁰ Kreplov odnos do slovenstva in jezikovnega vprašanja na severovzhodu Slovenije se je izoblikoval že med študijem v Gradcu, kjer je sodeloval s Primitcem in se v njegovem krogu navduševal za domačo govornico. Narodno buditeljsko vneto si je pridobil med pogovori in sodelovanjem z navdušenim učelem M. Jaklinom, pisal pa je nabožne tekste in pesmi, po smrti pa je izšlo tudi prvo slovensko zgodovinsko delo (Dogodivščine štajerske zemlje, 1846). (Prim. slovenski biografski leksikon 1, str. 567–599.)

¹¹ Krepkl si je v cerkvenih prevodih prizadeval približati vzhodnoštajerski jezik osrednjeslovenskemu knjižnemu jeziku in mu je to, kljub Pršernovi puščici, uspelo (bolj ali manj) tam, kjer je imel dobre vzore (evangelija in življenja svetnikov) je lahko prebrl v osrednjeslovenskem knjižnem jeziku in tu besedila so glaxoslovno, besedoslovno in skladbenjsko močno vplivala na njegove prevode. Drugače pa je bilo, ko je pisal zgodovinsko delo (Dogodivščine štajerske zemlje, Gradec 1845). V osrednjeslovenskem knjižnem jeziku zgodovina Slovencev še ni bila napisana, načrt pisanja pa je zahteval drugačne besedne in skladbenjske rešitve, kot so se pojavljale v nabožnem slovnstvu. Krepkl, ki v osrednjeslovenskem knjižnem jeziku ni mogel najti zgledov za svoje delo, se je odločil za rešitve, ki so bile v duhu vzhodnoštajerskega jezika. S tem pa je dokazal, da je bil ta jezik v prvi polovici 19. stoletja že tako razvit, da je lahko urednik vsi zahtevne pisave in prevajalec ter se uveljavljal kot izdelan knjižni jezik. Prim. Marko Jesenšek, Pomenske funkcije nedoločnika, navedenika in pasivnih konstrukcij v Kreplovih Dogodivščinah štajerske zemlje. V: *ČZN* 2, 1988, str. 200–215.

¹² »Maloštevilni pisci tega jezikovnega področja so bili dejansko v jezikovnem trikotju na severovzhodu prekmurski knjižni jezik, na jugozahodu kranjski knjižni jezik (na Koroškem obarvan z narečnimi značilnostmi) na vzhodu knjižni jezik kajkavcev (Varaždin, Zagreb). Štajerci se v celoti niso podredili nobenemu, in tako je sredi 18. stoletja nastal še en knjižni jezik, oprt na slovenskogrško-prleško narečno osnovo, ki je v tekstih na začetku 19. stoletja izpričal pravečti razmah in je uzakonjen celo v dveh dobrih slovnica. (M. Orožen, Jezikovno knjižno izročilo prekmurskih in štajerskih pisateljev. V: *ČZN* 1, 1973, str. 127–138.)

¹³ T. Logar, Slovenska narečja, Ljubljana 1975.

LITERATURA

- Dajnko, P. *Listi ino Evangeliji*, V Radgoni 1826.
 Jesenšek, M. Pomenske funkcije nedoločnika, navedenika in pasivnih konstrukcij v Kreplovih Dogodivščinah štajerske zemlje. V: *ČZN* 2, 1988, str. 200–215.
 Krepkl, A. *Sveti nedelni ino svetešni evangelji*, v Gradci 1843.
 Küzmič, Š. *Nuovi zakon*, v Halli Saxonskoj 1771.
 Logar, T. *Slovenska narečja*, Ljubljana 1975.

Orožen, M. Dajško — slovnicař in dialektolog. V: Študije o jeziku in slovstvu, Murska Sobota 1973, str. 129–148.

Orožen, M. Jezikovno knjižno izročilo prekmurskih in štajerskih piscev. V: ČZN 1, 1973, str. 127–138.

Orožen, M. Slovenski knjižni jezik in zaton pokrajinskih razliãic v prvi polovici 19. stoletja. V: Obdobja (2), 1981, str. 421–439.

Rajh, B. Severovzhodna Slovenija pri oblikovanju slovenskega knjižnega jezika do konca prve polovice 19. stoletja. V: ČZN 1, 1984, str. 38–49.

Rigler, J. Začetki slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1968.

SBL Slovenski biografski leksikon 1, str. 567–569.

Toporišič, J. Slovenski knjižni jezik 2, Maribor 1974.

Zusammenfassung

Die Bemühungen um die oststeirische Literatursprache erreichten ihren Höhepunkt mit den Schriften von Peter Dajško. Sein »Separatismus« hatte keine negativen Folgen und beweist die verschiedenartige Sprachentwicklung in Krajnska, Štajerska, Koroška und Prekmurje. Dajško verwendet in seiner Grammatik festgelegte Sprache und Schrift; A. Kreml strebt jedoch nach einer Vereinheitlichung der ost- und mittelslowenischen Literatursprache.

Bei Dajško (Listi ino Vangeliji, 1826) und Kreml (Sveti nedelni ino svetešni evangeli-ji, 1845) werden aktive Partizipien vor allem in ihrer ursprünglichen Funktion verwendet; oft kommen sie auch in der Attributiven, nominalen und prädikativen Funktion vor. Morphologisch werden sie korrekt abgeleitet.

Die Partizipien auf -oč/-eč, die in der Regel von inperfektiven Verben abgeleitet werden, drücken Gleichzeitigkeit aus. Das stereotyp gebrauchte Partizip rekoč und die entsprechenden Synonyme govoreč, povedajoč kommen bei Dajško und Kreml oft vor, und zwar an den identischen Stellen wie bei Š. Kuzmič. Aus den Resultaten der Analyse geht hervor, daß Dajško dieses Klischee konsequent gebraucht, Kreml dagegen ersetzt es aber auch durch einen Gliedsatz oder eine Satzreihe (ker pravi, inu je rekel).

Das attributiv gebrauchte Partizip kommt bei Dajško, Kreml und Š. Kuzmič in gleichem Maße vor. Nur seltene Beispiele weichen ab: Kreml ersetzt auch das voran- und nachgestellte Attribut durch einen Gliedsatz. Es ist interessant festzustellen, daß das attributiv gebrauchte deklinierte Partizip bei Dajško und Kreml selten vorkommt, obwohl es für Š. Kuzniã's Übersetzung von Novi zakon typisch ist. Das nominal gebrauchte Partizip stimmt bei allen drei Verfassern überein; Abweichungen sind nur bei Dajško zu erkennen: einige Male schreibt er anstelle des Partizips einen Gliedsatz.

Die prädikativ gebrauchten Partizipialkonstruktionen erscheinen bei Dajško und Kreml häufig, weil sie auch in der gesprochenen Sprache lebendig waren und nicht mehr als Entlehnungen aus dem Griechischen betrachtet wurden.

Aus der Analyse der untersuchten Texte geht hervor, daß die Konstruktion Partizip + Hilfsverb biti auch an denjenigen Stellen gebraucht wird, an denen Š. Kuzmič eine finite Verbalkonstruktion bzw. ein Partizip auf -n/-t + bodouci verwendet.

Dajško ersetzt die selten vorhandene Konstruktion biti + Partizip auf -oč/-eč durch einen Gliedsatz; Kreml verwendet diejenigen Partizipialkonstruktionen, die auch in der mittelslowenischen Schriftsprache üblich waren.

Das adverbiale Partizip gebraucht Kreml öfter als Š. Kuzmič. Die deskriptive Verbal-konstruktion ist bei ihm an denjenigen Stellen zu finden, an denen Š. Kuzmič und Dajško ein Partizip in der adverbialen Funktion verwenden.

Die Untersuchungsergebnisse weisen auf eine Verbindung zwischen Dajško und Š. Kuzmič auf; Kreml dagegen führt in seine Sprache syntaktische Strukturen aus der mittelslowenischen Schriftsprache ein. Solche Entwicklungstendenzen zeigen sich manchmal auch bei Dajško, und zwar in den Fällen, wo er neben dem Partizip auf -oč/-eč noch einen Infinitiv in der Funktion des syntaktischen Kondensators verwendet. Solche Infinitivkonstruktionen stammen aus der mittelslowenischen Literatursprache, wo sie aktive Partizipien ersetzen.

ZEMLJIŠKO GOSPOSTVO POLSKAVSKI BUKOVEC

Jože Koropec*

UDK 332(497.12 Bukovec)•14/18• 347.235/236(497.12 Bukovec)•14/18•

KOROPEC Jože: Zemljiško gospostvo polskavski Bukovec. (Die Grundherrschaft Bukovec (Buchberg) bei Polskava.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, str. 73—143.

Izvirnik v slov., povzetek v nem., izvleček v slov. in angl.

Na osnovi arheoloških odkritij in zlasti izredno bogatih arhivalij Štajerskega deželnega arhiva v Gradcu in matičnih knjig od srede 17. stoletja dalje je prikazana od bronaste dobe do srede 19. stoletja zgodovina pokrajine, ki jo je zajemalo zemljiško gospostvo polskavski Bukovec od srede 15. stoletja. Bilo je 2. stoletju v posesti Turjaških-Auerspergov, 1. stoletje Trautmannsdorlov iz Kirchberga am Walde severovzhodno od Gradca in pol stoletja mariborskih Brandisov. Iz matičnih knjig je spoznavno naraščanje števila nezakonskih otrok, zelo močna menjava prebivalstva, visoka smrtnost otrok, visok odstotek staršev z le enim otrokom. Šele v prvi polovici 19. stoletja je zaznati vidnejši porast prebivalstva.

Razprava predstavlja model, ki vsakomur priznava in poišče mesto v zgodovini.

UDC 332(497.12 Bukovec)•14/18• 347.235/236(497.12 Bukovec)•14/18•

KOROPEC Jože: The Manor Bukovec of Polskava. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, p. 73—143.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and Engl.

On the basis of archeologic discoveries and especially on the discoveries and especially on the rich archival materials of The Styrian Provincial Archives of Graz from the middle of 17th century forward, the history from the bronze age to the middle of the 19th century of the country belonging to the Manor Bukovec of Polskava from the middle of the 15th century, is presented. Two centuries it belonged to the aristocratic family Auersperg of Turjak, one century it was the property of the Trautmannsdorfs from Kirchberg am Walde, north-east from Graz and half a century it belonged to the aristocratic family Brandis of Maribor.

The land registry shows an increasing number of illegitimate children, a very strong interchange of inhabitants, a high children's mortality and a high per cent of one-child families. Only in the first half of the 19th century an increasing growth of inhabitants is to be noticed.

Do 1500

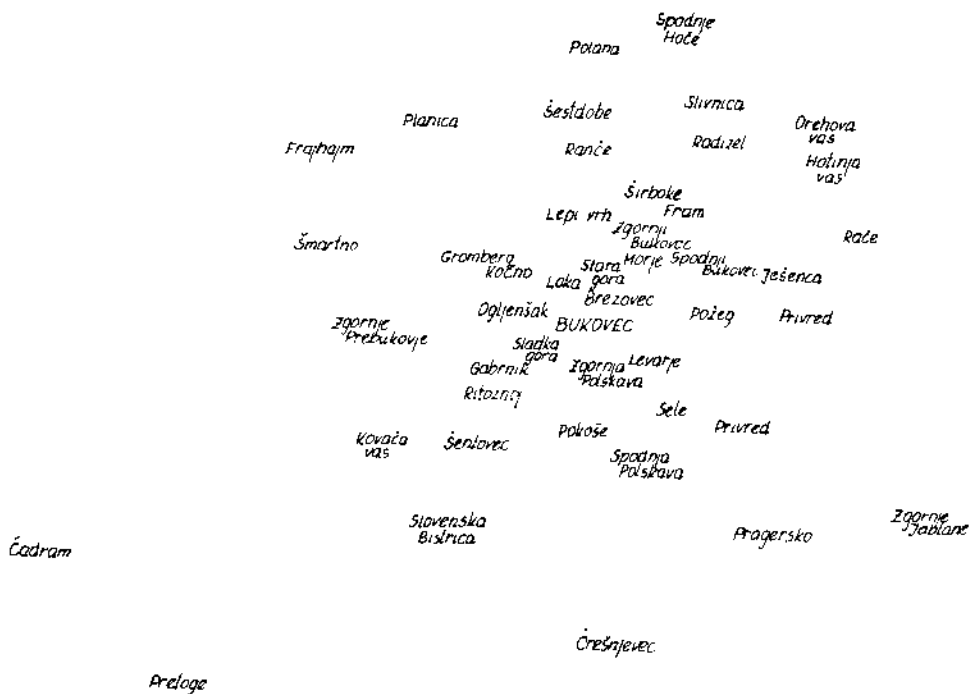
Kraj Bukovec v krajevni skupnosti Zgornja Polskava in v občini Slovenska Bistrica se razteza v glavnem na pohorski strani ceste Dunaj—Trst na nadmorski višini okoli 300 do 430 metrov med Zgornjo Polskavo in framskim Morjem v občini Maribor. Le prav kratek okoli 30 metrov ozek pas zemlje na dravskopoljski strani omenjene ceste med cestama na Pragersko in Požeg je tudi bukovski. Na Bukovec mejijo kraji Zgornja Polskava, Ogljenšak, Loka, Morje in Požeg.

Na Slovenskem je nešteto krajev in ledin poimenovanih po bukvi, med njimi poleg polskavskega Bukovca tudi framska Spodnji in Zgornji Bukovec, Bukovec pri Poljanah, 5,5 km jugovzhodno od Velikih Lašč in Bukovec v ljubljanski občini 17 kilometrov severozahodno od Velikih Lašč.

* Dr. Jože Koropec, zaslužni profesor

Prijazna prelomna prisojna lega na pohorskih obronkih je že prav zgodaj primamila ljudi.

Katastrske občine 1825 -

Arheolog Stanko Pahič je objavil sporočilo s sliko o le par sto metrov severovzhodno od Bukovca oddaljeni 2 metra visoki večji gomili s premerom 15 metrov v framskem Morju blizu avtobusne postaje. Njen grob je bil plitvo vkopan v nekdanja tla in obdan s kamni in kamnitimi ploščami. Skelet pokojnega brez pridevkov je bil docela preperel in »ugotovljiv le še po lisah preperelin«. V gomili je bilo izredno malo črepij grobe keramike. Pahič je uvrstil gomilo v bronasto dobo B—C, v drugo tisočletje pred našim štetjem. Že pred odkopom sva s Pahičem naletela na gomili na 11 cm dolgo, 4,5 cm široko in 4,3 cm debelo kamnito sekuro iz sivo zelenkastega kamna z navrtano luknjo. Leta 1976 so ostanke te gomile pri Mešičkovi hiši v Morju št. 17 povsem zravnali z okolico. Podoba je, da si je gomilo dal še za življenja nasuti kak plemenski poglavar.

V bukovškem gozdnem sosedstvu te nekdanje gomile sta opazni nad nekdanjim cestnim usekom dve večji še neraziskani gomili na ledini Gomila.

Na severovzhodnem obrobju Bukovca so med domačijama »Meglič« na Bukovcu št. 129 in »Jakl« v framski Loki v gozdu gomile. Stanko Pahič jih je spoznal za rimske.¹

Smem zapisati, da se je na Bukovcu najprej govorilo ilirski in latinski.

Sredi prvega tisočletja našega štetja so bukovski staroselci doživljali iz splošne zgodovine poznane premike različnih ljudstev in v drugi polovici 6. stoletja priselitev Slovencev, s katerimi so se preživeli zlili. Ljudje na Bukovcu so vedeli za obrske Avare, za samostojna vladarja Sama in Valuka, za germanske Franke in Bavarce. Kristjani so postajali najbolj v 9. stoletju v časih Koclja, Konstantina-Cirila in Metoda. Od konca 9. stoletja so se blizu tri četrt stoletja bali madžarskih ogrskih pohodov ob cesti Ptuj—Slovenska Bistrica. Pred koncem 10. stoletja so se znašli v nemškem cesarstvu.

Oglejska krščanska središča so se približevala Bukovčanom od Ptuja v Razvanje, Hoče in Slivnico. Iz svobodnih kmetovalcev so postali zgodaj podložni kmetje zemljiškega gospostva vitezov Gromberških s sedežem na polskavskem Kočnem ležečem Grombergu, prvič omenjenem leta 1142 v Podravski mejni grofiji.

Bukovski sosedje so postajali podložniki zemljiških gospostev s središči na Spodnji Polskavi in Zgornji Polskavi, ki sta se odcepili od gromberškega, ter v Framu.

Bukovčani 12. stoletja so prispevali svoj delež za cerkveno »desetino«, v resnici petnajstino, v slivniško župnišče in v mariborski grad na Piramidi, sedež podravskih mejnih grofov. Šlo je za pšenico, rž, oves, pridelke triletnega kolobarjenja, za jagnjeta, piščeta, vino, morda že tudi za med. Z vključitvijo Dravske mejne grofije po letu 1147 v Štajersko, ki se je 1180 dvignila v vojvodino, so Bukovčani postajali Štajerski Slovenci.

Proti sredini 13. stoletja so zgradili na Spodnji Polskavi Štefanovo cerkev, ki je že 1249 bila sedež nove od Slivnice odcepljene župnije. Bukovčani so jo vsakodnevno imeli pred očmi. Bila jim je bližja, zlasti v sili, od oddaljene skrite slivniške. Domači slivniški župnik je 1252 smel celo globiti svoje prestopne vernike.

Bistrica je že postajala iz trga mesto. Bukovčani so se pogosteje v njej in ob cesti skozi obrobje svojega kraja kot v Mariboru in na Ptuju seznanjali s prometom, trgovino in denarjem, pa tudi z mestnim življenjem.

Spopadi za posest nad Štajersko, najbolj v tretji četrtini 13. stoletja, so morali vznemirjati tudi Bukovčane. Tudi brez prirodnih nezgod ni bilo. Leta 1309 so okoli Bistrice rojile kobilice in med drugim pokončale jezdeca s konjem vred.

Na začetku 14. stoletja se je na Grombergu poslavljaj od življenja zadnji Gromberški. Njegovi nasledniki Bistriški iz Bistrice pri Ilzu, vzhodno od Gradca, so gospodovali tudi Bukovcu. Proti koncu 14. stoletja so poskrbele štajerske deželne oblasti za modernizacijo glavne ceste Dunaj—Trst. Zanj je vemo, da je te

kla tudi po bukovški zemlji. Na Ptujski gori so zagledali novo romarsko cerkev, ki jih je ob priložnostnih stiskah in v zahvalah pritegovala.

Leta 1402 se je že vrtelo mlinsko kolo na sosednji Zgornji Polskavi.

Leta 1428 je gromberški Albreht II. Bistriški (1411—1437) zapisal ženi Jeri pravico do deželnoknežje fevdne (= najete) sicer po izvoru cerkvene vinske desetine tudi na ogljenšaški in bukovški Sladki gori —Eck,— 1490 Suessen Perg am Pacher, 1712 Slatka gora in na Bukovcu—Buchberg. Domačini so iz nemškega poimenovanja izoblikovali svoj Poperg. Slovenski Bukovec srečamo šele leta 1850.²

Ko je 1435 preminil Herman II. Celjski, je njegov sin knez Friderik II. Celjski priznal 1436 Albrehtu II. Bistriškemu tudi pravico do posedovanja dveh celjskih fevdnih kmetij pri Sladki gori.

Leta 1437 sta izumremu rodu gromberških Bistriških sledila sodediča novi upravnik slovenskobistriškega zemljiškega gospostva Valter Safner, ki je umrl 1452 ali 1453, in mož Lize Turjaške—Auersperg Erazem Viltuški z Viltuša ob Dravi zahodno od Maribora. Štajerski vladar je 1441 priznal Valterju Safnerju tudi celo žitno desetino od kmetije na Sladki gori—Egk in prenagleno celo vinsko desetino na Bukovcu na Pohorju—an der Puchper auf dem Pacher. V naslednji priznavalni listini Safnerju 1443 Bukovec ni bil omenjen, Erazem Viltuški je to preprečil. Kar oba sodediča sta sprejela v letih 1444 Safner in 1445 Viltuški celjske fevde iz leta 1436 in gromberške lovne pravice med potokoma Bistrice in Ješenco, torej tudi na Bukovcu.

Marca 1446 so bili Bukovčani priča pohodu 15 000 Ogrov po ptujski cesti do Slovenske Bistrice.

Safnerjeva vdova Marjeta si je dala potrditi 1454 vladarjeve fevde kot njen mož 1441. Leta 1455 je te fevde že imela Safnerjeva hčerka Ana, žena Bolfenka Pernerja, le bukovško vinsko desetino samo Erazem Viltuški, ki si je povsem prisvojl vinorodni Bukovec, ki se je s tem izločal iz gromberškega zemljiškega gospostva in tako postal samostojno zemljiško gospostvo.³

Sune, nekdanji trški sodnik na Ptujski Gori, je prepustil 1465 pod Ptujsko Goro po smrti brata Simona pol dvora svojega deda Švarcla drugemu. Na Bukovcu je živelo v turjaški podložnosti Sunovih pet nečakov: Gregor, Janez, Matej, Peter in Simon. Z očetom Jurijem, Sunovim bratom, so še oni prodali 1466 drugo polovico omenjenega dvora pod Ptujsko Goro.⁴

Nemški cesar Friderik III. Habsburški je 1457 potoval po cesti skozi Bukovec in Zgornjo Polskavo. Proti njemu se je 1469—1471 uprl poveljnik najemniške vojske Andrej Baumkircher. V neuspelem uporu je sodeloval tudi gromberški zemljiški gospod Andrej Greissenecker. Bil je ob imetje in glavo. Ko je 1471 umrl Erazem, zadnji Viltuški, tudi solastnik Gromberga, se je cesar polastil celotnega gromberškega zemljiškega gospostva.

Za Erazmovo dediščino se je začel potegovati njegov sorodnik kranjski deželni glavar (1484—1503) Viljem Bogati Turjaški—Auersperg. Leta 1478 in 4. oktobra 1494 sta mu cesarja potrdila tudi na Bukovcu najprej 1478 polovico nekdanjih deželnoknežjih fevdnih cerkvenih desetih, vezanih na Gromberg, 1494 že celoto. Drugače sta vladarja Turjaškega zadovoljila tako, da sta mu priznala od gromberškega zemljiškega gospostva že dejstveno odcepljeni Bukovec. Turjaški se je nato odpovedal vsem svojim pridedovanim pravicam do Gromberga.

Pred letom 1490 si je gorninske vinograde na Sladki gori—Suessen Perg am Pacher prilastil Štatenberg. Gromberg je svojo prejšnjo lastnino tu imel odslej v najemu. Ti vinogradi so oddali 55 veder — vedro = 19 litrov—gornine.⁵

Leta 1472 so se v polskavskem svetu prvič pojavili Turki. Sem so prihajali še 1477, 1493, 1498 in 18. in 19. septembra 1532. V sosednjem Framu so Ogri skušali 1493 osvojiti grad.

V Bistrici so Bukovčani že lahko srečali konec 15. stoletja najrazličnejše obrtnike, učitelja, ranocelnika in prvega na Slovenskem znanega Roma.

1501—1600

Leta 1502 je Janez Turjaški-Auersperg kupil od Prueschenkov štatemberško zemljiško gospostvo in s tem tudi vinograde na Sladki gori. Ko je 1506 umrl njegov sorodnik Viljem Bogati, lastnik zemljiškega gospostva Bukovec, ga je tu nasledil.

V največjem slovenskem kmečkem uporu so hitele 1515 po dunajski bukovški cesti vojske dušit puntarje pri Konjicah in Celju.

Sodne, omenjene že konec 15. stoletja, odvetniške, lovne, znane že 1430, in ribolovne pravice, dominikalni = neposredno grajski gozd in pašnik na Bukovcu so bili še 1515 vezani na Gromberg, a z delilno pogodbo med sorodniki že tudi na Zgornjo Polskavo, Frajštajn pri polskavskih Selah in na Vartenhajm pri Hotinji vasi. Leta 1976 so ga porušili zaradi bližnjega letališča.

Leta 1524 je Janez Turjaški sprejel še nekdanji Safnerjev deželnoknežji fevd na Sladki gori. Tu je takrat imelo gorninske vinograde 37 sogornikov, med njimi med okoličani Bratec in Juri Pesaik z Bukovca. Sogorniki so za te vinograde odajali letno nad 30 veder gornine.

Očeta Janeza Turjaškega je naslednik Volk Engelberg Turjaški-Auersperg.

Leta 1526 je gromberški zemljiški gospod Janez Aigl kupil od polskavskega mlinarja vinograd na Sladki gori in mlin pod njim.

V tem času sta se že slišala na Bukovcu nova spodnjepolskavska zvonova.

Aiglova vdova Marjeta se je 1538 poročila z Ožbaltom Pragerjem iz Jamnika v Novi Dobravi severozahodno od Zgornjih Zreč. Možu je 6. junija 1541 zapisala na Sladki gori gorninski domec z vinogradom. Sogornik te gromberške posesti je bil že studeniški samostan.

Pred 1542 si je pridobil Bukovec od Turjaških Karel Trap. Trapi so že 1381 posedovali stolp pri Slovenjem Gradcu. V 15. stoletju so živeli v stolpastem dvoru Trapenhof v Avstriji, severozahodno od Maribora, in bili upravniki zemljiškega gospostva Žlemberg pri Duhu na Ostrem vrhu.⁸

Za nedavno umrlega Karla Trapa je prijavil podatke za predvideno pravičnejšo davčno osnovo za Bukovec 23. maja 1542 varuh njegovih otrok Krištof Haimer Starejši.

Trapovi dediči so posedovali na Bukovcu in na Levarjah, sedaj delu kraja Zgornja Polskava okoli cerkve, dominikalni vinograd, ocenjen z 20 imenjskimi goldinarji, 15 kmečkih-hubnih vinogradov, 18 sogorniških vinogradov in 23 podložnih posestev z 21 družinami. Celotno bukovško imenje je nanoslo 14 imenjskih funtov, 5 šilingov in 9 srebrnikov.

Nevinogradniške nepremičnine so ocenili z imenjskimi goldinarji:

-5	-10	-15	-20	poprečje
1	7	12	3	12 im. gold.

Živino so gojili takole:

konje				govedo				svinje					
0	1	2	0	-5	-10	14	poprečje	0	-5	-10	-15	16	popr.
13	6	4	1	6	15	1	6-7	1	4	14	3	1	7.

Le ena družina je imela tudi 16 ovac, le 4 družine tudi od 4 do 15 koz. Ocenjena vrednost živine je pomenila blizu polovice davčne osnove. Vinogradi v posesti domačih podložnikov so označeni 3 pri splošnem prikazu, 12 v posebnem oddelku, ki predstavljajo vinograde v posesti bukovških kmetij, dalje 18 vinogradov kot gorninskih in še 1 neposredni gospostveni-dominikalni vinograd, vsega 34 vi-

nogradov. Med posestniki gorninskih vinogradov sta bila tudi bukovška podložnika Juri Predanko in Jurko Padenk. Trapov podložnik je bil tudi sogornik Matija Prajdl. Po eden sogornik je živel v gospodstvih Fram, Konjice, Rače, Spodnja Polskava-župnikovo, studeniški samostan in Zgornja Polskava. Za sogornika osebenjka niso zapisali, kje je živel. Med sogorniki je bil tudi bistriški meščan Jurij Turk.

Vinogradi so bili ocenjeni z imenjskimi goldinarji:

		-5	-10	-15	-20	-25	poprečje
dominikalni	1				1		20
v splošnem seznamu	3		2	1			10
domačih kmetij	12	7	5				5
gorninski	18	1	5	7	3	2	12
	34	8	12	8	4	2	10.

Imenjska cenitev je za Bukovec nad vse dragocena. Prva predstavi bukovške družine in bukovško gospodarstvo. Od 21 podložnih družin, 2 sta imeli po 2 kmetiji, je bilo dvoje kočarskih, 17 srednjekmečkih in dvoje velikokmečkih. Preseneča bogata živinoreja, posebej konjereja, najbolj pa zelo razširjeno vinogradništvo. Vinogradi so bili na ožjem Bukovcu in na ledini Sladka gora.

Imenjska cenitev 1542

Podložniki na Bukovcu — Die Holden im Puechperg

nepremičnine + vinogradi v imenjskih goldinarjih	konji	biki	voli	krave	teleta	svinje	koze	ovce	hišne št. od 1985
Gregor Hauber	k 12	2		4	4	11			44
Martin, Pračlov sin	k 11 + 14	2	4	2	2	8			
Matija Vašnak	k 20			2		8			
Štefan Pisanic	7 + 3	1		2	2	6			130
Juri Beredanko	12		2	4	3	11	15	16	
Martin Kobrer	10 + 8 + 4.		4		1	2	2	4	
vdova Lisjak	15 + 5				2	2	8		127
Peter Holcer	7								27
Matija Samoh				2	2	2	8		112
Jernej Pesjak	10			4	2	1	10		
Primož Pesjak	15	1		2	2	2	8	6	
Filipov sin Juri	12				2	2	7	5	
Andrej Bredanko	12			2	2	3	4		
Jernej Adale	12 + 7	1		2	4	3	11		120
Matej Kuhenek	10	1			3	3	8		
Jurko Petek	10 + 7	1	2	2	1	1	4		
Matija Pergaver	14 + 8		2		1	1	6		129
Peter Holcer	15 + 5		1	2	3	1	8		27
Žiga Flajšaker	8 + 8	1		2	2	3	5		
Šnajder na kmetiji									107, 108,
Jurija Turka	k 20 + 10		2	2	4	6	16		110
Avguštin Padenek	2k 27 + 9 + 4	2	6		6	5	12		
Matija Brajdl	3	2			3	2	6		

k = kmetija

Večina družin je bila popisana z imeni in priimki, na primer moj prednik Matija Samuh. Živel je na samem par sto metrov pod sedanjo Hrenovo kapelo pri izviru vode na poznejši franciscejski parceli 111 ob meji s parcelama 109 in 113 sredi svoje kmetije, zato so tej domačiji sosedi naredili hudomušni priimek Samuh. Priimka Lesjak in Pisanec sta še živa kot hišna imena.

Priimke, ki so takrat najbolj nastajali, so oblikovali domačini sami ali pa nemško zemljiško gospostvo. Hauber = Huber je bil podložnik na večji kmetiji ali hubi. Pisal se je tudi Sekol. Priimki Sekol, Lesjak in Holcer so pomenili prebivalce pri gozdu. Dva podložnika sta bila še brez priimkov, Šnajderu niso zapisali imena. Peter Holcer je imel dvojce posesti. Pesjaka in Bredanka = Bredanka = Bradenka sta bila po dva. Pergaverju bi slovenski rekli Ledinek.

Vse prve domačije so bile vezane na bližino potoka ali studenca. Ker je pozneje poznano strnjeno krajevno jedro okoli bukovške upravne zgradbe, ga je omogočil bližnji »gmajski« studenec pod njim. Prav zaradi pomena te vode za več družin, je njegovo ozko okolje ostalo gmajna, skupna last.

Ker je 1542 bilo na samem Bukovcu brez Levarij manj kot 21 družin, so nove posesti sčasoma nastajale s kosanjem nekaterih med njimi.

Jernej Adale je prednik poznejših Voduškov. Priimka Flajšaker in Šnajder sta obrtniško izpovedljiva. Bistričan Jurij Turk je posedoval na Bukovcu veliko kmetijo in 2 vinograde.

Bukovski zemljiški gospodi Trapi so imeli posesti še okoli Lučan-Leutschach v Avstriji in okoli Radelj ob Dravi.

Volk Engelbert Turjaški je javil 1542 za Štatenberg med drugim tudi, da je njegova velika kmečka družina Jakob Kalošak pod Sladko goro. Gojila je 7 goved, 6 svinj, 10 ovac in imela za 21 imenjskih goldinarjev nepremičnin. Štanteberških je bilo tod tudi 55 sogornikov. Ocenjeni so bili z imenjskimi goldinarji takole:

-5	-10	-15	-20	-25	-35	-40	poprečje
14	24	7	7	1	1	1	10 imenjskih goldinarjev

Med sogorniki so bili tudi Štefan Pisanic 10, ki je bil tudi sogornik bistriške cerkve v Gabrniku 6, Štefan Vrečko 5 in 9, Lovrenc Vrečko 5, Juri Pratenko 8, Andrej Pradenko 8, Primož Pratenko 5, Primož Pesjak 13, Baltažar Petek 8 in Filipov sin Juri.

Na Sladki gori je imel 9 gorninskih vinogradov studeniški samostan in jih je ocenil z imenjskimi goldinarji:

-5	-10	-15	-30	-35	poprečje
4	2	1	1	1	18 imenjskih goldinarjev

Eden sogornikov je bil Baltažar (Petek).

Vsega je bilo popisanih na Bukovcu in Sladki gori 98 vinogradov. Leta 1545 je pohorsko sleme nad Bukovcem že krasila areška cerkev. Krištof Haimer Starjši je bil 1545 že med pokojnimi. Njegova vdova je 1548 že priznala doraslega Jakoba Trapa za samostojnega zemljiškega gospoda.⁷

Mariborski kaplan beneficiat oltarja svete Katarine Klement Otta je imel z Jero Sebesič sina Felicijana in hčer Uršo. Ko je Jakob Hlapčan, rojen na prvič omenjenem morskem Bukovcu-Puechperg bey Fraunhaimb, Jero poročil, je kaplan kupil hišo, jo namenil Jeri za plačilo za njeno službo in jo zapisal njej in njenemu možu. Jakob je z listino 8 novembra 1551 sprejel zadevne pogoje.⁸

Cesar je 20. aprila 1562 potrdil »sedež« Bukovec-gesäss Puchperg s kmetijami in domci (= kmetijicami) Jakobu Trapu in njegovemu nečaku Ozvaldu. Sedež je bila utrjena in z vodnim jarkom zavarovana postojanka upravnikov bukovškega zemljiškega gospostva. Sedaj je v posesti Franca Hrastnika.

Leta 1563 je že stala z Bukovca lepo vidna ritoznojska Marjeta. Bukovško zemljiško gospostvo sta 1569 kupila Joahim in Matej Trautmansdorf. Njun rod je bil že 1542 v posesti zemljiškega gospostva s središčem v gradu Kirchberg am Walde v kraju Erdwegen-Grafendorf pri Hartbergu severovzhodno od Gradca.⁹

Med 1564 in 1573 je bil slivniški zemljiški gospod vnet luteran Ferdinand Kolonič. V takšnem ozračju je uskočil med protestante tudi slivniški župnik in se poročil.

V urbarju spodnjega mariborskega zemljiškega gospostva so zapisali na osnovi popisov iz različnih let 1570, da imata Trautmansdorfa na Bukovcu in Levarjah 27 gorninskih vinogradov, 17 kmetij in eno posest ter na Zgornji Polskavi 4 podložne kmetije, ena njih je posedovala mlin. Od vinogradov je dobival Maribor celotno vinsko desetino in sicer 1 vedro od štartina. Kmetije so bile dolžne Mariboru 2/3 cerkvene žitne desetine in toliko posebne dajatve pečnik. Ostala tretjina je bila studeniška.

Sogorniki po že rahlo zastarelem seznamu so bili: Štefan Pergaver, Štefan Pisanic, Primož Vredenka, Martin Kobrer, Matej Šuster, Jurij Krajner, Tomaž Lesjak, Jernej Pesjak, Jernej Vdelin, Miha Globokar, Simon Gorjup, Peter Holcer, Petrov sin Juri, Jurko Huber, Pobiaš, Adamova vdova Kokol, Anton Rak, Antonov sin Matej Rak, Štefan Vračič, Miha Šurling, Pankrac Šurling, Bratkov zet Matej, Jakob Volf, Friderikov sin Juri, Petrov sin Andrej Holcer, iz Lučan Hans Hackel.

Kmetije so posedovali: Matija Košica, Martin Kobrer, Tomaž Lesjak, Matej Koban, Andrej Pisanec, Petrov Juri Ajh, Janže Globokar, Jernejeva vdova Vratec, Matej Padenek, Samuhov zet Juri, Jernej Pesjak, Štefan Pergaver, Primož Pergaver, Simon Gorjup, Štefan Vratenčko, Petrov sin Andrej, Juri Sekolhuber, Ulrik Raber.¹⁰

Konec februarja 1573 je Bukovčane buril ob ljubljanski cesti strašen spreved na 900 členov dolgo verigo prikovanih z obroči okrog vratov 41 ujetih puntarskih kolovodij, ki so jih podili iz Celja v Gradec.

Leta 1574 je očeta Joahima in strica Mateja nasledil v Kirchbergu in na Bukovcu z Levarjami Jurij Adam (†1600) Trautmansdorf, ki se je pred 1582 poročil z Judito Scheidt.

Leta 1576 je izročil Jurij Žiga Herberstein vinograd na Bukovcu gromberškemu Krištofu Pragerju. Krištof si je na svojem Grombergu ustvaril knjižnico latinskih, grških, nemških in tudi prvih slovenskih tiskanih knjig.

Druga polovica 16. stoletja je rodila dvor Pragersko. Po cesti se je že premikala prva pošta.

Jurij Adam Trautmansdorf je 1595 kupil grad Weitersfeld ob Muri severovzhodno od Šentilja v Slovenskih goricah.

Na Bukovcu je še 1599 živel 70-letni Jurij Sekol.¹¹

1601—1700

Od 1600 je bilo zemljiško gospostvo Bukovec z Levarjami in delom Sladke gore v posesti vdove Judite Trautmansdorf. Pri oblasteh se je pritožila 1601 zoper framskega gospoda, ker je trpinčil njenega podložnika.

Od 1615 so si Bukovčani že lahko iskali zdravil pri bistriškem apotekarju.

Juditini podložniki v bukovškem »uradu« in sosednji Zgornjepolskavljeni so zgradili pred letom 1605 leseno kapelo v sosedstvu samih luteranskih zemljiških gospodov brez dovoljenja svetnih in cerkvenih oblasti. Za to dejanje so jih osumili štiftarstva, takrat preganjane oblike krščanstva. Deželni profos Volf Glöderl je prišel iz Gradca z oboroženim spremstvom, da bi zgradbo zažgal. Pri tej nalogi so ga okoličani ovirali in nekaj njegovih ljudi ranili. Ranjence je prevzel v nego bistriški ranocelnik. Notranjeavstrijska vlada je za to početje okrivila vdovo Judito

in ji junija 1607 naložila izredno visoko denarno kazen 500 zlatnikov. Medtem so verniki že pred majem 1607 prosili s Polskave, kjer je bil takrat zemljiški gospod zagrebški kanonik Baltažar Dvorničič, vlado, da bi smeli sezidati novo kapelo. Pred oktobrom 1607 so sporočili vladi, da bi kapela bila posvečena Lovrencu in Ožbaldju. Leta 1609 so o zadevi razpravljali štajerski deželni stanovi. Ko so verniki priskrbeli vsa potrebna dovoljenja, je Judita odstopila zemljišče za zidavo cerkve na bukovških Levarjah. Juditi in vernikom v pomoč je bil učeni in pri navadnih vernikih priljubljeni slivniški župnik Matija Mindorfer, rojak iz Braslovč, duhovnik od leta 1600. Leta 1619 so slovesno položili temeljni kamen. Slovesnost je opravil po nalogu oglejskega patriarha savinjski arhidiakon ljubljanski kanonik in župnik na Laškem Baltažar Tavčar. Navzoči so bili tudi lastniki nedeljivega gromberškega deželskega sodišča: Janez Prager za Gromberg — četrtna, Erazem Dietrichstein za Zgornjo Polskavo — četrtna in za Frajštajn — četrtna ter Erazem Tribnik, plemič iz Rač za Vartenhajm — četrtna. Po volji oblasti je morala biti v nestrpnem protireformacijskem vzdušju nova cerkev, sicer slivniška podružnica, posvečena Trojici in Mariji. Verniki so dosegli Lovrenca le na stranskem oltarju. Mindorfer je bil sprt s slivniškim zemljiškim gospodom. Pri

Urbar okoli leta 1630

Urad-Ambt Bukovec-Puechpergg

		p r a v d a				p i s n i n a					hišne št. od 1985
		gld	šil	sr	sr	kruhi	kopuni	kokoši	jajca	jagnjeta	
Juri Huber	2k	1	4		2	4		6	30		44
Avguštin Pratič			4	20	2	4		2	10		
Štefan Pisanič	d		1		3	2		2	10		130
Simon Gaban	k		7		2	2	2	2	10	1	
Tomaž Fuks			4	10	1+1	2	1+1	2+2	10	1	127
Filip Pratič	+ d		5	in 10							
			2	20	1	2		1	10		
Gašpar Sambach	d		3	28	1	2		2	10		112
Marko Holzer			4		1	2	1	2	10	1	27
Arne Pisiak	ko		6	28	2	2		2	10		
Mates Batvič	ko		3	17	1	2		2	10		
Blaž Guči	ko		4	20	1	2	1	2	10		
Krištof Gauč			6		2	2		2	10		
Simon Garub	ko		3	22		2	1	2	10		107, 108, 110
Urban Bračko	ko		5	20	1	2	1	2	10		84
Tomaž Bračko	ko		4	10	1	2		2	10		85
Martin Voršnik	ko		2	20	1	2	1	2	10		62
Andrej Holzer	ko		3	6	1	2	1	2	10		28
Ulrik Reich	ko		4	24	1	2	1	2	10	1	
Jurij Reich	ko		4	10	1	2	1	2	10	1	
Simon Bisanik	ko		4	10	1	2	1	2	10		
Andrej Herga	ko		6	14	1	2		2	10		
Gregor Sarko	½k		6		1	2		2	30		
Andrej Bitrič			4		1	2		2	10		

d = domec

gld = goldinar

k = kmetija

šil = šiling

ko = koča

sr = srebrnik

oblasteh so ga očrnilo za duhovnika nedovoljenih odnosov s studeniško priorico Katarino Neffe-Nečak. Trojičko cerkveno središče izven vasi je škodovalo razvoju Zgornje Polskave in pozneje povzročilo odcepitev Levarja od Bukovca.¹²

Judita Trautmansdorf je bila pri življenju še 1632. Raje je živela v Weitersfeldu kot v Kirchbergu am Walde. Njena sinova Jurij Krištof in Ernrhaj sta si že 1623 delila družinsko premoženje. Ernrhaj je dobil Weitersfeld ob Muri in Bukovec. Weitersfeld je že 1628 prodal bratu in njegovi ženi Mariji Ani pa prepustil Bukovec, povezan znova s Kirchbergom am Walde. V zvezi s tem je nastal okoli 1630 urbar zemljiškega gospostva—urada—Ambt Bukovca s 23 podložnimi družinami in s 25 tujimi sogorniki.

Popis za ta urbar ni nastal na novo in so le prepisali prejšnji zdaj neohranjeni urbar, kar je bilo večkrat večjke v navadi. V urbarjih niso vedno zapisane družine v istem zaporedju. Jurij Huber je živel na dvojni kmetiji—hubi, Simon Koban na kmetiji, Gregor Zorko na polkmetiji. Tomaž Fuks-Lesjak je imel poleg svoje posesti še domec, vsi drugi so živeli na domcih—Hofstadt.

Priimek »Voršnik« je bil v resnici Dvoršek. Nastal je po enkratni ograji dvorišča. Sestavljena je bila iz izjemno velikih cepanih kamnitih plošč, vkopanih v zemljo. Še sedaj jih je nekaj na prvotnem mestu pri hiši s številko 62.

Podložna družina je oddala letno zemljiškemu gospodu od 1 šilinga do 1 goldinarja 4 šilinge (1 goldinar = 8 šilingov = 240 srebrnikov) denarne pravde—Zins takole v šilingih:

-1	-3	-4	-5	-6	-7	-10	-12	poprečje v šilingih
1	2	5	7	3	3	1	1	5.

Poleg denarne pravde, ki je zajemala tudi denar od domačih sogornikov, je oddajala družina še najbolj 1 ali redkeje 2 srebrnika pisnine—Schreibgeld, 2 kruha, 2 kokoši, 10 jajc, 5 družin še po 1 jagnje ob Veliki noči, polovica družin tudi po 1 kopuna. Podložniki so morali zbrati 14 goldinarjev 7 šilingov in 6 srebrnikov pravde, 29 srebrnikov pisnine, 52 kruhov, 12 kopunov, 52 kokoši, 290 jajc in 5 jagnjet. V tem urbarju niso zapisali davkov in tlake, omenjena je le tlaka v gospostvenem vinogradu. Gospodarji Bukovca so ribarili na Bukovcu in v majhnih potokih Murci—Morz = Morski potok in v framski Reki—Reigkh, ki se odcepi v Framu pri hiši Marice Štern od Framskega potoka, lovili po Bukovcu in na Levarjah. Grajski je bil tudi veliki bukovski hrastov in kostanjev gozd, ki je segal od Aiglovega gromberškega do framskega zemljiškega gospostva in od Aiglovih do Regalovih račkih gmajn od Spodnje Polskave do Ješence.

Bukovski in sladkogorski gorninski vinogradi so bili majhni. Sogornik je oddal za tak vinograd od četrtnine do pol vedra—vedro = 21,5 litra vina in pol srebrnika pisnine. Nabralo se je le 7 veder gornine.¹³

Pravica do bukovške vinske in žitne cerkvene desetine je že na začetku 17. stoletja prešla od Maribora na Zgornjo Polskavo. Nekdanje samo na Gromberg vezane sodne, lovne, ribolovne in druge pravice so se že sredi 17. stoletja vezale le še na Gromberg, Zgornjo Polskavo in Frajštajn in od 1647 le malo na Vartenhajm. Leta 1679 so si te pravice še nekoliko razdelili. Gromberg je dobil mlin pod Sladko goro in nekaj vinogradov na njej, Zgornja Polskava tod nekaj vinogradov in travnike v bukovškem Privredu pri Požegu in pri levarski cerkvi, Frajštajn celotno bukovško in sladkogorsko vinsko desetino, na Sladki gori tudi nekaj vinogradov.

V Slivnici, središču župnije tudi za Bukovec, se je dogajalo v prvi polovici 17. stoletja marsikaj razburljivega.

Na Binkošti 1627 je prišlo pri cerkvi s Framčani do spopada, v katerem so ti zaplenili 12 helebard in 8 strelnih mušket. Leta 1631 so v framskem gradu organizirali pravi bojni pohod na Slivnico ob proščanju s prek 100 oboroženimi ljud-

mi z zastavami in bobni. Na Jakobovo 1633 so župljani pretepli v župnišču novega župnika magistra Jurija Zipfa, ga slekli duhovniške obleke, ker se jim je zdel nje nevreden, in ga vrgli na cesto. Zatem se je lečil v studeniškem samostanu.

Prva polovica 17. stoletja je prinašala slabe čase. Vojne so si kar sledile, vse je nadkrilila tridesetletna vojna 1618—1648. Po veliki cesti so prehajale podivjane vojske. V Drugem slovenskem kmečkem uporu 1635 so v prvi polovici maja puntarji zažgali zgornjepolskavski grad, Frajštajn, pragerski dvor in rački-varthenhajmski dvor na Spodnji Polskavi. Leta 1646 je razsajala kuga na Spodnji Polskavi.

Leta 1648 je prišlo v Slivnici do izgredev pri maši. Veljali so novemu župniku Janezu Kavčiču-Rjavcu, ki so ga 2 leti kasneje župljani celo izgnali iz župnije a se je s pomočjo oblasti vrnil.

Ko je leta 1659 v Kirchbergu am Walde umrl bukovški zemljiški gospod Jurij Krištof Trautmansdorf, ga je nasledil sin Jurij Ernrhaj.

Po urbarialnem zapisu iz leta 1664 so bukovški podložniki poleg že znanih obveznosti plačevali še davek, ki je že bil najtežja obveznost—sedemkratna pravda in za dvakratno pravdo veliko denarja namesto grajske in deželne tlake, za brzega sla le nekaj srebrnikov. Vse so poravnavali v denarju, letno okoli 280 guldinarjev.

Podložniki so bili: Juri Huber, Janže Šurnik, Luka Pisanec, Štefan Bergaver, Tomaž Fuks-Lesjak, Jurij Rab, Luka in Gašpar Samuh, Jakob Barkošnik, Jernej Bezjak, Jurij Kodrič, Luka Gorjup, Boštjan Guči, Miha Jesih, Gregor Vodišer, Jurij Bračko, Martin Varšnik, Matija Holcer, Matija Gradner, Gregor Koban, Gregor Bračko, Matija Sekul, Janez Ingulič z mlinom v vzožju Sladke gore, sedaj »Lahov mlin« na Zg. Polskavi in ptujskogorski cerkovnik.

Pokojnega Jurija Ernrhajha Trautmansdorfa je nasledila leta 1669 sestra Konstancija. Naslednje leto se je poročila z Janezom Herbartom Turjaškim-Auerspergom. Tako se je znašlo bukovsko zemljiško gospostvo po 130 letih znova v posesti Turjaških kakor je bilo od 1437 oziroma 1471 in pred 1542.¹⁴

Leta 1667 so oblasti izgnale slivniškega župnika Janeza Telebana. Okrivili so ga nečednega življenja, moral je iz štajerske dežele. Težave je imel tudi župnik Lovrenc Pungartnik. Devetega in desetega maja 1673 so mu župljani opustošili župnišče in mu še grozili s požigom.

Na tromeji med Zgornjo Polskavo, Požegom in Bukovcem so bile na polskavski zemlji na robu gozda blizu glavne ceste gavge — vislice. Leta 1677 sta tu visela 2 dolgoletna vlomilca v vinske kleti.

Leta 1687 so grenili življenje čarovništva osumljeni Evi Kranjčič v pragerskih, zgornjepolskavskih in frajštajnskih ječah.

Za 25. april 1686 so zapisali v slivniški krstni knjigi krst v cerkvi na Levarjah—Leuarie. Dne 24. decembra 1689 umrli plemič Krištof Führenberg s pristave Lamberg v Apačah pri Lovrencu na Dravskem polju je bil pokopan na »Leuarie«. Pri slivniški levarski trojički podružnici so priložnostno krščevali, poročali in pokopavali slivniški duhovniki že po dograditvi svetišča.

Leta 1686 je bila dograjena nova sedanja z Bukovca lepo vidna spodnjepolskavska Štefanova cerkev.

V letih 1689 in 1690 je »stoletni« Bukovčan Luka Samuh pričeval v Privredu, da imajo pravico koristiti tamkajšnje pašnike in gozdove poleg Bukovčanov tudi drugi. Prvič se je spominjal, da so to Spodnjepolskavlani, drugič da so to bili Podovčani. Obsodili so ga za lažno pričevanje.¹⁵

Od 4. novembra 1662 tečejo vpisi spodnjepolskavske župnijske krstne knjige. Bukovčanka Jera Pisanec je vpisana za botro 26. novembra 1662. Tako zvmemo za prvo po imenu znano krajanko.

Pankrac Samuh z Bukovca je bil za starešino na poroki na Spodnji Polskavi 9. februarja 1671. Tu je bil krščen 3. januarja 1681 Gašpar sin Jurija in Marine Lačen z Bukovca. Urša Samuh je bila za botro 27. januarja 1685 in 3. januarja 1686 v Slovenski Bistrici dečkoma staršev Filipa Zofije Predan s Šentovca. Tako šele v najstarejših ohranjenih matičnih knjigah naletimo na sporočila tudi o naših prednicah.

Ohranjenim matičnim knjigam v Slovenski Bistrici in na Spodnji Polskavi se z najstarejšim vpisom krsta 21. aprila 1686 pridružijo slivniške. Z njimi se na široko odpre novi vir tudi za zgodovino Bukovca.

V zadnjih 15 letih do konca leta 1700 so vpisali v Slivnici za 40 parov roditeljev 66 bukovških krstov. Do 1720 je dobivalo še 11 teh parov 28 otrok. Letno so vpisali do 8 mladih Bukovčanov, bolj dečke kot deklice. Nezakonska sta bila le 2 poroda. Oče enega nezakonskega otroka je bil gospod Matija Wels leta 1700, verjetno upravnik gospodstva. Je pa po porodu mater svojega otroka poročil. Kar 48 % otrok se je rodilo v prvi tretjini leta. Zgleda, da je pri tem šlo za načrtovanje prirastka za čas, ki ni zahteval največ dela v naravi. Tudi so bili meseci od aprila do julija za spočetja najbolj vzpodbudni.

Nekaj staršev, ki so dobivali otroke do 1700, je imelo potomstvo seveda že pred začetkom slivniške krstne knjige. Tudi niso dosledno vpisali vsak krst. Je pa med 29 pari z otroki le do 1700 bilo kar 20 parov, ki so jim v Slivnici vpisali le še po enega otroka. Pri tem moramo upoštevati, da pri vseh roditeljih ni šlo za stalni bukovški življenjski temveč tudi za začasno tod živeče dekle, hlapce in viničarje. Očitno je, da ti niso poznali prijetnega življenja. So pa to bili časi kar 16-letne sicer zmagovite vojne s Turki. Kmeta Andrej in Zofija Lesjak sta imela kar 10 otrok v 17 letih do leta 1707. Rojstva in krsti so si bili zelo blizu.

V navadi je bilo, da sta bila pri krstu po 2 botra, moški in ženska, vendar le redko zakonski par. Izbrali so jih iz vrst sosedov in sorodnikov. Isti starši so poiskali večinoma za vse potomce iste botre. Nekaj domačinov je botrovalo pri več družinah. Med botri so bili Bukovčani, ki jih drugod ne zasledimo: Agata, Matija, Miha in Neža Bergaver, Gregor in Lucija Dvoršek, Marjeta Holcer, Klavž in Marija Koban, Urša Kodrič, Agata, Jurij in Marija Sekol, Marija Vodošek in Radigunda Vrečko.

Od 14 že od prej znanih priimkih srečamo 11 novih, ki so bili tu malo časa.

1701—1735

Janez Herbart Turjaški-Auersperg, mož Marije Konstancije, rojene Trautmandorf, je umrl 1701. Njuna hči Marija Terezija se je poročila 1705 s sorodnikom Jurijem Žigom Turjaškim-Auerspergom in mu prinesla doto, vredno 30000 goldinarjev. Leta 1717 je bil Jurij Žiga državni grof, zemljiški gospod Turjaka, Kočevja, gradu Šumberka (v Gorenjem Podšumberku, 7,5 km severno od Žužemberka), Žužemberka, Kirchwalda am Walde in Bukovca, komornik in notranjeavstrijski vladni svetnik. Umrl je 1734. Na njegovo mesto je stopila vdova Marija Terezija. Turjaška palača v Gradcu je še danes ponos štajerske prestolnice.

Zemljiško gospodstvo Bukovec sta za Turjaške vodila v bukovški upravni postojanki živeča Matija Wels do 1702, za njim med 1702 in 1704 Bolfenk Žiga Sternberg. Slednji je živel 1706 v dravskopoljskem Lovrencu, med 1708 in 1727 v Skorbi pri Ptujju. Od 1711 je bilo vodstvo uprave zaupano Gorjupovim v Slovenski Bistrici, Jerneju do 1718, Janezu Juriju do 1734.

Gorjupi so bili, kot vemo, posestniki ene bukovških kmetij in 2 vinogradov. Bistriški Gorjupi so prišli z Bukovca. Njihovi bukovški sorodniki se zadnjič omenjajo 1696. V Slovenski Bistrici je poznan prvi Gorjup usnjar Filip, ko se je poročil leta 1663 s Katro, hčerjo uglednega Bistričana Blaža Marčinka. Filip je bil 1675 že bistriški mestni sodnik. Njegov 1668 rojeni sin Janez Jernej je imel 1687

ob sebi že ženo Marijo Nežo. Leta 1694 je bil mestni svetnik, 1698 in 1699 mestni sodnik. Leta 1700 so Gorjupovi imeli tudi svoj mlin. V letih 1708 in 1709 je Jernej znova bil mestni sodnik, njegov naslednik usnjar Janez Jurij, rojen 1706, je vodil mesto v letih 1737—1738, 1755 in 1700.

Za Bukovec hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu davčne prijave 1700 za vino, 1706 za ognjišča — 2 kmetiji, 20 domcev, 1 koča, 10 navadnih viničarij, 2 gospostveni viničariji —, 1713, 1716, 1717, 1721, 1725, 1726—1727 priročne sezname podložniških obveznosti in dolgov, 1720 seznam gornine.

V poročilu, namenjeno v Kirchberg am Walde, se je Bistričan Jernej Gorjup nazival na Silvestrovo 1711 za inšpektorja nad turjaškim Bukovcem. Bukovski podložniki so mu dali za leto 1710 332 goldinarjev — porast za 19 % vsote pred 50 leti —. Vinogradi so prinesli v letu 1711 384 goldinarjev, na račun starih dolgov je sprejel dobrih 175 goldinarjev, za prevoznino gornine za zadnja 3 leta je prišlo blizu 16 goldinarjev in posebne ognjiščnine nekaj nad 13 goldinarjev, vsega dobrih 885 goldinarjev.

Za vinogradniška dela izven tlake je plačal nad 23 goldinarjev, za pobiranje vinske desetine blizu 3 goldinarje, za poštnino poldrugi goldinar, za triletne davke 650 goldinarjev in pisarju poldrugi goldinar, kar je pomenilo blizu 680 goldinarjev izdatkov.

Pri drugih izdatkih svojih 73 goldinarjev (g) se je odlil denar za vinsko posodo blizu 9 g, za prevoz 9 štartinov vina v Ernovž-Ehrenhausen, severno od Šentilja v Slovenskih goricah 22 in $3/4$ g, za prevoz 8 štartinov iz Maribora v Ernovž blizu 14 g, za mitnino za 17 štartinov 70 krajcarjev (1 goldinar = 60 krajcarjev), za 2000 trsnih kolov zgornjepolskavskemu upravniku 2 g, za 3000 trsnih kolov od drugod 7 g, za pečatenje polne vinske posode 1 g, za poldrugi novi štartin 12 g, za trgatev 2 g, za razsvetljava $1/4$ g, za vinogradniškega paznika $1/3$ g, za hlapca pri vinski vožnji lin $1/4$ in za drobnarije blizu 3 g. Čistega denarja je ostalo 130 in $1/3$ goldinarja.

Obračun za leti 1712 in 1713, spisan okoli 1. marca 1714, prikaže dohodek nad 888 g. V njem so zajete tudi umrščina in primščina za kmetijo po pokojnem Pankracu Pisancu, desetek 14 g za kmetijo, ki jo je kupil Andrej Fišer od Klavža Šurnika, desetek 4 goldinarjev za gorninski vinograd, ki ga je kupil Martin Brglez od Andreja Faleža, druga kupna pisma po 3 g, dvajsetina pri prevzemu vinogradov po sorodnikih. Za obnovljeno streho gospostvene kleti je Gorjup plačal Francu Jožefu Prantenauu za slamo 8 g in pokrivaču 2 $1/3$ g. Je pa vsega izdal 887 g. Bukovških 13 podložnih domačij mu je ostalo na dolgu ob koncu leta 1713 še dobrih 225 g.

Okoli 1716 sta odšla na vojsko proti Turkom Marko in Jurij Holcer.

Po priročnem seznamu obveznosti za 1716 so te nanesele za 24 bukovških domačij dobrih 356 g, je pa za 11 domačij ostalo na dolgu 151 g. Tokrat so prvič vpisane tudi dajatve za vojake-soldatenzins, za najemnike-werbgeld, kuhinjska pravda-kuchel recht. Prvič se pojavijo kot novi posestniki domačij Franc Bernard Penič-Pinč, Klavž Pernat, Jernej Podkrižnik, Valentin Šlamberger, Martin Šnabl in Gregor Trglavčnik. Še vedno pa so imeli eno njih lastniki Gorjupi, ki pa tu niso več prebivali.

Iz sporočil in obračuna za leto 1717 zvemo, da je Gorjup dobil za bukovško ribolovno pravico v Privredu-preurath od Ingoličevega travnika dalje dobre 3 g. Podložniki so želeli, da se njihova prazna posoda vrne do Ernovža. Podložniki in sogorniki so poravnavali svoje obveznosti tudi z vinom in z delom. Nastajali so zidovi ob vinogradih in poteh na stotine metrov dolgi in povprečno 2 metra visoki. So danes spomeniki delavnosti nekdanjih Bukovčanov. Prodajna cena štartina belega vina je bila 22—26 g. Pisanc je pridelal le rdeče vino. Gorjup je odposlal Turjaškim 16 štartinov zapečatenega vina. Za gospostvo je dokupil vinograd za

12 g. Levarska cerkev je želela kupno pismo za vinograd, kupljen od Janža Korena. Za gospostveni »Kobanov« vinograd je izdal do konca maja 1717 blizu 18 g za rez, za blizu 90 dnin 11 g in za vez 3 g, za dela v pravkar kupljenem vinogradu 12 g. Vsega denarja je sprejel blizu 519 g, od tega od podložnikov dobrih 348 g, izdal pa 353 g.

Rački podložnik Andrej Falež je prodal gospostvu bukovški gorninski vinograd 18. decembra 1718 za 140 g. Postal je dominikalni.

Leta 1720 so pobirali posebni davek na živino-Fleischkreuzer. Tlako je nadzoroval že Janez Jurij Gorjup. Matija Huber je plačal za kupno pravo 4. januarja 1727 za njivo in hišo, ki sta bili dotlej v gornini.

Leta 1728 je Turjaški namenil nekaj bukovškega »Polskavčana« kapucinom v Hartbergu.

Okrog leta 1728 so modernizirali glavno državno komercialno cesto skozi Bukovec.

Priročni seznam obveznosti za leto 1716

poznejša terezijanska urbarna številka	posestne enote	dnj		davek		davek za vojake		davek za najemnike		telesni davek		za kruh perjad drobnico		listne št. od 1985		
		g	k	g	k	g	k	g	k	g	k	g	k			
		s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s				
1 Martin Snabl	2k	1	51	7	24	9	42	3	56	1	1		56	1	44	
2 Andrej Frišer prej Klavž Šurnik	k		57	2	3	50	9	1	3	28	3	22	2	22	2	
3 Pankrac Pisanec	+v		50		3	20	4	22	2	25		22	2	20	1	130
4 Štefan Pergaver	k	1	12		4	48	6	18		36		37	2	101	1	129
5 Andrej Fuks-Lesjak	+v		53	3	3	35	4	43		26	3	22	2	96	3	127
6 Andrej Fuks od Klavža Pernata			53	3	3	35	4	43		26	3	22	2	29	1	127
7 Jernej Podkrižnik			43	3	2	55	3	50		21	3			29	1	128
8 Andrej Samuh			46	1	3	5	4	3		23		22	2	20	1	112
9 Valentin Šlamberger		1			4		5	15		30		37	2	29	1	
10 Martin Vodošek			55		3	40	4	48	3	27	2	22	2	20	1	120
11 Juri Haložan	+v		42		2	48	3	40	2	21		22	2	22	2	81
12 Franc Bernard Penič			52	2	3	30	4	35	2	26	1	22	2	29	1	87
13 Gregor Trglavčnik			52	2	3	30	4	35	2	26	1	22	2	29	1	
21 Juri Vrečko			52	2	3	30	4	35	2	21	1	37	2	29	1	85
22 Janše Koren		1	4	2	4	18	5	38	2	32	1	45		20	1	
23 Janez Ingolič	+ml.		32		4		5	15				30		20	1	76
25 Gašpar Holcaker	dom.		45			18				7	2	15		2		
17 Jakob Vrečko	+v		48	3	3	15	4	16		24	1	22	2	29	1	84
15 Gašpar Vodošek	+v		57	2	3	50	5	2		28	3	30		29	1	39
20 Jože Koban			57	2	3	50	5	2		28	3	30		38	1	
14 Juri Dvoršek	+v		40		2	40	3	30		20		30		29	1	62
18 Matija in Janže Holcer			47	2	3	10	4	4		23	3	37	2	29	1	27
16 Matija Koban	k	1	15		5		6	18	3	37	2	37	2	96	3	
19 Janez Jernej Gorjup			53	1								22	2	96	3	107, 108, 110

k = kmetija, v = vinograd, g = goldinar, k = krajcar, s = srebrnik.

Za 2 hleba kruha, 2 kuri in 10 jajc so dajali 20 krajcarjev in 1 srebrnik.

Te podložne družine so dajale še za prehrano po 36 krajcarjev, za kuhinjske dajatve najpogosteje 28 1/2 krajcarja, pisnine 1 srebrnik in za tlako najpogosteje 3 1/2 goldinarja.

Janez Jurij Gorjup je svoje poročilo za leto 1733 opremil v Slovenski Bistrici s svojim pečatom. Bukovsko premoženje umrlega Franca Antona Peniča so ocenili na 200 g. Od tega je bilo treba plačati gospostvu umrščino in desetek 40 g. Ingoličev mlin si je z 22 g pridobil kupno pravo. Bukovčane je vodil župan-supan. Pri rigolanju vinogradov so skale že razstreljevali: Vsega je Gorjup sprejel blizu 637 g in izdal 638 g.

V Kirchbergu am Walde so 1735 pribeležili, da dobijo iz bukovškega zemljiškega gospostva letno po 7 3/4 štartina »Polskavčana«, kar je predstavljalo vrednost 139 1/2 g. Štartin so cenili z blizu 19 g. V teh vinogradih je bilo treba izdati 42 g.

Za leta 1701—1735 so vpisali v slivniško krstno knjigo za 78 parov roditeljev 160 otrok, od tega za kar 36 parov roditeljev le po enega otroka. Do leta 1751 je dobivalo še 14 teh parov 29 otrok. Dečkov je bilo 55 %. Nezakonskih otrok je bilo 6 %. V prvi tretjini mesecev je bilo rojenih 44 %. Pri 3 porodih so privekali dvojčki.

Število bukovških botrov in boter so povečali tudi: Agata, Gašpar in Jože Holcer, Neža Ingolič, Filip Koban, Barbara, Filip in Katra Sekol, vsi ti se drugod v virih ne javljajo. Nekateri Bukovčani so botrovali kar pri 6 in 7 parih roditeljev. Pri 8 ugaslih priimkih se je pojavilo 28 novih, med njimi trajnejši: Haložan, Keršič.

Med 1719 in 1735 so Bukovčani sklenili 36 porok, od tega 3 vdovci, 3 vdove in 2 vdova para. Enega vdovih parov je poročil slivniški kurat Gregor Švalič 17. junija 1725 v levarski trojički cerkvi. Leta 1729 je bil ženin z Bukovca cestar. Šest ženinov in 11 nevest je bilo od drugod. Pri poroki sta bila navzoča 2 moška kot priči. Jurij Vrečko-Lačen je bil za starešino celo 12-krat. Zakonska priča je tudi bil sicer nepoznan Bukovčan Jurij Vodošek. Le 13 tu poročenih je imelo otroke na Bukovcu.

Od let 1725 do konca leta 1735 so v slivniško pogrebno knjigo vpisali 53 pokojnih z Bukovca. Starost nad 10 let ni dočakalo 46 %. Gašpar Vodošek je živel *104* leta. Leta 1730 je umrlo 15 Bukovčanov. Nekrščenega rojenčka so pokopali izven pokopališča. V obdobju, ko je umrlo 53 ljudi, se je rodilo 72 otrok.

1736—1770

Za leti 1737 in 1738 je poročal vdovi Mariji Tereziji Turjaški-Auersperg že Janez Jurij Šrek. Umrli je Janže Holcer, posestnik kmetije, ocenjene z 1/3 imenjskega funta. V pogrebni knjigi v Slivnici ni vpisan. V zapuščinskem postopku so njegovo posest ocenili s 110 goldinarji in od tega je naslednik moral plačati umrščino in desetek, vsako obveznost po 11 goldinarjev. Za pregled zapuščine so zaračunali nasledniku še 1 goldinar, za prevzemno pismo 3 goldinarje. Poročna pisma niso bila v navadi. Upravnik je kupil za gospostveno viničarijo kravo za 10 goldinarjev in nagradil logarja s poldrugim goldinarjem. Vsega je sprejel za 2 leti blizu 1024 goldinarjev in vse uporabil za izdatke.

V letu 1739 je Šrek kupil za gospo kopune po 1 goldinar in dragoceno tobačno dozo iz želvovine. Pred 16. julijem 1739 je tudi ocenil posest pokojne Bistričanke Marije Gorjupove, kmetijo s 400 g, 2 vinograda s 150 g, stavbo in klet s 550 g. Gospe je poslal v Gradec 309 g že kot bivši upravnik.

Mater Marijo Terezijo je ob njeni smrti 1743 nasledil 22-letni sin Henrik Jožef Turjaški-Auersperg.

Za leto 1745 je odposlal zapečateno poročilo o bukovškem zemljiškem gospodarstvu Janez Muster, med 1752 in 1767 upravnik zgornjepolskavskega zemljiškega gospodarstva. Grajskega gospodarstvenega vina se je pridelalo dobrih 17 štartinov, gornine nabralo slabi štartin. Dan rezi in žetve trave je plačal z 18 srebrniki, dan kopi s 24. V gospodarstvenih vinogradih so znosili grozdje 4 brentarji. Nabaviti je bilo treba 4000 trsnih kolov.

V letih 1746—1749 je upravljal Bukovec zgornjepolskavski grajski upravnik (1733—†1752) Janez Jožef Knapič. V novi gospodarstveni viničariji »Kartinova« na Zg. Polskavi so vgradili peč s 36 kahlami-pečnicami. V letu 1746 je dobil bistriški lončar za pečnice 2 goldinarja in 42 krajcarjev, za delo bistriški tesar Jožef Štandmajer 12 goldinarjev. Simon Čerče je kupil od Marine Pahernik kočo, ocenjeno s 40 goldinarji. Upravnik se je pogodil z bukovškimi koristniki gospodarstvenih gozdov. Knapič je 1747 poslal zemljiškemu gospodu v Gradec 12 štartinov vina in izplačal 400 goldinarjev. Za vožnjo 2 štartinov v Gradec se je plačalo 8 goldinarjev, letno se je zvozilo tja 14 štartinov lastnega in podložniškega vina. Vsaka podložnih domačij je morala letno opraviti 2 dneva vozne in 30 dni ročne tlake. Gospodarjenje z gospodarstvenimi vinogradi je zahtevalo blizu 195 g izdatkov. Za samo upravljanje in poročanje o njem se je dvignil izdatek na blizu 109 g. Bukovska zemlja je bila revna, dolžovi podložnikov so naraščali.

Za leto 1748 je ohranjen Knapičev seznam sogornikov, spisani 9. maja 1749. Sogornikov je bilo le še 13, med njimi domačini Janez Ingolič, Filip Koban, Jakob Koban, Marina Samuh, Bistričan Jernej Gorjup, levarska trojička cerkev in račko zemljiško gospodarstvo. Za najmanjši vinograd je Samuhova oddala 1/4 vedra mošta, plačala 9 krajcarjev za prevoz in srebrnik za pisanje, za največjega račko

Dolгови v prvi polovici 18. stoletja v goldinarjih

	1713	1716	1717	1718	1727	1744		hišne št. od 1985
Pankračeva vdova Pisanc	11	8	2	9	33	14	Simon Pisanc	130
Štefan Bergaver	67	41	32	31	80	7	Andrej Trglavčnik	129
Andrej Lesjak	14		16	6		12	Jernej Fuks-Lesjak	127
Andrej Samuh	18	3	5	5	30			112
Martin Vodošek	10	5	2	11	28	7	Marija Vodošek	ni več
Jurij Haložan	19			6	24	32	Jakob Haložan	85
						4	Jernej Haložan	81
Gašpar Vodošek	26	15		9	8	45	Anton Vodošek	120
Jožef Koban	5	9		2	46			
Jurij Dvoršek	8				4	31	Matija Dvoršek	62
Jakob Vrečko					44	31	Špela Dvoršek	37
Matija Holcer	19	1		1	1			25
Janže Koren	16	30	10			7	Filip Koban	
dediči Janeza Ingoliča	10	4						
Gašpar Holcaker	2	1						
vdova Martina Šnabl		34	30	7	1	24	Matija Huber	44
Klavž Šurnik			3		9		Andrej Fišer	
Franc Bernard Penič					2			87
Jurij Vrečko					1	22	Števan Vrečko	84
Marija Gorjup						39		107—108 110
Marija Pahernik						11		
dolžnikov	13	11	8	10	15	13		
goldinarjev	225	151	100	87	318	279		

gospodstvo 3 1/4 vedra, za voznino 1 goldinar 37 krajcarjev 2 srebrnika in za pisanje 3 krajcarje 1 srebrnik. Od vseh se je nabralo 9 1/4 vedra mošta = 1 goldinar 15 krajcarjev, činž od sadovnjakov 27 krajcarjev 2 srebrnika, voznine blizu 5 g in pisnine 10 krajcarjev, vsega blizu 7 g. Gorniki so od davnine mošt prepeljali sami v Maribor. Če so ga spravili le v gospodstveno bukovško klet, so doplačali za vsako vedro pol goldinarja.

Po zapisih terezijanskega katastra 1749—1755 so Bukovčani hasnovali 3 gospodstvene gmajne. V Privredu-praerat sta bili 2, pri levarski trojički cerkvi ena. Merili so jih s časom obhoda. Vsaka njih je merila četrť ure. Privrečki gmajni so tokrat omejili s kamni. Ena njih je mejila na ješenčko in požeško gmajno, druga na požeško in spodnjepolskavsko. Na teh gmajnah so imeli pravico do paše kraji Bukovec, Zgornja Polskava, Sele, Požeg in Ješenca. Paslo se je do 50 konj in 140 krav. Bukovski podložniki so smeli tod posekati jelševje vsakih 6 let.

V bukovškem gospodstvenem gozdu, ki je na morski strani segal do potoka »Diebspachl (= Tatič = 1784 Hudi pothok), so se Bukovčani oskrbovali z lesom in steljo, so pa v njem tudi pasli 12 volov in 30 krav. Za to pravico so morali voziti les iz gozda za zemljiškega gospoda, pošiljati nekaj zrelih kostanjev v Gradec in vsaka podložna enota je bila dolžna pripeljati še voz gnoja v gospodstvene vinograde. V gozdu, velikem poldrugo uro obhoda, je bilo tudi precej jelš in brez. Iz njega se je prodalo prav malo lesa.

Gospodstvo je imelo 3 svoje vinograde. Obdelovali so jih s tlako, podložniki so se temu upirali. Veliki vinograd nad gospodstveno viničarijo, prost desetine, je prinesel nad 3 štartine, mali vinograd nad kletjo 1 štartin in »Kobanov« poldrugi štartin. Vinsko desetino se je za zadnja dva oddajalo v frajštajnski in rački grad.

Podložniške družine so bile obremenjene letno najbolj z 2 dnevoima vozne in s 30 dnevi ročne tlake. Hrane pri tlaki niso dobili. Ker so prihajali na tlako ponajveč otroci, je poročevalec nasvetoval spremembo ročne tlake v denarno obveznost 6 krajcarjev za dan tlake.

Dohodke gospodstva so prinašale podložniške urbarialne obveznosti, dominikalna posest in gornina.

Vsaka podložniških posestev je dobila svojo urbarialno številko, ki je ostala zanj trajna oznaka do franciscejskega katastra okoli 1825. Te številke so vnešene v zemljiško knjigo.

Na Bukovcu in pridruženih Levarjah je bilo 30 urbarialnih števil, v zelo oddaljenih Žibercih-Seibersdorf 13 km zahodno od Gornje Radgone bukovškemu uradu pridružene 3 urbarialne številke.

Kar 9 vrst gospodstvenih denarnih obveznosti je pobralo iz podložniških mošenj nad 205 goldinarjev. Izjemno visoko so bili obremenjeni v Žibercih. Ingolič je plačeval za mlin še posebej poltretji goldinar.

Od Bukovčanov so pričakovali 35 dni vprežne tlake s parom živine, 14 dni z eno živino in 694 dni ročne tlake. Posesti z urbarialnima številcama 12 in 19-Gorjupovo nista bili obremenjeni z njo, tudi posesti na Levarjah in v Žibercih ne. Večino tlake so poravnavali z denarjem.

Pri popisu hiš 1754 so domačije ovrednotili z enoto predpisane vrednosti cele kmetije. Na Bukovcu te vrednosti ni dosegla nobena posest. Leta 1827 so pripravljali pogodbo o tlaki. Takrat so ob seznam posestnikov iz 1749 zapisali nove posestnike, vendar po seznamu iz časa pred letom 1821.

V okviru bukovškega zemljiškega gospodstva je bilo še 19 gorninskih vinogradov na Bukovcu, pri 10 od njih zasilno stanovanje. Izvzemši vinograd z gornino 6,5 vedra in 2 goldinarjev, njegov sogornik je bil rački zemljiški gospod, so vinogradi bili majhni.

Terezijanske urbarialne številke 1749

	popis his 1754	odcep- ljeno do 1848	pred 1821	od 1985
1 Jakob Huber	¼ k	a-c	Jakob Huber	44 Jože Amon
2 Andrej Fišer	¼	a	Simon Hlačer	
3 Simon Planinšek	¼	a-c	Jožef Ingolič	130 Jožef Korošec
4 Andrej Trglavčnik	½	a-d	Štefan Ošlak	129 Marica Majal
5 Martin Lesjak	¼	a-f	Matej Rotart	128 Matilda Hojnik
6 Martin Lesjak	¼	a-c	Miha Lesjak	127 Roza Marinec
7 Janže Podkrižnik	¼		Boštjan Hojnik	38 Feliks Kapelar
8 Marija Samuh	¼	a	Lucija Haložan	112 Anton Koropec
9 Matija Šlamberger	½	a	Simon Koban	
10 Andrej Lesjak	¼	a-b	Ferdinand Sirk Janez Dvoršek	88 Jože Kobale 114 Marija Lešnik
11 Jakob + Arne Haložan		a-f		
Jakob Haložan koča			Andrej Penič	81 Anton Korošec
Arne Haložan koča			Simon Vrečko	85 Ljudmila Frešer
12 Anton Filipič	¼	a-h	Tomaž Karner	87 Franc Hrastnik
13 Gašpar Trglavčnik	¼		Jurij Vehoski	76 Anton Žigart
14 Matija Dvoršek	¼		Jakob Vrečko	62 Marija Rot
15 Anton Vodošek	¼		Andrej Kodrič	120 Marija Hojnik
16 Jakob Koban	¼	a-c	Jožef Koban	39 Marija Štern – dediči
17 Špela Dvoršek	¼	a-c	Janez Dvoršek	37 Anton Štern
18 Jera Marčič	¼	a-c	Franc Koban	27 Antonija Koren
Agata Močnik koča			Filip Kodrič	28 Jože Šetar
19 Marija Gorjup	½	a	Jožefa Čuček	107 Treza Letonja 108 Marija Dragšič
20 Pankrac Koban	½	a-e	Jožef Keršič	
21 Štefan Vrečko	¼	a	Jurij Vrečko	84 Marta Šlamberger
22 Filip Koban	½	a-b	Jožef Soršek	
23 Janez Ingolič	½	a-c	Valentin Poherc	77 Veronika Trglavčnik
24 Vid Pungartnik koča			Janez Pungartnik	
25 Gašpar Maček koča				
26 Marija Pahernik				
Simon Čerče sodar				
27 Marija Vodošek koča				
28 Simon Pungartnik koča				
29 Martin Kračun koča				
30 Blaž Pesek koča		a-f		
31 Janez Kokol				
Gregor viničar				
32 Matija Furga				
Janže Papež viničar				
33 Hans Lust				
Urban Vodošek viničar				

Vinogradi na južnem bukovškem pobočju so bili takrat vartenhajmski. Za vsako bivališče je bilo treba plačati gospostvu po 15 krajcarjev.

Ribolov v Privredu je prinašal letno 4 goldinarje.

Celotnih svojih stroškov je bukovško gospostvo prijavilo v tem terezijanskem katastru za 195 goldinarjev letno.¹⁸

gorninske številke	vedra	goldi- narji	kraj- carji	srebr- niki	biva- lišča	hišne številke od 1985	sedanji lastniki
1 Štefan Poherc	½		7	3	da	57	Jože Koropec
2 Gašpar Trglavčnik	1		15	2	da	76	Anton Žigart
3 trojička cerkev	½		22	3		43	Stanko Žigart
4 trojička cerkev	1		15	2	da		
5 Janez Ingolič		1	15	2		77	Veronika Trglavčnik
6 račko gospostvo	6 in ½	1	55	3	da	75	Franc Kerle
7 Filip Koban	1		31				
8 Filip Koban	—		22	2			
9 Miha Samastur	2		31		da	66	Erika Podlesnik
10 Jurjev Pankrac	½		9	1	da	73	Mara Stenovec
11 Pankrac Prosenjak	½		7	3	da	66	Erika Podlesnik
12 Jakob Koban	1		15	2		27	Antonija Koren
13 Jakob Koban	1		15	2			
14 Urban Mošič	½		7	3			
15 Urban Mošič	—		15		da		
16 Urban Janžič	½		10		da	59	Anton Pečovnik
17 Urban Janžič	½		11	2			Anton Pečovnik
18 Jernej Gorjup	½		11	3	da	57	Jože Koropec
19 Marina Samuh	½		9	1			Jože Koropec

gospostvo 2 vinograda 2.

Leta 1751 je Henrika Jožefa zamenjal Ernest Henrik Turjaški-Auersperg (—1759). Njegov »urad« Bukovec v celjskem okrožju je predstavljal vrednost 43 imenjskih funtov. Turjaški se je 7. junija 1751 mudil na Zgornji Polskavi, 21. junija v Ljubljani.

Dne 15. aprila 1751 je kupil od dedičev Bistričanke Marije Gorjup kmetijo, ocenjeno s 550 goldinarji, Celjan Jožef Maks Heupl, nadduhovnik na Zgornjem Štajerskem, živeč v Brucku na Muri. Že 19. junija v istem letu je omenjena na tem posestvu kapela Janeza Nepomuka. Celjski mestni župnik in savinjski arhidiacon doktor Martin Jožef Sumplicher jo je pregledal popoldne 16. julija 1756. Privatna kapela je imela papeževo listino. Na Urbanovo 25. maja sta bili tu 2 maši. Urban je pomladanski priprošnjik za vinorodno letino. Bukovško Janezovo kapelo je učakal 24. oktobra 1753 umrli Matija Pergaver s svojimi 105 leti.

Med leti 1677 in 1693 je živel v Celju mestni zdravnik Janez Jakob Heipl z ženo Marijo Konstancijo. V omenjenih letih mu je rodila žena 7 hčera in 5 sinov. Maks Jožef Heipl se je rodil 19. januarja 1680. Pridružil se je dvema sestrama. Že 29. junija 1700 je postal duhovnik. Takoj je postal vikar na Ptuju. Tu je sezidal 1705 namesto pogorelega župnišča novo. Od leta 1709 je bil na Ptuju mestni župnik. Leta 1730 je odšel v Bruck na Muri za mestnega župnika in nadduhovnika. Postal je doktor znanosti, dosegal je tudi druge časti. Leta 1731 je botroval svojemu nečaku Janezu Nepomuku Heiplu. Cerkev v Brucku je bogato baročno opremita. Leta 1761 se je upokojil. Ostal je v Brucku in dobival letno pokojnino 200 goldinarjev. Duhovniki so bili tudi 3 njegovi brati.

Dne 7. januarja 1752 je poročala Turjaškemu o Bukovcu vdova Marija Liza Knapič, nato je upravljal Bukovec zgornjepolskavski upravnik Janez Muster znova.

V letih 1756 in 1757 sta trinadstropna zgornjepolskavska graščina, ki je vsrkala prejšnjo graščino, in slovenjebistriški baročni Jožef zelo obogatila bukovski razgled.

Pri levarski trojički cerkvi se je naselil pred 17. majem 1758 kot trajni vikar in pred 13. novembrom 1761 kot župnik Franc Anton Gaspari, prej od 1755 slivniški kaplan. Levarje so se poslavljalje iz bukovške srenje, Bukovec se je znašel v novi zgornjepolskavski župniji.

Hišne številke polskavski Bukovec

zgradbene parcele	vložne št. zemljiške knjige	h i š n e š t e v i l k e						od 30. 8. 1985	lastniki 1990
		1770—	1858— 1932	1933— 1934	1955	1955— 1985	1985		
1 2	30	1	1	1	41	42	130	Jožef Jožefa Korošec	
3 (4)	18	2	2	2	40	41	129	Milko Marica Majal	
5	22	3	jo	odneslo					
5	29	34	34	34	39	40	128	Matilda Hojnik	
7 9 (6 8)	28	4						Rozalija Marenc	
7 9 (6 8)	28	5	5	5	38	39	127	Rozalija Marenc	
10	40	6	6	6	ni več				
11 (12)	12	19	19	19	32	33	120	Marija Hojnik	
13	46	20	20	20	33	34	121	Albin Ivana Štern	
14	37—39	15	15	18	22	23	84	Marta Šlamberger	
15	43	11	11	11	26	27	87	Franc Terezija Hlastnik	
16	43	12	12	12	25	26	87a	Jože Hrastnik	
17 (18)	19	13	13	13	27	28	88	Jože Elizabeta Kobale	
19	42	14	14	15	23	24	85	Ljudmila Frešer	
20	11			16	21	22	82	Marija Zaje	
20	33	16	16	17	18	19	81	Anton Marija Korošec	
21	2	7	7	7	31	32	114	Marija Lešnik	
22 23 (24)	44	8	8	8	30	31	112	Anton Vida Koropec	
25 26 28 (27)	21	9	9	9	29	30	107, 108	Terezija Letonja, Marija Diagšič	
25 26 28 (27)	21	10	10	10	28	29	110	Marjeta Kalan	
29 30 31	27	21	21	21	34	35	39	Marija Štern — dediči	
29 30 31	10				35	36	40	Ludvik Mlakar, Anica Perkljč	
32		36	36	26	2	2	20	Franc Silva Vešner	
33	35—36	22	22	23	36	37	37	Anton Rozalija Štern	
35 (34)	9	23	23	24	37	38	38	Feliks Marija Kapelar	
37 38 39 (36)	41	18	18	33	12	13	62	Marija Rot	
40	25	17	17	34	10	11	59	Anton Pečovnik	
40	1		17	35	11	12	66	Franc Erika Podlesnik	
41	16	38	38	32	9	10	57	Jože Koropec	
42	6—7	28	28	31	8	9	43	Stanko Jožica Žigart	
44 45 (43)	15	27	27	30	7	8	44	Jože Ana Amon	
46 47	15	26	26	29	3	4	22	Jože Ana Amon, Zlatko Silva Pongračič	
48 49	3	24	24	27	5	6	25	Anton Neža Koren	
48 49	3			29a	4	5	9	Alojz Marija Kvas	
50 52 (51)	34	25	25	28	6	7	28	Jože Vera Šetar	
54 53	17	37	37	25	1	1	12	Štefka Marčič	
55 (56 57)	20	29	29	36	13	14	73	Mara Stenovc	
58	24	30	30	37	14	15	74	Rastko Dragica Ferk	
59 61 (60)	4	31	31	38	15	18	75	Franc Marija Kerle	
62	26	35	35	39	16	17	76	Anton Žigart	
63	32	4	4	4	17	18	77	Veronika Trglavčnik	
64	51—53	32	32	35	20	21	79	Franc Marija Padežnik	
65 67 (66)	31	33	33		19	20	80	Mirko Štefka Feltrin	

Bukovška Janezova kapela je vrisana na vojaškem zemljevidu cesarja Jožefa II. 1785—1786.¹⁹

V letih 1736—1770 so vpisali najprej v slivniško in nato zgornjepolskavsko krstno knjigo za 108 parov 114 dečkov in 106 deklic, od tega za 51 parov le po enega otroka, do leta 1776 je dobilo le še 5 parov teh staršev 6 otrok. Nezakonskih rojstev je bilo 9 %, dvojčki so se rodili štirikrat. V prvih 4 mesecih je bilo rojeno 41 %. Pri 32 ugaslih priimkih, med njimi tudi Bergaver, Keršič, Pisanc in Sekol, se je pojavilo 47 novih.

Hrvatski prodajalec tobaka Matija Vodopivec je zapuščal za sabo nazakonsko potomstvo v letih 1760—1764 daleč naokoli. Enkrat je bil hkrati oče na Zgornji Bistrici in v Kovači vasi pri Slovenski Bistrici. Kot prva mu je rodila 19. marca 1761 Marija Samuh na Bukovcu hčer Marijo.

Slivniška in polskavska pogrebna knjiga sta pisani za to obdobje 1736—1770 dokaj površno. Iz njih je bilo moči ugotoviti za Bukovec le 94 pogrebov, bilo jih je vsekakor več. Umirali so najbolj prve štiri mesece v letih. Dobra polovica ni dočkala najstniških let.

Ko so leta 1770 oštevilčili zaradi raznih potreb hiše, je Bukovec dobil 36 hišnih številk. Vse razen številke 32, ki je bila frajštajnska, so bile turjaške. Ker so na Levarjah uvedli zgornjepolskavske hišne številke, so jih Bukovčani 11 še nekaj časa šteli za svoje in se za Levarje prerekali z Zgornjo Polskavo.

Med 1736 in 1770 so Bukovčani sklenili 65 porok, med njimi 9 vdovcev, 5 vdov in 2 vdovska para. Od drugih je bilo 17 ženinov in 24 nevest. Le četrtnina poročenih je imela po poroki otroke na Bukovcu.

1771—1800

Prve bukovške hišne številke je moč izslediti v zgornjepolskavskih matičnih knjigah. Prva je bila vnešena 28. januarja 1771 hišna številka 19, ko se je iz te domačije poročil hlapec Jakob, sin že pokojnega vinogradnika Matije Dvoršeka. Te hišne številke so se obdržale do leta 1933. Naslednje spremembe hišnih številk na Bukovcu so bile 1955 dvakrat in 1985. Pred uvedbo hišnih številk se je pri nekdanjem gradiču in pri novi vinogradniški Janezovi kapeli že oblikovalo strnjeno krajevno jedro sredi razloženega Bukovca. Tudi Lovrenca Samuha je pritegnilo. Zapustil je svojo osamljeno leseno kočico in si postavil novo še vedno na svoji zemlji med gradičem in kapelo, ostajal pa v strnjem naselju po priimku še vedno Samuh. Hišne številke odrinjajo sčasoma v pozabo stara hišna imena. Nastale so zlasti v zvezi z vojaško obveznostjo.

V sporih za Levarje, zlasti 1772 in 1790, so Bukovčani uspeli uveljaviti svoje stare pravice na Levarjah le na delu gmajne severovzhodno od trojičke cerkve. V Privredu so uspeli svoje pravice uveljaviti povsem.

Po državni cesti je skozi Bukovec potoval 18. marca 1782 papež Pij VI. na poti na Dunaj v sprevodu 16 voz in 80 konj.

S 1. novembrom 1783 se je območje mariborskega okrožja pomaknilo na škofo Celja od mesta Maribora do framskega Morja. Polskavski Bukovec je znotraj zgornjepolskavskega okraja ostal v celjskem okrožju, vendar prav na meji.

Leta 1788 so se Turjaški že pripravljali na odprodajo bukovškega zemljiškega gospostva. Takrat so naročili komisijski popis tega imenja. Za obsežne gospostvene gozdove so ugotovili, da se v njih množi hrastovje.

Ob koncu vladanja cesarja Jožefa II. Habsburžana je iz davčnih namenov nastajal od 1787 jožefinski kataster. Komisije so si teren dodobra ogledale, ga izmerile, ovrednotile, uvedle številke za parcele in vse to skrbno zapisale. Kraj občina Bukovec je s tem katastrom dobil meje, ki jih je poznaže le malo spremenil Francov kataster okoli 1825. Te veljajo še sedaj 1992. Levarje so bile zajete že z

Topografske (= krajepisne parcelne) številke v jožefinskem katastru 1787—1790

hišne številke	hišne	top. št.:					poti		hišne št. 1985		
		hiše	njive	travniki	vinogradi	pašniki	gozdovi	leta 1821			
1	Lovrenc Planinšek	24	20, 22, 25, 26, 28	27	21	23	29, 31	Jože Ingolič	isto	130	
2	Simon Oslak	35	13—17, 36	33	12, 18, 168	19, 34	30, 32	Štefan Oslak	12—19, 30—36	129	
3	Boštjan Fuks-Lesjak odnesena kočja pri vinogradu										
4	Janez Ingolič, Gromberg št. 32, v rački gornini	153			152, 183, 184			Štefan Ingolič	isto	77	
5	Boštjan Lesjak	49	37, 38, 43, 45, 47, 52—54, 56	40, 50	41, 46, 55	44, 48	39, 51	42	Simon Koban 39a, 40a, 41, 43, 44, 46—48, 50, 51, 52—55b, 56		
34		39							Matija Rotart-Herbolec 37—38, 39b, 40b, 45, 51b, 55c		
6	Štefan Vrečko	105	106 dominikalno					Jurij Vrečko-Lačen	isto	ni	
7	Jakob Dvoršek	120	118			119		Janez Dvoršek-Štuc	isto	114	
8	Lovrenc Samuh	66	68—70, 72	73	67, 172		71	74	Lovrenc Samuh	isto	112
9	Franc Sommer	65	60—62		7, 59	63			dr. Valentin Čuček	isto	107, 108
10	Franc Sommer	64							dr. Valentin Čuček	isto	110
11	Treza Filipič	1	57		11		58		Andrej Karner	isto	870
12	Treza Filipič	1							Andrej Karner	isto	87
13	Anton Orthaber Zg. Polskava 74	2	10	3	4, 5, 6				Ferdinand Sirk 3—6, 10 Zg. Polskava Jurij Pliberšek 2		88
14	Andrej Vrečko	136	137		8, 9				Simon Vrečko-Jesih	isto	85
15	Štefan Vrečko	122	123		145			147	Jurij Vrečko-Lačen isto in		84
16	Štefan Haložan	138	139, 140	143	144		141	142	Andrej Penič, Sp. Polskava h. št. 28	isto	81
17	Jurij Janžič	170			169				Matija Janžič, Švajga 12 = Frajhajm	isto	59
18	Štefan Vrečko	128	124, 125, 127, 132, 146		129	126, 131	133	130	Jakob Vrečko-Pušjak 124, 126, 127, 128, 128a, 129, 130, 132, 146		62
19	Frane Raušer	117	107, 109, 112, 113, 115	116	108	114		111	Andrej Kodrič	isto	120
20	Frane Raušer	110							Andrej Kodrič	isto	121

22	<i>Tomaž Dvoršek</i>	90	91, 93, 95	97	94	96, 98	92	<i>Janez Dvoršek</i>	isto	37
23	<i>Janez Zorko</i>	89	77—81, 86	76	82, 85	83, 87, 88	84	<i>Jožef Hojnik</i>	isto	38
24	<i>Jernej Koban</i>	186	187	185		188		<i>Franc Koban »Holcer«</i>		25
								isto in 189		
25	<i>Filip Kodrič</i>	191	193	190		189, 192		<i>Filip Kodrič-Močnik</i>	190—193	28
26	<i>Urban Huber</i>	209	194, 195, 197—200, 202—204, 207, 214	196, 205	201, 213, 210	208, 212	211, 215	<i>Janez Huber</i>	isto	brez št.
27	<i>Urban Huber</i>	206						<i>Janez Huber</i>	isto	44
28	<i>Janez Tinhof</i>							<i>Marija Tinhof, Gabrnik</i>	isto	43
	Zg. Polskava 37	177		171, 176 v trojički gorninu				<i>bukovško gospodarstvo</i>	167, 134	
	viničarija	182		161, 167			134	<i>Janez Martič »Prosenjak«</i>		73
29	<i>bukovško gospodarstvo</i>							<i>Franc Hlačer</i>		
30	<i>viničarija</i>							161, 162, 164	isto	71
	<i>Simon Hlačer</i>							<i>gospodstvo Rače</i>	isto	75
	Zg. Polskava 54	160				157		<i>gospodstvo Frajštajn</i>	isto	79
31	<i>viničarija</i>									
	<i>gospodstvo Rače</i>	158								
32	<i>viničarija</i>									
	<i>gospodstvo Frajštajn</i>	149	148		150	151				
33	<i>viničarija</i>									
	<i>Miha Veranič,</i>							<i>mlinar Miha Veranič</i>	isto	80
	<i>Sp. Polskava 31</i>							<i>občina Bukovec</i>	isto	
	<i>občina Bukovec</i>	182						<i>Jurij Rihterič, Frajštajn 5.</i>	28, 29	
	<i>Blaž Hrastnik, Sp. Polskava 82</i>							<i>Franc Hrastnik »Terkolč«</i>	isto	
	<i>Primož Hrastnik, Sp. Polskava 29</i>							<i>Blaž Hrastnik</i>	isto	
	<i>Antonov spodnjepolskavski oltar</i>							<i>Blaž Hrastnik</i>	isto	
	<i>Janez Poteš, Sp. Polskava 64</i>							<i>Simon Mustafa, Zg. Jablane</i>	isto	
	<i>Pankrac Prosenjak, Sp. Polskava</i>							<i>Janez Marčič »Prosenjak«</i>	isto	
	<i>Gregor Blažič, Sp. Polskava 45</i>							<i>Franc Blažič</i>	isto	
	<i>Urša Petek, Ješenca</i>							<i>Franc Blažič</i>	isto	
	<i>Anton Robar, Sele 8</i>							<i>Ana Vindiš »Bogatič«, Sele</i>	isto	
	<i>Jakob Graher, Požeg 7</i>							<i>Ana Vindiš »Bogatič«</i>	isto	
	<i>Simon Trglavčnik, Zg. Polskava 48</i>							<i>Urša Hlačer, Zg. Polskava 31</i>		
									isto	
	<i>Jurij Čelofiga, Sp. Polskava 42</i>							<i>Jožef Furek »Janko«</i>		
								<i>Sp. Polskava 10</i>	isto	
	<i>Jakob Predan, Sp. Polskava 35</i>							<i>Andrej Penič, Sp. Polskava</i>	isto	
	<i>Martin Jakše, Sp. Polskava 53</i>							<i>Andrej Penič</i>	isto	

Zgornjo Polskavo, Privred delno s Spodnjo Polskavo, Selami, delno s Požegom in Ješenco, Sladka gora je bila zvečina že v Ogljenšaku.

Sam Bukovec je komisija razdelila v 4 dele: Nad kapelo A, Lesjak B, Vodole C in Bukovski vinogradi Č.

V delu A Nad kapelo-Ob der Kapellen med potmi k vinogradom na Sladki gori in v Loko in ob Polskavskem potoku do Loke z 31 parcelami so bile hiše s številko 1 na parceli 24, hiši s številkami 11 in 12 s pašniškim Taborom na parceli 1, hiša s številko 13 na parceli 2, dalje vrt, 13 njiv, 8 vinogradov, 2 pašnika, 2 travnika in borov gozd. Pri vinogradu na parceli 7 je stala Janezova kapela.

Ledinska imena tu so bila Gorica-Korritzach, Za klancem-Saglantzam, Vrt-Verth, Nad Pisancem-nat Pisantzam, Za gošo-Sagoscha, Breg-Wreck in Graben.

V drugem B delu Lesjak-Lessiag med potema v Loko in v gozd Brdo je bilo 43 parcel s številkami 32—74. Tu so stale hiše s št. 2 na parceli 35, s št. 3 odnešena kočna na parceli 41, s št. 5 na parceli 49, s št. 8 na parceli 66, s št. 9 na parceli s št. 65 in 10 na parceli 64, tu so bili vrt, 5 vinogradov, 18 njiv, 4 travniki, 4 pašniki in 5 gozdov, od tega 2 brezova. Njegova ledinska imena so bila »Werlag, Sa Werlagam«, Sa potam, Pri koči-per Katschen, Natpašegam, »Saseth«, Potnogradam, Bungrat, Votoll, Verth, »Natscheknam«, Saglantzam, Kugel, Kriučnig, Ojami in Nobina.

V tretjem delu C Vodole med potjo v Brdo, Hudim potokom-Hudpotok, državno cesto in Sladko goro je bilo 61 parcel s številkami 75—135. Hiše so tu bile: hišna številka—parcelna številka:

6—105, 7—120, 15 s svinjsko gorico 122, 18 — s studentem — 128, 19—117, 20—110, 21—99, 22—90 in 23—89. Tu je bilo tudi 6 vinogradov, 26 njiv, 5 travnikov, 11 pašnikov, 2 gozda in grmičje. Občinski pašnik Gmajna pri studencu je imel parcelno številko 121, gospostveni gozd Brda-Werda 134. Ledinska imena so bila sledeča: Perkoriti, Nadlešiam, Naverhi, Kračna, Gollobičnig, Pangrad, Podnogradam, Novina, Gay, Sananiva, Sanogradam, Podklanzam, Pod wogrea, Koštanouje, Kriučna, Woganza, Ogrea, Dopollie, Podgoriza, Bušnig, Sariglam.

V četrtem delu Č Bukovski vinogradi-Puchperger Weingärten med Požegom in Sladko goro onstran ceste, ki povezuje Bukovec z državno-komercialno cesto je bilo 15 hiš s hišnimi številkami na parcelah:

viničarija: 4—153, 14—136, 16—138, viničarija 17—170, 24—186, 25—191, 26—159, 27—207, 28—177, viničarija 29—162, viničarija 30—160, viničarija 31—158, viničarija 32—149, viničarija 33—182, 34—x. Tu je bilo 33 vinogradov, 20 njiv, 5 travnikov, 5 pašnikov, 2 gozda in grmičje. Parcel je bilo 80 s številkami od 136—215. Ledine so bile imenovane Hraševina, Križ-Kreuz, Mlaker, Dobrošeg, Ugori, Šriber, Salessam, Grund, Sadeš, Štuk, Pod Keuše, Napuši, Riebign.

Leta 1790 je upravnik bukovškega zemljiškega gospostva Franc Gabfišer poročal Turjaškemu o sporu s polskavsko občino zaradi levarske in privrečke gmajnske in gozdne zemlje.

Leta 1793 je Bukovečan Štefan — priimek bodi zamolčan — oropal madžarskega furmana na komercialni glavni cesti, ko se je s 117 goldinarji vračal iz obalnih predelov.

Leta 1794 je Žiga Turjaški-Auersperg prodal bukovško zemljiško gospostvo, ki je bilo 124 let v lasti njegovega rodu, plemiču Janezu Brandisu, od 1786 zemljiškemu gospodu Maribora, Betnave in Gromberga. Brandisovo upravno središče za Bukovec je bila do 1828 betnavska graščina.

Med 215 topografskimi jožefinskimi parcelami jih je bilo 31 hišnih, 70 njivskih, 55 vinogradniških, 16 travniških, 21 pašniških, 12 gozdnih in 10 za poti.

Do leta 1821 je bilo iz 20 parcel od 215 že 56, bodisi zaradi spremembe kultur bodisi zaradi posestne delitve. Pri tem se je število travniških parcel podvojilo.

Bukovška glavna vozna pot je tekla skozi gozd okoli 15 metrov jugozahodno od sedanje asfaltne ceste že od sedanje hiše s številko 57 v polskavsko smer.²¹

V prve zemljiške knjige so zapisali tudi kaj o Bukovcu. V zgornjepolskavski piše, da si je 1778 Štefan Vrečko sposodil Raušerjevih 400 goldinarjev, ki jih je ta imel obvezno naložene za izplačilo mladoletnih sodedičev v zgornjepolskavski graščini. Raušer je 1782 posodil 300 goldinarjev po 4% obrestih za poldrugo leto Jakobu Pohorcu, ki mu je zastavil eno svojih zemljišč.

Leta 1795 je dal Adam Brandis izstaviti pismo o kupnem pravu za 90 goldinarjev Martinu in Mariji Vrečko za bukovski »Dvoršek«²² grunt.

Iz leta 1796 je ohranjeno poročno pismo, ki sta ga s posredovanjem dr. Valentina Čučka oblikovala iz Maribora št. 52 Franc Edvard Pichler, od 1794 doktor, po rodu iz Hrastovca v Slovenskih goricah in Marija Tonšič, Andrejeva hči iz Maribora.

V vojnah s Francozi so se ti vračali aprila in maja 1797 iz nemške Štajerske prek naših krajev v Italijo. V novi vojni z njimi so 1799 hitele tod mimo ruske čete na pomoč Avstrijcem v Italijo.

Pogodba med Bukovcem in Zgornjo Polskavo 26. marca 1800 še ni končala spore, ki jim je moč slediti še do 1825.

Bukovško Janezovo kapelo z vinogradi je do 1800 posedoval mariborski meščan Franc Sommerer, za njim doktor Franc Edvard Pichler. Druga žena slednjega, po imenu Jožefa rojena Bouvier, se bo pozneje od 1818 kot vdova poročila 1820 z dr. Valentinom Čučkom in njuna hči Jožefa pozneje s Henrikom Krennom iz Mürzzuschlaga severno od Gradca. Po njem bodo Janezovo kapelo začeli imenovati Hrenovo, kakor ji še sedaj pravijo.²³

Za leta 1771—1800 so na Zgornji Polskavi vpisali v krstno knjigo za 73 parov staršev 175 porodov, od tega štirikrat dvojčke in enkrat trojčke. Do 1815 je še 7 parov teh staršev naročilo 23 otrok. Po enega otroka je rodilo na Bukovcu 42 mater. Število dečkov in deklic je bilo izenačeno. Nezakonskih otrok je bilo 9%. Glede števila porodov so bili še vedno prvi 4 meseci v letih v vodstvu. V hišah s številkami 23, 25, 28 in 20 je bilo v tem razdobju po četvero parov roditeljev, nobenega rojstva pa v hišah s številkami 3, 6, 12 in 31.

Tudi po 1770 se je bukovško prebivalstvo precej menjavalo. Kar 63% starih priimkov je ugasnilo.

Porok je za Bukovec vpisanih za ta 3 desetletja 57. Med poročenci je bilo 8 vdovcev in še 6 porok vdovih z vdovci. Le 17 parov teh staršev se je javljalo med bukovškimi poznejšimi starši. Pri 14 ženinih je navedeno, da so bili viničarji, osebenjki in hlapci, pri 15 nevestah, da so bile deklice, viničarke in osebenjke. Med poročenci so bili vojak, krojač, tkalec in kuharica. Starost poročencev so zapisovali od leta 1784 takole:

	—20	—30	—40	—50	—60	—70	
ženini		14	11	3	1	1	najstarejši ženin 68 najmlajši ženin 21
neveste	2	16	8	4			najstarejša nevesta 48 najmlajša nevesta 19

najmlajši par 24—19, najstarejši par 68—48, največja razlika 49—24. Največ porok je bil iz hiše s številko 8.

Med ženini jih je bilo 20 od drugod, med nevestami 16.

V zadnjih treh desetletjih 18. stoletja so pokopali na Levarjah 178 pokojnih Bukovčanov, leta 1775 le 1, v letih 1777 15, 1778 13 in 1781 16. V letnih tretjinah november—februar je umrlo 38% njih. Od 10 do 13 pokojnih so prinesli iz hiš s številkami 15, 19, 25, 27 in 29. Žensk je umrlo 12 več kot moških. So pa moški v

vojnih časih bili pokopani tudi drugod. Najstniških let ni dočakalo 55 % pokojnih. Okoli 90 let so živeli Urša Lesjak, Janez Močnik in Lovrenc Samuh.

Od maja 1784 so v pogrebne knjige pribeležili tudi vzrok smrti:

- po 1 črevesni krč, driska, krči, otroška bolezen, ošpice, pljučnica, vodena glava
- po 2 božjast
- po 3 porod, sušica
- po 4 gliste, kap, vodenika
- po 6 griža, koze.

Pri 40 je zapisano, da so umrli navadno in naravno, bili so vseh starosti. Leta 1781 so v matične knjige začeli namesto Poperg pisati Buchberg.¹¹

Do leta 1800 vključno so vpisali v krstne knjige od 1686 za 265 parov staršev 347 dečkov in 308 deklic = 655 otrok. Dečkov je bilo za šibkih 53 %. V prvih tretjinah let se je rodilo blizu 41 % detet. Pri 56 % staršev je vpisan samo po 1 otrok. Več otrok so vpisali takole:

število otrok	starši v %
1	56
2	15
3	8
4	5
5	4
6	5
7	4

Po 8 otrok je imelo 5 parov, po 9 6 parov in po 10 2 para.

Nezakonskih otrok je bilo 7 %. Dvojčkov je bilo 13 parov. Trojčice Marijo, Ano in Uršo so vpisali 3. septembra 1800 staršema Štefanu in Barbari Huber, že 5. septembra so umrle. Imena umrlih otrok so večkrat dobili njihovi pozneje rojeni bratje in sestre. Viničarja Matija in Neža Petek sta se še pri 2 umrlih Marijah odločila za tretjo, prav tako Andrej in Jera Trglavčnik, ki sta imela ob 1 sinu 7 hčera. Jerneju in Mariji Vodošek so se rojevali le sinovi, tudi pri šestem porodu.

Imena do 1800

Imena	do 1700		do 1800	do 1770		do 1800		vsi
	starši	otroci		otroci	otroci	otroci		
Adam	1			1				2
Agata		1		1	2			4
Ana			2		9	21		32
Andrej	2			5	6	5	18	
Anton				3	4	3	10	
Barbara		1		1	2	1		5
Benedikt			1				1	
Blaž	2	1		2	3	1	9	
Boštjan	1	2		4	8	2	17	
Cecilija			1					1
Danijel				1			1	
Eva			1					1
Filip			1	2	6	3	12	

Imena	do 1700		do 1800		do 1735		do 1770		do 1800		vsi	
	starši	otroci			otroci		otroci		otroci			
Florjan							1				1	
Franc					1		3		7		11	
Gašpar	2		1		2				1		6	
Gregor	2		2		6		5		3		18	
Helena		6		3		7		3		1	20	
Ignac							2				2	
Jakob	3		2		6		7		10		28	
Janez	2		1		3		9		5		20	
Jera		7		6		10		8		4	35	
Jernej	1		2		1				1		5	
Jožef	1				3		4		15		23	
Jurij	5		4		6		8		3		26	
Karel Žiga					1						1	
Katra				2		8		4		9	23	
Kunigunda						1					1	
Lenart						1				1		
Liza		4		1		2		1			8	
Lovrenc			1		2		2				5	
Lucija						2		1		1	4	
Luka	3		2		3				1		9	
Marija-Marina		13		10		26		42		30	121	
Marjeta				3		4		6		8	21	
Marko	1				1		3				5	
Martin	2		2		4		5		4		17	
Matevž	2		1		3		3		1		10	
Marija	4		6		4		8		6		28	
Miha	2		1		5		11		5		24	
Neža		2				4		12		9	27	
Pankrac			1		3						4	
Pavel					1		1				2	
Peter					2						2	
Polona										1	1	
Primož	2				4						6	
Radigunda						1					1	
Rok			1								1	
Simon					2		5		7		14	
Štefan	2				2		2		8		14	
Tomaž					2		3				5	
Ulrik			2								2	
Urban			1		1		3				5	
Urša		5		1		5		7		7	25	
Valentin					1		1				2	
39 Vid					1		1				2	
18 Zofija		1				1		7			9	
57	40	40	35	30	87	73	116	104	91	92	369	339
	80		65		160		220		183		708.	

Pogostnost imen je zgledala takole:

po 1: Benedikt, Cecilija, Danijel, Eva, Florjan Karel-Žiga, Kunigunda, Lenart, Polona, Radigunda, Rok,

po 2: Adam, Ignac, Pavel, Peter, Ulrik, Valentin, Vid,
 po 4 in 5: Agata, Barbara, Jernej, Lovrenc, Lucija, Marko, Pankrac, Tomaž,
 Urban,
 od 6—10: Anton, Blaž, Gašpar, Liza, Luka, Matevž, Primož, Zofija,
 od 11—20: Andrej, Boštjan, Filip, Franc, Gregor, Helena, Janez, Martin, Si-
 mon, Štefan,
 od 21—28: Jakob, Jožef, Jurij, Katra, Marjeta, Matija, Miha, Neža, Urša.
 An je bilo 32, Jer 35 in Marij-Marin 121.
 Neže so se množile od srede 18. stoletja, Ane, Jakobi in Jožefi zadnjih 30 let.
 Lize so bile bolj v čišlih pred 18. stoletjem.
 Pri dečkih je bila izbira imen pestrejša. Pri 56 % nežnega spola so se zadovo-
 ljili z imeni Marija-Marina, Jera in Ana.
 Med priimki jih je bilo 16, ki jih je imelo 53 % rojenih. To so bili:
 Bergaver, Dvoršek, Haložan, Holcer, Jesih, Koban, Kodrič, Lesjak, Ošlak,
 Petek, Samuh, Sekol-Hubar, Trglavčnik, Vodošek in Vrečko. Kljub prevladujoče-
 mu potomstvu teh priimkov na Bukovcu več ni.
 Leta 1788 je nemščina izpodrinila latinščino v krstni knjigi.

Ženini in neveste od drugod:

Brezovec—Morje	3	1
Bukovec—Morje	1	
Čirkovce		1
Čadram		2
Devina		1
Fram	5	1
Gabrnik	5	2
Hoče	2	
Hotinja vas	1	
Ješenca	3	1
Kočno	3	
Lepi vrh—Kopivnik		1
Levarje—Zg. Polskava		1
Loka	2	6
Morje	2	2
Ogljenšak	3	2
Orehova vas	1	
Planica	3	
Polana—Slivniško Pohorje	1	
Pokoše	2	
Požeg	3	2
Preloge		1
Prepole	1	
Radizel	1	1
Sele	2	3
Slivniška župnija	1	
Spodnja Polskava	2	1
Stara Gora—Morje	1	1
Šestdobe—Ranče	1	2
Širboke—Fram		1
Zgornja Polskava	5	13
Zgornje Prebukovje		1
	54	47

V Slivnici in na Zgornji Polskavi so med 1719 in 1800 vpisali 165 bukovških porok. Med ženini je bilo 31 vdovih, med nevestami 22, od tega je bilo 5 vdovskih parov. Vdovskih porok je bilo 30 %. Le pri 30 % vseh zakonov so prinesli h krstu potomce z Bukovca. Od drugod je bilo 33 % ženinov in 29 % nevest. Poročali so se v lastnem družbenem krogu. Večina porok je bila v predpustnem času, nobene v decembru. Leta 1790 sta se 14 otrokom štirikrat poročenega Urbana Huberja pridružili še dvojčici Katra in Urša.

Za čas od 1725 do konca 18. stoletja je moč zaslediti zaradi včasih nepopolnih vpisov le 325 pokojnih z Bukovca. V prvih tretjinah let je umrlo 40 % njih. V letih 1730, 1771, 1777, 1778, 1781 in 1800 je umrlo od 11 do 16 ljudi. Najstniških let ni dočakalo 53 %. Pogosteje so umirale deklice.

1801—1850

Leta 1801 je voznik poštnege voza ubil v bukovškem gozdu pri trojički levarski cerkvi mariborskega poštnege zdravnika 38-letnega Andreja Kolerja, po rodu iz Slovenskih goric.

V ponovnih vojnah so se zadrževali Napoleonovi francoski vojaki na Zgornji Polskavi okoli Novega leta 1806 in od maja do decembra 1809. Maja 1809 je celo prišlo do boja med njimi in domačini. Zaradi vojne je prišlo 1811 do razvrednotenja denarja za 4 petine.

Po vojnah je narastlo kupčevanje zemlje. Spodnjepolskavski župan Andrej Penič-Pinč je 1815 kupil od Štefana Haložana kmetijo z bukovško urbarialno številko 11. Sosednja urbarialna številka 12-betnavska — je bila na prodaj za 4560 goldinarjev. Leta 1823 je »Hojnikovo« prešlo od Jožefa Kobana na licitaciji na Filipa Repnika in že naslednje leto s prodajo na Antona Pokrivača. »Pisanc« je prodal svoj gozdni delež v privreškem Petlarskem. Leta 1824 je kupil Simon Golob »Cigajnevirt«, začetnik gostilne ob državni cesti v Morju, gozd ob »komercialni« cesti od Brandisovega zemljiškega bukovškega gospostva. Vinogradi v poznejši lasti doktorja Dominkuša, Feltrina, polskavskega levarskega Kauklerja in fraj-hajmskega Primoža so bili še vedno v zemljiškem gospostvu Vartenhajm. Bukovčani so v tem času odprodajali svoja zemljišča v Privredu in na Levarjah, kjer je še leta 1825 tekel spor z Zgornjo Polskavo.

V Betnavi in v zgornnjepolskavski graščini so si Bukovčani sposojali tudi večje vsote do 600 goldinarjev. V zemljiške knjige v Betnavi, Frajštajnu in Zgornji Polskavi so zapisovali tudi od 1815, da gojijo na Bukovcu tudi koruzo, krompir, ajdo, fižol, bob in lan.

Povojni časi so bili hudi. Helena Vindiš s Sel 8 je 1826 podedovala vinograda na Bukovcu s terezijanskima gorninskima številkami 1 in 18. V kleti nad njima je prevzela 6 sodčkov, 2 kadi, slab škaf, 12 tolkačev za grozdje, železne grablje in je izrabljeno sekiro. Razborita Lucija Samuh, ki je zelo uspešno reševala svoje gospodarske težave v graščini Betnavi, si je na Bukovcu 8 izgovorila 1827 naslednji preužitek: po 2 meca rži in ajde, 1 mecen koruze, pol meca pšenice, 1 svinjo in uživanje njive pod vinogradom. So pa še vedno nepismeni podložniki že doma shranjevali posestna pisma, tako pri Lesjakih.

Krstna zgornnjepolskavska knjiga je 1830 že imela tiskane formularje. V njo so že vpisovali tudi porodne babice, naj so to bile na osnovi prakse ali pa z izpitom.

Od leta 1820 je bila bukovška Janezova kapela v posesti pravnika doktorja Valentina Čučka.

Na Spodnji Polskavi so začeli s šolskim poukom leta 1783, na Zgornji Polskavi šele leta 1821. Bukovška mladež je začela hodit v šolo, v redno in nedeljsko, na Levarje v novo zgradbo na nekdanji bukovski Vodošekovi zemlji.²⁴

V Schmutzovem štajerskem krajepisnem leksikonu je 1822 Bukovec predstavljen s 36 hišami, 37 družinami, 159 ljudmi, 6 konji, 22 kravami in z 20 ovcami. Zemljišča so bila izmerjena skupaj z gabrniškimi. Bukovčani so oddajali snopno in vinsko desetino v Brandisov Frajštajn, v Rače le nekateri za Vartenhajm vinsko desetino.

Za pripravo in izdelavo novega še sedaj veljavnega katastra, poimenovanega po takratnem avstrijskem cesarju Francu I. Habsburžanu (1792—1835), so na osnovi Jožefinskega katastra ugotovili 1821 stanje in izdelali 1823 abecednik posestnikov zemljišč in zgradb. Že pri tem se je vnovič vnel spor med Bukovcem in Zgornjo Polskavo. Ob popisu začasnih mej 30. julija 1824 so Bukovčani popustili na Levarjah. Pri popisu so bili prisotni tudi po 3 krajani iz vseh sosednih krajev, za sam Bukovec rihter-župan Franc Hlačer, Jožef Ingolič, Simon Koban, Boštjan Hojnik in Franc Koban-Holcer. Popis so vodili Ferdinand Sirk, zgornjepolskavski okrajni komisar Andrej Žitek (1816—1825) in poročnik Franc plemeniti Stogl.

Dne 28. septembra 1824 je bila izdelana na osnovi pregleda, meritev, popisa in ugotovitve gospodarne vrednosti in kultur zemljišč indikacijska katastralna skica v merilu 1:2880 in po njej prava katastralna karta z ledinskimi vpisi: Fasanitz = Pisanc, Bergauer = Meglič, Lesiack, Lačen = Lačnekova koča, Raušer, Windenau = Betnava, Puchberg dvakrat, Wodoschegg = Hojnik, Pušjak, Secole, Motschnigg = Šetar in Holzer = Koren. Na indikacijski karti, hranjeni v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, je na mestu kasnejšega Ernejetovega križa znak krogec s poševno zastavico na desni strani.

Zemljiščnih parcel je bilo po novem 362 — v jožefinskem katastru 215 — v posesti 43 imetnikov, od tega od 346 parcel 103 parcele pri 26 nedomačinih iz krajev: Frajhajm, Kalše, Maribor, Morje, Podova, Požeg, Rače, Sele, Spodnja in Zgornja Polskava. Te parcele so merili od Pisanca do Požega. Zadnje parcele 347—362 so bile poti.

Zgradbenih parcel za hiše, kleti, hleve, gospodarska poslopja in dvorišča je bilo 66, tretjina njih najbolj viničarije in kleti — v posesti nedomačinov. Popisali so jih od Pisanca do »Rečnikove« viničarije. Najvišja hišna številka je bila 37, je pa 10 hiš manjkalo.

Končni popis bukovške katastralne občinske meje so zaključili z zapisnikom v Slovenski Bistrici 15. aprila 1825. Bukovec so omejili s 27 mejnimi kamni od tega pod sedanjim Padežnikom v smeri Morja.

Skupno površino 382 joh so zajemala naslednja zemljišča v %:

	zgradbe	njive	vino- gradi	vrti	sadov- njaki	trav- niki	paš- niki	goz- dovi	pota	vode	vse
1825	0,5	19,9	10,2	0,04	2,1	7,3	7,6	50	2,1	0,26	100.
1960		20	1		14	20	9	34			

Na Bukovcu so viničarije, koče in srednje velike kmetije bile 3 številčno približno enako močne skupine.²⁵

Leta 1828 je grof Klement Brandis kupil zemljiško gospostvo Frajštajn in sem z Betnave prenesel tudi upravo in vodstvo zemljiške knjige za Bukovec.

Pravnik doktor Valentin Čuček je 1831 dogradil ob Janezovi kapeli pri vinarstvu in novem sadovnjaku bogato podkleteno hišo »Hrenov štok«. Njegovi odlični zidarji so našli delo še pri bukovških sosedih.

Od 1834 so se lahko tudi Bukovčani zatekali k zgornjepolskavskemu ranocelniku.

Leta 1835 je bil Bukovec občina, katastralna občina in krajevno sodno območje — Ortsgericht. Že 1817 je Franc Koban-Holcer bil bukovski občinski župan.

Ko so po smrti doktorja Valentina Čučka popisali 1839 njegovo zapuščino, so zabeležili tudi mašno licenco-pravico do branja maš — za Janezovo kapelo, za Bukovec pa, da je njegova lega »presenetljivo lepa in zdrava«. Vdova Jožefa Čuček je živela v Dravogradu.

Leta 1845 se je rodil na Jožefovo na Bukovcu Jožef Hojnik, kasnejši slovenski vodilni narodni buditelj na Polskavskem.

Dne 1. junija 1846 so Bukovčani previdno od daleč varno opazovali sopihanje »železnega slona« iz Maribora prek Pragerskega v Celje.

Bukovčani so še dalje odtujevali večino svoje posesti na Levarjah, v Priredu, tu zlasti gozdove. S takšnim kosanjem posesti je iz 11 bukovških urbarialnih števil nastalo v zemljiški knjigi že 45, od tega 34 označenih z črkami poleg temeljne številke, na primer 8 a.

V drugi četrtini 19. stoletja se je najvišja bukovška hišna številka pomikala od 36 na 44. Med 1812 in 1846 se je povzpelo število krajanov od 159 na 202, za 27 %.

V prvi polovici 19. stoletja je znanih 154 bukovških parov roditeljev. Dobili so 342 otrok, 8 deklic več kot dečkov, leta 1818 le 2, a leta 1837 kar 13. Rojstva so upadala v drugem in tretjem desetletju, nato so se množila, Dvojčkov je bilo 7 parov, pri Pavlu Terglecu kar 2 zaporedoma. Po enega rojenčka so zapisali pri 54 % vseh staršev. Po 4 do 8 otrok je imelo 31 roditeljskih parov, le 1 par 10 otrok. Na prve tretjine let od januarja do aprila je prišlo 42 % otrok. Število nezakonskih rojstev se je povzpelo na 20 %. Pri 115 priimkih roditeljskih parov jih je od prej le 16 %. Polskavski Bukovec je doživljal v teh desetletjih silne premike svojega življa.

Francov = franciscejski kataster

zgradbene parcele	hišne številke	zemljiščne parcele	hišne št. od 1985
1-2 hiša hlev	1 Jožef Ingolič	1- 17 1840 Gašpar Pristovnik	130
3-4 hlev hiša	2 Štefan Ošlak	18- 46 1833 Andrej Viher 1849 Viljem Jenčič	129
5	34 Matija Rotart	47- 55 1825 Štefan Ošlak 1834 Jakob Vosu 1846 Gašpar Pečovnik	128
6-9 2 skednja hlev hiša	5 Simon Koban	56- 77 1842 Matija Petek	127
15-16 klet klet	11 Andrej Karner, betnavski upravnik	78- 81 1820 po Janezu Krafl Treza Karner 1833 Anton Perko	87
15-16 klet klet	12 uprava Betnava	82- 83 1828 uprava Frajštajn	87a
		179-180	
		239-240	
		283-294	
		325-327	
19 klet	14 Simon Vrečko	84- 88	85
17-18 28 klet hlev klet	13 polsk. uradnik Ferd. Sirk	89-90 do 1813 Valentin Sirk 1848 Ferd. Mlajši Sirk	88
		102-105	
25-27 hiša klet hlev	9 in 10 dr. Valentin Čuček	91-101	107-108, 110
22-24 hlev hiša klet	8 Lucija Haložan »Samuh«	106-121 1827 Lovrenc Samuh	112
21 hiša	7 Janez Dvoršek »Štuce«	122-126 1833 Martin Dvoršek	114
10 hiša	6 Jakob Star, Vrečko »Lačen«	127-131 1838 Barbara Vrečko	ni več
29-31 hlev hiša dvorišče	21 Anton Pokrivač	132-141 1830 Jurij Pokrivač »Nack« 304	39
32 klet	36 Gregor Štepiel	142-143 1827 Martin Mali »Hauzenpaher«	20
33 hlev	22 Tomaž Ingolič	1826 Pavel Terglec	37
36-39 dvorišče klet	18 Jakob Mlajši Vrečko	144-145 1829 Janez Vrečko	62
11-13 hiša gospodarsko poslopje			
klet	19 Andrej Kodrič »Raušer«	156-171	120
14 klet	15 Jurij Vrečko »Lačen«	172-176	
1840: hiša in gosp. poslopje		197-200	84
	občina Bukovec	177-178	
		346-362 poti	
		179-180 glej uprava Betnava-Frajštajn	
		181-183 glej Simon Vrečko	
20 + 66 klet hlev	Andrej Penič, Sp. Polskava 28	184-193 1833 Jožef Hrastnik	
42 + 67 klet hiša	42 Jožef Hrastnik »Penič«, Sp. Polskava 28	252-253	82

65 klet	Jurij Rihterič	194–196		
		197–200	glej Jurij Vrečko	
64	32 graščina Frajštajn	201–211		79
63	Štefan Ingolič, Kalše 32	212–213		
		220–222		
63 hiša	4 Franc Hrastnik »Terkolč«, Sp. Polskava 82	214	1840 Pavel Pliberšek	77
	Blaž Hrastnik, Sp. Polskava 29	215–216		
	Jožef Furek, Sp. Polskava 10	217		
62 klet	Ana Penič, Sp. Polskava 10	218		
60 + 61 hlev hlev	31 Miha Veranič »Dešnik«, Sp. Polskava	219		
		220–222	glej Štefan Ingolič	
59 klet	grad Rače	223–229		
58 hlev	30 Franc Hlačer	229–231	1840 Jakob Veranič »Filipič«	74
55 klet	Janez Marčič »Prosenjak« Sp. Polskava 55	232–233	1819 od bukovškega gospostva Janez Marčič	
56 + 57 hiša hlev	29 Janez Marčič			73
	Franc Blažič, Sp. Polskava 45	234		
	Matija Mustafa, Zg. Jablane	235–238	1850 Štefan Hrastnik	
		239–240	glej uprava Betnava–Frajštajn	
	Jožef Lesjak	241		
40 klet	17 Matija Janžič »Kovačnik«, Švajga 12	242–243	1826 Matijeva vdova, znova poročena Perko	59
41 klet	Helena Vindiš, Sele 8	244	1827 po mami Ani Helena poročena Jager	57
	31 Simon Hlačer	245		
	Lovrenc Samuh, Bukovec 8	246–248	1852 Anton Samuh	
	Jurij Vehoski	249–251	1820 na licitaciji del Huberjevega od Franc Hlačer	
		252–253	glej Jožef Hrastnik	
43–47 hiša hlev klet hlev klet	27 Janez Huber	253–282	od 1821 po Štefanu Janez Huber 1847 vdova Treza	44
34–35 hlev hiša	23 Boštjan Hojnik	283–284	glej uprava Betnava–Frajštajn	
		285–303	1831 Jurij Hojnik	38
		304	glej Anton Pokrivač	
48–49 klet hlev	25 Janez Damjan »Močnik«	305–313		28
50–52 hlev hiša klet	24 Franc Koban »Holcer«	314–324	1809 zamenjava s Tomažem Pajkom	27
		325–327	glej uprava Betnava–Frajštajn	
		328–336	Simon Golob »Cigajnervirt«, Morje	
		337	Jožef Šnajder	
53–54 klet hlev	37 Jožef Koban »Vodošek«	338–343		12
		344–345	Anton Adrinek, Požeg dobil 1822	
		346–362	poti, glej občina Bukovec.	

V prvi polovici 19. stoletja se je poročilo 90 bukovških parov na Zgornji Polskavi in 6 v Framu. Na Bukovcu jih je od teh parov rojevalo 37. Vdovcev se je poročilo 14, vdov 11, od tega 3 vdovci z vdovami. Vdovskih porok je bilo 22.

Zakonci od drugod so bili iz naslednjih krajev: Bela Pač 1 ženin — 0 nevest Čadram 0—1 Črešnjevce 2—0 Fram 1—2 Gabrnik 0—1 Hoče 1—0 Ješenca 1—5 Kalše 2—0 Klopce 1—0 Kočno 3—0 Koroška 0—1 Kovača vas 1—0 Kozjak 0—1 Loka 2—2 Morje 3—0 Ogljensak 1—1 Pečke 0—1 Pokošje 3—1 Požeg 3—0 Prihova 0—1 Radizel 3—1 Ranče 1—0 Ravno Polje 1—0 Ritoznoj 2—1 Sele 0—1 Slivnica 2—0 Spodnja Nova vas 1—0 Spodnja Polskava 0—2 Šentovec 1—0 Šmartno 1—0 Videm—Ptuj 0—1 Vrhloga 0—1 Zgornja Polskava 1—5 Žetale 1—0, torej iz 34 krajev 39 ženinov in 29 nevest. Bukovška dekleta so bila iskana.

Starost poročencev naj prikaže razpredelnica:

do 20 let 10 ženinov — 11 nevest do 25 let 31—32 do 30 let 26—23 do 40 let 14—16 do 50 let 6—7 do 59 let 3—0. Tretjina nevest je bila starejša od ženinov. Zakonsko zvezo so sklenili tudi 19 letni ženin z 48 letno nevesto in 59 letni ženin z 29 letno nevesto. Dva ženina sta imela komaj 18 let, ena nevesta celo le 16. Najmlajši par sta bila 20 letni ženin in 19 letna nevesta, najstarejši pa 50 letni ženin in 57 letna nevesta. Prvo desetletje je bilo le 9 porok, peto desetletje 26. V treh letih 1830—1832 je bilo kar 11 porok. Pri hišah s številkami 16, 21 in 33 so proslavljali po 5 porok. Med poročenci so bili tudi čevljar, tesar, rejenka spodnjepolskavskega šolskega upravitelja, zgornjepolskavski gospostveni uradnik in Antonija, vdova po Holcerju, posestniku Gromberga.

V obravnavanem času je bilo na Bukovcu 230 umrlih, od tega 118 moških. V vojnah padlih niso beležili. Nasproti 231 krstam je bodrilo bodočnost 342 krstov. Letno je umiralo od 1 do 10 ljudi. V letih 1810—1812 je umrlo 26 ljudi, v letih 1835—1837 že 24 ljudi, zato pa v letih 1802—1804 le 5. Iz hiše s številko 16 so odnesli kar 16 pokojnih, 13 iz hiše s številko 18 in po 12 iz hiš s številkami 5 in 24. Nad 42 % umrlih ni dočakalo 10 let, starost med 50 in 70 leti je doživelo 28 %. V 92. letu je umrl Simon Ošlak, v 98. letu Štefan Haložan. Najbolj so Bukovčani umirali od januarja do aprila 43 %, najmanj od maja do avgusta 24 %. Med umrlimi je bilo 14 nezakonskih otrok, 8 vdov, 6 beračev in občinskih revežev ter 3 utopljeni v framskem ribniku. Slednje so sodno pregledali. Upokojeni gospostveni uslužbenec Ferdinand Sirk je umrl julija 1848, 2 meseca pred koncem gospostev. Vpisi vzrokov smrti so bili sila posplošeni in skromno izpovedljivi.

Zadnja tri leta druge četrtine 19. stoletja so bila zelo nemirna in prevratna.

Dunajska marčna revolucija v letu 1848 je sprožila plaz krvavih bojev, velikih sprememb in novosti. Klic po Zedinjeni Sloveniji je razvnel slovenske ljudi, junija 1848 so bile prve volitve, sicer javne in posredne z zelo omejeno volilno pravico, za deželne skupščine. Dne 7. septembra 1848 je državna oblast proglasila zemljiško odvezo in s tem konec zemljiških gospostev, tudi bukovškega. Mimo je bilo podložništvo, kmečka in vinogradniška gorninska zemlja sta ob odškodnini zemljiškemu gospodu prešli v last njunih posestnikov. Decembra 1848 je prevzel cesarsko oblast Franc Jožef za kar 68 let. Marca 1849 se je začelo životarjenje po zelo okoreli nedemokratski ustavi in še to ni bilo sposobno dočakati triletni obstoje. Leta 1850 so bile prve občinske volitve.

Razprava predstavlja model, ki vsakomur priznava in poišče mesto v zgodovini.

Polskavski Bukovec — krstna imena 1801—1850

		Agata	1
		Ana	25
Andrej	2	Ana Frančiška	1
Anton	12		
		Antonija	3
		Barbara	3
Blaž	5		
Boštjan	1		
		Cilka	2
Ferdinand Matija Luka			1
Filip	6		
Florjan	2		
Franc	27		
Gašpar	1		
Gotlib	1		
Gregor	1		
		Helena	4
		Ivana	1
Jakob	4		
Janez	24		
		Jera	10
Jernej	2		
Jožef	16		
		Jožefa	10
Jožef Franc	1		
Jurij	8		
		Katra	12
		Kristina	1
		Liza	3
Lovrenc	3		
		Lucija	1
Luka	1		
		Marija	48
		Marjeta	5
Martin	5		
Matej	1		
		Matilda	1
Miha	11		
		Neža	10
Pavel	2		
Peter	3		
Simon	7		
Štefan	17		
		Treza	14
		Urša	10
Valentin	3		
Viluš	1		
28 imen	168	20 imen	165.

Zbirna preglednica

hušne številke 1985-	urbane številke 1749	hušne št. 1770-	parcele stavbne	1825 druge	vložne št.	1856-	hušne številke 1933-	1955	1955-
12	Štefan Marčič	36	53-54	338-343	17	37	25	1	1
	- 1824 - Jožef Koban-Vodošek Jera Veber	1849	- Miha Vidovič Treza Štern						
20	Franc Vešner	36	32	142-143		36	26	2	2
	- 1812 - Matej Rotar - Herbolec Urša Huber	1822	- Gregor Neža Štepič-Hauzenpah	1826	- Martin Mali Neža Štepič				
27	Antonija Koren	12-13 gl 8	24	50-52	314-324	3	27	5	6
	- 1542 - Peter Holcer - potomci - 1749 - Jera Marčič	1761	- Jernej Koban-Holcer - potomci	1792	Tomaž Payk Ana Koban	1809	- Franc Koban Ana Huber - potomci		
28	Jožef Šetar	25	48-49	305-313	34	25	28	6	7
	- 1749 - Agata Močnik - potomci	1772	- Matej Holcer Marija Močnik	1781	- Matej Al Kodrné-Močnik - potomci	1809	- Tomaž Payk-Holcer	1824	- Janez Damjan-Močnik z ženama Ana Kodrné in Al Štern
31	Anton Štern	17	22	33		35-36	22	23	37
	- 1727 - Jakob Al Vrečko	- 1744 - Laza Dvoršek - potomci	1825	Tomaž Ingolič	1826	- Pavel Terlec Katra Hojnik - potomci			
38	Feliks Kapelar	7	23	34-35	285-303	9	23	37	38
	- 1716 - Jernej Podkrižnik Katra Fregl - potomci	1778	Jakob Vodošek-Vranjek	1779	- Janez Lucija Zorko-Podkrižnik	- 1789 - vdova Lucija Zorko-Vranjek	1800	- Boštjan Hojnik-Načl M Zorko - potomci	
39	Al Štern - dediči	16	21	29-31	132-141	10 27	21	21	34 35
	- 1716 - Gaspar Helena Vodošek - potomci	1749	- Jakob 304 M Koban-Vodošek - potomci	1823	Filip Repnik	1824	- Anton Pokrivač	1830	- Jurij Pokrivač Al Mom
					304				1836 - Jurij Hojnik-Načl vd Al Pokrivač r Mom in več
		6	10	127-131		6			
	- M Dvoršek	- 1824 - hči Katra Vrečko - stari Lačen	1831	- hči Barbara Vrečko	1840	- Matej Fridl - Barbara Vrečko - potomci			
43	Stanko Žigart	la 2 11	42	42 67	252-253	6 7	31	8	9
	- 1749 - trojčka cerkev	- 1789 - Janez Timhof, Zg Poljskava	- 1815 Betnava	1815	- Pemič	1820	- Jurij Urša Vehoski	1849	- Antonija Jenčič
	1825 - vinarji								
44	Jožef Amon	1	27	43-45	254-282	15	27	30	8
	- 1542 - Gregor Huber - potomci	1570	Huber-Sekol	1848	- Jožef Golob vd Treza Huber - vrški Sekol r Jager				
57	Jožef Koropec	g 1 18 19	38	41	246-248	16 45	38	32	9
	- 1749 - Jernej Gorjup Štefan Poherc M Samuh	- 1825	Ana Vindiš, Sele	1825	- Helena Vindiš por. Jager, Sele	1847	- vinarji	1848	tu umrl Ferdinand starejši Sirk
59	Anton Pečovnik	g 16-17	17	40	242-243	25	17	34	10
	- 1749 - Urban Janžič-Kovačnik - potomci	vinčarji - 1789 -							
82	Marija Rot	14 27 32	18	36-39	144-145	40 41	18	33	12
	- 1630 - Martin Vornšnik Dvoršek - potomci	- 1771	Martin Marija Vrečko - spodnji Pušnik - potomci						
66	Franc Podlesnik	g 9 11						35	11
	- 1749 - Miha Samastur Pankrac Prosenjak								
73	Alara Stenovec	31 gl 0	29	55-57		20	29	38	13
	- 1749 - Jurjev Pankrac	- 1772 - Hlačer	- 1789 - Betnava	1819	- Janez Marčič-Prosenjak, Sp Poljskava				
74	Rastko Ferik		30	58	229-231	24	30	37	14
	- 1789 - Simon Hlačer, Zg Poljskava - potomci	1840	- Jakob Veranič-Filipič, Sp Poljskava	vinčarji - 1773 -					
75	Franc Kerle	g 6	31	59-60	223-228	4	31	33	15
	- 1789 - gospostvo Rače	vinčarji - 1770 -							

	1689 — Janez Ingolič — potomci	1749 — Gašpar Trglavčnik	1789 Gregor Vrbovšek — 1821 — Jurj Vehovski vničarji — 1799 —									
77	Veronika Trglavčnik	23 g5	83	212—214 220—222	32	4	4	17	18			
78—79	Franc Padežnik	— 1749 — Janez Ingolič — potomci	— 1825 — Franc Hrastnik-Terkolč, Sp. Poljskava	1840 — Pavel Püberšek vničarji — 1771 —	32	64	201—211	51 53	32	35	20	21
80	Mirko Feltrin	— 1749 — gospostvo Frajštajn vničarji — 1779 —	33	65—67	31	33					19	20
81	Anton Korošec	— 1789 — Miha Veranič, Sp. Poljskava	— 1781 — vničarji							17	18	19
82	Marija Zajc	11	16	20	184—193	33				16	21	22
84	Marta Šlamberger	— 1864 — Jurj Kodrič — potomci	1718 — Jurj Haložan-Kodrič — potomci	1815 Andrej Penič, Sp. Poljskava — potomci	1825 Jožef Hrastnik — potomci	vničarji	1816 —					
		21	15	14	172—176 197—200	37—39 15	18	22			23	
85	Ljudmila Frešer	— 1542 — Štefan in Lovrenc Vrečko — potomci	— 1681 — Vrečko-Laben — potomci									
		11	14	19	84—88 181—183	42	14	15			23	24
87	Franc Hrastnik	— 1664 — Miha Jesih — potomci	— 1716 — Jurj Vrečko-Jesih — zgornji Pušnik — potomci	vničarji — 1776 —								
		12	11 12	15—16	78—83 87—90 177—180 283—284	43	11 12	11 12			25 26	26 27
88	Jožef Kobale	uprava buk gospostva — 1562 sedež-gesäss upravniki — 1700 — vničarji v št. 11 — 1755 — vničarji v št. 12 — 1771 —	10	13	17—18	102—105	19	13			27	28
107—110	Treza Letonja M. Dragsič	— 1749 — Andrej Lesjak — potomci	1800 — Gašpar Dvoršek Katra Španjger	1813 — Jurj Vehovski	1827 — Ferdinand Barbara Sirk	1850 — Viljem Antonija Jenčić vničarji — 1771 —						
	Marjeta Kalan	— 1542 — Bistričan Jurij Truk	— 1570 — Simon Gorup — potomci	1851 — Jožef Maks Heupl	1878 — Marborčan							
	Franc Sommerer	1800 — dr. Franc Pichler z ženama	1820 — dr. Valentin Čuček	1850 — Henrik Krenn	Jožela Čuček vničarji — 1771 —							
112	Anton Koropec	8	8	22—24	106—121	44	8	8			30	31
114	Marija Lesnik	— 1554 — Matija Samuh — potomci	1813—1819 Štefan Haložan vd. Lucija Samuh	1819 Lucijini potomci Samuhi								
		10	7	21	122—126	2	7	7			31	32
120	Marija Hojnik	— 1771 — Primož Katra Lesjak	1787 — Jakob Marjeta Dvoršek Štuc — potomci									
			19	11—13	156—171	12	19	19			32	33
	Petek	— 1542 — Jernej 'Adalec' — Vodošek — potomci	— 1773 — Franc Helena Pesek	1780 — Franc Raušer — zg. Vodošek Neža Samuh	1806 — Andrej Kodrič-Raušer z ženama	Uršo Raušer in Ano						
121	Alban Štern	20			46	20	20	33			34	
127	Roza Marenc	— 1778 isti kot pri št. 120	— 1813 — Franc Koban Ana Huber — potomci	vničarji — 1778 —								
		6 29	4 5	6—9	56—77	28	5	5			38	39
128	Matilda Hojnik	— 1542 — Vdova Lesnjak — potomci	1817 — Simon Koban vd. M. Lesjak	1842 — Matija Petek Marjeta Koban — potomci	našt. 4 vničarji 1771 —							
		5	3 34	5	47—55	22 29	34	34			39	40
129	Marna Mejal	— 1749 — Martin Lesjak — potomci	1797 — Martin Rotar-Herbolke	Lirsa Štern	1826 Dvoršek 1827 Florjan Ruhterčič M. Štrmicer	1832 Neža Pokrvač na št. 3 vničarji — 1838 —						
		4	2	3—4	18—46	16	2	2			40	41
	Viljem Antonija Jenčić	— 1542 — Matija Pergaver — potomci	1744 — Andrej Trglavčnik	1778 — Miha Ošlak-Bergaver — potomci	1831 — Andrej Viher z ženama	Oslakovo pastorko Nežo Jager in Nežo Germ	1849					
130	Jožef Korošec	vničarji 1771 —										
		2 3	1	1—2	30	1	1	41			42	
		— 1542 — Štefan Pisanec — potomci	— 1749 — Simon Barbara Planinšek — potomci	1787 Gregor Robuak vd. Laza Planinšek	1806 — Jožef Ingolič Lucija Planinšek	1840 — Gašpar Pristovnik						
			39	vničarji 1842 —								
			40 41	vničarji 1814 — 1835 — kmet Jožef Koban	1850 — Miha Vidovč Treza Štern							
			43 44	vničarji 1825 —								

Prve omembe kraja in ledin

Bukovec 1428 Buchberg 1686 Poperg 1850 Bukovec
 Levarje 1886 leuarie Privred 1590 Preuradt
 Sladka gora 1426 Eck 1490 Suessen Perg 1712 Slatka gora
 potok na morski strani 1749 Diebspachl (= tatič) = 1784 Hudi pothok

Zemljiški gospodi

do 1469 Gromberg 1469—1529 — Turjaški — Auersperg —
 1542—1569 Trapi 1569—1870 Trautmansdorfi 1870—1794 Turjaški — Auersperg 1794—1848 Brandisi

Upravniki

—1542— Krištof Haimer Starejši — 1702 Matija Wels 1702—1704 Bolfenk Žiga Šternberg 1711—1734 bistriški Gorjupi 1737—1739 Janez Jurij Šrek 1745 — zgornjepolskavsko gospostvo — 1749 — Anton Filipič — 1767 — Treza Filipič — 1790— Franc Gabfiser — 1820 Janez Krafl 1820 — Treza Karner — 1825 — Andrej Karner 1833 — Anton Perko.

Časovni pregled

rimse gomile v sosedstvu 1426 vinogradi 1465 prvi imenomoma znani Bukovčani bratje Gregor Janez Matej Peter in Simon Švarcel 1472—1532 Turki posebni proizvajalci 1542 Flajšaker — mesar Šnajder — krojač 1570 mlin 1795 tkalec 1844 tesar

1619 — trojička cerkev na Levarjah — 1630 — denarne obveznosti in tla — 1659 — davki 1862 prvo znano žensko ime Jera Pisanec — 1677 — vislice — gavge — 1890 — viničarji in viničarije — 1700 — zidovi pri vinogradih — 1711 — vinogradniški pazniki in hlapci — 1716 — nabiranje vojakov 1751 — kapela Janeza Nepomuka — 1760—1764 — prodajalec tobaka — 1780 — dekle — 1794 — logarji — 1795 osebenjki — brez svojih stanovanj 1821 — šola na Levarjah — 1817 — župan Franc Koban-Holcer — 1824 — župan Franc Hlačer 1825— parcele 1845 rojen Jožef Hojnik 7. septembra 1848 konec gospostva 1850 rojen dr Franc Krenn-Hren.

OPOMBE

¹ Stanko Pahič: Konservatorska poročila — arheološki spomeniki, Varstvo spomenikov IX, 1982—1984, 170

Stanko Pahič: Bistriški svet v davnlini, Zbornik občine Slovenska Bistrica, 1. 1983, 53, 64—65

² Albert Starzer: Die landesfürstlichen Lehen in Steiermark von 1421—1548, BKSGQ XXXII, 1902 (Starzer), 171—360

Krstna knjiga župnije Slivnica pri Mariboru, leta 1712, Župnijski urad (Žu)

Občni deželni zakonik Štajerske kronovne, 1850, 22

³ Češka fevdna knjiga, prepis v Pokrajinskem arhivu Maribor (PaM), 22, 53, 66, 211, 265, 303, 325

Listina 5947 e, Štajerski deželni arhiv v Gracu (Šda)

⁴ Ernst Birk: Urkundenauszüge zur Geschichte Kaiser Friedrich des III. in den Jahren 1452—1467 aus bisher unbenützten Quellen, AKOGG X, 1853, 173—240
 Starzer, 180—181, 316

⁵ Ptujška dominikanska kopalna knjiga, 74—78, Zgodovinski arhiv Ptuj

⁶ Deželno pravo — Das Landrecht — 908, Šda
 Starzer, 175, 176

Fr(anz) Komatar: Das Schlossarchiv in Auersperg, Carniolia 1, 1910, 240

Urbar gospostva Štatenberg leta 1490, Državni arhiv Dunaj, kseroks PaM

⁷ Listina 28. 4. 1526, Arhiv Slovenije, Ljubljana (AS)

Starzer, 176, 177

⁸ Imenjske cenitve 1542 III/119, XIV/166, XXXV/11/543, Šda

Davčna knjiga — Anschlagbuch — za leto 1548, 215, Šda

⁹ Jože Mlinarič: Gradivo za zgodovino Maribora XII, 1986, 8

¹⁰ Listina 20. 4. 1502, Šda

Imenjske spremembe Trapp, Šda

¹¹ Urbar za gospostvo Maribor za leto 1570, Šda

Deželno pravo, 908, Šda

¹² Ilkopsis — Handschrift, 3309/32, Šda

Akti notranjeavstrijske vlade, 1607 Cop V 152, VI 14, X 8, X 39, XI 17, 1621 Cop I 68, Exum VI 6, Šda

Meillerjevi akti, XI f, Šda

Plošča nad severnim vhomom v levarski cerkev

- ¹¹ Urbar iz časa okoli 1630, Posebni arhiv Kirchberg am Walde, 32/176, Šda
¹² Urbarialni zapis za leto 1664, Posebni arhiv Kirchberg am Walde, Šda
¹³ Deželno pravo, 44 in 538/3, Šda
¹⁴ Matične knjige Spodnja Polskava, Slovenska Bistrica, Slivnica, Žu
¹⁵ Deželno pravo, 43, 44, Šda
 Posebni arhiv Kirchberg am Waldo, 32/1776182, Šda
 Posebni arhiv Zgornja Polskava, AS
 Davčna prijava za vino 1700, 285, Šda
 Seznam davka na ognjišča 1706, C 26, Šda
 Gornjska davčna prijava — Bergrechtseinlage — 1720,
 6 V, Šda
 Listine Graz 21. 7. 1734, 29. 12. 1747, 15. 1. 1751, 20. 4. 1751, junija 1751, Šda
 Seznam davka na meso — Fleischschlag — 1749, V 23, Šda
¹⁶ Slivniške matične knjige 1700—1758, Žu
¹⁷ Terozijski kataster za Bukovec, Šda
¹⁸ Štetje hiš 1754, Šda
¹⁹ Posebni arhiv Kirchberg am Waldo, 32/177—182, Šda
 Bukovška osnovna zemljiška knjiga, Pam in urad Zemljiška knjiga, Slovenska Bistrica
 Slivniška mrljiška knjiga 1753, Žu
 Zgornjepolskavske matrike, Žu
 Vojaki zemljevid Jožeta II, Šda
 Anton Ožinger Slovenjebistriško sredi 18. stoletja v luči goriških vizitacij (1751—1773), Zbornik občine Sloven-
 ska Bistrica II, 1990, 135
²⁰ Slivniške, zgornjepolskavske in slovenjebistriške matrike, Žu
²¹ Posebni arhiv Kirchberg am Walde, 132, Šda
²² Jožefinski kataster za Bukovec, Šda
²³ Bukovške osnovne in betnavske zemljiške knjige, PaM
 Frajštajnske zemljiške knjige, PaM in Zgodovinski arhiv Celje
 Vartenhajmske zemljiške knjige, PaM in Zgodovinski arhiv Ptuj
 Posebni arhiv Kirchberg am Walde, 132, 179—182, Šda
 Posebni arhiv Zgornja Polskava, AS
 Listina Maribor 4. 12. 1785, PaM
²⁴ Zgornjepolskavske matrike, Žu
²⁵ Betnavske, frajštajnske in zgornjepolskavske zemljiške knjige, PaM
 Zgornjepolskavska šolska kronika, Osnovna šola Spodnja Polskava
²⁶ Francov Kataster, Šda in AS
²⁷ Bukovška osnovna in frajštajnska zemljiška knjiga, PaM
 Posebni arhiv Zgornja Polskava, AS
 Zgornjepolskavske matrike Žu in AS.
 Jože Koropec Polskavska zemljišča gospostva, ČZN 1980, 7—70

DIE GRUNDHERRSCHAFT BUKOVEC (BUCHBERG) BEI POLSKAVA

Zusammenfassung

Die Vergangenheit von Polskavas Bukovec kann man bis zur Bronzezeit verfolgen. Seit von ungefähr dem Jahr 1100 befand sich Bukovec in der Gromberger Grundherrschaft und der Urfparre von Slivnica. Die Hauptstrasse Wien—Triest (Dunaj—Trst), die sich am Rande der Landschaft von Bukovec schlängelte, wurde gegen Ende des 14. Jahrhunderts modernisiert.

Weingärten auf Bukovec werden zum erstenmal im Jahre 1428 erwähnt, als vom Kirchenweinzehnt hier und auf Sladka gora von Bukovec die Rede war. Aus der herrschaftlichen deutschen Benennung »Buchberg« wurde von den Einheimischen ihr Ausdruck »Popperk« gebildet. Die älteste Niederschrift des slowenischen Namens Bukovec ist aus dem Jahr 1850.

Mitte des 15ten Jahrhunderts wurde Bukovec zu einer selbstständigen Grundherrschaft, welche in den ersten drei Vierteln des Jahrhunderts Eigentum der Auersperge von Turjak war. Die Jagd-, Fisch- und Gerichtsrechte behielt Gromberg, so wie nach seiner Grundbesitzteilung auch noch Zgornja Polskava, Frajštajn und Vartenhajm bei Hotinja vas.

Vor Ende des 15ten Jahrhunderts besass die Bergweingärten auf Sladka gora auch Statenberg, der auch seit dem Jahr 1502 zu Turjak gehörte. Da waren im Jahre 1524 ungefähr 40 Weingärten und an deren Fuss stand eine Mühle.

Schon vor dem Jahr 1542 war Bukovec Eigentum der Familie Trapp. Im Jahre 1542 lebten in Bukovec und auf ihm zugehörigen Levarje 21 Untertanenfamilien und es waren auf Bukovec und auf Sladka gora nahezu 100 Weingärten. Die Grundherrschaft Bukovec war auf etwa 15 nominellen Pfunde der Grundsteuer eingeschätzt. Unter den Weingärtern und den Inhabern von Bauernhöfen befand sich auch ein Bürger aus Bistrica.

Bei der Aufnahme des Tatbestandes im Jahre 1542 überraschen der sehr verbreitete Weinbau und die reiche Viehzucht, besonders Pferdezucht. Mancher Familienname aus dieser Zeit ist noch heute lebendig als Hausname. Die Beinamen Flajshaker und Šnajder deuten auf Gewerbeabstammung hin. Die Verwalter der Grundherrschaft Bukovec lebten in einem befestigten Posten von Bukovec.

Seit dem Jahr 1569 war die Grundherrschaft von Bukovec ein Jahrhundert lang Eigentum der Familie Trautmannsdorf vom Schloss Kirchberg am Walde bei Hartberg, nordöstlich von Graz.

Aus der Aufnahme des Tatbestandes in den Jahr 1570 ist ersichtlich, dass die Bewohner von Bukovec der Mariborer Stadtbürgerschaft den Weinzehnt und zwei Drittel des Getreidezehnts abgeben mussten, das übrige Drittel aber an Studenice.

Nach stürmischen Verwicklungen begann man die Dreifaltigkeitskirche auf Levarje in Bukovec als Tochterkirche von Slivnica zu bauen.

Aus dem Urbar für die Zeit um das Jahr 1630 sind die Untertanenpflichten von Bukovec ersichtlich. Wegen der weiten Entfernung des Grundherrn bestanden sie hauptsächlich aus der Weingartenfrone, Wein und Geld. Die Grundherrschaft reichte weit in das Flachland nach Privred, in der Nähe der heutigen Eisenbahnstrecke Rače—Pragersko.

Im Jahre 1670 war die Grundherrschaft von Bukovec erneut Eigentum der Auersperger von Turjak, diesmal für ein Jahrhundert und ein Viertel.

Mit dem Jahr 1670 sind schon neue reiche Quellen für die Vergangenheit von Bukovec vorhanden. Das sind die Matriken, die als erste eine grosse Menge von Frauen und Jugend aufweisen.

Die Bürger von Bistrica namens Gorjup, Grundbesitzer auf Bukovec spätestens seit dem Jahr 1570, waren vom Anfang des 18ten Jahrhunderts Verwalter von Bukovec für die Herren von Turjak, ihnen folgten die Verwalter von Zgornja Polskava. Im Steiermärkischen Landesarchiv in Graz befinden sich reiche Geschichtsquellen für Bukovec, besonders für das 18te Jahrhundert, und zwar von Verwaltungsberichten bis zu den Katastern. Die oft verschuldeten Bewohner von Bukovec kamen sehr schwer den Forderungen ihrer Grundherren und ihrer Behörde nach.

Die fortlaufenden Urbarial- und Bergzahlen des Theresianischen Katasters wurden in den ersten Grundbüchern die Vorgängerinnen der späteren Josefinischen und Franciscanischen Parzellennummern.

Der Bürger aus Celje Doktor Josef Maks Heupl, Oberpriester in Bruck an der Mur, kaufte im Jahr 1751 von der Familie Gorjup aus Bistrica den Grundbesitz Bukovec und baute dort die Kapelle von Janez (Johannes) Nepomuk und verschaffte ihr eine Messelienz.

Im Jahre 1758 wurde die Dreifaltigkeitskirche von Levarje auch für die Einwohner von Bukovec, immer mehr zum Mittelpunkt der neuen von Slivnica abgezweigten Pfarre von Zgornja Polskava. In dieser Zeit bot der Kroat Matija Vodopivec auf dem Lande Tabak an und hinterliess nebenbei uneheliche Nachkommenschaft nach sich.

Im Jahre 1770 wurden auch für 36 Häuser von Bukovec Hausnummern eingeführt, was einen Grenzstreit mit Zgornja Polskava auslöste. Levarje bekam die Hausnummern von Zgornja Polskava.

Im Jahre 1781 begann man in den Matriken Buchberg statt Poperk zu schreiben.

Im Jahre 1783 erscheint Bukovec im Kreisgebiet von Celje an der Grenze mit dem Mariborer Kreis.

Durch den Josefinischen Kataster wurden die Grundstücke von Levarje der Zgornja Polskava zugeteilt, Sladka gora grösstenteils dem Ogljensak, Privred der Spodnja Polskava und Selam dem Požeg und Ješenca.

Als im Jahr 1794 die Grundherrschaft Bukovec von den Herren aus dem Mariborer Adelsgeschlecht von Brandis gekauft wurde, wurde sie bis zum Jahr 1828 der Verwaltung in ihrem Schloss Betnava unterordnet, dann aber dem Frajstajn.

Vom Jahr 1686 bis zum Jahr 1800 wurden in die Geburtsbücher von Bukovec für 265 Elternpaare 347 Knaben und 398 Mädchen eingetragen, also 655 Kinder. Ungefähr 41 Prozent der Kinder wurden in den Monaten von Januar bis April geboren. Bei 56 Prozent der Eltern ist nur je ein Kind registriert. Unter ihnen waren 7 % uneheliche Kinder. Unter den Familiennamen waren es 16, welche gleich von 53 % der Neugeborenen geführt wurden. Trotz der überwiegenden Nachkommenschaft mit diesen Beinamen, findet man sie in Bukovec heute nicht mehr. Bei 56 % des weiblichen Geschlechts, gab man sich nur mit drei Namen zufrieden: Marija-Marina, Jera und Ana.

Zwischen den Jahren 1719 und 1800 wurden 158 Trauungen eingetragen, unter ihnen gab es 35 % Witwer und Witwen. Nur aus 30 % dieser Ehen wurden aus Bukovec Kinder zur Taufe gebracht. 33 % der Bräutigame und 29 % der Bräute kamen von anderswo.

Für die Zeit von dem Jahr 1725 bis zum Jahr 1800 sind bei unvollständigen Eintragungen nur 325 Verstorbene von Bukovec registriert. 40 % von ihnen starben in den ersten vier Monaten. 53 % wurden nicht über zehn Jahre alt.

In der ersten Hälfte des 19ten Jahrhunderts trieben die Bewohner von Bukovec Grundhandel. Die meisten Grundstücke wurden in Privred und Levarje verkauft.

Im Jahre 1821 begann die Jugend von Bukovec die neugebaute Schule Zgornja Polskava auf Levarje zu besuchen.

Der noch jetzt gültige Franciszeanische Kataster registrierte 346 Grundparzellen, 16 Wegebauparzellen und gesondert 66 Bauparzellen. Auf Bukovec waren drei ungefähr gleich starke Gruppen: Winzerhäuser, Hütten und Bauernhöfe.

Im Jahre 1853 ist Bukovec als Gemeinde, als Katastergemeinde und als Ortsgerichtsgebiet — Ortsgericht erwähnt.

Zwischen den Jahren 1812 und 1846 vergrößerte sich die Zahl der Ortsbewohner um 27 %, von 159 auf 202. In der ersten Hälfte des 19ten Jahrhunderts wurden den 154 Elternpaaren von Bukovec 342 Kinder geboren. Bei 54 % aller Eltern wurde je ein Neugeborene registriert. Die Zahl der unehelichen Kinder stieg auf 20 %.

Am 7ten September 1848 proklamierte der österreichische Staat die Grundentlastung und somit das Ende der Grundherrschaften, auch der von Bukovec. Neun Jahre zuvor wurde die Lage von Bukovec »als überraschend schön und gesund« bezeichnet.

Rojstva polskavski Bukovec 1686—1800

- Štefan M(arija-Marina) Babič Matija 1697
 Valentin Liza Babič Miha (17)44
 Jera Bastork—Klavž Cimerman M 36 (M = nezakonski otrok)
 Boštjan Liza Bergaver Jera 1689
 Matija Jera Bergaver Rok 1694
 Miha Neža Bergaver Jurij 04 Urša 07 Filip 09 Jo-
 že 13 Andrej 16 Katra 18 Jera 21 M in Kunigunda
 26 Radigunda 28 Miha Jera Bergaver M 06
 9 in 25 viničar Miha M Bergaver M 71 Ana 76
 Urban M Bezjak Neža 58
 trojička viničarja Blaž Helena X Ana 1690
 Blaž Eva X Jakob 07
 Florjan M Brdnik Luka 12
 20 osebenjka Janez Neža Celovšek Miha 78
 Franc Helena Cigler-»Vodošek« Ana 67 Urban 70
 Vebrova ritoznojnska viničarja Janez Urša Cimek Helena 03
 29 Hlačerjeva viničarja Simon M Cvirn Ana 77
 Matija Neža Čebulak-»Malej« Primož 17 M 21
 Štefan Urša Dobrovšek Matej 1694
 Jurij Jera Dvoršek Gašpar 1690
 Andrej Liza Dvoršek Jera 08 Matija 11 Jakob 14 Miha 16
 Katra 23 Martin in Andrej 26
 Matija M Dvoršek Ignac 41 M 42 Jakob 43 Ana 45 He-
 lena 47
 Matija Jera Dvoršek Jera 52
 Miha M Dvoršek Tomaž 47 M 49 Helena 51 Zofija
 53 Blaž 55 Gregor 56 Boštjan 59 Zofija 67
 Ana Dvoršek—Andrej Cinek Matija 70
 Helena Dvoršek—Blaž Bedenik Katra 71
 18 Ignac M Dvoršek Zofija 67 Simon 71
 28 in 29 viničarja Jakob Marjeta Dvoršek M 72 Janez 75
 22 Tomaž Helena Dvoršek Katra 77 Neža 80 M 81 Urša
 82 Janez 85 Štefan 88 M 91
 M Dvoršek—Simon Šlamberger Gašpar 78

- 22 dekla Zofija Dvoršek-X Urša 80
- 28 viničarja Boštjan Dvoršek M r(ojena) Krajcberger Filip 92 Štefan 97
- 7 gornika Janez Dvoršek Helena r Hojnik Jakob 99
Marjeta Enci-Ignac Ergot Matija 70
- 22 dekla Liza Fregl-Jakob s Ptuja Jože 99
Florjan Neža Gmajner Neža 68
M. Gojšnik—Filip Oplot, Pokošé Katra 82
Primož M. Gorjup Matija 1686 Marjeta 1688 Matija 1696
Matej Ana Gril Matija 32 Franc 33 Pankrac 35
Jurij Zofija Gril, Sladka gora Helena 34 Janez 41
M Halež—Jože Krištof Boštjan 69
Štefan Katra Haložan Štefan 07 krst na Spodnji Polskavi
Jože Barbara Haložan Blaž in Neža 56
- 16 kmeta Štefan M Haložan→Kodrič Jakob 76 Štefan 78 Jože 82 M85
- 16 in 17 Štefan Haložan Barbara r Tajnaher M 90 Martin 92 Gregor 95 Jože 97 Ana 99 Peter 1804 Treza 1807
viničarja račkega gospostva Gregor Jera Harbol Martin 70
M Hausan — hlapec X Ana 71
Janez Jera Holcer M 1699 Jurij 02 Agata 05 Marko 08
Martin Liza Holcer Urša 01 Jera 04 Pankrac 07 Simon 12
Liza 13 Matej 16
Martin Katra Holcer Gregor 27 Simon 36
Vid M Holcer Jera 29
Andrej Pungartnik—Neža Holcer Katra 29
Jurij Jera Holcer Katra 31 Jera 37 Jurij 39 Simon 41 Marjeta 45
- 25 Matej M Holcer→Močnik M 74
Urban Urša Hrastnik Neža 50
Adam Barbara Hrastovšnik Gregor 1691
Tomaž M Hrušovar M 02
Jakob M Hubar→Sekol M 19 Zofija 23 Janez 25 Miha 28 Neža 31 Jakob 33 Matej 35 M 37 Urban 39
Urban Radigunda Hubar→Sekol Filip 65 M 66 Jakob 68
Urban Kunigunda Hubar Filip 70
- 27 Urban Regina Hubar Jože 72
- 27 Urban M Hubar Jože 74 M 76 Gregor 77 Štefan 78 Franc 80 Jera 83 Ana 84 M 87 Katra in Urša 90
- 29 Jakob Urban Hubar »verski Sekol« pri očetu — Moiza-M Močnik pri mami Heleni Ana 91 Ana 93
- 27 Štefan Hubar Barbara r Ropič M in Ana in Urša 1800 Janez 1803 Urša 1805 Ana 1808
- 22 dekla Katra Jakeš-X Jakob 87
Janez M Jesih Katra 1688 Jurij 1891
Jakob M Jesih M 1697 Marjeta 01 Urša 04 Filip 00
Jurij M Jesih Katra 17 Simon 19
Jernej M Jesih Miha 32
Matija Katra Jesih Miha 49
Matija M Jesih Katra 49 Marjeta 54 Matija 56 M 58 Urša 82
Matija Lucija Jurič M 35

- 29 viničarja Tomaž Kalič M r Juršnak Miha 82 M 84 Franc 86
 Jakob 90 Neža 93 Matija 98 Franc 97
 Helena Kauc—Simon Jesih Matija 58
 Jurij M Keršič Helena 06 Katra 08 Gašpar 12 Urša
 14 Luka 18
 Matija Jera Koban Marjeta 1696 Filip 1698 Pankrac 00
 Jera 04 Primož 06
 Jakob M Koban Jera 22
 Pankrac M Koban Janez 57 M 58 Franc 61
 Pankrac Ana Koban Ignac 64 Agata 87 Filip 70
- 24 Jernej Marjeta Koban→Holcar* Urša 81 M 72 Katra
 74 Franc 77 Ana 80 M 83 Gregor 86
- 21 kmeta Jože Urša Koban→Vodošek* M 61 M 64 Urša
 86 Miha 68
 Katra 70 Jernej 73 Štefan 77 Polona 81 Simon 83
 Jurij Neža Kodrič M 00 Jernej 01 Jera 04 Jakob 08 Ma-
 tej 09 M 11 M 14 Marjeta 17 Miha 20
 Jernej M Kodrič Jera 30
 Jakob M Kodrič Katra 30 Jakob 32 Vid 34 M 38 Ana 40
 M 42 Urša 44 Miha 48 Štefan 48
 Janez Barbara Kodrič Simon 53
 Peter Liza Kodrič Franc 57
 Matej M Kodrič na zemlji Močnik Filip 66 Jurij 88
- 25 Filip Urša Kodrič Andrej 86 Jože 87 Martin
 89 M 92 Ana 93 Janez 95 Matija in Jera 99
 Luka Jera Kokol M 48
 Luka Liza Kolar Urša 1688
 Matija Jera Kolar M 1691
 Luka Urša Koren Benedikt 1688 M 1699
 Štefan Koren-M X M 08
- 33 viničarja Jurij M Koren Neža 81
 Jernej Jera Korošec, Sladka gora M 1688 Helena 1690
 Gregor Neža Korošič Liza 52
 Jakob Urša Kračun Marko 08
 Jurij Liza Krajanc M 26
- 25 Rom Jože Krajder Ana R Pajer M 98
 Jurij Zofija Kramer Luka 16
 Jurij Gregor M Kravina-Kravnat Ana 36 Neža 41
- 30 in 11 viničarja Peter Krepek Urša r Kuder Ana 94 Anton 96
 Simon Marjeta Križan Jera 68
- 11 in 10 viničarja Peter Jera Kuder Urša 71 Katra 74
 Blaž M Kumer, Sladka gora Eva 1692
 Gregor M Laber Jera 1697 Neža 01
- 10 viničarja Gregor Neža Lebič Marjeta 89 Marjeta 92
- 33 in 30 viničarja Simon Lebič M r Ošlak M 98 Ana 99 Jože 1801
 Andrej Zofija Lesjak Jurij 1689 Jakob 1690 Liza 1891
 Jernej 1693 Jera 1695 Urban 1696 M 1698 Jera 01
 Urša 02 Primož 07
 Andrej M Lesjak Martin 03
 Jernej Urša Lesjak Tomaž 23 Lucija 24 Primož
 29 M 33 Agata 36 Martin 39
 Urban M Lesjak Tomaž 24 Anton 27
 Martin Lesjak Liza Urbančič Barbara 30

- Martin M Lesjak M 33
 Martin Neža Lesjak M 35 Boštjan 37
- 5 Boštjan M Lesjak M 59 Ana 60 M 64 Marjeta
 69 M 72 Anton 77
- 5 Boštjan Lesjak Jera r Fregl Janez 81 Neža 83 Marjeta 84
 Barbara 86 Miha 89 Katra 92 Jakob 95
 Primož Katra Lesjak M 61 Jože 62 Matevž 66 Miha 70
- 13 Primož Neža Lesjak Ana 72 Ana 74 Blaž 78
 Janez M Leskovar M 35
 Helena Leskovar—Valentin Vagant Miha 56
 Gregor Neža Leskovar Jože in M 56 Lucija 57
- 32 Filip Leskovar, prej hlapec pri Pankracu Gajšek, sedaj pri mami na
 Pokošah — Neža viničarja Urbana Ošlak Simon 82
 Marko Helena Lešnik Helena 1688 Matija 1690 Martin 1692
 Matija Jera Lešnik Miha 1688
 Jurij Urša Lešnik Boštjan 20
 Martin X Lešnik otrok 30
- 33 osebenjka M Lipanc iz framske fare — Jože Lešnik, hlapec iz Zgor-
 nje Bistrice Ana 95
 viničarja račkega gospostva Boštjan Barbara Malej, Sladka go-
 ra Boštjan 60
 viničarja račkega gospostva Janez Barbara Malej Matija 62
 Tomaž Marčič—Neža X Andrej 16
 Jurij Jera Marčič Pavel 28 Jurij 30
 Jurij Neža Maričnik Janez 57
 M X-Gregor X M 10
 Matej Neža, osebenjka pri Sekolu Neža 27
 Janez Urša Matoz, osebenjka pri Šlambergerju Janez 35
 Jurij Katra Meglič M 47
 Miha Marina X Matija 1692
 Janez Agata Močnik Jakob 38 M 41 Barbara 43
 Helena Močnik—Valentin Zorko M 60
 Helena Močnik—Andrej Šlamberger Ana 63 Pavel in Zofija 69
- 26 kočarja X Marjeta Močnik M 99
 Neža X—Tomaž Marčič Andrej 16
 frajštajnska viničarja Urban M Ošlak Marjeta
 52 M 56 M 63 Marko 66
 Marjeta Ošlak—Miha X Miha 78
- 2 Simon Neža Ošlak »Bergaver« Marjeta 82 M 84 Neža
 86 M 90 Marjeta 92 Štefan 98
 Gregor Neža Ošlak, viničarja pri g. Semen iz Maribora dete 87
- 31 vdova Marjeta Doklešek r Ošlak-Jurij Šerbel »Gašperič« Andrej
 94
 2 Simon Ošlak Ana r Trglavčnik Boštjan 96
- 24 kmeta Tomaž Pajk »Holcer« Ana r Koban Jože 99 Jože 1801
 M 1804 Ana 1806 Peter 1808
 Gregor Helena Papež Andrej 34
 Jurij Urša Papež, sladka Gora sin-krst na Spodnji Polskavi Mi-
 ha 43 Boštjan 46
 Gregor Jera Pečovnik Ana 39 Jakob 44
- 7 Anton M Pečovnik Miha 72
 kmeta Blaž M Pesek Matija 57
- 19 kmeta Franc Helena Pesek M 73

- 17 viničarja Matej Katra Petek M 59 Janez 60 Jurij
63 M 65 Neža 66 M 69 Štefan 72
- 17 viničarja Matija Petek Neža r Javeršek Matija 96 Matej
98 Štefan 99
- 17 in 13 viničarja Lovrenc Pinter M r Petek Jože 93 Franc 96 Jurij
Jera Pirker M 61
Jurij M Pirker na zemlji Urbana Huber Miha 63
Gašpar Urša Pisanc Jera 1689
Luka Urša Pisanc Lovrenc 1691
Jože M Pisanc M 26 Marjeta 28
Simon Barbara Planinšek-»Pisanc« Lovrenc 46 Urša 49 Gre-
gor 58
Lovrenc Liza Planinšek Franc 73 Lucija 78 Jakob 83
Miha Neža Podkrižnik Florjan 58 hči 60 Lovrenc 61 Jurij
65 Janez 69
- 23 Pankrac M Podkrižnik »Vranek« Valentin 63 Urša 65 Barba-
ra 68 Marjeta 76
- 32 viničarja Jurij Marjeta Pogorevc Jože 85
Gregor Kunigunda Predan Neža 42
Peter M Pristovnik, Sladka gora Andrej 45 M 51 Matej
54 Janez 57
- 19 Franc Ravšer Neža r Samuh-»Vodošek« M 81 Urša 83 Jurij
86 M 88
Katra 90 Neža 92 Simon 94
- 32 frajštajnska viničarja Boštjan Razborčan Urša r Koban Luka 98
Simon 1806 Boštjan 1809 Janez 1811
- 10 Barbara Repnik—Miha Kovačnik pri bratu na Planici Simon 85
Gregor Barbara Ribič Gregor 02 M 04 Katra 05 Peter
09 Jakob 12
- 13 viničarja Gašpar Rjavc Ana r Vrenbek Urša 1800
Jakob Urša Robnik Martin 1697 Ana 00 M 02
- 1 Gregor Liza Robnik-»Pisanc« Jurij 99 Andrej 92
Jurij Liza Ropel Blaž 1695 Jera 1699 Jurij 04
- 34 kmeta Martin Rotar Urša R Štern-»Hervol« Martin 97
Andrej M Samuh Matija 1691 Gregor 1695 Matija 01 Liza
05 Danijel 07
Gregor M Samuh M 22 Gregor 24 Lovrenc 25
Gregor Helena Samuh Helena 28
Matija Neža Samuh M 28 Boštjan 30 Matija 37 Adam 40
Danijel Neža Samuh Jera 30 M 38 Janez in Martin 42 Ne-
ža 45 Simon 46
Štefan Samuh—M Bergaver Jurij in Marko 40
mladi Štefan Samuh (črtan Janez Holcer) — vdova M Lajdra
Jera 44
Štefan Samuh—Helena Erjavec v Ogljenšaku Štefan 51
Matija M Samuh Jože 44 Gregor 45
Matija Jera Samuh iz »Korenizen« Lenart 51, boter slivniški uč-
itelj Janez Jurij Pavrič
Lovrenc Samuh—Neža Hrovat, Ogljenšak Neža 54
Lovrenc Samuh—Neža Šerbel Jakob 55
- 8 Lovrenc Urša Samuh Neža 57 Anton 59 Vid 63 M 64 An-
drej 07 Ana 70 Marjeta 72 Helena 76
M. Samuh—Hrvat Matija Vodopivec M 61

- 8 Anton Urša Samuh Boštjan 90
 Anton Lucija Samuh M 93 Andrej 94 Jože in Ana 97 Ja-
 kob 99 Miha 1801 Lovrenc 1804 Štefan 1807 Jurij 1810
 Jurij M Sekirnik M 23
 Miha Helena Sekol Cecilija 1686 Katra 1688 Jakob
 1690 M 1692
 Martin Helena Sekol Marjeta 00
 Blaž Jera Singerle, Sladka gora Andrej 63
 Blaž Katra Singerle, viničarja pri Ropu Miha 67
 M. Smolar, osebenjka pri Kucek—Andrej Gonšek M 37
 Jera Strander Matija Kopitel Jera 24
 Jurij Helena Šerbel Janez 1695
 Jernej M Šerbel Gregor 32
 Matija Agata Škrobot Boštjan 1692
 Janez Liza Šlamberger Martin 49
 Štefan Urša Šlamberger-»Tropanek« v hiši Antona Vodošek Bošt-
 jan 65
- 28 viničarja Janez M Šlamberger Jože 87
 Klavž Helena Šloser M 58 Gregor 60 Andrej 61
 Matija Marjeta Šmajc Jurij 03 Martin 05 Blaž 08
 Valentin M Šmajc Jera 52
- 20 osebenjka Katra Španinger-X Filip 1800
 gospod Bolfenk Žiga Ana Beatrica a Sternberg Karel Žiga 02
 Anton Katra Šturm Tomaž 37 Jurij 41
- 28 viničarja Pankrac Neža Topolšek Jurij 70 Matija 73 Jakob
 75
 Andrej Jera Trglavčnik-»Bergaver« M 39 Katra 42 Matija
 46 M 48 Zofija 52 Helena 54 Neža 58 M 62
 Luka Jera Trglavčnik Janez 50,
 Gregor M Trglec Neža 29
 gospod Matija Vels-M Rodin Jurij 00 Gregor 02
 Liza Verdnik-kočijaž Andrej Česen M 74
 Liza Verdnik, osebenjka pri Martinu Lesjak-Gašpar Vrhovšek, hla-
 pec na Bistriškem Matija in Jera 81
- 26 osebenjka Rok Jera Vešnik Simon 79
- 10 in 9 viničarja Urban Urša Vljaj Jera 75 Jože 78
 Primož M Vodopivec Anton 17
 Primož Barbara Vodopivec Helena 20
 Gašpar Helena Vodošek Jernej 1689 Helena 1692 sin
 1693 Jera 1696 M 01 Anton 03
 Primož M. Vodošek M 1690
 Jože Neža Vodošek Ulrik 1691 Luka 1694
 Martin Liza Vodošek Luka 1698
 Jernej M Vodošek Boštjan 21 Miha 23 Urban 25 Martin
 29 Janez 33 Anton 37
 Matija Helena Vodošek M 24 Gašpar 28
 Jakob M Vodošek Gregor 24 Peter 26 Jože
 28 M 30 Marjeta 31 Jurij 33 Filip 36
 Anton M Vodošek M 29 Helena 31 Matija 32 Urša
 36 Gašpar in Anton 38 Boštjan 40
 Miha Vodošek M osebenjka pri Jesihu Jože 30 Miha 39 Ma-
 tija 42 Andrej 45 Marjeta 51

- M Vodošek—Miha Poflisinger Tomaž 54
 Gregor Ana Vodošek Franc 47
- 11 Janez M Vodošek Neža 55 Matej 57 M 60 Ana 77
 Gregor Jera Vodošek M 56
 Jože Ana Vodošek—Koban Boštjan 56 Filip 57
 Helena Vodošek—Simon Trinkvaser Jože 57
 Helena Vodošek — voznik Anton Lipke (pravi, da oče gostilničar Janez Hlačer) Janez 62
 Anton Ana Vodošek Anton 59
 Franc Helena Vodošek Urban 70
- 29 viničarja Tomaž Marjeta Vodošek Filip 80
- 21 Urša Vodošek-X Neža 88
- 21 Filip Vodošek—Koban Marjeta r Kauc z Devine Katra
 90 Franc 92 Jože 95 Ana 99 M 1802 Jera 1805 Urša
 1807
 Janez M Vrajek Pankrac 31
 Gregor Vrečko-Lačen Jurij 1690 Boštjan 1694
 Jurij M Vrečko-Lačen Ulrik 1697
 Jakob M Vrečko M 1699
 Jurij Urša Vrečko M 15 Štefan 17 Lovrenc 23 Lucija
 26 Helena 29 Boštjan 32
 Filip M Vrečko Blaž 27
 Štefan M Vrečko-Lačen Jurij 43 Zofija 45 Jera 47 Martin
 48 M 53 Ana 55 M 57 M 59 Zofija 62 Jakob 64
 Boštjan Jera Vrečko-Jesih-Haložan Miha 51 Blaž 54 Andrej
 56 M 60 M 62 Marjeta 69
- 15 in Martin M Vrečko-Lačen M 71 Jože 74 Jakob 78 Andrej 80
 18 Anton 85 Ana 89
- 14 Andrej m Vrečko-Jesih Simon 83 Jože 85 M 88 Neža 90
- 15 Jakob Vrečko Ana r Vodošek M 88 Neža 92 Jakob 94
- 14 Andrej Kunigunda Vrečko-Jesih Martin 93
- 15 Jakob Barbara Vrečko M 96 Jurij 99 Marjeta 1802 Katra
 1804 Miha 1807 Jože 1809 Barbara 1811 Filip 1815
 M. Vresnik-Jernej Kselman, Razvanje Janez 78
 Simon Barbara Vrhovšek Marjeta 44
 Primož Helena Vrhovšek, Sladka gora Jera 46 Simon 48
 Gregor Marjeta Vrhovšek Jakob in Ana 69
 Peter Liza Zidar, Sladka gora Valentin 29
- 23 Janez Lucija Zorko Podkrižnik Katra 79 Ana 82

Rojstva polskavski Bukovec 1801—1850

- 28 v Simon Aleš M Krajcberger Janez 04
 4 os Katra Bergaver-Meglenka n M 40 n Jožefa 48 (n = nezakonski otrok)
 4 41 v M os Agata Bergaver nŠtefan 35 nAnton 40 nFranc 42
- 38 os M Bergaver n M 47
- 43 os Anton Bezenšek M Bergaver Gašpar 49
- 13 Andrej Bolko M Boštjan Razborčan n M 28
- 31 33 v Andrej Bolko Marjeta Šuntner Kristina 30 Anton 33
- 31 v Jernej Bolko Neža Šuntner Ana 37 Štefan 40
- 40 M Brajdebner n Jožefa 25
- 33 34 v Andrej Braučec M Avguštin Katra 48 Jakob 51 Ana 63

- 34 os Liza Brumec n Filip 47
 26 dekla M Cvahte n Andrej 46
 40 os Nežka Curk n Ana 42
 34 Martin Marjeta Čančič Andrej 33
 25 22 Janez Damjan Močnik M Štern Blaž 29 Urša 30
 42 v Gašpar Drobir Ana Lipnik M 45
 33 15 v tesarski pomočnik Jurij Drobir-Cekar M Lesjak Martin 44 Tonika 46
 25 v Tomaž Dušlak M Strmšek Treza 46
 13 21 31 Gašpar Dvoršak Katra Španinger Ana 01 Anton 03 Urša 05 Katra 07
 7 Janez Dvoršek Helena Hojnik Jakob 99 Andrej 03 Franc 09 Martin 12 Jera 10
 Jožef 12
 22 42 Janez Dvoršek Urška Robnik Urša 17 M 21 Jurij 25
 41 Janez Dvoršek M Petek Jurij 27 Jurij 31
 Katra Dvoršek Lovrenc s Spodnje Polskave n Jožef 05
 1 os Katra Dvoršek n Jožefa 44
 7 Martin Dvoršek-Štuc Treza Mom Jožef 41
 9 Štefan M Dvoršek Neža 17
 29 v Štefan Urša Falež Martin 13
 27 tu dekla M Fant Jakob Kodrič hlapec pri Hlačer n Janez 09
 27 tu dekla M Fant iz žu Slivnica n M 18
 6 ko Matej Fridl-stari Lačen Barbara Vrečko Ana 40 M 43 Magdalena 48
 11 Ana Gladež n Ana 24 n Marjeta 28
 10 v Kristina Viktor Gladež n Miha 37
 11 M Gladež n M 28
 11 Marjeta Viktor Gladež n Janez 38
 26 25 tu dekla Jera Gmajner hlapec pri Hlačer Blaž Zorko-Vrečko n M 09 n
 Franc 12
 26 dekla Jera Gmajner n Jera 15
 27 26 Jožef Golob-Sekol Treza Jager Jožef 50 Anton 51 Ana 55
 40 Franc Goričan M Gruntič Treza 33
 13 v Simon Grobelšek M Kušer Miha 36
 28 v Franc Haložan M Potnik Miha 40 Štefan 42
 16 M Haložan Jurij Podkrižnik Ješenca n Franc 09
 16 M Haložan n M 12 n Štefan 22
 16 Štefan Haložan Jera Brauče Štefan 06 Janez 08
 16 Štefan Haložan Ana Vrečko Franc 10
 23 Boštjan Hojnik M Vrečko-Zorko Neža 01 Jurij 04 Jakob 09 M 14
 21 Jurij Hojnik Nacl M Mom Štefan 36 Janez 40 Jožef 45
 18 39 42 os Matija Hojnik Barbara Kolar n Jakob 47 Franc 53
 16 Miha Hrastnik M Koren Jožefa 29
 27 Janez Huber Treza Jager M 32 Jožef 34 Franc 36 Janez 38 Janez 41
 27 Štefan Huber Barbara Ropič Janez 03 Urša 05 Ana 08 Treza
 43 Štefan 46
 1 Jožef Ingolič Lucija Planinšek Blaž 08 Neža 09 Jurij 11 Štefan
 12 Jožef 14 Ana 19 Blaž 22
 26 Boštjan Jand Zg. Štajerska Marjeta Keršič Katra 16
 2 v Simon Janko Treza Male M 50 Alojz 53 Simon 55 Treza 59 Ana 64
 22 M Janžič-Kokol n Simon 25
 28 26 os Gašpar Jecl-Curk Helena Amon Katra 36 Andrej 37 Treza 44
 30 Helena Jecl v Jurij Drobir n Kristina 43
 30 os Katra Jecl n Jurij 48
 33 Lucija Jecl n Urša 44
 12 13 v Simon Jelen Jožefa Šproger Lovrenc 41 M 44 Franc 46

- 43 v Simon Jelen Neža Vrečko Treza 48
 40 ko Jurij Jurko Treza Brumec Pavel 43
 29 v Gregor Kac-Polet Marjeta Skrbič Katra 37
 29 v Tomaž Kalič Marjeta Juršnik Jurij 01
 26 Ana Kit Trglavčnikov hlapec Anton Fras Anton in Janez 12
 20 os Ana Kit nŠtefan 18
 19 Katra Franc Klavž, žu Fram nJanez 35
 24 Ana Franc Koban-Holcer nAnton 43
 21 24 Franc Koban Ana Huber Franc 12 Jožefa in M 13 Miha 14 Neža
 17 Ana 19 Helena 21 Valentin 24 Franc 25
 24 Helena k Franc Koban nTreza 41 nAntonija 49 nFranc 55 nJurij 56
 18 21 24 k Jožef Koban-Vodošek Jera Veber M 19 Pavel 20 M 24 Franc
 26 Treza 30 Miha 34 Miha 36
 24 Marija Franc Koban n M 37 nJožef 41 nIvana 47
 5 Simon Koban M vd Fuks-Lesjak r Vrečko M 19 Blaž 21 Marjeta
 23 Janez 25 hči 27
 5 Simon Koban Ana Kos Liza 31 M 33 M 35 Jera 37 Ana 40 Štefan
 42
 25 Ana Kodrič-Močnik nJurij 20 nSimon 22
 19 k Andrej Kodrič Urša Raušer n M 06 Janez 07 Jurij 10 Neža
 12 Štefan 14 Valentin 17 Ana 19
 19 Andrej Kodrič Ana Petek M 23 Janez in Neža 25
 11 27 v Štefan Kolar Kristina Gladež Simon 43 Ana 46 M 48
 39 Janez Koprivnik Marjeta Koban Ana 49
 34 os Filip Koren Katra Dvoršek Treza 47
 13 Štefan Koren M Razborčan Jožefa 31
 9 gospod Henrik Kren iz Mürzzuschlag Jožefa Čuček Franc 50
 21 dekla M Leben n M 43
 32 28 Jožef Lebič Ana Kajzer M 27 Neža 31 Ana 33
 32 Katra Lebič nJanez 25
 10 M Lebič Urban Raušer n M 04
 5 Ana Lesjak Tomaž Razboršek, Fram n M 17
 5 Miha Lesjak M Vrečko Florjan 17
 40 Neža Levč iz Studenic N M 38
 22 M Majcen nFranc 21
 Ana Majoš Jožef Oksenbauer, Sl. Bistrica nJera 02
 28 v Ana Male čevljar iz Loke Franc Vauhnik nŠtefan 11
 13 os M Male tkalec Miha hiša št 41 Katra 14
 28 Marjeta Male kočijaž Jernej Fras nKatra 11
 26 31 Marjeta Male nJanez 16 nFilip 19 nSimon 22
 31 Neža Male n M 16 nJožef 21
 17 M Mali nJurij 37
 36 Martin Mali-Hauzenpaher Neža Štepicl M 28 Franc 31 Boštjan
 35 Ana 36 Magdalena 39
 29 hči vinogr. nadzornika Antona Manoldi Marija nMiha 37
 9 v Ana Matija Meglič nLucija 37
 9 v Gašpar Meglič-Kuglmajer Jera Šlegl Anton 48 Anton 50 Franc
 52 Ana 55 M 58 Janez 60
 39 dekla Jožefa Mesarič nFranc 46
 18 42 28 v Štefan Novak Jera Razborčan Jožef 39 Štefan 41 Franc 46
 2 Štefan Ošlak Jožefa Jager Janez 19
 os Urša Pajer jezdec Tomaž Brglez nŠtefan 11
 25 os Ana Ana Pajk nJožefa 36

- 24 34 ko Gašpar Pečovnik Jera Janžič Antonija 49 Anton 53 Alojzija
56 Janez 60
- 10 v Boštjan Pešak Ana Lebič Lovrenc 08 Ana 10
- 10 Boštjan Pešak M Juhtel Jožef 13 Jurij 14
- 5 Matija Petek Marjeta Koban M 44 Jožefa 46 Jožef 48 Jožef
49 Miha 52 Neža 57 Treza 58 Urša 61
- 14 Ana os Miha Petelin nFranc 46
- 33 v Ana v M Pirš nAntonija 37 nFlorjan 39
- 20 Anton Pirš Treza Lipnik Jakob 49
25. Urša Blaž Plečko, Kočno nTereza 34
- 40 Jera Pliberšek nJakob 40
- 42 Simon Pogledič Ana Grušovnik n M 31
- 21 Jurij Pokrivač M Mom Boštjan 31 Jožef 33
- 22 Marija k Anton Pokrivač nJurij 28
- 20 os Simon Pokrivač Liza Soršek M 35
- 29 v Boštjan Predan M Kalič Ana 45
- 1 Gašpar Pristovnik-Pisanc Ana Ingolič Barbara 40 M 41 Treza
43 Miha 45 Katra 47 Jožef in Ana 50 Florjan 52 Blaž 55 Matija in
Karel 57 Liza 58 Urša 60
- 4 os Marija Prosenjak nJožefa 48 n M 50
- 25 Marija Filip Pungartnik nMatilda 44
- 25 26 v Miha Pungartnik-Muhič Katra Stergar Janez 44 Ana 46 Jurij in
Ana 50 M 51
- 39 Ana os M Radinja nFranc 43
- 4 43 dekla v Gabrniku 42 M k Ratej žu Bistrica nJanez 44 nSimon 46
- 13 v Andrej Razborčan M Pokrivač M 31
- 28 Gašpar Rečnik M Dvoršek Franc 13
- 34 oglednik Florjan Rihterčič M Strimicer M 27 Liza in Cilka 29 Helena 32
- 34 36 35 Matej Rotar-Herbolec Urša Huber M 12 Marjeta 14 Jera 17 Jera 20
Miha 23
- 35 20 8 Andrej Samuh Ana Kit Katra 20 Jurij 25 hči 27
- 8 Lovrenc Samuh-Haložan Urša Pungartnik Filip 30 Anton 32 Štefan
33 M 35 Ana 37 Štefan 39 Jožefa 42 Antonija 57
- 36 Jožef Satler Magdalena Pirš Jožefa 24
- 13 Ferdinand Sirk uradnik gospostva Zg. Polskava Barbara Denkmajer Ferdi-
nand Matija Luka 27 Jožef Jurij 30 Ana Franca 31
- 25 v Neža Franc Stoklasa nMartin 33
- 16 M Stremicer, kor. Šmohor Janez Oberlehner, izdelovalec žlic, Tirolska
nAna 17 nKatra 20
- 14 v Štefan Širec Jera Šnider Matej 36
- 31 dekla Jera Šlegl nAna 45
- 34 35 v Anton Štepič M Repar Anton 48 Jožef 58
- 36 Gregor Neža Štepič Blaž 22
- 3 v Jožef Štajnberger M Grobelšek Janez 37
- 22 23 Pavel Terglec Katra Hojnik n M 26 Jakob 29 Pavel in M 31 Ana
in Helena 33 Jernej 37 Valentin 41
- 22 Pavel Terglec M Vračič Filip 50 Antonija 57 M 62
- 25 pri Janezu Damjan M Velec, Stoperce n M 30
- 12 Blaž Verbek Antonija vd Holcer Gotlieb 26
- 40 ko Miha Vidovič Treza Štern Franc 50 Julia 53
- 2 stanovalec Andrej Viher-Bergaver Neža Jager pastorka pri Štefanu Ošlak
Franc 31

- 2 Andrej Viher Neža Germ Anton 34 Jera 36 Vid 38 Gregor 40 Aga
43 Anton 45
- 34 1/4k Jakob Vozu-Ferbega M Vračič M 41 Janez 44 Jožefa 46
- 6 Barbara Vrečko nMatej 31 nJanez 37
- 18 Jakob Vrečko Polona Koban Janez 03 Urša 08 Katra 10 Peter 13 Neža 21
Barbara 22
- 18 Janez Vrečko M Vrečko M 30 Urša 31 Janez 33 Jožef 36 Štefan 39 Katra
42
- 15 Jurij Vrečko M Koren Ana 21
- 15 Jurij Vrečko-Lačen Lucija Kolar Ana 33 M 35
Treza 38 Urša 40 Liza 43 Cila 46 Anton 49 Treza 54
- 6 Katra Vrečko n M 24
- 14 M Vrečko bistriški hlapec Simon Drev nMartin 08
- 14 Simon Vrečko M Huber Simon 06 Miha 08 M 11
- 29 v Anton Žumer Ana Zorko Filip 07

Poroke polskavski Bukovec 1717—1800

- M Baston Gregor Vodošek
- Gregor Bauhnik Helena Matej Ošlak 57
M Bauhnik Matej Hostej
- Jurij Andrej Bedenik, Brezovec—Morje M Matej Koban 19
Urša Bergaver Jurij Papež
Hela Bogatič Peter Vodošek
- Luka Brauče, Kočno Lucija + os Gašpar Planjšek Miha Cesnik, slivniška fa-
ra M + Pankrac Fišer 68
Helena Celovšek Tomaž Dvoršek
- Franc + + Jurij Katra Cigler pri Lovrencu Brumec, Zg. Polskava Helena
Anton M + Vodošek 65
- Luka + Jurij Barbara Cvirn, Ogljenšak Agata Jernej Urša Lesjak 64
zidar Peter Urban Daniel, Zg. Polskava Liza Matija Gril pri Vodošek 28
Marjeta Dobnikar Filip Vodošek
- 13 Gašpar 21 Dvoršek Katra 30 Španinger 1800
Gregor 35 k Miha Dvoršek os Urša 40 Robar, Ogljenšak 92
Helena Dvoršek Andrej Falež
Helena Dvoršek Filip Leskovar
- 19 hlapec Jakob v Matija Dvoršek Marjeta + os Matija Jurič, Zg. Polskava 71
- 7 gornik tkalec Janez 21 Jakob Dvoršek Helena 22 Gregor Hojnik, morske
Gonše, dela na Selah 95
Jera Dvoršek Janez Holcer
M Dvoršek Matija Greiner
M Dvoršek Jernej Hojnik
M Dvoršek Luka Rak
M Dvoršek Gašpar Rešnik
- Matija 35 Matija Dvoršek, sedaj Zg. Polskava, prej Tinhofov hlapec Neža
27 Jakob Pinter, Preloge, dekla pri Tinhofu-Dobrovšku 97
Miha Dvoršek M + Gregor Krajner 47
Neža Dvoršek Gregor Planinšek
- 18 Tomaž Miha Dvoršek Helena + Janez Celovšek, Ješenca 76
Zofija Dvoršek Miha Kalič
Marjeta Enci Andrej Šlamberger
Jera Encian Andrej Šlamberger

- 14 v Andrej Falež Helena k Miha Dvoršek 76
 Helena Falež Matej Kodrič
 Miha + Matija Fingerhut, Fram M Štefan Vrečko 70
 Jakob Finžgar, Fram Marjeta Jakob Vodošek 54
 M Fišer Miha Cesnik
 Matej + Anton Frangež, Sp. Polskava Marjeta Pankrac M + Koban 57
 Neža Fregl Miha Podkrižnik
 krojač Janez 30 Vid Fridl, morski Bukovec Neža 32 v Urban Vodošek 95
 Janez Golob M 26 Pauc 1800
 Jakob Grabenšek, Gabrnik Urša + Jurij Papež 52
 Helena Greiner Jurij Koren
 Matija Greiner v pri Gorjup M + Andrej Dvoršek 42
 cestar Matija Greiner, Fram Urša + Miha Larmič 52
 Liza Gril Peter Daniel
 M Gril Ahac Kursink
 Neža Gril Matija Rajner
 Urša Gunšej Gašpar Vodošek
 Ana Haložan Andrej Trglavčnik
 Jera Haložan Boštjan Vrečko
 M Haložan Ignac Kotnik
 Miha Haložan, Fram M Pankrac M + Koban 67
 Štefan Jakob Haložan M ko Simon Skrbiš, Morje poroka v Slivnici 75
- 16 Štefan 40 Haložan-Koderč Barbara 21 v Janez Tajnaher 89
 Helena Hojnik Janez Dvoršek
- 23 Boštjan 24 Hojnik M 23 Zorko 1800
- 7 Jernej Gregor Hojnik-Vehovšek, Loka M 25 d Jakob Dvoršek-Štuc 94
 Agata Holcer Janez Močnik
 Janez Holcer Jera + Andrej Dvoršek 47
 Jera Holcer Jurij Marčič
 Jurij Holcer Neža Gregor Jakl, Brezovec-Morje 54
 Katra Holcer Andrej Vešner
 Marjeta Holcer Jernej Koban
- Martin Janez Holcer Katra + Jurij Jesih 35
 Neža Holcer Andrej Šoster
- Simon + Martin Katra Holcer vd Marjeta + Andrej Ingolič, Polskava 63
 Urša Holcer Jurij Vrhovšek
- Matej Matej M Hostej vd M + Matija Bauhnik, Lepi vrh-Kopivnik 57
 Ana Huber Pavel Kmet
- Miha + + Jakob M Huber vd Jera Andrej Trglavčnik 64
 Urban + + Jakob M Huber Radigunda + Gregor M Šlamberger, Gabrnik
 63
 vd Urban Huber M Robar, Sele 72
 Marjeta Ingolič Simon Holcer
 Neža Jakl Jurij Holcer
 Urša Janžič Lovrenc Krajner
 Katra Jesih Martin Holcer
 M Jesih Jernej Kodrič
- Urban + Janez Jesih M + Matija Vehar, Sp. Polskava poroka na Sp.
 Pol. 17
- Boštjan Gregor Jevšovar, Požeg Neža Jakob Sekol 56
 Marjeta Jurič Jakob Dvoršek
 M Jurišnak Tomaž Kalič
 Urša Jurko Jožef Koban

- 15 Blaž + k Jakob Kac, Hoče Ana Štefan Vrečko
 M Kac Pavel Mušič
 Tomaž Miha Kalič Lucija Jožef Špengl, Morje
 76
- 19 vd Tomaž Kalič M Pavel Jurišnak, polskavska fara 79
- 26 Miha Kaličko hlapec pri Simonu Hlačer, Zg. Polskava dekla Zofija Miha
 Dvoršek 82
 Jurij + Matija Kavc Helena + Jurij Krevec 35
 Katra Keršič Anton Kos
 M Keršič Miha Koban
 Urša Kit Filip Kodrič
 Pavel + Valentin Urša Kmet, Hotinja vas Ana + Jakob m Huber 68
 Ana Koban Tomaž Pajk
 n Jakob Filip Koban Urša Ingolič, Gabrnik M + Matej M Šlamberger 64
 Jernej Pankrac Marjeta + Koban Marjeta + + Jurij Jera Holcer 59
 vd Jožef Koban-Vodošek Urša Jurij M Jurko, Sele 60
 M Koban Jurij Bedenik
 M Koban Miha Haložan
 M Koban Jurij Pungartnik
 Marjeta Koban Matej Frangež
 Miha Pankrac Koban M Janez Keršič, Zg. Polskava 72
- 25 Filip Matej Kodrič-Močnik ko Urša k Boštjan Kit, Zg. Polskava 84
 Jakob + Jurij Kodrič M Jurij Rop, Požeg 30
 Jera Kodrič Simon Rop
 Jernej Jurij Kodrič vd M Jurij Jesih 29
 Katra Kodrič Matej Petek
 M Kodrič Martin Veber
- 25 Matej + + Matej Marjeta Kodrič—M Janez Agata + Močnik 64
- 25 vd Matej 46 Kodrič-Močnik Helena 44 v Andrej Falež 86
 Jurij Koren, Ogļjenšak Helena + Jurij M Greiner 58
 Jurij 28 Koren, Radizel Ana 29 + v Urban Ošlak, kuharica pri Hlačer 85
 Katra Koren Štefan Papež
 M Koren Boštjan Lesjak
 M Koren Boštjan Vrečko
 Pankrac + + Primož Helena Koren, Loka Urša Simon Barbara Planinšek
 67
- 11 Štefan 25 Koren vd M 44 Pinter 1800
 Urša Koren Peter Krepek
 Anton Jurij Kos, Brezovec-Morje Katra + Jurij Keršič 34
 Ignac + Florjan Kotnik, Ješenca M Tomaž Haložan 62
 Lucija Kotnik Štefan Krištof
 Lucija Kotnik Anton Samuh
 M Kovačič Tomaž Murko
 Jera Krabus Jakob Vehoz
 Martin Jakob Kračun, Zg. Polskava Liza + Andrej Lesjak
 31
 Danijel + Andrej Krajner Neža Andrej Šumek, Polskava 36
 Jurij Andrej Krajner M + Janez Predan, Šestdobe-Ranče 19
 Lovrenc + Gregor Krajner Urša Andrej Janžič 56
 M Krajner Miha Dvoršek
 M Krajner Filip Vrečko
 Helena Krevec Jurij Kavc

- Štefan + Jurij Zofija Krištof, Gabrnik Lucija + Boštjan Katra Kotnik 65
 Gregor + Jurij Kronštajn M Janez Zidar 34
 Ahac + Ahac Kursink, os pri Vodošek vd M + Matej Gril, Polskava 30
 Jurij ++ Krištof M Lacjan, Gabrnik Ana ++ Tomaž Katra Meglič 60
 X Lah Miha Razborčan
 Urša Larmič Matija Greiner
- 10 Simon 25 Gregor Lebič dekla M 30 + V Gregor Ošlak 95
 Agata Lesjak Luka Cvirn
 Boštjan Lesjak M Koren 58
 vd Boštjan Lesjak Jera Jožef Podkrižnik, Loka 77
 Jernej Andrej Lesjak Urša + Martin Vodošek 23
 Liza Lesjak Martin Kračun
 M Lesjak Pankrac Podkrižnik
 Martin Andrej Lesjak M Jakob Trglavčnik, Loka 31
 Martin Lesjak Neža Skorpec, hči Štefana Motaln poroka na Šmartnem 34
 Primož + Jernej Urša Lesjak-Katra + Blaž Marjeta Vedenik, Požeg 57
- 13 Primož Lesjak vd Neža + Jurij Šerbel, Kočno 71
 Urban Andrej Lesjak M Tomaž Tičer 24
- 25 vd Filip 40 Leskovar vd Helena 45 Dvoršek 99
 vd k Janez 45 Leskovar, Orehova vas Ana 25 Lovrenc Samuh 92
 Zofija Lešnik Boštjan Šetor
 Urša Maček Vid Pungartnik
- Jurij + Dominik Marčič, prej hlapec pri mesarju Cvirn Jera + Martin Holcer 28
 Štefan + Matej Marčič pri Sekolu, Zg. Polskava vd M Filip Vrečko 33
 Ana Meglič Jurij Lacjan
 Janez + Jakob Močnik, Požeg Agata Janez Holcer 31
 M Močnik Matej Kodrič
 Boštjan 30 + os Miha Motovilec, Sele, hlapec pri pols. starem Dobrovšek Urša 25 k Jožef Vodošek, dekla Zg. Polskava 96
 Tomaž + Luka Murko, Ješenca M Simon Kovačič 70
 Pavel + Luka Mušič M + Gregor Kac 50
- 16 Jurij Boštjan Nerat, Hoče M Štefan Vrečko 78
 Miha + Miha Neža Oberlajt, Morje Jera Štefan M Vrečko 67
 Vid + Simon Očman, Polana-Hoče vd Marjeta + Jurij Vrečko 56
 Kunigunda Ogriznik Andrej Vrečko
 Ana Ošlak Jurij Koren
 Helena Ošlak Gregor Bauhnik
 M Ošlak Simon Lebič
 Marjeta Ošlak Jurij Pogorevc
 Neža Ošlak Simon Potnik
- 24 Tomaž 40 Pajk Ana 19 Koban 98
 Gregor Pavel Papež, Pokoš Helena + Matej Vodošek 32
 Jurij Pavel Papež, Pokoš Urša + Miha Bergaver, dekla pri Pankracu Koban 32
 Magdalena Papež Simon Vrhovšek
 Štefan os Tomaž Papež, Pragersko Katra + Miha Koren poroka Sp.Polsk. 47
 Urša Papež Jakob Grabenšek
 Urša Papež Boštjan Vodošek
 M Pauc Janez Golob
 M Pesek Janez Skobl
 Liza Pesjak Simon Pungartnik

- M Petek Lovrenc Pinter
 M Petek Janez Priol
 Matej Petek, Zg. Polskava Katra Jakob Kodrič 56
 17 vd v Matej 60 Petek Neža 40 vd Jakob Tajnikar, Čadram, dekla pri Filipu
 Vodošek 95
 17 vd Lovrenc 34 + Simon Pinter, Prepole, hlapec pri Hlačerju Marija 30 v
 Matej Petek, dekla pri Hlačerju 92
 M Pinter Štefan Koren
 Neža Pinter Matija Dvoršek
 os Jurij Plahutnik Neža + Jurij Rop 31
 1 Gregor Simon Planinšek Neža + v Jurij Dvoršek, Ogljenšak 82
 Helena Planinšek Boštjan Razboršek
 Liza Planinšek Gregor Robnik
 Pankrac + Jernej Planinšek Zofija Pankrac Koren, Polskava 52
 Polona Planinšek Danijel Samuh
 Urša Planinšek Pankrac Koren
 Lucija Planjšek Luka Brauše
 M Pieteršek Janez Podkrižnik
 Janez Janez Podkrižnik vd M Jurij Pleteršek 44
 Jera Podkrižnik Boštjan Lesjak
 Miha Janez Podkrižnik Neža Boštjan katra Fregl, Loka 57
 Pankrac + +Janez M Podkrižnik M + Jernej Urša Lesjak 62
 32 os Jurij Gregor Pogorevc, Sp. Polskava Marjeta v Urban Ošlak,
 Sladka g. 82
 Ana Pohernik Gregor Vodošek
 M Poteš Andrej Robar
 Urša Potišek Andrej Vrečko
 v Simon 36 dninar Gregor Potnik-Herbol, Gabrnik Neža 35 + Urban Ošlak,
 dekla na Zg. Polskavi 97
 M Predan Jurij Krajner
 6 Janez + Matej Priol, Ješenca M Štefan Petek 78
 vd Janez 49 Priol—Malej, Ješenca M 24 Lovrenc Samuh 88
 Jakob + Janez Pungartnik, Polskava Zofija Štefan Vrečko 81
 os Jurij Pungartnik, Zg. Polskava M Pankrac Koban 72
 Simon + Valentin Pungartnik Liza Matija Pesjak, Polskava 29
 Vid Valentin Pungartnik Urša Pavel Maček, Levarje 26
 Matija + Andrej Rajner Neža Blaž Gril, Širboke—Fram 26
 Luka Rak, hlapec na Polskavi M k Miha Dvoršek 76
 Ana Raušer Jakob Vrečko
 19 vd Franc Raušer Neža Lovrenc Samuh 80
 Miha Valentin Razborčan X hči Jakob Lah, Polskava 69
 vd Boštjan Razboršek Helena Adam Planinšek, Zg. Polskava 29
 22 Gašpar 34 Rečnik M 25 Dvoršek 1800
 vd Andrej Robar vd M Matej Potiš 25
 M Robar Urban Huber
 Urša Robar Gregor Dvoršek
 1 Gregor 26 Gregor Robnik, Planica vd Liza 40 Planinšek 87
 M Rop Jakob Kodrič
 Neža Rop Jurij Plahutnik
 Simon + Jurij Rop, Požeg Jera + Jurij Kodrič 30
 Jera Rotart Gregor Vodošek
 Neža Roterc Štefan Veranič
 Ana Samuh Janez Leskovar

- 8 Anton 26 Lovrenc Samuh Urša 22 + Štefan Supanič, Cirkovce 89
- 8 vd Anton Samuh Lucija + Jurij Kotnik—Motaln iz Verdna, Šmartno 92
- vd Danijel Samuh Urša + + Jurij Neža Vabič, Ogljenšak 60
- vd Danijel Samuh Polona Planinšek, Pokošje poroka Sp. Polskava 76
- M Samuh Janez Priol
- Neža Samuh Franc Raušer
- M Sekol Štefan Vrečko
- Neža Sekol Boštjan Jevšovar
- Zofija Sekol Andrej Trglavčnik
- vd Janez Skobl, Ogljenšak vd M Blaž Pesek 65
- Neža Skorpec Martin Lesjak
- M Skrbiš Štefan Haložan
- Urša Supanič Anton Samuh
- os Jurij Šanc pri Jerneju Jesih M Gašpar Vodošek 32
- Neža Serbel Primož Lesjak
- Boštjan + Andrej Šetor, Stara gora—Morje Zofija + + Lešnik 56
- 31 os Andrej Šlamberger Jera + Gašpar Encian, Fram 75
- 33 vd v Andrej 68 Šlamberger Marjeta 48 Enci v sp. polsk. viničariji »Resenk«, Sladka gora 94
- M Šlamberger Jakob Koban
- Radigunda Šlamberger Urban Huber
- Štefan + Primož Barbara Šlamberger, Zg. Polskava Urša Anton M Vodošek 57
- Klavž + Martin Šlosar, Ogljenšak vd M Miha Vodošek 55
- vd Klavž Šlosar Helena + Jurij Urša Vrečko 57
- Matija + Anton Šmelc X hči Jurij Verdnik 48
- Blaž + Anton Šnidar M + Matej Vodošek 42
- Andrej Jakob Urša + Šoster, Sele vd Neža Jurij Holcer 59
- Katra Španinger Gašpar Dvoršek
- Lucija Špengl Tomaž Kalič
- vd Anton Šteflič, Šestdobe—Ranče Jera Gašpar Vodošek 28
- M Šteflič Anton Vodošek
- Neža Šumek Danijel Krajner
- Barbara Tajnaher Štefan Haložan
- Neža Tajnikar Matej Petek
- M Tičar Urban Lesjak
- Andrej Trglavčnik, Pohorje Zofija Jakob Sekol 48
- vd Andrej Trglavčnik, Planica Ana Jakob M Haložan—Kodrič 64
- Jera Trglavčnik Miha Huber
- M Trglavčnik Martin Lesjak
- Janez Boštjan Trglec, Kočno Ana Jožef Vodošek 84
- Urša Vabič Danijel Samuh
- M Vauhar Martin Vrečko
- Urša Vauhar Štefan Vrečko
- Martin 35 Veber v Novakovi hiši M 40 Jakob + Kodrič, Spodnji Bukovec 87
- Katra Vedenik Primož Lesjak
- M Vehar Urban Jesih
- Helena Vehovk Matej Vodošek
- cestar Jakob + Tomaž Vehoz Jera Florjan Krabus, Polskava 29
- vd Štefan Veranič—Samuh Neža + Jožef Liza Roterc 66
- X Verdnik Matija Šmelc

- Andrej + Jakob Vešnar Katra Jurij Holcer 54
 M Voč Simon Vodošek
 Ana Vodošek Janez Trglec
 Anton Gašpar Vodošek M Jernej Šteflič, Šestdobe—Ranče 28
 Boštjan Jernej Vodošek Urša Pavel Papež, Pragersko poroka Sp. Pols. 47
 21 Filip 32 Jožef Vodošek Marjeta 25 Gašpar Dobnikar, Devina, služi pri Hla-
 čer 90
 vd Gašpar Vodošek vd Urša Jurij Gunšej, Radizel 29
 vd Gregor Vodošek M Simon Baston 28
 Gregor + Jurij Vodošek Ana + Gregor Pohernik, Polskava 40
 Gregor + Jakob Vodošek Jera Jožef Rotart, Loka 55
 Helena Vodošek Franc Cigler
 Helena Vodošek Gregor Papež
 Jera Vodošek Anton Šteflič
 Jernej Gašpar Vodošek M + Jakob Vrečko 21
 Klavž 28 ko Gregor Vodošek, Brezovec—Morje M 25 ko + Boštjan Vreč-
 ko—Jesih 86
 M Vodošek Jurij Šanc
 M Vodošek Klavž Šlosar
 M Vodošek Blaž Šnidar
 M Vodošek Andrej Vrečko
 Marjeta Vodošek Jakob Finžgar
 Matej Gašpar Vodošek Helena Anton Vehovk 22
 Miha + Gašpar Vodošek M + Matija Vrhovšek 37
 Neža Vodošek Janez Fridl
 Peter Jakob Vodošek Helena Jurij Bogatič, Sele 54
 Simon + Matej Vodošek M Jakob Voč, Polskava 50
 Urša Vodošek Boštjan Motovilec
 Urša Vodošek Štefan Šlamberger
 Ana Vrečko Blaž Kac
 Andrej + Jakob Vrečko Urša + Blaž Potišek poroka Sp. Polskava 60
 14 Andrej + Boštjan Vrečko M v Janez Vodošek, Gabrnik 82
 14 vd Andrej 38 Vrečko—Jesih Kunigunda 34 Ogriznik, Čadram, dekla v
 Ogljenšaku 92
 Boštjan Jurij Vrečko Jera + Jernej Haložan 50
 Boštjan Jakob Vrečko vd M Jožef Koren poroka Sp. Polskava 50
 Filip Jakob Vrečko vd M Gregor Krajner 28
 Helena Vrečko Klavž Šlosar
 15 Jakob 24 Štefan Vrečko—Lačen Ana 19 Franc Raušer—Vodošek 88
 23 Janez 35 Štefan Vrečko—Lačen vd Lucija 40 Janez Zorko—Uranek 88
 Jera Vrečko Miha Oberlajt
 M Vrečko Miha Fingerhut
 M Vrečko Štefan Marčič
 M Vrečko Jurij Nerat
 M Vrečko Jernej Vodošek
 M Vrečko Klavž Vodošek
 Marjeta Vrečko Vid Očman
 Martin Štefan Vrečko M + Gašpar Vauhar, Loka 70
 Štefan + Jurij Vrečko M Jakob Sekol 42
 vd Štefan Vrečko vd Urša Gašpar Vauhar, Loka 70
 Zofija Vrečko Jakob Pungartnik
 Jurij Vrhovšek, Zg. Polskava Urša Martin Holcer 22
 M Vrhovšek Miha Vodošek

Simon Gregor Katra Vrhovšek, Gabrnik Helena + Jurij Urša Papež 65

M Zidar Gregor Kronštajn
Lucija Zorko Janez Vrečko
M Zorko Boštjan Hojnik

Razlaga

gornik—vinogradnik k—kmet ko—kočar n—nezakonski os—osebe-
njek—ni v lastni hiši v—viničar vd—vdov—a
13 Gašpar 21 Dvoršek Katra 30 Španinger 1800
13—hišna številka 21 = starost ženina 30 = starost neveste 1800 leto poroke

Poroke polskavski Bukovec 1801—1850

- 28 Simon 21 Alekš—Marija 34 Dvoršek 04
Jera Brauč—Štefan Haložan
- 27 Franc 27 k Luka Brumec + Jera Vedenik 50
—M 18 + k Janez Huber Treza Jager por. Golob
- 1 Andrej 22 Celan, Črešnjevce—Neža 23 Janez Lucija Ingolič 32
Jožef 19 Černej, Ranče 5
—M 29 vd (vd = vdovina) Fregl, Morje, r Matej Urša Rotart, Bukovec, poroka
v Framu 41
- 25 Janez 25 Damjan—ravnopoljski—Ana 31 Kodrič, studeniška 24
- 25 Janez 26 Damjan—Marija 24 Matija Neža Štern, Loka 28
Barbara Denkmajer—Ferdinand Sirk
- 33 tu v Jurij 23 Ana Drobir por. Jakob Krištof, Ogljenšak 14
—Helena 28 + v Franc Jecl Barbara Koban, Zg. Polskava 53 43
- 33 tu v tesar vd Jurij 23 Drobir
— Videm pri Ptuju dekla M 26 + Ana Lesjak—Fuks, Bukovec 44
- 7 tu Andrej 29 Janez Dvoršek Helena r Hojnik—Ana 28 Vešner 30
Katra Dvoršek—Jernej Rečnik
Marija Dvoršek—Simon Alekš
- 7 tu Martin 20 Janez Dvoršek
—Treza 23 + Štefan Mom M roj. Pek, Ješenca, dekla pri Juriju Pokrivaču 33
- 10 Štefan 19 Dvoršek—tu Marija 48 Pešak 16
Urša Dvoršek—Franc Graher
- 23 Jernej 18 + pos Jožef Falež M Rop, Ješenca
—Marija 24 k Boštjan Hojnik M Zorko 38
Marija Falež—Jurij Pungartnik
Marija Fregl—Jožef Černej
- 6 Matej 32 Jurij Fridl Marjeta Princl, Klopce
—tu Barbara 28 Jakob Vrečko Barbara Rop 40
Ana Gladež—Andrej Kobale
Kristina Gladež—Štefan Kolar
Treza Gladež—Andrej Kračun
- 27 Jožef 23 gost. Simon Golob + Jožefa Soršek, Morje 1
—vd Treza 36 k Janez Huber, hči + Jožefe Jager por Ošlak 48
- 41 vd gost Simon 57 + + Gregor Golob M Leskovec, Morje 2
—tu 2. vdk ko Marija 50 Kalič, hči + + Peter Zofija Krajnc, Čadram, 1. vd.
Smolar 41

- Franc 26 Graher, Loka—Urša 27 Janez Urša Dvoršek, Bukovec, poroka v Framu 45
 Ana Grušovnik—Simon Pogledič
- 28 tu vd v Franc 26 Haložan
 —Bukovec, v Marija 36 + Simon Potnik Ana Kavc, Kozjak 39
- 31 os Jurij 28 Haložan, Morje—os Marija 25 Neža Mali, Bukovec, dela, Fram, 72, poroka v Framu 41
 Marija Haložan—Miha Stremicer
- 16 tu k Štefan 27 Haložan—Jera 26 Brauče, Kočno, služi na Zg. Polskavi 05
- 16 tu Štefan 32 Haložan—Ana 22 Vrečko 09
- 16 tu Štefan 38 Haložan —vd Lucija 36 Samuh r Motaln—Kotnik—Verdnik 15
- 23 tu k Jurij 33 Boštjan Hojnik—Urajek M Zorko
 —vd k Marija 27 Pokrivač, r Mom 36
 Marija Hojnik—Jernej Falez
- 27 Štefan 40 k Hojnik, hlapec pri Huber
 —vd Marija 39 Veber, Ješenca 10, poroka v Framu 38
 Antonija Holcer—Blaž Verbek
- 21 k Lovrenc 24 Hostej, Šentovec—Ana 19 Koban—Vodušek 17
 Ana Huber—Franc Koban
 Ana Huber—Jožef Rečnik
- 27 Janez 29 Štefan Huber Barbara Rop
 —Treza 19 Jožefa Jager, Sp. Polskava 32
 Marija Huber—Franc Brumec
 Marija Huber—Matija Jevšovar
 Marija Huber—Simon Vrečko
 Treza Huber—Jožef Golob
 Urša Huber—Matej Rotart
 Ana Ingolič—Gašpar Pristovnik
 Neža Ingolič—Andrej Celan
 Treza Ingolič—Jurij Štern
 Jožefa Jager—Štefan Ošlak
 Neža Jager—Franc Kristof
 Treza Jager—Janez Huber
 Helena Jecl—Jurij Drobir
 Marjeta Jecl—Janez Šuntner
- 12 tu vd v Simon 36 + + v Gregor Jelen Marjeta Lebenšek, Ritoznoj
 — Bukovec 31 Katra 30 + + v Matej Vrečko Katra Mol, Ritoznoj 31 47
 Ana Jevšenak—Franc Šetor
- 26 tu Matija 50 Jevšovar—Marija 44 Huber 05
- 29 tu v Gregor 28 +Gregor Kac M Bertancel
 —tu os Marjeta 28 +Blaž M Skrbič, Fram 37
- 8 Jurij 26 Kac, Požeg—Jera 22 Vrečko 01
- 4 ko Franc 42 Kalič—Tomaž, Požeg—vd ko Marija 43 Smolar r Krejanc 39
 Marija Kalič—Simon Golob
 Katra Kit—Andrej Samuh
 Urša Klada—Jernej Rudolf
 Ana Koban—Lovrenc Hostej
- 11 Andrej 59 Kobale, Kovača vas—Ana 24 v Vid Gladež Kristina Predan 30
- 11 Franc 18 Koban—Ana 26 Miha Huber—Pergaver, Zg. Polskava 45 11
 Jera Koban—Andrej Kral
 Marija Koban—Andrej Oplot
 Marija Koban—Filip Špurej
 Marjeta Koban—Matija Petek

- 24 Miha 30 + k Franc Koban—Holcer Ana Huber
—Marija 32 vd k Janez Jurko—Vovk, Sele 19, hči + + Franc Pišorn Neža Ve-
ranič, Sele 20 45
Polona Koban—Jakob Vrečko
- 5 Simon 30 Koban—tu Marija 21 Fuks—Lesjak r Vrečko 17
Ana Kodrič—Janez Damjan
- 25 Andrej 23 Kodrič—Urša 23 Raušer 06
19 tu Andrej 38 Kodrič—Ana 30 Petek 23
15 hlapec Štefan 34 Gašpar Kolar M Štern
—Kristina 20 Vid Gladež + Kristina Meglič 39
Marija Koren—Jurij Vrečko
- 10 Andrej 20 Kračun—tu Treza 19 v Vid Gladež Kristina Meglič 33
40 vd Andrej 24 Simon Kral
—vd Jera 48 pos Jožef Koban, hči + + Matej Veber M Koren, Ješenca 43
Franc 30 + ko Martin Krištof + Neža Štamberger, Kočno —Neža 22 Jožefa Ja-
ger 33
Katra Križan—Pavel Terglec
Ana Lebič—Boštjan Pešak
Katra Lesjak—Franc Vauhnik
Marija Lesjak—Jurij Drobir
Marija Lesjak—Simon Koban
- 5 Miha 25 Lesjak—Fuks—Marija 19 Jakob Barbara Vrečko—Lačen. 15
Treza Lipnik—Anton Pirš
Marija Mali—Jurij Haložan
- 36 gor Martin 25 Jože Ana Mali—Ana 24 Štepič 26
36 vd Martin 42 + + Jožef Ana Mali
—Zg. Polskava, dekla pri Simonu Koren Barbara 41 Štefan Ornak Lucija
Pungartnik 42
frajštajnski v Simon 35 + Andrej Mali Neža Grabenšek
—Jera 29 + + Tomaž Mihelak Urša Vovk, Pokoš, pri kovaču Antonu Sel 32
Ana Meglič—Janez Vidovič
- 9 Gašpar 33 v Matej Meglič Kunigunda Gradišnik
—Gabrnik 16 Jera 26 + os Urša Šlegl, Prihova 47
Marija Meglič—Janez Žunko
- 29 tu os, prej v Brezovec—Morje, Janez 24 os Katra Mesarič, Pokoš 17
—Zg. Polskava 51 os Polona 27 os Jera Štor, Preloge 12 48
Jera Mihelak—Simon Mali
Marija Mom—Jurij Pokrivač
Treza Mom—Martin Dvoršek
- 16 Zg. Polskava Štefan 37 + Janez Novak M Pircl
—Jera 30 + + Boštjan Razborčan Urša Koban 39
- 21 Andrej 22 Oplot, Pokoš—Marija 18 Koban—Vodošek 21
Barbara Ornak—Martin Mali
Marjeta Ošlak—Jakob Skobl
- 2 Štefan 20 Ošlak—Pergaver
—Jožefa 28 Jager, rejenka spodnjepolsk. učitelja Janeza Amring 18
Marija Pajk—Jožef Soršak
- 10 v Boštjan 22 Pešak, Šmartno—Ana, 24 Lebič 07
Marija Pešak—Štefan Dvoršek
Ana Petek—Andrej Kodrič
Jera Petek—Anton Pirš
- 5 k Matija 29 gor Boštjan Petek Magdalena Urbanič, Požeg 14
—Marjeta 23 Simon Koban + M Vrečko 42

- 20 tu v Anton 25 + Luka Pirš M Copf
—Bukovec, pri Andreju Kodrič dekla Jera 43 + +Janez M Petek 42
- 20 vd v Anton 30 Pirš—dekla Treza 33 Lipnik, Loka 25, poroka v Framu 46
- 42 Simon 30 Janez Pogledič Ana Veršak, Črešnjevcec
—Ana 30 Vid Ana Grušovnik, Fram 37 30
- 21 Ješenca 21 Jurij 27 k Anton Neža Pokrivač, Bukovec 21
—Marija 24 mlinar Štefan M Mom, Ješenca, poroka v Framu 30
Marija Pokrivač—Jurij Hojnik
Marija Pokrivač—Andrej Razborčan
Marija Potnik—Franc Haložan
- 1 pri bratu Antonu hlapec Gašpar 26 + Jakob Pristovnik Ana Janžič, Kalše
—Ana 22 Jožef Ingolič Lucija Planinšek 40
- 6 vd Janez 26 + +Gašpar Marjeta Pristovnik, Kalše
—Katra 30 +Jakob Vrečko Barbara Rop 35
Ješenca 13, Jurij 24 k Jožef Pungartnik + Barbara Medved
—Ješenca 18, po Jerneju Falež—Malej vd Marija 32 Boštjan M Hojnik, Buko-
vec 23, poroka Fram 46
- 25 tu frajštajnski logar v Miha 22 Filip Pungartnik Neža Mihelič
—Katarina 18 os Katra Stergar, Sele 14 43
Urša Pungartnik—Lovrenc Samuh
- 28 Andrej 27 Boštjan Razborčan Urša Koban
—Marija 23 +Anton Pokrivač Ana Trglavčnik 11
Jera Razborčan—Štefan Novak
Urša Raušer—Andrej Kodrič
- 33 Jernej 26 Rečnik—Katra 40 Dvoršek, Bukovec 21 20
- 27 Jožef 25 Jurij Rečnik Ana Falež, Slivnica
—Ana 24 Štefan Huber Barbara Veber 32
Marija Repar—Anton Štepič
- 2 Florjan 54 +Jakob Rihteršič, kranjska Bela Peč, pri Štefanu Ošlaku
—Marija 37 +Janez Strimicer M Semebrot, Zg. Koroška, tu 29
- 34 Matej 40 Rotart—Urša 21 Huber 11
- 13 Morje 62 v Jernej 22 v Miha Rudolf + Urša Meglič, Radizel 19
—tu dekla Urša 23 + +Jakob Klada Urša Ingolič, Ogljenšak 26 44
- 8 Andrej 25 Samuh—Katra 27 Kit 20
- 8 Lovrenc 26 +Anton Lucija Samuh—Urša 23 Simon Pungartnik + Ana Lacjan
30
Lucija Samuh—Štefan Haložan
- 13 Ferdinand 30 Sirk—Barbara 33 Denkmajer 27
- 7 Jakob 25 Skobl—Marjeta 22 Ošlak 16
Marjeta Skrbič—Gregor Kac
Marija Smolar—Franc Kalič
- 11 Pokošje, ko čevljar Jožef 20 + +Ferdinand Soršak M Puklič
—os Marija 33 +Tomaz Pajk M Koban 37
Katra Stergar—Miha Pungartnik
- 16 Miha 27 Stremicer—Marija 26 Haložan 26
Marija Strimicer—Florjan Rihteršič
- 40 tu os vd Franc 45 ko Barbara Šetor, Hoče
—Zg. Polskava, os Ana 40 vd sodar Miha Jevšenak, hči + sodar Miha Pircl M
Dvoršek, Zg. Polskava 22 47
- 13 tu v vd Štefan 31 +Andrej M Širec, Žetale—Bukovec 14, os Jera 24 Blaž
—Šnider Marjeta Podkrižnik, Radizel 35
Jera Šlegl—Gašpar Meglič
Jera Šnider—Štefan Širec

- 21 Filip 27 Štefan Špurej Ana Čiček, žu Slivnica
—Marija 18 Simon Koban Urša Finžgar 19
Ana Štepicl—Martin Male
- 36 tu v Anton 28 + + ko Gregor Štepicl Neža Repnik, Bukovec 35
—Sele 6, dekla Marija 24 k Jožef Repar M Šnider, Pečke 27 48
- 21 vd pos Jurij 24 + Jurij M Štern, Loka 30
—Treza 22 Simon Ingolič M Terglec 36
Lucija Štern—Jurij Vrečko
Marija Štern—Janez Damjan
Polona Štor—Janez Mesarič
- 30 Janez 20 Martin Šuntner M Godec—Marjeta 24 Franc Jecl Barbara Koban
tu 30
- 22 tu Pavel 25 Janez Terglec Ana Koban, Kočno 20
—Katra 27 Andrej Križan Katra Hojnik, Loka 28
- 22 tu vd k Pavel 48 Terglec
—Frajštajn 23, dekla Marija 25 k Anton Vračič + Neža Ginsler, Vrhloga 16 48
- 11 k Matej 20 Tropanek, Ritoznoj—Marija 28 Vešič 11
5 mlinar Franc 41 Vauhnik, Fram 67—tu Katra 29 Lesjak 22
Marija Veber—Štefan Hojnik
- 12 Blaž 22 Verbek—vd Antonija 32 Holcer 26
Marija Vešič—Matej Tropanek
Ana Vešner—Andrej Dvoršek
- 9 Janez 41 + + gor Janez Vidovič Treza Goričan, Radizel 11—Ana 34 Meglič 47
Marija Vračič—Pavel Terglec
Ana Vrečko—Štefan Haložan
Ana Vrečko—Gregor Zafošnik
Barbara Vrečko—Matej Fridl
- 18 Jakob 22 Vrečko—Polona 23 Koban 01
- 18 Janez 26 Jakob Vrečko—Pušnik M Koban
—Marija 18 Simon Vrečko—Jesih M Huber 29
Jera Vrečko—Jurij Kac
- 15 Jurij 22 Vrečko—Marija 24 Koren 21
- 15 vd Jurij 33 Vrečko—Lucija 21 Gašpar Marija Štern, Kočno 31
Katra Vrečko—Simon Jelen
Katra Vrečko—Janez Pristovnik
Marija Vrečko—Miha Lesjak
Marija Vrečko—Janez Vrečko
- 14 k Simon 24 Vrečko—Marija 21 Huber 05
- 15 Gregor 25 + + Valentin Zafošnik M Kolar, Spodnja Nova vas
—Ana 22 Jurij Vrečko + M Koren 43
- 9 Janez 23 Miha Žunko Marija Hrastnik, Radizel
—Marija 23 v Matej Meglič Kunigunda Gradišnik 32

Pogrebi polskavski Bukovec 1725—1800

- berač 3 Blaž 29
brač 3 Blaž 30
beračica 40 Urša 29
beračica 50 Urša 33
Neža 40 žena Mihe Bergaver 26
Radigunda 2 + Mihe Bergaver 30

- Andrej 23 Bergaver 41
 Matija 105 Bergaver 53
 M 0 Mihe Bergaver 71
 Jurij 1 Matej Bezjak 27
 M 4 Matej Bezjak 30
 Marjeta 1 Matej Bezjak 34
 5 Matija 1 Liza Brdnik 82
 Neža 60 Čebulak 39
 Jurij 80 Dvoršek 25
 Zofija 40 pri Dvoršku 30
 Martin 7 Andrej Dvoršek 34
 Andrej 50 Dvoršek 34
 M 1 Dvoršek 42
 Blaž 1 Dvoršek 55
 Jera 6 Dvoršek 58
 Matija 59 Dvoršek 66
 Zofija 1 Dvoršek 68
 Štefan 80 Dvoršek 70
 6 osebenjka M 75 Dvoršek 77
 22 Urša 0 Zofija Dvoršek 80
 13 sin 0 Jakob Dvoršek 81
 22 M 0 kmet Tomaž Dvoršek 81
 22 M 68 Miha Dvoršek 87
 22 Miha 76 Dvoršek 87
 22 Neža 7 Tomaž Dvoršek 89
 28 Filip 2 viničar Boštjan Dvoršek 94
 22 Tomaž 55 Dvoršek 98
 7 Jakob 60 Dvoršek 1800
 7 Marjeta 63 Dvoršek 1800
 13 Urša 0 Erjavec 1800
 23 Katra 74 Fregl 77
 Gašpar 18 X 27
 Florjan 56 Gjmajner 68
 viničarja Gregorja žena 40 Marjeta
 M 40 Gril 33
 Franc 5m Matej Gril 34
 Matej 50 Gril 57
 Jurij 68 Gril 68
 28 osebenjek Matija 50 Gril 78
 Boštjan 1 Haleš 67
 15 Jakob 81 Haložan 77
 15 M 71 Haložan 77
 16 Jakob 2 kmet Štefan Haložan 78
 16 M 30 Štefan Haložan »Kodrič« 87
 16 Gregor 1 Haložan 96
 16 Jože 4 Haložan 1800
 Martin 60 Holcer 27
 Helena 50 Holcer 29
 Jurij 5m Jurij Holcer 30
 Jera 2 Vid Holcer 31
 Jera 74 Holcer 33
 Luka 40 Holcer 35
 Simon 2 Jurij Holcer 44

- Jera 50 Holcer 52
Andrej 54 Holcer 58
Jurij 60 Holcer 58
25 vojak reg. Colorado Jakob 40 Holcer 72
22 osebenjek Simon 40 Holcer 80
M 6 Jernej Holcer 89
v Brandis vinič. Marjeta 56 Simon Holcer 96
Jakob 85 Huber 61
M 60 Huber 61
Filip 2 Huber 67
27 Regina 41 Urban Huber 72
27 Jože 2 Huber 73
27 M 0 Huber 76
27 Jurij 0 Huber 77
27 M 10 Huber 77
27 Filip 5 Huber 77
27 M 35 dekla pri Huber 81
27 Jera 0 Huber 83
27 Ana 89 Huber 89
29 v vinič. Hlačer Ana 0 M Huber 91
27 Urban 62 Huber »verški Sekol« 97
27 trojčke M in Ana in Urša 3dni Huber 1800
Jurij 60 Jesih 55
Matija 4 Jesih 62
M 1 Jesih 63
18 M 24 Jesih 73
29 M 63 Jurčič 99
7 Lucija 60 Jurič osebenjka pri Jakobu Dvoršek 81
viničarja Jurija hči 0 M 32
20 osebenjka Lucija 21 Tomaž Kalič 77
29 Franc 1 viničar Tomaž Kalič 88
29 Miha 7 Tomaž Kalič 89
29 Jakob 2 Kalič 92
27 29 Neža 1 Tomaž Kalič 94
29 Matija 0 Kalič 96
Jurij 50 Keršič 34
Marjeta 4 Kit 97
Neža 50 Koban 28
Janez 5t Koban 57
Urša 2 Koban 63
Janez 5 Jakob Koban 70
Janez 6 Jernej Koban 70
24 M 5 kmet Jernej Koban 77
24 Katra 2 Jernej Koban 77
24 Jernej 68 Koban »Holcer« 97
Neža 60 Kodrič 34
M 4 Kodrič 42
Franc 2 Kodrič 58
Liza 48 Kodrič 58
M 73 Kodrič 68
25 M 5 Matej Kodrič 81
25 M 42 Matej Kodrič »Močnik« 83
25 Marjeta 2 Filip Kodrič 92

- 25 M 1 Filip Kodrič 92
25 Jože 8 Filip Kodrič 97
25 kmet Matej 69 Kodrič »Močnik«
bivši logar bukovškega imenja 97
Luka 45 ali 60 Kokol 57
26 Neža 5 kmet Boštjan Kolar 72
30 viničarka Urša 71 Koren 73
25 Martin 41 Koren 99
28 M 2 Kostanjšek 85
Jakob 80 Kračun 32
4 Martin 86 Kračun 71
19 Lucija 80 Kračun 73
osebenjka M 40 Kronštajn 44
12 M 5 Peter Kuder 71
31 Katra 4 viničar Franc Kuder 78
1 Jera 15 Gašpar Lacian iz Gabrnika 85
10 Marjeta 1 viničar Lebič 80
Gašpar 60 Lenart 29
Urša 3 Matej Lesjak 28
M 1 Lesjak 36
M 50 Lesjak 50
Jernej 50 Lesjak 54
Urban 60 Lesjak 54
Neža 60 Lesjak 57
dete 0 Primož Lesjak 59
M 1 Lesjak 61
Ana 2 Lesjak 62
dete 0 Boštjan Lesjak 63
Boštjan 0 Lesjak 67
5 Miha 1 Primož Lesjak 71
7 Katra 42 Primož Lesjak 71
13 Miha 10 Primož Lesjak 71
13 Urša 90 Lesjak 71
5 Blaž 0 Primož Lesjak 76
5 M 42 Boštjan Lesjak 77
5 Martin 80 Lesjak 79
13 Blaž 2 Primož Lesjak 80
13 Primož 64 Lesjak 80
13 Ana 6 Primož Lesjak 80
5 Janez 0 Boštjan Lesjak 81
Neža 0 Boštjan Lesjak 83
M 2 Janez Leskovar 35
Jože 1/2 Leskovar 56
M 1/2 Leskovar 56
Lucija 1 Leskovar 58
dete 2 Martin Lešnik 32
Jurij 83 Marčič 59
Katra 60 Meglič 58
7 viničar Jurij 80 Meglinek 76
Miha 25 X 30
Barbara 19 Močnik 63
25 Janez 90 Močnik 71
20 viničarka Helena 62 Močnik 93

- 25 M 1 Marjeta Močnik 97
 15 Barbara 13 Namer dekla pri Boštjanu Vrečku 78
 25 Jože 7 Oberlajt med potjo pri Filipu Kodrič 95
 M 2 Ošlak 57
 4 Jera 5 Ošlak 79
 32 Marko 10 viničar Urban Ošlak 79
 2 Janez 0 Simon Ošlak 81
 32 Simon 0 Neža Ošlak 82
 32 M 64 Urban Ošlak 82
 2 M 4 Simon Ošlak »Bergaver« 89
 2 hči 0 Simon Ošlak 94
 2 Boštjan 3 Ošlak 98
 otrok 0 X izven pokopališča 31
 24 Jože 3 Pajk 1800
 Gregor 50 Papež 54
 Matija 2 Pesek 58
 Blaž 45 Pesek 60
 19 M 2 viničar Miha Pesek 77
 M 4 Matija Pesjak 30
 M 0 Petek 65
 Jurij 0 Matej Petek 70
 12 Neža 10 Matija Petek 77
 14 beračica Ana 40 Petek 85
 17 Štefan 10 viničar Matej Petek 89
 17 Katra 65 Petek 93
 11 Lovrenc 50 Pinter 99
 Marjeta 3 Jože Pisanc 30
 Gašpar 60 Planinšek 70
 1 Martin 0 Lovrenc Planinšek 75
 1 Barbara 68 Simon Planinšek 83
 1 Simon 76 Planinšek 84
 1 Lovrenc 51 Planinšek »Pisanc« 86
 1 dete 0 Planinšek 91
 hči Mihe Podkrižnik 60
 Lovrenc 2 Miha Podkrižnik 63
 Urša 5 Pankrac Podkrižnik 70
 23 Jurij 4 Podkrižnik 73
 23 kmet Miha 68 Podkrižnik 81
 30 Urša 0 Boštjan Poherc 81
 19 Helena 54 Raušer 80
 19 M 6 kmet Franc Raušer 81
 19 M 0 Franc Raušer 81
 19 deklica 0 Franc Raušer 82
 19 Jurij 1 Franc Raušer 87
 19 M 3 Franc Raušer 91
 Katra 1 Franc Raušer 92
 19 Simon 0 Raušer 94
 poročen Florjan 32 Rebernik na poti iz »hudi Potok« 84
 1 Andrej 0 Gregor Robnik 92
 1 Jurij 1 Gregor Robnik 92
 34 Urša 24 Rotar 98
 Gašpar 18 Rupar 27
 sin 0 Gregor m Samuh 24

- Gregor 40 Samuh 27
 Filip 35 Samuh 30
 M 60 Samuh 37
 Jurij 1d Samuh 40
 Jože 3t Matija Samuh 44
 Helena 28 Samuh 51
 Štefan 3t Samuh 51
 Jera 32 Samuh 52
 Neža 2t Samuh 54
 M 2 1/2 Samuh 63
 Vid 5 Samuh 68
 Lovrenc 4 Samuh 70
 8 Helena 3 Lovrenc Samuh 76
 8 Urša 19 Anton Samuh r Supanič 90
 8 Lovrenc 89 Samuh 92
 8 Urša 69 Samuh 97
 8 Ana 3 Samuh 99
 Matej 1 Sekol 36
 osebenjka M 60 pri Jakobu Sekol 41
 28 Janez 0 Sesej 74
 Jernej 50 Šerbel 53
 M 65 Šerbel 60
 Ana 6 Šimonko 79
 Liza 50 Šlamberger 57
 Urša 35 Šlamberger 65
 Boštjan 1 Šlamberger 66
 28 Boštjan 0 viničar Janez Šlamberger 85
 27 pastir Simon 54 Šlamberger pri Huber 86
 Andrej 3 Šloser 65
 15 osebenjka Helena 56 Šloser pri Štefanu Vrečku 87
 20 Filip O Španager 1800
 25 Andrej 45 Špes 1800
 15 Urša 7 viničar Gašpar Šturm 79
 11 viničar Janez 56 Tajnahter pri gospe Filipič 94
 dete Andrej Trglavčnik 54
 Neža 2m Trglavčnik 59
 Neža 2 Trglavčnik 61
 Helena 7 Trglavčnik 63
 Zofija 9 Trglavčnik 63
 Neža 2 Terglič 30
 M 65 Veranič »Samuh« 65
 Štefan 72 Veranič »Samuh« 68
 28 Simon 2 viničar Rok Vešnik 80
 33 Ana 10 viničar Janez Vindišer pri Juriju Korenu 82
 9 M 6 viničar tesar Vlas 78
 9 Matej 5 Urban Vlas 78
 9 Urša 40 viničar Vlas 78
 Jože 5 Jakob Vodošek 27
 Helena 60 Vodošek 28
 Jakob 90 Vodošek 28
 otrok 0 Matija Helena Vodošek 29
 Urša 50 žena Gašparja Vodošek 30
 M 3/4 Jakob Vodošek 30

- Gašpar 104 Vodošek 35
 Filip 1m Jakob Vodošek 36
 Matija 45 Vodošek 37
 Boštjan 1m Vodošek 40
 Matija 8 Vodošek 49
 Neža 2t Vodošek 56
 Jakob 58 Vodošek 58
 M 67 Vodošek 61
 M 71 Vodošek 66
 26 Miha 6 Janez Vodošek 71
 19 Anton 74 Vodošek 74
 11 Ana 2 viničar Janez Vodošek 77
 12 Gašpar 8 Janez Vodošek 78
 13 beračica Helena 70 Vodošek 78
 23 Neža 51 Jakob Vodošek 78
 21 Katra 9 kmet Jože Vodošek 81
 21 Štefan x Jože Vodošek 81
 21 Miha x Jože Vodošek 81
 29 M 47 Boštjan Vodošek 81
 21 Urša o Jože Vodošek 84
 21 Katra 3 Filip Vodošek 94
 21 Jože 70 Vodošek 97
 21 M 25 Vodošek 97
 M 60 Vranjek 30
 Klavž 50 Vranjek 30
 23 Neža 51 Jakob Vranjek 78
 Boštjan 6 Jurij Vrečko 27
 Jurij 45 Vrečko 36
 Zofija 3 1/2 Štefan Vrečko 48
 Urša 70 Vrečko 55
 M 2 Vrečko 61
 Miha 10 Vrečko 63
 M 70 Vrečko 66
 14 Jera 4 Boštjan Vrečko 71
 15 Marjeta 3 Boštjan Vrečko 77
 15 Urša 56 Štefan Vrečko 78
 15 M 30 Martin Vrečko 78
 15 Jože 40 Martin Vrečko 79
 14 kmet Boštjan 50 Vrečko 80
 15 Andrej o Martin Vrečko 81
 14 Jera 61 Vrečko 82
 15 Liza 80 Štefan Vrečko 83
 14 M 29 Andrej Vrečko »Jesih« 92
 15 M 3 Jakob Vrečko 93
 18 Štefan nad 80 Vrečko »Lačen« 94
 15 Ana 24 Jakob Vrečko 95
 23 Janez 45 Vrečko 99
 18 M 48 Vrečko 1800
 Primož 40 Vrhovšek 50
 31 Gregor 54 Vrhovšek 99
 5 Martin 58 Vric 71
 23 Janez 68 Zorko »Vrajek« 87
 23 Katra 7 Janez Zorko 89

Pogrebi polskavski Bukovec 1801—1850

- 47 vd v Ana 63 Alekš 17
 42 Franc 7 v Bezenšek 49
 31 Ana 3 v Jernej Bolko 40
 31 Anton 7 Bolko 40
 31 Kristina Bolko 40
 42 Gašpar 2 m os Anton Bezenšek 42
 34 k M 34 Bračič—Verbek 46
 40 Agata 64 Brauče—Meglenka 42
 33 Katra 3/4 os Brauče 49
 x Katra 45 v Cveček 34
 35 Franc 1 m v Lovrenc Čančič 36
 25 Ana 38 Damjan—Močnik 27
 16 Ana 63 Dvoršek 16
 7 Franc 2 Janez Dvoršek 12
 33 Helena 68 Dvoršek 22
 7 Helena 65 ž k Janez Dvoršek 43
 7 Jakob 26 Dvoršek—Štuc 26
 7 ko Janez 64 Dvoršek 39
 13 v Jožef 2 Dvoršek 13
 34 Jurij 1 1/2 Dvoršek 26
 42 Jurij 1/2 Dvoršek 27
 26 vd os M 60 Dvoršek 07
 42 M 36 Dvoršek 27
 41 viničarija Jožefa Koban
 M 43 ž Janez Dvoršek 31
 31 Urša 6 v Gašpar Dvoršek 10
 34 Urša 42 Dvoršek 26
 36 os Katra 25 Falatan 35
 Zgornja Polskava 70 M 56 Fant 36
 13 vd Marjeta 60 Fašenk 05
 10 Kristina 63 ž v Vid Gladež 36
 11 Ana 4 v Gladež 28
 11 nez Miha 1/4 v Kristina Gladež 37
 11 M 35 hči Vida Gladež 40
 11 Marjeta 1/4 v Gladež 28
 24 nez M 2 dekla Jera Gmajner 11
 40 os Ana 41 Haček 39
 16 Ana 2 Štefan Haložan 02
 16 1/4k Ana 25 ž Štefan Haložan 14
 16 v Barbara 65 Haložan 32

- 16 Janez o ko Štefan Haložan 08
 16 Jera 34 ž Štefan Haložan
 r Brauče 09
 8 Lucija 75 Haložan
 r Verdnik, žu Šmartno 42
 vd Samuh
 16 os M 60 Haložan 08
 16 nez M 16dni M Haložan 12
 16 Neža 2 gor Štefan Haložan 13
 16 Peter 3 Štefan Haložan 07
 8 Štefan 51 Haložan 19
 16 Štefan 98 Haložan 34
 16 Treza 2 Štefan Haložan 09
 23 Jakob 3 Boštjan Hojnik 12
 23 M 75 Boštjan ž Hojnik 50
 23 Neža 22 hči Boštjana Hojnik 24
 37 Barbara 68 ž Štefan Huber 47
 27 Janez 2 Janez Huber 40
 27 k Janez 45 Huber 47
 38 k Štefan 64 Huber—Sekol 47
 27 Urša 2 Štefan Huber 08
 1 Adam 1 dan Jožef Ingolič 08
 1 Blaž 1 m Ingolič 08
 1 Blaž 17 k Jožef Ingolič 39
 1 Jurij 1/4 Jožef Ingolič 11
 1 Lucija 72 ž Jožef Ingolič 42
 1 Štefan 1/2 Jožef Ingolič 13
 20 berač Gregor 55 Jakl 20
 24 revež Jakob 57 X 19
 29 Andrej 20d v Gašpar Jecl 37
 30 nez Franc 1 1/2 os Jecl
 30 nez Jožefa 5 1/2 v Jecl 46
 41 v Marjeta 40 Jecl 50
 12 Franc 1 1/2 v Simon Jelen 47
 13 Jožefa 41 ž v Simon Jelen 47
 13 M 1 v Simon Jelen 45
 13 v Marjeta 72 Jelenko 43
 26 M 63 Jevšovar, mati Štefan Huber 10
 23 nez Jožef 3 tedne X 05
 44 Jožef 64 X 25
 11 v Neža 52 Jurančič 50
 41 ko Franc 44 Kalič—Tomaž 41
 17 vd os Ana 72 Kit 32
 17 Jožef 70 Kit 32
 5 hči 0 Koban 27
 24 Ana 24 hči k Franc Koban 43
 24 nez Anton 1/4 Ana Koban 43
 × Barbara 2 os Koban 05
 24 Franc 1m Franc Koban 12
 20 Franc 36 Koban 13
 24 Franc 52 Koban—Holcer 42
 40 Franc 19 ko Koban 46
 21 Jera 6 Filip Koban—Vodošek 11
 11 Jera 3 Simon Koban 40
 40 ko Jožef 43 Koban—Vodošek 38
 42 berač—vojak Xpri Jožef Koban 35
 24 Jožefa 1/4 Franc Koban 13
 5 Liza 3 Simon Koban 34
 21 M 1m Simon Koban 19
 5 M 1/2 Simon Koban 33
 5 M 33 Koban 33
 5 Jera 3 Simon Koban 40
 5 M 6 Simon Koban 40
 27 bivši k Miha 60 Koban 08
 40 Miha 1/2 Jožef Koban 35
 41 Miha 1 uro ko Jožef Koban 38
 24 Neža 7 Franc Koban 23
 5 k Simon 62 Koban 45
 24 nez Treza 9m k Ana Koban 42
 21 Urša 4 Filip Koban—Vodošek 11
 21 Urša 63 Koban 15
 25 Filip 65 Kodrič 23
 24 Helena 54 Kodrič 12
 25 Jakob 50 Kodrič 22
 19 Janez 3 Andrej Kodrič 10
 19 Janez 7m Andrej Kodrič—Raušer 26
 25 Jera 6 Kodrič 08
 25 Jurij 1m Kodrič 20
 19 M 13 Andrej Kodrič 35
 25 Matija 2 Kodrič 01
 19 Urša 40ž Andrej Kodrič 22
 25 Urša 72 Kodrič 25
 19 Valentin 17 k Andrej Kodrič 34
 33 Ana 1m v Janez Koprivnik 49
 × M 3 os Marjeta Koren 34
 10 v Gregor 63 Lebič 09
 4 os Katra 35 Lebič
 32 v M 76 Lebič 31
 32 Simon 56 Lebič 25
 8 samska Urša 55 Lebič 07
 5 Boštjan 63 Lesjak 04
 5 Jakob 10 Lesjak 06
 5 Jera 63 Lesjak r Podkrižnik 18
 5 Jurij 1d Lesjak 16
 5 Miha 26 Lesjak 17
 29 vd M 68 Lešnik 07
 × nez Ana 3 Male 14
 31 Jožef 1m Male 21
 31 nez Simon 1 1/2 Marjeta Male 24
 36 Ana 2d Martin Mali 39
 40 Ana 37 ž Martin Mali 40
 36 Boštjan 2m ko Mali—Hausenpacher 35
 40 Magdalena 34 ko Martin Mali 40
 17 os Neža 85 Mali 36
 29 M 47 ž Anton Manoldi 37
 7 Miha 8 v Marot 11

- 29 os Miha 36 Mlaker 36
 28 M 63 mama v Štefan Novak 45
 16 Janez 33 Oberlehner 19
 2 Simon 92 Ošlak 23
 2 Janez 3 1/2 Ošlak 46
 2 Jožefa om Ošlak 46
 24 Jožef 5 Pajk 05
 24 Peter 2 Pajk 09
 26 Huberjev v Tomaž 70 Pajk 30
 25 os Jernej 63 Palber 17
 16 Kunigunda 56 Pečar 16
 40 Agata 64 Pergaver—Meglenka 42
 33 Jera 1d os Katra Pergaver 32
 4 nez Štefan 10t v M Pergaver 36
 9 v Ana 34 ž Boštjan Pešak 11
 9 Boštjan 40 Pešak 15
 10 Jožef 2t v Boštjan Pešak 13
 7 Jurij 2 Pešak 15
 9 Lovrenc 2 v Boštjan Pešak 10
 5 Boštjan 77 Petek 50
 5 Jožef 2m Petek Matija 48
 21 Matej 63 Petek 04
 21 os Neža 63 Petek 11
 14 Janez 74 Petelin 50
 14 Jera 7 os Janez Petelin 39
 14 Štefan 3 Petelin 39
 20 tašča k Andrej Kodrič M80 Petrak 38
 20 os Jera 47 Pirš 46
 4 v Luka 70 Pirš pri Ingoliču 30
 15 Janez 3 os Simon Pokrivač 45
 21 k Anton 59 Pokrivač—Nacl 30
 21 k Jurij 30 Pokrivač 35
 34 k Neža 65 Pokrivač 32
 28 v Simon 76 Potnik—Kesjak 37
 22 os Jera 49 Povrh pri Terglecu 33
 1 Ana 1/2 Pristovnik 50
 1 Barbara 5t k Gašpar Pristovnik 41
 18 Jera 18 Pungartnik 16
 25 nez Matilda 6 v M Pungartnik 50
 39 nez Franc 1/2 os Ana Radinja 44
 32 nez Janez 3 1/4 os Ratej 47
 19 Franc 60 Raušer 06
 19 Neža 63 Raušer 13
 32 Simon 1 v Boštjan Razborčan 08
 29 Franc 2 Rečnik 16
 28 Gašpar 1d Resnik 25
 22 Jurij 67 Robnik 23
 43 Marjeta 6 1/2 Matej Rotart 21
 20 hči 0 Samuh 27
 17 os Ana 42 Samuh 33
 8 Anton 56 Samuh 12
 8 Jakob 24 Anton Samuh 22
 2 Jurij 1/2 Samuh 25
 8 M 26 hči Anton Samuh 20
 8 samski Miha 45 k Anton Samuh 46
 8 Štefan 1 m k Lovrenc Samuh 34
 38 bivši računovodja Ferdo 52 Sirk 48
 14 Simon 2 1/2 v Štefan Širec 36
 36 Blaž 3 Gregor Štepič 24
 36 Gregor 54 Štepič 23
 36 ko Lovrenc 21 Št. Hausenpah 28
 36 ko Neža 55 ž Gregor Štepič 26
 16 Liza 14 Štremicer 26
 34 vd os M 66 Štremicer 32
 16 Matija 65 Štremicer 21
 3 Jožef 2 1/2 os Jožef Štumperger 36
 17 v Urša 60 Švegavc 42
 26 vd Urša 68 Tajnikar 02
 22 Ana 1 1/2 Pavel Terglec 35
 22 Helena 1 1/2 Pavel Terglec 34
 22 1/2k Katra 46ž Pavel Terglec 46
 8 Štefan 1m k Lovrenc Samuh 34
 18 berač Jurij 55 Tišler 42
 18 gor. Štefan 76 Trglavčnik, žu Fram 39
 39 Ludvik 2 1/2 revež Turk 48
 42 berač Janez 56 Vabel, žu Fram 35
 11 M 41 Vabič 22
 5 sirota Ana 4 Vešnik 11
 2 k Simon 75 Viher 33
 2 Vid 2 k Andrej Viher 40
 34 dekla Jera 45 Vizjak 37
 11 M 41 Vobič 22
 21 Neža 2 Vodošek 01
 Ješenca 12 M 23 Vodošek pri mami 39
 34 Ana 64 ž Vozu 39
 34 ko Jakob 27 Vozu 46
 34 Jernej 23 1/2 kJurij Vozu—Ferbega 36
 20 Andrej 63 Vrečko 14
 6 Barbara 80 Vrečko 46
 15 Jakob 25 Vrečko 21
 18 Jakob 70 Vrečko—Lačen 29
 18 Jakob 68 Vrečko—Pušnik 38
 18 M 2/3 k Janez Vrečko 32
 18 M 2 1/2 Janez Vrečko 32
 18 Katra 3 k Jakob Vrečko 12
 36 Kunigunda 63 Vrečko 25
 23 Lucija 63 Vrečko 01
 15 M 41ž Jurij Vrečko 31
 18 vd M 56ž Simon Vrečko 44
 18 M 34 ž k Janez Vrečko 45
 15 Marjeta 1 Jakob Vrečko 03
 20 gornik Martin 18 Vrečko 11
 18 Martin 76 Vrečko 20
 15 Miha 1/4 Jakob Vrečko 07
 17 Miha 2 ko Vrečko 12
 18 Neža 2 Jakob Vrečko 22

- 18 Peter 5 Jakob Vrečko 18
18 Polona 50 ž Jakob Vrečko—Pušnik 29
14 Simon 1/4 Simon Vrečko 07
14 Simon 50 Vrečko—Jesih 34
15 Treza 12 k Franc Vrečko 50
18 Urša 4 Jakob Vrečko 12
32 reva Ana 65 Vrhovšek 45
4 v Barbara 60 Zapotočnik 28
4 v Primož 80 Zapotočnik 28
29 Filip 1/2 v Anton Žumer 07.
9 Janez 1/4 v Janez Žunko 33

PROFESORJI IZ SLOVENSКИH DEŽEL NA GRAŠKI UNIVERZI MED LETI 1586—1710

Sašo Radovanovič*

UDK 378.4(436 Gradec)(= 863)-057.4•1586/1710•

RADOVANOVIČ Sašo: Profesorji iz slovenskih dežel na graški univerzi med leti 1586—1710. (Die Professoren aus Slowenischen Ländern auf Univerzitet Graz zwischen 1586—1710.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, str. 144—152.

Izvirnik v slov., povzetek v nem., izvleček v slov. in angl.

Članek nam prikaže pomen nastanka univerze v Gradcu za razvoj šolstva in znanosti na Slovenskem.

Graška univerza je bila od svoje ustanovitve leta 1586 dalje ena najpomembnejših visokošolskih ustanov za veliko število Slovencev, še posebej za Slovence na Štajerskem. Pri delu univerze in njenem razvoju so sodelovali številni profesorji iz slovenskih dežel.

UDC 378.4(436 Gradec)(= 863)-057.4•1586/1710•

RADOVANOVIČ Sašo: Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, p. 144—152.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and Engl.

The article shows the importance of origin of the University in Graz for development of schools and sciences in Slovenia.

University in Graz was from its establishment in 1586, one of the most important schools in the past for a great number of Slovenian people and especially for Slovencs in Štajerska. In the work and development of university has cooperated also the professors from slovenian countries.

Artistične fakultete (filozofske) so dajale temeljito splošno izobrazbo in pripravljale študente na študij višjih znanosti, medicine in teologije. Študij na artistski fakulteti je trajal štiri do pet let, na teološki pa enajst do štirinajst let.

Na večini srednjih šol, ki so pripravljale dijake za študij na univerzi, so poučevali sedem tako imenovanih svobodnih umetnosti »Artium Liberalium« (svobodne umetnosti), ki so se delile na »Trivium« (trije predmeti skupaj) — gramatiko (latinščina), retoriko, dialektiko, »Quadrivium« (štirje predmeti skupaj) — filozofijo, matematiko, glasbo in astronomijo. Ta študij je dajal splošno izobrazbo in je bil obvezen za vse študente, tudi tiste, ki so študirali medicino, pravo in teologijo.(1)

Graška univerza

V drugi polovici 16. stoletja je protestantizem dosegel v Notranji Avstriji svoj višek. Skoraj vsi plemiči, večina meščanov in mnogi kmetje so sprejeli Lutrov nauk. Ta uspeh je protestantizem dosegel predvsem s svojimi latinskimi solami, ki so jih ustanovili v raznih krajih. Pomembnejša šola je bila v glavnem mestu Notranje Avstrije v Gradcu.

* Sašo Radovanovič, profesor zgodovine, Pokrajinski muzej Maribor

Katoliška cerkev se je lahko uspešno branila pred protestanti le, če se je posluževala istega orožja — ustanavljanja katoliških šol. Tako je leta 1572 nadvojvoda Karel poklical v svojo prestolnico jezuite, katerim je on sam skupaj s svojimi nasledniki podelil mnogo pravic in obsežna posestva (Millstatt — tedaj trg v okraju Špital na Koroškem, danes mesto, Jurklošter, hiše v Gradcu).

Že leta 1573 so jezuiti ustanovili gimnazijo, ki so jo pozneje vedno bolj izpopolnjevali. Tako je sčasoma nastala univerza, ki so jo 14. aprila 1586 slovesno odprli. Nekaj mesecev pozneje sta novo Univerzo potrdila cesar Rudolf II. in papež Sikst V..

Glavna naloga novega zavoda je bila vzgojiti sposobne katoliške duhovnike. Hkrati pa naj bi dobivali splošno izobrazbo sinovi domačega plemstva in meščanstva, ki so do takrat obiskovali protestantske univerze v Nemčiji.

Graška univerza je prvotno obsegala dve fakulteti: bogoslovno s štirimi letniki (dogmatika, sveto pismo, kanonsko pravo in praktično dušno skrbstvo) in artistično ali filozofsko s tremi letniki (logika, fizika in metafizika). Slednja je služila kot priprava za bogoslovni študij. Učni jezik je bil do leta 1782 latinski. Predavanje ni bilo mnogo; po tedanjem običaju so se morali dijaki udeleževati skupnih molitev, procesij, gledaliških iger, govorniških vaj, sabljanja in plesov.

Rektor univerze je bil do leta 1760 vsakokratni predstojnik jezuitskega kolegija. Tudi profesorji, ki so prihajali iz različnih dežel, so bili večina člani jezuitskega reda. Poleg Avstrijcev so na univerzi poučevali še Portugalci, Španci, Irci, Angleži, Francozi, Belgijci, Nemci, Italijani, Ogrji, Poljaki, Hrvati in Slovenci. Profesorji so se pogosto menjavali in le redki so ostali na svojih mestih več let.

Za Slovence je bila univerza v Gradcu zelo pomembna, saj je bila več kot tristo let najvišji znanstveni zavod za vse slovenske dežele (še posebej za Slovensko Štajersko), saj je segal njen vpliv daleč preko Balkana. Tu je študiralo več tisoč slovenskih duhovnikov, pravnikov, filozofov in pozneje (od 18. stoletja) tudi zdravnikov. Med leti 1586 in 1936 je delovalo na univerzi okoli 100 akademskih profesorjev s slovenskega narodnostnega ozemlja. Med leti 1586 in 1710 je na graški univerzi poučevalo 37 profesorjev iz slovenskih dežel. Poleg prestižnega pomena pa ima tako veliko število profesorjev tudi svoj praktični pomen pri sprejemanju dijakov in študentov iz njihovih domačih dežel na univerzo. V mnogih njihovih delih se nahajajo opisi slovenskih dežel, s katerimi so med znanstveniki in inteligenco po vsej Evropi širili spoznanja o deželi na meji krščanske Evrope. (2/3)

Profesorji iz slovenskih dežel na graški univerzi 1586—1710

Bastianschiz (Bastianteschizh) Matija se je rodil februarja leta 1591 v Kamniku na Kranjskem. V jezuitski red je bil sprejet 8. novembra 1607. V času svojega službovanja v Gradcu je bil v letih od 1628 do 1631 dekan Filozofske fakultete in profesor teologije, sholastike in eksegetike (tolmač, razlagalec Sv. pisma). V letih 1637—1638 je bil kancler univerze, v istem obdobju pa je tudi nadomeščal bolnega rektorja univerze P. Joannesa Rumerja. Tri leta (zapored) je bil tudi cenzor knjig v Rimu in predstojnik Doma profesorjev na Dunaju. Leta 1649 je izdal »Plausus et gemitus Austriae in Campus liliorum« (Ploskanje in stokanje Avstrije v taboru lilij — Lillienfeld?). Leta 1625 je priporočil svojega someščana Miho Juraia iz Kamnika v kolegij »Ferdinandum«. Umrl je 3. avgusta 1659 na Dunaju. (4/5)

Bautscherus (Bautzer) Martin se je rodil 11. novembra 1595 v Solkanu v Goriški pokrajini. Leta 1616 je v Ljubljani vstopil v jezuitski red. Istega leta je opravil novicijat v Brnu. Pozneje je bil profesor sholastične filozofije na kolegiju v

Gorici. Humanistiko in zavest (conscientia) je poučeval v Gradcu in na Dunaju ter bil rektor kolegija na Reki. V letih 1644—1646 je bil prefekt kolegija »Ferdinandum«. Pod psevdonimom je izdal »Leopoldo Romanorum Imperatori . . . Gortiam ingredienti, oratio . . . recitata per Gaudentium Hilarinum Gortianum Utini 1660« (Govor — hvalnica — Leopolda rimskega cesarja ob obisku Gorice) in zapustil v rokopisu: »Historia rerum Noricarum et Foroiuliensium« (Zgodovina Norikov in Furlanov — kopija iz leta 1777 je v ljubljanski licejski knjižnici) in »Syllabus ducalium sacri Romani imperii Gortiae comitum« (Seznam goriških grofov v svetem Rimskem cesarstvu), ki obsega zgodovino goriških grofov do leta 1500, grofov iz Andescha, Trsta v predkrščanski dobi in tržaških škofov in svetnikov do leta 1663 (v semeniški knjižnici v Gorici). Umrl je 23. decembra 1668 na Reki (po Johannu Andritschu v matičnih knjigah graške univerze) oziroma v Gorici (po Slovenskem biografskem leksikonu).(8/7)

Cobavius (Kobau(ius)) Andrej se je rodil 11. novembra 1593 v Cerknici na Kranjskem. Osnovno in srednjo šolo (nižje šole) je končal leta 1608 v Ljubljani. Leta 1610 je bil sprejet v jezuitski red. V letih 1619—1627 je v Gradcu poučeval matematiko in filozofijo. Od leta 1629—1630 in leta 1647 je bil »Regens« (vbdja) v kolegiju »Ferdinandum«. Poleg tega je bil nekaj časa dekan jezikoslovcev. Nekajkrat je tudi priporočil posamezne dijake v kolegij »Ferdinandum«. Nekaj časa je v Ljubljani poučeval gramatiko, humanistiko, retoriko in matematiko. Vodil je kolegije v Judenburgu in Šopronu in nato do svoje smrti živel v Trstu. Leta 1627 je izdal prevod (anonimen) iz italijanščine »Vita B. Joannis Dei Fundatoris Ordinis Fratrum curantium infirmos, Neoburgi ad Danubium, apud Laurentium Danhusium« (Življenjepis blaženega Janeza od Boga, ustanovitelja usmiljenih bratov). Leta 1643 je na Dunaju napisal celo o astronomiji z naslovom »Astronomiae theticae pro Dionisio Exiguo« (Splošna ? astronomija). Umrl je 12. februarja 1654 v Trstu.(8/0)

Cruxilla Janez se je rodil leta 1622 v Tolminu v Goriški pokrajini. Po letu 1655 je bil profesor matematike, leta 1656 dekan jezikoslovcev, med leti 1659—1662 profesor filozofije, pozneje pa profesor cerkvenega prava. Napisal je učbenike za filozofijo in dva slavospeva družini Dietrichstein. Umrl je leta 1684 v Celovcu.(10)

Floriatschitz (Florianicz, Floriantscitsh) Jurij se je rodil 15. januarja 1613 v Višnji gori na Kranjskem. Leta 1631 je vstopil v jezuitski red. Leta 1650 se pojavi v Gradcu kot doktor filozofije. V letih 1652—1653 je na univerzi poučeval gramatiko, humanistiko, retoriko in filozofijo. Leta 1652 je v Gradcu izdal knjigo »Sapientia coronata versu elegiaco« (Modrost kornana z elegičnim verzom). Umrl je 20. januarja 1659 na Dunaju.(11/12)

Haifling (Heinfling) Anton se je rodil 21. septembra 1613 (po Johannu Andritschu — Matične knjige graške univerze — se je rodil šele leta 1815) v Ljubljani. Leta 1631 je bil sprejet v jezuitski red. Leta 1651 je na Dunaju izdal »Malum punicum«, dramo v čast sv. Frančišku Ksaveriju in dvoje obrednih knjig. Verjetno je tedaj tudi predaval filozofijo in moralo na dunajski univerzi. V letih 1653—1654 je bil profesor filozofije, 1657 profesor cerkvenega prava in v letih 1657—1659 bil dekan Filozofske fakultete. Poleg tega je v Trnavi na Slovaškem predaval humanistiko. Umrl je 23. januarja 1680 v Passauu.(13/14)

Magerle Franc se je rodil leta 1587 v Kranju. Leta 1610 je bil kot študent logike vpisan na graško univerzo. Leta 1611 je dosegel prvo stopnjo filozofskega študija, bakalavreat, leta 1612 je bil licenciat in leta 1613 magister filozofije. Bil je tudi član kolegija »Ferdinandum«, kamor so ga sprejeli na priporočilo ljubljanskega škofa Tomaža Hrena.(15)

Marenz (Marencz) Hieronim se je rodil leta 1599 v Ptujju. V letih 1631—1634 je bil profesor logike in filozofije. Umrl je v Gradcu leta 1634 za kugo.(16)

Montagnana Ferdinand de se je rodil 17. oktobra 1599 v Ljubljani (po Slovenskem biografskem leksikonu; po Johannu Andritschu — Matične knjige graške univerze — pa naj bi se rodil v Celju). Osnovno in srednjo šolo (nižje šole) je končal leta 1614 v Ljubljani (Celju?). V jezuitski red je bil sprejet leta 1617. Leta 1623 je iz Italije prišel v Ljubljano. Tam je predaval humanistiko, moralo in biblične vede ter mnogo misijonaril. Leta 1624 je bil rektor v Trstu. V letih 1631—1634 je bil dekan jezikoslovcev. Leta 1637 je sestavil žalni govor za cesarjem Ferdinandom II. Znan je kot dober cerkveni pravnik, razlagalec sv. pisma in učitelj govorništva. Leta 1636 je v Gradcu izdal »Oratio funebris in exequiis Ferdinandi II Imp. dicta in Cathedrali Ecclesia S. Nicolai Labaci die 23. martii 1636« (Pogrebni govor ob pogrebu Ferdinanda II, ki ga je imel v škofijski cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani), naslednje leto je izdal »Tractatus de quadratura circuli« (Razprava o kvadraturi kroga). Poleg tega je dolga leta pisal kroniko ljubljanskega kolegija ter več let vodil anale avstrijskih »Ordensprovinz« (redovnih provinc). Umrli je 28. maja 1674 na Dunaju.(17/18)

Pratinschek (Pratenschik) Miha se je rodil leta 1608 v Mariboru. Deloval je v več štajerskih (verjetno jezuitskih) kolegijih. V letih 1639—1641 je bil v Gradcu prefekt kolegija »Ferdinandeum«. Umrli je leta 1663 v Traunkirchnu.(19)

Rainer Friderik se je rodil leta 1619 v Murecku. Do leta 1658 je v Gradcu poučeval gramatiko, humanistiko, filozofijo in moralo teologije. Leta 1661 je bil dekan jezikoslovcev. Deloval je tudi kot pridigar (feldprediger) v Sachenu. Umrli je leta 1683 v Linzu.(20)

Savorganus Marko Anton se je rodil leta 1595 v Gorici. Leta 1607 je v Gradcu obiskoval gimnazijo (drugi razred — gramatika). Istega leta je bil sprejet v kolegij »Ferdinandeum«. Pozneje pa ga najdemo kot študenta logike. Po končanem študiju ga je 4. novembra 1616 Janez Rotario, rektor v Celovcu, poslal v jezuitski noviciat v Leoben. Pozneje se je vrnil v Gradec in postal leta 1638 prefekt kolegija »Ferdinandeum«.(21)

Schönleben Janez Ludvik se je rodil 16. novembra 1618 v Ljubljani mizarju in ljubljanskemu mestnemu sodniku ter Suzani, rojeni Kušlan. V Ljubljani je obiskoval šolo pri jezuitih in 15. oktobra 1635 stopil v njihov red. Leta 1637 je končal latinsko šolo in noviciat v kolegiju sv. Ane, kjer je začel študij pod rektorjem Janezom Schego in najbrž do leta 1642 končal študij filozofije. Vmes je leta 1639 poslušal predavanja logike v Gradcu in leta 1643 opravil doktorat iz filozofije (?) ter bil verjetno ordiniran (v matičnih knjigah graške univerze ni nikjer vpisan, ne kot študent niti kot promoviranec). Leta 1644 je predaval retoriko v Linzu; leto kasneje je začel študij višje teologije v Passauu, nadaljeval pa naj bi ga v Gradcu (nobenega vpisa v matične knjige graške univerze) ter ga končal leta 1648 na Dunaju. Tukaj je bil hkrati prefekt bogoslovnega konvikta. Na Dunaju je leta 1649 predaval retoriko, leta 1650 pa logiko. V teh letih je bil hkrati spovednik v univerzitetni cerkvi in v org. zavodu »Pazmaneum« ter bil večkrat pozvan za slavnostnega govornika. Leta 1650 je bil poslan v Ljubljano za prefekta v kolegij. Schönleben je bil tudi profesor retorike, slovenski pridigar in vodja kongregacije. 19. decembra 1653 je na univerzi v Padovi dosegel teološki doktorat. Mesto Ljubljana mu je 2. januarja 1657 do smrti prepustilo beneficij sv. Jurija, od leta 1657 je imel papeško odlikovanje apostolskega protonotarja, od leta 1659 pa častno službo »Illustrissimum statuum ducatus Carniolae scaellanus« (Kaplan preslanih stanov vojvodine Kranjske) v kapeli sv. Ahacija v delnem dvorcu. Pozneje je služboval še v Ribnici, nato pa se je spet vrnil v Ljubljano, kjer je leta 1661 tudi umrl. Napisal je mnogo del, večinoma zgodovinska, med drugim »Carniola antiqua et nova« (Kranjska nekoč in v sedanjosti — Zgodovina Kranjske od antike do danes).(22/23)

Seidetti Alfonzo se je rodil leta 1578 v Gorici. Leta 1592 je kot dijak humanistike obiskoval gimnazijo v Gradcu. Leta 1596 je dosegel naziv bakalavreata filozofije. Od leta 1616 dalje je poučeval v Gradcu. Leta 1623 je postal vicekancler, v letih 1630—1637 je bil kancler univerze. Poleg tega je bil profesor kontroverze, teologije in eksegetike. Umrl je leta 1639 na Dunaju.(24)

Sengenschmidt (Sengenschmidt) Lovrenc se je rodil 26. julija 1600 v Ljubljani odvetniku Lovrencu in ženi Heleni. Ker je bil oče prvotno luteran, ga je mati leta 1613 vpisala v jezuitsko gimnazijo. S šestnajstimi leti je kot nadarjen učenec stopil v jezuitski red. Leta 1617 je študiral logiko v Gradcu. Šolanje je nadaljeval na Dunaju, kjer je dobil teološki doktorat. Leta 1630 je na Dunaju napisal pogrebni govor za kardinalom Khleslom.

Kot sholastik je žel priznanje za pouk v nižjih šolah. Kot profesor filozofije, sholastične in moralne teologije ter kanonskega prava je slovel na Dunajski univerzi. Do leta 1641 je v Gradcu poučeval humanistiko, nato pa filozofijo in cerkveno pravo. Leta 1645 je bil dekan teološke fakultete. V Ljubljano je prišel šele leta 1645 v zadnjem letu življenja in tu po trimestru umrl za vročinsko boleznijo. Elogij (Kronika ljubljanskega kolegija) opisuje njegove izredne moralne kvalitete. Sorbaitova zgodovina dunajske univerze pa hvali tudi njegove pisateljske sposobnosti.(25/26)

Stanizar (Stamizar) Matija se je rodil leta 1604 v Radovljici. Leta 1625 je bil vpisan kot študent logike na graški univerzi. Leta 1642 je bil prefekt kolegija »Ferdinandeum«. Umrl je leta 1663 v Trstu.(27)

Ster Simon se je rodil leta 1602 v Kamniku. Leta 1621 je bil vpisan na študij logike kot meščan Škofje Loke (?). Leta 1622 je dosegel naziv bakalavreata. V letih 1654—1655 je bil vodja kolegija »Ferdinandeum«. Umrl je leta 1655 v Gradcu.(28)

Sumerecker (Summerecker) Miha se je rodil leta 1580 v Višnji Gori. Leta 1600 je bil kot dijak sintakse sprejet v kolegij »Ferdinandeum«. Leta 1602 je odšel v Brunam v jezuitski samostan za avstrijske province. V Gradcu kjer je deloval od leta 1616. V letih 1621 do 1624 je bil dekan Filozofske fakultete, v letih 1638 do 1640 pa rektor Univerze. V času svojega delovanja v Gradcu je priporočil več dijakov (iz slovenskih dežel) za sprejem v kolegij »Ferdinandeum«. Umrl je leta 1647 na Dunaju.(29)

Thulmeiner Danijel, doma iz Kranjske, je bil leta 1591 prvi učitelj hebrejščine na univerzi v Gradcu.(30)

Vintana Luka, doma iz Goriškega, je bil leta 1589 vpisan kot študent humanistike v Gradcu. Leta 1602 je postal magister filozofije, v letih 1605—1608 pa je bil na graški univerzi profesor filozofije.(31)

Zergoll Andrej se je rodil leta 1595 v Gorici. Leta 1611 je bil vpisan kot poet na graško gimnazijo. Leta 1626 pa je že predaval matematiko. Leta 1630 je bil dekan jezikoslovcev, profesor humanistike, filozofije in teologije. Umrl je leta 1645 v Millstattu.(32)

Barbo Anton, grof, se je rodil leta 1661 v Zobelsbergu na Kranjskem. Leta 1684 je predaval najprej principistom, leta 1692 je bil predavatelj retorike, pozneje pa etike, filozofije in teologije. Umrl je v Leobnu 1706.(33)

Coronin Feliks, grof, se je rodil leta 1633 v Gorici. Poučeval je na graški gimnaziji, pozneje pa filozofijo na Filozofski fakulteti. Bil je spovednik poljske kraljice (vojvodinje) Eleonore. Umrl je leta 1718 na Dunaju.(34)

Enders Karel se je rodil leta 1660 v Ljubljani. Leta 1700 je bil dekan jezikoslovcev v Gradcu. Leta 1705 je bil profesor filozofije in teologije ter kancler univerze. Umrl je leta 1727 v Ljubljani.(35)

Kappus (Khappo) Andrej se je rodil 19. februarja 1644 v Kamniku. V jezuitski red je bil sprejet leta 1667. Leta 1677 je bil v Gradcu profesor poetike, tega le-

ta je izdal »Hymaeneus Romae sacer et profanus prosa et metro« (Sveta in svetna hvalnica Rimu v prozi in metrumu). Poučeval je poetiko na Dunaju in filozofijo v Zagrebu, kjer je 19. avgusta 1678 tudi umrl. Kolegiju v Ljubljani je podaril svojo dediščino.(36/27)

Kärchne Simon se je rodil 22. oktobra 1649 v Vipavi. Osnovno in srednjo šolo je do leta 1665 končal v Ljubljani. Leta 1666 je bil vpisan kot dijak poetike v Gradcu. Leta 1669 je dobil naziv bakalavreata filozofije. Leta 1670 je dobil naziv licenciata filozofije. Leta 1673 je postal magister filozofije. Leta 1688 je bil kot študent fizike sprejet v kolegij »Ferdinandum«. Od leta 1696 do 1699 je v Gradcu poučeval filozofijo, leta 1707 teologijo ter bil v letih 1701—1702 in 1713—1716 kancler Univerze. Leta 1693 je bil dekan Filozofske fakultete, med leti 1699—1700 in 1707—1710 pa je bil dekan Teološke fakultete. Napisal je več del. Umrl je 11. decembra 1722 v Gradcu.(38/39)

Maurisberg Anton se je rodil 4. marca 1878 v Celju. V jezuitski red je vstopil 1693. Leta 1709 je bil profesor poetike, leto kasneje pa profesor govornišva. V letih 1716 in 1733 do 1738 je urejal »Litterae Annuae« (Kronika ?), poleg tega pa je izdal tudi več zgodovinskih del. Umrl je na Dunaju 12. decembra 1748.(40/41)

Mercas (Merkas) Peter se je rodil 21. februarja 1629 v Ljutomeru. Leta 1645 je bil vpisan v matične knjige graške univerze kot dijak drugega razreda gimnazije (grammatistae). V jezuitski red je vstopil leta 1648. Pozneje je bil profesor filozofije in teologije v Gradcu. Med leti 1673 in 1679 je bil vodja kolegija Ferdinandum ter v letih 1684—1688 rektor Univerze. Leta 1679 je na Dunaju izdal »Exidium idoli: Quid dicent homines, Viena 1679« (Uničenje idola: kaj bodo rekli ljudje?, prevod spisa »Destruccion del Idolo, che diran?«, ki ga je leta 1655 izdal španski jezuit Pietro de Mercado). Poleg tega je izdal mnogo latinskih in nemških poezij. Umrl je 9. junija 1694 v Leobnu.(42/43)

Mordax Anton se je rodil 25. decembra 1652 v Gradu Grabnu pri Novem mestu. V jezuitski red je vstopil leta 1680. V letih 1700 do 1701 je bil profesor filozofije in teologije na graški univerzi. Poleg tega je filozofijo predaval še v Celovcu in Linzu in teologijo v Celovcu. Bil je vojni superior in nazadnje rektor v Leobnu, kjer je 4. februarja 1725 tudi umrl. V korist ljubljanskega kolegija se je odpovedal svojemu deležu pri rojstni hiši.(44/45)

Ostrich Janez se je rodil 29. decembra 1629 v Radgoni (po matičnih knjigah graške univerze v Murski Soboti, po narodnosti pa naj bi bil Hrvat). Leta 1646 je bil vpisan kot študent poetike na graški univerzi. Leta 1649 je dobil naziv bakalavreat. Leta 1650 je postal magister filozofije in vstopil v jezuitski red. Leta 1668 je bil profesor na gimnaziji, pozneje pa predavatelj filozofije in moralne teologije. Med raznimi pesniškimi in bogoslovnimi deli je leta 1668 v Gradcu izdal »Vertex theologiae in augustissima Dei parente Maria laureatus.« (Vrh teologije slavljén v čast prezvišene božje matere Marije). Umrl je 26. januarja 1693 v Celovcu.(46/47)

Pogatschig Jožef se je rodil 17. marca 1671 v Celovcu (po matičnih knjigah graške univerze se je rodil leta 1675 v Ljubljani). Leta 1687 je vstopil v jezuitski red. Leta 1694 je bil magister parvistov, leta 1695 principistov in leta 1705 retorikov. Pozneje je poučeval retoriko na Dunaju, bil tam prefekt nižjih šol in nazadnje vodja kolegija v Ljubljani. Leta 1705 je v Gradcu izdal »Augusta Parentalia Leopoldo i.s.r. Caesari Augusto per Odas et Ellgia exhibita« (Vzvišene pogrebne slovesnosti za Leopoldom I. v odah in pesmih) in leta 1706 na Dunaju »Gdefridus Bullionius Hierosolymae suique viator maximus, in scenam datus« (Gotfrid Boulenski, največji zmagovalac nad Jeuglemom in nad samim seboj, postavljen na oder). Umrl je 25. avgusta 1712 v Ljubljani.(48/49)

Präscheren Janez se je rodil leta 1677 na Bledu. Leta 1689 je bil vpisan kot študent teologije na graški univerzi. Pozneje je bil v Gradcu tri leta zapored pro-

fesor filozofije in moralne teologije ter eno leto vodja kolegija »Ferdinandeum«. Umrl je leta 1735 v Ljubljani.(50)

Rain Ferdinand se je rodil 14. septembra 1675 nekje na Kranjskem (po matičnih knjigah graške univerze se je rodil leta 1674 v Ljubljani). Z 18 leti je vstopil v jezuitski red. Leta 1708 je bil v Gradcu profesor poetike, leta 1709 pa retorike. Pozneje je predaval filozofijo, cerkveno pravo in moralno teologijo. V Gradcu je v letih 1708—1709 izdal dve pesniški zbirki »Lauri triumphales seu principes victoriae bello hoc gallico de hostibus feliciter relate« (Zmagoviti lovorjevi venci, prinešeni (sc. venci) v tej galski (francoski) vojni od sovražnikov — v herojskem verzu) in »Cronata paterni furoris victima« (Okronana žrtev očetovega besa — v jambskem metru). Umrl je 16. marca 1742 v Passauu.(51/52)

Schweiger (Schwaiger) Andrej se je rodil v Ljubljani leta 1648. V Gradcu je predaval govorništvo (1680 in 1681), etiko in moralno teologijo. V letih 1702 do 1705 je vodil kolegij »Ferdinandeum«. Bil je tudi spovednik Herbersteinov. Umrl je leta 1711 v Gradcu.(53)

Sellenitsch Jožef se je rodil 18. februarja 1658 v Ljubljani, ljubljanskemu meščanu Janezu Juriju in ženi Suzani, rojeni Distl. Po končani latinski šoli je leta 1672 vstopil v jezuitski red. Filozofijo je študiral v Gradcu in teologijo v Benetkah. Leta 1688 je dosegel doktorat iz filozofije (?), pozneje pa na Dunaju še iz teologije. Kot magister (verjeto filozofije) je v letih 1678—1681 poučeval v Ljubljani gramatiko, sintakso in poetiko. Leta 1685 je imel v Ljubljani novo mašo. Leta 1687 je bil profesor govorništva v Gradcu. Leta 1688 je bil v Ljubljani nemški pridigar, že naslednje leto 1689 dekan jezikoslovcev in v letih 1692 do 1694 profesor filozofije in teologije na graški univerzi. Od leta 1696—1697 je rektor kolegija na Reki, nazadnje pa prefekt višjih šol v Linzu. Napisal je več jezuitskih dram. Umrl je 12. oktobra 1712 v Linzu.(54/55)

Vols Ernest se je rodil leta 1650 v Radgoni. Leta 1665 je bil kot dijak prvega razreda gimnazije (syntaxistae) vpisan v matične knjige graške univerze. Leta 1695 je bil v Gradcu dekan jezikoslovcev. Poleg tega je bil profesor matematike (1677), filozofije in teologije. Umrl je leta 1720 na Dunaju.(56)

Zehetmayr (Zechetmayr) Andrej se je rodil leta 1640 v Radgoni. Leta 1652 je bil vpisan kot principist v matične knjige graške univerze. Leta 1670 je poučeval na gimnaziji. Umrl je leta 1676 v Bratislavi.(57)

Sembler Ambrož (Alojz) se je rodil 17. marca 1663 v Gorici plemiču Ambrožu. Oče je leta 1634 prodal jezuitom svoj dom na Travniku, da so ga lahko uporabljali za svoj goriški kolegij. Sin je vstopil v jezuitski red leta 1659 in jim pozneje podaril svoj del dediščine. Najprej je študiral v Gorici, leta 1660 pa je bil vpisan kot študent logike na graški univerzi. Študij je nadaljeval na Dunaju, kjer je dosegel doktorat iz filozofije (?). Leta 1670 je tukaj nadaljeval študij teologije, doktorat pa je leta 1683 opravil v Trnavi. Najprej je poučeval na nižji šoli v Leobnu, nato od leta 1663 v Gorici ter leta 1677 kot profesor logike v Gradcu. Po slovesnih zaobljubah leta 1678 v Gradcu je bil v letih 1679—1680 profesor filozofije in teologije. Nato je štiri leta predaval etiko na Dunaju in sedem let pragmatiko v Trnavi in Gradcu. Zaradi oslabelega zdravja so ga razrešili profesorske službe, nakar je bil leta 1697 dekan Teološke fakultete in regent Konviktov v Gradcu. Vmes je bil še dvakrat regens semenišča na Reki. Ko se je maja 1697 vrnil v Gorico, je tu najprej postal regens semenišča, nato pa rektor dominikanskega kolegija od 1698—1700 in od 1707. leta dalje. Ob požaru na Reki in kugi v Gorici je kazal neustrašeno požrtvovalnost. Užival je ugled mirnega in modrega moža, zgledega redovnika in uspešnega vzgojitelja. Natisniti je dal več del. Umrl je 28. oktobra 1712 v Gorici.(58/59).

VIRI IN LITERATURA

1. Die Matrikeln der Universität Wien, Dunaj — 1956;
2. Vladimir Travner: Naši učenjaki v Gradcu, Jutro 19, št. 108, str. 13;
3. Die Matrikeln der Universität Graz 1580—1630, Publikationem aus dem Archiv der Universität Graz, Band 6/1, bearbeitet von Johann Andritsch Akademische Druck — u. Verlagsanstalt, Graz — Austria 1677;
4. Die Matrikeln der Universität Graz 1586—1716, Publikationem aus dem Archiv der Universität Graz, Band 6/1—6/3, bearbeitet von Johann Andritsch Akademische Druck — u. Verlagsanstalt, Graz — Austria 1977—1980 (odslej Die Matrikeln str. . .);
5. Slovenski biografski leksikon I. del, A—L, Ljubljana 1952, strani 1—688 (odslej Slovenski I, str. 27);
6. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XVII);
7. (Slovenski I., str. 20);
8. (Die Matrikeln 1636—1662, str. XVII);
9. (Slovenski I., str. 475—476);
10. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XVIII);
11. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XVIII);
12. (Slovenski I., str. 183);
13. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XIX);
14. (Slovenski I., str. 289);
15. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XIX);
16. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XX);
17. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XX—XXI);
18. Slovenski biografski leksikon II. del, M—P, Ljubljana 1933—1952, strani 1—611 (odslej Slovenski II. str. 150);
19. (Die Matrikeln 1636—1662, str. XXI);
20. (Die Matrikeln 1636—1662, str. XXI);
21. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XXI);
22. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XXII);
23. Slovenski biografski leksikon III. del, R—Š, Ljubljana 1966—1971, strani 1—742 (odslej Slovenski III. str. 236—240);
24. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XXII);
25. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XXII);
26. (Slovenski III., str. 288—289);
27. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XXIII);
28. (Die Matrikeln 1636—1662, str. XXIII);
29. (Die Matrikeln 1630—1662, str. XXIII);
30. (Die Matrikeln 1586—1636, str. XXV);
31. (Die Matrikeln 1580—1630, str. XXV);
32. (Die Matrikeln 1580—1630, str. XXV);
33. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XVIII);
34. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XVIII);
35. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XVIII);
36. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXI);
37. (Slovenski I., str. 420);
38. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXII);
39. (Slovenski I., str. 421);
40. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXIV);
41. (Slovenski II., str. 73—74);
42. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXIV);
43. (Slovenski II., str. 99);
44. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXIV);
45. (Slovenski II., str. 153);
46. (Die Matrikeln 1663—1716, str. XXV);
47. (Slovenski II., str. 237);
48. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXVI);
49. (Slovenski II., str.);
50. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXVI);
51. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXVII);
52. (Slovenski III., str. 15);
53. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXVIII);
54. (Die Matrikeln 1663—1716, str. XXVIII);
55. (Slovenski III., str. 283—284);
56. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXX);
57. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXXI);

58. (Die Matrikeln 1663—1710, str. XXVIII);

59. (Slovenski III., str. 284).

DIE PROFESOREN AUS DEM SLOWENISCHEN LÄNDERN AUF UNIVERSITÄT GRAZ ZWISCHEN 1586—1710

Zusammenfassung

Protestantismus und Gegenreformation haben auch in die slowenischen Länder so notwendige Grundschulen gebracht, mit denen hat sich die Bildung vor allem der städtlichen Bevölkerung verbessert. Dennach gab es in Slowenien und auch in der Nachbarschaft keine entsprechenden fortbildungsschulen, wo die Kinder eine weitere Ausbildung kriegen könnten. Erst mit der Verbreitung der protestantischen Schulen und Universitäten in Deutschland und wegen der Angst der katholischen Kirche vor immer grösseren Besuch der Studenten aus Inner-Österreichischen Ländern auf den deutschen Universitäten, haben gegen das Ende des 16. Jahrhunderts die Jesuiten in Graz eine eigene Universität zu gründen begonnen. Die Grazer Universität war in dem Jahre 1586 mit voller Unterstützung des Inners-Österreichischen Herrschers Grosherzog Karl, des Kaisers Rudolf II. und des Papst Sixt V. Gegründet. Wegen der Nähe des slowenischen Raumes hat die Grazer Universität eine Möglichkeit für die Fortbildung auch für die Bevölkerung aus den slowenischen Ländern bedeutet. Das diese Möglichkeit auch gut ausgenutzt war, zeigt uns eine grosse Zahl von Schülern und Studenten aus den slowenischen Ländern auf der Grazer Universität. Ein grosses Interesse für diese Universität bestätigt uns auch die Angabe über die relativ grosse Zahl der Professoren aus den slowenischen Ländern, die auf der Grazer Universität tätig waren. Damit hat sich der Kreis des Wissens verbreitet und was für unseren Raum noch besonders wichtig ist, hat die Mehrzahl dieser Professoren vielen Studenten aus ihrem Heimort das Studium auf der Grazer Universität empfohlen oder irgendwie anders ermöglicht. Die Bedeutung der Grazer Universität für unseren Gebiet ist bemerkbar auch in der Angabe, das die Mehrzahl der Priester, die in der slowenischen Steiermark oder in dem Kärnten tätig waren, aus den slowenischen Ländern stammten und das sie die Ausbildung in Graz beenden haben. Diese Tatsache bestätigen uns auch die Matrikeln aus der slowenischen Steiermark und auch die Aufzeichnungen der Archidiakonatischen Sinoden für die Welt zwischen der Murr und der Drau aus dem 17. Jahrhundert. Die Mehrzahl dieser Priester hat auch slowenisch gesprochen, so dass im 17. Jahrhundert auch die städtliche Pfarren (z. b. Marburg) den slowenischen Kaplan haben.

O PRAŽUPNIJAH IN PRAŽUPNIJSKIH CERKVAH NA SLOVENSKEM ŠTAJERSKEM

J o ž e C u r k *

UDK 262.2(497.12 Štajerska)•09/12•:726.54

CURK Jože: O pražupnijah in pražupnijskih cerkvah na Slovenskem Štajerskem. (Über Urfarren und Urfarrkirchen in der Untersteiermark.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, str. 153—181.

Izvirnik v slov., povzetek v nem., izvleček v slov. in angl.

Avtor govori najprej o nastanku in razvoju cerkvene organizacije na Slovenskem Štajerskem, ki je med koncem 10. in začetkom 13. stoletja ustvarila mrežo 22 pražupnij. Nato na kratko predstavi gradbeno zgodovino njihovih cerkva, med katerimi pa jih le 16 še hrani svoja stara jedra, ki segajo od 11. do konca 13. stoletja. Najzanimivejše med njimi so v Braslovčah, Dravogradu, Hočah, Laškem, Mariboru, Ptaju, Starem trgu in Veliki Nedelji.

UDC 262.2(497.12 Štajerska)•09/12•:726.54

CURK Jože: The ancient parishes and the ancient parish-churches in the Slovene Styria. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, p. 153—181.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and Engl.

At the beginning the author speaks about the formation and the development of the church organisation in the Slovene Styria. Between the end of the 10th century and the beginning of the 13th century a net of 22 parishes was set up. After that the building history of their churches are briefly presented. Among them only 16 have preserved their old most essential parts going back to the period between the 11th and the end of the 13th century. The most interesting churches are Braslovče, Dravograd, Hoče, Laško, Maribor, Ptaj, Star. trg and Velika Nedelja.

O pražupnijah in pražupnijskih cerkvah na Slovenskem Štajerskem

Pražupnijska faza cerkvene organizacije na Slovenskem Štajerskem obsega čas od konca 10. do začetka 13. stoletja. V teh 250 letih je obravnavano ozemlje zasedlo 22 pražupnij, od katerih pa so 4 imele svoje sedeže izven njega (Šmihel pri Pliberku, Labot, Lipnica in Vogava), zato jih bomo obravnavali le posredno (Libeliče mesto Šmihela, Dravograd mesto Labota in Jarenino mesto Lipnice) ali pa sploh ne (Vogavo). To pa ne velja za Radgono, čeprav se je njen sedež ob koncu 15. stoletja preselil iz Gornje Radgone v Radgono onkraj Mure ter se s tem umaknil z obravnavanega ozemlja. Od eksimiranih župnij bomo med nje šteli le starejšo na Gradu v Starem trgu pri Slovenj Gradcu (pred 1100), ne pa mlajši v Lovrencu na Pohorju (1214) in Vuzenici (1265) ter se tako omejili na 22 pražupnij prve in druge kategorije. V naslednjem si bomo na najkrajši možen način ogledali njihov razvoj do konca 18. stol., saj bo glavna pozornost sestavka veljala v prvi vrsti gradbeni usodi njihovih duhovnih središč — pražupnijskih cerkva.

* Jože Curk, umetnostni zgodovinar, Ljubljana

Po pregonu Obrov leta 796 sta se obe metropolitiji Salzburg in Oglej, katerih misijonski in pozneje cerkvenoupravni območji je cesar Karel Veliki leta 811 dokončno razmejil z reko Dravo, lotili pokristjanjevanja pridobljenega ozemlja. Akcija je formalno hitro napredovala, hitreje na Koroškem in Gorenjskem kot na Štajerskem in Dolenjskem. Zato smemo domnevati, da je bilo za vlade nadškofov Adalrama in Liuprama (821—859) ter patriarhov Andreja, Venancija in Teotmara (837—872) cerkveno življenje pri nas v glavnem že organizirano in podprto z uvedbo tkim. slovenske desetine. Opiralo se je na misijonske postojanke, ki so se pozneje spremenile v prve pražupnije. Te so nastale ob antičnih prometnih smereh in v bližini okolij, ki so preživela obrsko-slovensko obdobje 7. in 8. stoletja. Gre za Šempeter v Savinjski dolini, Ponikvo (sv. Martina) in Ptuj (sv. Lovrenca?), za Šmartno pri Slovenj Gradcu, za Slivnico (Marijinega vnebovzetja)? in za Laško (sv. Martina). Razen njih so seveda nastale tudi lastniške cerkve, ki so se množile vzporedno z organizacijo fevdalne zemljiškoposestne mreže po letu 822 oziroma 828. Med karolinškimi cerkvami se omenjata samo lastniški na Ptuj, posvečeni leta 853 in 874, katerih Pribinova je domnevno stala na pomolu poznejšega dominikanskega samostana, Kocljeva pa na pomolu sedanje proštjske cerkve. Prva, ki je nekaj let pozneje postala župna s pripadajočo desetino, je bila po tradiciji posvečena sv. Lovrencu, druga pa morda že sv. Juriju. Za ostale cerkve ne vemo, čeprav so gotovo obstajale vsaj kot (dvorne) kapele, kot npr., ona v Brestanici (sv. Petra) okoli leta 895.

Madžarska okupacija med leti 898/908—968/973 ni uničila slovenskega življa pač pa karolinško zemljiško in cerkveno organizacijo ter s tem izzvala njegovo povrnitev k starim šegam in običajem, če že ne k odkritemu poganstvu. Meja vzhodnofrankovske države se je prestavila na Golico in Karavanke ter šele po letu 955 zaobjela Gorenjsko in po letu 968 Štajersko in Dolenjsko. Začela se je ponovna fevdalna in cerkvena organizacija pridobljenega ozemlja. To je čas, ko so nastale nove matične pražupnije, vpete večinoma v meje predmadžarskih misijonskih in župnih območij, vendar večkrat s sedeži na novih lokacijah. Salzburška nadškofija, ki je leta 860 dobila območje Lipnice in leta 874/890 območje Ptuj, je pohitela, da je med leti 970—977 dobila vrnjeni obe posesti. Zato se je poslužila tudi prepisa ponarejene darilnice kralja Arnulfa iz leta 890, ki med leti 977—1057 v 5 izdajah stereotipno ponavlja njeno vsebino in tako dejansko opisuje stanje v predmadžarskem Ptuj.

Na salzburškem cerkvenem območju sta se v nadaljnjem razvoju v Junski grofiji iz šentandraške pražupnije izvili šentpavelska pred letom 1023 in labotska (Marijinega vnebovzetja) pred letom 991, katere vzhodna meja se je skladala z grofjsko in s tem tudi s koroško deželno mejo. Ozemlje Podravske marke sta zasedli pražupniji v Lipnici (970) in Ptuj (977), ki sta imeli svoje korenine v salzburški posesti, a sta jo cerkvenoupravno presejali. Državna meja, ki je od leta 973 tekla približno po črti Cmurek—Lenart—Ptuj—Dranek ni preprečila, da ne bi ozemlje onkraj nje vse do ustanovitve zagrebške škofije 1094 pokrivalo salzburško misijonsko območje. Spanheimske osvojitve severnih Slovenskih goric so povzročile nastanek novih pražupnij: radgonske sv. Ruperta in mariborske apostola Tomaža po letih 1126/31. Obe sta nastali po volji nadškofa Konrada I. Abensberga pri takrat postavljenih spanheimskih lastniških cerkvah. Po letu 1139 se je isto zgodilo z wittenswaldsko lastniško cerkvijo Matere božje (leta 1160 Marije Magdalene, sedaj M. vnebovzetja) v Jarenini, ki je tega leta postala admontska in pred letom 1160 župna. Isto se je po letu 1160 ponovilo z ono v Vogavi, posvečeno sv. Vidu. Za obe zadnji lipniška desetinska knjiga iz leta 1406 še izrecno trdi, da sta se izdvojili iz lipniške. Mislim pa, da je tudi mariborsko območje prvotno spadalo pod Lipnico, saj je spanheimska cerkev sv. Martina v Kamnici, ki je med leti okoli 1100 in 1164 pripadala Šentpavlu, bila predtem njihova last

niška cerkev, ki ni mogla nastati pred sredino 11. stoletja, ko so se Spanheimi pojavili v Podjuni in Podravju. Ptujška pražupnija je povečevala svoje ozemlje do okoli leta 1160, radgonska pa do začetka 13. stoletja, ko je zaobjela Mursko polje in spodnjo Ščavniško dolino, medtem ko je na novo osvojeno ormoško območje zasedla novo ustanovljena pražupnija sv. Trojice v Veliki Nedelji, ki je nastala pri že obstoječi madžarski cerkvi sv. Nedelje (Trojice) ter bila okoli leta 1210 zaupana križniškemu redu. Nekaj let pozneje (leta 1237) se je sedež labotske pražupnije preselil k trušenjski lastniški cerkvi sv. Vida v Dravogradu, pri kateri je bil takrat ustanovljen korni kapitelj s proštijo, ki je bila leta 1244 dodeljena 16 let preje ustanovljeni lavantinski škofiji.

Glede patrocinijev omenjenih pražupnij velja omeniti, da je cerkev v Mariboru okoli leta 1254 zamenjala starega Tomaževega z novim Krstnikovim, kar bi kazalo na to, da je v času velike prezidave zgubila krstno kapelo, toda prevzela njen patrocinijski, katerega simbol goloba je mesto že pred letom 1271 uporabilo v svojem pečatu. Opozoriti je tudi na dejstvo, da je pred proštijško cerkvijo v Ptujju do leta 1705 obstajala v pritličju mestnega stolpa kapela J. Krstnika kot spomin na nekdanjo krstilnico na tem mestu. Poleg drugih dejstev (npr. mestnega pečata s podobo župnega patrona iz okoli leta 1250) tudi to dokazuje, da prvotni sedež pražupnije ni bil pri cerkvi sv. Ožbalta, ki je bila samo med leti 1540 in 1562 sedež pražupnije, sicer pa vedno le vikariata oziroma vikariatne župnije, katere patron in advokat je bil ptujski pražupnik kot njen ustanovitelj. Glede Kamnice je omeniti, da je bila lastniška cerkev, ki je postala po ustanovitvi mariborske pražupnije in potem ko je prešla iz šentpavelskih v deželnoknežje roke, njen vikariat, okoli leta 1200 pa vikariatna župnija. Ta je vedno štela k mariborskemu cerkvenemu območju (distriktu), na katerem je njegov župnik izvajal prezentacijske pravice, kar tudi govori za to, da ni bil pri njej nikoli sedež pražupnije.

Patriarško ozemlje južno od Drave lahko razdelimo na dva dela, na onega Junske grofije in Podravske marke ter na onega Savinjske, ki ju je ločevala dravsko-savska razvodnica. Ozemlje Junske grofije sta zasedali pražupniji s predmadžarsko tradicijo, Šmihel pri Pliberku in Šmartno pri Slovenj Gradcu. Iz prve se je po letu 1106 izločila pražupnija sv. Martina v Libeličah, iz druge pred letom 1106 ona v Starem trgu pri Slovenj Gradcu (sv. Pankracija) in po letu 1254 ona v Vuzenici (sv. Miklavža). Obe sta nastali pri lastniških cerkvah in obe sta bili iz pražupnije eksimirani (prva pred letom 1166, druga leta 1265). Prva predstavlja šolski primer enklavne župnije sredi pražupnijskega ozemlja.

Ozemlje Podravske marke južno od Drave je v celoti zasedala hočka pražupnija sv. Jurija, ki je nastala kot patriarška cerkvena postojanka blizu prvotnega sedeža podravskih mejnih grofov v Razvanju—Hompošu. Njena severna meja je tekla po Dravi, zahodna in južna po mejah grofije, vzhodna pa se je z umikanjem madžarske meje do začetka 13. stoletja premaknila do Zavrčca, ki pa je ostal vse do okoli leta 1672 v obsegu zagrebške škofije. V njeni kripti sta bili Marijina kapela in kapela z relikvijami. Morda je nasledila karolinško misijonsko postajo v bližnji Slivnici, le da se je pomaknila bliže k upravnemu središču grofije, za obe pa velja, da sta nastali blizu pomembnih rimskih ostalin (vil). Iz hočke pražupnije sta se izdvojili sekundarni pražupniji v eppensteinsko-spanheimskih Konjicah (sv. Jurija) in spanheimski Slivnici (Marijinega vnebovzetja), kar se je zgodilo najverjetneje za vlade oglejskega patriarha Ulrika Eppensteinskega (1085—1121), vendar v Konjicah prej kot v Slivnici. Izdvojila pa se je tudi župnija v šentpavelskem Sv. Lovrencu na Pohorju ali v Puščavi, ki se je osamosvojila leta 1191, izločila pa leta 1214.

Na ozemlju južno od dravsko-savske razvodnice so se po osvoboditvi izpod poganskih Madžarov najprej obnovile pražupnije s karolinško tradicijo v Šempe-tru v Savinjski dolini (na Saškem polju ali pri Savinjskem mostu), na Ponikvi

(sv. Martina) in v Laškem (sv. Martina), nastale pa so tudi nove pri lastniških cerkvah. Gre za pražupnije v Gornjem gradu (Materi Božje), Braslovčah (M. vnebovzeta), Škalah (sv. Jurija) in Pilštanju (sv. Mihaela) na ozemljih pravnih in posestnih naslednikov savinjskih mejnih grofov iz rodu Breže—Selških ter v Vidmu ob Savi (sv. Ruperta) na ozemlju salzburskih nadškofov (po letu 1043). Slednja se je s premikanjem državne meje proti jugovzhodu širila prav do začetka 13. stoletja na račun zagrebške škofije. Najmlajši sta pražupniji sv. Lenarta v Strmcu—Novi cerkvi in sv. Križa v Rogaški Slatini. Obe sta nastali v 2. polovici 12. stoletja na željo krške škofije, vendar po volji oglejskega patriarha na ozemljih, ki jih je krška škofija dobila ob ustanovitvi leta 1072 od krškega ženskega samostana (1043—1072), ta pa od Breže—Selških (Heme Krške). Z njihovo ustanovitvijo je krška škofija imela svojo posest v glavnem pokrito z »lastnimi« pražupnjami. Opisani proces je razdelil matične pražupnije s predmadžarsko tradicijo na manjše pražupnije druge generacije: iz šempeterske so se izdvojile po pričevanju desetinskega seznama iz leta 1334 braslovška, škalska in ona v Novi cerkvi, tako da ji je ob koncu 12. stoletja ostalo le ozko ozemlje med srednjim tokom Savinje in Savinjskim gričevjem od Pake do Teharij (Saško polje). Zaradi take ozemeljske redukcije se je njen sedež leta 1256 preselil k vikariatni cerkvi sv. Miklavža v Žalcu in se s tem premaknil v osredje preostalega ozemlja. Tudi Gornji grad je prvotno zelo verjetno spadal k Šempetru, a se je z nastankom aloidalnega gospostva Kagerjev in pražupnije Materi božje osamosvojil. Ta je nastala po volji patriarha pri njihovi lastniški cerkvi, za kar so ti uživali podobno kot Spanheimi v Slivnici in Konjicah 2/3 njene desetine, ki jo je nato dobil benediktinski samostan. Ko so pri njej leta 1140 ustanovili omenjeni samostan in so staro cerkev do začetka 13. stoletja nadomestili z novo triladijsko, so stari patrocini pomnožili z onima Mohorja in Fortunata, ki pa pred letom 1760 nista prišla do večje veljave. Enako se je svetokriška pražupnija izločila ob koncu 12. stoletja iz ponikvanske, kar dokazuje seznam desetini iz let 1303/04. Nekoliko manj jasna je relacija pražupnij na Kozjanskem. Laška pražupnija s predmadžarsko staroselsko tradicijo je verjetno šele po letu 1072 dobila za sosedo pilštansko pražupnijo sv. Mihaela, že po letu 1043 pa videmsko pražupnijo sv. Ruperta, ki se je razvila na račun rajhenburške lastniške cerkve. Obe sta domnevno nastali na prvotnem misijonskem, pozneje cerkvenoupravnem ozemlju laške pražupnije, ki je obsegalo tudi porečje Sopote onkraj Save.

Iz povedanega izhaja, da se je v teku 11. in 12. stoletja mreža pražupnij zgoštila s prvotnih 9 (Andraž, Lipnica, Ptuj—Pliberk, Šmartno, Hoče—Šempeter, Ponikva, Laško) na 21 (Labot/Dravograd, Maribor, Jarenina, Radgona, Ptuj—Libeliče, Šmartno, Stari trg, Hoče, Slivnica, Konjice—Šempeter/Žalec, Gornji grad, Braslovče, Škale, Strmec, Ponikva, Rogaška Slatina, Laško, Pilštanj, Videm), ki se jim je na začetku 13. stoletja pridružila še ona v Veliki Nedelji, s čemer se je njih število povzpelo na 22. Pri tem procesu so se starejše pražupnije delile na mlajše, vendar pa ob tem prenašale nanje svoje kanonične pravice, ne oziraje se na prvotno drugačno lastniško poreklo njihovih cerkva. Cerkve prvih so bile namreč od vsega začetka metropolitskega lastniškega izvora (razen morda Šmihela pri Pliberku), druge pa svetnega (Braslovče, Dravograd, Gornji grad, Jarenina, Konjice, Libeliče, Maribor, Radgona, Slivnica, Stari trg, Škale, Velika Nedelja) ali cerkvenega (krškega: Pilštanj, Rogaška Slatina, Strmec, salzburskega Videm). Pražupnije so se od 12. stoletja dalje povezovala v arhidiaconate: 2 patriarška in 2 nadškofijska, ki so obstajali do leta 1752 oziroma 1789, ko so jih nadomestili dekanati, uvedeni na salzburskem ozemlju že leta 1632.

Ker ni namen sestavka zasledovati nadaljnji razvoj župnijske organizacije, naj omenim le, da sta metropolitiji do začetka 16. stoletja zgubili večino pražupnij, ki so se medtem tudi ozemeljsko skrčile, saj se je iz njih postopoma izdvojilo

18 samostojnih župnij (Brezno, Brestanica, Brežice, Celje, Gotovlje, Kostrivnica, Lovrenc na Dravskem polju, Lovrenc na Pohorju, Muta, Pišce, Polskava, Polzela, Radlje, Remšnik, Rogatec, Sevnica, Velenje, Vuzenica), tako da je bilo okoli leta 1500 na obravnavanem ozemlju 40 župnijskih enot.

Pražupnije so namreč v teku srednjega veka doživljale dvojno usodo: kmalu so jih začeli vezati na razne cerkvene ustanove (škofije, kapitlje in samostane) ter že zgodaj so se začele iz njih izločati osamosvojene (eksimirane, eksemptne) župnije. Ona v Labotu/Dravogradu je leta 1244/45 prešla v sestav Lavantinske škofije, ona v Mariboru je bila leta 1506 vtelovljena h krški škofiji, ona v Radgoni je leta 1495 prešla kot mizno dobro v posest sekovske škofije, ona v Jarenini je bila že od vsega začetka v posesti admontskih benediktincev, ona v Veliki Nedelji pa je bila od okoli leta 1210 v sestavu križniškega reda. Salzburškemu nadškofu je torej na koncu ostala dejansko le ptujška pražupnija, a še njen patronat so morali leta 1555 odstopiti deželnemu knezu.

Nič bolje se ni godilo oglejskim patriarhom, ki so po letu 1420 lahko naše kraje upravljali le s pomočjo generalnih vikarjev. Eksimirana župnija Lovrenc na Pohorju je leta 1214 prešla pod šentpavelski arhidiakonot, leta 1237/45 so dobile studeniške dominikanke pražupnijo Slivnico, leta 1256 stiška cisterca pražupnijo Saško polje z novim sedežem v Žalcu, leta 1331 kostanjeviška cisterca pražupnijo Videm, vendar brez župnije Brestanice, leta 1459/68 strassburški zborni kapitelj pražupnijo Novo cerkev in leta 1493/94 novomeški zborni kapitelj pražupnijo Ponikvo. Benediktinski samostan Gornji grad je leta 1140 dobil pražupnijo Gornji grad, ki jo je kmalu vtelovil, leta 1261/69 pražupnijo Škale razen župnije sv. Martina v Velenju, leta 1332 pražupnijo Braslovče, leta 1346 pražupnijo Pilštanj in leta 1398 pražupnijo Hoče, ki pa jo je leta 1463 zopet zgubil. Zaradi takega osipa je patriarhu na koncu 15. stoletja ostalo v upravljanju le še 6 pražupnij: Hoče, Slivnica (delno), Konjice, Rogaška Slatina, Laško in Šmartno ter župnije v Brestanici, Celju in Gotovljah.

V obdobju med začetkom 16. stoletja in koncem 18. stoletja se je število župnij povečalo s 40 na 102. Od teh jih je med leti 1756—61 šest dobilo naslove glavnih župnij: Hoče, Slivnica, Konjice, Rogaška Slatina, Šmartno in Vuzenica (katerim so se po letu 1786 ob izpadu Slivnice pridružile še one v Laškem, Ptuju in Rogatecu), Celje pa je postalo med leti 1655—1702 občasen, od leta 1715 pa stalen sedež arhidiakonata (od leta 1752 nadduhovnije) ter leta 1761 prevzelo naslov opatijske, ki ga je okoli leta 1745 dobila Kronska gora v pražupniji Šmartno. V 18. stoletju so se kot višje organizacijske enote dokončno uveljavili dekanati, arhidiakonati pa so bili ukinjeni. Z jožefinskimi reformami po letu 1782 se je začelo novo obdobje v zgodovini naše župnijske organizacije, ki je trajalo do druge svetovne vojne.

Od 22 pražupnijskih cerkva jih je 16 ohranilo svoje srednjeveške zasnove, od 6 neohranjenih pa sta bili 2 porušeni (v Gornji Radgoni leta 1545 in v Škalah leta 1960), 2 sta se morali umakniti baročnima stavbama (v Gornjem gradu leta 1751 in v Ponikvi leta 1732), 2 pa sta nadomestili historicistični (v Rogaški Slatini leta 1863 in v Vidmu leta 1891). K njima lahko prištejemo še cerkev v Žalcu kot sekundarnem središču pražupnije Saško polje, ki je bila leta 1903—06 zamenjana s sedanjo. Ker gre pri pražupnijah brezizjemno za prvotna cerkvena središča, smemo sklepati, da spadajo tudi njihove cerkve med najstarejše stavbne objekte pri nas. Če pražupnije razvrstimo po kriteriju časa nastanka, potem spadajo v prvo skupino one izpred leta 1080: (Labot), Ptuj, Šmartno, Hoče, Šempeter, Ponikva in Laško, v drugo one izpred leta 1150: Maribor, Jarenina, Radgona, Libelice, Stari trg, Konjice, Slivnica, Braslovče, Škale, Gornji grad, Pilštanj in Videm, v tretjo pa one izpred leta 1220: Dravograd, Strmec—Nova cerkev, Križ v Rogaški Slatini, Velika Nedelja (in Žalec). Če jih opredelimo po načinu nastanka, potem

jih delimo v 6 matičnih (Pliberk, Andraž, Lipnica), Ptuj, Šmartno, Hoče, Šempeter, Ponikva in Laško, ki so nastale iz karolinških predhodnic, ter 16 ostalih, ki so se razvile iz njih. Če pa jih ovrednotimo po njihovih matičnih cerkvah, potem moramo razen stopnje ohranjenosti in dokumentarne vrednosti njihovih zasnov upoštevati tudi obe selitvi njihovih središč: iz Labota v Dravograd leta 1237 in iz Šempetra v Žalec leta 1256. Ker leži prvotni sedež pražupnije v prvem primeru onkraj državne meje, bomo upoštevali le drugega, v drugem primeru pa oba, kar poviša število njihovih cerkva na 23. Kar se selitev nasploh tiče, velja, da se sedeži pražupnij praviloma niso selili, saj se to ni zgodilo niti v primeru Rogaške Slatine, čeprav je bila njegova prestavitev v bližnji Rogatec željena in tudi poskušana. Lokacija je bila namreč povezana s tolikimi kanoničnimi in drugimi pravicami ter opravnimi dolžnostmi, da je bila praviloma nepremakljiva. Spremeniti jo je mogel le metropolit, ki pa se je pred koncem 18. stoletja za kaj takega le izjemno redko odločil. Zato preselitev pražupnijskega sedeža iz Pilštanja v Kozje leta 1802 za našo razpravo ni zanimiva, kot tudi ne selitve sedežev starotrške pražupnije iz cerkve sv. Pankracija k sožupni sv. Radegunde sredi 14. stoletja, radgonske iz cerkve sv. Ruperta v Gornji Radgoni k oni J. Krstnika v mestu Radgoni ob koncu 15. stoletja in dravograjske iz cerkve sv. Vida v trgu k sožupni J. Evangelista izven trga na začetku 6. stoletja, ker niso predstavljale zamenjave krajev, ampak le cerkva v njih. Tudi do ozemeljskih sprememb med pražupnijami je pred koncem 18. stoletja prihajalo le redko. Med srednjeveškimi je najbolj znana ona med Slivnico in Konjicami leta 1251, med novoveškimi pa med Laškim in Braslovčami, ko je stalni vikariat Trbovlje prešel v sestav laške pražupnije. Ta pa je po drugi strani zgubila leta 1786 radeški vikariat onkraj Save na račun pražupnije Svibno.

Če se ozremo po patrocinih naših 23 cerkva, ugotovimo, da so bile 4 posvečene Mariji (Braslovče, Gornji grad, pomnožen na začetku 13. stoletja s sopatronoma Mohorjem in Fortunatom, Jarenina in Slivnica), 4 Martinu (Laško, Libeliče, Ponikva in Šmartno), 4 Juriju (Hoče, Konjice, Škale in Ptuj), 2 Rupertu (Radgona in Videm), ostale pa posamično Vidu (Dravograd), ap. Tomažu (Maribor, od srede 13. stoletja Janezu Krstniku), Lenartu (Strmec), Mihaelu (Pilštanj), Križu (Rogaška Slatina), Pankraciju (Stari trg), Petru (Šempeter), Miklavžu (Žalec) in Trojici, od okoli 1280 tudi Mariji (Velika Nedelja). Med temi patrocini so oni Marije, zlasti njenega Vnebovzjetja, Petra, Martina, Jurija in Mihaela starejšega, Ruperta, Vida, Mohorja in Tomaža srednjega, Lenarta, Križa, Miklavža in Trojice mlajšega, Pankracija pa izrazito plemiškega porekla.

Vse pražupnije so uživale metropolitni status, saj sta bila njihova prvotna patrona izključno nadškof in patriarh. Šele pozneje so to pravico od njiju dobili deželni knez, gornjegrajski, admontski in šentpavelski benediktinci, stiški cistercijani, križniki in drugi. Nasprotno pa so bile njihove cerkve prvotno večinoma lastniške. Izjemo so predstavljale le cerkve matičnih pražupnij v Hočah, Laškem, Ponikvi, Šempetru in Šmartnem, ki so bile od vsega začetka patriarške ter v Ptuj, ki je bila salzburska. Ostalih 17 cerkva pa je bilo lastniškega izvora: Videm salzburskega, Pilštanj, Rogaška Slatina in Strmec krškega, Radgona, Maribor, Slivnica in Konjice spanheimskega, Žalec traungavskega, Dravograd trušensko-šentpavelskega, Braslovče in Stari trg ažvinskega, Libeliče in Škale ažvinsko-vovbrškega, Gornji grad kagerskega, Jarenina wittenswaldskega in Velika Nedelja madžarsko-ptujskega.

Po kanonskem pravu se je smelo (pra)župnije ustanovljati le, če so bile zanje zagotovljeni materialni pogoji. Pražupnije so se vzdrževale od dohodkov (collatio) nadarbinske posesti (prebende) ter od tretjine cerkvene desetine (congrua). Ostali dve tretjini desetine so dobivali njihovi ustanovitelji metropolitni, ki so svoje deleže pozneje večkrat po delih ali v celoti odstopali ali podeljevali raznim

zainteresiranim, včasih tudi zavetnikom teh pražupnij (advokatom, vogtom, defensorjem). Pražupnije so imele pravico do pogreba, krsta, cerkvenega sode in zbora (ius sepulturae et baptismiae et omnis iustitiae: iustitiae bannum et placitum christianitatis), njihovi ustanovitelji ordinariji pa kanonične pravice do predstavitve, potrditve in umestitve — investiture (ius presentandi, confirmandi et instalandi) njihovih župnikov. Prva od teh pravic se je imenovala tudi ius patronatus ter se je najčešče podeljevala raznim imenitnikom, odtlej patronom, ostali dve pa redkeje, navadno le ob inkorporacijah cerkvenim gospodom, povečini lastnikom arhidiakonskih pooblastil (archidiaconi nati), ki so si skoraj redno pridobili tudi advokatske pravice do podelitve dohodkov prebend (collatio), do podelitve ustanovitelskega dela desetine in do vizitacije, ki pa je bila načeloma pridržana ordinarijem. Navzdol so se nekatere od teh pravic prenašale na pražupnike, potem ko so v okvirih pražupnij začeli nastajati vikariati ter se s pridobitvijo pravic do krsta, pogreba ali obojega postopoma spreminjati v stalne vikariate in vikariatne župnije. Če so bile te cerkvenega porekla, so imeli pražupniki do njih pravico prezentacije, ordinariji pa konfirmacije, če pa so bile svetnega porekla, so imeli njih ustanovitelji pravico prezentacije, pražupniki pa konfirmacije.

Izsledki obravnavane teme opravičujejo sklep, da smemo pražupnije po kriterijih časa in načina nastanka razdeliti v dve kategoriji, s čemer vnašamo v njihov 250 letni razvoj logiko rasti in organizacijskega zorenja v nasprotju z doslej veljavnim prepričanjem o statičnosti njihovega nastanka in obstoja. Matične pražupnije, s koreninami v misijonarskih postajah, so tiste, iz katerih so se razvile sekundarne pražupnije, te pa so tiste, iz katerih so se v nadaljnjem razvoju postopoma izoblikovale nižje cerkveno-upravne enote: vikariati in župnije raznih stopenj in oblik. Prvih je bilo na obravnavanem ozemlju 6, drugih 16, skupaj torej 22. Potem ko smo skicirali nastanek in razvoj teh 22 pražupnij ter njihove glavne značilnosti, si oglejmo prav na kratko še gradbeno usodo njihovih cerkva, pri čemer se bomo malce dlje zadržali le pri tistih, ki problemsko še niso do kraja raziskane.

1. Braslovče

Pražupnija Marijinega vnebovzvetja se prvič omenja leta 1140, ko je gornjegrajski samostan dobil od patriarha 2/3 njene desetine. Leta 1332 je bila vtevolvljena k samostanu, leta 1463 pa k ljubljanski škofiji. Cerkev se prvič omenja leta 1255, ko je bila v njej razprava proti Gebhardu Žovneškemu. Leta 1428 je bila v njej občasno pokopana Veronika Deseniška. Leta 1600 je s trgom vred pogorela, nakar so jo do leta 1604 obnovili. Njena najstarejša zgodovina je še predmet strokovnih razprav. Dr. Zadnikar jo šteje med romanske kornozvonične cerkve iz 13. morda celo še iz 12. stoletja, dr. Stopar pa jo na osnovi najdb iz leta 1984 in njihove analize s pomočjo iracionalnih razmerij proglašja za prvotno pražupnijsko cerkev Spodnje Savinjske doline z zgodnjeresrednjeveško krščansko kulturno tradicijo in datira v karoliško 9. ali 10. stoletje. Po mojem ne drži ne ena ne druga trditev. Za Braslovče smemo upravičeno domnevati, da so nastale v 1. polovici 11. stoletja, ko je tu obstajal dvor Breže-Selških in je v njem živel Hemin upravnik Preslav. Blizu dvora je nastala lastniška cerkev, pri kateri je patriarh za vladarje Heminih naslednikov Ažvinov (1043—1135) ustanovil pražupnijo in jo izdvojil iz one v Šempetru. Ta je izvirala še iz 9. stoletja, bila najprej misijonska postaja in nato matična pražupnija za vso Savinjsko dolino ter bila po madžarski okupaciji obnovljena. Iz nje so se po pričevanju desetinskega seznama iz leta 1334 izdvojile od 2. polovice 11. do 2. polovice 12. stoletja braslovška, škalska in

strmška pražupnija. Tak cerkvenozgodovinski razvoj savinjskega ozemlja postavlja nastanek braslovške pražupnije v 2. polovico 11. stoletja, čemur odgovarja tudi zgodnjoromanska gradnja njene cerkve. Po zadnjih odkritjih sodeč, prvotna cerkev ni bila majhna, saj je obsegala vso sedanjo ladjo s tlorisnim razmerjem 1 : 2,8, kar pa za 11. stoletje, po analogijah sodeč, ni izjemno. Dvomim pa, da je ta cerkev imela že od vsega začetka vzhodni (korni) zvonik, saj vizitacijska zapisnika iz let 1651 in 1669 ni nujno tako razumeti. Iz njunega teksta je preje razbrati, da je cerkev v gotiki, najverjetneje v 2. polovici 14. stoletja, dobila mesto domnevne prvotne apside presbiterij z nadzidanim zvonikom in prizidano zakristijo. Ta presbiterij je bil po vzoru gornjegrajskega sestavljen iz 2 pravokotnih obočnih pol in 5/8 zaključka, nad zahodno polo pa se je dvigal zvonik, ki je bil morda celo mlajši od njega. Po požaru leta 1600 so cerkev do leta 1604 obnovili, vendar pa ne spremenili. Šele v teku 17. stoletja so k njeni ladji prizidali malce nižji, 3/8 sklenjeni kapeli: okoli leta 1615 severno, posvečeno sv. Ani, nato Katarini, sedaj ŽMB, ter leta 1646 južno, posvečeno sv. Roku, nato Rešnjemu telesu, sedaj Srcu Jezusovemu. Svojo resnično preobrazbo je cerkev doživela šele okoli leta 1700. Takrat so za okoli 1,5 m dvignili ladjo in jo obokali, odstranili stari presbiterij z nadzidanim zvonikom in prizidano zakristijo ter postavili novega, sedanjega, ki so ga po širini in višini izenačili z obnovljeno ladjo, mu ob severni strani prizidali zakristijo ter pred ladjino fasado postavili zahodni zvonik. Med leti 1770–80 so zvonik in presbiterij poznobaročno predelali (letnica 1777 na zvoniku) ter odstranili prejšno manjšo in postavili novo večjo zakristijo. Leta 1867 so ostrešili zvonik, leta 1893 povišali zakristijo za oratorijsko etažo in leta 1897 ob polaganju tlaka v ladji zadelali vhod v njeno kripto.

Cerkve je obdajalo pokopališče s taborsko utrdbo iz okoli leta 1485, ki pa so jo po opustitvi pokopališča leta 1826 do leta 1869 večinoma odstranili, tako da je od 4 stolpov ostal le severovzhodni ter južna in vzhodna stranica obzidja, znižana l. 1883 do parapetne višine. Karner, podrt leta 1846, je stal v jugovzhodnem kotu pokopališča. Imel je obliko okroglega stolpa s tramasto pokrito kostnico v kleti, obokano kapelo sv. Mihaela v pritličju, čumnat v nadstropju in lesen stolpič na vrhu stožčaste strehe. Župnišče severno od cerkve je večinoma iz leta 1830, kaplanija južno od nje pa je nastala leta 1869 na mestu odstranjenega taborovega vhodnega stolpa.

Kljub novim razkritjem pa cerkev še ni izdala vseh skrivnosti. Predvsem se še ne ve za obliko njenega prvotnega oltarnega prostora in nejasna je prostorska organizacija lastniške empole v zahodnem delu njene ladje.

Domnevati pa smemo, da je severna stena njene ladje ožja od južne zato, ker je bila brez predrtin in statično stabilnejša od južne, da je slavoločna stena, ki je segala preko jugovzhodnega ladjinega vogala, v podaljšku služila kot zvonova stena in da je prvotna višina cerkve, ne oziraje se na njen prvoten talni nivo, segala do baročnega poviška, ki je nastal sočasno s sedanjim zvonikom okoli leta 1700.

2. Dravograd

Pražupna cerkev sv. Vida v Dravogradu je šele leta 1237 postala sedež labotske pražupnije, kapitlja in proštije, leta 1244/45 pa je bila vključena v lavantinsko škofijo. Cerkev je bila zgrajena v letih 1167–71 in se odtlej ni dosti spremenila. Sestavljajo jo pravokotna ladja, kvadratast vzhodni zvonik in apside. Ladja je razen venčnega zidca v celoti romanska ter ima visoko v južni steni 4 polkrožno sklenjena majhna okna, v severni pa tri in ozek portal, ki je vodil na leseno zahodno emporo, s katere so grajski prebivalci prisostvovali verskim obredom. Pol-

krožno sklenjen glavni portal je še originalen, kar velja zlasti za ločni del, sklesan iz peščenca. Do vrha sten ometana notranjščina dokazuje, da je ladjo pokrival raven lesen strop, ki je počival na obodnih stenah, h katerim je spadala tudi slavoločna, ki je obenem tudi zvonikova. Ob obnovi v 1. četrtini 17. stoletja so vsa romanska okna zazidali in prebili 3 nova, zašiljena v južni steni. Takrat so tudi ladjo banjasto obokali ter verjetno že vstavili pevsko emporo. Po sredini prejšnjega stoletja so zašiljena okna zamenjali s polkrožno sklenjenimi ter prebili enako okno v severni in stranski portal v južni steni. Zvonik z banjasto obokano zvonicco je razen vrhnje etaže, opremljene z renesančnimi bifornimi zvonovimi linami, romanski, zato je podatek o križno-rebrasto obokani zvonici v koroški topografiji iz leta 1889 očitno zmoten. Zvonico sta verjetno že od vsega začetka osvetljevali okni, ki sta v teku stoletij spreminjali obliko, sedaj pa so ju zazidali do velikosti ostalih romanskih oken. Zvonico na vzhodu zaključuje ožja, polkupalasto obokana, leta 1985 rekonstruirana apsida, medtem ko je bil pravokoten presbiterij iz 1. četrtine 17. stoletja z oknomoma v vzhodni in južni steni, ob tej priložnosti odstranjen. Enako je bila odstranjena tudi pritlična opečna zakristija ob njegovi severni stranici, ki je bila najmlajši cerkveni prizidek iz 2. četrtine 19. stoletja.

Sedanja župna cerkev Janeza Evangelista, ki stoji zahodno od trga, je v obodnih stenah ladje poznoromanska iz srede ali verjetneje že 2. polovica 13. stoletja, medtem ko so njeni prizidki mlajši: poznogotski zvonik je iz začetka 16. stoletja, polkrožno sklenjen presbiterij z zakristijo in triladijsko urejena notranjščina sta iz okoli 1620, zakristijski oratorij pa je iz okoli leta 1784.

Torej je v našem primeru šlo za veliko, ravno krito cerkev, katere leseni strop so zaradi velikega razpona nosili leseni stebri, postavljeni v eni ali dveh vrstah, ter s tem njeno notranjščino delili v dve ali celo tri enako visoke, dvoransko pojmovane ladje. Cerkev je že v 14. stoletju postala so-sedež pražupnije, od začetka 16. stoletja pa je služila tudi kapitlju, ki so ga ukinili leta 1620. Obdaja jo delno ohranjeno taborsko obzidje iz konca 15. stoletja, ob njem pa stoji nadstropen prostijski dvorec iz okoli leta 1600.

3. Gornji grad

Pražupna cerkev, posvečena Mariji, po letu 1209 MB (Naši gospej) ter Mohorju in Fortunatu, je tu stala že pred letom 1140. Do začetka 13. stoletja jo je zamenjala triladijska slopasta bazilika, katere srednjo apsido je po sredini 14. stoletja nadomestil gotski dvopolen presbiterij s petosminskim zaključkom. Leta 1545 je dobila zvonik, ki ga je leta 1671 zamenjal sedanji, povišan in nanovo ostrešen l. 1837. V letu ukinitve oglejskega patriarhata l. 1751 so podrli staro cerkev in do l. 1760 zgradili sedanjo baročno katedralo, ki je v teku 2. pol. 18. stol. dobila svojo dragoceno opravo.

Cerkev v Gornjem gradu je zagotovo obstajala že v 1. tretjini 12. stoletja. Bila je posvečena MB in bila je sedež velike pražupnije, ki se je prostorsko ujemala z alodialno posestjo Kagerov. Ko je bil l. 1140 pri njej ustanovljen benediktinski samostan, so južno od cerkve postavili samostansko naselbino z lesenim križnim hodnikom. Menihi so ob koncu 12. stol. staro župno cerkev podrli ter na njenem mestu zgradili do l. 1209 triladijsko baziliko, po sredi stoletja pa ob njej križni hodnik, vse v romanskem slogu. Po sredini 14. stol. so cerkvi podrli srednjo apsido in postavili precej višji, s strešnim stolpičem opremljen gotski presbiterij. Samostan je bil l. 1463 dodeljen ljubljanski škofiji in l. 1473 ukinjen. Za vlade škofov, ki so tu rezidirali med leti 1581 in 1783, je Gornji grad doživljal velike prizidave, saj so ga do l. 1517 obogatili z graščino in utrdbami, ki jih je zgradil škof Krištof Ravber (1493—1536). Graščina je obsegala pravokotno dvorišče zahodno

od nekdanjega samostana, kateremu je bil na jugozahodu l. 1602 prizidan Hrenov trakt za Collegium Marianum. Utrdbe so opasovale približno peterokoten prostor, sestavljali pa so jih stolpi (8, med njimi vhodni iz okoli leta 1575), obzidje in jarek. Sredi 18. stol. za vlade Ernesta Attemsa (1743—57) so podrli staro samostansko cerkev in naselbino ter med leti 1752—60 zgradili sedanjo baročno katedralo in poznobaročno fasadirali vse graščinske dvoriščne fasade. Od starega samostanskega kompleksa je ostal le zahodni trakt, ohranjen v spodnjih delih sedanjega župnijskega, ki je bil l. 1832 razširjen proti vzhodu. Od 2. pol. 19. stol. dalje so rezidenco samo še rušili, po zadnji vojni pa takorekoč uničili, tako da so od nje ostali le še župnijski trakt, vzhodna polovica južnega trakta in jugozahoden Hrenov trakt. Od utrdb, ki so bile odstranjene že v 19. stol. pa so ostali oba pravokotna severna stolpa, jugozahoden okrogli stolp ter na severu bolje, na vzhodu in jugu pa slabše ohranjena vzhodna polovica graščinskega obzidja.

Po Zadnikarju so benediktinci postavili svojo cerkev in samostan stran od pražupnijske cerkve, po mojem pa so jo nadomestili s samostansko. Zgradili so jo okoli l. 1200, saj je njen novi patrocinijski (Marije in Mohorja) omenjen šele l. 1209, glavni oltar pa celo šele l. 1216. Bila je triladijska bazilika s 4 pari slopov in prav tolikimi prevesnimi loki, katere ravno krite ladje so zaključevali 3 banjasto obokani svetiščni prostori, ki so jih sklepale polkrožne apside. Opremljena je bila s strešnim stolpičem, ki ga je l. 1545 nadomestil prvi in po njegovem zrušenju leta 1671 drugi zvonik. Presbiterij, ki je v 2. pol. 14. stol. nadomestil srednjo apsidno, je bil dvopolen, opremljen s 6 oporniki, 7 okni in strešnim stolpičem. Zaključka stranskih ladij sta bila okoli l. 1525 in 1610 prezidana v grobni kapeli ljubljanskih škofov. V cerkev so vodili 3 portali, razsvetljevala pa okna glavne in severne ladje. Zahodno polo srednje ladje je od začetka 16. stoletja zasedala škofijska empora, dostopna preko stranskih ladij. Zadnje raziskave so dokazale: da je samostanska cerkev nastala na mestu pražupne in ne stran od nje, da je bila skoraj tako velika, kot je njena baročna naslednica, da so njeno glavno ladjo členili 4 prevesni loki, katerih zahodni je skupaj z zahodno polo pripadal škofijski empori, da je bila njena prostorska organizacija sicer osnovana na vzhodnoalpski tradiciji, vendar pa od nje naprednejša, kar gre pripisati zlasti redovnim reformam 12. stoletja, da so bile ladje obokane šele sredi 17. stol. in ne na začetku 16. ter da je bila škofijska empora dostopna le iz stranskih ladij in ne iz srednje. Z opisanimi ugotovitvami cerkev določneje izstopa iz doslej veljavne šablonske predstave o njej kot o povprečni triladijski baziliki srednjeevropskega tipa, saj z njimi dobiva specifično fiziognomijo, ki jo opredeljuje kot pomemben gradbeni dosežek našega poznega 12. stoletja.

4. Hoče

Pražupna cerkev sv. Jurija v Hočah se omenja l. 1146, a sega gotovo še v 11. stoletje. To je naša edina cerkev, ki hrani pod seboj originalno srednjeveško kripto. Do poznega baroka je bil vhod vanjo iz ladje, odtlej pa je izpod zakristije. Kripto sestavljata pravokotno postavljeni kapeli: Marijina, dvakrat križno obokana s trikonhalnim zaključkom na vzhodni in dohodnim hodnikom na zahodni strani, ter relikviarna, dvoladijska, šestkrat križno obokana, opremljena z nišami, dušniki in konho. Gradnja z bogato uporabo rimskih spolij je plastovita, večinoma smerniška, deloma spikatna, pokrivajo jo 3 ometi, za tlak pa služi maltasti estrih. Namembnost prostora, njegove oblike in druge stilne prvine govore za nastanek kripe v 11. stoletju. Vse kaže, da je oglejski patriarh tej svoji najseverovzhodnejši župniji posvetil posebno pozornost s tem, da ji je ob ustanovitvi podaril dragocene relikvije, ki so pogojile nastanek kripe kot njihovega kulturnega

prostora. Nad kripto je stala cerkev, ki jo je skoraj gotovo v celoti pokrivala, saj si zunanje kripte v Hočah ne moremo predstavljati. Tu pa se gradbena problematika cerkve zavozla.

Kripta leži pod jugovzhodnim delom ladje, jugozahodnim delom presbiterija in južno kapelo tako, da se njene stene ujemajo z ostenjem kapele ter z južnima stenama ladje in presbiterija, ne pa z njunima severnima stenama. Medtem ko sta sedanji presbiterij in zvonik iz srede in konca 15. stoletja, kaže ladja tri gradbene faze: najstarejšo, od katere je ohranjena le južna stena v dolžini 7.2 m in višini do 1.2 m, druga, kateri pripada okoli 2 m južne stene in vsa severna, ter tretja, dolga 6.8 m, ki ji pripada ves zahodni del cerkve. Prva faza kaže podobno gradnjo kot kripta (plastovito in spikatno) in pripada 11. stoletju. Gre za prvotno cerkev, ki je bila okoli 2 m ožja od sedanje, saj so se njene obodne stene ujemale z onimi kripte. Ta cerkev je imela na jugu prizidano pravokotno kapelo približno enake velikosti, kot je sedanja (saj je njeno prvotno ostenje na južni strani še ohranjeno do višine 1.5 m), proti vzhodu pa pravokoten, po kriпти sodeč, okoli 6.5 × 4.5 m velik oltarni prostor, za katerega vzhodni zaključek (morda apsida-len) ne vemo. Po kriptinem zahodnem hodniku sodeč, je bil prvoten vhod vanjo skozi prizemlje severne ladjine stene. V prehodnem času 2. pol. 13. stol. enkrat so staro ladjo v glavnem podrli (razen pritlehnega dela južne stene) ter postavili novo, za okoli 2 m daljšo in prav toliko širšo, prestavili vhod v kripto v tako povečano ladjo ter verjetno ustrezno razširili tudi presbiterij. Tako obnovljena cerkev je preživela svojo inkorporacijo k gornjegrajskemu samostanu (1398—1463), nakar je dobila najprej svoj sedanji presbiterij in do konca stoletja tudi za etažo nižji zvonik z zakristijo v pritličju. Ladja je bila ves ta čas ravno stropana in je zato imela sorazmerno tenke stene. Njeno prvotno razmerje med širino in dolžino je znašalo približno 1:1.6, po prezidavi pa 1:1.4, torej se je njena notranjščina prostorsko nekoliko zgostila, kar je odgovarjalo stilnemu hotenju prehodnega sloga v 2. polovici 13. stoletja. Novi presbiterij jo je za preko 2 m presegal, zato so njeno vzhodno čelo dvignili do njegove višine. V 1. polovici 18. stoletja so ladjo za okoli 6.8 m podaljšali proti zahodu, predzidali vhodno vežo in vzdali pevsko emporo, jo opečno obokali s tem, da so oboke nasadili na njene nekoliko povišane stene, prizidali severno in popolnoma prezidali južno kapelo, zazidali stara zgodnjegotska in prebili nova okna z lunetami (po dve v vsaki steni), predelali slavolok in odstranili njegovo podstrešno čelo ter vso cerkev enotno ostrešili. Leta 1766 so nadzidali zvonik, leta 1779/80 prizidali podkleteno zakristijo z oratorijem ter jo skupaj s kapelo pultasto ostrešili. Ker so ladjo na novo tlakali, so s tem zaprli stari dostop do kripte, ki so ga premestili na sedanje mesto ob južni steni presbiterija. Končno so leta 1860 vdrali v presbiterijev 5/8 zaključek še dve okni ter vseh pet neogotsko predelali. Iz povedanega spoznamo komplicirano gradbeno preteklost cerkve, ki s svojo kripto ter talnim delom ladjinega in kapelina ostenja sega v čas njenega nastanka, to je v obdobje patriarhov Popona, Eberharda ali Gotebol-da (1019—1063).

5. Jarenina

Pražupna cerkev Device Marije (samo l. 1160 Magdalene, sedaj M. vnebov-zetja) v Jarenini je bila prvotno last bratov Rudolfa in Verianda Wittenswalda, od leta 1133/35 salzburška, od leta 1139 admontska, leta 1160 že omenjena kot župna. Sedanja cerkev je v osnovi ladje romanska, sicer pa poznogotsko-rene-sančna, saj so jo Turki leta 1532 požgali. Cerkev sestavljajo: zvonik, ladja s kape-lama in presbiterij z nadstropno zakristijo na severni strani. Zvonik, ki je od tal do vrha enovite poznogotske gradnje, pokriva kamnita stožčasta streha v podobi

tiare, obdana s 4 okroglimi ogalnimi stolpčki. V zahoden ostroločen lok njegove zvonice je vzdan stebriščni portal z letnico 1548, eden zgodnejših renesančnih klesarskih izdelkov pri nas. Ladja, ki ima na južnih ogalih opornika, v podolžnicah pa po dve neogotsko predelani okni, kaže na močno povišanje okoli leta 1545. Od prizidanih, enako visokih kapel je severna pravokotno, južna pa 3/8 zaključena in opremljena s portalom in letnico 1699. Enako visok, vendar ožji presbiterij obstopa pet stopnjevanih opornikov in predira pet neogotsko predelanih oken. Njegovo severno stran zaseda 4 x 2 osna zakristija z oratorijem in stopnišnim stolpčem, na katere portalu so letnice 1745, 1865 in 1966. Ladjin mrežasti obok z rebri in sklepniki nosi letnico 1546, presbiterijev zvezdasti obok z rebri vendar brez sklepnikov pa je po kapitelih služnikov sodeč nekaj mlajši. Ker je empirno kamnoseško okrasje enako onemu ladje, dokazuje, da je empora nastala sočasno s prezidavo ladje. Tudi zvonik je doživel okoli l. 1548 renesančno prezidavo, kar velja zlasti za njegovo vrhno (zvonovo) etažo in streho, dejansko stožčasto kupolo. Na njegovi vzhodni steni je ohranjena sled okoli 2 m nižje strehe, ki s svojimi nagibi dokazuje, da stoji zvonik izven ladjine osi, njegov odbit stenski zidec, ki ga reže ladjin obok iz l. 1546, pa da je starejši od njega. Še bolj kot zvonik je proti jugu zamaknjen presbiterij, zaradi česar je njegova južna stena skoraj izravnana z ladjino. Kot je zvonik vstavljen v ladjino zahodno steno je presbiterij v njeno vzhodno, zaradi česar slavoločna stena pripada njemu in ne ladji. Prednica sedanje zakristije je bila krajša in nižja od nje ter prekrita s pulstasto podaljšano presbiterijevo streho. Iz povedanega izhaja, da je najstarejši del sedanje cerkve njena ladja, ki je bila prvotno okoli 2 m nižja od sedanje. Kolikor se da skozi omet naslutiti njeno gradnjo iz plastovitih klesancev, je še romanska, ni pa brez sondaže določljivo, ali je iz 12. ali 13. stoletja. Za njen vzhodni zaključek smemo po analogijah sklepati na apsidu. Ta cerkev je ob koncu 15. stol. dobila zvonik ter po turški devastaciji l. 1532 doživela korenito obnovo. Med leti 1545—55 so ji predelali in ostrešili zvonik, dvignili in obokali ladjo, vstavili pevsko emporo ter prizidali nov presbiterij z manjšo zakristijo. V baroku je dobila l. 1699 južno, Blaževovo kapelo, l. 1740 severno, Križevno kapelo in l. 1745 sedanjo zakristijo z oratorijem. V letih 1882—83 so cerkev obnovili in zlasti okna gotizirali. Jugovzhodno od cerkve stoji kapela sv. Mihaela. Gre za okrogel karner s polkrožno apsidu, ki ima nerazčlenjene stene s preprostim maltastim venčnim zidcem. Oba oboka sta baročna. Pod apsidu je poznogotski portal, ki je vodil v osarj. Ostale stenske predrine so baročne. V zasnovi je karner morda še iz 12. stoletja.

6. Konjice

Pražupna cerkev sv. Jurija v Konjicah (1146) že s pojavu potrjuje svojo pomembnost. Njena gradbena zgodovina je bogata, vendar nas ne privede pred 13. stoletje. Tudi pri konjiški cerkvi je najstarejša glavna ladja. Ta je bila enako velika kot je danes, vendar za okoli 2 m nižja in ravno stropana. Njeno ohranjeno vzhodno čelo in sled prvotne strehe na zvoniku dokazujejo, da jo je prekrivala dvokapna streha. Za njen vzhodni zaključek ne vemo. Ob koncu 13. stol. so ji prizidali zvonik tako, da so podrli večino ladjine zahodne stene — fasade. Njegov pritlični, rahlo zašiljeni banjasti obok govori za nastanek okoli leta 1300. Bil je za etažo nižji in zgoraj opremljen s 4 zašiljenimi triforami. Njegova mogočna arhitektura ga uvršča med najstarejše in največje zvonike na obravnavanem ozemlju. Med leti 1365—69 so prizidali malce nižjo, obojestransko ravno zaključeno, vendar krajšo grobno kapelo Konjiških gospodov, posvečeno sv. Jakobu, ki so jo s pomočjo podravske bratovščine ŽMB pred l. 1464 spremenili v stransko ladjo s tem, da so jo podaljšali in s 4 loki povezali z glavno. To ladjo pokrivajo 4

križnorebrasti oboki, ki počivajo na bogatih geometričnih in arhitektonskih konzolah in se sklepajo z okroglimi sklepniki, katerih enega krasi celjski, drugega pa konjiški grb. Osvetljevala so jo 3 zašiljena okna (eno je pozneje nadomestil portal), krasile pa le še skromno ohranjene freske. Ob tej priložnosti so dvignili glavno ladjo za okoli 2 m (sled povišave kažejo vsi 4 njeni ogali), jo na južni strani opremili z velikim okroglim oknom, ravno stropali ter jo pokrili z novo streho, ki so jo na severni strani toliko podaljšali, da je prekrila tudi prizidano severno ladjo. Okoli leta 1390 so k tako povišani glavni ladji prizidali nekoliko ožji vendar precej višji presbiterij, katerega čelo počiva na starem ladjinem slavoločnem čelu. V njem živi koncepcija dolgega kora, ki se kaže v plemenitih razmerjih, elegantnih večstopenjskih opornikih in visokih oknih ter križno-rebrastem oboku, ki ga sestavljata 2 poli in 5/8 zaključek. Ob severni strani presbiterija je stala pritlična zakristija (zazidan portal in sled njene pultaste strehe), ob južni pa domnevno vretenaste stopnice (zazidan nizek portal v višini talnega zidca), ki so vodile na njegovo podstrešje. Med leti 1490—1500 je konjiški župnik, savinjski arhidiakon in doblloveški prošt Valentin Fabri (1482—1509) dal obokati glavno ladjo s tem, da je vanjo vdelal notranje opornike in nanje oprl igrivo razgiban mrežasto-rebrasti obok, predelal slavolok ter zamenjal leseno pevsko emporo z zidano, opremljeno z zanimivo speljanim stopniščem skozi južen obočni nosilec in steno. Ker ladje ob tej priliki niso dvignili, pač pa zazidali njeno okroglo okno, ki je zaradi obokanja prešlo na podstrešje, je ostal presbiterij slej ko prej višji od nje (kar je še danes). V 2. pol. 17. stol. so severni ladji prizidali stopnišče, ki vodi na pevsko emporo, ob južni strani glavne ladje pa postavili prvotno rožnvenško kapelo. V 18. stol. so najprej l. 1720 dvignili zvonik za gornjo etažo in ga pokrili s čebulasto-laternasto streho, med leti 1740—49 podrli staro in postavili sedanjo rožnvenško kapelo ter jo freskirali (Anton Lerchinger), po sredini stoletja pa odstranili staro in postavili sedanjo zakristijo z oratorijem, predelanim v 19. stoletju. V teku 1. pol. 18. stol. so cerkev v veliki meri barokizirali, med leti 1880—71 regotizirali, okoli l. 1980 pa konzervatorsko obnovili. V 18. stoletju je ladja dobila svoje sedanje ostrešje, ki se je stlemensko izravnavalo s presbiterijem, ter v enotnem naklonu prekrilo vso cerkev z mlajšo zakristijo in oratorijem vred. S tem se je enovit vtis cerkve povečal, saj ji daje mogočna škrljjeva streha z dvema vrstama svetlobnic impozanten videz, ki ga na vzhodu plemenito zaključuje presbiterij, na jugu slikovito dopolnjuje baročno razgibana kapela, na zahodu markantno poudarja zvonik s svojo čebulasto streho, na severu pa obvladuje sama strešina, ki je vizuelno mnogo pomembnejša kot relativno nizka ladjina stena. Župnišče poleg cerkve je deloma iz 15. stoletja, deloma iz leta 1631.

7. Laško

Za pražupno cerkev sv. Martina v Laškem (1257) lahko upravičeno domnevamo, da je obstajala že v predmadžarski dobi kot misijonska postaja, ki so jo po umiku Madžarov obnovili kot pražupnijo za osrednji del Posavja obakraj Savinje in Save. Bila je patriarškega izvora, čeprav je stala v upravnem središču brežeselske in nato ažvinske posesti. Njena ladja ima tlorisno razmerje 1:1,7, oltarni prostor pod zvonikom pa je kvadratast. Vse kaže, da je prvotna cerkev obsegala srednjo, ravno krito ladjo s 3 južnimi okni, ki se je verjetno zaključevala z apsidom. Po sredini oziroma v 3. četrtini 13. stoletja so ji to odstranili ter prizidali čokat dvoetažen zvonik z neznanim, vendar verjetno pravokotnim oltarnim prostorom. Oba njegova slavoloka in obok v zvonici, ki je bil prvotno za okoli 2,5 višji od ladjinega stropa, govorijo za tako zaporednost nastanka. V zadnji četrtini istega stoletja so prizidali ravno krito severno ladjo z lastno streho, vstavili v srednjo ladjo

leseno zahodno emporo in zaradi tega predelali prvo od njenih oken, ki je odtlej nekaj višje od ostalih dveh. V 1. polovici 14. stoletja je nastala nekaj krajša, obokana južna ladja, sledila je prva povišava srednje ladje, prekritje vse cerkve s skupno sedlasto streho in nadzidava zvonika skoraj do sedanje višine. Ob koncu istega stoletja so leseno zahodno emporo zamenjali z zidano, po sredi 15. stoletja prizidali sedanji presbiterij, v zadnji četrtini istega stoletja pa obokali severno ladjo, ki je bila prvotno ravno stropana, nato pa leseno banjasto obokana, vstavili emporino kamnito stopnišče in prizidali zakristijo. Končno so okoli leta 1500 dvignili glavno ladjo in jo zvezdasto obokali, s čemer so zaključili srednjeveški razvoj cerkve. Iz povedanega sledi, da je sorazmerno velika cerkev v svojem jedru iz 12. stoletja, predpostaviti pa smemo, da je imela skromnejšo prednico iz pomadžarskega obdobja, ko so tu obnovili karolinško misijonsko postajo oziroma matično pražupnijo.

Baročni kapeli sta prizidka iz let 1721 in 1737, stopnišče vzhodno od južne ladje pa je iz okoli l. 1841, enako kot sedanji vrh zvonika z bifornimi zvonovimi linami. Nova zakristija na severni in veža z oratorijem na južni strani ladje sta najmlajša prizidka cerkve iz let 1935—37. Cerkev je torej rezultat kompliciranega vendar gradbeno dobro dokumentiranega razvoja, ki sega vsaj v 12. stoletje. Do leta 1826 jo je obdajalo pokopališče, katerega obzidje so med leti 1842—59 postopoma podrli ter uredili sedanji trg. Na pokopališču je pred cerkvenim vhomom stal do l. 1721 lesen dvojen križ, ki je služil kot cerkveni pranger, južno pa kapela J. Krstnika, okrogel romanski karner z apsidno, obokanima osarijem in kapelo ter strešnim stolpičem, ki so jo podrli l. 1839. Ta kapela je prvotno služila kot krstilnica, kombinirana z osarijem in šele pozneje izključno kot karner. Končno je na pokopališču stala tudi baročna roženvenška kapela iz okoli l. 1710, ki so jo odstranili že l. 1826. Župnišče je markantna stavba z notranjim dvoriščem, ki je nastajala med 2. pol. 13. in 1. pol. 19. stol., kaplanija (beneficiatna hiša sv. Mihaela) je v pritličju iz 16. stoletja, v nadstropju pa iz l. 1839. Vanjo je vzdian figuralen nagrobnik J. K. Valvasorja in njegove žene Emerancije iz leta 1581.

8. Libeliče

Cerkve sv. Martina v Libeličah, ki je pred letom 1154 postala sedež pražupnije, je po sedanjem videzu baročna stavba, ki pa hrani v svojem ladijskem ostenju še srednjeveško zasnovo. Njena ladja namreč obsega tri gradbene faze, zgodnje in pozno romansko ter baročno povišavo, ko so ladjo dvignili za slab meter, zazidali stara in prebili nova okna ter obokali njeno notranjščino. Poleg cerkve stoji okrogel karner z apsidno, ki je poleg jareninskega edini ohranjen na obravnavanem ozemlju. Karner še hrani rekonstruiran polkrožno sklenjen portal, zgodnjegotski okenci s trlistnimi zaključkoma in ob sebi poznogotsko prižnico iz lehnjaka. Notranjščino pokriva pozno-baročen strop, v apsidni so vidni sledovi sočasne slikarije. Dostop v osarij je zazidan. Vse kaže, da je cerkev v jedru iz zgodnjemoranske 1. polovice 12. stoletja, karner pa iz poznoromansko-zgodnjegotske 2. polovice 13. stoletja, medtem ko so zvonik, polkrožno sklenjen presbiterij z zakristijo ter ladjini oboki in pevska empora iz 17. in 1. pol. 18. stoletja.

9. Maribor

Začetek cerkve ap. Tomaža (od okoli l. 1250 J. Krstnika) v Mariboru je povezan z nastankom pražupnije med leti 1130—40. Cerkev je zgradil mejni grof Bernard Spanheimski, pražupnijo pri njej pa ustanovil nadškof, ki je bil tudi njen

prvi patron. Šele pozneje so dobili deželni knezi pravico prezentacije in kolacije, ki sta l. 1506 prešli na krško škofijo, ko je ta postala za 353 let njen inkorporator. Prvotno enoladijsko romansko cerkev iz 2. četrtine 12. stoletja so sredi 13. stoletja prezidali v triladijsko slopno baziliko z osrednjo apsidno, s čemer so njeno prvotno ploskev in višino približno podvojili. Ladje so povezali s po 4 slopastimi arkadnimi loki, od katerih so južni še polkrožni, severni pa že rahlo zašiljeni. Ob koncu 13. stol. so pred zahodno fasado glavne ladje postavili nadstropno emporo, katere pritličje je služilo kot vhodna veža, nadstropje pa kot kapela sv. Katarine. Ta je skozi ves srednji vek predstavljala vase zaključeno prostorsko enoto, ki se je okoli l. 1460 umaknila sedanji pevski empori, s katere so šele po sredini 17. stol. odstranili Katarinin oltar. Prvoten dostop na kapelo je bil po vretenastih stopnicah v severozahodnem kotu veže, poznejši na pevsko emporo pa najprej iz zvonika, od okoli l. 1520 dalje pa preko poznogotskega stopnišča iz glavne ladje.

Ko so mesto po letu 1254 obdali z obzidjem, se je kmalu pojavila potreba po zgraditvi osrednjega opazovalnega stolpa. Ker se je župna cerkev po obzidavi mesta znašla v njegovi geometrični sredini, so se odločili, da ga pozidajo pri njej. Ker pa je pred fasado srednje ladje že stala nadstropna Katarinina kapela, so stolp okoli l. 1325 postavili pred fasado južne stranske ladje. S tem je nastalo pri cerkvi zanimivo posestno sožitje med deželnoknežjo pražupnijsko cerkvijo, ki je starejša od mesta, ter mestnima kapelo in stolpom. Stolp, ki je že v 15. stol. služil tudi za potrebe cerkve, je ostal vedno mestna last, nadstropna kapela pa se je s prezidavo v pevsko emporo spojila s cerkvijo, pri kateri je mesto igralo le vlogo cerkvenega upravitelja (ključarja) ne pa lastnika. Leta 1465 je mestni gradbenik Hans Premer obnovil mestno stražarnico v stolpovi vrhnji etaži, okoli l. 1520 so ga ob povišavi glavne ladje dvignili za zvonovo etažo in mu šele s tem dali značaj zvonika. Po potresu l. 1590 ga je skupaj s cerkvijo popravil mestni gradbenik Ludvik Himmelsteiner, po požaru l. 1601 domačin Benedikt Rore in v letih 1623—24 italijanski priseljenec Paolo della Porta. Po požaru l. 1791 so zvonik znižali na prvotno višino mestnega stolpa, zgradili balkon in dve novi etaži nad njim ter mu nadeli zgodnjeklasicistično fasado, ki jo ima še danes.

Leta 1400 je bilo darovanih 8 ft pf za zidavo župne cerkve, pač za prizidavo presbiterija z nadstropno zakristijo in stopnišnim stolpčicem. Njegova plemenita arhitektura s plastičnim okrasjem kaže na vplive Parlerjeve praške gradbene delavnice. Po prizidavi presbiterija so na novo zgradili tudi večino južne in severne ladje, ki so jo podaljšali do glavne fasade. Med leti 1442—67 so obokali obe stranski ladji ter vzdali pevsko emporo, okoli l. 1520 pa dvignili in obokali še srednjo ladjo ter jo tako višinsko izravnali s presbiterijem. Po požaru l. 1601 so obnovili zahodni del glavne in južne ladje, po požaru l. 1650 pa začeli z barokizacijo cerkve in njene opreme. Do leta 1715 so prizidali stranski kapeli ter med leti 1791—95 zamenjali ostrežje in predelali zvonik. Tako barokizirana cerkev je dočkala l. 1859, ko je postala stolnica lavantinske škofije. S tem v zvezi se je l. 1857 začela njena regotizacija, ki je do leta 1904 odstranila iz cerkve skoraj vse, kar ni odgovarjalo takratnim stilnim načelom, presbiterij pa obdala z vencem plitvih zunanjih kapel, ki pa so jih kmalu po l. 1885 zopet odstranili. Ob tem nastalo škodo je po sodobnih konzervatorskih načelih speljana obnova med l. 1938—40, 1957—61 in 1969 sicer popravila, izgubljenega pa seveda ni mogla nadomestiti.

10. Pilštanj

Pražupna cerkev sv. Mihaela se prvič omenja l. 1167. Med leti 1346—1463 je bila vtelovljena k gornjegrajskemu samostanu, nato do l. 1786 k ljubljanski škofiji, odtlej pa spada pod lavantinsko. Leta 1802 se je njen sedež preselil v Kozje, ki

je postalo središče dekanata. Najstarejši del sedanje cerkve je ladja, h katere severni steni so pred l. 1466 prizidali zvonik s helfenberško kapelo sv. Jurija v pritličju, v 1. pol. 18. stol. obe južni kapeli, med leti 1796—1812 pa so cerkev obnovili; povišali in obokali ladjo, prizidali sedanji presbiterij z nadstropno zakristijo ter dodali severno plitvo kapelo. Nastala je gradbena sestavljenka baročnega videza, ki v ladji domnevno še skriva romansko, vendar brez sondaže sten časovno natančneje nedoločljivo zasnovo.

11. Ponikva

Kraj je nastal ob cesti Celje—Ptuj že pred 11. stoletjem. Ležal je sredi onega posestva, ki leta 1043 ni prišlo v last krškega samostana oziroma l. 1072 škofije. V njem je patriarh, sledeč stari kulturni tradiciji, že v 11. stoletju ustanovil pražupnijo, katere župnik se prvič omenja l. 1236. Leta 1494 je pražupnija z vsemi vikariatami prešla pod upravo novomeškega kapitlja. Obsegala je približno ozemlje sedanje šmarske dekanije. O prvotni precej manjši cerkvi pričajo pred kratkim najdeni temelji njene ladje, vendar pa ni o njej ohranjenih nobenih uporabnih podatkov, ker je stari arhiv l. 1782 pogorel z napol lesenim župniščem vred. Sedanja cerkev je nastala med leti 1732—40. Zunanjščina z zvonikom vred je bila skonstruirana do l. 1758 in cerkev posvečena l. 1760. Pozneje se ni spreminjala, le l. 1887 je dobila sedanje ostrešje, s čemer je zgubila slikovita, kupolasto-laternasta zaključka obeh kapel. Cerkev je od turških časov do leta 1850 obdajal tabor s 4 ogalnimi stolpi, v katerih so stanovali kaplani. Leta 1708 je stal le še eden, ki so ga podrli l. 1850. Župnišče iz l. 1805 je bilo leta 1863 popolnoma prezidano.

12. Ptuj

Pražupna cerkev sv. Jurija stoji na jugovzhodnem obronku Grajskega griča, pod katerim je vodila že v 1. stol. rimska lokalna cesta v dolino Grajene in dalje na vzhod. Primestno pokopališče ob njej je določilo namembnost sedanjega cerkvenega prostora že v pozni antiki. Arheološke najdbe so dokazale, da je na območju sedanje cerkve stala pokopališka bazilika, ki jo je bilo mogoče datirati v sredino 4. stoletja. Preseljevanje ljudstev je Ptuj doživel le še kot skromna naselbina in malo verjetno je, da je preživel naselitev Slovencev. Ko se sredi 9. stol. zopet omenja, je bil že pol stoletja pod frankovsko oblastjo. Za vlade Pribine in Koclja (840—874) so v njem posvetili dve cerkvi, katerih mlajša je verjetno stala na prostoru sedanjega cerkvenega presbiterija ali njegove neposredne okolice. Madžarske zasedbe med leti okoli 900 in 970 gotovo ni preživele, a so jo kmalu nato očitno že obnovili. Dokazana gradbena zgodovina sedanje cerkve se začenja šele z nadškofom Konradom 1. (1106—47), ki je po l. 1122 oziroma 1126 zgradil v razvijajoči se naselbini nov grad in novo cerkev. Enoladijska Konradova cerkev je obsegala 4,5 obočne pole sedanje glavne ladje med pevsko emporo in vzhodno travejo. Južno steno so zgradili iz klesancev in v njej so 3 zazidana romanska okna. Ta stena se proti vzhodu končuje ravno, na zahodu pa stopničasto prehaja v steno zahodne empure. Severna stena ladje je pravo nasprotje južne. Zgrajena je iz lomljencev in ostankov rimske opeke ter je brez oken, končuje pa se na obeh straneh enako kot južna. Povezava sten ladje in empure dokazuje, da je ladja starejša od empure, različni sestav sten pa govori za domnevo, da je severna stena starejša od južne in da je ostanek cerkve iz 11. stoletja. Konradova cerkev je bila ravno krita, imela je 3- ali 4-kapno streho in absido, čeprav je teoretično možen tudi pravokoten oltarni zaključek. Že v 2. pol. 12. stol. je cerkev doživela

prvo povečavo, v njeni tedanji širini in višini so ji prizidali spodnji del sedanje zahodne empore. Ta je zgrajen navzven iz klesancev, navznoter pa iz lomljenцев in plastovito fugiran. Prizidek sta osvetljevali okni v južni steni, enaki onim v ladji. Konradova cerkev je torej dobila enako širok in visok ter skoraj enako dolg predladijski prostor, kakršne v 11. in 12. stol. pogosto srečujemo v severnoalpskem prostoru posebno okrog Bodenskega jezera. Tako povečana cerkev je pod vlado nadškofa Eberharda II. (1201—46) doživela prezidave, ki so njeno zasnovo močno spremenile. Pred letom 1236 so ji zahodni prizidek povišali za 4 m tako, da so ga dvignili nad ostalo cerkev, ter ga pokrili s samostojno 4-kapno streho. Medtem ko so zazidali prvotni okni prizidka, so emporo nad njim osvetlili z velikima bifornima oknoma v južni in z manjšim v zahodni steni ter v severni ustvarili stopniščni dostop nanjo. Tako je spodaj nastala cerkvena veža, zgoraj pa nadškofov oratorij, reprezentančna kapela, ki so jo dvakrat križno-rebrasto obokali, v 3. četrtini stoletja pa poslikali. Ostanke teh stenskih slikarij spadajo med najstarejše pri nas. Sredi 13. stol. so Konradovo cerkev prezidali v triladijsko slopasto baziliko in jo dvignili do višine zahodne empore. Takrat so stare cerkvene stene prebili s po 3 arkadnimi loki, ki se ne ujema z osmi nekdanjih oken. Nova gradnja je bila polimorfna in ne posebno skrbna ter se je očitno naslonila na starejšo zahodno emporo. Povišek obeh sten srednje ladje sega nekoliko nad strešni slemeni stranskih ladij in se ujema s poviškom empore. Vzhodni konec severne stene dokazuje, da takrat cerkve niso podaljševali proti vzhodu, ampak so se zadovoljili s sklepom Konradove cerkve. Ob tej priložnosti je dobila zahodna emporo sedanji portal, oratorij pa okna v povišano glavno ladjo. Ker so ob vzhodna vogala empore oprli fasadni steni stranskih ladij, ki sta se naslonili na njen povišek iz okoli l. 1233, je to še dokaz več, da sta stranski ladji in torej tudi povišava glavne ladje mlajši od poviška zahodne empore. Glavno ladjo so tedaj z emporo vred pokrili z enotno 3- ali 4-kapno streho, stranski ladji pa s pultastima, vendar so južno že po l. 1290 dvignili in trikrat križno-rebrasto obokali.

Nastanek presbiterija lahko postavimo v 1. pol. 14. stoletja. Tlorisno je skoraj enak minoritskemu iz okoli 1270/80, medtem ko govore drugi elementi, ki oblikujejo njegovo prostornino, za pol stoletja mlajši čas. Sestavljajo ga dve kvadratasti obočni poli in 5/8 sklep. Ogled podstrešja dokazuje, da so ob prizidavi presbiterija podaljšali glavno ladjo do sedanje slavoločne stene, tako da sta nastali vzhodni obočni poli stranskih ladij, ki so ju sredi stoletja križno-rebrasto obokali, vendar severno nekaj preje kot južno. Sledovi ometa in konzol dokazujejo, da je bila ob severno steno presbiterija prislonjena pritlična zakristija, oblikovana kot podaljšek severne ladje. Okrog leta 1370 so cerkev znova prezidavali, podrli so Eberhardovo oratorijsko emporo ter v stari romanski zidni obod vdělali sedanjo pevsko emporo. Obenem so prebelili freske iz okoli 1270, odstranili poznoromanske oboke, vdělali v poznoromanski bifori veliki trodelni gotski okni, zamenjali poznoromansko fasadno okno z novim trodelnim gotskim, pustili pa zunanje stopnice in poznoromanski dostop na emporo skozi nadstropje severne stene. Z vzdavo pevske empore se je etažno razmerje v zahodni empori spremenilo, saj je bila poznoromanska veža okoli 1 m višja od sedanjega podkorja. Empora je enako kot slavolok segala do takratnega lesenega ladjinega stropa.

Kmalu po vzdavi pevske empore so dvignili in trikrat križno-rebrasto obokali severno ladjo, njena poznoromanska okna pa zamenjali z visokogotskimi. Gotizacija severne ladje se je končala z izdelavo zahodnega portala, v katerega timpanonu je relief Prestola milosti iz okoli 1390. Z izjemo tega okrasja se ta portal do potankosti ujema z onim v podaljšku južne ladje, zato smemo sklepati, da je imela ob koncu 14. stoletja tudi južna ladja zahodni portal, ki so ga po letu 1415 prestavili na sedanje mesto. Ko so obokali severno ladjo, je bila vsa cerkvena notranjščina z izjemo glavne ladje pokrita z opečnimi oboki. Leta 1415 so južno

ladjo podaljšali za tri obočne pole proti zahodu ter v zadnji uredili krstno kapelo, obenem pa zazidali tridelni gotski okni v južni in poznoromanski dostop v severni steni empore. Mesto tega dostopa so v severozahodnem kotu podkorja zgradili stolpič s stopnicami na pevski kor in podstrešje. Zadnje dejanje gotike se je izvršilo v poznem 15. stoletju. Takrat so dvignili zahodno emporo in glavno ladjo za okoli 2,5 m do višine presbiterija, podaljšek južne ladje pa na sedanjo višino ter obokali še glavno ladjo. Bazilikalna stopnjevanost cerkve, ki jo je 14. stol. zbrisalo, je znova postala očitna. Ladja je dobila v obeh stenah po 4 manjša okrogla okna nad stregama stranskih ladij, empora pa dve večji v južni steni, da sta osvetlili shrambo, ki je nastala ob njenem povišanju nad pevsko emporo. Takrat so nadzidali tudi fasado, jo prepasali z venčnim zidcem in zaključili s strmim trikotnim čelom. Vanjo so vdrali rahlo zašiljeno okno, kamnoseško okrašeno roze-to in majhno okroglo lino, ki osvetljuje vrh podstrešnih stopnic.

V 16. in 17. stoletju je cerkev doživela le manjše spremembe. Leta 1684 je v požaru zgubila stolp nad presbiterijem, v zameno pa začela uporabljati mestnega iz 2. pol. 16. stol., ki stoji pred cerkvijo. Leta 1698 so zgradili stopnišče, ki vodi iz severne ladje na pevsko emporo ob njeni severni steni. Po letu 1660 so severno ladjo v podaljšku obogatili z Rupertovo kapelo, južno ladjo pa v podobnem prizidku s Katarinino, ki je bila nekaj nižja od sedanje Križeve. Pravo barokizacijo je cerkev doživela v 18. stoletju. Začela se je l. 1712 s postavitvijo strešnega stolpiča na vzhodnem koncu presbiterija. Leta 1720—21 so Katarinino kapelo prezidali in spremenili v Dizmovo, leta 1734—35 je nastala severna kapela sv. Frančiška, med leti 1735—44 so barokizirali cerkveno zunanjščino in zamenjali zakristijo, leta 1737—38 so Rupertovo kapelo predelali v kapelo ŽMB, leta 1742 so obnovili cerkveno notranjščino ter postopoma zamenjali 9 od 14 oltarjev in prižnico, leta 1772—75 so prizidali sedanjo Dizmovo kapelo, do leta 1777 pa spremenili dotedanjo Dizmovo kapelo v Križevo. Na začetku 19. stoletja je cerkev doživela zadnje spremembe, ki jih lahko še smatramo za baročne oziroma postbaročne, predvsem pa zamenjala glavni oltar. Z letom 1840 se je začela njena regotizacija, ki je med leti 1860—80 dosegla svoj višek. Njenih posledic se je cerkev rešila šele z obnovami v letih 1968—69 na zunanjščini in 1981—86 v notranjščini, ki so ji vrnile dobršen del njene nekdanje pričevalnosti.

Leta 1314 se ob cerkvi omenjajo župnišče, pokopališče in karner sv. Mihaela s polkrožno zaključeno apsidno, ki so ga l. 1776 podrli. Pokopališče je obdajalo obzidje, ki ga je na vzhodu varoval stolpič, na zahodu pa mestni stolp s kapelo J. Krstnika v pritličju, ki so jo l. 1705 ukiniteli. Župnišče je sestavljeno iz gotskega in renesančnega trakta s skupno poznobaročno fasado iz leta 1772. Po ukinitvi pokopališča leta 1775 so prostor okoli cerkve postopoma izravnali in leta 1830 spremenili v sedanji cerkveni trg.

13. Radgona

Pražupna cerkev sv. Ruperta, ki se prvič omenja l. 1182, je stala na severnem pobočju grajskega griča v Gornji Radgoni. Podrli so jo leta 1545, potem ko so po letu 1495 prenesli sedež pražupnije k cerkvi J. Krstnika v mesto onkraj Mure. Podatkov o porušenih cerkvi ni, ve pa se, da je bila po l. 1470 taborsko utrjena. Sedanja župna cerkev sv. Petra, omenjena leta 1446 kot sedež (beneficiatne) kaplani-je in l. 1607 vikariata, je v sedanji stavbi iz let 1813 in 1890.

14. Rogaška Slatina

Pražupnija sv. Križa v Rogaški Slatini, ki se prvič omenja l. 1303, se je, po patrociniju sodeč, v 2. pol. 12. stol. izdvojila iz ponikvanske, zato so imeli patriarhi njen patronat vse do l. 1393, ko so ga izročili skupaj s ponikvanskim, laškim in nekaterimi drugimi Celjanom, obdržali pa seveda pravico konfirmacije in instalacije. Leta 1756 je postala sedež dekanata, a ga je že l. 1789 oddala Rogatcu, sama pa ostala le glavna župnija. Njena prvotna cerkev, ki so jo podrli l. 1863, je imela čokat pravokoten zvonik, pokrit z nizko osemstrano korenasto streho, pravokotno ladjo s prizidanima, enako visokima, $3/8$ sklenjenima kapelama ter ožji toda malce višji, $3/8$ sklenjeni presbiterij, ki sta ga obstopali nižja kapela Božjega groba in zakristija z oratorijem. Nerazčlenjen zvonik debelih sten, ki so se trikotno zaključevale, je hranil pod zunanjim ometom staro slikarijo, predirale pa so ga enojne polkrožno sklenjene zvonove line. V zvonico so vodile tri stopnice, iz nje v ladjo pa še pet, tako da je njen tlak ležal skoraj 2 m pod nivojem pokopališča. Vsi vhodi so bili polkrožno sklenjeni, okna pravokotna. Glavni portal je nosil letnico 1742. Ladijsko zunanjščino je krasilo 14 naslikanih postaj križevega pota. V severni kapeli sv. Mihaela je bila grobnica, južna pa je pripadala bratovščini ŽMB. Cerkev je l. 1684 premogla 4 posvečene oltarje, leta 1756 pa 5. Do začetka 18. stol. je na pokopališču še stal zanemarjen karher s kapelo sv. Mihaela. Cerkev so zadnjič obnavljali l. 1850 v notranjščini in l. 1852 na zunanjščini, a jo deset let pozneje podrli. Zaradi pomanjkanja vsakršnih strokovnih podatkov je njena gradbena zgodovina težko opredeljiva, po veduti iz leta 1834 pa lahko sklepamo, da je bila ladja romanska, zahodni zvonik zgodnjegotski iz okoli 1300, presbiterij iz začetka 17. stoletja, obe baročni kapeli iz 1. četrtnine 18. stoletja in oba presbiterijeva prizidka izpred leta 1756. Karner sv. Mihaela so na začetku 18. stol. porušili, nadomestila ga je istoimenska kapela z grobnico. Sedanja cerkev je triladijska bazilika s prečno ladjo, zgrajena v letih 1863—66. Načrte zanjo je pripravil graški arhitekt Jožef Schöbl, zgradil pa furlanski gradbenik Luigi Madile. Župnišče nad cerkvijo je iz l. 1825, kaplanija pa iz leta 1805.

15. Slivnica

Iz hoče pražupnije sta se do začetka 12. stoletja izdvojili pražupniji v Konjicah in Slivnici (1148), ki sta se medsebojno dokončno razmejili leta 1251. Arhitektura slivniške cerkve uporablja rimske spolije, kar govori enako kot v Hočah, za bližino antičnih ostalin, tritračna pleteninasta ornamentika pa za obstoj starejšega kulturnega objekta, morda še izpred madžarskega 10. stoletja. Sedanja stavba, ki je v osnovi romanska, nam ponuja zanimivo gradbeno zgodovino. Najstarejša je ladja, ki hrani v južni steni 2 lijakasti, iz peščenčevih klesancev izdelani okni z uporabljeno rimsko spolijo, tritračno pleteninasto ornamentiko z motivom enakokrakega križa in plastovito gradnjo iz ploskega lomljenca smerniške in spikatne strukture. Ogled podstrešja dokazuje, da je bila ladja prvotno za skoraj 2 m nižja, ravno stropana in nekaj krajša. V južni steni je imela tri okna, v zahodni polkrožno sklenjen, paličasto profiliran portal, na vzhodu pa neznan oltarni zaključek. Zahodna fasada dokazuje, da so cerkev v 14. stol. gotizirali. Njeno ladjo so za slavoločni del podaljšali proti vzhodu, oltarni zaključek zamenjali s presbiterijem, ki je bil ožji in krajši vendar enako visok kot današnji, ter v zahodno fasado vdrali zašiljeno okno, ki sedaj služi kot vhod na podstrešje vhodne veže. Enopolen, $5/8$ sklenjen presbiterij je za okoli 2 m presegal ladjo. Nastavek njegove severne stene, ki je trdno povezan s slavoločno, je jasno viden na presbiterijevem podstrešju. Taka cerkev je po letu 1450 dobila sedanji zvonik, ki je stal vzpo-

redno, vendar okoli 2 m stran od presbiterija. Donatorstvo lokalnih fevdalcev je v letih 1523—24 povzročilo nastanek sedanjega presbiterija, ki je na severu porabil stenski nastavek starega, na jugu pa se je naslonil na zvonik. To pa je povzročilo okoli enometerski zamik cerkvene osi, saj je presbiterij na južni strani za toliko presegel širino ladje. Presbiterij je slejkoprej ostal za okoli 2 m višji od ladje, stara slavoločna stena pa je bila podaljšana do zvonika in v ločnem delu poznogotsko predelana. Presbiterij pokriva opečen dvopolen križnorebrasti obok s $3/8$ zaključkom, ki raste neposredno iz sten in nosi letnico 1524. Zunaj ga obstopajo igrivo oblikovani oporniki. Ob zvoniku, katerega pritličje so spremenili v zakristijo, nadstropje pa v oratorij, so postavili stopnišče z molilno emporo za donatorsko družino. V 17. stoletju so pred zahodno fasado postavili odprto vhodno vežo, v 18. pa ladjo višinsko izravnali s presbiterijem, jo banjasto opečno obokali, prizidali nižji pravokotni kapeli, predelali ladjina okna, vdělali zidano pevsko emporo ter vso cerkev enotno ostrešili. Nekoliko pozneje so vhodno vežo zaprli ter nadzidali in čebulasto-laternasto ostrešili zvonik. Cerkev, ki je nekaj globlja od okoliškega terena, je v 19. stoletju doživela le manjše spremembe. Danes se nam predstavlja kot arhitektura, ki ji gradbeno lahko sledimo do okoli leta 1200, za kar govori tudi enovito romansko ostenje ladje. Oba pleteninska reliefa, eden organske drugi geometrične narave, sta morda še ostanka predmadžarske cerkve, zagotovo pa njene naslednice iz okoli leta 1100. Na vprašanje, ali je od nje ohranjena še kaka sled v sedanji cerkvi, se brez arheoloških sond ne da odgovoriti. Precej veliko župnišče blizu cerkve je manj zanimivo poslopje iz 18. stoletja, ki ga je l. 1818 pvečeval mariborski gradbenik Mihael Marek.

16. Stari trg

Kot se je iz šmihelske pražupnije pred sredino 12. stoletja izdvojila libeliška, se je iz šmartinske pred koncem 11. stoletja starotrška ter se ustalila pri grajski cerkvi sv. Pankracija na Gradu nad Starim trgom. Medtem ko so gospostvo Grad posedovali Ažvini do l. 1135/40, Spanheimi in Traungavi do l. 1192, Andechsi do l. 1251, patriarhi do l. 1363 oziroma formalno do l. 1420 in deželni knezi do l. 1587, pa je cerkev s svojim imetjem pripadala belinjskemu samostanu do okoli l. 1180, Andechsom do l. 1228, patriarhom do l. 1363, deželnim knezom do l. 1533, nato pa ljubljanski škofiji. V gradu poleg cerkve so sočasno prebivali ministeriali in župniki, ki so med leti 1228—1304 opravljali celo vicedomske posle za patriarhe. To sožitje med svetno in cerkveno upravo na Gradu se je kazalo tudi v arhitekturi cerkve, ki je služila obema namenoma. Odtod njena nenavadna oblika, ki je dobila svojo dokončnost šele v 2. četrtini 13. stoletja. Ažvinski grad iz 11. stoletja je bil napol lesen. Imel pa je zidano obzidje, bergfrid in hišo z dvorano. Obzidje je večinoma zamenjal v začetku 16. stoletja z današnjim, bergfrid je ohranjen v pritličju zvonika, grajska hiša pa služi kot zasnova sedanje cerkvene ladje, katere prvotno višino izdajajo marmorni ogalniki. Prvotna dvorana, ki je služila grajskim kulturnim pa tudi reprezentančnim namenom, je bila kvadratasta in pokrita z lesenim stropom, ter se kot Pankracijeva cerkev omenja leta 1164. Situacija se je na Gradu spremenila, ko je julija 1228 tu umrl istrski grof Henrik Andeški in bil v cerkvi pokopan. Njegov brat patriarh Bertold (1218—51), ki je za njim podedoval slovenjegraško ozemlje, je nad bratovim grobom postavil sedanjo cerkev s tem, da je prezidal dvorano, ki odtlej služi izključno kulturnim namenom, kar poudarja tudi napis na portalu. Kvadratasti prostor se je z dvigom spremenil v skoraj kockasto prostornino, ki jo pokrivajo 4 križno-rebrasti oboki, oprti na mogočen osrednji steber. Enovit prostor sta osvetljevali rahlo zašiljeni okni v vzhodni steni, v zahodni se je pojavil nov, zelo visok in zašiljen portal z brstnima

stebričema, v severni je prvoten nadstropen vhod v hišo nadomestil portal, ki je vodil na patriarhovo molilno emporo, v južni pa so v 15. stoletju prebili portal, ki služi za dostop v gotsko zakristijo.

V habsburško-goriški vojni je bil grad julija 1308 poškodovan in nato za 100 ft popravljen. Verjetno so takrat lesene dele gradu vsaj deloma zamenjali z zidanimi. Še preden so patriarhi dokončno zgubili grad, so se župniki z njega med leti 1335 in 1363 preselili v Stari trg, kjer so postavili novo župnišče in tik nad njim sožupno cerkev sv. Radegunde. Odtlej so na gradu živeli samo še dežel-noknežji upravniki, pa še ti so se raje zadrževali v bližnjem Slovenj Gradcu v poslopju, ki je nastalo ob zahodni stranici mestnega obzidja ter bilo med leti 1470—93 prezidano v manjši grad, ki se ga je že pred letom 1542 oprijelo ime Rotenturm. Grad so sicer leta 1477 utrdili, vendar so ga Madžari leta 1489 zavzeli in močno poškodovali, tako da so njegove ruševine šele okoli leta 1493 zopet obnovili. Vse kaže, da so takrat popravili le bergfrid, cerkev in postopoma obzidje, vse ostalo pa pustili propasti. Močno poškodovano cerkev so na novo opečno obokali, nekoliko dvignili obodno zidovje ter pozneje notranjščino poslikali. Severni portal so zazidali, v Bertoldovem povišku južne stene pa prebili dve okrogli okni. Takrat je nastala tudi duhovniška hiša, ki zbuja določeno pozornost zaradi svojih dveh okroglih oken. V teku 1. pol. 16. stol. so cerkev taborsko utrdili, po sesutju bergfrida l. 1652 pa ga l. 1669 znova pozidali kot zvonik. Med leti 1690—95 so prizidali enako visok vendar ožji, 3/8 sklenjeni presbiterij z grobnico, zaradi česar so zazidali obe ladjini vzhodni okni ter predelali njeno vzhodno občno polo. V 1. četrtini 18. stoletja so vdělali pevsko emporo, v 2. četrtini pa postavili ob južni ladjini steni »svete stopnice« kot zadnjo postajo Križevega pota, ki se vije od cerkve sv. Radegunde do sem. Ker je cerkev sv. Pankracija stala v grajskem kompleksu, ni bilo okoli nje pokopališča. To je ležalo pod hribom, kjer je v teku 14. stoletja nastala Radegundina cerkev s kripto pod presbiterijem ter 4 grobnimi kapelami okoli sebe, med njimi ono sv. Mihaela, ki je bila leta 1652 že opuščena. Bližnje markantno župnišče s starejšo zasnovo je iz leta 1626. Na Grad vodi križev pot s 14 postajnimi kapelami, katere reliefi so delo J. J. Mersijeve slovenjegraške kiparske delavnice iz okoli leta 1770.

17. Strmec — Nova cerkev

Pražupna cerkev sv. Lenarta (Nova cerkev) v Strmecu je v zasnovi romanska stavba. Sestavljena je bila iz precej nižje ladje, ki je v celoti ohranjena, in vzhodnega zvonika, katerega ostenje je vključeno v sedanji presbiterij. Na podstrešju so od tega zvonika še vidni deli treh sten in nastavka četrte, vzhodne, na katera se naslanja presbiterij. Tega so prizidali okoli l. 1520 sočasno s sedanjim južnim zvonikom. Ker je bila ladja precej nižja, je presbiterij segal visoko nad njeno streho in imel zato ometano čelo. Pred letom 1729 so prizidali kapeli, leta 1729—30 dvignili in obokali ladjo ter l. 1765 prizidali zakristijo z oratorijem. Leta 1795 je celjski slikar Janez Cimbol poslikal notranjščino. Cerkev je imela kripto, ki so jo leta 1738 še uporabljali. Najstarejša stavbna zgodovina cerkve je razvidna iz njene gradbene strukture. Ladjino ostenje govori za njen nastanek sredi 12. stoletja, zvonikovo plastovito klesančasto pa za sredino ali 3. četrtino 13. Zvonik so k ladji prizidali tako, da so ga vstavili v njeno vzhodno stranico, ki jo je s svojim ostenjem v celoti zasedel. To je pogojilo nastanek tlorisno zajetnega in čokatega zvonika, ki je komaj presegal višino sedanjega presbiterija. Ali je bila njegova zvonica vase zaključena, bila podaljšana v apsidu ali pa pravokoten oltarni prostor, se brez arheološke sondaže ne ve, verjetno pa se je ladja pred prizidavo zvonika zaključevala z apsidu. Iz tega sledi, da je strmška cerkev enako kot laška

postala kornozvonična šele naknadno, prvotno pa je premogla le strešni stolpič. Obdajalo jo je taborsko obzidje iz zadnje četrtine 15. stoletja, ki je do leta 1834 služilo kot pokopališko, odtlej pa le kot ogradno. Vanjga so vključeni: župnišče, kaplanija, mežnarija in kapela sv. Mihaela z osarijem. Ta je poznogotska in postavljena na mestu starejšega karnerja. Leta 1783 eksekrirana, služi odtlej za skladiščne in druge pomožne namene. Župnišče podkvastega tlorisa je v osnovi iz 16. stoletja, a je bilo l. 1783 popolnoma prezidano. Cerkev, ki se je imenovala tudi v Samoti, se posredno omenja že okoli leta 1173 kot župna (desetinska), nastala pa naj bi po tradiciji leta 1141, kar verjetno odgovarja resnici.

18. Šempeter

Pražupna cerkev v Šempetru pri Savinjskem mostu (1131/39), prvotni sedež pražupnije Saško polje, je v zasnovi romanska, kot to dokazuje plastovita gradnja iz klesancev njene ladje. Ta se je proti vzhodu zaključevala z absido, katera slavolok so odstranili šele leta 1859, ko so podrli nekoliko širši, 5/8 sklenjeni presbiterij iz konca 15. stoletja. Takrat so postavili tudi zvonik z zašiljenim portalom v nadstropju. Cerkev, ki je bila po letu 1256 sedež stalnega vikarja, se je leta 1357 spremenila v sožupno cerkev Žalca in šele leta 1783 zopet postala sedež župnije. Zato je do srede 18. stoletja ostala nespremenjena. Leta 1767 so barokizirali ladjo in presbiterij ter prizidali severno kapelo, leta 1794–96 so morali od strele poškodovani zvonik nanovo zgraditi, leta 1859 so podrli barokizirani gotski presbiterij (pri čemer so se pokazali sledovi nekega požara) in postavili novega, ki je sedaj del ladje, k tej pa so l. 1880 prizidali južno kapelo. Šele l. 1913 so cerkvi prizidali sedanji presbiterij, potem ko so onega iz leta 1859 spremenili v vzhodni del ladje. Ohranjena gradbena struktura ladje govori za sekundarno gradnjo, ki je v pozni romaniki nadomestila njeno predromansko prednico iz pomadžarskega obdobja. Župnišče iz leta 1711 je bilo leta 1902 temeljito prezidano.

19. Škale

Pražupnija Škale se prvič omenja leta 1154, a sega vsaj v 1. pol. 12. stol. Njena, leta 1960 porušena cerkev sv. Jurija je bila v zasnovi ladje še romanska, sicer pa je imela poznogotski presbiterij in ob njega prislonjen zvonik iz leta 1607. Ob rušenju presbiterija se je v njegovi vzhodni steni pokazalo poznogotsko okno iz lehnjaka z močnim žlebastim profilom, ki je dokazovalo, da je bil popolnoma barokizirani presbiterij v zasnovi vendarle poznogotski. Cerkev so namreč leta 1722 barokizirali. Takrat so dvignili in obokali ladjo, preobokali presbiterij in prizidali obe stranski kapeli ter ji s tem dali baročen videz.

20. Šmartno

Pražupnija sv. Martina, ki se prvič omenja leta 1106, je bila patriarškega izvora. Leta 1459 so postali deželni knezi njeni prezentatorji in kolatorji, konfirmator pa je ostal patriarh. Njena cerkev je v teku stoletij izoblikovala kompliciran stavbni sestav, ki nas privede do njene romanske zasnove. Najstarejši del cerkve predstavlja njena srednja ladja brez zahodne obočne pole, ki je bila za 1.2 m nižja od sedanje in ravno stropana ter se je proti vzhodu najverjetneje apsidalno zaključevala. Ohranjeni belež na podstrešju z vrezano plastnico govori za romansko poreklo, vendar verjetno že za začetek 13. stoletja. To ladjo so po l. 1500 po-

daljšali za zahodno tretjino, jo dvignili za 1.2 m in poznogotsko obokali s 4 polami mrežasto-rebrastega oboka brez sklepnikov, ki počivajo na močnih notranjih polstebrasto zaključenih opornikih, jo z zunanje strani obelili ter ji na južni steni naslikali fresko, ki je verjetno predstavljala sv. Krištofa. Po požaru leta 1638 so ji prizidali ozki vendar enako visoki in ravno zaključeni stranski ladji, ki sta križno-grebenasto obokani in s 4 pari zašiljenih lokov povezani z glavno ladjo. Ta je ob tem zgubila originalno vzhodno steno s starim oltarnim zaključkom ter dobila nov presbiterij. Ob postavitvi zvonika leta 1657 je srednja ladja zgubila še svojo zahodno fasado. Ob postavitvi sedanjega presbiterija v 1. pol. 18. stol. so odstranili prejšnjega, ki je bil ožji in nižji, kot to dokazuje sistem stenskih priključkov na slavooločni steni. V podaljšku stranskih ladij sta sočasno nastala nadstropna prizidka s krstno kapelo in zakristijo v pritličju ter dvakrat križno obokanima oratorijema v nadstropju. Oba podaljška in nekoliko daljši presbiterij so se ravno zaključevali in bili enako visoki kot ladje. Medtem ko podaljška pokrivajo kamniti oboki, pa presbiterij opečen, vsajen na vrh njegovih sten. Takrat je zidana pevska empora zamenjala leseno, pravokotna baročna okna pa po tri zašiljena stranskih ladij. Okoli leta 1845 so končno dvignili vse obodne cerkvene stene, izdelali njen 3/8 zaključek s tem, da so povezali njene vzhodne ogale, kupolasto preobokali vzhodno presbiterijevo polo, predelali še nekatera zašiljena okna in vrata v pravokotna, povišali zvonik in vstavili nov glavni portal z letnico 1844. Cerkev, ki je brez vsake stenske členitve, je posebno v ladijskem delu nasuta, saj so njena ponovno zašiljena okna globoko pri tleh. Prav ta zleknjenost pa daje cerkvi kljub njenemu baročnemu videzu vtis starodavnosti, ki jo v svojem gradbenem jedru skriva, čeprav ta kot sekundaren dejavnik ne sega več v čas nastanka te matične pražupnije.

21. Velika Nedelja

Pražupna cerkev sv. Trojice (Nedelje) v Veliki Nedelji je kot kapela obstajala že pred letom 1199. Obsegala je sedanjo banjasto obokano zvonico in apsidno. Friderik III. Ptujski jo je kmalu po tem letu s prizidavo ladje spremenil v cerkev, ki ji je njegov senior salzburški nadškof Eberhard II. priznal določene župnijske pravice v okviru pražupnije Ptuj, njen patronat pa zaupal Frideriku. Ta je pri njej okoli leta 1210 ustanovil križniško komturijo s hospitalom Device Marije ter ji odstopil patronat in pripadajočo polovično desetino. Patronata ji sicer njegov sin Friderik IV. leta 1222 ni priznal, zato pa ponovno potrdil skupaj z ženo ter nečakoma Friderikom V. in Hartnidom II. leta 1235, nakar jo je isti nadškof leta 1236 posvetil kot popolno župnijo ter jo vtelesil h križniškemu redu, obdržal pa do nje pravico investiture (instalacije) in vizitacije. K prvotnemu patrociniu se je že takrat ali pa še verjetneje po veliki prezidavi okoli leta 1280 pridružil patrocinijski Device Marije, kateremu je bil najprej posvečen križniški hospital (tako 1273), ki pa se je po prenovi prenesel tudi na cerkev (scta Maria Virginis in Sancto Dominico 1283). Cerkev je torej v 1. pol. 13. stol. obsegala mlajšo ladjo in starejšo kapelo, ki so jo spremenili v pravokoten korni prostor z nekoliko podolgovato apsidno, s čemer je nastala cerkvena zasnova, kot jo pri nas sicer ne srečamo. Tlorisno ji je podobna le ona pri cerkvi sv. Vida v Dravogradu iz okoli l. 1170, le da gre tam za zasnovo s kornim zvonikom in apsidno. Medtem ko je bila ladja ravno krita, je bil korni del verjetno že takrat banjasto obokan, ožjo in nižjo apsidno pa je pokrivala nekoliko pategnjena polkupola. Od te prvotne cerkve je ohranjenega nekaj figuralnega okrasja. Gre za moški glavi apotropičnega izvora, od katerih ona na jugovzhodnem ogalu ladje izvira iz zahodne fasade prvotne kapele, in dokolenski relief bradatega moža neznanega pomena. To figuralno okrasje,

posebno upodobitev moža, precej spominja na ono v protestantski cerkvi v Kercsi iz konca 12. stoletja, kar zbuja domnevo, da je madžarskega izvora. Tu je tudi okrogel marmornat krstilnik, okrašen s 4 ženskimi glavami, ki je nastal takrat, ko je cerkev postala župna.

Tako oblikovana cerkev je okoli leta 1280 doživela svojo prvo veliko prezidavo. Predvsem so pravokoten korni prostor s komaj nekaj več kot 1 m debelimi stenami stolpasto nadzidali za nadstropje, ladjo pa podaljšali in na zahodnih ogalih opremili s talnim zidcem. Ob tem so staro ladjo malce dvignili in strmo ostrešili, kot to dokazuje sled njene strehe, ki sloni kot prva na zahodni steni zvonika. Medtem ko kaže romanski del zvonika sicer nepravilno vendar plastovito izvedeno gradnjo, kaže zgodnjegotski polimorfno gradnjo in uporabo drugačnega kamnja. Sega nekoliko preko zašiljenih, trilstno zaključenih lin v vseh treh prostih stenah, v zahodni pa hrani pravokoten ostrorob, sedaj zazidan prehod na prvotno ladjino podstrešje. V osi apsida je še prvotno, polkrožno sklenjeno okno, katerega svetlobni okvir pa je bil takrat v temenu odbit, tako da ustvarja gotski svetlobni učinek. Z opisano prezidavo je cerkev postala skoraj enkrat večja, na vzhodu pa je dobila zvonik, ki je komaj presegal sleme ladjine strehe. Mnenje dr. M. Zadnikarja (*Romanika v Sloveniji*, Ljubljana 1982, p. 372–375) o enovitem nastanku cerkve kot posebnem romanskem tipu se s podrobnim pregledom podstrešja izkaže za zmotno, ker njen nastanek v resnici razpada v dve fazi: starejšo romansko s podfazama iz 3. tretjine 12. in začetka 13. stoletja ter mlajšo zgodnjegotsko iz okoli leta 1280, ki obsega prvo nadstropje zvonika in prvo povečavo ladje.

Nadaljni razvoj cerkve ni problematičen. V pozni gotiki in renesansi so dvakrat predelali sedaj zazidani apsidini stranski okni in prizidali zakristijo, katere pultasta streha je slonela na severni steni zvonika in ladje. Med leti 1674–98 so ladjo drugič podaljšali, povišali in obokali, v podaljšek vzdicali pevsko emporo z bogato štukirano fasado, povišali zvonik, prizidali severno kapelo in postavili vhodni veži pred zahodnim in južnim ladjinim vhodom. V 1. pol. 18. stol. so ladjino ostenje še nekoliko opečno nadzidali, zamenjali južno vežo s kapelo, oratorijsko nadzidali zakristijo in vso cerkev opasali z bogato profiliranim venčnim zidcem. V 2. pol. 18. stol. so pribavili večino sedanje opreme, z zaprtjem slavoloka okoli l. 1780 so vzhodni del cerkve spremenili v kapelo Matere Božje, ki sta jo l. 1831 poslikala graška slikarja brata Kreuzerja. Sedaj je v njej krstilnica.

Na obzidanem pokopališču je stal od leta 1236 karner sv. Mihaela in od l. 1572 kapela sv. Ane. Karner je bil okrogel in opremljen s polkrožno apsidno. Oba so podrli ob opustitvi pokopališča leta 1787, tega pa so do leta 1838 splanirali, ker je precej presegal talni nivo cerkve. Baročno nadstropno župnišče je iz let 1749–51, a je bilo obnovljeno l. 1838. V več sobah hrani štukaturo, v pritlični sobani pa stropno slikarijo mitološkega Olimpa.

22. Videm ob Savi

Pražupnija sv. Ruperta je nastala po letu 1043, a se prvič omenja šele l. 1155. Njena stara cerkev je bila enoladijska, velika okoli 14 × 7 × 6 m, imela je zvonik na zahodni, kapelo na južni ter presbiterij z zakristijo na vzhodni strani. Poznogotsko prezidana ladja z ravnim stropom je bila v osnovi še romanska, zvonik v spodnjem delu zgodnje- in v zgornjem pozno-gotski, presbiterij poznogotski, obokana Francišškova kapela in zakristija pa baročni. Zvonik je imel v spodnjem kvadratnem delu 1.6 m debele stene, v zgornjem oktogonalnem pa 0.8 m. Pokrivala ga je čebulasta streha. Leta 1891 so to cerkev razen spodnjega dela zvonika podrli, prostor za preko 2 m nasuli in do l. 1897 postavili sedanjo, proti zahodu

obrnjeno cerkev. Ta je neoromanska, enoladijska, s prečno ladjo in 5/8 presbiterijem. V njenem zvoniku so še ohranjeni ostanki starega zvonika z nastavkom osemstranega nadstropja. Okoli cerkve je bilo do leta 1831 pokopališče.

23. Žalec

Kraj se omenja leta 1182 kot Žalec-Nova vas, vikariat leta 1213, župnija pa leta 1260, ko je patriarh potrdil njeno vtelovitev k stiški cisterci. Po turških oplenitvah leta 1471 in 1480 so prvotno cerkev poznogotsko obnovili ter jo na zahodu opremili z zvonikom z letnico 1518, na vzhodu pa s plitvo 3/8 sklenjenim presbiterijem brez opornikov. Okrog cerkve so med leti 1499 in 1524 postavili taborsko utrdbo z ogalnimi stolpi, ki pa je le še skromno ohranjena. Po letu 1670 so ob južni strani ladje zgradili bogato štukirano kapelo sv. Lucije, v 2. četrtini 18. stoletja pa so vso cerkev barokizirali in na novo opremili ter ob severni strani presbiterija postavili novo zakristijo z oratorijem. Leta 1898 so najprej dvignili in obnovili zvonik po načrtih graškega arhitekta Hansa Pascherja, nato pa podrli staro cerkev ter med leti 1903—06 zgradili sedanjo neorenesančno, ki so jo postopoma opremljali vse do leta 1930. Ohranjen jugovzhodni obrambni stolp je iz začetka 16. stoletja, župnišče iz začetka 17. in beneficijna hiša s kamnoseško bogatim portalom iz leta 1733. Podružnična, od leta 1799 pokopališka cerkev sv. Kancijana na vzhodnem robu kraja, ki ima pravokoten presbiterij in kaže plastovito gradnjo iz klesancev, je renesančna stavba iz 1. pol. 16. stol., s kapelama iz konca 17. stol. in z zvonikom iz 1. pol. 18. Po patrociniju sodeč, je sedanja cerkev nadomestila starejšo kapelo srednjeveškega izvora.

Kratek oris pražupnijskih cerkva dokazuje, da za dve izmed njih (Ponikva, Radgona) nimamo uporabnih podatkov in jih zato v sumariju ne moremo upoštevati, čeprav lahko z gotovostjo trdimo, da sta bili enoladijski, opremljeni z absidama, za drugih pet pa imamo toliko posrednih podatkov (Gornji grad, Rogaška Slatina, Škale, Videm in Žalec), da lahko približno rekonstruiramo njihove zasnove. Tudi pri teh gre z izjemo Gornjega grada za enoladijske cerkve, katerih tri so v pozni gotiki (Škale, Videm, Žalec), ena pa okoli l. 1600 (Rogaška Slatina) zamenjale svoje prvotne (apsidalne) oltarne prostore z eno- in dvo-polnimi presbiteriji. Pri Gornjem gradu je šlo za sekundarno fazo njenega nastanka, za samostansko triladijsko slopno baziliko s 3 absidami, pri kateri pa ni izključena možnost, da je za srednjo ladjo uporabila svojo enoladijsko prednico oziroma njeno zasnovo. Samostanska cerkev namreč ni, kot nekateri trdijo, nastala ob že obstoječi pražupni cerkvi ampak iz nje oziroma na njenem mestu. Od preostalih 16 pražupnijskih cerkva so le one v Dravogradu (po nedavni zamenjavi renesančnega presbiterija z rekonstruirano absido), Starem trgu in Veliki Nedelji ohranile svoje celotne, čeprav več ali manj prezidane zasnove, ostalih 13 pa le ladje, kar dokazuje, da so bile te najmanj izpostavljene menjavam. Vendar moramo tudi pri njih upoštevati dvofaznost, saj so najstarejše med njimi v teku 12. in 13. stoletja zamenjale svoje prvotne manjše ladje za večje (Hoče, Jarenina? Konjice, Libeliče, Ptuj, Slivnica, Šempeter, Šmartno), nato pa jih le še podaljševale in poviševale (Hoče, Libeliče, Maribor, Ptuj, Slivnica, Šempeter Šmartno, Velika Nedelja) ter širile s prizidavo stranskih ladij (Konjice, Laško, Maribor, Ptuj, Šmartno). Razen ladij so pri nekaterih cerkvah obstajali ali pa do konca 13. stoletja nastali še drugi stavbni deli: v Hočah že v prvi fazi kripta in nad njo kapela, v Laškem in Strmcu v drugi fazi mesto absid korna zvonika s pravokotnima oltarnima prostoroma, v Mariboru in Ptuj zahodni empori in v Veliki Nedelji zvonik nad prvotno kapelo, poznejšim pravokotnim oltarnim prostorom z absido. V zgodnji gotiki do tretjine 14. stoletja so dobile zahodne zvonike: Konjice (z

zgodnjegotskimi triforami), Rogaska Slatina in Videm, notranje (lastniške) empore so gradbeno dokazane za Braslovče in Dravograd, zaradi pogrebne pravice so pri vseh obstajali karnerji, v Laškem in Ptujju pa po patrocinih sodeč tudi zunanji krstilnici. Po obliki je med pražupnimi cerkvami izjemna ona na Gradu nad Starim trgom s svojo kubično prostornino, ki jo je dobila okoli leta 1230 ob prezidavi prvotne grajske dvorane v memorialno cerkev. Sestavek lahko sklenuemo z ugotovitvami:

1. da so iz prve faze nastajanja pražupnih cerkva (izpred leta 1100) ohranjene le ladje ali njih zasnove v Braslovčah (z lastniško zahodno emporo), Hočah (s kripto in kapelo), Ptujju (severna stena srednje ladje) in Starem trgu (zasnova nekdanje grajske dvorane-cerkve), da pa niso ohranjeni njihovi oltarni zaključki, za katere domnevamo, da so imeli v Braslovčah in Ptujju obliko apsida, v Hočah pravokotnega presbiterija, v Starem trgu pa je bila cerkev zaradi nastanka iz grajske dvorane brez njega. Isto velja za zvonike, ki jih v tej fazi še ni bilo, ker so jih nadomeščali strešni stolpiči ali zvonove stene (»preslice«) nad fasadnimi ali nad oziroma ob slavoločnih stenah,

2. da je iz druge faze (izpred leta 1190) ohranjenega že mnogo več, med drugim tudi celotna zasnova cerkve v Dravogradu, zvonica in apsida v Veliki Nedelji ter ladje v Jarenini? Laškem, Libeličah, Mariboru, Pilštanju, Ptujju, Strmcu in Šempetru?

3. da so iz tretje faze (izpred leta 1270) ohranjene ladje v Konjicah, Slivnici, Šmartnem in Veliki Nedelji, zahodna empora v Ptujju ter vzhodna zaključka cerkva v Laškem in Strmcu,

4. da so iz četrte faze (izpred leta 1320) korni zvonik in prva povečava ladje v Veliki Nedelji, povečava ladje v Hočah, zahodna empora v Mariboru ter zahodna zvonika v Konjicah (s triforami v zvonovi etaži), in deloma Vidmu, medtem ko je zvonik v Mariboru nastal okoli leta 1330 kot mestni opazovalni stolp.

Za oltarne prostore lahko sklepamo, da so bili vsaj do konca druge faze pretežno apsidalni, za korne zvonike (dejansko vzhodne empore) pa, da so se pojavili razen v Dravogradu okoli leta 1170 le še v Laškem in Strmcu po sredini 13. stoletja ter v Veliki Nedelji okoli leta 1280, vendar le kot sekundarni stavbni deli, medtem ko za onega v Braslovčah menim, da je nastal sočasno z gotskim presbiterijem v 2. pol. 14. stoletja. Triladijskih cerkva pri nas ni bilo, saj je morda celo gornjegrajska samostanska bazilika uporabila za zasnovano srednje ladje svojo enoladijsko prednico, ostale pa so to postale šele v 13. (Maribor, Ptuj), 14. (Laško), 15. (Konjice) in 1. pol. 17. (Šmartno) stoletja.

Iz sklepa torej sledi, da so bile naše pražupne cerkve, ne oziraje se na njihovo poreklo, ob nastanku povprečno skromne stavbe ter da so med njimi izstopale le patriarške Hoče zaradi kapele in kripte, salzburški Ptuj zaradi zasnove in izvedbe ter lastniške v Braslovčah, Dravogradu, Starem trgu in Veliki Nedelji, da pa so se nekatere med njimi do četrte 14. stoletja obogatile s pomembnimi arhitektonskimi dopolnitvami (Gornji grad, Konjice, Laško, Maribor, Ptuj, Strmec in Velika Nedelja) ter s tem dosegle širšo kulturno in umetnostno sporočilno veljavnost.

LITERATURA

- Ignacij Orožen: Das Bistum und die Diözese Lavant 1—IX. Maribor 1875—93
 Avguštin Stegenšek: Dekanija Gornjegrajska. Maribor 1905
 isti: Konjiška dekanija. Maribor 1909
 Matija Ljubša: Zemljepisni razvoj sedanjih lavantinskih župnij na levem bregu Drave do Jožefa II. ČZN 19/1924, p. 24—80

- isti: Zemljepisni razvoj župnij v pražupnijah Ptuj, Velika Nedelja in Radgona. ČZN 20/1925, p. 5—20
- Fran Kovačič: Nadžupnija sv. Križa pri Rogaški Slatini. Ljubljana 1914
- isti: Zgodovina Lavantinske škofije. Maribor 1928
- Hans Pirchegger: Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer II/1. Wien 1940
- Franz Truhlar: Problem starih patrocinijev v Sloveniji. Bogoslovni vestnik 23/1973, p. 61—117
- Janez Höfler: O prvih cerkvah in pražupnijah na Slovenskem. Ljubljana 1986
- Ivan Stopar: Karolinška arhitektura na Slovenskem. Ljubljana 1987
- isti: Slomškova Ponikva. Celje 1990
- Marijan Zadnikar: Kripta v Hočah pri Mariboru. VS 7/1960, p. 49—70
- isti: Romanika v Sloveniji. Ljubljana 1982 (z obsežno navedbo literature)
- Jože Curk: Topografsko gradivo I—IX iz let 1956—60, Celje 1967
- isti: Topografsko gradivo I—III iz let 1963—64, Ljubljana 1907
- isti: Ptuj. Zbirka vodnikov 4/1966; Ptuj. MK Ljubljana 1970; Proštijska cerkev in minorstki samostan v Ptuj. ČZN NV 12/1976, p. 31—67; Mestna proštijska cerkev v Ptuj. Zbirka vodnikov 78/1977
- isti: Mariborska stolnica. Zbirka vodnikov 86/1978; Mariborska stolnica. Zbornik ob 750-letnici Mariborske škofije. Maribor 1978, p. 194—212; Zbirka vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Ocena. ČZN NV 20/1984, p. 349—355; Oris 12 najpomembnejših gradbenih objektov v Mariboru I. ČZN NV 24/1988, p. 119—145
- isti: Razvoj urbanih naselbin na območju občine Ormož. Zbornik Ormož skozi stoletja 11. Ormož 1983, p. 61—80
- isti: Dravograd. Zbirka vodnikov 148/1985; Osemsto let Dravograda. Zbornik. Dravograd 1985, p. 24—32; Ob 800-letnici trga Dravograda. Kronika 33/1985, p. 5—10
- isti: Oris gradbene zgodovine Pohorja. ČZN NV 23/1987, p. 83—106; Ob tisočletnici Razvanja. ČZN NV 22/1986, p. 3—18
- isti: Radgona in njena okolica. Zbirka vodnikov 167/1988
- isti: O novejših raziskavah romanskega cerkvenega stavbarstva na Slovenskem Štajerskem. Ocena. ČZN NV 20/1984, p. 137—145
- isti: ocena J. Höflerjeve razprave o pražupnijah na Slovenskem (Štajerskem). ČZN NV 24/1988, p. 320—334 in ČZN NV 25/1989, p. 273—276
- isti: ocena J. Stoparjeve razprave o karolinški arhitekturi na Slovenskem (Štajerskem). ČZN NV 25/1989, p. 120—129
- isti: ocena A. Lavričeve razprave o vlogi ljubljanskega škofa T. Hrena v slovenski likovni umetnosti. ČZN NV 20/1990, p. 128—134

ÜBER URFARREN UND URFARRKIRCHEN IN DER UNTERSTEJERMARK

Zusammenfassung

Das Gebiet der Untersteiermark war ab das Jahr 811 mittels der Drau unter die salzburgische und aglaier Metropolitie geteilt. Die Staatsgrenze von ca 1200, auf der Mura—Sotla Linie verlaufend, hat es aber gegen dem Ungarisch-kroatischen Königreich und damit auch dem Bistum Zagreb abgegrenzt. Kirchlich war dieses Gebiet so organisiert, dass die Grenzen der Ursprungspfarrnen meistens mit den Grenzen der Gauen übereinstimmten. Nördlich der Drau waren die Ursprungspfarrnen in St. Andrä, Leibnitz und Ptuj gestiftet, südlich der Drau in Bleiburg, Šmartno, Hoče und Šempeter, Ponikva, Laško. Aus diesen Ursprungspfarrnen sind bis zum Ende des 12. Jahrh. die Urfarrnen bei folgenden Eigenkirchen: Lawamünd/Dravograd, Maribor, Jarenina, Vogau, Radgona; Libeliče, Stari trg, Konjice, Slivnica; Gornji grad, Braslovče, Škale, Strmec, Rogaška Slatina, Pilštanj, Videm entstanden. Am Anfang des 13. Jahrh. hat sich noch diese von Velika Nedelja dazugesellt. Aus dieser Tatsache erfolgt, dass im Laufe von zwei Jahrhunderten die Zahl der Urfarrnen von 9 auf 25 gestiegen ist. Davon liegen 3 jenseits der jetzigen Staatsgrenze (Bleiburg, Leibnitz, Vogau), der Sitz derjenigen von Lawamünd war im Jahr 1237 nach Dravograd übersiedelt, der von Šempeter im Jahr 1250 nach Zalec und der von Radgona im Jahr 1498 aus Gornja Radgona in die Stadt Radkersburg.

Dass die Urfarrnen entstehen konnten, musste eine Zahl von Vorbedingungen erfüllt sein, besonders genügend Einkünfte, zuerst in der Form der »slovenischen« dann ab ca 1070 der vollen Kirehenzehent. Für die Ursprungspfarrnen kann festgestellt werden, dass sie bei den ehemaligen Missionsposten entstanden sind, für die Urfarrnen aber dass sie überwiegend bei feudalen Eigenkirchen organisiert worden sind, doch sind sie mit der Übernahme der kanonischen Rechte unter die Macht der Metropoliten übergegangen.

Wenn wir die Lage am Anfang des 14. Jahrh. betrachten, stellen wir fest, dass es damals auf dem Gebiet der Untersteiermark 23 urpfarrliche, 15 pfarrliche, ca 30 Vikariats- und ca 70 Filial-Kirchen gab, also zusammen ca 140 Kirchen. Unter den Filialkirchen waren die Eigenkirchen der Feudalherren vorherrschend. Sie haben der Funktion und der Architektur nach oftmals nicht den Charakter der Kapellen überwachsen, sind aber oft mit eigenen Priestern-Kapellänen versorgt gewesen. Mit der Verbreitung von neuen Orden (Minoriten, Dominikaner, Augustiner, Joaniter, Kreuzherren usw) erschien bei uns eine fortschrittliche Architektur mit grösseren Massen. Diese hat die französischen, italienischen und österreichischen Stileinflüsse mitgebracht. Die durchschnittliche ältere Kirchenarchitektur war dagegen meistens bescheiden, nur eine kleine Anzahl der Urfarr- und Pfarr-Kirchen und anspruchsvollere Eigenkirchen ausgenommen. Wir dürfen weiter annehmen, dass sich zur Zeit der Erzbischöfe Konrad I. und Eberhard I. (1106—64) und der Patriarchen Peregrin I. und Ulrich II. (1131—82), nach dem Ende der Ungarnkriege im Jahr 1131 endgültig die hoch-romanische Architektur mit flachgedeckten Schiffen und noch überwiegend absidalen Altarräumen durchgesetzt hat. Vorher sind aber Kirchen, die man als früh- und vor-romanische bezeichnen kann, entstanden. Diese können noch keinen einheitlichen Stil aufweisen. Diese Kirchenanlagen waren meistens schon vor 1300 durch jüngere, spätromanische und frühgotische ersetzt, und diese bilden oftmals noch die Ansätze der heutigen Anlagen.

Bei uns gab es 23 Urfarrkirchen. Ihre Übersicht beweist uns, dass 2 unter ihnen (Ponikva, Radgona), spurlos verschwunden sind, doch dürfen wir vermuten, dass sie aus einem flachgedeckten Schiff und gewölbter Apsis bestanden. Von weiteren 5 haben wir so viel Indizien, dass wir ihre Anlagen rekonstruieren können (Gornji grad, Rogaska Slatina, Škale, Videm und Žalec). Auch bei diesen (ausser in Gornji grad) handelte es sich um einschiffige Bauten, von denen 3 in der Spätgotik (Škale, Videm, Žalec), eine aber um 1600 (Rogaska Slatina) ihre ursprünglichen (apsidalen) Altarräume mit ein- und zwei-bölgigen Presbiterien ersetzt bekommen haben. Bei Gornji grad handelt es sich um einen sekundären Bau, um die Klosterkirche, die dreischiffige Säulenbasilika mit 3 Apsiden, die aber vielleicht in ihrem Mittelschiff die urpfarrliche einschiffige Vorläuferin eingegliedert hat. Die Klosterkirche war nämlich nicht neben der schon bestehenden Urfarrkirche sondern an ihrer Stelle erbaut worden. Von anderen 16 Urfarrkirchen sind nur jene in Dravograd, Stari trg und Velika Nedelja in ihren originären Anlagen (obwohl mehr oder weniger umgebaut) erhalten, bei den anderen 13 bestehen aber nur noch die Schiffe, was als Beweis, dass dieser Bauteil den wenigsten Umgestaltungen ausgesetzt gewesen ist, dienen kann. Doch muss auch bei manchen von diesen die Zweiphasigkeit deren Entstehens berücksichtigt werden, haben doch die ältesten unter diesen Kirchen im Laufe des 12. und 13. Jahrh. ihre ursprünglich kleinere Schiffe mit grösseren ersetzt (Hoče, Jarenina? Konjice, Libeliče, Ptuj, Slivnica, Šempeter, Šmartno). Viele von ihnen waren später noch verlängert und erhöht (Hoče, Libeliče, Maribor, Ptuj, Slivnica, Šempeter, Šmartno, Velika Nedelja), einige aber durch einen Zubau der Nebenschiffe auch erweitert (Konjice, Laško, Maribor, Ptuj, Šmartno). Nur einige von diesen Kirchen haben neben den Schiffen und Altarräumen noch andere Bauglieder gehabt: in Hoče eine Krypta und Nebenkapelle, in Laško und Strmec Chortürme mit den dazugebauten Chorquadraten, in Maribor und Ptuj Westemporen und in Velika Nedelja einen Ostturm über der ursprünglichen Kapelle mit einer Apsis. Bis ca 1320 haben die Kirchen von Konjice, Rogaska Slatina und Videm Westtürme erhalten, die Herrenemporen sind für die Kirchen von Braslovče und Dravograd bewiesen. Des Begräbnisrechtes wegen existierten bei allen Karners, in Laško und Ptuj aber dem Patrozinium nach auch eine Taufkapelle. Der Anlage nach bildet unter den Urfarrkirchen jene auf Grad über Stari trg mit ihrem kubischen Innern eine Ausnahme. Zu dieser wurde sie um 1230, als sie aus einem Burgsaal zu einer Memorialkirche umgebaut worden war.

Die Ergebnisse der Studie können zu folgenden Feststellungen zusammengezogen werden:

1. Bei den ältesten Kirchen aus der Zeit vor 1100 sind nur die Schiffe oder ihre Anlagen erhalten geblieben (Braslovče, Hoče, Ptuj, Stari trg) nicht aber die Altarräume, welche vermutlich in Braslovče und Ptuj apsidal und in Hoče rechteckig gebildet worden sind, in Stari trg aber überhaupt nicht existierte. Damals gab es auch noch keine Türme. Sie sind durch Dachreiter ersetzt gewesen.

2. Aus der zweiten Phase vor 1190 ist viel mehr erhalten geblieben, unter andern auch die ganze Anlage von Dravograd, der Altarräum und die Apsis von Velika Nedelja und die Schiffe der Kirchen von Jarenina? Laško, Libeliče, Maribor, Pilštanj, Ptuj, Strmec und Šempeter?

3. Aus der dritten Phase vor 1270 sind die Schiffe von Konjice, Slivnica, Šmartno und Velika Nedelja, die Westempore in Ptuj und die Ostteile der Kirchen von Laško und Strmec erhalten geblieben.

4. Aus der vierten, postromanischen Phase vor 1320 sind der Chorturm und die erste Verlängerung des Schiffes in Velika Nedelja, die Vergrösserung des Schiffes in Hoče, die

Westempore in Maribor und die Westtürme bei den Kirchen von Konjice und teilweise von Videm erhalten. Der Glockenturm bei der Kirche von Maribor war um 1330 als der städtische Wachturm (Luginšland) entstanden.

Was Altarräume betrifft, können wir vermuten, dass sie bis zum Ende der zweiten Phase meistens apsidal gewesen sind und dass die Chortürme (tatsächlich Ostemporen) ausser in Dravograd um 1170 nur noch in Laško und Strmec nach 1250 und in Velika Nedelja um 1280 als sekundäre Bauteile entstanden sind. Der Ostturm in Braslovče datiert erst aus der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts. Mehrschiffige Kirchen gab es bei uns am Anfang nicht. Es kann sogar möglich sein, dass auch die von Gornji grad aus der Anlage der ursprünglichen Urfarrkirche dreischiffig geworden ist., die anderen sind aber als solche im 13. (Maribor, Ptuj), 14. (Laško), 15. (Konjice) und in der 1. Hälfte des 17. Jahrh. (Šmartno) geworden. Aus diesen Feststellungen wird es klar, dass unsere urfarrlichen Kirchen beim Entstehen meistens bescheiden gewesen sind. Unter ihnen waren nur die von Braslovče, Dravograd, Hoče, Ptuj, Stari trg und Velika Nedelja etwas anspruchsvoller ausgebildet gewesen. Einige unter ihnen sind aber bis zum Anfang des 14. Jahrh. mit bedeutenden Architekturteilen bereichert worden (Gornji grad, Konjice, Laško, Maribor, Ptuj, Strmec und Velika Nedelja) und haben damit einen höheren Rang der kulturellen und kunstgeschichtlichen Bedeutung erreicht.

GRAD GORNJI MARIBOR IN NJEGOVO GRADBENOGODOVINSKO SPOROČILO

Jože Curk *

UDK 728.8(497.12 Gornji Maribor)

CURK Jože: Grad Gornji Maribor in njegovo gradbenozgodovinsko sporočilo. (Die Burg Gornji Maribor und ihre baugeschichtliche Nachricht.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, str. 182—187.

Izvirnik v slov., povzetek v nem., izvleček v slov. in angl.

Avtor poskuša rekonstruirati gradbeno zasnovo in razvoj gradu Gornji Maribor ter s tem zakrožiti naše vedenje o njem, kolikor so to omogočili izsledki izkopavanj na Piramidi, ki pa so na žalost ostala iz finančnih razlogov na pol poti

UDC 728.8(497.12 Gornji Maribor)

CURK Jože: The Upper Castle of Maribor and its Historical Building Message. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, p. 182—187.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and Engl

The author tries to reconstruct the building plan and the development of the Upper Castle of Maribor by the results of the excavations on Piramida, which remained because of financial reasons half-way. His aim was to round off our knowledge of it

Med leti 1986 in 89 so se vršila na Piramidi arheološka izkopavanja, ki so bila velikopotezno začeta, a zaradi vsako leto skromnejših sredstev predčasno končana. Kljub taki usodi pa so dala zanimive in tudi pomembne rezultate. O njih sem poročal že v ČZN NV 23/87 na straneh 241—251 in v ČZN NV 25/89 na straneh 99—108, zato naj bo to poročilo tretje in zadnje, a sploh ne zaključno, ker izkopavanja pač niso bila končana. Kljub temu bom poskušal na osnovi delnih odkritij odgovoriti nekoliko trdneje na vprašanja o talni zasnovi gradu in njegovi gradbeni usodi skozi stoletja vse do njegovega konca pred dobrimi dvesto leti.

Kot že uvodoma rečeno, so se izkopavanja na Piramidi zaradi pomanjkanja finančnih sredstev omejila le na razkritje južnega in zahodnega grajskega obodja, niso pa mogla zajeti celotne grajske zasnove, kar bi šele omogočilo njegovo celovitejšo raziskavo. Tako ostajajo rezultati opravljenih raziskav še vedno omejeni predvsem na domneve, kako je bil grad zasnovan, kako se je razvijal in kako je kot stavbni organizem skozi stoletja funkcioniral. Vedute iz 17. stoletja nam lahko pri tem pomagajo le v okviru spoznanja, da obnove v letih 1570, 1612 in 1642 gradu niso v zasnovi spreminjale, ampak ga le bivanjsko posodabljale in s tem v zvezi gradbeno dopolnjevale. Po teh vedutah sodeč, je bil grad približno pravokotnega tlorisa, izkopavanja pa so odkrila, da je imel severozahodni ogal poševno odrezan, kar mu je v severni tretjini dajalo trapezasto talno obliko. Tu

* Jože Curk, umelnostni zgodovinar, Ljubljana

je moral biti tudi glavni vhod vanj, saj je bil pomol, na katerem grad stoji, prav tu povezan preko rahlega spusta z obširno ravnico, ki Piramido povezuje s Košaškimi gričevjem za njo. Tu je iskati tudi propugnakul z lastnim obrambnim dvoriščem. Ta je zasedal kopo nad spustom in branil dostop do gradu, ki je bil edino ugoden za napad nanj. Ta temeljna koncepcija gradu je precej jasna ter tako z logiko terena kot z izkopavanji potrjena. Enako je nesporna lega vodnjaka s studenčno vodo v južni polovici grajskega dvorišča in potek poti, ki so vodile na grad. Zložnejša ga je dosegala preko današnjega Ribniškega sela, strmejša pa v zavojih preko južnega pobočja grajskega griča. Ta je v skoraj polnem loku obkrožila njegov lapornat, umetno dodelan vrh, ki ga je grad v celoti zasedal s svojim stopničasto vdelanim obzidjem, ter se spojila s prvo na severni ravnici pred njegovim glavnim vhodom, zaščitenim z bližnjim propugnakulom. Te ugotovitve so temeljne in nesporne ter nam nudijo trdno izhodišče za nadaljno analizo objekta, katerega detajli pa so že precej manj določljivi, ker prostorsko omejena izkopavanja pač niso omogočila njegovega dojetja kot celote. Mnogo bi tu koristil zračni posnetek, ki pa na žalost ni bil opravljen. Pokazal bi namreč celoten aspekt zasnove in s tem izhodišče za njegovo globalno opredelitev, kar bi omogočilo preciznejšo študijo detajlov. Tako pa je treba opraviti obratno raziskovalno pot in se preko detajlov prebijati do celote, kar je sicer metoda, ki daje solidne posamične rezultate ne pa celovitih, ker jim ne nudi dovolj povezovalne teksture. Temu bi v našem primeru odpomogel samo kompleten izkop grajskega kompleksa, ki pa iz že znanih razlogov ni bil opravljen.

Kdaj je grad na Piramidi nastal, še vedno ni do kraja rešeno. Gre za časovni razmik med vladama Engelberta I. Spanheimskega (1065—1096) in njegovega sina Bernarda Mariborskega (1096—1147). Kar sem v sestavku iz leta 1987 že argumentirano trdil, ponavljam tudi toplot. Grad na Piramidi je lahko nastal le za vladavine Bernarda in to šele po izdaji darilne listine iz okoli leta 1100, ki omenja Kamnico z dvorom in cerkvijo ter Razvanje z dvorom (in kmalu pozneje tudi cerkvijo), ne pa Maribora, ki sicer ni bil predmet podaritve, vendar pa bi ga pri opredelitvi lokacij podarjenih posesti skoraj gotovo upoštevali, če bi že obstojal kot glavni grad in s tem tudi kot upravno središče Podravske marke. Zato mislim, da je grad na Piramidi nastal celo šele po letu 1106, ko so Spanheimi že premagali Ažvine in jih izrinili iz Dravske doline, katero so ti dotlej posedovali vse do potoka Bresterničice. Ozemlje vzhodno od potoka, to je mariborsko območje, je bilo po pregonu Madžarov okoli leta 970 kot osvojeno ozemlje najprej v lasti kraljev, ti pa so ga okoli leta 1000 izročili mejnim grofom. Ko so okoli sredine 11. stoletja to postali Spanheimi, so postali tudi lastniki mariborskega območja, vendar pa niso stolovali v njem, ampak slej ko prej v Lavantinski dolini, občasno pa živeli tudi na dvorih v Kamnici in Razvanju, kjer so si celo zgradili manjši grad Huzi (Hompoš). Potem ko so okoli leta 1100 Kamnico in Razvanje (ne pa Hompoš) darovali šentpavelskemu benediktinskemu samostanu, do leta 1106 pregnali Ažvine iz Dravske doline in kmalu nato Madžare preko severnih Slovenskih gor in Apaškega polja do Radgone in Radencev, si je Bernard omislil grad na Piramidi kot središče svoje tako povečane posesti, ki je segala od Vrat pri Dravogradu do Radgone ter od Selnice ob Muri do Konjiške gore in Boča. Lokacija gradu je bila dobro premišljena, saj je bilo pod njim prometno vozlišče celotne grofijske posesti v obliki broda in kmalu nato mosta preko Drave, ki je skozi ves srednji vek predstavljalo edino povezavo med deželnoknežjimi posestmi obakraj Drave. Da bi grad nastal že v 2. polovici 11. stoletja je malo verjetno, ker zanj še ni bilo upravne potrebe v smislu nastajajočega fevdalnega gospostva, za zaščito dežele pa so zadostovale manjše obrambne postojanke (Hrastovec, Pesniški dvor, Meljski dvor, Dobrenje, Cmurek, Arvež itd.), ki so zapolnjevale obmejni pas med salzburškima Vurbergom in Lipnico.

Štajerska oziroma podravska veja Spanheimov, ki se je po smrti Engelberta I. leta 1096 ustalila v Podravju, je s podaritvijo Kamnice in Razvanja šentpavelskemu benediktinskemu samostanu ostala takorekoč brez upravnih središč svoje posesti obakraj Drave (sicer zidani vendar majhen Hompoš je imel predvsem vlogo utrdbe), zato je bil Bernard, ki si je tu ustvaril svoje gospodarstvo, dobesedno prisiljen, da ustvari tudi njegovo novo središče. Za lego tega središča je izbral najboljšo lokacijo, ki jo je imel na razpolago, grič z dovolj velikim in zavarovanim pa vendar dostopnim pomolom nad mokrotno ravnico, ki se je terasasto spuščala proti jugu k Dravi, kjer je obstajal že od rimskih časov najugodnejši prehod preko reke in kjer je moral že v 11. stoletju obratovati preprost čoinarski brod. S postavitvijo gradu, ki je združeval upravne, bivalne in obrambne funkcije, je Bernard dosegel trojni namen: zavaroval je vstop v Dravsko dolino in s tem zmanjšal možnost madžarskih vpadov proti zahodu, zaščitil je prehod preko reke in s tem omogočil njegovo bolj varno obratovanje in ustvaril je upravno, gospodarsko in bivalno središče, iz katerega je mogel obvladovati svojo velikansko posest. Taka koncentracija funkcij na enem kraju je nujno imela za posledico tudi akumulacijo gospodarskih dobrin in ljudi, ki so tej akumulaciji služili. Gradova pomožna poslopja so verjetno najprej nastala na ravnici severno od njega, a so se kmalu preselila v dolino pod njim. Tu se je na najvišji terasi ob vznožju grajskega griča namestila grajska pristava s stranskimi poslopji, na naslednji dva dvora in cerkev, ki je kmalu postala župna, še nižje (ob sedanji Koroški cesti) naselbina obrtnikov in trgovcev, ki je že ob koncu stoletja dosegla status trga, s tem da je dobila tržne pravice, na Dravi pa most, ki je pogojil nastanek in razvoj obrežne naselbine, ležeče pod trgom ter opremljene z rečnim pristanom, lastnim tržnim prostorom (sedanjim Vojašniškim trgom) in domnevno manjšo Marijino cerkvijo ob njem. Vse to je lahko nastalo in se razvilo le, ker je bil na Piramidi nad vsem tem postavljen središčni grad Podravske marke, ki je postal glavno bivališče njenega upravnika in v veliki meri tudi lastnika mejnega grofa Bernarda.

Zla usoda pa je hotela, da je bila ta veja Spanheimov kratkega veka, saj je s smrtjo »svivolasega« Bernarda v drugi križarski vojni leta 1147 usahnila. Funkcijo mejnega grofa in posest je podedoval njegov nečak po ženini strani Otokar III. Traungavski (+1164), mejni grof Štajerski, ki je oboje združil s svojo dedovino. Grad Maribor je prenehal biti glavni grad mejne grofije, postal je le ena od rezidenc štajerskih mejnih grofov, od leta 1180 vojvod. Vendar je to stanje trajalo le 45 let. Ko so namreč leta 1192 Traungavi izumrli, je lastništvo gospodarstva prešlo v roke avstrijskih vojvod Babenberžanov, s čemer je grad zgubil funkcijo deželnoknežje rezidence in se spremenil le v enega od njihovih številnih upravnih središč. Razen tega pa je mariborski grad kmalu izgubil tudi polovico svojega gospodarstva, ki je bilo po letu 1200 razdeljeno tako, da se je upravni sedež večje polovice preselil k dvoru ob sedanji Gospejni ulici, manjši del pa je ostal pri gradu na Piramidi, ki so ga od leta 1183 dalje upravljali deželnoknežji ministeriali, po njem imenovani gospodje Mariborski.

Z opisanimi spremembami je grad pomensko zdrknil na raven sedeža povprečnega zemljiškega gospodarstva. Pri tem mu ni dosti pomagalo niti dejstvo, da so ga v 1. polovici 15. stoletja imeli v zajemu bogati Walseeji, ki so ga dali leta 1434 popraviti, saj so jim leta 1458 sledili Grabenski, ki se v naslednjih sto letih zanj niso pretirano brigali. Leta 1469 poškodovani grad s strani upornega plemstva in leta 1481 od Madžarov je dočkal leto 1528, ko je zaradi strele pogorel, nakar so ga leta 1532, za silo popravljenega, razdejali še Turki. Od popravil, opravljenih okoli let 1570, 1612 in 1642, sta imeli prvi dve značaj korenitejših obnov, saj mu je prvo dalo renesančno podobo, drugo, izvršeno od Gala Racknitza, pa poznorenesančno stanovanjsko ureditev. Po letu 1686 je grad vedno bolj sameval, po letu 1727 pa ostal zapuščen, dokler ga niso leta 1784 porušili. Iz njega dobljen gradbe-

ni material so porabili za popravilo Betnave in terasiranje vinogradov na grajskem griču, ki jih je prvi upodobil šlezijijski slikar Friderik Bernhard Werner leta 1712, a so gotovo obstajali že mnogo preje. Grad je nadomestila najprej piramida nato pa leta 1821 Marijina kapela, ki pa je le še boren spomin na njegovo pomembno 700-letno zgodovino.

Po tej kratki rekapitulaciji grajske zgodovine med začetkom 12. in koncem 18. stoletja se pojavlja upravičeno vprašanje, kaj so izkopavanja na Piramidi doprinesla k njeni podrobnejši interpretaciji in s tem k preciznejši razlagi njegove gradbene usode skozi stoletja. Nesporno je, da kljub njihovi nepopolnosti precej. Predvsem se je nakazal grajski tloris, ki s svojimi ravnimi obodnimi zidovi dokazuje, da se ni ravnal po elipsoidni obliki gričevega vrha, ampak da je bil ta z obdelavo brežin prilagojen njegovemu izrazito geometrično pojmovanemu talnemu liku, sestavljenemu iz pravokotnika in prečno na njega postavljenega trapeza. To dokazujejo njegove severozahodna, zahodna in južna stranica, ki jih oblikujejo od 1 do 2.2 m debeli talni zidovi, postavljeni večinoma neposredno na skalovito lapornato osnovo. Njihova zidarska struktura je srednjeveška, saj gre za poljne zidove s plastovito oblikovanimi lici, sestavljenimi iz lomljenega kamenja. Od teh zidov je bil zahodni, ki je izkopen v dolžini 31 m, dolg okoli 42 m in debel 1.1 m. Na severnem koncu, kjer se je v topem kotu stikal s severozahodnim, je poševno prirezan, na jugu pa njegov zaključek zaradi kasnejših prezidav ni več ohranjen. Severozahodni talni zid, odkrit v dolžini 20 m in debel okoli 1.7 m (torej obrambno bolj poudarjen kot zahodni) se na svojem jugozahodnem koncu stika z zahodnim, na severovzhodnem pa ni do kraja izkopen. Tu je segal še okoli 10 m dalje do bližine grajskega glavnega vhoda. Tudi ta zid je raven, kar potrjuje geometrično zasnovo grajskega kastelastega organizma. Južna stranica z nekoliko tanjšo, okoli 1 m debelo, rahlo ukrivljeno steno je raziskana v dolžini 13 m. Na zahodu je prislonjena k enako debeli prečni okoli 4 m dolgi kotni steni, na vzhodu pa njen zaključek ni ohranjen. Jugozahodni grajski ogal zaradi poznejših prezidav ni več jasen. Vse pa kaže, da je bil prvotno zamišljen v obliki lažje branljivega obrnjenega kota s pomožnim vhodom (poterno) v njem, ki je grad povezoval preko strme pešpoti s pristavo na vznožju grajskega griča. Vzhodna grajska stranica je najslabše ohranjena in tudi raziskana. Njena izkopavanja so se omejila le na prečne sonde, ki so dokazale obstoj dveh vzporednih talnih zidov, notranjega, višje ležečega in debelejšega ter zunanjega, nižje ležečega in tanjšega, ki sta oklepala grad po vsej njegovi dolžini okoli 64 m ter bila v južni tretjini rahlo zalomljena proti zahodu. Prvi je dosegal talno debelino 2.2 m, drugi pa 1.8 m, vendar je od tega 0.8 m pripadalo njegovi podzidavi (zaradi strmine), tako da je debelina samega zidu znašala 1 m. Na severu sta zidova segala do glavnega grajskega vhoda, na jugu pa njun zaključek ni več popolnoma jasen. Izgleda, da sta se zaključevala pri prečnem zidu, ki pripada že sestavi južne grajske stranice. Ta zid ni več v celoti ohranjen, stoji pa neposredno na lapornati osnovi. Med tem zidom, ki je izkopen v dolžini okoli 10 m in že opisanim usločenim, dolgim okoli 13 m, je okoli 8 m širok razmak, ki ga je zapiral renesančen zid. Ta je izravnal južno grajsko stranico s tem, da je korigiral njeno prvotno krivino ter se v ravni črti priključeval na že omenjeni jugovzhodni prečni zid.

Kaj izhaja iz tega, na osnovi najdb skiciranega grajskega obodnega tlorisa? Predvsem to, da je bil sorazmerno velik, saj je bil okoli 65 m dolg in okoli 35 m širok, od česar je na pravokotni del gradu odpadlo 45 m dolžine in na trapezastega okoli 20 m. Ob vzhodni stranici, ki je bila nekaj bolj izpostavljena napadom, je grad ščitilo dvojno obzidje. Njegova zasnova je bila, v celoti vzeto, skoraj geometrično pravilna, kar pa je vsaj deloma pripisati tudi obnovam, zlasti oni iz okoli leta 1570, ki je izravnala južno grajsko stranico in s tem tudi na jugovzhodu dosegla eksakten stavbni ogal, ki ga romanska zasnova gotovo ni imela, saj se je z

rahlo usločenostjo svoje južne stranice vendarle prilagajala terenovi oblikovni danosti.

Kakšne stavbe so sestavljale prvoten grad, s tem da so obstopale njegovo notranje dvorišče, je že vprašanje, ki spada na področje domnev, utemeljenih le na primerjavah z drugimi bolj ohranjenimi visokosrednjeveškimi gradovi. Med trakti, ki so sloneli ob obzidju in dosegali domnevno višino treh etaž, je dominiral palacij z osrednjim grajskim prostorom, viteško dvorano. Grad obodnega tipa v svojem osrednjem delu skoraj gotovo ni premožal stolpa, zato pa je imel pred seboj stolpasti propugnakul, ki ga je ščitil s severne, za napad najbolj ugodne strani, kjer je bil tudi njegov glavni vhod z lijakasto oblikovanim vstopnim delom dvorišča za njim. Iz lege glavnega vhoda jasno sledi, da se je grad funkcionalno razvijal od severa proti jugu, kjer je do 16. stoletja premožal le stranska vratca — poterno. Tej osi so bila prilagojena tudi vsa ostala grajska poslopja.

O poznejšem razvoju gradu je zaradi preskromnega obsega izkopavanj mogoče govoriti le z veliko previdnostjo. Vse kaže, da so se večje gradbene spremembe dogajale le na njegovi zahodni in južni strani. Ob zahodni stranici so bili izkopani: prostor trapecastega tlorisa, nastavka dveh prečnih zidov, opornik in naknadno prebiti vrati, ki dokazujejo, da so na tej strani zahodnega trakta nastali prizidki zaenkrat neznane velikosti in namena. Vse pa kaže tudi, da so ta trakt podaljšali za sedmo okensko os proti jugu in zaradi tega prezidali prvoten jugozahodni grajski ogal. Južno stranico so, kot že rečeno, izravnali, za njo pa uredili v traktovem pritličju opečno tlakano vežo, oprto s stebriščno arkado, od katere je mogoče rekonstruirati dva loka. Vzhodni trakt je bil proti jugu podaljšan le za toliko, da se je izravnal v obliki skromnega rizalita s korigirano fasadno črto južne grajske stranice. Ta je v celoti štela šest okenskih osi. Če od njih odštejemo dve, pripadajoči čelni steni zahodnega trakta, in eno, pripadajočo vzhodnemu, ostanejo dejanskemu južnemu traktu le tri okenske osi, katerih srednjo je zasedal pomol (erker), ki je na votivni sliki iz Nazarij izjemoma prikazan kot vhodna veža, sicer pa vedno kot nadstropen pomol. Nastal je ob priliki izravnave južne grajske stranice okoli leta 1570 ter označeval vhod v grad, ki je bil takrat prestavljen iz jugozahodnega grajskega ogala v os novo nastale triosne fasade. To je mogoče sklepati seveda le na osnovi grajskih upodobitev ne pa izkopavanj, ker so ta odkrila le temelje zidov, ne pa sten, ki so se dvigale nad njimi in katerih funkcionalna izraba od pritličja navzgor nam ostaja slej ko prej neznana. Temelji zidovja v podaljšku obeh traktov (zahodnega in vzhodnega) proti jugu so verjetni ostanki obzidja, ki je oklepalo ovalno južno grajsko dvorišče in je nastalo kot nekako predgradje ob prezidavi gradu v 16. stoletju. Takrat so, kot je bilo že rečeno, njegovo funkcionalno os obrnili in zaradi tega južno grajsko stranico, obrnjeno proti mestu, spremenili v njegovo glavno fasado. Po ostankih temeljev sodeč, se je dvoriščno obzidje stikalo z zunanjim ogalom zahodnega in notranjim ogalom vzhodnega trakta, kjer je bil tudi vhod vanj. Ta vhod je viden le na veduti iz leta 1657, sicer pa ga upodobitve, gledane vedno z jugozahodne strani, ne kažejo, ker je »skrit« v kotu med obzidjem in južno fasado vzhodnega trakta.

vs Zaključke, ki nam jih celotna raziskava ponuja, lahko strnemo v nekaj temeljnih ugotovitev:

1. da je stari mariborski grad na Piramidi nastal skoraj gotovo po letu 1106 in ne v 2. polovici 11. stoletja,

2. da je bil kot središčni grad Podravske marke razmeroma velik, saj je zasedal talno ploskev, veliko okoli 65 × 35 m,

3. da je bil po zasnovi oboden grad z izpostavljenim stolpastim propugnakulom pred glavnim vhodom na severni strani,

4. da je bil po talni obliki skoraj geometričnega tlorisa, sestavljenega iz pravokotnega in prečno trapezastega dela,

5. da izrazito geometričen koncept njegove talne zasnove kaže na južnjaško poreklo, kateremu so služili za vzor kastelasti tipi gradov,

6. da je zaradi poznejšega upada statusnega pomena gradu njegova prvotna velikopotezna zasnova zadoščala potrebam vseh poznejših stoletij. Zato je le malo spreminjal svojo talno organizacijo, doživel pa je seveda več popravil, obnov in prezidav (1434, 1570, 1612, 1642),

7. da je pri obnovi okoli leta 1570 doživel obrnitev svoje funkcionalne osi, zaradi česar je izgubil propugnakul na severni strani, dobil pa novo fasado in ovalno dvorišče na južni. Ob tej priliki se je nekdanja poterna spremenila v južen grajski vhod, ki po pomenu ni zaostajal za severnim,

8. da nam vedute iz let 1630 do 1681 kažejo gradbeno preobrazbo gradu med leti 1570 in 1612 tako korektno, da jim lahko verjamemo. Pod podobo utilitarno učinkujoče podkvaste dvonadstropne stavbe lahko slutimo njeno prvinsko romansko jedro, zaznavno bolj v zasnovi kot renesančno učinkujoči stavbni podobi gradu.

VIRI IN LITERATURA

— so navedeni že v obeh prejšnjih sestavkih, ki se bavita s problematiko gradu Gornji Maribor ter jih je najti v ČZN NV 23/1987 na strani 251 in v ČZN NV 25/1989 na strani 107, zato jih ne bom ponavljal.

DIE BURG GORNJI MARIBOR UND IHRE BAUGESCHICHTLICHE NACHRICHT

Zusammenfassung

Die Forschungsergebnisse der bisherigen archeologischen Ausgrabungen auf dem Pyramidahügel an der Stelle der einstigen Burg Gornji Maribor kann man zu folgenden vorläufigen Ergebnissen zusammenziehen:

— die alte Burg auf dem Pyramidahügel ist fast sicher nach dem Jahr 1106 und nicht schon in der 2. Hälfte des 11. Jahrhunderts entstanden,

— als die Hauptburg der Draumark war sie verhältnismässig gross, nämlich 65 m lang und 35 m breit,

— es handelte sich dabei um eine taborartige Burg mit dem vorgestellten Propugnaculum vor dem Haupteingang auf der nördlichen Seite,

— dem Grundriss nach hat sie eine fast geometrische Form, zusammengestellt aus einem rechteckigen und einem trapezoiden Teil,

— diese ausgeprägt geometrische Burganlage deutet auf einen südlichen Ursprung, sie hat nämlich eine eastellartige Burg zum Vorbild gehabt,

— wegen dem baldigen Verlust an Bedeutung der Burg, war ihre ursprüngliche Anlage gross genug auch für alle ihre späteren Entwicklungsphasen. Darum hat sich ihre urtümliche Bauorganisation kaum verändert, obwohl sie mehrere Ausbesserungen erlebt hat (1434, 1570, 1612, 1642),

— bei dem Umbauen der Burg um 1570 wurde die Richtung von ihrem Funktionieren umgedreht. Darum ist die Vorburg auf der nördlichen Seite aufgegeben, die neue Hauptfassade und der ovale Hof auf der südlichen Seite aber neugestaltet worden. Bei dieser Gelegenheit hat der südliche Burgeingang eine gleichwertige Bedeutung wie der nördliche bekommen,

— die Veduten des 17. Jahrhunderts sind was die baulichen Veränderungen der Burg in den Jahren 1570 und 1612 anbelangt so zuverlässig, dass wir ihnen glauben müssen. Hinter dem nüchternen Äusseren der Burg, die einen kastenartigen dreiflügeligen und zweistöckigen Bau vorgestellt hat, spürt man ihre romanische Grundlage, die mehr in ihrer Anlage als im renaissanceartigen Äusseren wahrnehmbar gewesen war.

KNJIGE IN KNJIŽNICE V MARIBORU DO MARČNE REVOLUCIJE 1848. LETA

Bruno Hartman*

UDK 02(497.12 Maribor)•15/1848•

HARTMAN Bruno: Knjige in knjižnice v Mariboru do marčne revolucije 1848. leta. (Bücher und Bibliotheken in Maribor bis zur Märzrevolution 1848.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63=28 (1992)1, str. 188—199.

Izvirnik v slov., povzetek v nem., izvleček v slov. in angl.

Obstoj rokopisnih knjig je v Mariboru dokumentarno izpričan od leta 1367, tiskana knjiga pa je bila močnejše prisotna od sredine 16. stoletja, ko se je utrdil protestantizem. Kasneje so evidentirane knjižnice odpravljenih samostanov in mestnih župnikov. V predmarčni dobi, v 1. pol. 19. stoletja, se je kot najodličnejša pojavila gimnazijska knjižnica, dragocena pa je bila tudi dekanjska knjižnica. Časopisje so prebirali v meščanskih bralnih društvih. Pojavile so se tudi komercialne izposojevalne knjižnice.

UDC 02(497.12 Maribor)•15/1848•

HARTMAN Bruno: Books and Libraries in Maribor until the Revolution in March 1848. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63=28(1992)1, p. 188—199.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and Engl.

In Maribor, the presence of manuscript books is proved by documents from 1367 while the presence of printed ones is evidenced to a larger extension from the middle of 16th century when the Protestantism strengthened. Later the libraries of abolished monasteries and those of parish priests are evidenced. In the first half of 19th century, before the Revolution of March as the most prominent the gymnasium library appeared, the deanery library was valuable as well. The newspapers were read in the middle-class reading societies, profit lending libraries also appeared.

V srednjem veku se je v zahodnem in srednjem delu Evrope duhovno, znanstveno življenje odvijalo sprva po samostanih, nato na univerzah in vladarskih dvorih. Tam so se pojavljale tudi knjige in knjižnice. Maribor je nastal v visokem srednjem veku; bil je majhen in majhnega pomena; lep čas ni imel niti samostana. Leta 1164 je bil v listinah prvič omenjen mariborski grad na današnji Piramidi — »castrum Marchburch«, leta 1209 je Maribor omenjen kot trg — »forum Markburh«, leta 1254 pa kot mesto — »civitas Marpurg«.¹

Maribor je v prvi polovici ali najkasneje sredi 12. stoletja postal sedež župnije. Njeno središče je bilo od vsega začetka pri cerkvi, ki je bila sprva posvečena apostolu Tomažu, kasneje pa tudi sv. Janezu Krstniku, dokler ni bila patrocinij samo slednjega, kakor je še danes, ko je mariborska stolnica. Mariborska župnija je v cerkvenopravnem pogledu spadala v salzburško nadškofijo, vendar

* Dr. Bruno Hartman, red. profesor na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ravnatelj Univerzitetne knjižnice Maribor v pokoj.

je bila leta 1506 inkorporirana krški škofiji, kar je ostala do leta 1786, ko je bila priključena Sekovski (graški) škofiji.

Prvi samostan v Mariboru je bil minoritski. Minoriti so se naselili pri mestu na dravskem obrežju sredi 13. stoletja; prvi zgodovinski vir, ki poroča o njih, je listina izmed let 1273 in 1274.²

Mariborski minoriti so vneto sodelovali pri dušnopastirskem delu v mestu, mariborskim župnikom pa so pomagali kot pridigarji. V samostanu so si uredili samostansko šolo, v kateri so skrbeli za svoj naraščaj.³

Glede na načelo Gottfrieda von Saint-Barbe-en-Auge: *Clastrum sine armario quasi castrum sine armamentario* (Samostan brez knjižne omare je kot trdnjava brez orožarne) in glede na to, da je mariborski minoritski samostan imel svojo šolo, bi smeli domnevati, da je imel vsaj kakšno priročno knjižnico. A o čem podobnem ni bilo sporočeno nič.⁴

V srednjem veku je zunaj mesta, na vzhodni strani, v Melju nastal samostan malteških viteзов, ki je obstajal, vsaj kot komenda, do jožefinskih časov.⁵ Tudi o njem ni znano, da bi imel knjižnico.

Prve rokopisne knjige v Mariboru so zgodovinsko izpričane v letu 1367. V ustanovnem pismu z dne 25. maja 1367 Nikolaja, sina pokojnega deželnega pisarja iz Maribora Rudolfa, za beneficij sv. Katarine v mariborski župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika je namreč med drugim navedeno, da »daruje svojemu prej imenovanemu kaplanu gospodu Nikolaju in vsem njegovim naslednikom dva cela mašna plašča, svojo mašno knjigo, brevirja za jutrnice (*»zwei metten puech«*) — zimski in poletni del, psalter in salzburški brevir ter knjigo *»kanonicones papales prouinciales«*.⁶ V isti listini je omenjen tudi učitelj pri župnijski cerkvi (*schuellmaister*), ki je morda tudi imel kakšno knjigo za svoje delo.

Nikolajeve rokopisne knjige so bile vsekakor ohranjene še v začetku 17. stoletja; popis imetja mariborske župnije iz časov župnika Antona Manikorja (1587—1601) našteva namreč »pet pergamentnih rokopisnih in devet tiskanih mašnih knjig«.⁷ Določno pa jih navaja popis beneficija sv. Katarine iz leta 1631, ki ga je opravil kaplan Andrej Trost. Našteti so: mašna knjiga, brevir, psalterij, dva brevirja in salzburške konstitucije.⁸

Prvič je knjižnica v Mariboru omenjena leta 1511. V izčrpnem popisu inventarja mariborske župnije je namreč navedena »skromna knjižnica« v sobi za duhovščino (priester stuben) v mariborskem župnišču. V pisarni (*channzleystublein*) pa je omenjena omara z devetimi predali, v kateri so ločeno po vrstah hranili župnijske arhivalije in dokumente.⁹

Ko se je v prvi tretjini 16. stoletja pojavil na Štajerskem protestantizem, se v Mariboru sprva ni kaj prida razbohotil. Štajerski deželni knez nadvojvoda Ferdinand je v Maribor poslal posebno komisijo, da bi preiskala, kolikšen je vpliv protestantizma med meščani. V mestu je 2. julija 1528 sicer ugotovila versko mladenost, pa le majhno prisotnost luteranskih idej. V mestu je bilo moč kupiti luteranske knjige, ki jih je prodajal neki Hans Singer iz Innsbrucka. Nova vera se je v Mariboru krepkeje zasidrala šele od sredine stoletja dalje.¹⁰ Ali so v Maribor prišle tudi slovenske protestantske knjige, ni znano. Toda eden najvplivnejših luteranov v mariborski okolici, lastnik gromberskega zemljiškega gospodarstva med Spodnjo Polskavo in Slovensko Bistrico Krištof Prager jih je v svoji knjižnici imel troje. Ko je 1594. leta umrl, navaja zapuščinski spis, da je pokojnik zapustil 17 latinskih, 26 nemških in 3 slovenske knjige (*Christliche Confession, Postilla Slovenska, Windische Evangelia und Episteln*).¹¹

Da je bila knjiga konec 16. stoletja v Mariboru neredko v rokah bralcev, priča poročilo papeškega nuncija Germanica Malaspina, ki je leta 1582 vizitiral mariborskega župnika Jurija Žehlja (župnikoval je od 1554—1586), saj je nemalokrat povzročal skrbi cerkveni gosposki. Malaspina je o Žehlju med drugim ugotovo-

vii: »Bere katoliške knjige, pa tudi heretične, za kar mu je dal dovoljenje pred leti na Dunaju sam papeški nuncij.«¹²

Konec 16. stoletja se je na Štajerskem začel pohod zoper protestantizem. Leta 1599 je začela delovati protireformacijska komisija pod vodstvom sekovskega škofa Martina Brennerja; 6. januarja 1600 je prišla tudi v Maribor. Meščani so »gotovo bolj iz strahu kakor iz prepričanja« znosili na kup luteranske knjige in jih sežgali pred rotovžem.¹³ Komisija se je napotila nato h gradu Betnava zunaj mesta, kjer so imeli luterani svojo molilnico, pokopališče in šolo (znotraj mesta jim je bilo to prepovedano). Komisija je razstrelila šolsko in predikantovo poslopje, v kateri je bila, tako smemo domnevati, vsaj borna priročna knjižnica.

Komisija je izdala mariborskemu mestnemu svetu instrukcijo, po kateri so morali meščani oddati heretične knjige, ki so jih imeli doma. Če bi jih kasneje našli na njihovih domovih, bi jih doletela huda denarna kazen.¹⁴

Nekaj let zatem so se v toku protireformacijske vneme naselili v Mariboru novi menihi-kapucini. Samostan jim je leta 1613 ustanovil mariborski grof Ivan Jakob Khiessel pred mestnim obzidjem pri graških vratih (danes stoji na njegovem mestu frančiškanski samostan s cerkvijo). Kapucini so delovali v mariborski župniji, pomagali pa so tudi pri dušnem pastirstvu po okoliških župnijah. Ker je bilo njihovo delovanje namenjeno prenovi katoliškega verovanja med širokimi ljudskimi plastmi, so se posebej posvečali pridigarstvu. Na Slovenskem je bilo v tistih časih več slovečih pridigarjev kapucinov (Janez Svetokriški, o. Rogerij, o. Hipolit), ki so se ukvarjali tudi s pisateljivanjem. Kapucini so za pripravljanje pridig rabili različne zbirke pridig, imeli pa so tudi druge pripomočke, zlasti slovarje, da so se mogli z jezikom približati poslušalstvu, med katerim je bil velik del slovenskega rodu.

Spričo tega smemo za mariborske kapucine domnevati, da so imeli vsaj priročno knjižnico, ki jim je bila v pomoč pri dušnopastirskih opravilih. K tej domnevi nas navaja podatek o njihovem številu: leta 1754 jih je bilo v mariborskem samostanu 32.¹⁵ Domnevo podkrepljuje še to, da je kapucin Ivan Anton Apostel, rojeni Mariborčan, pisec nemško-slovenskega slovarja iz leta 1780 nekaj časa preživel v mariborskem kapucinskem samostanu; za svoje slovarsko delo je imel pri sebi vsaj osebno knjižnico.¹⁶

O knjižnici mariborskega kapucinskega samostana nimamo nikakršnih poročil. Ko je bil samostan 10. aprila 1784 v smislu jožefinskih reform odpravljen, so po navedbah zgodovinarja dr. Franca Kovačiča »premičnine, živila in dragočnosti (cerkvene) oddali drugim samostanom«.¹⁷ Knjižnica med njimi ni omenjena. Graška bibliotekarka Maria Maiold v svojem prikazu knjižnic iz odpravljenih štajerskih samostanov piše, da mariborski kapucinski samostan ob razpustu l. 1784 ni imel oddati nikakršnih knjig.¹⁸

Večji vpogled moremo dobiti v zasebne knjižnice nekaterih mariborskih župnikov. V arhivu krške škofije v Celovcu je bilo doslej evidentiranih troje inventarnih popisov zapuščin preminulih mariborskih župnikov konec 17. in prve tretjine 18. stoletja (nanje me je ljubeznivo opozoril prof. dr. Jože Mlinarič, za kar sem mu nadvse hvaležen); v popisih so zvrščene tudi knjige, ki jih je bil zapustil pokojnik.

Prvi popis obsega knjige Melhijorja Rainierja, ki je bil mariborski župnik od 1649 do 1667.¹⁹ Doma je bil bržčas s Primorskega, Italijan, a večš slovenščine (»der wündischen sprach volerfaren«), ne pa, sprva, tudi nemščine; pisma je pisal v italijanščini.²⁰ Popis Rainierjevih knjig obsega 26 del v latinščini in italijanščini.²¹ Gre za biblije, psalterije, evangelijarije, zbirke pridig, rimski obrednik, za dela o moralni teologiji.

Drugi je popis knjižnice pokojnega mariborskega župnika, doktorja teologije Frančiška Garzarollija, ki je župnikoval od l. 1685 do 1700.²² Umrj je 21. januarja 1700, zapisnik o njegovi zapuščini pa je bil sestavljen 8. februarja 1700.²¹

Popis knjig obsega 64 del v latinščini in italijanščini. Knjige so popisane po obliki — folianti, četverke in osmerke. Garzarolli je poleg biblije in konkordanc imel še vrsto teoloških in filozofskih del, rimski obrednik, dva Canisijeva katekizma, dela o kanonskem pravu, o tridentinskem zboru, knjige pridig in podobno. Ena knjiga pa je slovenska — evangeliarij brez navedbe prevajalca (»Ein Wündisch Euangelibuch«).

Tretji popis obsega knjige pokojnega župnika Janeza Pavla Straška (Johann Paul Strassegg), ki je mariborsko župnijo vodil od l. 1713 do 1731 in je umrl 14. junija 1731. Inventarni popis zapuščine so naredili 31. avgusta 1731.²⁵ Popisali so 69 knjig v latinskem in nemškem jeziku. Med njimi sta dve bibliji (latinska in nemška), dela o moralni teologiji, konkordancah, dela o tridentinskem zboru, pariški brevir, neko Marulicevo delo (Marulus Spalatensis), življenje svetnikov, nemška baročna nabožna literatura, italijanski slovar, Dušna paša (Geistliches Proviant), toda tudi priročni atlas v dveh delih, knjiga o zdravstvu, o domači lekarni, zdravstvene tablice, knjiga o vinogradništvu, pa celo knjiga o francoskem plesu in popis toka reke Ren.

Bistveno ugodnejši bi utegnil biti razvoj knjižnice jezuitskega kolegija v Mariboru. Jezuiti so se večkrat poskušali naseliti v mestu, končno pa jim je cesarica Marija Terezija l. 1757 to vendarle dovolila.²⁶ 10. oktobra 1757 so prispeli v mesto in zasnovali svojo rezidenco. Med njimi sta bila dva Slovencea, kakor je terjal salzburški nadškof Sigismund III. grof Schrattenbach.²⁷ Leta 1758 je deloval v Mariboru Primož Lavrenčič, v letih 1758/59 pa Jožef Hasl, oba nabožna pisatelja.²⁸

Leta 1758 so jezuiti v Mariboru odprli gimnazijo, ki je dve stoletji opravljala izredno vidno in občutno poslanstvo. Jezuitski kolegij si je takoj ustvaril knjižnico. Toda l. 1773 je bil jezuitski red odpravljen, njegova mariborska rezidenca podržavljena. Jezuitska knjižnica je bila s knjižnicami jezuitskih kolegijev v Gradcu, Leobnu in Judenburgu prenesena v graško univerzitetno knjižnico in l. 1776 nameščena v knjižnični dvorani, ki je bila poprej avla academica.²⁹ Od te nekdanje, posebej označene prezenčne knjižnice je ostalo do danes še 2500 zvezkov. Žal pa niso ohranjeni ne knjižnični katalogi ne prevzemni popisi knjig ob razpustitvi jezuitskega reda, tako da ni mogoče ugotoviti, katere knjige so bile iz nekdanje knjižnice mariborskega jezuitskega kolegija in koliko jih je bilo.³⁰

Med 1760—1782 so imele celestinke, strogi katoliški ženski red, katerega pripadnice so se preživljale pretežno s ročnim delom, svoj samostan na vogalu današnje Koroške ceste in Strossmayerjeve ulice. Leta 1766 so mu prizidale cerkev Marijinega oznanjenja (današnji južni del Umetnostne galerije z dvorano). Mariborske celestinke so bile zvečina meščanskega rodu. Ob razpustitvi samostana je bilo v njem 10 redovnic in 6 laičnih sester.

Čeprav bi po pisanju Franca Kovačiča³¹ in Ignacija Orožna³² lahko sklepali, da so bile celestinke ob razpustitvi samostana brez imetja, je vendarle ohranjen dokument o samostanski knjižnici, ki jo je do 30. januarja 1783 popisal uradni pisar dunajske dvorne knjižnice Particij Dengg (Cathalogus der von dem aufgelösten Mährburgschen Coelestiner Frauen Kloster an die hierortig K. K. Bibliothek übergebenen Bücher).³³ Knjige so bile predane licejski knjižnici v Gradcu, dunajska dvorna knjižnica pa je izmed njih terjala dve zase (gl. 2. str. popisa).

Popis knjig je napravljen po abecednem imenskem zaporedju avtorjev, po formatu, kraju in času izdaje. Popisanih je vsega 187 del, ki so po formatu od foliantov do dvanajsterke. Velika večina jih je nemških, kar nekaj v francoščini (poleg treh francoskih slovnice), nato v latinščini in nekaj malega v italijanščini.

Knjige so bile večinoma novejše, iz 18. stoletja, kar je spričo nastanka samostana razumljivo.

Po vsebini je veliko brevirjev in diurnalov, del s pripravami na duhovne vaje, življenjepisov svetnikov, del sv. Terezije, zbirki pridig, priročnikov o organizaciji samostanov, oblačenju redovnic in ceremonialu, molitvenikov, knjig o zdravstvu, potopisov in zgodovinskih zgodb.

Knjige mariborskega celestinskega samostana so bile izbrane za interno rabo. Glede na izbor in naslove pričajo o nekoliko višjem duhovnem obzorju redovnic, katerim so bile na voljo.

Nekaj desetletij kasneje je bil odpravljen še en mariborski samostan — minoritski. Cesar Franc I. je 24. oktobra 1814 odločil, da se odpravi zato, ker mu je primanjkovalo redovnih duhovnikov.³⁴ Dunajska dvorna pisarna je z dekretom št. 12.364 5. oktobra 1814 odločila, da se imetje mariborskega minoritskega samostana popiše. Dekret je izvedel deželni gubernij v Gradcu. Popis imetja ima naslov *Hebungsinventar des Minoritten-Conventes zu Marburg welches über allerhöchste Entschliessung Seiner Majestät vom 24 September und allerhöchstes Hofkanzleidecret vom 5ten October 1814 N. 12.364 auf Anordnung des hochlöbl. kais. kön. Landesguberniums zu Graetz vom Endesunterzeichneten aufgenommen worden ist.*³⁵ Na straneh 51—64 so popisani skladi samostanske knjižnice.

Vseh navedenih naslovov je 151, združeni pa so v osem področnih skupin: a) spisi svetih očetov (9), b) teološki spisi (36), c) moralika (23), č) pravna literatura (13), d) pridige (26), e) filozofska dela (10), f) raznoterosti (miscelanea) (26) in g) zgodovinska dela (8). Popisi knjig niso natančni, zato tudi ni mogoče ugotoviti, iz katerih časov so knjige. Kolikor so letnice izida navedene, je razvidno, da so bile knjige natisnjene v 16., 17. in 18. stoletju. Z izjemo štirih del v nemščini (eno je bilo v rokopisu) so bila vsa druga v latinščini.

Med deli svetih očetov so prevladala tista sv. Avgušтина in sv. Bernarda. Med literaturo o moraliki so bili priročniki za spovednike in dela o cerkvenem sodišču. Pravne literature je bilo malo; obsegala je razsodbe, cerkveni in civilni zakonik (iz l. 1604), Justinijanov zakonik, knjigo o sodnih postopkih in oporokah. Precej je bilo knjig s pridigami, med avtorji filozofskih del pa je naveden John Duns Scotus. Med mnogoterostmi so knjige o zdravilstvu, zbrana dela Tomaža Kempčana, večjezični slovar, rimski obrednik, med zgodovinskimi deli pa je opisan pretres Plutarhových življenjepisov velikih mož in zgodovina Lombardije.

Popisovalec knjižničnih skladov je na koncu popisa pristavil, da je bilo še 110 knjig »nepomembne vsebine, večidel estetske«, se pravi leposlovja. Kakšno je bilo v resnici, je mogoče samo domnevati; popisovalčeva presoja je utegnila biti docela nekompetentna.

Komaj verjetno je, da bi samostan častitljive starosti več kot poltisočletja premogel samo 250 knjig skromnega izbora. Knjige so šle najbrž v izgubo že v prejšnjih časih, najbrž tudi malo pred razpustitvijo samostana. Kam je štajerski gubernij popisane knjige oddal, ni znano.

Mariborsko slovensko predmestno župnijo sv. Marije Device, ki je dotlej delovala pri samostanu, so po njegovi odpravi vodili svetni duhovniki do l. 1833, ko so jo prevzeli menihi redemptoristi, a ti so jo bili prisiljeni l. 1849 zapustiti. O njihovi knjižnici ni poročil.

Medtem ko je menišтво konec 18. stoletja slabelo, se je krepila moč svetnega duhovništva. S takšnim razvojem se je skladal tudi razvoj cerkvenih knjižnic v Mariboru. V nizu jožefinskih reform in z njimi povezano preureditvijo škofij je mariborska mestna župnija l. 1786 pripadla sekovski škofiji, na novo pa je bila ustanovljena že omenjena slovenska predmestna župnija sv. Marije Device pred graškimi vrati.³⁶ Mariborska mestna župnija je bila povzdignjena v sedež okrožnega dekanata.³⁷

Mariborski okrožni dekan je postal mestni župnik, doktor filozofije in prava Andrej Kavčič, jožefinec po duhu, razsvetljenec in prostozidar, prijatelj šole, okrožni šolski nadzornik in ravnatelj mariborske gimnazije 1786—1794, spodbujevalec slovenščine na tem zavodu, tudi z namenskimi štipendijami za njegove dijake,³⁸ predsednik društva mariborskih gledaliških ljubiteljev.³⁹

Čeprav imamo knjižni katalog mariborske dekanijske knjižnice ohranjen šele iz l. 1844,⁴⁰ smemo domnevati, da je bil njen začetnik ali vsaj pomembni pobudnik dekan Andrej Kavčič, dopolnjevala pa sta jo njegova naslednika Matija Lešnik, od 1831 Jožef Pichler. Da je bil Andrej Kavčič poglavitni sestavljalec knjižnice, moremo domnevati po letnicah izdaje posameznih knjig — v veliki večini so iz časov izpred l. 1808, ko je Kovačič zapustil Maribor in postal ravnatelj graškega bogoslovja. Prav tako je mogoče domnevati, da so bile knjige, natisnjene izpred 1808. leta, del nekdanje župnijske knjižnice. A o njenem obstoju nima mo nikakršnih poročil.

V kaligrafskem, z roko pisanem katalogu dekanijske knjižnice iz l. 1844 so knjige popisane abecedno po avtorskih in stvarnih značnicah ter razdeljene v veliki skupini — v teološko in posvetno. Vsaka knjiga je označena z lokalno signaturo. Teoloških del je bilo po katalogu 338, posvetnih 105, knjižnih zvezkov pa je bilo znatno več.

Teološki del knjižnice obsega biblije, konkordance, biblijski stvarni leksikon, različne katekizme, dela o moralni teologiji, cerkveni zgodovini, priročnike za dušne pastirje, rimski obrednik, posebno številne pa so zbirke pridig, med katerimi sta zanimivi najimenitnejšega francoskega teologa 17. stoletja Jacquesa Benigna Bossueta in nemške pridige Slovenca p. Paskvala Skerbinca (1780—1824), slovečega dunajskega pridigarja.⁴¹

Že med teološkimi knjigami v knjižnici je bil delež latinskih v primerjavi z nemškimi manjši, v posvetnem pa se je še zmanjšal. Navedena so Ciceronova dela, Komenskega *Orbis pictus*, Biwaldova *Physica generalis*. Značilno je, da je bila Iliada na voljo v Vossovem nemškem prevodu, prav tako Ovidove *Meamorfoze*. Sploh je bilo leposlovja kar nekaj: zbrana dela C.F. Gellerta, Friedricha von Hagedorna, Klopstockov Mesija in Miltonov *Izgubljeni raj*. Spoznavanju umetnosti je stregel Schallerjev priročnik nemške pesniške in govorniške umetnosti. Nekaj je bilo jezikovnih učbenikov za francoščino in španščino, pa tudi *Grammatica latino-germanico-slavonica* iz l. 1715, le neznatno spremenjena Bohoričeva slovenska slovnica izpod peresa o. Hipolita.⁴² To je bilo tudi edino delo v knjižnici, ki je obravnavalo slovenščino.

Nekaj je bilo metodičnih knjig za pouk geografije in risanja, zbirka šolskih predpisov in uredb. Zlasti te potrjujejo domnevo, da je bila knjižnica vsebinsko strukturirana glede na povezanost župnišča (dekanije) in gimnazije: začasni ravnatelj mariborske gimnazije je bil 1775—1785 mestni župnik Jožef Otič,⁴³ nato pa od 1786 do 1795 Otičev naslednik Andrej Kavčič. Odtlej je položaj ravnatelja mariborske gimnazije do 1848 vseskozi zavzemal vsakokratni mariborski okrajni glavar, medtem ko je bil mariborski dekan od 1814 do 1848 njegov namestnik.

Pomembna je Millotova splošna zgodovina v 16 zvezkih iz l. 1794, štajersko deželo pa sta obravnavala J. von Kalchberga *Steiermärkische Zeitschrift* in Karla Schmutza *Topographisches Lexikon* iz l. 1822. V knjižnici je bilo tudi delo Janeza Ludvika Schönlebna *Carniola Antiqua et Nova* v dveh delih, ki je v ponatisu izšlo v Ljubljani l. 1781. Značilno za sestavo knjižnice je obsežna literatura o štajerskem kmetijstvu (*Verhandlungen und Aufsätze von der Landwirtschafts-Gesellschaft in Steiermark*. Graetz 1828 —) v 27 zvezkih.

Dekanijska knjižnica je bila spravljena v mestnem župnišču, v dvonadstropni stavbi zahodno od župnijske cerkve. L. 1847 je po Puffovih podatkih štela 400 zvezkov.⁴⁴

Kako se je mariborska dekanijska-župnijska knjižnica razvijala nadalje, ni posebnih podatkov. Njena vloga se je po priselitvi sedeža lavantinske škofije v Maribor l. 1859 gotovo zmanjšala, saj sta delovali odtlej v mestu še škofijska in semeniška knjižnica. Vsekakor je l. 1925 mariborska Študijska knjižnica za 4.200.—dinarjev odkupila knjižnico »mestnega stolnega župnišča«, ki je takrat štela 1104 zvezke.⁴⁵

V mestu ali v bližnji okolici sta bila vsaj še dva duhovnika, ki sta v začetku 19. stoletja imela knjižnico. Pri predmestni fari sv. Magdalene na desnem bregu Drave je bil od 1798 do 1809 župnik Luka Weiss; imel je »dragoceno knjižnico«, ki je je en del dobila dekanijska knjižnica v Mariboru, drugega pa je spravil dr. Andrej Kavčič, sekovski kanonik in nekdanji mariborski dekan, v Gradec.⁴⁶

Drugi je bil benediktinec Ulrik Speckmann, ki je bil trideset let profesor humanistike na graški akademski gimnaziji, nato pa je od 1837—1845 deloval kot prefekt na mariborski gimnaziji. Imel je »lepo knjižnico«, ki pa jo je zapustil samostanu v Admontu.⁴⁷

Zanimiva, čeravno skromna je bila knjižnica kirurškega gremija mariborskega okrožja. Kirurgi-ranocelniki so bili na Štajerskem združeni v deželnem ranocelniškem cehu; omenjajo ga od 16. stoletja dalje.⁴⁸ 14. junija 1776 so v Mariboru ustanovili kirurški ceh za mariborsko okrožje in v njegovi skrinji spravili tudi knjige protokolov.⁴⁹ Kirurški ceh se je leta 1808 preoblikoval v mariborski kirurški gremij. V mariborskem Pokrajinskem arhivu ohranjeni knjigi protokolov in popis kirurških vajencev, ki so postali pomočniki, nam dajejo nepopolno podobo o knjižnici ranocelnikov mariborskega okrožja. Prvi zapis o strokovni knjigi zasledimo leta 1805; vrinjen je v popis celotnega cehovskega inventarja, tudi medicinskih instrumentov. Takšni vpisi — tudi med blagajniškimi izdatki — se nato nadaljujejo do 1835, ko je bil 2. avgusta sestavljen prvi samostojni popis knjižnih fondov. Ta obsega le 13 naslovov del, vendar nekatera zajemajo večje število zvezkov.

Mariborski kirurški gremij se je ravnal pač po deželnih zakonskih določilih,⁵⁰ po katerih naj bi si vsak izprašani ranocelnik omissil lastne strokovne knjige, tako da bi si gremij z nabavljanjem knjig ne nalagal preveč stroškov. V popisu iz leta 1835 so npr. letniki *Journal der praktischen Arzneikunde und Wundarzneikunst*, Jena, ki ga je izdajal Christoph Wilhelm Hufeland, trije najnovejši letniki *Medizinische Jahrgänge des österreichischen Kaiserstaates*, Pfennigova *Encyclopedie der Anatomie mit Abbildern*, zvez. 1—21, Eblejeva *Handbuch für angehende Wundärzte*, *Summarium des Neuesten u. Wissenswürdigsten aus der gesamten Medicin*, herausgegeben von einem Verein practischer Ärzte und Wundärzte, Jahrgang 1835, zvez. 1—19, *Onderke Berufsobliegenheiten*, Vincenca Kerna *Handbuch der Chirurgie*, I. Band, 1830, Johanna Nepomuka Reimanna *Handbuch der speciellen medicinischen Pathologie und Therapie* v dveh delih ter Ernsta Rinne v. Sauerbacha *Repertorium der vorzüglichsten Curanten*, *Heilmittel*, *Operationsmethoden* v dveh delih ter istega avtorja *Repertorium der vorzüglichsten Curarten*, *Operationsmethoden* u.s.w. welche während der letzten vier Jahrzehnte angewendet und empfohlen worden sind, Günss 1833—1836 v štirih zvezkih.⁵¹ Izbor obsega literaturo, ki je bila dovolj sočasna. Žal pa ni podatkov, kako so si člani gremija (10—18) izposojali knjige iz priročne knjižnice, ko so bili vendarle na široko razkropljeni po mariborskem okrožju, od Mute do Sv. Trojice, od Poljčan do Arnovža/Ehrenhausna, in še o tem, kdo je za knjige skrbel in jih izposojal. (Morda kar predstojnik gremija sam?)

Ko se je kirurški gremij mariborskega okrožja 16. junija 1873 razšel, je njegova knjižnica po popisu 3. junija 1878⁵² štela 46 naslovov v 391 zvezkih. Skupaj z drugim inventarjem jo je prevzelo okrajno zdravniško društvo v Mariboru.

O knjižnicah posvetnih Mariborčanov je na voljo le malo podatkov. Posebno osupljivo je, da ni omemb knjižnice v mariborskem gradu grofov Kheisslov in Brandisov. Dr. Rudolf Gustav Puff, temeljiti zgodovinar Maribora, ne navaja med opisom gradu, njegovih prostorov in dragocenosti (zlasti podob) niti posebnega prostora za knjižnico niti ne knjižnih omar ali knjig.⁵³

Kljub temu pa so morali mariborski prebivalci, čeravno jih je bilo v mestu na prelomu 18. in 19. stoletja komaj kakih dva tisoč, imeti vendarle po domovih vsaj skromne knjižnice. Za to govorijo podatki o knjigovezih, ki so opravljali obrt v mestu: tako je v l. 1664 omenjen umetniški knjigovez Georg Schmidt,⁵⁴ l. 1714 kar dva knjigoveza — Supanič in Severin Eckert,⁵⁵ l. 1843 pa neki Geist.⁵⁶ Ko bi v mestu ne imeli dela, bi pač v njem ne imeli obrti.

Eden najodličnejših mariborskih urarskih mojstrov Franc Höfler je imel v svoji hiši št. 34 »sila številno knjižnico«. Kaj se je zgodilo z njo, potem ko je njen lastnik na popotovanju na Dunaju l. 1844 umrl, ni poročil.⁵⁷

»Čedno knjižnico« je imel v svoji hiši v Mariboru (št. 133, današnja Miklošičeva ul. 4) grof Johann von Schärffenberg, poslednji potomec najstarejšega štajerskega plemiškega rodu.⁵⁸ Potem ko je bil 1839. leta prodal svoje gospostvo Hohenwang, se je priselil v Maribor, kjer je bil hišni posestnik in vinogradnik. Njegova hiša je kmalu postala »središče plemenite družabnosti«. Poleg knjižnice je bil v hiši še majhen gledališki oder, po stenah pa je viselo nekaj »ljubkih podob«. Grofovo domovanje je bilo do njegove smrti l. 1847 družabno shajališče. Nekaj časa je v njem imelo zavetišče celo mariborsko bralno društvo.⁵⁹

Temu društvu, ki se je v celoti imenovalo kazinsko, bralno in družabno društvo (Kasino-Verein, Lese- und Geselligkeitsverein), je cesar Franc I. izdal 19. maja 1823 dovoljenje, da sme vzdrževati bralnico od oblasti dovoljenih časopisov ter prirejati igre in družabne prireditve. Šlo je tedaj za bralno društvo z razširjenim družabnim programom, kakršna so se pojavljala konec 18. stoletja med meščanstvom na evropskem Zahodu, v Srednji Evropi pa so zaživela predvsem v l. pol. 19. stol.⁶⁰

Branje časopisov se je močno razmahnilo v štajerskem deželnem glavnem mestu Gradcu v zadnji četrtini 18. stol.; spodbujalo je širjenje razsvetljskih idej.⁶¹ Leta 1812 ustanovljeni Joanneum v Gradcu je imel na priliko že kar spočetka bralnico (Lesekabinett). Čeprav so v njej imeli razpostavljene knjige, so bralce posebno pritegovali časopisi (Johann v. Kalchberg, svetnik štajerskih deželnih stanov: »Das vorzüglichste Interesse erregen ... die Journale ...«). Medtem ko jih je bilo l. 1812 na voljo 35, jih je bilo l. 1844 že 207.⁶² Po graški bralnici so se vzgledovali tudi v Mariboru.

Mariborsko bralno društvo je sprva lepo uspevalo; takrat je na njegovih zabavah sodeloval orkester regimenta Kinski, okrepljen z domačimi ljubiteljskimi godbeniki. Kajpada je potrebovalo širne prostore; imelo jih je v Girstmayerjevi gostilni Pri zlatem sidru v Vetrinjski ulici. Ko je orkester zapustil mesto, je bilo uglajenih zabav konec. Društvo se je skrilo v borni bralni krožek (Lesezirkel). Preselilo se je najprej v kavarno Tomaža Klindare sredi Gosposke ulice (kasnejša kavarna Central, današnja samopostrežnica), od 1841. l. je bilo v hiši grofa Schärffenberga, po njegovi smrti 1847. leta pa se je zateklo v hišo zdravnika dr. Antona Mallyja na Cerkvem (današnjem Slomškovem) trgu št. 3.⁶³ Članov pa je bilo tako malo, da jim je bilo prostora še preveč. Njihovo število se je nekaj pred 1847 zvišalo na 40. V bralnici so imeli na voljo 20 časopisov. Društvo so takrat vodili kameralni komisar Jakob Opravill, odvetnik dr. Franc Duchatsch in prof. dr. Rudolf Gustav Puff. Prav ta v svojem vodniku po Mariboru piše, da so se ob tem društvu po mestu pojavljala manjša »enodnevna zakotna bralna društva«.⁶⁴ Žal pisec ne omenja, ali je šlo za dovoljena bralna društva ali pa za ilegalne združbe, ki bi jih utegnili rojevati politično vzdušje pred marčno revolucijo.

Kazinsko (bralno) društvo je v pomarčnem restavriranem absolutizmu vse bolj slabelo. Konec petdesetih let je prenehalo delovati.⁶⁵

Omeniti nam je še troje zanimivih mariborskih knjižnic, katerih nastanek je mariborski odsev dogajanja v velikem svetu. Prva je bila izposojevalna knjižnica (Leihbibliothek), ki jo je v letih 1795—97 vzdrževal prvi mariborski tiskar Franc Anton Schütz, potem ko se je bil iz Ptuja preselil v Maribor. Izposojevalne knjižnice so se pojavile v 18. stol. zlasti po Nemčiji, v 19. in 20. stoletju pa so se razmahnile tudi pri nas na Slovenskem. Bile so običajno sestavni del obrtnih (tiskarskih) ali trgovskih (knjigarskih) podjetij, delovale pa so na pridobitniški ekonomski računici. Zato so se običajno ravnale po okusu širokih plasti bralcev. Tiskar Schütz je brez dovoljenja graškega gubernija skozi dve leti imel svojo izposojevalno knjižnico, dokler mu je ni oblast prepovedala, saj je izposojal prepovedane knjige. Tako je prenehala delovati prva mariborska knjižnica, namenjena javnosti.

Naslednjo izposojevalno knjižnico v Mariboru je v začetku tridesetih let 19. stol. odprla Ana Krautgasser in jo po marčni revoluciji 1848 prepustila mariborskemu tiskarju Jožefu Janschitzu.⁶⁶

Svojevrstna je bila knjižnica mariborskega društva gledaliških ljubiteljev (Dilettanten-Verein), ustanovljenega 1793. leta. V njej so bila spravljena odrska besedila, ki si jih je društvo pridobivalo z nakupi ali prostovoljnimi prispevki. Društvena knjižnica in gledališka garderoba, ki je 1824. leta štela kar 717 kosov, sta se spričo slabega nadzora in nerada tjá do 1848. leta močno skrčili.⁶⁷

Najpomembnejša pa je bila ustanovitev gimnazijske knjižnice v začetku 19. stoletja, saj je s svojimi skladi bistveno poglobljala znanje tako profesorjev kot dijakov te odlične šolske ustanove. Ugledni profesorji mariborske gimnazije — simpatizerja slovenskega narodnega razvoja dr. Ivan Gottweiss in prvi katehet na zavodu Ivan Narat ter Josef Wartinger, kasnejši štajerski deželni arhivar v graškem Joanneumu in pisec štajerske deželne zgodovine, so imeli vsak v svojem razredu dijaško knjižnico. Wartinger je kolega nagovoril, da sta z ravnateljevimi dovoljenjem večino knjig iz svojih knjižnic predala v Wartingerjev razred. Tako je nastala večja dijaška knjižnica, iz katere je Wartinger posojal dijakom knjige ob njihovih prostih dnevih. Ko je prefekt mariborske gimnazije Johann Baptist Ringauf 1806. leta umrl, je v oporoki zapustil svojo bogato knjižnico zavodu, ki ga je upravljal trideset let. Iz vseh teh knjig je nastala 1807 knjižnica mariborske gimnazije. Morala je biti dovolj reprezentativna, sicer bi je ne bili pri priči pokazali cesarju Francu I., ko je tisto leto obiskal Maribor.

Kakšne in katere knjige so bile v takratni mariborski gimnazijski knjižnici, ni mogoče ugotoviti. Pač pa je mariborski gimnazijski profesor dr. Rudolf Gustav Puff 1847. leta poročal, da je takrat štela 1500 zvezkov; 151 jih je obravnavalo filozofijo, 283 različne umetnosti, 340 pa jih je vsebovalo klasično (latinsko in grško) literaturo.⁶⁸

Mariborska gimnazija je imela svojo knjižnico že mnogo pred reformo gimnazij iz leta 1849, ki je ustanavljanje gimnazijskih knjižnic prav zaukazala. Domnevati moremo, da se je mariborska gimnazija mogla tudi zategadelj ponašati s tako odličnimi učnimi uspehi.

Mariborska petrazredna gimnazija je leta 1846 imela 209 dijakov in 7 profesorjev, potencialnih uporabnikov gimnazijske knjižnice.⁶⁹

Mesto Maribor (brez predmestij) je leta 1846 štelo 2246 prebivalcev, Graško predmestje 657 in Koroško 593.⁷⁰ Socialna sestava prebivalstva notranjega mesta je bila 1846 precej pisana: 40 je bilo plemičev, 11 duhovnikov, 80 uradnikov in odličnikov (uradnih predstojnikov, odvetnikov, zdravnikov), 120 obrtnikov in umetnikov ter 200 hišnih posestnikov. K njim je treba prišteti še vojaško garnizijo in delavce Južne železnice, tako da je Maribor s predmestji takrat štel pribli-

žno 5000 prebivalcev.⁷¹ Med njimi posebno velikih potreb po knjigah in knjižnicah, kakor kaže, ni bilo,

Zgodovinski pretres prisotnosti knjige in knjižnic v Mariboru do marčne revolucije l. 1848 nam jo slika le v nejasnih obrisih. Predvsem je nenavadno, da se mariborski samostani niso izkazali z večjimi in pomembnejšimi knjižnicami. Izjema je le jezuitska knjižnica sredi 18. stoletja, ki pa je delovala premalo časa, da bi močneje vplivala, zlasti na gimnazijce in njihove profesorje. Zanimivi so podatki, ki govorijo o precejšnji razširjenosti protestantskih knjig v mestu. Močnejša knjižnična struktura se je pojavila v mestu z dekanijsko knjižnico v obdobju razsvetljenstva. Zanja je značilno, da je bila pretežno sestavljena iz nemške literature ali nemških prevodov klasične literature. Iz njih se odsljkava duhovna klima razsvetljenstva in romantike.

Najpomembnejša je vsekakor gimnazijska knjižnica iz začetka 19. stoletja. Nastala je iz vneme znanstvenikov in pedagogov, brez uradnih predpisov, skoraj pol stoletja prej, ko so najvišje državne oblasti zaukazale ustanovitev knjižnic na srednjih šolah.

Porestavracijsko, predmarčno obdobje je tudi v Mariboru — zagotovo pod vplivom Gradca — zbudilo zanimanje meščanov za časopisje in bralnice. Mariborčanom je odpiralo razglede v družbene in politične premike v državi in po svetu ter jih vodilo v revolucijski čas.

Na splošno je mogoče skleniti, da je Maribor v svojih prvih sedmih stoletjih imel knjižničarstvo, ki se je ravnalo po njegovi majhnosti in malopomembnosti. Potrjeno pa je, da se je v velikih prelomnih obdobjih tudi v njem močneje izpostavila vloga knjige in knjižničarstva, zlasti z dejanji razgledanih in izobraženih mož.

OPOMBE

¹ Jože Mlinarič: Župnija sv. Janeza Krstnika v Mariboru pod jurisdikcijo salzburške nadškofije XII stoletje—1700 — V: Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije 1228—1978. Maribor 1978, str. 120.

² Jože Mlinarič, n. d., str. 128.

³ Franc Kovačič: Zgodovina Lavantinske škofije (1228—1928). Maribor 1928, str. 222.

⁴ Melitta Pivec-Stelc: Srednjeveške knjižnice v Sloveniji. — Knjižnica, Ljubljana 15(1971)3-4, str. 91.

⁵ Jože Mlinarič, n. d., str. 129.

⁶ Štajerski deželni arhiv, Gradec (ŠDA).

Fond mesta Maribor

Mariborska mestna knjiga (rokopis olim 2714/fol 78^r—79^r).

Objava v Jože Mlinarič: Gradivo za zgodovino Maribora, IV. zvezek. Listine 1336—1370. Maribor 1978, list 112.

Glej tudi: Jože Mlinarič: Beneficij v mestu Mariboru — Časopis za zgodovino in narodopisje 44—XLIV (1973), str.

75—78

¹ ŠDA

Mestni arhiv Maribor, fasc. 8.

Glej Jože Mlinarič: Župnija sv. Janeza Krstnika . . . , str. 150.

² Arhiv krške škofije, Celovec

Informatio Ratione Parochiae, Beneficiorum et vinearum Marpurgh. 1631.

Pfarre Marburg, Fasc. XII N 8.

³ Arhiv krške škofije, Celovec, LXII 1a.

Popis inventarja z dne 21. novembra 1511.

Glej: Jože Mlinarič: Župnija sv. Janeza Krstnika . . . , str. 141.

⁴ Jakob Richter: Maribor v reformacijski dobi. — ČZN 10—XLV(1974)1, str. 89—90.

⁵ Jože Koropeč: Polskavsko zemljiško gospostvo. — ČZN 51—16(1950)1, str. 32—34.

⁶ Jože Mlinarič: Župnija sv. Janeza Krstnika . . . , str. 156.

⁷ Jakob Richter, n. d., str. 91.

⁸ Jakob Richter, n. d., str. 102.

⁹ Jakob Richter, n. d., str. 103.

¹⁰ Franc Kovačič, n. d., str. 279.

¹¹ Franc Hešič: P. Bernard Mariborčan, slovenski pisatelj 18. stoletja. — ČZN 34(1939)12, str. 43.

¹² Jože Stabej: Janez Anton Apostel — pater Bernard Dictionarium Germanico-slavonicum 1780. — ČZN 8—XLI(11 (1972)2), str. 265 id.

¹³ Franc Kovačič, n. d., str. 279—80.

¹⁴ Maria Mairold: Geschichte der Gräzer Universitätsbibliothek — V: Anton Kern: Die Handschriften der Universitätsbibliothek Graz. Band 3. Wien 1987, str. XXI.

¹⁵ Ignacij Orožen: Das Bisthum und die Diözese Lavant. 1 Theil. Marburg 1875, str. 21.

¹⁶ Jože Mlinarič: Župnija sv. Janeza Krstnika . . . , str. 170.

- ¹¹ Arhiv krške škofije, Celovec.
Fasc. Marburg—Stadtparre, Verlassenschaften div. Stadtpfarrer 1601—1737 LXII ta
Catalogus Librorum R: di pie defuncti D: ni Melchioris Rainier Vicarij Marburgensis N° 2 6 Martij ann. 1668. Relatio
Commissionis Marburgensis de anno 1668 de inventario et visitatione vicarij
- ¹² Ignacij Orožen, n. d., str. 22
- ¹³ Arhiv krške škofije, Celovec.
Fasc. Marburg—Stadtparre, Verlassenschalten div. Stadtpfarrer 1601—1737 LXII Ia
Catalogus librorum v zapuščinskem aktu
- ¹⁴ Ignacij Orožen, n. d., str. 22.
- ¹⁵ Arhiv krške škofije, Celovec
Fasc. Marburg—Stadtparre, Verlassenschatten div. Stadtpfarrer 1601—1737. LXII ta
Herrn Johann Paul Strassegg weyl Hochfürstl: Gurggl: Stadtpfarrs—Vicario und Commissario zu Marburg ...
hinterlassenes Vermögen ... Actum in Stadtpfarrhaus Marburg den 31 Augs 1737.
- ¹⁶ Franc Kovačič, n. d., str. 282.
- ¹⁷ Franc Kovačič, n. d., str. 282.
- ¹⁸ France Kidrič. Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti: Ljubljana 1929—1936, str. 149
- ¹⁹ Maria Marold, n. d., str. X.
- Josef Andr. Janisch: Topographisch-statistisches Lexicon von Steiermark. I. Band A—K. Graz 1872, str. 394
- ²⁰ Sporočilo vodje rokopišnega oddelka Univerzitetne knjižnice v Gradcu dr. Hansa Zotterja z dopisom št. R_h 111/Z
z dne 7 avgusta 1878 menj.
- ²¹ Franc Kovačič, n. d., 334.
- ²² Ignacij Orožen, n. d., 540.
- ²³ SDA.
- Sign. R.K. Sach 204 A 1—3, 1782
- ²⁴ Franc Kovačič, n. d., str. 334
- ²⁵ SDA
- Geistliche Akten, Fasc. 277, Handschrift XVI/45, Jahr 1614.
- ²⁶ Jože Milinarič, Župnija sv. Janeza Krstnika ..., str. 184
- ²⁷ Jože Milinarič, r. t., str. 185.
- ²⁸ SBl. t, str. 436
- ²⁹ Rudolf Gustav Puff: Das neue Theater in Marburg. . . Marburg (1852), str. 0.
- ³⁰ Alphabetischer Bücherkatalog Der Bibliothek der Decanats Pfarre in Marburg. KreisdekanatsPfarre Marburg
am 20. October 1844. (Katalog je s podpisom potrdil takratni okrajni dekan Jožef Pichler.)
Knjižni katalog je spravljen v Škotskem arhivu Maribor.
- ³¹ SBl. III, str. 327—328
- ³² France Kidrič, n. d., str. 123.
- ³³ Georg Mathiaschitsch. Geschichte des k.k. Marburger Gymnasiums. — V: Festprogramm des k.k. Gymnasiums
in Marburg. Marburg 1858, str. 94, 95, 99.
- ³⁴ Rudolf Gustav Puff, n. d., str. 76.
- ³⁵ Zapiski 3. redne seje kuratorija Študijske knjižnice v Mariboru 28 avgusta 1825 — Univerzitetna knjižnica
Maribor, Ms 334
- ³⁶ Rudolf Gustav Puff, n. d., str. 127.
- ³⁷ Rudolf Gustav Puff: Marburg in Steiermark, seine Umgebung, Bewohner und Geschichte. II. Band. Gratz 1847,
str. 230. (odslej n. d., 2. zv.)
- ³⁸ Peter Borisov: Od rancelnštva do začetkov znanstvene kirurgije na Slovenskem. SAZU Razred za medicinske
vede. Dela t. Ljubljana 1977, 113.
- ³⁹ Chirurgischer Mittel des Marburger Kreises. Geld Empfangs Protocol. Der löblich Chyrurgischer Virtel Ladde
des Marburger Kreys vom 20. Aug 776. — Kirurški gremij za Mariborsko okrožje. Protokol 1776—1834 Spravljen v Po-
krajinskem arhivu Maribor
- ⁴⁰ Provinzial Gesetzsammlung für das Herzogsthum Steyermark. IX. Theil. Graz 1827, 11—133
- ⁴¹ Eman Pertl: Priročna medicinska knjižnica kirurškega gremija v Mariboru — Zdravstveni vestnik
50(1981)183—7
- ⁴² Popis je potrdil 3. junija 1873 predstojnik gremija Franz Semlitsch. — Popis je spravljen v Pokrajinskem arhivu
Maribor v lasčiku Kirurški gremij za Mariborsko okrožje. Protokol 1835—1873.
- ⁴³ Rudolf Gustav Puff, n. d., t. zv., str. 26—35.
- ⁴⁴ Rudolf Gustav Puff, n. d., 2. zv., str. 147.
- ⁴⁵ Rudolf Gustav Puff, n. d., 2. zv., str. 185.
- ⁴⁶ Rudolf Gustav Puff, n. d., 2. zv., str. 225.
- ⁴⁷ Rudolf Gustav Puff, n. d., 1. zv., str. 41—42.
- ⁴⁸ Rudolf Gustav Puff: Marburger Fremden-Gruss. Sagen, Dichtungen, Wanderungen und Lebensschilderungen.
Marburg 1849, str. 30, 72.
- ⁴⁹ Rudolf Gustav Puff, n. d., t. zv., str. 282—63.
- ⁵⁰ Gl. geslo: Lesegesellschaften, v: Lexikon des Bibliothekswesens Band I. Leipzig 1974, str. 886—7
- ⁵¹ Hubert Fussy: Literatur in der Steiermark zur Zeit der Aufklärung. — V: Literatur in der Steiermark Arbeiten
aus der Steiermärkischen Landesbibliothek, Band 15. Graz 1978, str. 125 id
- ⁵² Robert Mühler: Der Vormärz in der Literatur der Steiermark. — V: Literatur in der Steiermark Arbeiten aus
der Steiermärkischen Landesbibliothek. Band 15. Graz 1976, str. 172
- ⁵³ Rudolf Gustav Puff, n. d., t. zv., str. 282—83
- ⁵⁴ Rudolf Gustav Puff, n. d., t. zv., str. 283.
- ⁵⁵ Arthur Mally: Gassen-, Strassen- und Plätzebuch der Stadt Marburg a d Drau Marburg 1906, str. 68
- ⁵⁶ Bruno Hartman: Izposojevalne knjižnice v Mariboru — Knjižnica, Ljubljana 25(1981) 1—4, str. 104—5
- ⁵⁷ Rudolf Gustav Puff: Das neue Theater in Marburg Marburg (1852), str. 6
- ⁵⁸ Bruno Hartman: Zgodovina knjižnice mariborske klasične gimnazije (t758—1941). — ČZN 55—20(1984)2, str.
248—275.
- ⁵⁹ Iuventus caesareo—regii Gymnasii Marburgensis e moribus et progressu in literis censa exeunte anno scholasti-
co MDCCCXVI Marburgi [1846], str. [14]
- Rudolf Gustav Puff, n. d., 1. zv., str. 216
- ⁶⁰ Antofa Leskovec: Zgodovina uprave v Mariboru 1752—1841. — V: Maribor skozi stoletja, Razprave i Maribor
1991, str. 233.
- ⁶¹ Rudolf Gustav Puff, n. d., t. zv., str. 209.

BÜCHER UND BIBLIOTHEKEN IN MARIBOR BIS ZUR MÄRZREVOLUTION 1848

Zusammenfassung

Die erste Bestätigung, dass es in Maribor Bücher gab, datiert aus dem Jahre 1367. Damals vermachte Nikolaus, Sohn des Landesschreibers Rudolf, für das Beneficium der hl. Katarina in der Mariborer Pfarrkirche einige handschriftlichen Bücher kirchlichen Inhalts. Die erste Mariborer Bibliothek wurde im Jahre 1511 im Inventarverzeichnis des Mariborer Pfarrhauses erwähnt; sie war bescheiden und war in der »priester stuben« untergebracht. Die Präsenz der Bücher erweiterte sich in der 2. Hälfte des 16. Jh. unter dem Einfluss des Protestantismus. Die Gegenreformation hat die protestantische Literatur auch in Maribor ausgemerzt. In den folgenden Jahrhunderten sind die Privatbibliotheken einiger Mariborer Stadtpfarrer in Nachlassverzeichnissen beschrieben worden, während die Bibliotheken des Kapuziner — und Jesuitenklosters zwar erwähnt, jedoch nach ihrer Auflösung nicht erfasst wurden. Zur Zeit der Aufklärung wurde beim Mariborer Dekanat eine Bibliothek gegründet. Sie verfügte nicht nur über Literatur des kirchlichen Inhalts, sondern auch über die Studienliteratur, die den Tätigen am Mariborer Gymnasium zur Verfügung stand. Im Jahre 1807 ist die Bibliothek des Maribores Gymnasiums durch die Initiative von Josef Warntinger, des späteren steirischen Landesarchivars, ins Leben gerufen worden; sie war für die Anstalt eine mächtige geistliche Stütze. Die Bibliotheksbestände der aufgehobenen Cölestinnerinnen — (1782) und Minoritenklöster (1814) wurden durch die Schreiber der Wiener Hofbibliothek beschrieben; aus den erhaltenen Verzeichnissen sind sie inhaltlich definierbar. In der Vormärzzeit vermehrte sich die Zahl der Zeitschriften; in Maribor wurden sie besonders im Casino- und Leseverein zur Verfügung gestellt. Unter der Mariborer Bevölkerung gab es Leute, die sehenswürdige private Bibliotheken besaßen. Interessant war die Bibliothek des Chirurgenvereins, deren Bestände den Wundärzten des Mariborer Kreises zur Benützung bereitstanden. Dem Einzug des ersten Druckers in Maribor (1795) schloss sich auch das kommerzielle Bücherleihwesen an.

GORNJI MARIBOR V LUČI ARHEOLOŠKIH RAZISKOVANJ

Mira Strmčnik-Gulič*

UDK 902/904(497.12 Gornji Maribor)

STRMČNIK-GULIČ Mira: Gornji Maribor v luči arheoloških raziskovanj (Gornji Maribor im Licht der Arheologischen forschungen.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, str. 200—231. Izvirnik v sloven., povzetek v nem., izvleček v slov. in angl.

Na osnovi interpretacije arheološkega vira kot celote, predstavljamo rezultate raziskovalne naloge »Gornji Maribor v luči arheoloških raziskovanj 1986—1990«. V nalogi smo opredelili nekatere razvojne zakonitosti srednjeveške keramike in jo na podlagi doslej znanih najdišč v Sloveniji in v kulturno povezanim sosedstvu tipološko-kronološko ovrednotili. Stavbno-historično interpretacijo razvoja grajskega kompleksa je — na osnovi arheoloških in historičnih virov — podal prof. Jože Curk¹.

UDC 902/904(497.12 Gornji Maribor)

STRMČNIK-GULIČ Mira: The Upper Castle of Maribor with Reyard to the Archeological Investigations. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 63 = 28(1992)1, p. 200—231.

Orig. in Slovene, summary in German, synopsis in Slovene and English

On the basis of the interpretation of an archaeological source as a whole the results of the paper "The upper castle of Maribor with regard to the archeological investigations" 1986—1990, is presented.

In the paper some lawfulness of development of the mediaeval ceramic art is defined. It was evaluated on the basis of its finding-places in Slovenia, known to this time, and chronologically arranged in culturally connected neighbourhood with regard to their typification.

The historic building interpretation of the development of the castle complex on the basis of archeological and historical sources was given by professor Jože Curk.

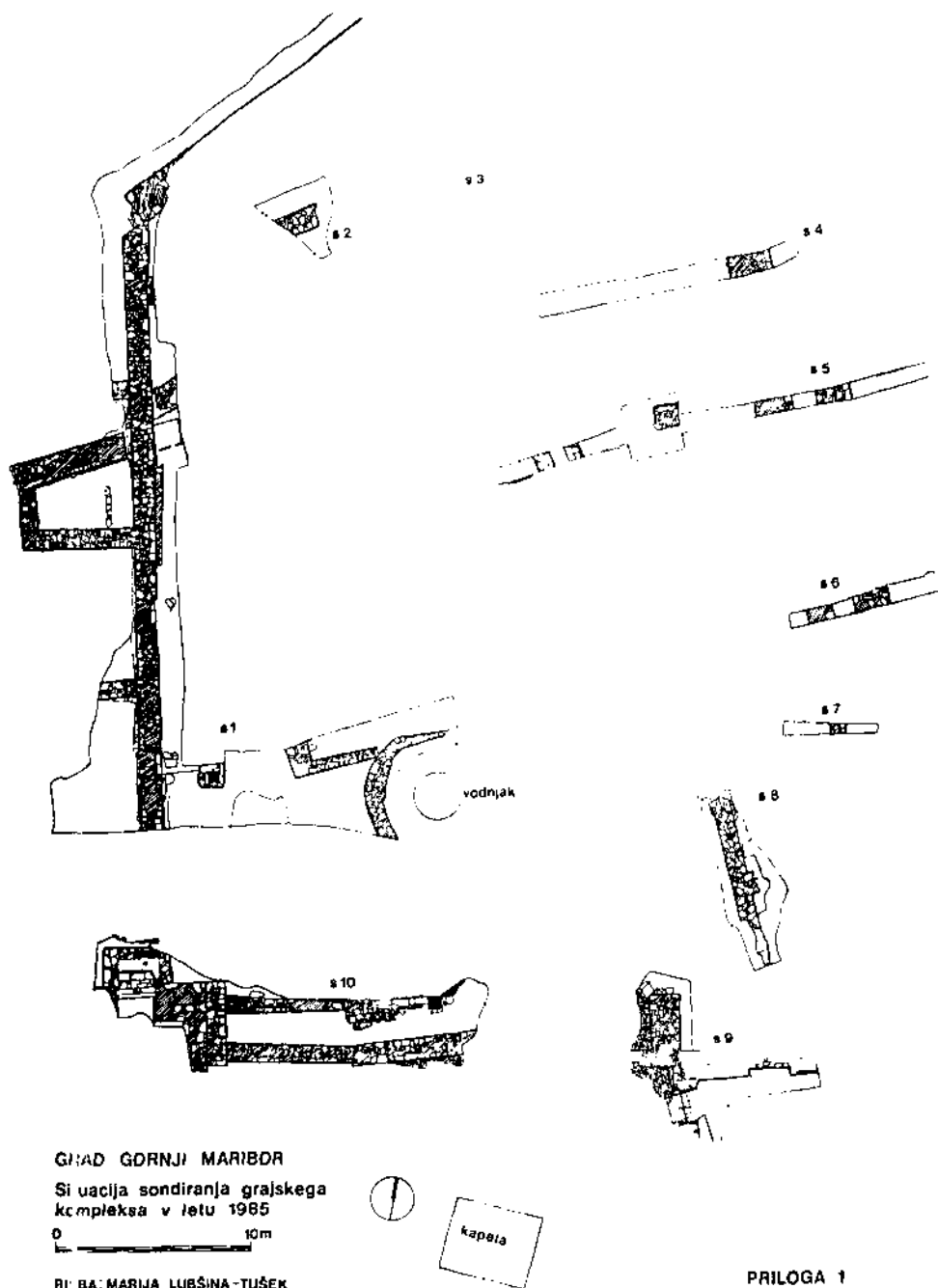
Poskus doprinosna tvarnih virov k historični interpretaciji

1. Rezultati arheoloških sondiranj

Vertikalna in horizontalna stratigrafska slika desetih arheoloških orientacijskih sond na grajskem platoju, nam je do neke mere razkrila vpogled v vse faze grajskega razvoja. Pri tem mislimo na razvoj grajske arhitekture podprte s tipološko kronološko istodobnim keramičnim gradivom.

Zaradi specifične lege Piramide, smo lahko na osnovi že znanih posameznih najdb pričakovali tudi sledove iz arheoloških dob in tako sondiranje metodološko prilagodili. Sonde so potrdile ostanke grajskih objektov, ki so se prislanjali deloma nepovezani ob notranjo stran obodnega zidu in bili tudi različno orientirani. Ugotovili smo dokaj dobro ohranjene temelje nekdanje arhitekture, ki izvirajo iz

* Strmčnik-Gulič Mira, dipl. arheol. Maribor.

PRILOGA 1

visokosrednjeveške, poznosrednjeveške in baročne faze grajskega razvoja. Prvo prečno orientacijsko sondo (sonda 1) smo usmerili iz zahodnega roba ravnice proti grajskemu vodnjaku oz. samemu središču grajskega platoja. Zaradi močne izpovednosti kulturne plasti, smo jo podaljšali na zahodno linijo do dolžine 31 m

južnemu in severnemu profilu zoževal na širino 60 cm. Sklepamo lahko, da je pripadal samostojno stoječemu poslopju znotraj obodnega zidu. Na zunanji strani grajske stene smo odkrili dva opornika, ki sta nakazovala dozidave skladno z obnovitvenimi deli na gradu. Zidava govori za površno in na hitro gradnjo kamnito-opečnega temelja širine 1,10—1,30 m. Sam zid pa je močno načel stare naselivitvene sloje in je še neenakomerno visoko ohranjen. Tako je na nekaterih mestih ležal že 10—20 cm pod rušo, drugod pa na globini 1 m ali več. Bil je mešane gradnje z gladko zaribanim stenskim ometom ubito bele barve v debelini od 0,5—1 cm. V času odkrivanja je bil še dokaj kompakten, kasneje pa je razpokal in se delno odkrušil. Omembe vreden je še kamniti prag iz rumenega peščenca širine 1,16 m na notranji strani in 1,58 m na zunanji. Vratna odprtina je bila obzidana iz profilirane opeke, ki se je ohranila še v šestih kosih. Kulturna plast pa je bila najbolj izpovedna ob notranji strani zahodne grajske stene, kjer je v zahodnem delu sonde 1 dosegala globino do 3,30 m in se je v soodvisnosti s konfiguracijo terena dvigovala proti dvoriščnemu prostoru.

Kot zanimivost naj navedemo, da smo na zunanji strani zidu — proti brežini — našli tik nad temeljem razne steklene odlomke v drugotni uporabi — kot orodje (T. 1 : 1—4, 6, 7).

Na robu grajskega platoja smo iz zahodne linije zidu proti strmi brežini izkopali 5 × 2,20—3,50 m veliki prostor, katerega severna stena ima 100° zamik orientiran proti severu in 90° na najstarejšo romansko gradnjo. Od ostalih treh zidov širine 100 cm se loči tako po sami gradnji kot tudi po širini zidu, ki dosega 1,50 m. Jasno viden je stik z renesančno fazo, ki je to steno presekala in tudi funkcionalno in kvalitetno izrabila.

Za datacijo te gradbene obogatitve služi kot odlično dopolnilo zopet keramično gradivo, ki ga izpričuje gotski kulturni sloj (T. 6 : 1,2; 7 : 2—15; 8; 10). Podatek nazorno izpričuje grajski razvoj v obdobju gotike z bogato zakladnico keramičnih form, predvsem v izoblikovanosti ustij in v ornamentalnih prvinah.

Skrivnost o resnični razprostranjenosti grajskega kompleksa nas je privedla do nujne, da smo poleg šestih različno velikih sond na grajskem platoju še podaljšali izkope na severno in vzhodno brežino. Rezultat je bil kljub skopo odmerjenemu času zadovoljliv, saj smo zajeli glavne poteze za interpretacijo grajskega razvoja.

Sonde 4, 5, 6, 7 so potrdile dva paralelno potekajoča talna zidova v skupni dolžini okrog 64 m. Prvi je dosegel skupno debelino 2,20 m, drugi pa 1 m, pri čemer moramo poudariti, da je bil zaradi strmine še podzidan v širini 0,80 m. Torej grad je bil na tem naravno nezavarovanem predelu obdan z dvojnimi obzidjem s skoraj geometrično pravilno zasnovano.

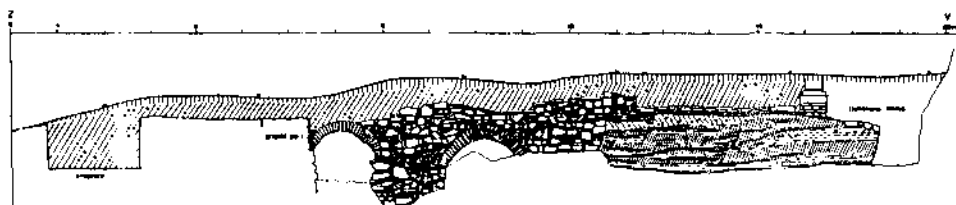
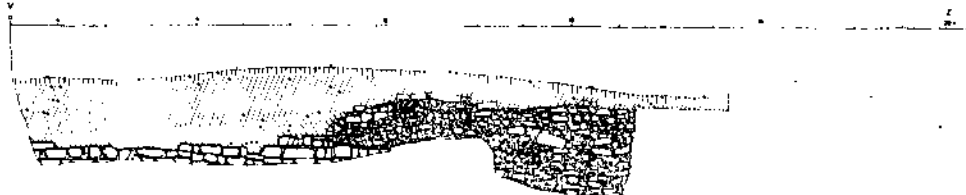
Sonda 9 na južnem delu ravnice je razkrila stopničast fundament skalne laporne osnove, ki se tu dvigne 60 cm pod površino. Gradnja temeljev je to naravno danost v celoti izkoristila in se ji je do natankosti prilegala. Podobna zidarska večina se je izkazala tudi pri arheoloških izkopavanjih na Ljubljanskem gradu.⁴ Presenetljiv je ostanek zidu (širina 1,50 m) orientiran sever—jug in je povsem identičen z gotsko fazo grajskega razvoja. Žal pa je zidovje — zaradi svoje priročnosti — na ravnici močno izropano in brez potrebnih sklopov. Pač pa smo uspeli odkriti izsek iz dvorišča, ki je bilo tlakovano z rečnimi oblicami, kar bi lahko ostalo tudi ob morebitni prezentaciji Piramide.

Z vsjo upravičenostjo lahko trdimo, da je bilo izkopno polje sonde št. 10 najbolj izpovedno tako po arhitekturi kot vertikalni stratigrafiji (priloga 3).

V 19 metrov dolgem in v povprečju 4 metre širokem izkopu, smo pod 50—80 cm debelim grajskim šutom odkrili dobro ohranjen opečni renesančni tlak, ki se je ohranil še v dolžini 3,30 m. Pod njim so se mogli ohraniti stari nase-

PRAMIDA - MARIBOR 1985
severni profil sonde 10

PRILOGA 3

PRAMIDA - MARIBOR 1985
južni profil 2002 - SONDE 10

litveni horizonti v borni dolžini petih metrov in rahlo padajoči od ravnice proti jugozahodni brežini.

Prvi stratum je bil ohranjen v debelini 10–40 cm in se je pojavljal pretežno s keramiko iz časa gotike (nekaj primerov na T. 14 : 10–14). Med njo je bilo sicer pomešanih nekoliko starejših fragmentov, kar pa vpriči številnih prezidav in popravil ne preseneča!

Na ilovnati podlagi se je pod prvim stratuumom jasno začrtala plast rumenega peska z izrazito linijo zgoščene žganine drugega stratuma (izbor keramike na T. 15; 16 : 1–7).

Tretji stratum je bilo možno zaslediti v globini med 1,70 m do 1,85 m na raščeni lapornati podlagi in z gotovostjo izpoveduje najstarejši poselitveni horizont (primerjaj keramiko na T. 16 : 8–13; 17; 18).

Na osnovi povedanih stratigrafskih podatkov skupno z analogno interpretacijo keramičnega gradiva smemo sklepati, da je visokosrednjeveška faza dosegla dve stopnji razvoja: prvoizrazito zgodnjo, ki razširja spodnji časovni okvir in drugo-poznoromansko fazo, seveda z medsebojno kontinuiteto. Navedeno situacijo stratuumov pa so nasilno prekinili novoveški (renesančni) gradbeni posegi z dvema opečnima obokoma vpetima v kamnit zid z vložki opečnih odlomkov. Po svoji funkciji bi lahko pripadala kletnemu prostoru, kateremu bi po sistematičnem raziskovanju dodelili prvotno namembnost (sl. 1).

Na jugozahodnem robu sonde — že na brežini —, smo našli del vhodnega talnega tlaka izdelanega iz kamnitih plošč, ki so bile položene na opečno podlago.

Srečno naključje je hotelo, da smo na južnem predelu platoja v sondi 10 pod 1,20 m debelim šutom odkrili in raziskali del temelja znamenitega prvinskega romanskega jedra (Marchpurg). Gre za zasnovo v geometričnem talnem liku v približni velikosti 50 × 46 m, ki je bila iztočnica kasnejšim gradbenim pozidavam. Zid smo očistili do dolžine 7,50 m, potem pa se je v rahli diagonali izgubil pod mlajšimi posegi, ki so se na tem mestu usmerili izven stroge stare zasbove.

Grad Gornji Maribor, grajske gradbene ostaline (izsek iz sonde št. 10)

Gradbena tehnika priča za čas zgodnje romanike in po splošnem načelu spominja na tehniko rimske gradnje z upoštevanjem fortifikacijskih načel.

Na osnovi stratigrafskih podatkov smo videli, da intenziteta keramičnih najdb ni enakomerno ohranjena v vseh kulturnih horizontih. Zaradi številnih in dolgotrajnih gradbenih posegov so predvsem mlajša obdobja stratigrafsko in kulturno manj jasna. Tudi naselitveni sloji niso bili enakomerno prizadeti in nekateri sklopi bi nudili odlično možnost nadaljnjih raziskav (predvsem ostaline ob sondi 10):

Romanski kulturni sloj se je kot celota še najbolj ohranil na jugozahodnem predelu najstarejšega grajskega jedra, kjer je ponekod segal do globine 2,60 m. Izredno intenzivna plast v višini romanskega horizonta izpričuje večje uničenje objekta po trajni naselitvi na utrdbi oz. trdnjavi sicer strateške vsebine.

Opisi izbora visokosrednjeveške keramike:

1. Fragment oboda posode iz rjavno žgane gline. Na največjem obodu je bila okrašena s horizontalno kaneluro in predvidoma enotračno valovnico. Ohranjena vel. 14,7 × 3,3 cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 23 (T. 3 : 3).

2. Dva fragmenta posode iz rjavkasto sivo žgane peščene gline s hrapavo površino. Ohranjen je okras izveden v kombinaciji ravne in poševne vdolbljene črte. Ohranjena vel. 6,5 × 2,5 cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 22 (T. 3 : 4).

3. V dva kosa razlomljen fragment lončka iz prečiščene temno sivo žgane gline. Okras je bil izveden v trotračni valovnici z enakomernimi razmaki. Ohranjena vel. 4,5 × 2,2 cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 29 (T. 3 : 5).

4. Fragment dna posode iz svetlo sivo žgane peščene gline. Ohranjena viš. 2,7 cm, deb. dna 1,7 cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 28 (T. 3 : 8).

5. Fragment stene manjše posode iz prečiščene temno sivo žgane gline. Okrašena je bila s štiritračno valovnico pod horizontalno izvedeno kaneluro. Ohranjena vel. $2,3 \times 1,3$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 25 (T. 3 : 9).

6. Fragment oboda kroglasto oblikovanega lonca iz sivo žgane peščene gline s hrpavo, vendar izgajeno površino. Ohranjen je okras dolinijske kanelure, pod njo prostoročno izvedena valovnica dokaj enakomernega poteka. Ohranjena vel. $4,7 \times 2,4$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 26 (T. 3 : 11).

7. Fragment jajčasto oblikovanega lonca iz enakomerno sivo žgane gline, ki razen posameznih drobcev sljude nima primesi. Ohranjen je žigosan ornament potekajoč v pokončnih linijah z vmesnim horizontalnim rebrom, ki je bil fiksiran na največji obod, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 34 (T. 3 : 13).

8. Fragment ovalno oblikovanega lončka iz temno sivo žgane prečiščene gline. Iz ramena na največji obod je bil okrašen verjetno z enotračno valovnico. Ohranjena vel. $3,2 \times 2,5$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 37 (T. 3 : 3).

9. Fragment oboda lončka iz sivo žgane gline z močno primesjo kremenčevega peska. Na največjem obodu je bil okrašen z enotračno valovnico izvedeno v nepravilnem prostem teku. Ohranjena vel. $3 \times 1,3$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb pod št. S 40 (T. 3 : 16).

10. Odlomek dna lonca iz sivo žgane gline s črnim prelomom; na zunanji ploskvi dna je ohranjen pečat v obliki križa v okroglem polju. Ohranjena vel. dna $11,2 \times 7,8$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 153 (T. 4 : 4).

11. V dva kosa razlomljen fragment večjega lonca iz neenakomerno žgane gline od svetlo rjavega do sivega tona. Danes poškodovano ustje je v izrazitem prehodu nagnjeno navzven brez posebne profilacije. Lonec je bil okrašen z valovnico, ki spominja na mlajšo izvedbo. Ohranjena vel. $11,1 \times 8,1$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 58 (T. 5 : 2).

12. Fragment stene posode večjih dimenzij iz peščene svetlo rjavo žgane gline s hrpavo površino. Ohranjena vel. $6,5 \times 5,5$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 57 (T. 5 : 1).

13. V tri kose razlomljen fragment kroglasto oblikovanega ostenja lonca z izvihanim ustjem iz rjavo sivo žgane gline. Na največjem obodu je bil okrašen z dvotračno valovnico v neenakomernih lokih. Ohranjena vel. ustja $5,4 \times 2,6$ cm in oboda $3,5 \times 3,9$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 59 (T. 5 : 3).

14. Odlomek dna lonca kot zgoraj pod št. 10, pečat ni ohranjen. Vel. fragmenta $5,7 \times 2,5$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 60 (T. 5 : 8).

15. Fragment kroglasto oblikovanega lončka iz prečiščene temno sivo žgane gline s primesjo kremenčevega peska. Okrašen je bil z enotračno valovnico širokih lokov. Ohranjena vel. fragm. $3,7 \times 3,5$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 238 (T. 16 : 9).

16. Fragment ostenja kroglasto oblikovanega lonca iz temno sivo žgane gline. Na prehodu ramena na največji obod je bil okrašen s predvidoma dvotračno valovnico. Ohranjena vel. $4,1 \times 3,9$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 240 (T. 16 : 10).

17. Fragment oboda večjega lonca iz rjavo sivo žgane gline s hrpavo površino. Okrašen je bil z nesklenjenimi valovitimi plitvimi linijami, zaključena kompozicijska ornamenta se ne da ugotoviti. Ohranjena vel. $4,3 \times 4$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 239 (T. 16 : 11).

18. Fragment posode s poudarjenim rebrom iz rjavkasto žgane gline. Ohranjena vel. $5 \times 4,5$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb pod št. S 245 (T. 16 : 12).

19. Fragment oboda jajčasto ovalnega lonca iz svetlo sivo žgane gline. Podolžno rebro je bilo okrašeno s prečnimi vrezi neenakomerne velikosti. Ohranjena vel. $3,5 \times 4,3$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, inv. št. S 243 (T. 16 : 13).

20. Fragment lonca z izvihanim ustjem in ravno odrezanim robom iz rjavkasto žgane gline s hrpavo površino. Na robu so se obdržali plitvi sledovi vtisov. Ohranjena vel. $3,6 \times 3,7$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 229 (T. 17 : 1).

21. Fragment izvihanega ustja s poudarjenim pregibom iz prečiščene rjavo-sivo žgane gline. Ohranjena vel. $2,6 \times 2,8$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 231 (T. 17 : 2).

22. Fragment izvihanega in odebeljenega ustja posode iz svetlo rjavo žgane gline. Ohranjena vel. $2,6 \times 2,4$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 233 (T. 17 : 3).

23. Fragment izvihanega ustja večjega lonca iz prečiščene svetlo rjavo žgane gline, ki je bil okrašen z valovnico, čigar del linije se je ohranil na ramenu posode. Ohranjena vel. $5,2 \times 4$ cm, inventarizirano na ZVNKD Mb, št. S 227 (T. 17 : 4).

24. Fragment navzven nagnjenega ustja posode iz prečiščene sivo rjavo žgane gline. Ohranjena vel. $3,2 \times 2,5$ cm, (viš), inv. na ZVNKD Mb, št. S 232 (T. 17 : 5).

25. Fragment navzven nagnjenega ustja posode iz sivo žgane in kremenčevim peskom mešane gline. Ohranjena vel. $3,6 \times 4$ cm (viš), inv. na ZVNKD Mb, št. S 230 (T. 17 : 6).

26. Fragment izvihanega ustja lonca iz neenakomerno rjavkasto žgane gline s primesjo kremenčevega peska. Ohranjena vel. $5,8 \times 3$ cm (viš), inv. na ZSV Mb pod št. S 226 (T. 17 : 7).

27. Fragment močno izvihanega ustja s profiliranim robom iz sivo žgane gline z izgajeno površino. Ohranjena vel. $3,6 \times 2,7$ cm (viš), inv. na ZVNKD Mb, št. S 228 (T. 17 : 8).

28. Fragment ostenja lonca iz rjavo sivo žgane glinice z močno primesjo kremenčevega peska. Okrašen je bil s križajočo se valovnico nejasnih obrisov. Ohranjena vel. $3,9 \times 3,7$ cm, inv. na ZVNKD Mb, št. S 241 (T. 17 : 9).

29. Fragment večjega lonca iz neenakomerno od svetlo do temno sivo žgane glinice z okrasom enotrajne valovnice. Ohranjena vel. fragm. $11,1 \times 8,3$ cm, možna risarska rekonstrukcija lonca, inv. na ZVNKD Mb, št. S 224 (T. 17 : 10).

30. Fragment lonca z močno izvihanim ustjem in ravno odrezanim robom iz neenakomerno sivo žgane glinice. Iz ramena na največji obod je bil okrašen z valovnico. Ohranjena vel. $9,5 \times 4,9$ cm, inv. na ZVNKD Mb, št. S 25 (T. 17 : 11).

31. Fragment ostenja lonca iz sivo žgane glinice z močno primesjo kremenčevega peska in drobci sljude. Na predvidoma največjem obodu je bil okrašen z vrezano križajočo se valovnico v prostem teku. Ohranjena vel. $4,9 \times 4,8$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 246 (T. 18 : 1).

32. Fragment ostenja večjega lonca iz prečiščene sivo žgane glinice. Na največjem obodu je bil okrašen z robatim rebrom rahlo profilirane površine. Ohranjena vel. $3,7 \times 5$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 246 (T. 18 : 2).

33. Fragment ostenja lonca iz temno sivo žgane glinice, ki je bil okrašen z dvema plitvima kanelurama na ramenu. Ohranjena vel. $5,6 \times 6$ cm, inv. na ZVNKD Mb, št. S 237 (T. 18 : 4).

34. Fragment oboda lonca iz neenakomerno rjavo sivo žgane glinice in z okrasom neizravnatega rebra na prehodu iz cilindričnega vratu posode. Ohranjena vel. $5,7 \times 6,1$ cm, inv. na ZVNKD Mb, št. S 235 (T. 18 : 3).

35. Fragment posode iz prečiščene neenakomerno žgane sivo rjave glinice. Okrašena je bila s plitvo valovito črto, mogoče z valovnico. Ohranjena vel. $5,5 \times 5,4$ cm, inv. na ZVNKD Mb, št. S 250 (T. 18 : 5).

36. Fragment največjega oboda posode iz sivo rjavo žgane glinice. Okrašena je bila s podolžnim rebrom in valovnico. Ohranjena vel. $4,2 \times 3,4$ cm, inv. na ZVNKD Mb, št. S 244 (T. 18 : 6).

Opisi izbora poznosrednjeveške keramike:

1. Fragment bikoničnega lonca iz prečiščene svetlo rjavo do temno sivo žgane glinice z izvihanim odebeljenim razširjenim ustjem. Iz ramena na največji obod je bila okrašena z drobnimi vtisi. Ohranjena vel. fragm. $12 \times 4,5$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 93 (T. 8 : 2).

2. Fragment bikoničnega lonca z navzven nagnjenim klinasto odebeljenim ustjem. Iz sedlastega ramena na največji obod je bila okrašena z dvema horizontalnima kanelurama. Struktura materiala je iz sivo žgane prečiščene glinice s primesjo drobcev sljude. Ohranjena vel. fragm. $11 \times 4,5$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 94 (T. 8 : 1).

3. Fragment kroglasto oblikovanega lonca iz temno sivo žgane glinice s primesjo kremenčevega peska. Iz ramena na največji obod je bila okrašena predvidoma s tremi vzporednimi neizravnanimi rebri. Široko lijakasto razprto ustje je bilo s spodrezanim poudarjenim robom. Ohranjena vel. fragm. 13×5 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 87 (T. 8 : 3).

4. Fragment močno navzven nagnjenega ustja s trnastim prehodom v nizek sedlasto vbokel nizek vrat iz svetlo rjavo žgane prečiščene glinice. V strukturi materiala so opazna zrnca sljude. Ohranjena vel. fragm. $7,5 \times 3$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 85 (T. 8 : 4).

5. Fragment lonca iz rumenorjavo žgane glinice s primesjo kremenčevega peska. Notranjost pokončnega ustja je polkrožno izpeljana v profilirano zunanjo steno. Ohranjena velikost fragmenta $5,4 \times 3$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 88 (T. 8 : 5).

6. Fragment lonca z navzven nagnjenim močno profiliranim ustjem iz rjavosivo žgane glinice s primesjo kremenčevega peska. Ohranjena vel. fragm. $8,2 \times 3,5$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 89 (T. 8 : 6).

7. Fragment lonca iz temno sivo žgane glinice z izredno močno primesjo kremenčevega peska. Ustje je lijakasto razprto s poševno odrezanim T zaključkom. Ohranjena vel. fragm. $5,8 \times 3,7$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 90 (T. 8 : 8).

8. Odlomek velikega lonca iz rjavosivo žgane glinice z izvihanim in polkrožno odebeljenim ustjem. Ohranjena vel. fragm. $14 \times 5,4$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 91 (T. 7 : 14).

9. Odlomek velikega lonca iz sivo žgane prečiščene in s kremenčevim peskom mešane glinice. Ustje je nagnjeno navzven in spodvihano. Ohranjena vel. fragm. $9,5 \times 3,5$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 92 (T. 7 : 15).

10. Fragment lonca iz rjavkastosivo žgane glinice z močno primesjo kremenčevega peska. Ustje je v komaj zaznavnem prehodu nagnjeno navzven in odebeljeno v polkrožni potezi. Ohranjena vel. fragm. $8,4 \times 4$ cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 95 (T. 7 : 13).

11. Fragment lonca iz fino prečiščene svetlo do temno sivo žgane glinice. Oblo oblikovano nekoliko odebeljeno ustje je izvihan na nizkem sedlasto uboklem vratu. Ohranjena velikost fragm. $8,5 \times 2,9$ cm, inv. ZVNKD Mb št. S 98 (T. 7 : 12).

12. Fragment lonca iz sivo žgane prečiščene glině z navzven nagnjenim lijakasto oblikovanim profiliranim ustjem. Ohranjena vel. fragm. 6,5 × 3,5 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 86 (T. 6 : 7).
13. Odlomek navzven nagnjenega odebeljenega ustja lonca iz rjavordečkaste žgane glině. Ohranjena vel. fragm. 8,1 × 3,9 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 84 (T. 7 : 2).
14. Odlomek dna posode s prstanasto nogo in okrasom kratkih vrezov na notranji ploskvi. Struktura je iz prečiščene glině s primesjo peščenih zrnč in sljude. Ohranjena vel. fragm. 5,7 × 3,1 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 201 (T. 14 : 13).
15. Odlomek dna posode s poudarjeno prstanasto nogo iz neenakomerno rjavkastosivo žgane glině s primesjo kot zgoraj. Ohranjena vel. fragm. 4,5 × 6,4 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 200 (T. 14 : 14).
16. Fragment bikoničnega lonca iz neenakomerno od rjavo do temno sivo žgane glině s primesjo kremenčevega peska. Ustje je nagnjeno navzven in polkrožno odebeljeno. Ohranjena vel. fragm. 9,1 × 5,3 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 191 (T. 14 : 10).
17. Od rje poškodovan železni žebelj pravokotnega preseka. Ohranjena dol. 9,8 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 190 (T. 14 : 9).
18. Odlomek dna posode z ravno prstanasto nogo s počasnim prehodom v ostenje posode, kjer so vidni plitvi kratki vrezi. Struktura je iz sivkasto žgane glině z močno primesjo kremenčevih zrnč. Ohranjena vel. fragm. 9,6 × 4,4 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 202 (T. 14 : 11).
19. Fragment kroglasto oblikovanega lonca iz rjavosivo žgane glině s primesjo kremenčevega peska. Ustje je nagnjeno navzven in obojestransko odebeljeno. Ohranjena vel. fragm. 9 × 4,9 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 67 (T. 6 : 1).
20. V tri kose razlomljen vrh vrča iz prečiščene temno sivo žgane glině z visokim lijakasto razširjenim ustjem. Ohranjena viš. 10,2 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 68 (T. 6 : 2).
21. Od rje je poškodovan železni gotski ključ. Dol. 10,6 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 69 (T. 6 : 3).
22. Fragment navzven nagnjenega in trnasto odebeljenega ustja lončka iz fino prečiščene neenakomerno od svetlo do temno sivo žgane glině. Ohranjena vel. fragm. 5,1 × 3 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 97 (T. 7 : 5).
23. Odlomek pokrova iz rumenorjavo žgane glině. Ohranjena vel. 5,5 × 3,8 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 103 (T. 7 : 7).
24. Odlomek pokrova s profiliranim držajem iz prečiščene temno sivo žgane glině. Ohranjena vel. 6,4 × 3,2 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 102 (T. 7 : 9).
25. Odlomek pokrova (za veliko posodo) iz prečiščene sivo žgane glině. Ohranjena viš. 4,4 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 101 (T. 7 : 10).
26. Fragment navzven nagnjenega odebeljenega ustja lonca s spodrezanim robom iz sivo žgane glině s primesjo kremenčevih zrnč. Ohranjena vel. fragm. 4,9 × 2,8 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 119 (T. 10 : 1).
27. Fragment navzven nagnjenega ustja lonca iz rjavo žgane prečiščene glině. Ustje prehaja v vrh preko polkrožne vdolbitve, zunanjščino ima rahlo kanelirano in poudarjen rob, ki preko kratkega vboklega vratu prehaja takoj v ostenje. Ohranjena vel. fragm. 4,8 × 3,7 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 122 (T. 10 : 2).
28. Odlomek manjše posode z izrazito profiliranim navzven nagnjenim ustjem iz rjavosivo žgane glině. Ohranjena vel. fragm. 2,3 × 2,5 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 129 (T. 10 : 3).
29. Odlomek rahlo navzven nagnjenega ustja s trnastim zaključkom in spodrezanim robom iz temno sivo žgane glině. Ohranjena vel. fragm. samo 2,1 × 2,4 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 128 (T. 10 : 4).
30. Fragment lijakasto razširjenega ustja lonca manjših dimenzij iz rjavosivo žgane prečiščene glině. Notranja stran ustja je sedlasto vbokla, rob poševno zaobljen s poudarjenim prehodom v vbokel vrat. Ohranjena vel. fragm. 4,4 × 3,2 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 112 (T. 10 : 5).
31. Fragment podobno oblikovanega ustja kot zgoraj, s poševno odrezanim notranjim robom iz rjavosivo žgane glině. Ohranjena vel. fragm. 4,9 × 3,2 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 120 (T. 10 : 6).
32. Fragment navzven nagnjenega od znotraj vboklega ustja lonca s poudarjenim prehodom v nizek vrat. Struktura materiala je iz rumenorjavo žgane glině s primesjo drobcev sljude in nekaj peščenih zrnč. Ohranjena vel. fragm. 3,8 × 2,8 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 125 (T. 10 : 7).
33. Fragment navzven nagnjenega ustja lonca s spodrezanim robom iz črno žgane peščene glině. Ohranjena vel. fragm. 5,7 × 2,7 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 117 (T. 10 : 8).
34. Fragment lijakasto razširjenega ustja posode iz sivorjavo žgane prečiščene glině. Ohranjena vel. fragm. 5 × 3,1 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 121 (T. 10 : 9).
35. Fragment izbočenega in navzven nagnjenega ustja s T razširjenim vboklim robom in s spodrezanim robom. Narejen je bil iz temno sivo žgane glině prečiščene s primesjo kremenčevega praha. Ohranjena vel. fragm. 4,5 × 3,1 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 118 (T. 10 : 10).

36. Fragment navzven nagnjenega suličasto oblikovanega ustja lonca iz rjavo žgane gline s prmesjo peska. Ohranjena vel. fragm. 5,8 × 3,3 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 124 (T. 10 : 11).

37. Fragment kroglastega ostenja lonca iz svetlo sivo žgane gline. Iz ramena na največji obod je bil okrašen s štirimi horizontalnimi nizi vtisnjenih kvadratkov. Ohranjena vel. fragm. 2,2 × 3,5 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 142 (T. 10 : 12).

38. Fragment cilindričnega oboda manjše posode iz rjavo žgane prečiščene gline z okrasom štirih vzporednih nizov vtisnjenih pokončnih pravokotnikov. Ohranjena vel. fragm. 3,3 × 3,5 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 140 (T. 10 : 13).

39. Odlomek cilindrično oblikovanega oboda posode iz rumenorjavo žgane prečiščene gline. Okrašen je bil z dvema pravilnima nizoma vtisnjenih drobnih pokončnih pravokotnikov. Ohranjena vel. fragm. 1,8 × 4 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 139 (T. 10 : 14).

40. Fragment vratu z ramenom lonca iz temno sivo žgane dobro prečiščene gline. Na prehodu iz vboklo oblikovanega vratu na oblo rame, je bila okrašena s platično razpotegnjeno valovnico in kanelurama. Ohranjena vel. fragm. 3,5 × 3,3 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 135 (T. 10 : 15).

41. Odlomek ostenja lonca iz rjavkasto žgane gline s prmesjo kremenčevega peska. Na obodu je bila okrašena s plastičnim vtisnjenim rebrom. Ohranjena vel. fragm. 3,6 × 3,2 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 137 (T. 10 : 16).

42. Fragment cilindričnega oboda lonca iz sivo žgane gline s prmesjo peščenega praha. Okrašena je bila z nizko vrezano valovnico. Ohranjena vel. fragm. 3,7 × 4,7 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 138 (T. 10 : 17).

43. Fragment manjše posode iz črno žgane gline s prmesjo sljude in kremenčevega peska. Na ramenu je bila okrašena z nizom poševnih vrezov. Ohranjena vel. fragm. 2,8 × 2,3 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 136 (T. 10 : 20).

44. Fragment oboda posode iz prečiščene rjavo žgane gline. Iz ramena na največji obod je bila okrašena z dvema nizoma poševnih vrezov in rastlinskim motivom med vrezanimi snopi. Ohranjena vel. fragm. 3,8 × 3,2 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 141 (T. 10 : 23).

45. Od rje poškodovan železni žebelj kvadratnega preseka. Ohranjena dol. 7,9 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 148 (T. 10 : 22).

46. Odlomek ročaja iz svetlo sivo žgane peščene gline. Na površini je bil okrašen z lini-jo polkrožnih vtisov. Ohranjena dol. 2,9 cm, inv. ZVNKD Mb, št. S 131 (T. 10 : 24).

Interpretacija keramike s kronologijo

Kronološka problematika, ki nastaja iz izbora opisanega gradiva, je zaradi sondažnih izkopov dokaj zapletena in interpretacijsko zahtevna. Poleg tega je keramika samo fragmentarno ohranjena, kar onemogoča zanesljivo rekonstrukcijo forme posode oz. tipološkega razreda. Kljub temu pa se moremo zadovoljiti in se opirati na izkopno polje predvsem v sondi 1 in sondi 10, s katerima lahko rekonstruiramo vse razvojne stopnje visoko in poznosrednjeveške keramike na Piramidi. S tem poskusom pa je sploh prvič podana keramika na področju današnje severovzhodne Slovenije in pomeni znaten prispevek k reševanju celote.

Iz izčrpnih tipoloških opisov (pri čemer moramo vključiti tudi dognanja iz Poročila v letu 1986 in 1987) in povedane stratigrafije lahko ugotovljamo, da moremo v najstarejših slojh govoriti o keramičnem posodju, ki je nastalo po staroslovanski tradiciji na domorodni osnovi.³

Če povzamemo ugotovitve vidimo, da je številčno najbolj razširjena bikonično zasnovana forma, med katero prednjačijo lonci večjih dimenzij. Na osnovi sočasnih primerjav ugotovljamo, da je bikonični lonec osnovna zvrst keramične oblike, ki se ohranja ves čas visokega in poznega srednjega veka. Zelo pomembno pa je dejstvo, da je izvirna oblika vezana na staroslovansko pridobitev in trajno osvojitve forme 10. in 11. stoletja.

Nova tehnologija in različice v oblikovanju forme vključijo z ornamentiko, je tuja pridobitev iz zapadno in srednjeevropskega kulturnega prostora, od koder se je napajala naša bogata keramična zakladnica.

Ena od novitet je krašenje z zobatim kolescem, ki se je splošno uveljavilo in priljubilo v srednjeveškem obdobju. R. Ložar navaja, da je odtis z zobatim koles-

cem »doma najbolj v Porenju ter se smatra za frankovskega, posredno pa je rimskodoben in je iz Porenja prišel na Saško, od tod pa v vzhodno Prusijo«. ⁶ Tako imajo tudi naši primerki poreklo v frankovsko-karolinški kulturi in bi jih glede na dimenzije in fino fakturo lahko prištevali med pivsko posodje po tujih lončarskih vzorcih. ⁷

Med našim keramičnim inventarjem moramo opozoriti še na tri primerke znakov s križem v krogu na dnu posode — kolesast križ in dva odlomka križa v krogu, ki imata na zgornjem kraku še dve veji — tzv. vejasti križ (primer na T. 11 : 9).

Uporabljanje križa je stara prvina, saj so le-ti karakteristični na posodju slovanskih narodov in so datirani že v 9. stoletju z razvojem v času 10.—13. stoletja Wiesinger jih datira na osnovi zgornjeavstrijskega gradiva šele v 14. stoletju na zelo razvitih tipih loncev. ⁸ V strokovnih krogih še ni dorečeno ali so ti znaki v tem času še lahko simbolnega pomena ali so le signature lončarjev. Eno pa je sigurno, da je upodabljanje križev na dnu posodja močno zasidran slovanski element pogojen s kulturnimi predstavami. Poznana je tudi hipoteza o magičnem značaju takšnih pečatov, ki simbolizirajo moč ognja v nasprotju z ostalimi izpekljankami pečatov, ki strogo označujejo lončarske delavnice. Omenili smo že, da je staroslovanska bikonična forma lonca služila kot osnova tipološkega razvoja. V zgodnjem romanskem času še srečujemo sintezo strukture in forme ter ugotavljamo razvoj od preprostih k bolj razvitim oblikam. ⁹

Kot smo lahko razbrali iz opisov posod, je bila keramika romanskega obdobja izdelana v glavnem iz dobro gnetene in prečiščene gline pomešane z drobnim peskom, od tega v večini primerov s kremenčevimi zrcni in drobci sljude. Po doslej najdenih ostankih smemo sklepati na neenakomerno žganje, od čigar se pojavljajo različni toni od svetlo rjave preko sive do črno žganih primerkov. V tehniki dodelave opažamo glajene površine zlasti pri ornamentiranih primerkih in pa prostoročno izoblikovano notranjo steno domačih posod.

Po fakturi smemo govoriti o trdni keramiki, poroznosti takorekoč ni več znani in se prav po tej lastnosti močno razlikuje od tiste iz arheoloških obdobj.

Ornamentacija in kompozicija na naših posodah je vezana na preprosto formo posode namenjeno za vsakodnevno rabo in nam do neke mere lahko izpričuje življenje in standard na mariborski trdnjavi.

Skladno z oblikovanostjo posode se uveljavlja tudi tendenca horizontalne kanelure (npr. T. 3 : 3), ki pa je v podrejenem položaju glede na celotno kompozicijo. Plitva kanelura v različnih načinih izvedbe v glavnem razbija monotonost prehodov in največjo površino posod, in govori za njen širok razpon priljubljenosti. Ne bo odveč, če se za trenutek pomudimo pri vodilni ornamentalni prvini eno ali več tračne valovnice izvlečene v nepreciznem ponavljanju. Gre za staro ornamentalno prvino z največjim razmahom v času kasne antike preko zgodnjega srednjega veka in v raznih variantah vztraja še v visokem srednjem veku. V okviru danega gradiva pa žal ne moremo ločiti starejše in mlajše faze razvoja, čeprav posamezni kosi to možnost nudijo. Zavedati se namreč moramo, da imamo za tovrstno obdelavo premalo keramičnih zvrsti, da bi se lahko prebili do palete razvojnih zakonitosti s kritičnim ovrednotenjem.

Na danih primerkih smo skušali ugotavljati razvoj v fakturi keramike od preprostejše romanske izvedbe do bolj zahtevnih in izpopolnjenih tehničnih postopkov žganja poznosrednjeveške in renesančne keramike. V tem času so posode izdelovali iz fino prečiščene gline največkrat brez primesi. Opazi se neenakomerno žganje od rjavkastosivih do črnih tonov, lisaste površine so nedorečenih barvnih nians. Stene so večinoma gladke, ki pa spričo povedanega tehničnega postopka niso terjale posebnega glajenja. Nejasna je tudi odsotnost bolj zahtev-

nih ornamentalnih prvin, ki pa so lahko tudi posledica fragmentarne ohranjenosti posodja ali nerazvitega estetskega izziva uporabnikov.

Znatno razliko v primerjavi z visokosrednjeveško keramiko pa ugotavljamo v izoblikovanosti ustij (npr. T. 8). Smatramo, da so bili spredaj opisani odlomki ustij dovolj zgovorni, zato naj brez nepotrebnega ponavljanja opozorimo na široko paleto same izvedbe in na estetski učinek izdelka. Ustja so skladno s formo iztegnjeno nagnjena navzven, včasih kar lijakasto razprta, odebljena in različna v profilaciji in oblikovanosti vrhnjih in prehodnih robov. Nastopajo številne variante v detajlih, višinah in v razmerju z oblikovanostjo vratu posode zavzemajo določeno dekorativno funkcijo. Nakazana je razvojna pot od preprostejših k stilistično in oblikovno razvitim tipom in njihovim različicam (T. 7 : 10). Žal pa se pri sedanjem stanju raziskav ne moremo in ne smemo spuščati v detajlne zakonitosti razvoja srednjeveške keramike. Razen v sondi 10, ne moremo keramičnih in ostalih najdb razvrstiti po stratumih, kakršne narekujejo sistematična raziskovanja, ki uspejo prikazati rekonstrukcijo določenega stanja skupno s strategijo.

Kljub temu pa smo poleg oblikovanih značilnosti ugotovili — razen okrasa z zobatim kolescem — še nekaj ornamentalnih elementov na keramiki.

Zanimivo je, da je motiv valovnice še vedno prisoten, čeprav je z romanskim kulturnim slojem v močni manjšini. Sedaj nastopa le še kot degeneracija tega ornamenta; dolga zanka ima zelo majhen razpotegnjen nagib, je nepravilno oblikovana s širokim vrezom (npr. T. 10 : 19).¹⁰

Priljubljeno je bilo tudi plastično okraševanje v raznih izvedbah. Plastična rebra potekajo po vratu ali obodu, kakršna sestavljajo pogost okrasni element tudi na Otoku pri Dobravi.¹¹ Iz prazgodovine izvirajoča je dekoracija plastičnega rebra, ki je še posebej okrašena z razčlenjenim prstnim odtisom (T. 10 : 16) in jo lončarji še dandanes radi upodabljajo. V enem primeru pa tečejo rebra iz rame na največji obod, vmesna polja pa so zapolnili z vtisi narejenimi z zobatim kolescem. Kot smo že ugotovili, je vtis star pojav, pojem rebra kot osnovno potezo pa vidimo tudi v gotskem arhitekturnem izročilu, »ki je pri nas še poganjek romanskega stavbarstva«.¹²

Često so uporabljali tudi tehniko vreza v različnih izvedbah bodisi kot samostojni plitvi vrezi ali oblikovani v določeni kompoziciji podkrepjeni s horizontalno kaneluro. Slednja variira po širini od 1 do 4 mm. Drobni vrezi so večinoma lastni manjšemu posodju, ki jih odlikuje še fina struktura materiala.

Prav struktura materiala našega keramičnega inventarja, je v podrobnosti različna. Pri obravnavi zelo dobro opredeljenega zgornjeavstrijskega lončarstva, loči F. Wiesinger dve skupini keramike glede na svetlo in temno žgano glino. Slednjo smatra za razvojno mlajšo meščansko pridobitev, ki se je zasedrila tudi na podeželje.¹³

Na tem mestu moramo opozoriti še na lep primerek štirikotne sploščene neglazirane pečnice z reliefno razgibanim rastlinskim ornamentom (T. 7 : 1). Za pečnice je znano, da se na srednjeevropskem prostoru uveljavljajo šele v 14. stol. Iz vzhodnoalpskega žarišča so se širile v sosednje teritorije s specifičnimi značilnostmi. Veljale so za zaželjeno estetsko obogatitev grajskih ambientov v časovnem poudarku od srede 15. stol. do zgodnjega 16. stol. Kot vsaka lončarska zvrst, imajo tudi pečnice svoje zakonitosti z bogatim razvojem.¹⁴ Po dosedanjih podatkih je večina srednjeveških pečnic neloščenih, kakršne pa so v pozni renesansi že redkost. Prav tako pa je tudi v obratnem smislu, saj poznamo v znamenitih središčih konec 14. stol. tudi že loščene primerke. Seveda pa se je izpopolnjevala tudi zahtevnost glaziranja, ki je kot tehnika doživela razmah v 16. stol., ko poleg svinčene glazure odtenkov rjave in zelene barve začnejo razvijati tehniko izdelovanja z

raznimi primesmi. Raznolik je tudi motivni svet in ornamentalne kompozicije, o čemer pa žal zaradi pomanjkanja gradiva ne moremo razglabljati.

Zaključek:

Ob kronološkem vrednotenju smo se prisiljeni gibati v okviru sondažnih izkopov in njihovih skupnih izsledkih, pri čemer namenoma opuščamo absolutni kronološki podatek. Ne smemo namreč zaobiti dejstva, da je splošni oblikovni zaklad srednjeveške keramike zelo zajaten, ki zahteva poglobljeno znanstveno delo. Zaradi okrnjenih podatkov smo uspeli spoznati le približno spodnjo mejo, ki jo bo potrebno z nadaljnjimi izkopavanji še potrditi. Zaenkrat smo se naslanjali na analogije po doslej znanih najdiščih v Sloveniji (Otok pri Dobravi-Gutenwerth¹⁵, Blejski kot, Celjski grad¹⁶, Grabrovec pri Metliki, Groblje, grad Rihemberk nad Branikom¹⁷, Mali grad¹⁸, Kostanjevica¹⁹) in v kulturno povezanem sosedstvu. Razen redkih izjem, je srednjeveški material še nezadovoljivo objavljen, kar znatno otežuje pristop k strokovni obdelavi in kronološkimi sklopom.

Gledano v historičnem smislu, je pomembna ugotovitev, da bi keramične najdbe mogle potrditi sicer maloverjetno domnevo, da je bila trdnjava zgrajena že nekako pred koncem 11. stoletju.²⁰ Istočasno pa ne moremo mimo podatka, da posamezna keramika nakazuje celo še starejše poreklo in mogoče historično sovпада s časom po pregonu Madžarov v Pesniško dolino in ustanovitvijo Podravske mejne grofije okoli leta 970.

To vprašanje pa je za zgodovino Maribora izrednega pomena in naj dosedanja nova dognanja postanejo raziskovalni izziv Gornjega Maribora v vsej svoji kompleksnosti. Bogati rezultati sistematičnih arheoloških terenskih raziskav bi bistveno dopolnili izpovednost pisanih virov pri njihovi časovno historični opredelitvi.²¹

Naj na koncu skupnih dognanj povzamem, da bi morebitna prezentacija zdovja morala v vsej spomeniški pričevalnosti prvotne funkcije seznanjati družbene dejavnike s perspektivami za revitalizacijo. To pa Marchpurj v celotni kronološki zaporednosti lahko opravičuje, saj je oblikoval zgodovinsko usodo Maribora od njegovih naselbinskih začetkov do gospodarske prosperitete mesta (sub castro Marchpurj).

OPOMBE

¹ J. Curk je kot raziskovalec — strokovni sodelavec — v raziskovalni nalogi podal poročilo za l. 1986 (objavljeno v ČZN n. v. 23 (1987) 241 ss; poročilo žal 1987 (ČZN n. v. 25 (1989) 99 ss in za l. 1989. Za sodelovanje se mu lepo zahvaljujem.

² M. Sirmčnik Gulič, Poročilo raziskovalne naloge Gornji Maribor v luči arheoloških raziskovanj, Maribor 1987, 21–23.

³ Za podatek se zahvaljujem prof. dr. T. Bergant.

⁴ Po prvih podatkih arheologa T. Horvata, smemo iskati tudi analogije v keramiki.

⁵ R. Ložar, Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo 20, zv. 1–4, 1939, 190 ss.

⁶ Isti, o. c., 212 s.

⁷ O. A. Erich, Zwei Fundkarten zur deutschen Keramik des Mittelalters, Prähistorische Zeitschrift, XXV, 171 s. W. Leitner, Haider, Riedna, Geschichte des Landes Tirol, 1989.

⁸ R. Ložar, o. c., 210 s s podrobno literaturo.

⁹ V. Šribar, Razvoj srednjeveške keramike na Otoku pri Dobravi, Slov. etnograf XXV–XXVI, 1972–1973, 9 ss. T. Knific, VS 32 (1990), 193 s.

¹⁰ V. Šribar, o. c., 18 s.

¹¹ Isti, o. c., 20.

¹² I. Komelj, Gotska arhitektura, Ljubljana 1969, 109 ss. I. Stopar, Razvoj srednjeveške grajske arhitekture na Slovenskem Štajerskem, Ljubljana 1977.

¹³ F. Wiesinger, Jahrbuch des Oberöster. Musealver., 87 Bd, 1937.

¹⁴ I. Stopar, Poznogotske pečnice s celjskega območja, VS XX, 1976, 275 ss. M. Mirković, Doneski k poznavanju prebarničnega pečarstva v Ptuj. Zbornik »Poetovio-Ptuj 69–1969«, Maribor 1969.

¹⁵ V. Šribar, Arheološko odkrivanje Otoka pri Dobravi-freisinski trg Gutenwerth, projekt »Mihovo« — katalog keramičnega gradiva iz leta 1967.

¹⁶ V. Šribar, V. Stare, T. Bergant, Časovno opredeljena srednjeveška keramika, Slov. Etnograf XXV–XXVI, let 1972–1973, 38 ss; za Celjski grad tudi T. Bergant, Stari grad nad Celjem, Ljubljana 1977, Raziskovanja v letih 1973–74 Ista, Raziskovanja na Starem gradu nad Celjem, Celjski zbornik 1973–74, Celje 1974.

¹⁷ D. Vuga, Poročilo o izkopavanju na gradu Rihemberk nad Branikom leta 1971, Goriški letnik 8, 1981, 5 ss. Z. Harej, Branik, VS 28 (1988), 289 s.

¹⁸ M. Sagadin, Mali grad v Kamniku, VS 29 (1987), 249 s.

¹⁹ M. Slabe, Kostanjevica na Krki — Arheološka raziskava avg. 1986, VS 32 (1990), 31 ss.

²⁰ J. Curk, op. 1. J. Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora 1–X, PAM, Maribor 1975–85.

¹¹ Primerjaj A. Pieterski, Povezovanje Ivarnih in pisanih virov pri proučevanju zgodnjega srednjega veka (alpskih Slovanov), *Arheol. vestnik* 30 (1979), 507 ss.

GORNJI MARIBOR IM LICHT DER ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN

Zusammenfassung

Das vertikal- und horizontalstratigraphische Bild in den zehn Orientierungs sonden auf dem Schloßplateau hat uns gewissermaßen den Einblick in alle Phasen der Schloßbauentwicklung gewährt. Dabei denken wir an die Entwicklungsphasen der Schloßarchitektur, was durch das typologisch-chronologisch gleichzeitige keramische Material unterstützt wird. Wir haben auch ziemlich gut erhaltene Grundmauern aus dem Hochmittelalter sowie aus der spätmittelalterlichen und barocken Phase des Schloßbaues entdeckt (Beilage 1).

Mit der archäologischen Ausgrabungsmethode ist es uns gelungen, die Reste einer spätantiken Schicht mit einigen Funden freizulegen (T. 3: 7, 14, 17; 4:9; Beilage 2). Leider wurde diese Schicht durch mittelalterliche Bautätigkeiten so schwer beschädigt oder (meistens) völlig zerstört, daß wir nicht in der Lage sind, ihren Charakter genauer festzulegen.

Der Aussagewert der Sonden war hinsichtlich der ursprünglichen Eingriffe verschieden. Für uns war von größter Bedeutung die Sonde 10 sowohl architektonisch als auch stratigraphisch. Unter dem Renaissancepflaster lag ein bescheidenes Stratum mit vorwiegend gotischer Keramik (T.14:10—14), darunter zeigte sich jedoch eine Schicht gelben Sandes mit starken Brandresten (Auswahl der Funde auf den T.15; 16:1—7). Das dritte Stratum konnten wir in einer Tiefe von 1,70—1,85 m auf einer Schiefergrundlage feststellen, womit mit Sicherheit der älteste Siedlungshorizont angedeutet ist (T.16:8—13; 17; 18).

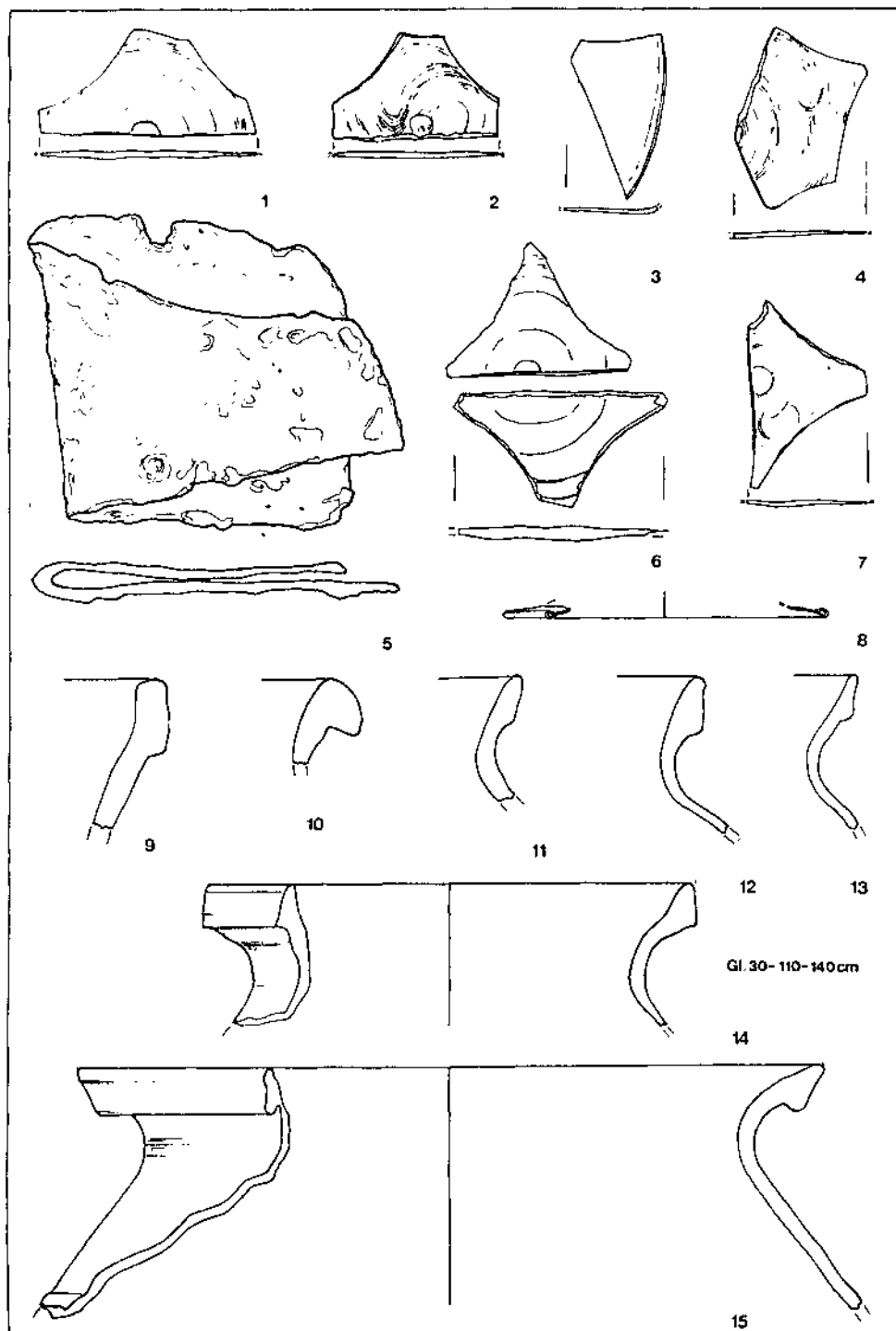
Aus den stratigraphischen Angaben, die durch den Aussagewert der Keramik unterstützt werden, dürfen wir schließen, daß die hochmittelalterliche Phase aus zwei Entwicklungsstufen besteht: die erste, ausgesprochen frühe, die den unteren Zeithorizont erweitert und die zweite, spätromanische, wobei die beiden miteinander kontinuierlich verbunden sind. Bautechnisch wird das durch die Grundmauern des berühmten ursprünglichen romanischen Kern (Marchpurg — Festung in der Mark) bestätigt. Es handelt sich um die Grundlage in geometrischen Bodenform in der Größe 50 mal 40 m, die als Ausgangspunkt für die späteren Bautätigkeiten diente. Die Bautechnik deutet auf die Zeit der Frühromantik und erinnert nach allgemeinen Prinzipien an die römische Bautechnik, wobei man den Fortifikationsbedarf berücksichtigen muß.

Aus dem ausgewählten Material geht hervor, daß in den ältesten Schichten Tongefäße vorkommen, die nach altslawischer Tradition auf einheimischer Basis entstanden sind.³ Die keramische Grundform ist der bikonische Topf, der durch das ganze Hoch- und Spätmittelalter erhalten bleibt. Sehr bedeutend ist aber die Tatsache, daß diese Ursprungsform von den Altslawen erworben und im 10. und 11. Jahrhundert beibehalten wurde. Neue Technologien und Abwandlungen in Formgestaltung, Beschaffenheit sowie bei gewissen Verzierungsarten (z. B. Verzierung mit dem Zahnradchen)^{6,7} sind fremde Errungenschaften, die aus dem west- und mitteleuropäischen Kulturraum kamen, wovon unsere keramische Gestaltung beeinflusst wurde. Fest verankertes slawisches Element, bedingt durch Kulturstellungen, ist auch die Darstellung des Kreuzes am Boden der Gefäße (T.11:9).^{8,9}

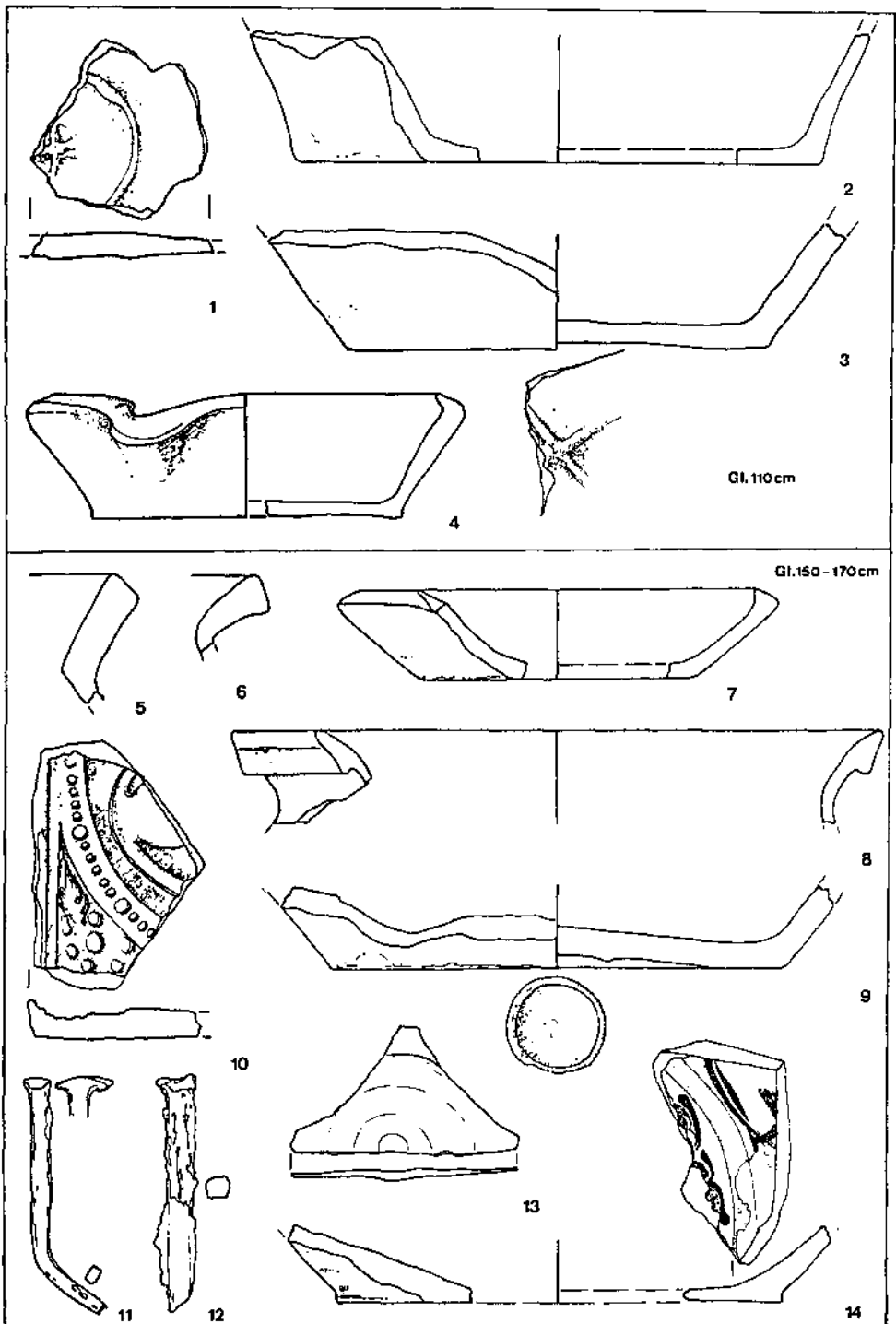
Zu den führenden Verzierungs-elementen der romanischen Keramik zählen wir ein- oder mehrbandige Wellenlinien in unpräziser Wiederholung. Bekanntlich hat das Motiv der Wellenlinie seine größte Ausbreitung in der spätantiken Zeit erlebt und sich dann über das Frühmittelalter hartnäckig bis in das hohe Mittelalter bewährt. Eine degenerierte Form dieses Motivs — lange Schlinge mit sehr kleinem verlängerten Neigungsgrad — erscheint noch in der spätmittelalterlichen Zeit (z. B. T.10:19).

An dieser Stelle ist es uns nicht möglich, auf alle Handgriffe und Verzierungsarten der Gefäße hinzuweisen. Doch läßt sich behaupten, daß die breite Palette der Ausführungsformen der gotischen Keramik eine gewisse dekorative Funktion innehatte. Die Mundränder sind ausladend und manchmal sogar trichterförmig verbreitert. Sie sind verdickt und im Profilierung und Formung der oberen Ränder verschieden. Die Entwicklungslinie von den einfacheren zu den in Stil und Form fortgeschritteneren Typen und ihren Varianten ist deutlich angezeigt (T.7—10).

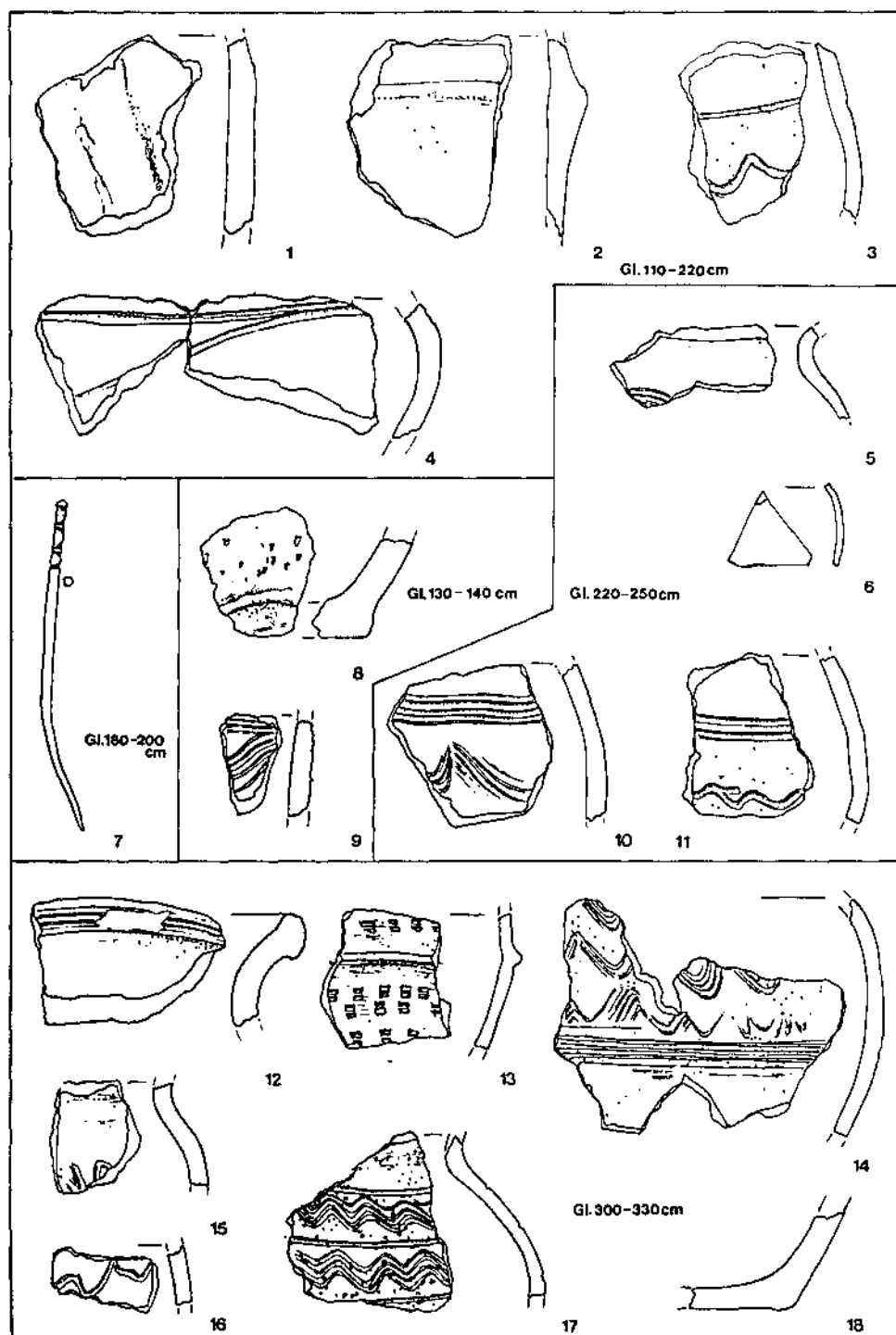
Bei der chronologischen Auswertung sind wir gezwungen im Rahmen der Ausgrabungsergebnisse zu bleiben, wobei wir absichtlich auf den absoluten chronologischen Rahmen verzichten. Wegen der mangelhaften Daten vermochten wir die untere Zeitgrenze nur annähernd zu erkennen, da sie erst durch weitere Ausgrabungen bestätigt werden muß. Wichtig ist die Feststellung, daß die keramischen Funde auf die zwar wenig wahrscheinliche Vermutung der Erbauung der Festung noch vor dem Ende des 11. Jahrhunderts hinweisen könnten, wobei vereinzelte Stücke sogar für einen noch älteren Ursprung sprechen.

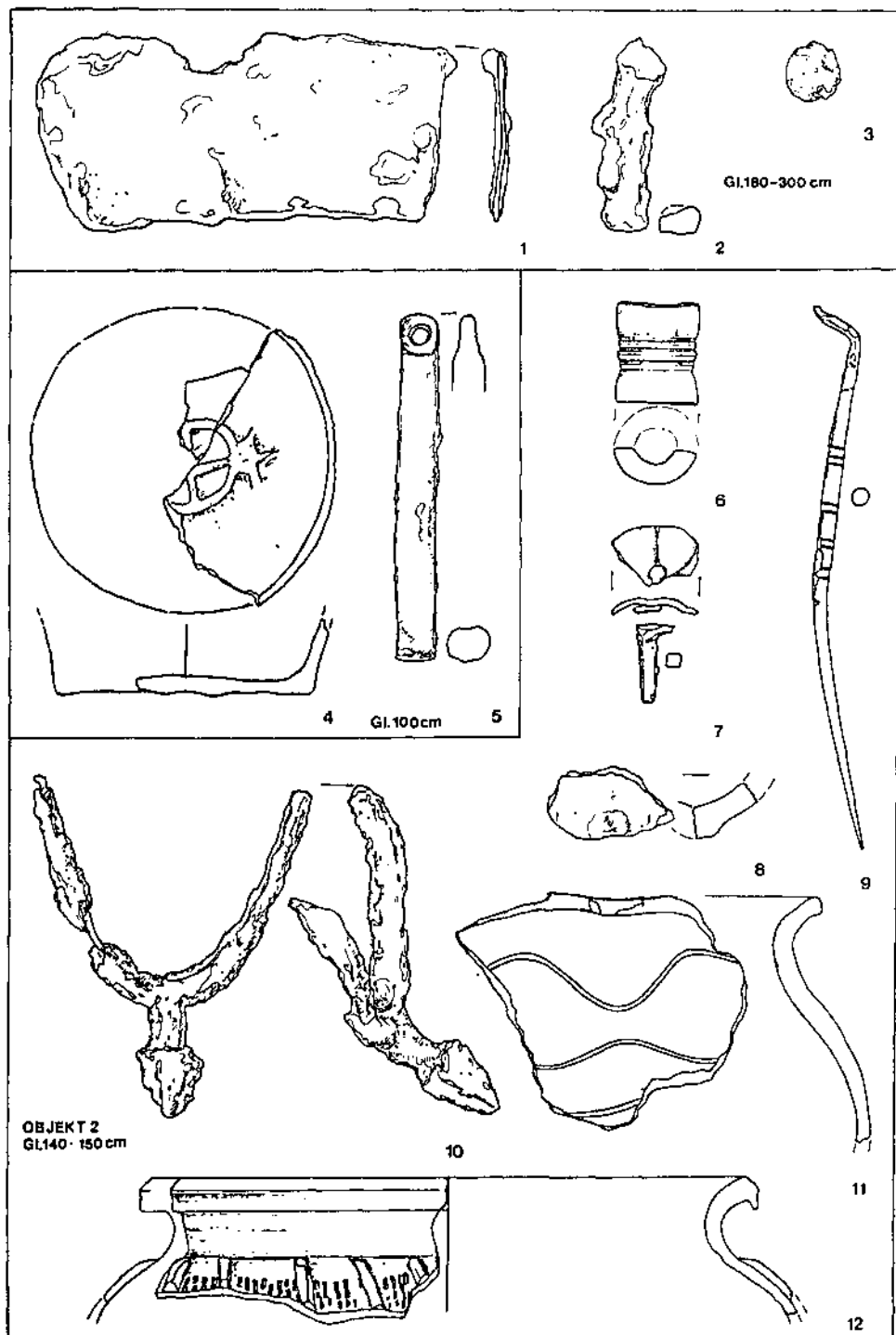
T. 1: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, SONDA, 1, 1-8 steklo,
9-15 keramika, 1/2

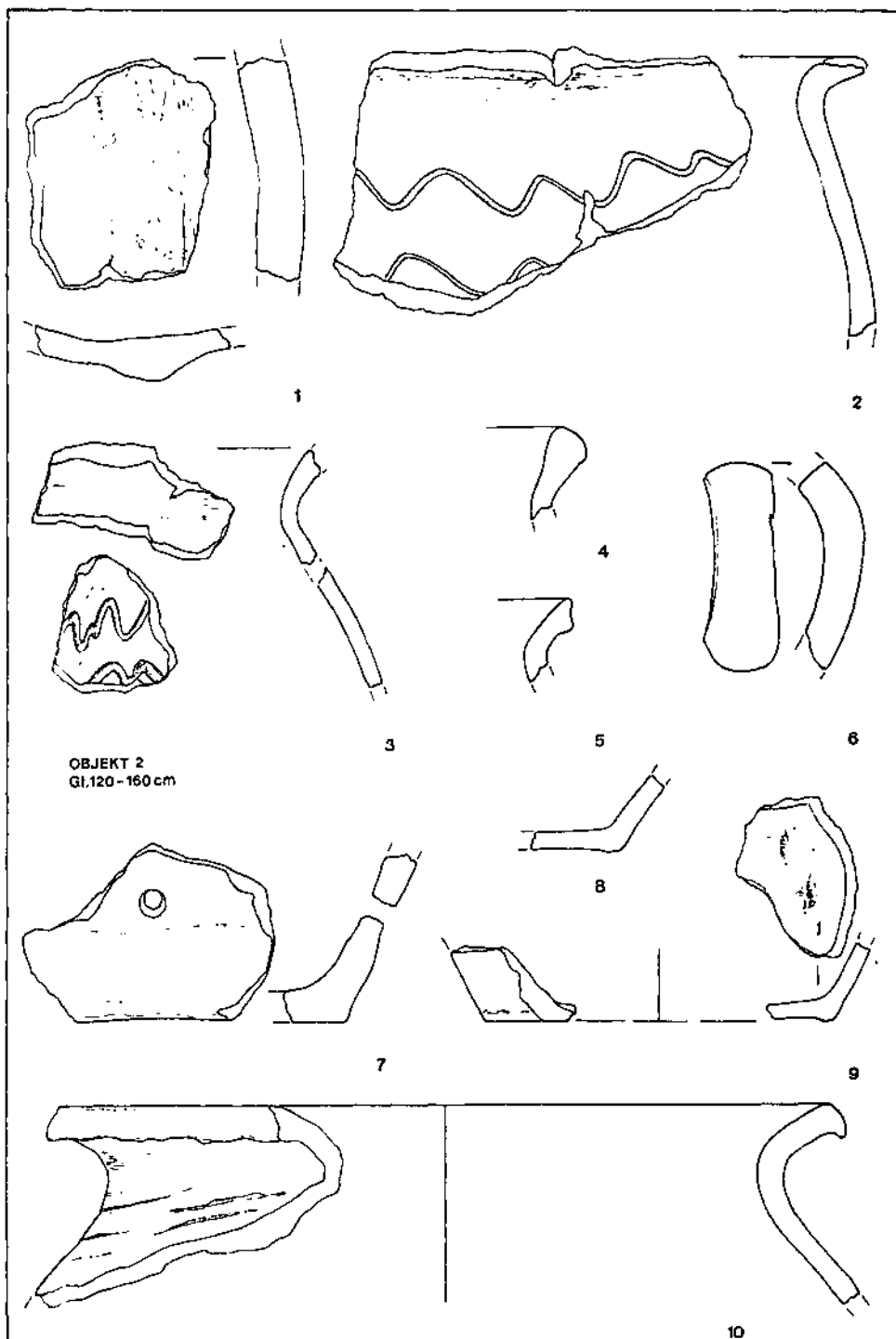
T. 2: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, SONDA 1, 1-10, 14 keramika, 11-12 železo, 13 steklo, 1/2

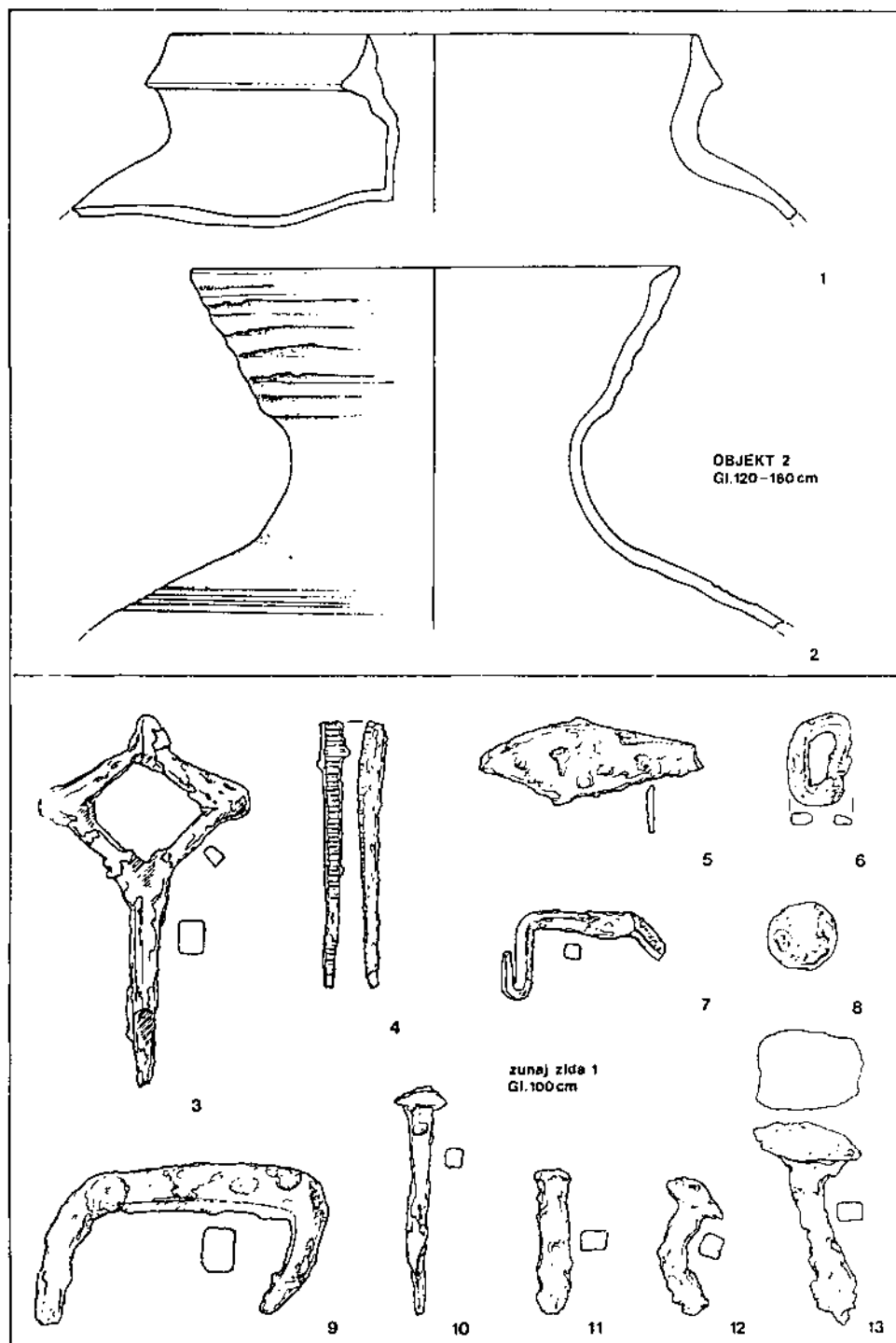
T. 3: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 1, 1-8, 8-18 keramika, 7 bron, 1/2

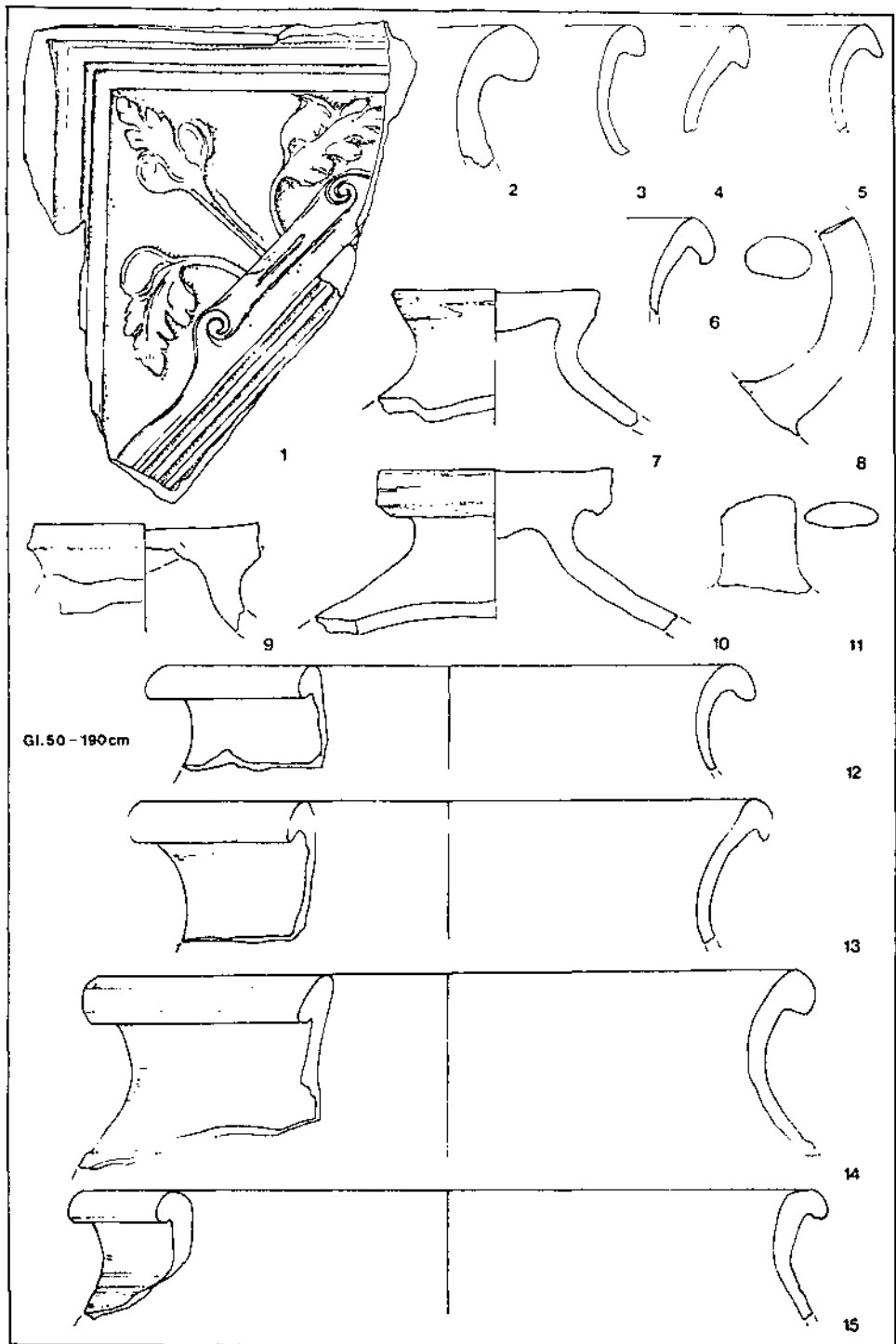
T. 4: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 1, 1-3, 5, 7, 10 železo, 9 brob, 6 kost
4, 11-12 keramika, 1/2

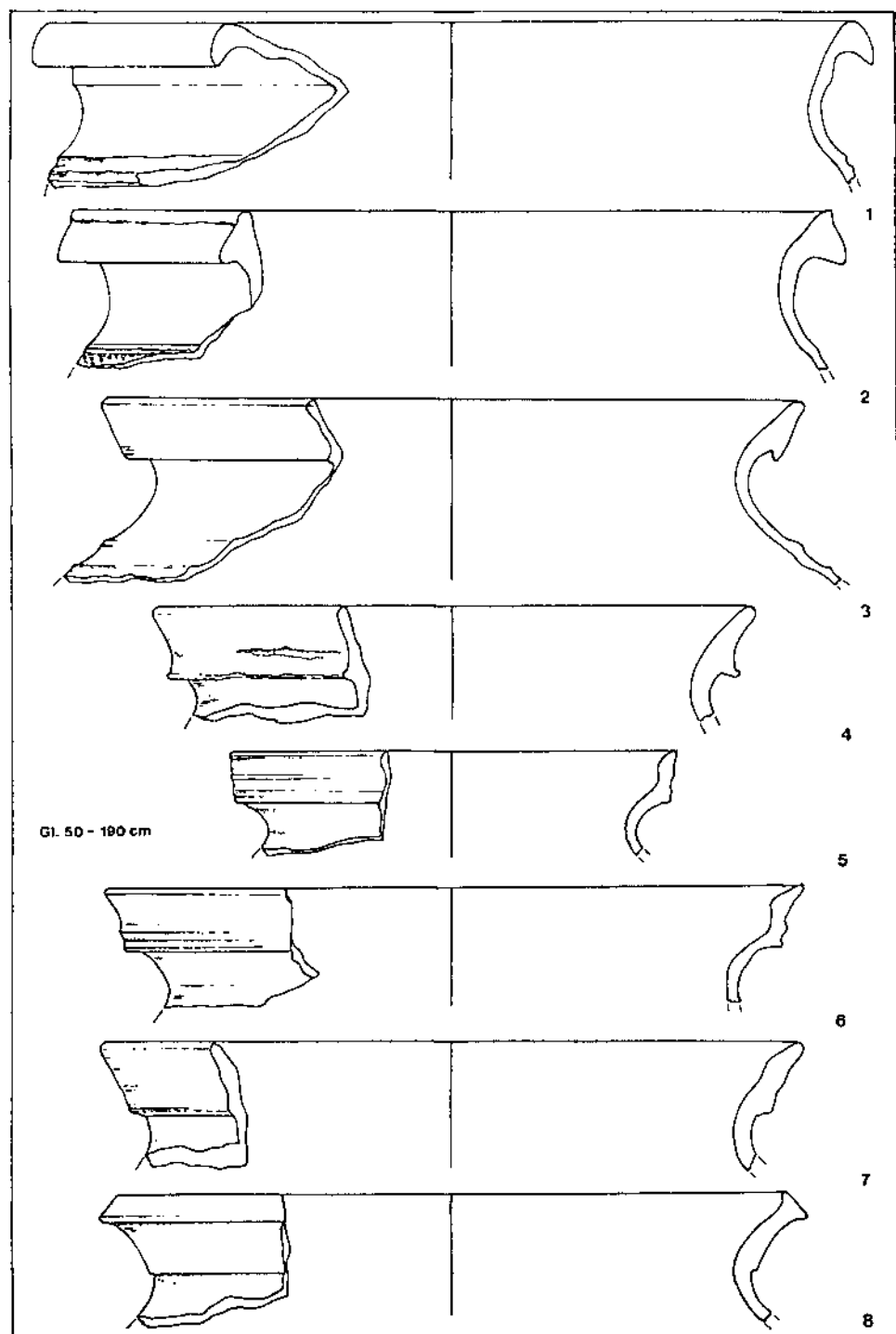
T. 5: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 1, objekt 2, vse keramika, 1/2

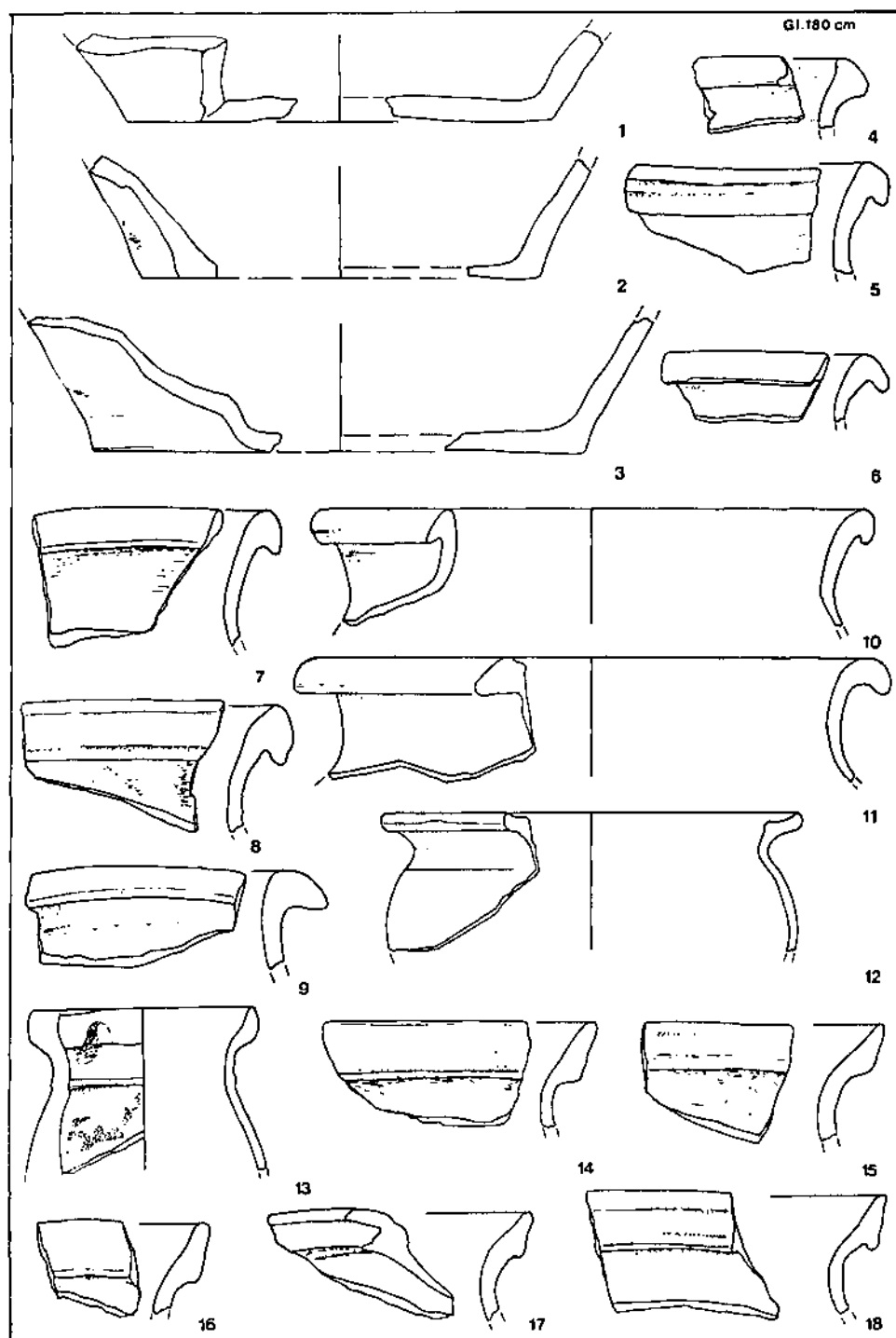
T. 6: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 1, 1-2 keramika, 3-13 železo, 1/2

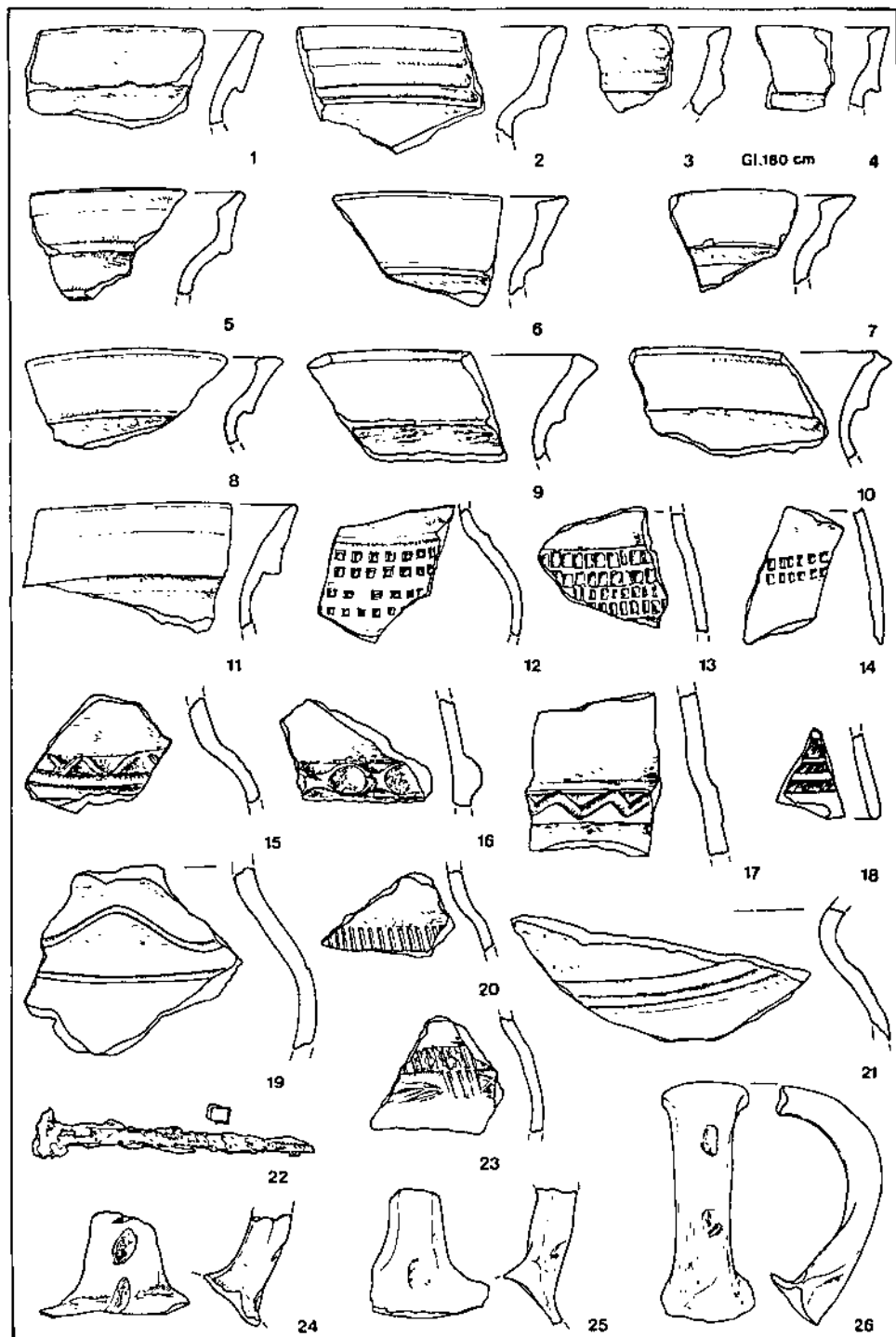
T. 7: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 1, zunaj grajskega zidu 1, vse keramika, 1/2

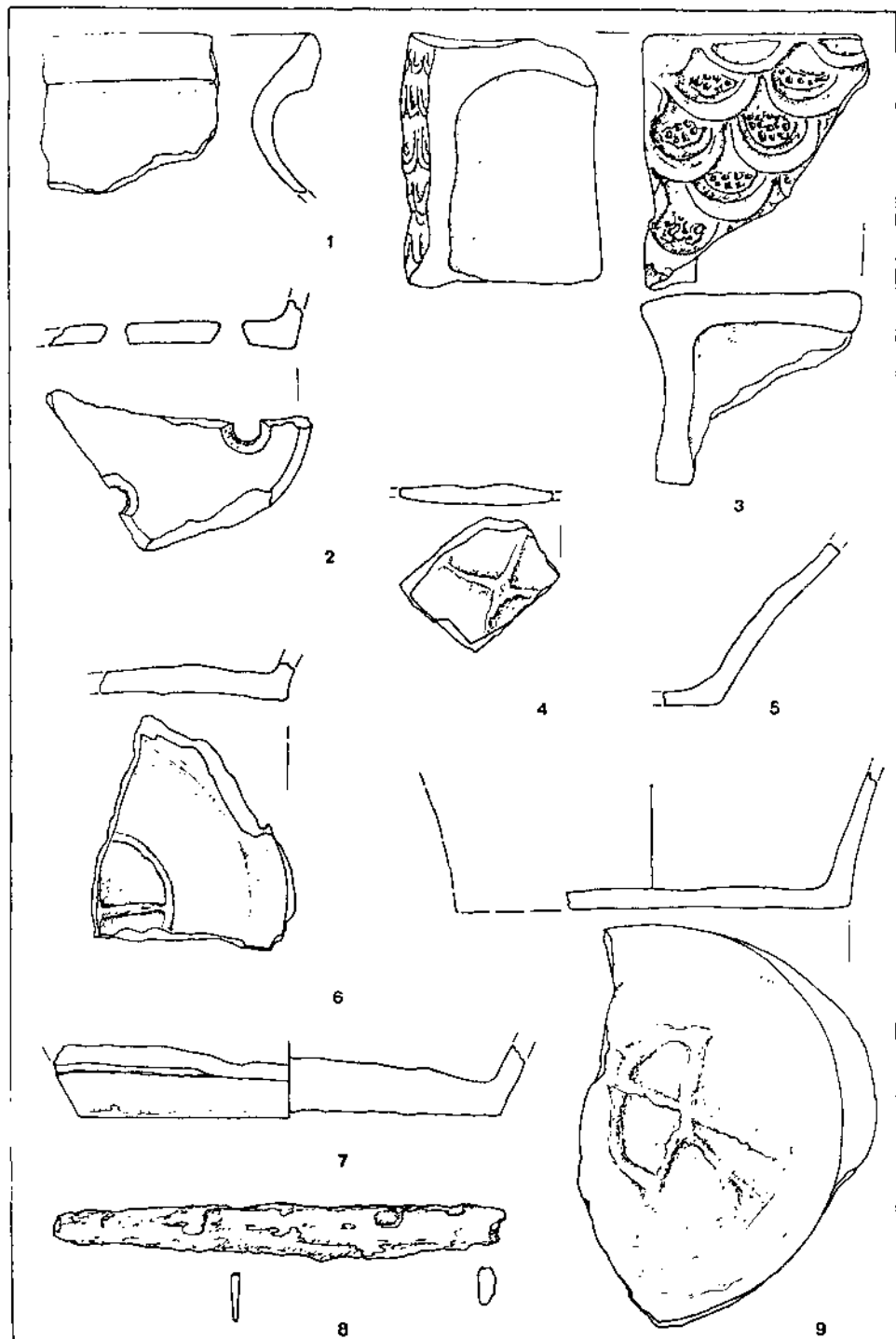
T. 8: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 1, zunaj grajskega zidu, vse keramika, 1/2

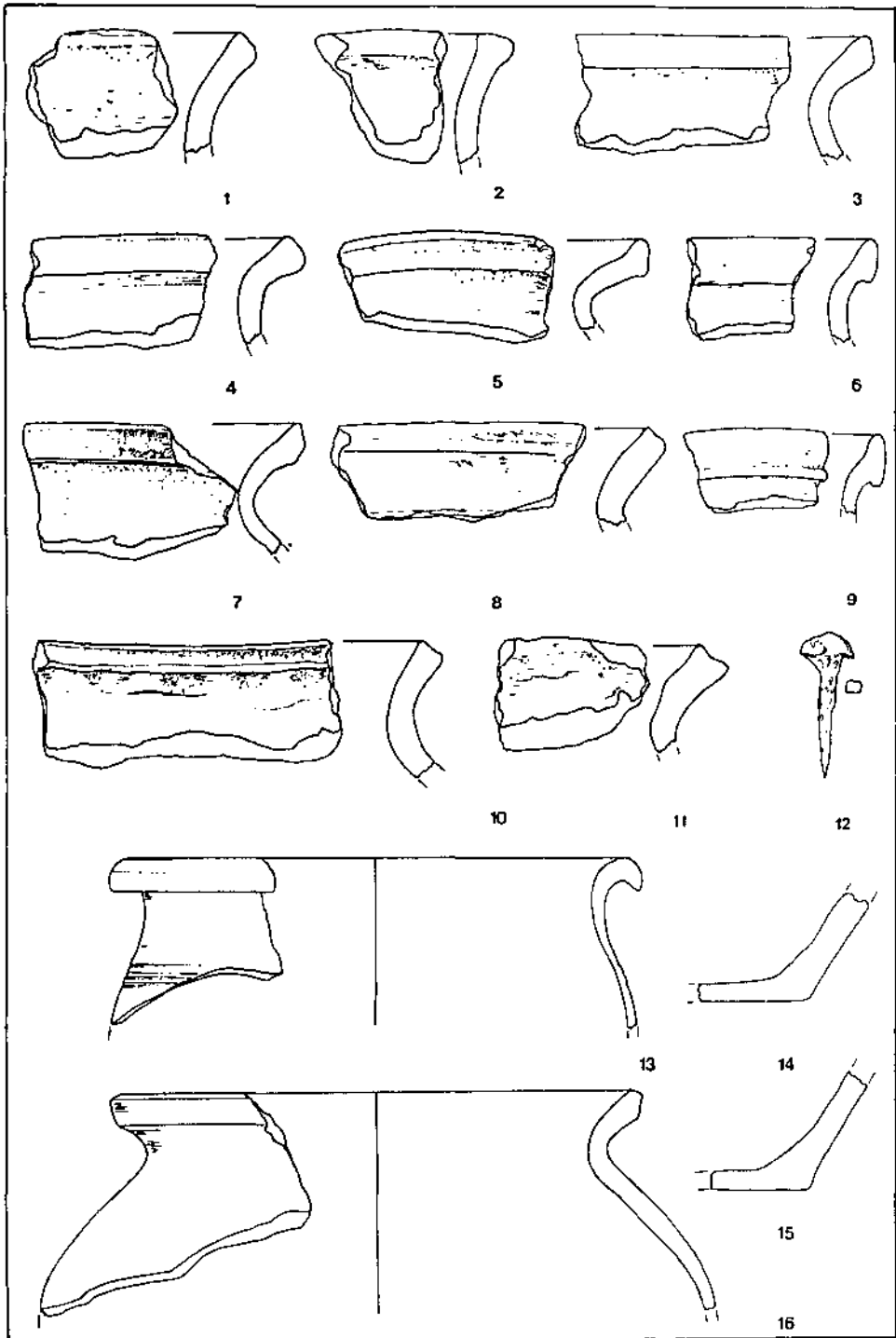
T. 9: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 1, zunaj grajskega zidu 1, vse keramika, 1/2

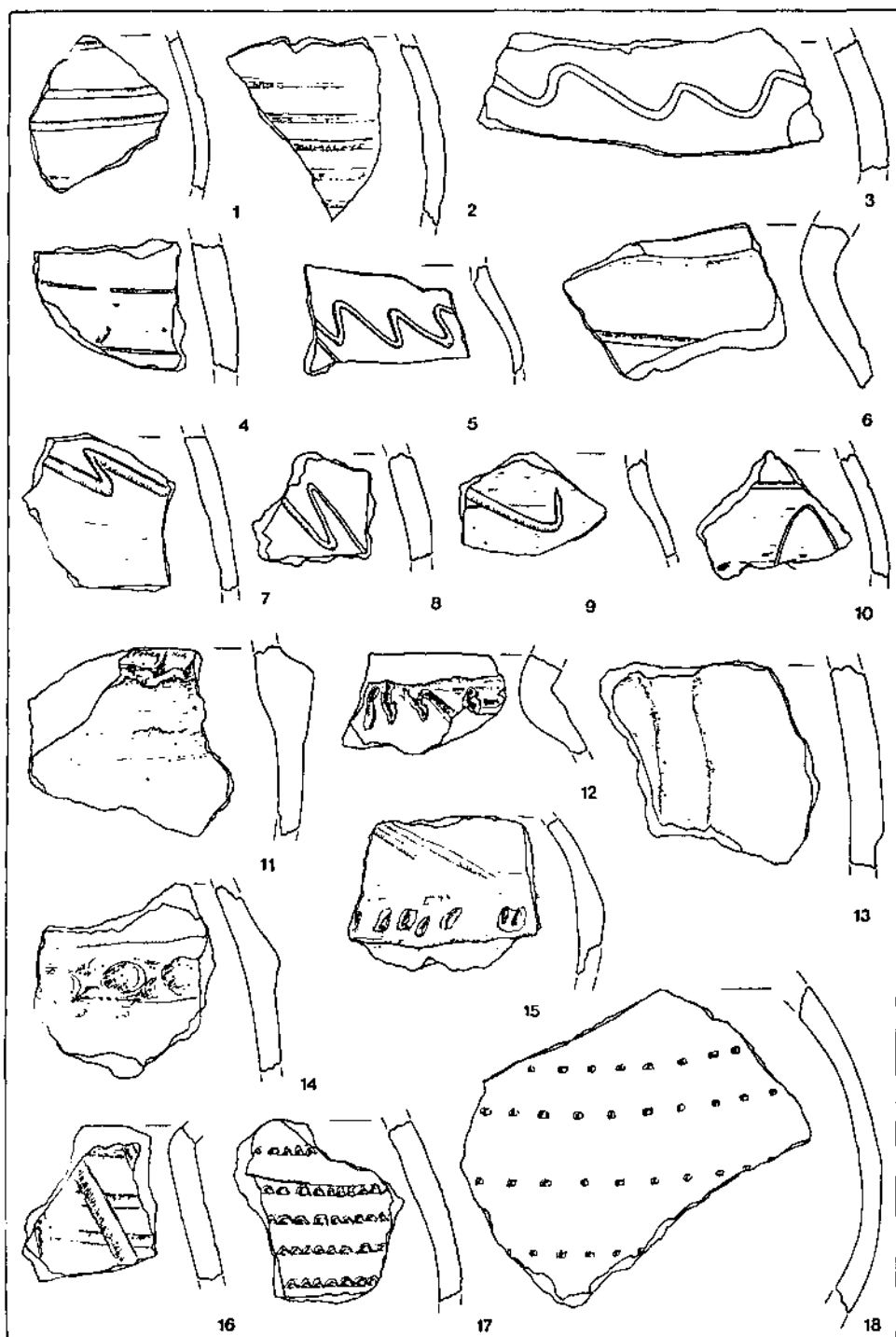
T. 10: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 1, zunaj grajskega zidu 1, 22 železo, ostalo keramika, 1/2

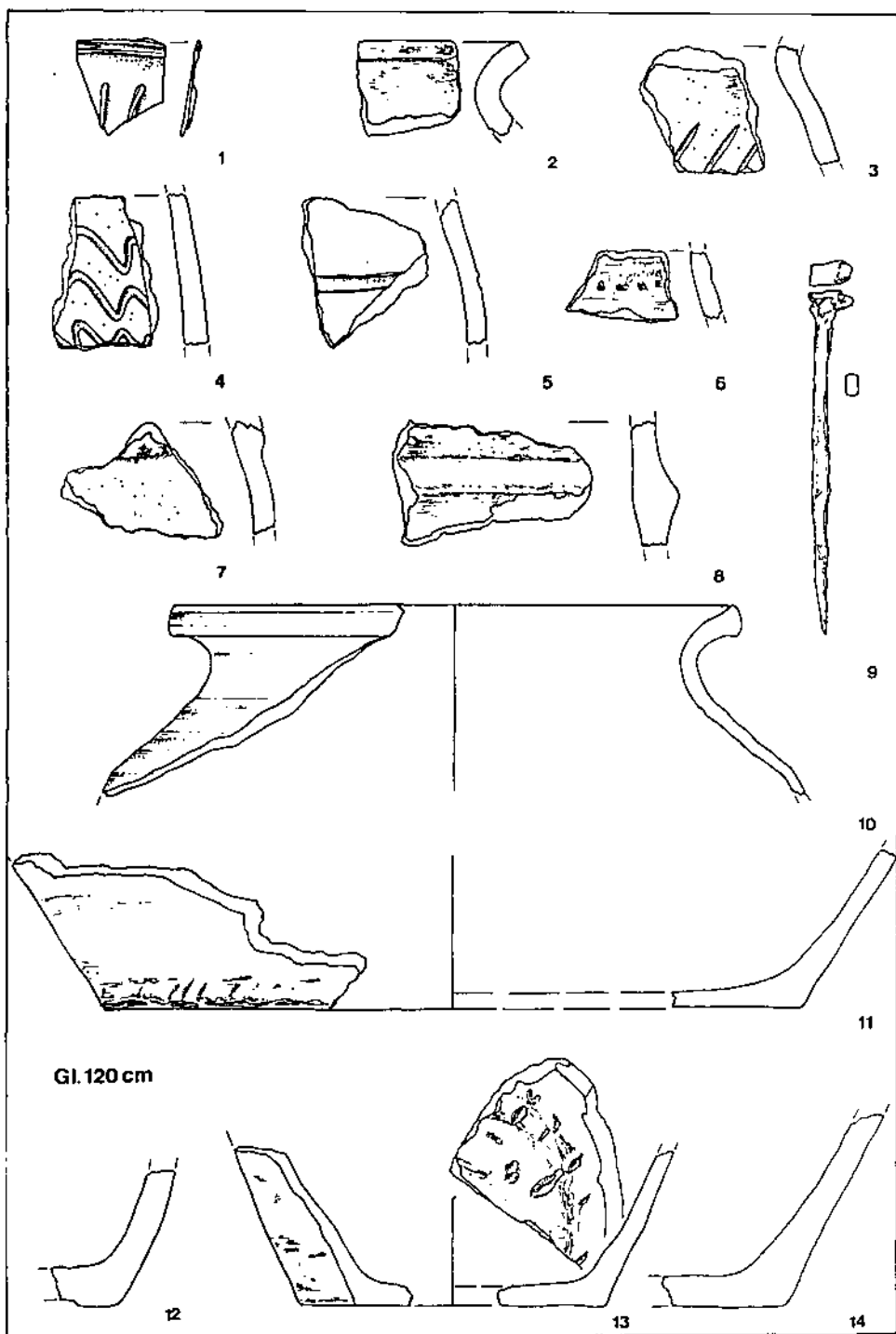
T. 11: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 1 — sporadične najdbe, 8 železo, ostalo keramika, 1/2

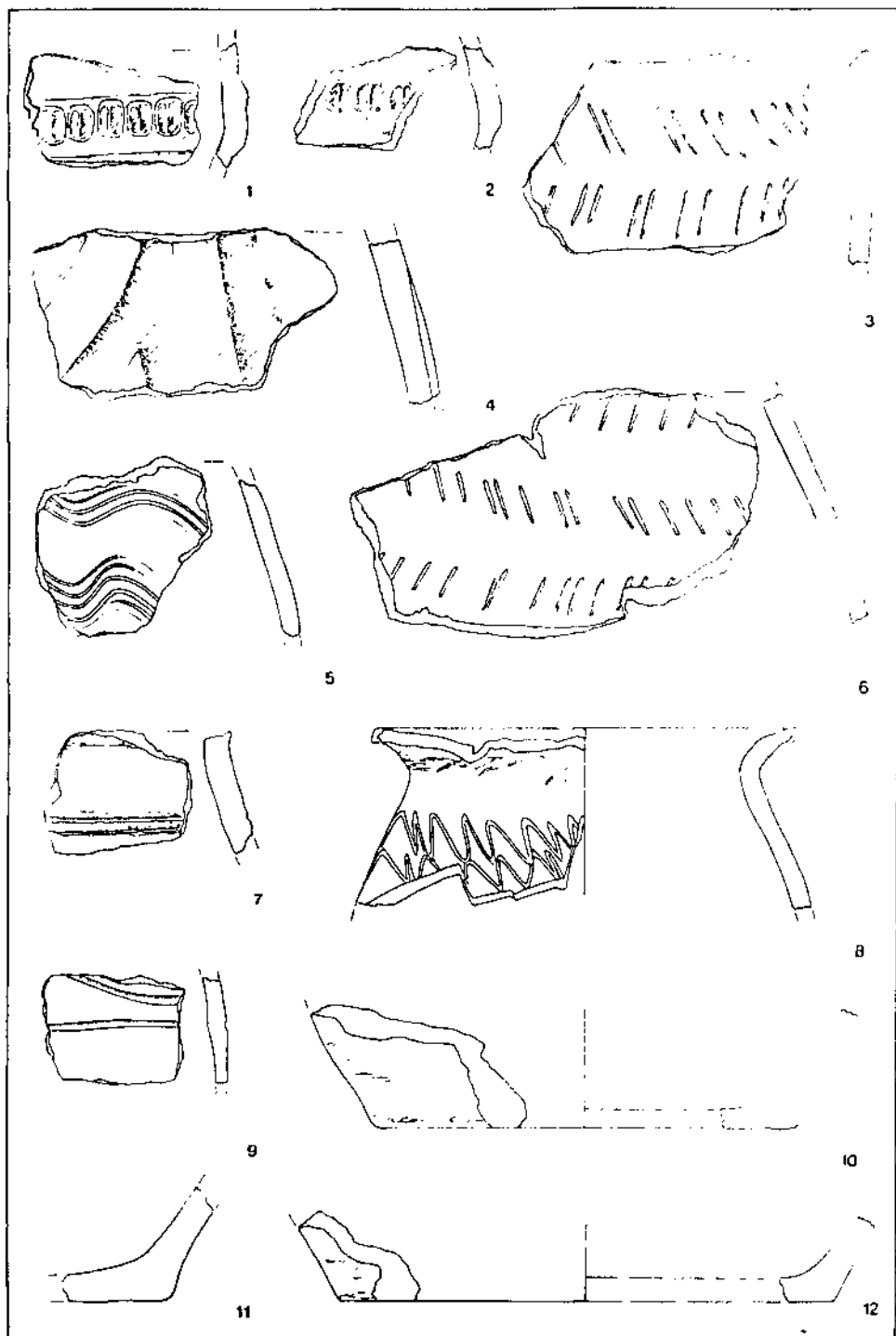
T. 12: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 2, 12 železo, ostalo keramika, 1/2

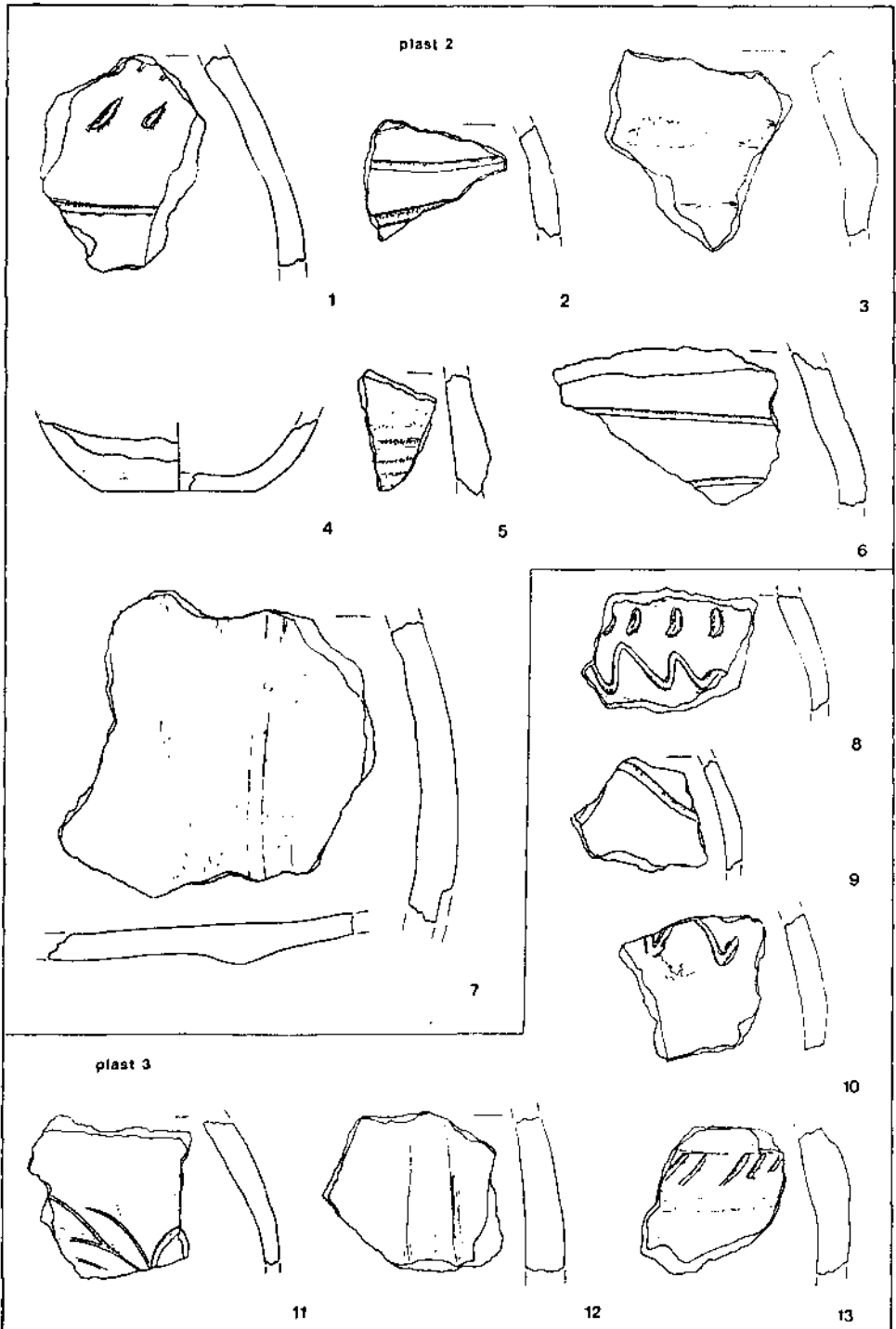
T. 13: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 2, vse keramika, 1/2

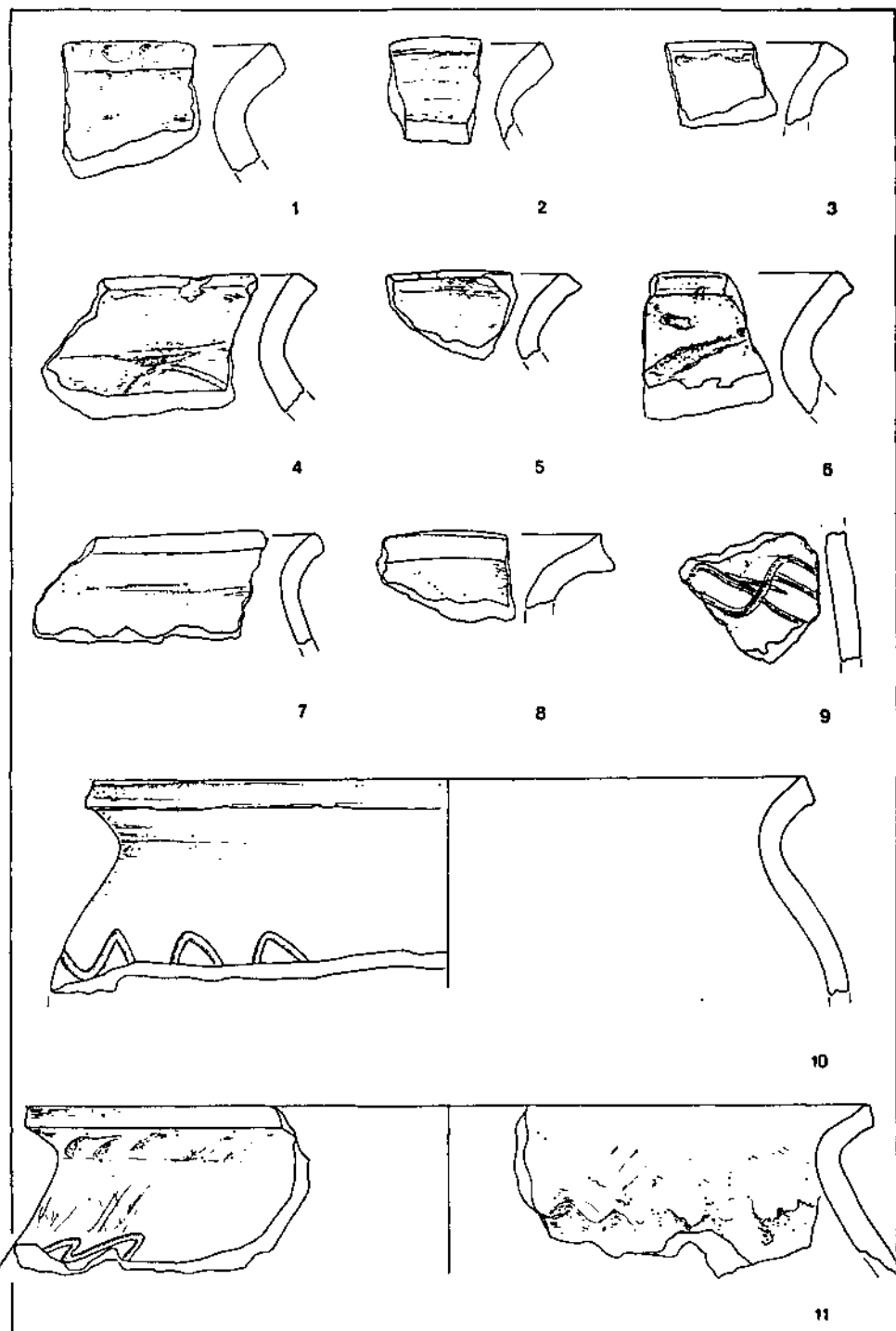
T. 14: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 10 — plast 1, 9 železo, ostalo keramika, 1/2

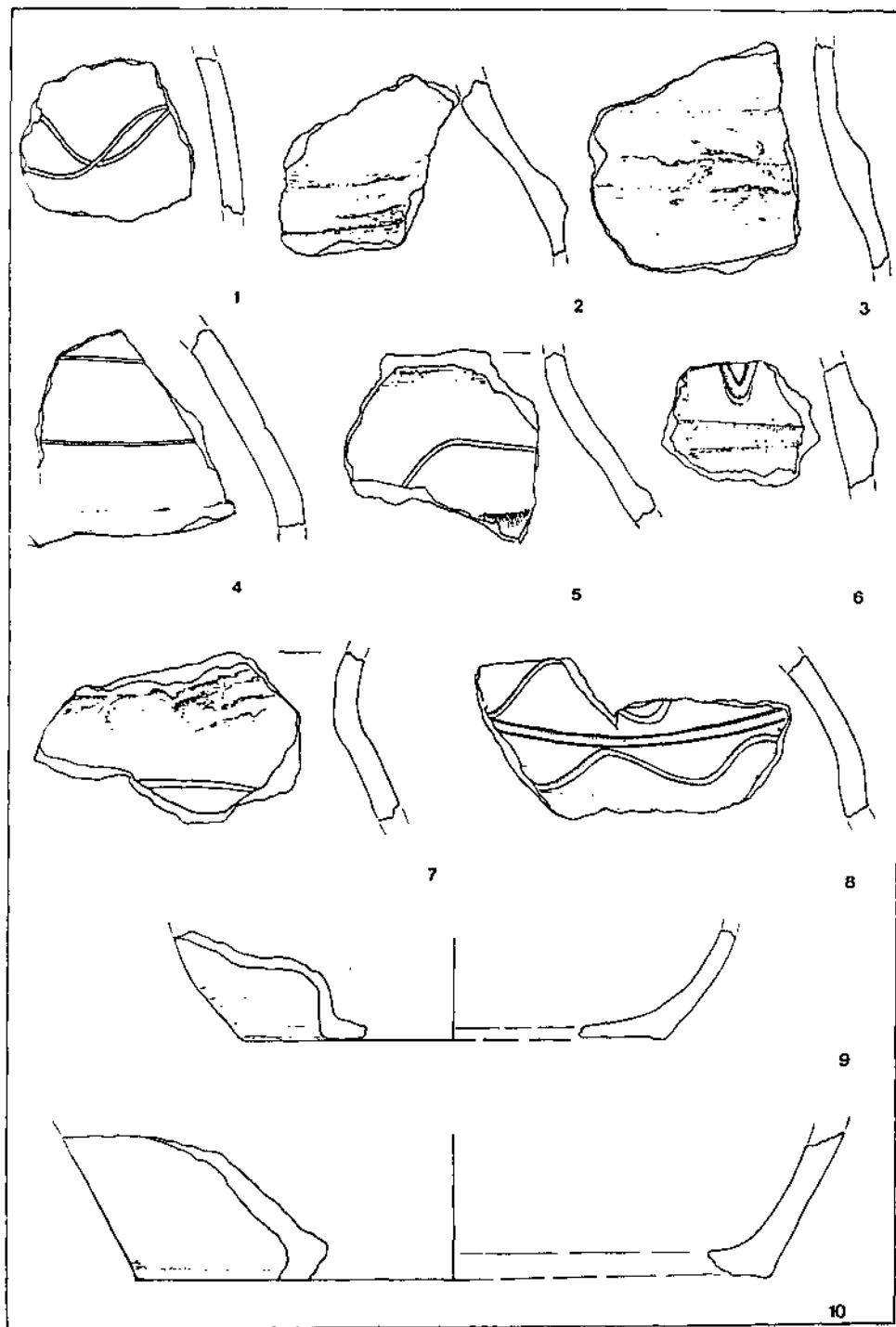
T. 15: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 10 — plast 2, vse keramika, 1/2

T. 16: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 10, vse keramika, 1/2

T. 17: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 10 — plast 3, vse keramika, 1/2

T. 18: GRAD GORNJI MARIBOR, 1985, Sonda 10 — plast 3, vse keramika, 1/2

OCENE

VEČ AVTORJEV: MARIBOR SKOZI STOLETJA, RAZPRAVE I,
MARIBOR 1991, STR. 712

V lanskem letu je po desetletnih pripravah izšel zbornik Maribor skozi stoletja. Z njim so najvidnejši mariborski raziskovalci s področja družbenih dejavnosti v veliki meri izpolnili svojo nalogo in vsaj delno dohiteli tiste kraje, ki so z izdajo zbornikov že poskrbeli za svojo zgodovino. Za zbornik je 13 mariborskih raziskovalcev napisalo 20 razprav. Trije avtorji so prispevali po dve, dva pa po tri razprave. Vsi prispevki so opremljeni s slovenskimi in nemškimi povzetki. Na začetku knjige so osnovni podatki o avtorjih prispevkov. Zbornik je zelo obširen, lepo opremljen, besedilo dopolnjuje nad 100 ponazoril (fotografij, faksimilov, skic in preglednic).

Uvodni besedi k zborniku sta napisala predsednica Skupščine občine Maribor Magdalena Tovornik in uredniški odbor, v katerem so bili Jože Curk, Bruno Hartman in Jože Koropec. Uvodnima besedama sledi prispevek dr. Mavricija Zgonika: Geografsko okolje kot sooblikovalec zgodovinskega razvoja Maribora. Avtor razlaga, da je geografsko okolje omogočilo nastanek kraja na tem mestu ter da so bile za nastanek in razvoj mesta med drugim pomembne rečna pot po Dravi ter cestna in nato železniška povezava v smeri Dunaj—Trst.

V naslednjih sedmih razpravah je prikazan razvoj mariborskega ozemlja od prazgodovine do leta 1945. Arheološko obdobje Maribora od bakrene dobe (okoli leta 2000 pred našim štetjem), bronaste, starejše železne dobe (Poštela), mlajše železne dobe (Kelti), obdobja rimske zasedbe do staroslovanskih grobov iz 10. ali 11. stoletja, obravnava muzejski svetovalec Stanko Pahič. Dr. Jože Koropec opisuje Podravsko mejno grofijo in v njej obsežno mariborsko grajsko zemljiško gospostvo, ki se je okoli leta 1200 razdelilo na zgornje s sedežem na Piramidi in na spodnje s sedežem v naselju, kasneje pa v spodnjem gradu. V 17. stoletju je lastnik spodnjega gradu Khiessl kupil zgornje posestvo, grad na Piramidi, ki je dal naselju pod njim ime, pa je propadel.

Dr. Jože Mlinarič je v svoji razpravi Maribor od začetkov do sredine 18. stoletja ugotovil, da je Maribor nastal ob Dravi v obrambnih pripravah proti Madžarom. Spanheimi so v 11. stol. na Piramidi zgradili trdnjavo z imenom »Trdnjava v Marki« (castrum Marchburch). Pod Piramido je nastalo meščansko naselje, ki je bilo leta 1209 povzdignjeno v trg, leta 1254 pa v mesto. Mlinarič je ugotovil, da se je mestno prebivalstvo ukvarjalo z obrtjo, s trgovino (predvsem z vinom) in s kmetijstvom. Prebivalstvo je prihajalo v mesto iz slovenskih predelov, vodilno vlogo v mestu pa so imeli Neslovenci. Po avtorjevem mnenju so razvoj mesta ovirali vojni pohodi raznih vojsk (tudi turške) in pogosti požari. V drugi polovici 16. stol. se je v mestu širil protestantizem, ki je imel sedež na Betnavi.

Kar 220 strani zbornika ali slabo tretjino je pripravil arhivski svetovalec Antoša Leskovec s svojimi tremi razpravami: Politični in kulturni razvoj Maribora 1752—1850, Zgodovina uprave v Mariboru 1752—1941 in Razvoj gospodarstva v Mariboru 1752—1941. V prvi razpravi avtor razkriva, da so bili višji sloji mestnega prebivalstva nemški, da pa je bilo prebivalstvo apolitično in je gojilo le štajerski patriotizem. Slovenski narodni preporod je zajel slovensko izobraženstvo, predvsem duhovščino. Za slovenstvo je pomemben še podatek, da je pesnik Stan-

ko Vraz leta 1836 poslovenil Marburg v Maribor. V razpravi o upravi Maribora Leskovec med drugim ugotavlja, da je bil Maribor večkrat sedež za širšo okolico, nekajkrat tudi za vso slovensko Štajersko. Mesto si v stari Jugoslaviji ni moglo priključiti okoliških občin Pobrežje, Studenci, Limbuš, Košaki in Kamnica. Zunanje občine so mestno prehitale po številu prebivalstva in po industrializaciji, zaostajale pa so po komunalnem in kulturnem razvoju. V razpravi o gospodarskem razvoju Leskovec razglablja o obrti, trgovini, manufakturah, o cestnem, železniškem in vodnem prometu in o industriji, ki se širi v primestne občine, na Studence, Tezno in v Melje (tekstilna industrija). Mesto dobi denarne zavode in med drugim tudi slovensko posojilnico.

Mag. Marjan Žnidarič nam v razpravi Maribor med okupacijo in narodnoosvobodilnim bojem predstavlja prihod okupatorja, njegovo nasilje in narodnoosvobodilno gibanje v mestu. Avtor ugotavlja, da je bil v Mariboru sedež okupacijske enote Spodnja Štajerska, zato so se nacisti še bolj trudili, da bi v mestu zatrli vsak upor, kar pa jim nikoli ni povsem uspelo. Osvobodilno gibanje je bilo uspešno poleti 1941 in v jeseni 1943, vmes pa je doživljalo padce, ki so bili posledica izdaj. Veliko škodo so mestu povzročili bombni napadi, saj je bilo razrušenih ali poškodovanih nad 40 odstotkov zgradb. Žal avtor ni mogel pripraviti seznama žrtev druge svetovne vojne, ker ta tema še ni dovolj raziskana.

V drugem delu so opisane posamezne dejavnosti in ustanove. Dr. Jože Mlinarič nas seznanja z župnijo Sv. Janeza Krstnika, ki je kot prажupnija nastala v 12. stoletju. Iz nje so se izločile župnije v Kamnici, v Selnici in pri Sv. Petru. S prenosom sedeža Lavantinske škofije v Maribor je cerkev Sv. Janeza postala škofijsko središče. Škofijski arhivar Anton Ožinger je opisal cerkveno zgodovino Maribora od konca 18. stoletja. Avtor ugotavlja, da je bil Maribor v cerkvenem pogledu sprva podrejen Salzburgu, nato Gradcu, s prenosom škofije iz Št. Andraža leta 1859 v Maribor pa je mesto postalo cerkveno središče Slovencev v kronovini Štajerski. S širjenjem Maribora so nastajale v mestu nove župnije.

Muzejski svetovalec Jože Curk poroča o urbani in o gradbeni zgodovini Maribora. Razvoj mesta na tem področju je avtor razdelil na tri obdobja, in sicer: obdobje do leta 1850, obdobje do vojne 1941—1945 in obdobje po svetovni vojni. Avtor je spremljal razvoj naselbine in nato mesta od prажgodovine do današnjih dni. Dr. Eman Pertl je v prispevku Zgodovina mariborskega zdravstva poleg zdravstva in lekarništva obdelal še socialno skrbstvo, otroško varstvo in dobrodelna društva.

Dr. Vladimir Bračić je v razpravi Razvoj šolstva in drugih izobraževalnih dejavnosti v Mariboru prikazal razvoj šolstva od prve omembe šole v Mariboru leta 1452 do velikega razmaha šolstva po letu 1945 in do ustanovitve univerze leta 1975. Pri tem je poudaril še ustanovitev gimnazije leta 1758, prve visoke šole — bogoslovja leta 1859 ter velike spremembe v šolstvu po letu 1918, ko so začeli sloveniti do tedaj pretežno nemško šolstvo. Isti avtor je napisal tudi razpravo Znanstveno, raziskovalno in inovacijsko delo v Mariboru. V njej je opisal začetke raziskovalnega dela v 17. stoletju, raziskovalno delo profesorjev gimnazije in nato profesorjev bogoslovja. Spodbudnik raziskovalnega dela je bilo leta 1903 ustanovljeno Zgodovinsko društvo za slovensko Štajersko, ki je zasnovalo Časopis za zgodovino in narodopisje. Avtor meni, da je tudi znanstveno delo doseglo večji razvoj šole po letu 1945 z ustanovitvijo kulturnih ustanov, univerze in raziskovalnih inštitutov po tovarnah.

Likovno dejavnost v Mariboru je raziskal dr. Sergej Vrišer. Ugotovil je, da igra med umetnostnimi panogami do 18. stoletja vodilno vlogo kiparstvo ter da je likovna umetnost naredila razvoj zlasti po letu 1945. Pomembna je bila ustanovitev Umetnostne galerije in razstavišč. Mariborski likovniki sledijo umetnostne-

mu dogajanju doma in v svetu. Avtorja veseli, da je posebne pozornosti deležno urejanje starega mestnega jedra.

O razvoju glasbenega življenja v Mariboru piše dr. Manica Špendal. Tudi glasbeno življenje se je v mestu razvijalo ločeno po narodnosti. Nemci so leta 1825 ustanovili Glasbeno društvo, kasneje pevsko društvo in glasbeno šolo. Središče slovenske kulturne in glasbene dejavnosti v Mariboru je bila po ugotovitvah avtorice slovenska čitalnica, ustanovljena leta 1861. Po prevratu je bila leta 1919 ustanovljena Glasbena Matica. Po drugi svetovni vojni je Maribor dobil koncertno poslovalnico, orkester, glasbeno šolo, nekaj časa pa je delovala tudi Filharmonija. Ista avtorica je opisala še glasbene predstave v mariborskem gledališču. Zapisala je, da so ljubitelji gledališča leta 1785 v Vetrinjskem dvorcu najeli dvorano za glasbene predstave ter da je bila leta 1852 odprta gledališka stavba. Tu so nastopale gostujoče gledališke skupine. Slovenci so gledališče prevzeli leta 1919 in v njem predvajali predvsem operete. Avtorica navaja, da so igre z glasbeno spremljavo Slovenci prirejali že v čitalnici. Po drugi svetovni vojni je bila v Mariboru ustanovljena Opera.

Zbornik zaključujejo tri razprave dr. Bruna Hartmana: Dramsko gledališče v Mariboru, Knjižnica v Mariboru in Tiskarstvo v Mariboru. V prvi razpravi nas avtor seznanja z delovanjem nemških potujočih gledaliških skupin v Vetrinjskem dvorcu, z izgradnjo gledališča leta 1852, z nastopanjem Slovencev v Čitalnici, nato v Narodnem domu, po letu 1919 pa v gledališču. Nadalje nas avtor seznanja z delovanjem Slovenskega narodnega gledališča po letu 1945, z Borštnikovim srečanjem, z ljubiteljsko gledališko kulturo in z ustanovitvijo poklicnega lutkovnega gledališča. V drugi razpravi dr. Hartman predstavlja knjižnice v Mariboru, in to samostanske, župnijske, gimnazijske in društvene knjižnice. Tudi knjižnice so se delile na nemške in slovenske. Avtor omenja ustanovitev Študijske knjižnice leta 1921, uničevanje slovenskih knjig med okupacijo, obnavljanje knjižnic po vojni, razvoj Študijske v Univerzitetno knjižnico in delovanje Mariborske knjižnice z dvanajstimi enotami. V zadnjem prispevku je dr. Hartman podal pregled tiskarstva v Mariboru od prvih začetkov leta 1795 do današnjih dni, ko poleg Mariborske delujeta še Dravska tiskarna in tiskarna Bodočnost ter vrsta razmnoževalnic. Avtor v tiskarstvu do leta 1918 ugotavlja delovanje nemških in slovenskih tiskarn. V stari Jugoslaviji poleg Mariborske navaja avtor še Cirilovo in Ljudsko tiskarno.

Iz vseh razprav, ki segajo v 20. stoletje, lahko razberemo, da je Maribor v tem času doživel tri velike spremembe. Veliko ločnico pomeni leto 1918, ki je prineslo razpad Avstro-Ogrske in s tem konec avstrijske oblasti v Mariboru. Druga, še večja omejitev razvoja je nastopila leta 1941 s prihodom nacističnega okupatorja, ki je načrtno uničeval slovenski narod in njegovo kulturo, industrijo pa preusmeril v vojne namene. Tretja ločnica je konec druge svetovne vojne leta 1945. Večina avtorjev ugotavlja po letu 1945 velik razvoj na skoraj vseh področjih: v zdravstvu, šolstvu, raziskovalni dejavnosti, na področju likovne umetnosti, knjižnične dejavnosti, gledališča itd. Zaradi nazadovanja vseh dejavnosti med vojno izgleda napredek po vojni še večji.

Uredniški odbor se je potrudil in v Mariboru poiskal avtorje skoraj za vsa pomembnejša področja. Nekaj vrzeli je vendarle ostalo. V zbornik bi bilo treba vključiti še politični in kulturni razvoj Maribora med leti 1850 in 1941, obdobje po drugi svetovni vojni, prevratno obdobje v letih 1918—1919 in še kaj. Sicer pa se je uredniški odbor zavedal, da vsega zaradi preobsežnosti ni mogel vključiti v ta zbornik, zato je že z naslovom Maribor skozi stoletja, Razprave I napovedal nove zbornike.

LOVRENC NA POHORJU SKOZI STOLETJA 1091—1991. ZBORNİK. 368 STRANI. LOVRENC NA POHORJU 1991

Župnijski urad sv. Lovrenca na Pohorju je pripravil in izdal, krajevna skupnost Lovrenc na Pohorju pa založila zbornik, ki je izšel ob 900-letnici prve omembe »pokrajine ob Radoljni«. Zbornik, ki ga je uredil uredniški odbor J. Mlinarič—A. Ožinger—Z. Podvinski, obsega 18 sestavkov (z nemškimi povzetki) 17 avtorjev, razporejenih v tradicionalnem zaporedju, ki nas seznanja z naravnogeografskimi značilnostmi kraja, njegovo zgodovino (cerkveno, gospodarsko, družbeno), društvenim življenjem in na koncu z umetnostnimi pričami njegove pomembne preteklosti (cerkvami, njih opravo in opremo ter kapelami in znamenji). Morda bi si bralec, zainteresiran za celovito predstavitev kraja, zaželel še splošnozgodovinski prikaz krajeve zgodovine od 17. stoletja dalje, oris medvojnega in povojnega dogajanja v kraju ter predstavitev njegovega sedanjega upravnokomunalnega stanja, vendar za to verjetno ni bilo na voljo primernih avtorjev.

Tanja Pernat opisuje geografske značilnosti lovrenške pokrajine, govori pa tudi o prebivalstvu v trgu in njegovem naraščanju, pri čemer se poslužuje statističnih podatkov iz let 1961, 71 in 81. Ožbej Vresnik je prispeval zgodovinski oris pokrajine do začetka 17. stoletja. Ta je bila tesno povezana z benediktijo v Šent Pavlu na Koroškem, ki jo je dobila ob svoji ustanovitvi pred 900 leti. Najboljši vpogled v njen zgodovinski razvoj nam ponujajo urbarji iz let 1290, 1372, 1482 srede 16. stoletja in 1638, ki kažejo v 12. in 13. stol. uspešen razvoj, v 14. in 15. stol. delno stagnacijo, od 16. stol. dalje pa postopno izboljšanje, ki se krepkeje uveljavi šele za vlade opata Hieronima Marchstallerja (1616—1638). Jože Koropec nas seznanja s podatki iz matičnih knjig za leta 1651, 80, 85, 91 in 1791 ter iz njih sklepa na življenjski ritem kraja v 17. in 18. stoletju. Sledijo trije daljši sestavki, ki nam razkrivajo zgodovino tukajšnje župnije od 12. stoletja dalje. Prvi sestavek od Jožeta Mlinariča spremlja usode župnije do leta 1788, drugi od Antona Ožingerja do leta 1918, tretji od Zvoneta Podvinskega do danes. Župnija, ki je nastala pred 1191, je bila po sporih s hočkim prazupnikom leta 1214 osamosvojen in podrejena samostanskemu arhidiakonatu, kar je bilo komisijsko potrjeno leta 1257. Iz listin je razvidno, da je cerkev stala že sredi 12. stoletja, da je torej nastala v njegovi prvi polovici. Župniki so bili iz vrst svetne duhovščine in šentpavelskih menihov (tudi nekdanjih opatov), od 17. stol. dalje pa izključno iz samostanskih vrst. Bogata uporaba arhivskih virov je avtorju omogočila vsestransko predstavitev tukajšnjega cerkvenega in verskega življenja zlasti v 17. in 18. stoletju, iz katere so razvidne tudi takratne družbene razmere kraja. Usodo župnije do leta 1918 opisuje A. Ožinger, pri čemer se opira zlasti na vire iz škofijskega arhiva in župno kroniko, na koncu pa dodaja kratko predstavitev župnikov iz tega obdobja in seznam kaplanov. Zaključni članek je prispeval sedanji župnik Z. Podvinski s pregledom župnijskih dogodkov med leti 1919 in 1991. Gospodarsko zgodovino lovrenške pokrajine je pripravil Franc Bečan. Obdelal je vse pomembnejše gospodarske panoge, ki so igrale vlogo pri razvoju trga in njegove okolice: gozdarstvo, kmetijstvo, lesarstvo, steklarstvo, fužinarstvo, izdelavo srpov in kos, turizem in gostinstvo, kamnolomstvo ter razne uslužnostne dejavnosti. V isti tematski sklop spadata sestavka Franja Sgerma o mlinih in žagah na lovrenškem Pohorju. Avtor ugotavlja, da je na Lovrenškem že v 13. stol. delovalo 17 mlinov in da se je njihovo število povečalo šele po letu 1782 ter doseglo svoj vrh v 1. pol. 20. stoletja, ko je tu delovalo 83 do 87 mlinov. Žage se pojavijo malce kasneje, saj se prva (in obenem tudi prva v Sloveniji) omenja šele leta 1403 ob potoku Velki, prva v lovrenški okolici pa leta 1463 ob Radoljni. To so okoli leta 1500 predelali iz avgsburškega v firentinski (po domače venecijanski) tip, kakršen je z majhnimi izboljšavami pri nas prevladoval vse do uvedbe motornih in elektri-

čnih žag. Leta 1787 je bilo 10 žag, leta 1825 37, do zadnje vojne pa se je njih število povečalo na 112. Štefan Predin obdeluje zdravstveno službo v trgu, ki se je do leta 1889 zadovoljevala z zaposlitvijo ranocelnikov. Njihova dejavnost je temeljila na realni pravici za kirurško obrt, ki jo je bilo mogoče kupiti pa tudi prodati. Kot prvi ranocelnik nastopa Anton Khun sredi 18. stol., kot zadnji pa Slovak Samuel Hladky, ki je leta 1886 umrl. Čez tri leta mu je kot prvi distriktni zdravnik sledil Čeh Jožef Hawelka. O razvoju šolstva pripoveduje Dušan Fornezzi. Trivialna šola je v Lovrencu obstajala že leta 1756, leta 1858 se omenja kot župna, leta 1869 pa je postala državna. Tej avtor sledi vse do leta 1980, ko jo je kot poldnevno osemletno šolo obiskovalo 469 učencev. Krista Šiker na kratko predstavi lokalno folklorno dejavnost, Jože Javornik razvoj zborovskega petja, Franc Vračko pa zgodovino in dejavnost gasilskega društva, ustanovljenega leta 1877.

Zadnji štirje prispevki se bavijo z gradbeno in umetnostno zgodovino trga in njegove župnije. Jože Curk najprej na kratko predstavi urbani razvoj naselbine, nato širše stavbno analizo župne cerkve in njenih treh podružnic, na koncu pa dodaja še kratka orisa župne cerkve v Puščavi in graščine na Fali. Sergej Vrišer spregovori o kiparski in slikarski opremi omenjenih cerkva, Marjetica Simoniti dodaja opis njihovih precioz, med katerimi je več umetnostno vrednejših izdelkov (kelih iz konca 17. stol. in monštranca iz leta 1732 v župni cerkvi v Lovrencu ter kadilnica iz leta 1621 in dva keliha iz sredine 17. stoletja v župni cerkvi v Puščavi), Irena Verznarc in Barbara Bečan pa opišeta znamenja na lovrenškem območju (kapele, kapelice, zidana znamenja, lesene križe in lesene kapelice, navadno pritrjene na drevesih), med katerimi je le nekaj znamenj (zlasti stebrih) iz 17. in 18. stoletja, vsa ostala so iz 2. polovice 19. stoletja, pretežno pa iz našega.

Jože Curk

ANTON OŽINGER: VIZITACIJSKI ZAPISNIKI SAVINJSKEGA ARHIDIAKONATA GORIŠKE NADŠKOFIJE 1751—1773. STRANI 922. LJUBLJANA 1991

Arhiv RS, Inštitut za zgodovino Cerkve TF in Znanstveni inštitut FF so prevzeli v okviru mednarodne akcije za izdajo vizitacijskih zapisnikov goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa (1751—1774) v obravnavo tiste od 24 ohranjenih rokopisnih zvezkov, ki zadevajo slovensko ozemlje. Ti zapiski so kot vir za cerkveno, versko, družbeno in kulturno zgodovino naših krajev velike dokumentarne vrednosti in zato vredni knjižne izdaje. Ker je goriška nadškofija v 2. polovici 18. stoletja obsegala večino slovenskega ozemlja južno od Drave, je vizitacijskega gradiva s tega območja toliko, da bo napolnilo tri knjige, katerih prva je izšla v oktobru 1991. Pripravil jo je arhivar mariborske škofije prof. Anton Ožinger. Gre za obsežno delo (922 strani), ki obravnava vizitacije savinjskega arhidiakonata, kar dejansko pomeni vsega slovenještajerskega ozemlja južno od Drave razen območij, ki so spadala pod ljubljansko škofijo (ozemlja nekdanjih pražupnij Braslovče, Gornji grad, Pilštanj, Stari trg pri Slovenj Gradcu in Škale) ter pod samostane v Kostanjevici, Stični in Šentpavlu, pod novomeški kapitelj in pod malteško komendo v Polzeli, vendar je slednje nadškof kljub temu vizital.

V uvodnem delu (ki je preveden tudi v italijanščino in nemščino) nas avtor seznanja s cerkvenimi in verskimi razmerami na Slovenještajerskem v 3. četrtini 18. stoletja, ko sta videmska in goriška nadškofija nadomestili leta 1751 ukinjeni oglejski patriarhat, ki se je kot metropolitija izoblikoval že v teku 2. polovice 4. stoletja. Delil se je na arhidiakonate, katerih savinjskega je leta 1760 sestavljalo 42 župnij s 130 duhovniki in 4 grajskimi kaplani (na Borlu in Štatenbergu ter v Plumbergu in Račah). Samostanov je bilo 8 (v Brežicah, Celju — 2, Novem

kloštru, Polzeli, Slov. Bistrici, Studenicah in Žičah), ki upravno niso spadali pod arhidiakonot, a so nekateri med njimi bili kljub temu pregledani.

Uvodnemu delu sledi transkripcija v latinščini pisanih vizitacijskih zapisnikov iz let 1751, 56, 60, 66 in 73, ki zaseda večino knjige (od strani 147 do 869). Na koncu sledita obsežna imenika krajev in oseb, ki sta nujno potrebna pri objavah tovrstnih virov. Transkripcija je opravljena korektno, napak je malo in še te so večinoma tiskarske, vendar pa je v imeniku krajev Töpliz napačno proglašen za Laško namesto za Rimske toplice. K vsakemu vizitacijskemu potovanju je priložena grafična skica njegovega poteka. Morda je uvodno poglavje nekoliko preveč omejeno le na cerkveni, verski in družbeni vidik, premalo pa izpostavlja kulturnega zlasti umetnostnega, saj bi lahko posredovalo vsaj statističen pregled cerkvenega stavbnega fonda in njegovega inventarja (oltarjev, zvonov, posodja, paramentov) na ozemlju arhidiakonata in s tem opozorilo tudi na takrat prevladujočo kulturno in umetnostno vlogo cerkve pri nas.

V vsakem oziru je to čas viška naše baročne Cerkve, ki se je začela s svojo reorganizacijo intenzivneje približevati potrebam vernikov. Dotlej velike župnije so se začele deliti v manjše cerkvenoupravne enote: vikariatne župnije in vikariate, pomnožilo se je število beneficijev in bratovščin, božjih poti in raznih oblik pobožnosti, nastalo je precej novih cerkva (še več pa jih je bilo prezidanih) ter zlasti mnogo kapelic in znamenj, baročen slog je oplodil ljudsko ustvarjalnost in baročno občutje (razpoloženje) je preželo vse pore vsakdanjega življenja. Vizitacijsko gradivo ponuja mnogo podatkov o vsem tem, vendar je predvsem pomembno, ker nam predstavlja cerkveno organizacijo na ozemlju savinjskega arhidiakonata. Središče te cerkvene upravne enote je bilo pri »cesarski« župniji v Celju, ki je bila sedež arhidiakonata in katere župnik je okoli leta 1760 prevzel od nadžupnije sv. Martina pri Slovenj Gradcu tudi trajno čast infuliranega opata. Ostale »cesarske« župnije so bile še v Gotovljah, Hočah, Konjicah, Kostrivnici, Laškem, Rogški Slatini, Rogatcu, Šmartnem pri Slovenj Gradcu in Vuzenici, naslove nadžupnij so imele one v Hočah, Konjicah, Laškem, Rogatcu, Šmartnem pri Slovenj Gradcu in Vuzenici, sedeže komisarijatov pa srečamo v Brežicah (nato Sevnici), Cirkulanah, Novi cerkvi, Slovenski Bistrici, Šentjurju pri Celju (nato Šmarju pri Jelšah) in Žalcu. Župnij je bilo na ozemlju arhidiakonata 42, število vikariatnih župnij in vikariatov se je povečalo z 19 na 48, podružnih cerkva je bilo 276, javnih kapel 32 in oratorijev 19.

Ker so bile cerkve opremljene s po 3 do 5 pa tudi 8 do 10 oltarji, lahko vzamemo za poprečje vsaj po 4 oltarje na cerkev, kar znese pri okoli 400 cerkvah in javnih kapelah okoli 1600 oltarjev. S podobnimi izračuni lahko pridemo do okoli 800 zvonov, 300 prižnic, 150 orgel ter mnoge druge opreme, ki je napolnjevala cerkve, njihove spremne stavbe in pokopališča. Iz teh približnih izračunov spoznamo, koliko likovnega bogastva je bilo zbranega v naših relativno skromnih cerkvah in kolikšno umetnostno vlogo (tudi besedno in glasbeno) je igrala takratna cerkev pri posredovanju svojega poslanstva med ljudstvom. Iz tega izhajata vsaj dve temeljni ugotovitvi: prvič da fevdalizem v svoji pozni, prosvetljeni dobi le ni bil tako katastrofalno uničujoč za podeželje, kot ga je slikalo postrevolucionarno liberalno in zlasti socialistično misleče meščanstvo, in drugič, da je ljudstvo, prežeto z etičnimi in moralnimi vrednotami vere, zmoglo z gradnjo in krasitvijo cerkva oresničiti svojo predstavo o smiselnosti življenja, nadgrajenega z upanjem v trajno vrednoto posmrtnega bivanja. V tej predstavi je prisoten tisti temeljni in neuničljivi optimizem, ki je ljudi usposabljal za prenašanje skromnega in pogosto tegobnega vsakdana. Tudi v tej sporočilnosti vizitacijskih zapisnikov in ne samo v dokumentarnosti leži njihov pomen, zaradi katerega so bili vredni transkripcije in objave.

ZBIRKA VODNIKOV KULTURNI IN NARAVNI SPOMENIKI SLOVENIJE

V ČZN NV 26/1990 p. 135—137 sem poročal o desetih od 45 izišlih vodnikov, ki opisujejo razne kulturne in naravne spomenike na Slovenskem Štajerskem. Odtlej jih je izšlo še nadaljnih 12, med njimi pet s Slovenještajerskega. Gre za številke 133 (Marjana Tomanič-Jevremov: Ormož v prazgodovini), 172 (Jože Curk: Ljutomer in njegova okolica), 174 (Marijan Zadnikar: Rotunda sv. Janeza Krstnika na Spodnji Muti), 176 (Iva Curk: Ptuj starih dob) in 178 (Ivan Stopar: Mesto Celje in njegovi spomeniki). Vsi omenjeni vodniki so običajnega formata, bogato ilustrirani ter obsegajo po 40 do 70 strani. Predstavil jih bom po tekočih številkah zbirke, ne glede na njihovo vsebinsko tematiko.

Vodnik št. 133 z obsežnejšim nemškim povzetkom nudi soliden sumarni pregled nad raziskovanjem prazgodovinske naselbine iz obdobja 2100—700 pr.n.e., ki je potekalo v večih etapah med leti 1954—1981. Rezultat te dolgoletne akcije je poglobljen vpogled v zgodovinsko usodo naselbine, ki je spadala med največje v Vzhodnih Alpah, saj je obsegala celotno ozemlje sedanjega mesta in gradu Ormoža.

Vodnik št. 172 je potopisnega značaja, kakršnih je avtor objavil že več. Gre za kratke predstavitve kulturnih spomenikov posameznih občin, n.pr. Lenarta, Gornje Radgone, Ormoža, Slovenske Bistrice in v našem primeru Ljutomera, z opisom katerih poskuša avtor doseči strnjen prikaz kulturnospomeniškega fonda na ozemlju osrednjega Podravja.

Vodnik št. 174 obravnava okroglo cerkev na Muti, posvečeno sv. Janezu Krstniku (in Evangelistu). Njena nenavadna oblika je burila radovednost ljudi in tudi strokovnjakov, ki so čas njenega nastanka postavljali vsaj v sredino 11. stoletja, če ne celo že v 9. Stavbna obnova leta 1983 je ponovno načela vprašanje njene dejanske starosti. Pod sedanjim zgodnjegotskim prezbiterijem so namreč našli temelje starejše polkrožne (romanske) apside, okoli ladje pa sledove (mlajše) lesene obhodne veže. Kljub tem najdbam se je avtor dataciji cerkve izognil s tem, da jo je postavil na splošno v čas romanike, ki sega pri nas od 11. do 13. stoletja, vendar pa se je odločil bolj za njeno zgodnejše kot pozno obdobje. Osebno mislim, da je cerkev nastala v zvezi z viljemiti, ki so se tu naselili sredi 13. stoletja (vsekakor pred letom 1257). Njihov samostan pri cerkvi sv. Janeza se omenja leta 1271. Verjetno so obliko cerkve prinesli s seboj z zahodne Ogrske, kjer so bili tako oni kot tudi tak tip cerkve pogostejši. Viljemiti, ki so jih pred letom 1329 zamenjali avguštinci (prip Henrik), kot eremiti niso potrebovali gradbeno zaključenih samostanov ampak le naselbine, sestavljene iz posameznih meniških bivališč, razmeščenih okoli osrednjih cerkva. Vse kaže, da so eremitski viljemiti zgradili ali pa vsaj vplivali na zgraditev okrogle cerkve, ki je bila sicer statusno mučka podružnica, a je služila v prvi vrsti njihovim potrebam. Ko so se viljemiti na začetku 14. stoletja umaknili avguštincem, so ti cerkev povečali. Prizidali so ji relativno velik prezbiterij, zazidali južni portal (kar se ni zgodilo šele 1873) in prebili zahodnega (ki je bil leta 1873 le povečan). S tem so ustvarili podolžen cerkveni prostor, ki je bolj odgovarjal samostanskim potrebam avguštincev. Prepis letnice 1058 v vizitacijskem zapisniku iz leta 1702 kaže, da je rezultat napačnega tolmačenja gotske letnice 1478, kar je ustvarilo famozno letnico njene prve omembe. Cerkev nastopa leta 1410 kot samostanska, leta 1446 se omenjata prior Nikolaj in konvent, leta 1516 je bilo imenje samostana vredno 4.5 ft, leta 1542 pa 6.5 ft. Takrat se cerkev in samostan označujeta kot goczhaus und closter sand Johannis, prior pa je tedaj in pozneje večkrat opravljal tudi župnijske posle. Vse kaže, da se je samostan po turškem uničenju leta 1532 preselil na varneje v trg, dobil okoli leta 1760 novo cerkev, a bil že leta 1785 ukinjen, nakar sta propadla oba, najprej cerkev in nato še samostan.

Vodnik št. 176 nas vodi na osnovi doseženih topografskih izsledkov in spoznanj skozi antični Ptuj. Spremlja nas z gradu na Muzejski in Slovenski trg, nato na Panoramo, v Rabeljšo vas, na Breg in v Hajdino, torej povsod tja, kjer se je v prvih stoletjih našega štetja širilo antično mesto. Spotjo nas avtorica opozarja na razne arheološke zanimivosti, ki jih človek pogosto spregleda ali pa zanje enostavno ne ve, a so pomembne za rekonstrukcijo takratnega mestnega življenja.

Vodnik št. 178 nas seznanja z mestom Celjem. Avtor je podoben vodnik napisal že leta 1973 (Vodnik št. 37), a ga je to pot dopolnil z novimi podatki, ki so jih razkrile raziskave mesta v zadnjih 18 letih. Vodnik, ki ni preobremenjen z detajlnimi podatki, nam posreduje dovolj celovito podobo tega umetnostno zanimivega mesta. Nekaj pripomb: Cesar Klavdij ni med 41–58 podjarmil keltski Norik, ampak le spremenil njegov upravni status, s tem da ga je preoblikoval v provinco. Stari grad je v zametku gotovo izpred 1. pol. 13. stoletja, saj se posredna omemba iz let 1122–37 gotovo nanaša nanj in ne na naselbino ob Savinji pod njim. Pregodnja se mi zdi datacija Maksimiljanove cerkve, saj ne gre za njeno prvotno, leta 1375 prvič omenjeno stavbo, ampak za drugotno iz začetka 16. stol., ki stilno ne odgovarja avtorjevi trditvi. Diskutabel je tudi prikaz gradbenega razvoja opatijske cerkve sv. Danijela, ki je deloma celo v opreki z avtorjevimi analizami iz leta 1971. Tu je treba poklicati na pomoč splošno zgodovino. Cerkev sv. Danijela, ki se omenja leta 1229 kot sedež vikariatne župnije, je bila ustanova Vovbrških grofov. Leta 1300 je grof Ulrik II. prenesel svoje patronatske pravice do cerkve in župnije na judenburške klarise, kar je leta 1301 potrdil papež Bonifacij VIII. Elizabeta Aragonska (žena kralja Friderika Lepega, oba † 1330) je v svoji oporoki leta 1329 sporočila tudi klarisam v Celju 2 ft pf. Šele ko so žovnečani postali leta 1333 popolni gospodarji Celja, so si pravico do patronata leta 1335 pridobili nazaj. Iz tega sledi, da je samostan klaris iz Judenburga imel 35 let patronatske pravice in dohodke od celjske župnije. Skupnost klaris v Judenburgu je bila ustanovljena pred letom 1253, ko jo je potrdil papež Inocenc IV. Šlo je za samostan Marije v Paradižu, ki je bil bogato dotiran in protežiran od Habsburžanov. Ko so klarise prevzele patronatske pravice nad celjsko župnijo, je bila njena cerkev enoladijska stavba (v obsegu sedanje srednje ladje) iz 12. stoletja. Klarise so to cerkev povečale in preuredile tako, da je služila tudi njihovim potrebam. Prenovljeno ladjo so dvignile za okoli 3,5 m, ji na vzhodu prizidale enako širok vendar nižji, ravno sklenjen dvopolen prezbiterij (kot ga srečamo v Studenicah), ob straneh skoraj enkrat ožji in nižji, ravno zaključeni stranski ladji (povezani s po dvema precej ožjima arkadnima lokoma od sedanjih), na zahodu pa zahodno emporo (Westbau), sestojajočo iz dveh stolpov (zvonikov) ter vmesne veže in nad njo nunskega kora. S tem je celjska cerkev dobila enako kot pred njo ptujska (v obliki nadškofovega oratorija) in skoraj sočasno mariborska (v obliki nadstropne kapele sv. Katarine) zahodni prizidek, za kar se ima zahvaliti bogatim judenburškim klarisam. Gre za edini primer popolne zahodne empure pri nas, saj so jo opremili tudi z dvema stranskima stolpoma. Dokazov za tak gradbeni razvoj tukajšne cerkve je več ter si enako kot ponovno »odkritje« obeh zvonikov postopoma utirajo pot k splošnemu priznanju. Podrobneje o povedanem glej ČZN NV 20/1984 p.139–141. Po letu 1335 so nunska emporo spremenili v gosposko in pozneje v pevsko, po letu 1379 so obokali stranski ladji, dvignili, 5/8 sklenili in ponovno obokali prezbiterij, okoli leta 1400 so ob njem postavili v podaljšku severne ladje kapelo ŽMB, v 1. pol. 15.stoletja so obokali srednjo ladjo, ne da bi jo zaradi tega dvignili, v 1. pol. 16. stoletja je dobila južna ladja 5/8 sklep, nakar so ob njo prislonili pritlično zakristijo, v 2. pol. istega stoletja pa so nadzidali severno ter dvignili južno ladjo, odstranili jugozahodni zvonik ter vso cerkev prekrili z enotno sedlasto streho, ki jo je že videti na Klobučaričevi mestni veduti iz začetka 17. stoletja. Nadaljni razvoj cerkve ni sporen.

ZBORNIK »130 LET VIŠKEGA ŠOLSTVA V MARIBORU« Maribor — Celje 1991, 423 strani

V dneh od 14. do 16. februarja 1990 je bil v mariborski Škofijski avli simpozij ob 130 letnici viškega šolstva v Mariboru. Simpozij je bil ena osrednjih prireditvev v okviru Slomškovega triletja, ki ga obhaja mariborska škofija od jeseni 1989 do jeseni 1992. Letnici 1989 in 1992 označujeta 130 let od Slomškovega prenosa sedeža lavantinske škofije iz Sv. Andraža na avstrijskem Koroškem v Maribor in 130 let od Slomškove smrti.

S Slomškovo ustanovitvijo Visoke bogoslovne šole v Mariboru leta 1859 je mesto dobilo prvo visoko šolo, ki jo lahko štejejo za predhodnico mariborske univerze. Nasploh se je prvi mariborski škof Anton Martin Slomšek močno zavzemal za napredek šolstva v škofiji. Simpozij je osvetlil pomen teh prizadevanj z različnih strani, vse pa nedvoumno kažejo na to, da je Slomšek v mariborskih letih svojega delovanja, še posebej na izobraževalno-vzgojnem področju, odločilno zakoličil narodno mejo na štajerskem delu slovenskega ozemlja.

Po zaslugi prizadevnih organizatorjev simpozija, ki jih je vodil predstojnik mariborskega oddelka Teološke fakultete dr. Stanko Ojnik, so naslednje leto z nekaj malimi izjemami vsi referati in koreferati izšli v kar zajetnem, 423 strani obsegajočem zborniku, ki ga je založila celjska Mohorjeva družba. Zbornik je razdeljen na pet vsebinskih sklopov. V prvem poglavju, ki prinaša zgodovinski pregled Slomškove dobe, je objavljenih osem prispevkov, ki so jih napisali Stanko Ojnik, Metod Benedik, Vasilij Melik, Sergij Vilfan, France Dolinar, Anton Ožinger, Jože Koropec in Maksimilijan Jezernik. Njihov vsebinski lok pa sega od ustanovitve lavantinske škofije in začetkov vzgoje njene duhovščine leta 1228 (Ojnik) ter predstavitve zgodovinskega razvoja Slomškovega domačijskega območja okrog Ponikve od 11. do začetka 19. stoletja (Koropec), prek nacionalnopolitičnih razmer v slovenskih deželah v Slomškovem času (Melik), vprašanj upravnno-teritorialne zaokrožitve lavantinske škofije (Dolinar), samega prenosa sedeža škofije v Maribor (Ožinger), do razglabljanj o duhovnih tokovih v cerkvi, ki so predstavljali ozadje Slomškovih prizadevanj na pastoralnem in izobraževalnem področju (Benedik). Za zgodovinospisje sta najbolj zanimivi razpravi Stanka Ojnika, ki nam predstavi vsa prizadevanja za ustanovitev bogoslovne šole v lavantinski škofiji, njen status, študijski načrt in sistem izpitov, pa tudi težave, ki so se pojavile v stari Jugoslaviji ter Franceta Dolinarja, ki pravi, da so se vodile razprave o reorganizaciji lavantinske škofije že od jožefinskih cerkvenih reform dalje. Ves čas sta bila v ospredju dva problema, prenos sedeža škofije v osrčje škofije in učinkovita zaokrožitev škofijskih meja. Obeh problemov se je odločno lotil že škof Firmian v začetku 19. stoletja, dokončno rešil pa šele leta 1859 škof Slomšek.

Drugo poglavje zbornika je namenjeno prispevkom, ki govorijo izključno o Visoki bogoslovni šoli v Mariboru. Nekoliko izstopa razprava Vinka Rajšpa, ki je na kratko okarakteriziral profesorje šole od ustanovitve do konca prve svetovne vojne. Mnogi zavzemajo pomembno mesto v slovenskem cerkvenem, kulturnem in političnem življenju. Miloš Ribač govori o mariborskih bogoslovnih profesorjih — sodelavcih Družbe sv. Mohorja, ki je bila tudi delo škofa Slomška. Najplodnejša sta bila Stanko Cajnkar in Anton Trstenjak.

Ivan Štuhec, Avguštin Lah in Vinko Škafar nam nekoliko podrobneje predstavijo nekatere profesorje, tako npr. Josipa Jeraja in njegovo Sociologijo, za katero je značilno, da je niso preplavile poceni ideološke vode tistega časa, Franca Lukmana, ki je bil znan prevajalec, patrolog in zgodovinar, pa narodnega budite-

lja, pisatelja in pridigarja Lovra Vogrina, ki je zelo zaslužen tudi za to, da so skoraj vsi slovenski deli sekavske škofije prišli pod mariborsko škofijo. Vinko Škafar in Karel Bedernjak sta posebej obdelala predavatelje pastoralne teologije in katehetike (Oroslava Čafa, Lovra Vogrina, Matijo Modrinjaka, Franca Ogradija, Ivana Križaniča, Karla Hriboviška, Jožefa Somreka in Josipa Meška) ter moralne teologije. Za slednjo velja, da na mariborskem bogoslovju zanjo dolgo ni bilo rednega profesorja oziroma so se hitro menjavali. Šele v osebi Josipa Jeraja je dobila resničnega strokovnjaka. France Rozman piše o poučevanju Svetega pisma na mariborskem bogoslovju, France Planteu pa nam predstavlja prvo mariborsko slovensko bogoslovno revijo, ki je začela izhajati leta 1898 in priča o znanstveni zagnanosti profesorjev mariborskega bogoslovja. Temu poglavju so dodani še seznami predavateljev filozofije, dogmatične teologije in cerkvenega prava do druge svetovne vojne.

V tretjem poglavju so v prispevkih Bruna Hartmana, Janka Prunka, Vekoslava Grmiča, Sergeja Vrišerja, Viljema Pangerla in Stanka Janežiča nanizani vplivi mariborskega bogoslovja na narodno, socialno in kulturno življenje v tem delu Slovenije. Posebej je potrebno omeniti Frana Kovačiča, enega od ustanoviteljev Zgodovinskega društva v Mariboru in utemeljitelja humanistične znanstvene misli v mestu ob Dravi (v Časopisu za zgodovino in narodopisje!). Dotlej so se profesorji mariborskega bogoslovja znanstveno udeleževali le na področju bogoslovnih ved. Da je bilo mariborsko bogoslovje resnična kovačnica slovenskih politikov in znanstvenih delavcev, potrjuje kratek prispevek Janka Prunka. Avtor, ki se je osredotočil samo na obdobje stare Jugoslavije, nas opozarja na imena kot so: Fran Kovačič, Josip Hohnjec, Matija Slavič, Anton Korošec, Edvard Kocbek, Tone Krošl, Jože Brilej, Stanko Cajnkar, Anton Trstenjak, Janez Janžekovič, Maksimilijan Držečnik itd. Zanimivi so tudi prispevki Sergeja Vrišerja o vlogi profesorjev mariborskega bogoslovja za razvoj slovenske umetnostne zgodovine (Avgusta Stegenška štejemo za prvega slovenskega umetnostnega zgodovinarja), Viljema Pangerla o gradnjah in prenovah ob preselitvi škofijskega sedeža ter Stanka Janežiča o literarnem delu v mariborskem bogoslovju do druge svetovne vojne, zlasti okrog lista Lipica.

Četrto poglavje je namenjeno petim razpravam o Slomšku in šolstvu. Jože Ciperle piše o avstrijskem visokem šolstvu po letu 1848 in položaju na Slovenskem, Slavica Pavlič o Slomšku in slovenskem šolstvu, Mladen Tancer o Slomškovem vplivu na delo slovenskega učiteljstva, Tatjana Hojan o Slomšku v predvojnih slovenskih pedagoških glasilih in Reginald Vospernik o koreninah in genezi koroškega dvojezičnega šolstva in slovenski gimnaziji v Celovcu.

V zadnjem vsebinskem sklopu so objavljene razprave dvanajstih avtorjev (Franca Jakopina, Jožeta Pogačnika, Majde Potrata, Ivana Vrbančiča, Manice Spendal, Zinke Zorko, Alenke Glazer, Janka Čara, Martine Orožen, Bernarda Rajha, Zmage Kumer, in Mirka Križmana), ki iz različnih zornih kotov analizirajo jezikovno, umetnostno in kulturno podobo Slomškovega dela.

Vsi prispevki v zborniku so opremljeni tudi s kratkimi povzetki v slovenskem in nemškem jeziku, večina pa tudi s kritičnim aparatom. Skupaj z uvodnimi prispevki je v zborniku objavljenih 46 referatov in koreferatov. Čeprav gre za veliko število razmeroma kratkih tekstov, jih večina vsebuje dragocena nova doznanja in spoznanja o eni najpomembnejših institucij v slovenski zgodovini Maribora in o okoliščinah, v katerih je ta imenitna ustanova, ki ji je Slomšek s svojo enkratno integralno polivalentno osebnostjo zarisal trajno podobo, v štirih različnih zgodovinskih obdobjih uspešno delovala. Škoda je le, da se vsebinski lok simpozija ni navel tudi na obdobje po drugi svetovni vojni, ko se je mariborsko bogoslovje znašlo v posebnih razmerah. Časovna distanca takšno obdelavo že do-

pušča. Zbornik »130 let visokega šolstva v Mariboru« spada med tiste knjige, ki so v veselje in korist strokovnjaku, pa tudi vsakomur, ki mu je količkaj mar narodove preteklosti.

Miklavž, 5. 3. 1992

mag. Marjan ŽNIDARIČ

Ocene — Reviews

- Lojze Penič: VEČ AVTORJEV: MARIBOR SKOZI STOLETJA, RAZPRAVE I, Maribor 1991, str. 712
- Jože Curk: LOVRENC NA POHORJU SKOZI STOLETJA 1091—1991. ZBORNIK. 368 strani. Lovrenc na Pohorju 1991
- Jože Curk: ANTON OŽINGER: VIZITACIJSKI ZAPISNIKI SAVINJSKEGA ARHIDIAKONATA GORIŠKE NADŠKOFIJE 1751—1773. Strani 922. Ljubljana 1991
- Jože Curk: ZBIRKA VODNIKOV KULTURNI IN NARAVNI SPOMENIKI SLOVENIJE
- Marjan Žnidarič: ZBORNIK »130 LET VIŠOKEGA ŠOLSTVA V MARIBORU«, Maribor—Celje 1991, 423 strani

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE
NOVA VRSTA 29
(83) letnik, 1992, zvezek 1

Uredil s sodelovanjem uredniškega odbora Vladimir Bračić — Izdajata Univerza v Mariboru in Zgodovinsko društvo Maribor — Založila Založba Obzorja Maribor — Za Založbo Pavla Peče — Nastalo GZP Mariborski tisk, Maribor, 1992, v nakladi 450 izvodov

ISBN 86-377-0622-3

Po mnenju Ministrstva za kulturo št. 415-90 z dne 3. 3. 1992 se za knjigo plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5%.

ISBN 86-377-0622-3

9 788637 706229